

Barcode - 99999990261401
Title - -pushtimarg athava maharaja no pantha
Subject - NULL
Author - NULL
Language - gujarati
Pages - 300
Publication Year - 0
Creator - Fast DLI Downloader
<https://github.com/cancerian0684/dli-downloader>
Barcode EAN.UCC-13

પ્રસિદ્ધ કર્તાની પ્રસ્તાવના.

આ પુસ્તક તેની પ્રસ્તાવના સુધા એક ગૃહસ્થ તરફથી લખાયતું મારા હાથમાં આવ્યું તે વૈષ્ણવો તથા સ્વદેશદિતૈથી પુરોહિતું ધ્યાન ખેંચવા યોગ્ય જણાયાથી જનસમૂહના આલૌકિક અને પારલૌકિક લગ્ના ખાતર જેમનું તેમજ પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવ્યું છે.

કેમકે જે ગૃહસ્થે તે તૈયાર કીધું છે તે ગૃહસ્થ તે બાળકમાં ધણી વૃદ્ધિના પ્રયત્નથી અચ્છે માહિતગાર છે તેમ સત્યશોધક અને જીજ્ઞાસુ હોવાથી અમારી ખાતરી છે કે એમાં જે જે જાણતો સમાવામાં આવી છે તે તે બાળક તેઓની ખાતરી થઈ હશે તેથી એ પુસ્તક જેમ વૈષ્ણવી સંપ્રદાયના ભાવિકોને જે ધર્મજીજ્ઞાસા થાય તે તેમાં સમાયજ્ઞા વિષયોના યોગે કરી સત્યાસત્ય જાણવાનું એક સાધન થઈ પડે એવું છે તેમ બીજા અન્ય મતસ્થ અને સત્યશોધક સજ્જનોને પણ જરૂર એ વાચ્યાંથી ધર્મના નામે આ આપણા ભારતવર્ષમાં કેવી પ્રકારે પ્રાચીન ધર્મમાં ગિત્રણ કરવામાં આવ્યું છે તે માહેલાં એક રૂપકનો પણ અનુભવ થાય અને તે માહેલાં જે સત્યપ્રવર્તક હોય તેઓને જેઈતી સામગ્રી મળવાથી સદ્બોધ કરવા સમર્થ થઈ આવી પ્રકારે જે ધર્મના નામથી અજ્ઞાની ભોળા લોકોને જેમ જોલને ગળામાં રાસ ની મન માને તેમ દોરવામાં આવે છે તેમ સ્વાર્થ તત્પર થયેલા કેટલાક વારી આચાર્યો દોરે છે તેઓનું પાખંડ પ્રકાશ કરી સદ્માર્ગે લગાડે એવી સાથી અમે આ પ્રયત્ન કીધો છે.

તેમાં વિશેષે કરી આ લખનારે જે ધણી ખરી જાણનો લખી છે તે પુલી કેટલીક તો હાન્ડખીલો, ચોપાનિયા, પુસ્તકો વગેરેમાં છપાઈ ગયેલી અમારા વાંચવામાં આવી છે. કેટલીક જાણતનો મહારાજ લાઇખલ કેસ-માનો ઉતારો છે અને કેટલીક જાણત એ સંપ્રદાયના પુસ્તકોમાંથી લીધેલી જણાય છે તેથી એ લખનારે પોતાનું સ્વકપોલકરિપત ન હોયતા આપણને જે છુટું છુટું છપાયતું અને લખાયતું હતું તેનો એક એકત્ર સંગ્રહ કરી કેટલોક પોતાનો અનુભવ અને અભિપ્રાય દર્શાવ્યો છે.

તેમ એ લખનારે કાંઈક આવીવેશમાં પણ આવી ધર્મગુરુઓની ચાલ-ચલણની ગતવિધે કદળુ બાપમાં લખ્યું છે તેથી એ સિદ્ધ થાય છે કે એ બાઈ એ મતના હોવાથી વધારે અનુભવ થવાથી એઓનો આવા ઠગ ધર્માચાર્યોપર પ્રતિદિન તિરસ્કાર વધતો ગયો છે. અને એઓએ પ્રાકૃત ગ્રંથો જેઓ શાસ્ત્રવિચાર ળીજ્ઞઓ સાથે કરતા અમાન્ય બતાવવામાં આવે છે તે પર બાવિક વિજ્ઞવોનો કેમ કેટલો પ્રેમ છે અને વાસ્તવિક જોતાં એઓના ધર્મકૃત્ય પરથી એજ પુસ્તકોનો ઘણો ખરો આધાર લીધામાં આવે છે એનો અચ્છો ચીતાર બતાવ્યો છે.

પરંતુ એ લખનારને સંસ્કૃત બાષાનું જ્ઞાન જણાતું નથી તેથી આ ગ્રંથમાં તે સંબંધી ઝાઝુ લખવામાં આવેલું નથી એટલીજ ખામી આમાં અમને જણાય છે જે કોઈ પંડિતની સહાયતાથી એ બાળત જોળ કરી એઓના સિદ્ધાંતો સંબંધી વિવેચન કરવામાં આવ્યું હોતે તો તો આ ગ્રંથ વધારે લોકોપયોગી થતે કેમકે જે જે ગ્રંથો અગારાએ સંપ્રદાયના જોવામાં આવ્યા છે તેમાં વિચાર કરવા જેવી ઘણી બાળતો સમાયેલી છે. તેમાં કેટલીક બાળતો તો એવી છે કે જે જો આ ગ્રંથમાં બાષાન્તર કરી દાખલ કરવામાં આવી હોત તો એ સંપ્રદાયના લાલના રક્ષક અને કેહવાતા ખાં ને પણ પ્રશ્નોત્તર થતા જવાળ દેતા વિમાસણ થાત. કેમકે આવી એક સંપ્રદાયને વેદ-મૂલક ઠરાવવી તે તો ખરેખર જે નિરપેક્ષ વિદ્વાનો એઓના ગ્રંથોનું રહસ્ય બાળતા હોય તેઓને સમક્ષ અંધને પુસ્તક વંચાવવા જોવું છે.

દાખલા તરીકે ૩ ૧ લઈ જનોઈ પેહરાવવી, રાંડી રાંડે હસ્ત મે કરાવવો, જુઠણ બવડાવવી આઠ ટાણના દર્શન કરાવવા, રસમંડલી રાસકીડ કરવી. સ્ત્રીઓને ઉપદેશ કરી તેઓનો ખરો પતિ શ્રીકૃષ્ણ ઠર વિવાહિત પતિપત્ની પ્રેમ ઓછો કરાવવો. લુગડા, લાકડા, ધાતુ વગેરેની દ્વિપત મૂર્તિઓ કરી તેઓ પાસે તેને ઇશ્વર મનાવી પૂજા કરાવવી અને મન માને તે પ્રમાણે શાસ્ત્રોને માનવા. કોઈ વિદ્વાન સંપ્રદાયપર વેદવિરુદ્ધપણનો આક્ષેપ કરે તો તેને નારિતક કેહવો અને સળગ પ્રમાણ બતાવી ગ્રંથ રચી ખંડન કરે તો તેના સ્વર્ગનાસ પછી સ્વમતસ્થોને સમજાવવા મન માને તેમ લખી એથી પણ મોટો ગ્રંથ બનાવી પોતાના બાંકા કુકાવવા વગેરે અનેક પ્ર-

ધ્યો રચાય છે પરંતુ તે માહેતો મોટો ભાગ સંસ્કૃતમાં હોવાથી તે બાવિકો જાણી પણુ સકતા નથી. તેટલા માટે તે બાજન અમારે લખવું પડ્યું છે.

તેમ વખતે લખનારે સંસ્કૃતમાં બોધ અપાનો ન હોવાથી માર્ગની રચનાજ પ્રાકૃત ગ્રંથ આધારે જાણી એ ખટાટોપથી દૂર પણુ રહ્યા હોય. કેમકે જે હીંચારથીજ અજ્ઞાન શીષ્યોના તન મન ધન હરણુ કરવામાં આવે છે તેથી તેપરજ કલમ ચલાવી હોય તો તેમાં પણુ કંઈ આશ્ચર્ય જેવું નથી. કેમકે દરેક સંપ્રદાયમાં હસ્તીના દાંતના જેમ એ પ્રકારના પુસ્તકો હોય છે. શિષ્યોને ઉપદેશ કરી તેઓના વર્તવવાના જુદા અને કોઈ અન્ય મતસ્થ શાસ્ત્રાર્થ કરવાને આવે ત્યારે બતાવવાના જુદા હોય છે તેથી જે પુસ્તકો પ્રમાણે એઓના સેવકો પોતાનો આચાર રાખે છે તેની ખબર જાણુતા છતા લીધી હશે.

માત્ર વાણી મધુર વાપરવામાં બહુ કંજુસાઇ કીંતી છે. કંઈયુ શબ્દોથીજ કંઈ સરતું નથી જેને લોકોપકાર કરવો છે તેણે મધુરવાણી મીઠા શબ્દોથી પુરીત વાપરવી જોઈએ અને અમે એમાં ફેરફાર એટલામાટેજ કીંતો નથી કે અમલ લખનાર કેટલા આવિવેશમાં લખતી વખતે આવી ગયો હશે તેનું ખરું સ્વરૂપ પાઠકવંદના જોવામાં આવતું અટકે નહીં. કેમકે ઘણીવાર આવું બને છે કે સાચા મનનો માણસ હોય અને નિરપૃહી હોય અને તે જો કોઇ અતીશય ખરાબ બાબત જાણે તો ઘણા ક્રોધમાં આવી લખે તો તેમાં કંઈ નવાઇ જેવું નથી. વખતે એ લખનારની દૃષ્ટિ ગોચર કોઇ અનાચારી ગુરની ઘોળે દીવસે નીતિ રીતી પશુવત જણાઇ હોય તો તે અગ્નિ હોલાવવી ઘણી મુશ્કેલ છે. દાખલા તરીકે આપણે આપણા ઈષ્ટમીત્ર કે પુત્ર જે કુર્મ કર્તા જોઈએ છીએ તો આપણે તે દાખી સકતા નથી તો ધર્મના નામથી એ પ્રમાણે ક્રોધ કરતો જણાય તો સ્વચ્છંદ થઇ કોઇ સર્વના હાયદને માટે લખે તેમાં કંઈયુ શબ્દ વાપરે તો તે એ કારણથી ઠપકાને પાત્ર થઇ સકતો નથી તેથી તેવાં આવિવેશમાં આવી લખ્યું હોય તો તે ઠપકાને પાત્ર કરતો નથી. બધા મનુષ્યોની પ્રકૃતિ સમાન હોતી નથી તેથી જેની પ્રકૃતિ જેટલું ધારણુ કરવા લાયક થઇ હોય તેટલુંજ તે ધારણુ કરી શકે છે.

આવા પ્રસંગે સુચ વિચારશીલ મનુષ્યો દોષ દૃષ્ટિ ન કરતા જે સત્વ હોય તેનું અહણુ કરે છે અને જે કારણુ પરત્વે કઠીન મૃદુ લેખ થયો હોય તેથી કંઈ પોતાનો અભિપ્રાય અને લેખકનો હેતુ ફેરવતા નથી.

અમે પણ એટલાજ વિચારથી આ શુદ્ધ અંતઃકરણથી લખાયેલું પુસ્તક જાણી તેનો લાભ સર્વેને આપવા માટે પ્રસિદ્ધ કરીશું છે અમારે કંઈ એ. આ સાથે કોઈપણ પ્રકારનો દ્વેશ નથી માત્ર એટલી જાણસા ધરાવીએ છીએ કે ધર્મ નીતિ વિરુદ્ધ ન હોવો જોઈએ તેમ તર્ક વિરુદ્ધ પણ ન જોઈએ અને શાસ્ત્ર સંગત હોવો જોઈએ અર્થાત્ કોઈ જો શાસ્ત્રમાં મીઠાડ કરે તો તર્કથી પકડાય અને જો કોઈ કુલર્ક કરે તો તે શાસ્ત્રથી સમજાવી શકાય તેથી મનુ મહારાજે જોગ કર્યું છે કે ધર્મ જાણવા પ્રત્યક્ષ અનુમાન અને શાસ્ત્રની જરૂરીયાત છે અર્થાત્ ત્રણેયે કરી શુદ્ધ શાસ્ત્ર જાણી સકાય છે.

તે પ્રમાણે અમારા સ્વદેશીઓની જાણસા વધારવા માટે આ પ્રયત્ન કરીએ છીએ અને ઇશ્વરની પ્રાર્થના કરીએ છીએ કે તે ફલીભૂત થાઓ. તથાસ્તુ

શેવકલાલ કરશનદાસ.

એ મારગ વિષે ખીજાઓએ કહેલી વારતાઓ, મલીપામુરની કથા, કાનંદગીરીએ બનાવેલા સદસ્રાક્ષ ગ્રંથ, સ્વામીનારાયણનાં સાધુએ કહેલી તત્ત્વ, એક પંડીતે કહેલી યુક્તી.

ગુરુવિષે વિચાર, ગુરુનાં લક્ષણ, વિશ્વાસે રહેવાનાં ઘેર ફાયદા, હાલનાં ટલાક નષ્ટ ગુરુઓ, કુવાનાં દેડકાની વાત, ગુરુનો ત્યાગ થાએ કે નહિ તે વિષે શાસ્ત્રાર્થ, કાનમાં ટુક મારે તે ગુરુ કે નહિ તેનો સશસ્ત્ર ખુલાસો, અશક્ત ગણે કોણે ગુરુએને ત્યાગ કર્યાછે. એક મુલાજીની વાત, હાલનાં ગુરુઓએ કરેલી ક્રિતિ, ઉત્તમ ગુરુ પાશેથી ઉત્તમ વિદ્યા મળેછે, પદ રાગ કલિંગ ભૈરવ.

એ મારગનાં પુસ્તકો વિષે સંસ્કૃત પુસ્તકો તેમાં કહેલી બાબતોનાં સંતોષ વરણનની સાથે, પ્રાકૃત ગ્રંથો, બશે બાવનમાની થોડીક વારતા.

વચમાં માહારાજેના વધેલા જીલમ, વ્રજપાલજી, દાંણીરાયજી, જીવ-જી છોટાજી ગોપાલલાલ ચમનજી વગેરાઓએ કરેલા સિખ્યા ઉપર પ્રસિદ્ધ પુલગો, જીવજી માહારાજે રૂપામાધવજીની સ્ત્રીને વારતે કરેલું હલ બા ર જીલમ.

એ મારગ વિષે કોઈકને ઉપજેલા હલકટ પ્રશ્નો. તેણે જીવજી માહારાજ ઉપર લખેલા ન નામો પત્ર તે પત્રનું પ્રસીધીમાં કેવી રીતે આવતું વગેરે.

હમેશા કંઠી બાંધી રાખતા તે વિશે પુરાણો વગેરેનો નિષેધ.

નિંદા વિષે સમ્બાદ. નિંદક કે હાને કેહેલો, તેનું નિરણય.

જીવન ભોગ વિષે ખુલાસો.

સ્કંધ અથવા ભાગ બારમો.

પુરવણી પાનાં ૩૪ તથા પર ૩ થી ૫૭૨ સુધી

એ મારગની વ્યભીચાર ઉપર રચનાં.

તેથી વ્યભીચાર વખતાનાં કારણો, દુનીઆમાં કામની સાંતી થવાનો ઉપાય એક વ્યાસની વાત, ઠાટ દેવ, મારગનાં નામની વ્યાખ્યા, વ્યભીચારી ભાવનાં કિંત. ધર્મ પુસ્તકોમાં શું છે, ભક્તિ કરવાનાં પદો, ધર્મ ગુરુઓની લીલા, ધર્મ ગુરુઓ સાથે છીનાલું કરનાર સ્ત્રીને બતાવેલું ફળ, વરકત વૈષ્ણવો અને રસ પીણી, દરશણની ભીડભીડ, યાત્રાનો બોધ, વરકતોની લખેલી પોથીઓમાં બાધ થી વરકતો ના થતા કુકરમો. શુદ્ધાદૈત માર્તંડ, સ્ત્રી પુરુષોને એકાંતે મળવાનાં રી મુજબ રસ્તા, મોક્ષ પ્રકરણ, વ્યભીચારનાં પ્રાયશ્ચિત્ત વિષે બીજા બીજાની

મારતા, વૈષ્ણવોને દેવા સારૂ નીચ કામ કરી પણ્ય ધન લાવવો, બાળ લ આવી દેખતી અનીતી કારક લીલાઓ વિષે વૈષ્ણવ વગેરાઓને કરેલી ૦ સમજાવણી.

એ મારગનાં ગુણ દોશ, વૈષ્ણવો જે ગુણો ઉપર મોહિત છે તેનું વરાણ વિચાર કરતાં તે ગુણ કેવા પ્રકારનાં છે તેનો ખુલાસો, ગોવિંદા જ્ઞેશીની વાત

ખરો ધર્મ સું? વેદાદિ સત્સાસ્ત્રો વિષે વિચાર, દરેક મનુષ્યોને ધ વિષે જાણવા જોગ અગત્યની બાબતો.

ભાટીઆભાઈઓને નમ્ર સીખામણ સાથે દિવ્ય ચક્ષુ, ભોળપણમાં મણસો સું સું કરેછે, ક્રોધ પમાડનારી વાતો નજરે દેખતાં ક્રોધ ચડતો નથી એ વિષે ભાટીઆભાઈઓને ખાશ વિનંતી, અશક્તનાં ક્ષત્રીઓની સુરપણા બાતો, ભીમસંગ ભટ્ટી, મિરજા પુરનો ગિરાશીઓ, કલકતામાં પુત્રે બાપ કાપી નાખ્યો. ઉદય પુરનાં રાણાઓ, ભાટીઆકોણ, એ લોકોએ ભાટીઆઓને હલકા પાડવા સારૂ કરેલી નીચ યુક્તિની વાતો, અંગરેજ લોકોનાં લખેઃ ઈતિહાસમાંથી તૈલંગ દ્રવિડ કેહેવી નીચ જતીનાં છે તેનાં પ્રમાણો, એ હુશીઆર માણસે વેશ્યાને ઠગી તેની વારતા, એ લોકો વિષે ચાલતી દક્ષિણ કેહેવત, ક્ષત્રીઓનું શું ધર્મ છે? મહાજનનાં માહાત્મ વિષે શ્લોક, ધર્માદ્વક્ષનાં લક્ષણ, છેત્રે વિનંતી, છત્યાદી.

.પાનું છેલ્લું.

ઉપરનો ડાહ્ય દેખીને નહિ ઠગાવા વિષે પદ.

૧ આ પુસ્તકમાં બધા મક્કીને વેદ, શાસ્ત્ર, પુરાણ, નીતિશાસ્ત્ર, અ પ્રસ્તાવીક વગેરા ૨૦૫ શ્લોકો છે.

૨ આ પુસ્તકમાં બધા મક્કીને ૧૨૭ પદો ગીતો વગેરાં જુદી જુદાં બાબતોનાં છે.

૩ આ પુસ્તકમાં રાજ્યકીય વ્યાવહારીક શામ શામા થએલા ઈવ દાસીક વગેરા ૨૫ આશરે લેખો અને લેખી દસ્તાવેજ છે.

૪ આ પુસ્તકમાં ૪૦ નાની મોહોટી વારતાઓ છે.

ઐશ્વર્ય શુદ્ધિપત્ર.

પૃષ્ઠ	પંક્તિ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૭	૫	૧૮૮૨.....	૧૮૭૨
૧૫	૨૪	મહંત ન થાય	મહંત થાય
૨૧	૭	પુરષોત્તમજી	ગોપીનાથજી
૨૭	૨૨	પીત કે આ પીર.....	પિટ કે આ પીર
૩૩	૫૬	વલ્લભ એ સોઇ કરે	વલ્લભયા એ સોઇ કરે
૩૭	૧૫	“ ૨૫૦૦૦ થી ૩૦૦૦૦ ” ...	“ ૨૫૦૦૦૦ થી ૩૦૦૦૦૦ ”
૪૯	૧૭	ગામ બાહાર નીકલ્યા	મસજત ઠરી નીકલ્યા
૭૪	૨	માજીજી.....	માજીજી.
૭૪	૨૪	નામ પરેહે રશે	નામપણુ રહેશે
૮૪	૬	યાઇએ.....	ગાઇએ
૮૪	૧૫	અગાઉ લખે છે	અગાઉ લખે છે
૮૭	૧૩	પાછાજી	પાછાજી
૮૭	૧૪	તે અને	તે, આને
૮૮	૧	બોલાવી લીધો	બોલાવી દીધો
૯૫	૨૩	બાર પ્રહર રાત્ર	ચાર પ્રહર રાત્ર,
૯૬	૭	નૂતન	નૂતન
૯૯	૬	શ્રંગાર આછો કરતે.....	શ્રંગાર આછો કરતે
૧૦૩	૧૮	ગાદી મળી	ગિદી (અકરી) મલી
૧૦૭	૨	જાત્રા મનથીએ	જાત્રા મનથીએ
૧૦૮	૨૪	ગખી	ગખી (ગપ હાંકનારો)
૧૦૯	૧૨	હાજી હાનજ	હાજી હા, જન
૧૦૯	૧૪	દીને	દીનાં
૧૬૬	૨૭	હદ.....	હદ
૧૭૪	૧	બ્યાજી	ચલુ
૧૭૪	૨૨	હાથી	હાથી
૧૯૦	૧૫	પ્રધાનજી	પ્રધાન, જે
૧૯૬	૨૮	તક્તિમાન.....	શક્તિમાન
૨૧૩	૮	સખડી.....	સખડી
૨૧૬	૨૩	એકદશી	દાન એ દ્વાદશી

પૃષ્ઠ	પંક્તિ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૨૨૦	૨૨	સખડી.....	સખડી
૨૨૨	૨૬	વીચકારીઓ	પિચકારીઓ
૨૩૯	૨૭	શણન	દરશણ.
૨૪૦	૮	બધું એમજ છે	બધું એમાંજ છે
૨૪૦	૧૩	દાણના	પાપાણનાં
૨૪૩	૧૦	અબ્યાસ	આભાસ
૨૪૩	૧૬	મિથ્યા	મથ્યા
૨૫૪	૨૭	પરાકૃરી	પરાકૃમી
૨૫૫	૨૪	સુકર મિલે	તુકર મિલે
૨૫૬	૬	બહુદિન પોતલ પૂજી	બહુ દિન પોતલ પૂજીઆ
૨૫૭	૫	ભાવગરમાં	ભાવનગરમાં
૨૫૭	૨૩	હૈડેકદી.....	હૈશ કદી
૨૫૭	૨૪	ચાખીઓરે	ચાવીઓરે
૨૫૯	૫૬૮ મું	નાથજીને	નાથ તજીને
૨૬૦	૧	આપેલા	આપેલ
૨૬૦	૭	તમારો	તમારા
૨૬૧	૯	તાકીઓરત	તાકીઓર
૨૬૧	૧૦	પિછાનત	પેયાચત
૨૬૧	૨૦	દુનિયામે	કુનાંમ્યાંને
૨૬૩	૨૧	યકીનનક્ષીએ	યકનાંનક્ષીએ
૨૬૪	૧૨	સૂયો	રૂદ્રે
૨૬૫	૧	સુર થયર	સુર થર થર
૨૬૫	૫૬૨૨	જનિતજેરે સંત હરિકો ભજન	જનિત જેરે સંત કોઈ હરિકો ભજન
૨૬૬	૨	રાખિઆણુ	રાખિ આડગ
૨૬૬	૨૩	વેઆજી ગિનકે	વેઆજીએ ગિનકે
૨૬૭	૨	ચારરે	ચારરે
૨૬૯	૯	પહિયાનત	પહિયાચત
૨૬૯	૧૬	ગરબીરજી.....	ગરબી બીજી
૨૬૯	૧૮	પદ જી.....	પદ ત્રીજી.
૨૬૯	૨૦	કાં જાએ છે	કાં પુજે છે
૨૭૦	૨૫	ધર ધર	ધટધટ
૨૭૨	૩	મુકી છે	મુકીદે
૨૭૮	૨૦	વેહે પાશમાં	વેહેમપાશમાં
૨૮૭	૧	પડી	ચડી

પૃષ્ઠ	પંક્તિ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૩૧૧	૨	પણુ	પણું
૩૩૦	૧	શંક	શંક
૩૩૧	૨૧	૩૧૦૦ ૩૦૦	૩૧૦૦ ૩૦૦૦
૩૩૨	૧૭	હરજીવનદાશને	હરજીવનદાશ તે
૩૧૨	૨૭	૩૧૦૦ ૩૦૦	૩૧૦૦ ૩૦૦૦
૩૩૮	૯	જેવા નાટલુ	જેવા નાટલુ
૪૧૭	છેલી	હુસ પંથ	સહુ પંથ
૪૬૩	૨૪	ધરમ	ધરમાં
૪૬૫	૩	બરાબર	બરાબર
૪૬૭	૧૯	કહી	કદી
૪૯૪	૯	રસ્તામાં	રસ્તામાં
૫૦૨	૧૦	સુટે	તૂટે
૫૩૧	૨૪	ગીત	ગીતા
૫૯૨	૨૩	સુકડી	તુકડી
૫૦૭	૨૭	કાલાડી	કાલાડી
૫૫૨	૧૨	દેખાઈ લે	દેખાઈતે

પ્રસ્તાવનામાં શુદ્ધી.

પૃષ્ઠ	પંક્તિ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૩	૨૪	જગફાંકો	જગફાંકો
૭	૧૮-૧૯	શ્રી ધરૂલાલજી	શ્રી ધતૂલાલજી

પાનાં પર-૨૩ વચે પુરવણીમાં ભૂલો

પૃષ્ઠ	પંક્તિ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૧	૭	ઉતરરી	ઉતરી
૭	૨૬	નાર	ચાર
૧૮	૧૪	સ્ત્રી વગર	સ્ત્રી વરગ
૧૯	૨૫	દાખલ	દાખલા
૨૦	૧૧	જેવડું ટે	જેવડું કે
૨૩	૭	કરીએ	રીએ
૨૮	૧૮	ગાયનાં	ગાયનાં
૩૩	છેલી	નીત	નીતી
૩૪	૯	વ્યવહારે	વ્યવહારો
૬૪	૧૧	ભાગવત અવતારો	ભગવત અવતારો

પાનાં ૩૧૬ માં આ પુરવણી ઉમેરવી.

૧ ઉપર જે પનાં નરશીંગની વાત લખી છે તેને બાવ કાં સાકરનો પાણી કરીને પાય છે. તે મુરતીનું મોં પોહોડું છે તેથી અંદર પશું પેશે છે. પછી જ્યારે કાંઈ ભક્ત ઉપર નરશીંગ કોપે છે એટલે પશું (સાકરનો પાણી) તેના મોંમાંથી ભકભક પાણું નીકળે છે. પછી પુખ્તરી પાવાનું બંધ કરી માનતા માનનારને કહેશે કે “તું દેવનાં કાંઈક ધુનામાં છે” પેશો ગજરાય એટલે પુખ્તરી કહે કે મુક ૧૦૦ રૂપૈયા ભેટ અથવા વધુગણ રકમ તેની નજરમાં આપે અથવા જોવા તે ગ્રાહક હોય તેવું કહે—પછી તે હાથે પગે લાગી ભેટનું નકા કરે એટલે નરશીંગ પાણું પી જાય. હવે આ ધન ધુતવામાં પુતલામાં યુક્તી આ પ્રમાણે રચેલી હોય છે કે, નરશીંગના મોંમાંથી તે છેક પછવાડેના જાનગી દર સુધી એક નલિકા ગોઠવેલી છે તે નલિકાદ્વારાજે પાણું તે જોરડામાં એક વાસણમાં છલકામાં આવે છે. એમ કશ્ચાથી પછી હજાર મણ પાણું કાં ન હોય તો પણુ નરશીંગ આરોગી શકે છે. હવે માનતા માનનાર પાસેથી ધન પડાવતું હોય ત્યારે પછવાડેથી નલીકાના મોહાડાઆડું હાથ મુકી દીએ તો પાણું મોંમાંથી બાહર નીકળી પડે અને થોડું હોય તે પછવાડેથી નલીકાના મોંમાં જોરથી ટુંક મારે એટલે નરશીંગના મોંમાંથી ભકભક કરતો જોરથી બાહર પાણું કાઢી પડે. એટલે ભક્ત જનને કે નરશીંગ કોપ્યો પછી તે ભેટભટ મુકે એટલે પછવાડેની લીલા બંધ પડે તે નરશીંગપણું પી જો.

૨ એમજ કાલીઆ કંથની વાત પણ સમજવી. એ મુરતીને કેટલાક નળે પાવાની માનતા કરે છે. તેના મોંમાં હોકાની નાલ મુકે તે મોંમાંની કલી પછવાડે સુધી ગોઠવેલી. ત્યાંથી બીજે માણુસ હોકો પીવા માંડે તે હોકામાં ગડગડ શબ્દ થાય. પછી કાલીઆ કંથના મોંમાંથી હોકાની નલી કાઢી લીએ એટલે પછવાડે વાળો ધુવાની ટુંક મારે તે કાલીઆ કંથનાં મોંમાંથી ધુવા નીકળે એટલે એ સમકાર લોકો જનથી વિરમય થાય.

ગ્રંથકર્તાની પ્રસ્તાવના.

આ પશ્ચિમ હિંદુસ્થાનમાં પ્રબલ થએલા પુષ્ટીમાર્ગના વૃત્તાંત લખવાનો હેતુ આ છે કે, એ મારગ વિષે મેં ધણાં વરસનાં સહવાસથી જે બોલેલો અનુભવ મેળવ્યો છે તેનો મારા ધર્મબંધુઓ અને જ્ઞાતીબંધુઓ તેમજ સુદ સજ્જનોની સમક્ષ કાંઈક પ્રકાશ કરું.

હું એ મારગમાં ઘણી નાની ઉમરથી લાગી અને સ્નેહભાવે કરી જોડાયેલો હતો. એટલે આશરે પાંચ છ વરસની ઉમરમાંજ મને એ મારગ ઉપર બહુ શ્રદ્ધા અને ભક્તી દ્રઢ થએલી હતી. તેથી સવારના ઉઠતાં વલ્લભ, વિઠ્ઠલ અને બીજાં ગુસાંઈનાં બાલકો તેમજ શ્રીહાકોરજીનાં અને શ્રીયમુનાજીનાં પ્રાતઃસ્મરણીય પદોં ધણાં ભાવથી ગાતો તેમજ સુવાવખતે રાત્રીનાં આત્રાનાં પદ ગાયા પછી સુતો. વળી ઘરમાં હાકોર સેવા હોવાથી સેવા પ્રકરણાદી કટલીક રીતભાત અચ્છી તરેહ જાણેલી એટલે તેમાંપણ સારી પેઠે ભક્તી બેઠેલી હતી. થોડી મોહોટી ઉમર થતાં વાંચવા લખવાનું આવડ્યું એટલે પોથીઓ વાંચવા લાગો. પોથીઓમાં અનેક તરેહનાં ભાવ હાકોર સેવામાં અને ગુસાંઈનાં બાલકોમાં પરમેશ્વરપણું લગાડવામાં પ્રદર્શિત કરેલા તેથી વિશેષ ભાવ દ્રઢીભૂત થયો; આથી હાકોર સેવાનેવાસ્તે તન મનથી ઉત્સાહીત રહેતો. શ્રીહાકુરજીની પુલમાળા વગેરા સારું ઘણું લાંબેથી વાડીઓમાંથી વાડીવાળાઓની અનેક પ્રકારની ખુશામદ કરી પુલ વગેરા લાવતો; તેમજ ગુસાંઈનાં બાલકોને ખરેખરા પરમેશ્વર જાણી તેવોની સેવા તન મન ધનથી કરતો. મારા પૂજ્ય પિતાજી એ મારગમાં અતિશય ભાવીક હોવાથી પુસ્તકોનો સંગ્રહ બહુ કરતા આથી મને એ મારગના પુસ્તકો વાચવાનો બહુ સેહેવો રસ્તો થઈ પડ્યો હતો. અમારા ઘરમાં જે પોથી ન હોય તેવી કોઈ

તસે હોય તે હું જાણું તો સાંથી વાયવાને વાસ્તે ગમ ત પ્રકારે કરી લઈ આવું અને વાયુ ઈત્યાદી કારણે (જેમ ખીજા કેટલાક એક ખીજાની દેખાદેખીથી મારગનું મોં માથું જાણ્યાવગર જે જે કરતાં કુધા કરે છે તેમ નહિ પણ) સારી રીતે વાંચી સમજી જોઈ જાયને માહા ગ્રેમી વૈષ્ણવ બન્યો હતો. પણ તે કુક્ત એક તરફી લખાએલું વાચીનેજ તેમ થયું હતું.

આમ કેટલોક સમય વ્યતીત થયા પછી સંવત ૧૯૧૭-૧૮ ની સાલમાં મને યદુનાથજી માહારાજની સાથે બહુ સ્નેહભાવથી સમાગમ થયો એ વખતે મારી ઊંમર ૧૯-૨૦ વરસની હતી. યદુનાથજી માહારાજે આ વખતે મુંબઈમાં એક “વૈષ્ણવ ધર્મ પ્રસારક” સભા સ્થાપી હતી તથા દર મહીને “સ્વધર્મ વર્ધક અને સંપત્તિ છે દેવ” એ નામનું ચોપાનીઝી કાઢાડતા હતા. હવે સભામાં કેટલાક શાસ્ત્રીય વિષયો ઉપસ્થિત થતા તથા ચોપાનીયામાં પણ પોતાને અનુકુળ પડતી તો ખરી તથાપિ શાસ્ત્રીય બાબતો આવતી આ વખતે મેં અગાઉ કુક્ત વ્રજ ભાષાના પુસ્તકો વાંચેલા તેથી શાસ્ત્રીય બાબતો જોઈને મને કાંઈ નવું નવું લાગતું એટલે સભામાં પણ ધ્યાનથી સાંભળતો તેમજ ચોપાનીયા વગેરેમાં જે લખાતું તે પણ ધ્યાનથી વાંચતો. આથી મને કેટલીક ભાષા ગ્રંથોમાં લખાયેલા વિષયો વિષે સંકા ઉત્પન્ન થતી તેના પ્રશ્નો હું યદુનાથજી માહારાજને કરતો તેના ઉત્તરો માહારાજ તરફથી પોતાના વંચને અનુકુળ પડતા આપવામાં આવતાં. દાખલા તરીકે, મેં એક વખત પુછ્યું કે જે માહારાજ શાસ્ત્રમાં ભગવાનનાં ચોવીસ અવતાર થયા તથા થશે તેના નામ તો આ પ્રમાણે દેખાય છે. ૧ મઝ્છા-અવતાર, ૨ કઝ્છાઅવતાર, ૩ વરાહઅવતાર, ૪ નૃસિંહાવતાર, ૫ વામનાવતાર, ૬ પર્શરામ, ૭ શ્રીરામચંદ્રજી, ૮ શ્રીકૃષ્ણ, ૯ બુધાવતાર, ૧૦ નકલંકી-અવતાર, ૧૧ વ્યાસજી, ૧૨ પ્રથુ, ૧૩ હરી, ૧૪ હંશાવતર, ૧૫ મન્વતરભગવાન; ૧૫ યજ્ઞપુરુષ, ૧૬ ભૂપલદેવ, ૧૭ હયગ્રીવ, ૧૮ ક્રુવને વર દેનારાં, ૧૯ ધન્વંતરી, ૨૦ ક્રુપદરાજ, ૨૧ ગુરુ દત્તાત્રય, ૨૨ કપીલદેવ, ૨૩ શનકાદિક, અને ૨૪ બલીરાજ. એ પ્રમાણે વરનન દેખાય છે તેમાં શ્રીઆચારજી અને ગુણાંઈજીનો તથા આપ બાલકોનો જે સહુ કરતાં મોહોટો અવતાર થયો તેનું નામ કેમ નથી ? તો કહ્યું કે અગ્ની પુરાણ ઈત્યાદીમાં કહેલું છે (આ-

ગલ જીવજી કૃત વલ્લભાખ્યાનની ટીકામાં જે અધ્યાઓનો વરણન
 માંનો અર્થ સ્તોત્ર કહી બતાવ્યો) વલ્લભોદયમ્ રૂપસ્ય વિઠ્ઠલ પુરુષોત્તમઃ ॥
 એટલે પુરાણમાં વલ્લભાચારી અગ્ની સ્વરૂપને શ્રીવિઠ્ઠલનાથજી પુરાણ પુરુષો-
 ત્તમ થશે એમ કહ્યું છે. મે પુછ્યું બીજા પુરાણોમાં એવીશ કહ્યા છે ને આ-
 માંજ આપનું વર્ણન કેમ છે? ઉત્તર મળ્યો કે; આ તો બધા સાધારણ અવતાર
 થયા તેનું વર્ણન બધામાં છે પણ વિશેષાવતારનો બધામાં વર્ણન ન કરે તેનું
 દાખલો આપ્યો કે બ્રહ્માંડ પુરાણના અધ્યાયમાં છે કે ગુહ્યાદ્ ગુહ્યતરંમમ
 એટલે આ અવતાર મારો ગુહ્યમાં ગુહ્ય છે તેથી કોઈક જગાએ કહ્યું છે સબળ
 કે કોઈક દેવી જીવ હોય તેનેજ ત્યાંથી દેખાયને અમારે શરણે આવે. હવે આ-
 પણે તો તે વખતે સમજતા હતા કે સ્તોત્ર એટલે શાસ્ત્ર; તેથી ખાત્રી થઈ કે
 શાસ્ત્રમાં છે. ત્યારે મને એક બીજી શંકા થઈ અને પુછ્યું કે જે મહારાજ
 એમ છે ત્યારે આપને વાસ્તે કેટલાક મથુરાંપંથી લોકો ગમે તેમ બોલે તથા
 છપાવે છે તેવાને કાંઈ ચમત્કાર કેમ દેખાડતા નથી? જે ચમત્કાર દેખાડો તો
 તરત શરણે આવી જાય. તો મહારાજે ઉત્તર આપ્યો કે એ લોકો દેવી
 જીવનથી આસુરી જીવ છે તેથી તેને શરણે લેવાય નહિ એટલે ચમત્કાર દેખા-
 ડવાય નહિ. (વલી જણ્યું હશે જે દેવીને પણ દેખાડતા નથી એવી શંકા
 કાઢશે તે સાર સાથે સાથેજ કહી દીધું કે) તેમ વળી અમારા મોહોટરાઓની
 આચા છે કે હમણાં કળીકાળ છે તેથી કોઈને ચમત્કાર દેખાડવા નહિ. ઇત્યાદી
 વાતચીત ઉપરથી આપણી ખાત્રી થઈ કે આપ કહે છે તે બધું બરાબર છે
 પછી આપણે તો એક ભાષણ વૈષ્ણવ ધર્મપ્રસારક સભામાં વાંચવા સાર લખી
 કહાડ્યું. એ સભામાં એવો કાએદો રાખેજ જે કોઈને ભાષણ કરવું હોય તો
 ચાર દાહાડા અગાઉથી રણુ કરે તે કમીટી વાંચીને પ્રમુખ રજા આપે ત્યારે
 સભામાં વંચાય. હવે આ ભાષણમાં આપણને તો જે એઓના વિષે ભાવ
 લાગેલ તે ચિતરી કહાડેલ કે શ્રીવલ્લભવિનાસક જુગકીકો; વલ્લભવલ્લભ જો
 કહેજા મુલ્લ વલ્લભ હોય વલ્લભ છાંડકે ઓરમજે જાતજન્મ કુલ સોયા ॥૧॥
 પૂર્ણબ્રહ્મ શ્રીલલ્લમન સુત પુરુષોત્તમ શ્રીવિઠ્ઠલનાથજી; ઇત્યાદી આશયનો
 ભાષણ લખેલ તેમાં ખુલું જણાવ્યું હતું જે જગતમાં કોઈપણ પુરુષાવતાર વ-
 લ્લભ વિઠ્ઠલ જેવો થયો નથી અને તે પાછા ભુતકાળ પર પોતાના બાલરૂપે

ધરી પોતાનું સ્વરૂપ આવીરભાવ કરતા આવે છે માટે બધા શુશ્રુ-
 ળનાં બાલકો પરમેશ્વર છે. તેથી કોઈને પણ તરવું હોય તો એઓને શરણ
 આવ્યા વગર તરી શકશે નહિ. આ પ્રમાણેનું બાપણ હતું તેથી મને સ-
 ભામાં વાચવાની ના કહી. મેં માહારાજને પુછ્યું કે જે માહારાજ મને
 બાપણ વાચવાની ના કેમ થઈ. માહારાજે કહ્યું કે એ બાપણ હમણા નહિ
 પણ થોડા દાહાડા પછી વાચવાનું હુકમ તમને મળશે; કારણ ગુપ્ત છે. મેં
 કહ્યું કે હું દેવી જીવ છું તેની પાસે વળી કાંઈ ગુપ્ત રાખવું હોય? ત્યારે માહા-
 રાજે ગુપ્ત કારણ જણાવ્યું કે હમણાં આપણે સુધારાવાળાઓ ઉપર ફરીઆદી
 માડી છે તેમાં જે આપણે દલીલો જણાવી છે તેને આ તમારૂં બાપણ આડું
 આવે એમ છે તેથી ફરીઆદીનો ફેશલો આપણા લાભમાં થયા પછી તમે
 આ બાપણ આપણી સભામાં વાચજો. આ ઉપરથી મારા મનમાં ભગવત
 અવતાર વિષે એટલા શંકા ઊત્પન્ન થઈ કે આ પુરણાવતાર ભગવાન છતાં
 આવું બાપણ કરાવવાને કેમ બીજો છે, ભગવાનને વળી કોનાં બાપની બીજ
 હોય; વળી સુધારાવાળાઓને ચમત્કાર બતાવ્યાને બદલે તો જેમ બીજા સા-
 ધારણ માણસો સરકારનો આશ્રય લઈ પોતાની દાદ ચાહે છે તેમજ યદુના-
 થજી માહારાજે કશું છે; એ તે શું હશે? એમ શંકાની સાથે ગડબાજ થઈને
 અંતે વિચાર્યું જે મોહોટા છે અને લીલાતો એહી જાણે આપણે તુચ્છ જીવ
 એમાં શું સમજીએ. ઈલાદી એમનાં અગાજી બાવીક વિચારો મગજમ
 ભરેલા તેથી મનનું સમાધાન થયું; પણ ખટકો રઈ ગયો. પછી તો થોડ
 દાહાડા થયા એટલે કૃષ્ણદાશ મુલજી ઉપર યદુનાથજી માહારાજે લેખલની ફરી
 આદી માડેલ તેનું કેશ કોડતમાં નીકળ્યો. કેશ ચાલતાં બચંકર બાપાળા
 કોડતમાં ઊગાડા પડ્યા આથી આપણુ ને જે શંકા થએલ તેમાં વિશેષ વધારો
 થતો ગયો તેમાં વળી યદુનાથજી માહારાજે પોતાની સાક્ષીમાં એક વખત
 જણાવ્યું કે વ્રજ બાપાનાં પુરતકો અમારા મારગમાં છે તે બધા અમે
 જુઠા મानीએ છીએ અને અમે ભગવાનનો અવતાર નથી પણ સાધારણ
 માણસ છીએ. આ સાક્ષી જે દાહાડે અપાઈ તે દાહાડે મારી શંકામાં
 બહુ વધારો થયો અને આજે દાહાડા અને રાત્ર વિચારમાં જયો કે શ્રી-

યદુનાથજી માહારાજે ગીતાજીનાં શોગંદ ખાઈને કહ્યું કે વ્રજ ભાષાના -
 બધા જુઠા છે ને અમે પરમેશ્વર નથી એ તે કેમ હશે. આપણે તો બ
 આધારજી વ્રજ ભાષાનાં પુસ્તકોં ઉપર છે અને એમાં જે લખેલું છે તે
 પ્રમાણે ચાલીએ છઈએ તથા તેમાંનીજ લખેલી સર્વે વાતોં સાચી માનીએ
 છઈએ; વળી આપણે માહારાજેને પરમેશ્વર માનીએ છઈએ તે વિષે પણ
 યદુનાથજી માહારાજે શોગંદ ખાઈ ના કહી છે એ તે શું વાત હશે વળી
 યદુનાથજી માહારાજ શોગંદ ખાઈને જુઠું પણ ન બોલે ઇત્યાદી ભાંજગડમાં
 પુરી ભીંગ પણ ન આવી પછી મનમાં ઠરાવ્યું કે માહારાજ શ્રીને પુછશું.
 ખીજે દાહાડે સવારનાં પોરમાં માહારાજ પાસે દોડી પોહોંચ્યો અને પુછ્યું કે
 માહારાજ આપે કાલે આવી સાક્ષી કેમ આપી? અમારો બધો આધાર તો
 એ બે વાતો ઉપરજ છે ત્યારે માહારાજ શ્રીએ કહ્યું કે અમે એમ નથી
 બોલ્યા. અમે તો કહ્યું કે અમારા મોહોટે રાઓનાં નામથી તથા કેટલાક
 ગુસાંઈનાં બાલકોંનાં નામથી કેટલાક પુસ્તક લખનારા અનેક ગ્રંથો લખીને
 વેંચે છે તેને અમે જુઠા માનીએ છઈએ; અને અમારા અવતાર વિષે તો
 અસુરોં પાસે કેહેવાય નહિ. આ જવાબ સાંભલીને ખાત્રી થઈ કે આમાં
 કાંઈક પોણું દેખાય છે કેમ કે મેં પાસે બેશીને બરાબર સાંભલ્યું હતું જે
 પુસ્તકો જુઠા કહ્યા અને ભગવાન હોય તે વલી અસુરોં પાસે શું છુપાવે.
 શ્રીકૃષ્ણે અને રામચંદ્રજીએ ક્યાં કાંઈ છુપાવ્યું છે. ઈત્યાદી વિચારો ઉત્પન્ન
 થવાથી ભાવમાં પચીશ ટકા ઘટાડો થયો અને ભાષણ વાચવાની મને ના
 કહી તેની પણ આંધ સમજ પડી કે તે ભાષણ વંચાત તો ભગવત અવતાર
 કેહેવડાવે છે તે શીઘ થાત ને આને તો કાડતમાં દેખાડવું હતું જે અમે કાંઈ
 સેવકોને પણ ભગવાનનું અવતાર છઈએ તે, મનાવતા નથી. અને મને
 કહેલું કે આપણે કેસ જીત્યા પછી તમે ભાષણ કરજો તે કેસ પણ જીત્યા
 નહી ને ખોટી સાક્ષીનાં ચાર્જમાં આવેલા તેથી હેદરાવાદ તરફ પધારવું પડ્યું-
 ઇત્યાદી કારણોથી-અમે શાસ્ત્રમાં છઈએ એમ કહે છે તે કેમ હશે એમ
 વિચારી શાસ્ત્રોમાં શું છે તે તપાસવાનું મનમાં દ્રઢ થયું. પછી જેમ જેમ
 અવકાશ મળતો ગયો તેમ તેમ સારા વિદ્વાનોને શાસ્ત્ર શું છે તે પુછવા લાગો
 અને એમાં કવી કવી બાબત છે તેના મનમાં ઉપજતા તરંગો વિષે ખુલાસો

લાગે. વળી હોદીમાં ને ગુજરાતીમાં કેટલાક પુસ્તકોનાં ત-
 હામાં થએલા વાંચ્યા; ભાગવત, ભારત, રામાયણાદીક પુસ્તકોં તો
 અગાઉ વાંચેલાજ હતા અને તે પછી પણ દરરોજ નવા નવા પુ-
 સ્તકો વાંચવાનું ચાલુજ રાખેલું. વળી કેટલાક ચાલતા પંથોનાં
 સિદ્ધાંત સાંભળવા તથા વાંચવામાં આવ્યા આથી એક કુવાના દેડકા
 પ્રમાણે અંતઃકરણમાં છવાયલા અંધકાર ઉપર કાંઈ પ્રકાશમય તેજ પડવા
 લાગ્યું. વિદ્યાર્થી સૂર્યમાં એક આ ખુખીછે કે જ્યારે આપણે ધણું જોવા
 જાણવાનું થાય ત્યારે દુનીઆમાં ખરી વાત સું છે તે આપણને દૃષ્ટીગોચર
 થઈ જાય છે. તેમા પણ કેટલીક વાતો ગુણુ કર્મ સ્વભાવ અને સોજતથી તે
 તે તરફ મનને દોરી જાય છે. જેમ કે કેટલાક સારા વિદ્વાન હોય પણ
 રાજ્ય પ્રકરણમાં પડેલા હોય તો; અને તેમાં રાજશ તામશાદી ગુણુ હોય તો
 તેને અનેક ખટપટા અને પ્રપંચો રમવાનું કર્મ સૂજે છે તેમાં જો તેની બુદ્ધિ
 સ્વાસ્થી સ્વભાવવાળી હોય તો વિદ્યાનાં બળે કરીને તે અનેક જિંધા કામોં કર-
 વાને પણ ડરતો નથી. અને તેમાં જોઈએ તો રાજનું શત્રુનાશ થાએ કે
 રૈયતનોં ધાણુવળે તેમાં તે કદી ડરતો નથી; પણ જો તેની અંદર સાત્વીક
 ગુણુ હોય અને શાંત સ્વભાવ હોય તો સહુનું કલ્યાણ કરવાના કરમો તે કરેછે.
 તેમજ કેટલાક ધર્મચારીઓ પણ ઘણા વિદ્વાન થએલા દેખાય છે અને
 ખરું જોડું સમજવાની તેઓમાં શક્તિ પણ હશે તથાપિ ગુણુકર્મ સ્વભાવ
 અને શોખતની અસરથી તેઓ પોતાના સ્વાસ્થ્યમાં મચીને લોકોને જિંધે રસ્તે
 દોરી ને તેઓનો ધનમાલ પચાવી પાડવાનાં ઉદ્યોગમાં મંડી પડ્યા છે. અને
 તે સ્વાભાવિક છે તે વિષે એક નીતીનો શ્લોક છે.

વિદ્યાવિવાદાય ધનં મદાય શક્તિઃપરેષાં પરિ પીઢનાય ।

સ્વલસ્યસાધોર્વિપરીતમેતત્ જ્ઞાનાયદાનાયચ રક્ષણાય ॥૧॥

અર્થ-ખત્ર સ્વભાવનાં મનુષ્યને વિદ્યા પ્રાપ્ત થઈ તો તેનું ઉપયોગ તે
 વિવાદમાં કરે છે, ધન મદ્યું તો મદ્દ ઊત્પન્ન થાએ છે, અને કોઈ સત્તા મળી
 તો પારકાને પીડા કરી થઈ પડે છે, તેમજ સાધુ પુરુષ (શાંત સ્વભાવી) ને
 વિદ્યા મળી તો બીજાને જ્ઞાન આપવામાં વાપરે છે, ધન મદ્યું તો પરાપકાર

કરવામાં વાપરે છે, અને કાંઈ સતા મળી તો કોઈનો રક્ષણ કરવામાં તેનું ઉપયોગ કરે છે. ૧.

હવે આવી રીતે વાંચવા સાંભળવાનું માવરો પડ્યાથી કોઈની શ્લોક બોલ્યો તો તે શાસ્ત્રજ છે એવો ભાવ હતો તે છુટી ગયો કેમકે હાલ પણ લોકોને નવીન નવીન સંસ્કૃત શ્લોક બધા ગ્રંથ બનાવતા બોલ્યા તેમજ ગુણનાં પણ કોઈકશાસ્ત્રાદીમાં વાંચવામાં આવ્યું કે ક્રિડાસુખં જન્મફલં નરાણાં કિસોરિ માર્યો સત મધ્યવાર્તે અર્ધ-જવાન સ્ત્રીઓ સાથે હમેશાં કીડા કરવી તેજ માત્ર આ જન્મનું સાર્થક કહો કે ફળ કહો તે તેજ છે.

વળી વામ મારગાદિ પંથો વિષે સાંભળવામાં આવ્યું કે તેમાં અડી લાખ સુધીનાં ચંડાલિની મહાદેવી મોગ્ય સૌખ્ય પ્રદાયિની નિસંમલિન રૂપેણ પુનાતિ મજતાં નૃણાં એવા એવા શ્લોકો ભરેલા ગ્રંથ છે. તેથી જણાયું કે સંસ્કૃત ભણેલા હોઈએ તો આપણે પણ હમણાં ગમે તેવા શ્લોકો બનાવી શકીએ. તેથી જેટલા શ્લોક હોય તે બધા શાસ્ત્રજ છે એ તો ગુઠી વાત છે એમ નિશ્ચય થયું.

તોપણ નાનપણથી તદ્દયપર બેઠેલી છાપનો પ્રભાવ કાંઈ અપૂર્વ હોય છે. આ કારણથી યદુનાથજી એ વલ્લભો હ્યામિ રૂપસ્યા દી શ્લોકો કહેલા તે પુરાણનાં છે તેથી તે વાત તો ખોટી નહિ હોય ? એવી એકા એક મન ઉપર છાપ પડી નહિ. એટલે તે કેમ હશે તેનું નિશ્ચય કરવા વિચાર્યું. તે શ્રીધર રક્ષાલજી પાસે નિર્ણય કરી લીધો તે આ ગ્રંથમાં જીવણજી કૃત વલ્લભાખ્યાનની ટીકાનાં પ્રસંગમાં સવિસ્તર જણાવેલું છે. તે પછી તે તે પુરાણોમાં એ અધ્યાય માનું કાંઈ છે કે કેમ તેનો નિરણય વિશ્વનાથશાસ્ત્રીની તરફથી કેશવજી શાસ્ત્રી નગરવાલાને ત્યાં સત્યાવીશ વિદ્યાર્થીઓ લગાવીને કર્યું તો કાંઈ નીકળ્યું નહિ એટલે નિશ્ચય થયો કે આ તો કેવળ સિષ્યોનાં મનમાં દૃઢભાવ બેસાડવા સારુ અમે ભગવદ્ અવતાર હોઈએ એવું પુરાણમાં છે તે દેખાડવા સારુ કોઈ મહારાજે શ્લોક રચ્યા છે.

હવે આપણે તો પડ્યા વેપારી વરગનાં માણસ તેથી આવી બાબતોમાંથી આપણને કાંઈ લાભ મેળવવાતો ઉત્કંઠા હોય નહિ તેથી પાધરજ છે કે આપણાં ગુણ કર્મ સ્વભાવની વલણ તેમાં ખરું ખોટું શું છે તે માત્ર સમ.

જવા તરફજ જાય. તેનું ખોટું હોય તેનેપણુ આપણે તેમાં હોયે માટે તેને ખરું બતાવવાની શક્તી ધરાવીએ છઈએ તેથી ખરું બતાવીએ એ તરફ તે વળે નહિ કારણકે એવો ખોટો હઠ દુરામઠ કરવામાં કાંઈ લાભ નહિ. એટલામાં કવી ચરીત્ર નામનો અંથ મરાઠીમાં છાપેલો હતો તે વાંચ્યો ત્યાં તો જે ધર્માચારીઓ વગેરા થએલા તેઓએ પોતાને અવતારીજ ઠોકી બેસાડેલા જોવામાં આવ્યા આથી ખાત્રી થઇ કે પોતાનો મહીમાં વધારવા સાર તથા લોકોને પોતા તરફ ધસાડવા સારજ આ એક અવતારી બનવાની યોજના કરી દેખાયછે. એટલે પછીથી આપણું વલાણુ એમ થયું કે ત્યારે હવે શાસ્ત્ર સું છે તેની મનમાં ખાત્રી કરવી.

પછી તો જ્યાં જોઈએ ત્યાં વેદ ઇશ્વર પ્રણિત, સ્વતઃપ્રમાણુ, અને સર્વ માન્ય એવું જણાવા લાગ્યું, તેમજ સ્મૃતીઓમાં પણ ધર્મ રહસ્ય બહુ અચ્છી પ્રકારે દીશવા લાગ્યું, રૂપીમુની પ્રણિત વડૂશાસ્ત્રોમાં પણ બહુ ગહન વિચારો દેખાયા, પુરાણોમાં ધર્મ રહસ્યની સાથે બહુ મત્તતાંતરનાજઘડા અને કેટલુંક ન્યાય બુદ્ધીથી ન મનાય એવું પણ જોવામાં આવ્યું; ઇત્યાદી જોતાં વેદ સર્વ માન્ય છે માટે એ સત્ય છે એમ જણાયું. હવે તેનાં કેટલાક ભાષ્યોનાં અર્થ જોવામાં આવ્યા તો કેટલાક કર્મકાંડીઓ કર્મ માર્ગ ઉપર ગશડી ગએલા, કેટલાક ઉપાશનાં માર્ગવાળા ઉપાશનાં ઉપર ખેંચી ગએલા અને કેટલાક જ્ઞાન મારગીઓ જ્ઞાન ઉપર લઇ ગએલા જણાયા. તેમજ મહીધર જેવા તાંત્રિકો તંત્ર મારગમાંજ તેનો ઉપયોગ થાય એવા અર્થ ઉપર લઈ ગએલા; વળી કેટલાક પંથોવાળા વંદને મોહોટોમાંની અમારે તે માન્ય છે એમ કહી પોતાને અનુકુળ પડતી થોડી બાબતો અનુકુળ પડતા ભાષ્યોમાંથી ગશડી પોતાનાં પંથમાં યુક્તી પુર્વક લગાડી લોકોને દેખાડવા લાગ્યા કે વેદ પ્રમાણુ તો અમેજ ચાલીએ છઈએ. વળી સ્મૃતીઓમાં પણ ધર્મ રહસ્યની સાથે મતલબી લોકો એ નવીન શ્લોક ધુશાડી દીધેલા જોવામાં આવ્યા જેમકે મનુસ્મૃતી અત્યંત માન્ય કરવાવાયક અને પૂજ્ય બુદ્ધીનાં વિચારો ભરેલા છતાં આવા શ્લોક દેખાયા નમાંસ મક્ષણેદોષો નમદેનચમૈથુને પ્રવર્તિરેતેનીવાનાં નિવર્તિશ્ચમહાફલા ॥ ૧ ॥

અર્થાત્ માંસ ખાવામાં, મધપીવામાં, અને વ્યભીચાર કરવામાં કાંઈ દોશ નથી કારણકે જીવોની એમાં પ્રવરતી છે; પણ તેને છોડીદે તો મોહોદું રજ છે. ? હવે એક જગાએ મનુસ્મૃતીમાં આમ જોયું.

અનુમન્તા વિશસિતા નિદ્મન્તા ક્રયવિક્રયી ॥

સંસ્કર્તા ચોપહર્તાચ સ્વાદકા શ્વેતિ ઘાતકાઃ ॥ ૧ ॥

અર્થ—મારવાની સલાહ આપનાર, માંસને કાપનાર, પશુને મારનાર, પશુને મારવા માટે લેનાર તથા વેચનાર માસને પકવનાર, પીરસનાર તથા ખાનાર એટલા બધા ઘાત કરનારા પાપી જાણુવા ? હવે આ શ્લોકમાં અને ઉપલા શ્લોકમાં અકલ લગાડીને જોય તો કેટલો બધો અંતર દેખાય. પેહેલામાં કહ્યું કે માસ મદીરામાં દોશ નહિ અને આમા સલાહ આપનાર પણ ઘાતકી લખ્યો. ઈત્યાદી ખીજ પણ ઘણું અથોમાં એવી ભેળ શેળ દેખાઈ કે કેટલાક મતલબ શિષ્ટુવાળા અથવા કેટલાક તે સમયને અનુસરીને જોઈએ તેવી બાબતો યુશાડી દેનારા વિદ્વાનોનાં લેખો જણાયા.

હવે આવી રીતે આગળ મતલબી માણસો પોતાને મન ગમતા શ્લોકો દરેક જગાએ ધુશાડશે એમ જાણે મનુસ્મૃતી કારને ભવીષ્ય યુજ્યું હોય ની તે સાર તેમાં આ શ્લોક પણ દેખાયો.

આર્પધર્મોપદેશંચ વેદશાસ્ત્રવિરુધિના ॥

યસ્તર્કેણાનુસંધત્તે સધર્મવેદનેતરઃ ॥ ૧ ॥

અર્થ—આર્પ એટલે જુનાં ધર્મને ધર્મ ઉપદેશ જાણુવો તે પણ વેદશાસ્ત્રથી અવિરુધ્ધ હોવો જોઈએ અને તે પણ વળી તરકે કરીને શીદ્ધ થઈ શકે એવો હોય તેને વેદ ધર્મ જાણુવો ? આથી અચ્છી રીતે જણાયુ કે તરકમાં આવી ન શકે તેવી વાત માનવી નહિ એમ જુના અથોમાં ઉપદેશ છે ખરો.

બસ આ વાત એક બરાબર ધ્યાન મારીએ તો જોઈતો એ બહુ વેદાર્થ સ્મૃતીઓ, માહાભારતાદિ મહાત્મ અથો, શાસ્ત્રો, પુરાણો, ઇત્યાદી ભલે ગમે તેવા હોળી નાખ્યા છે છતાં ખરી વાત ધ્યાનમાં આવ્યા વગર રીએ નહી પણ જો આપણામાં તરક શક્તિ યુક્તિ યુક્ત બુદ્ધી હોય તો. આથી ખર કર્તવ્ય મનુષ્યને શું છે તો તે જાણી શકે. અને મને કાંઈ પુછે તો મેં કિંચિત્

તે બાજતનું વર્ણન આ પુસ્તકમાં “ ખરો ધર્મ શું ? ” તે મથાલા હેઠે જ-
ણાવ્યું છે ત્યાં વાચ્યાથી દરેક બુદ્ધીમાન મનુષ્યને જણાશે.

જો કે હાલ દેટલાક જુના વિચારના ધર્મ ચુસ્ત થયેલા ભાઈઓ અને
બાઈઓ એમ સમજે છે કે હમણાં અંગરેજી બણેલાઓ તથા નવીન સુધા-
રાવાળાઓની સોજતથી લોકો ધર્મ વિષે સંપત્તિ તથા ધર્મ ગુરૂઓના દ્વેષી અને
ભૂત પ્રેતાદીકને નહીં માનનારા થઈ જાય છે. તો ભાઈઓ હું અંગરેજી પણ
બણ્યો નથી તેમ કોઈ સુધારાવાળાની પણ સંગત ઘણી થઈ નથી; પણ
માત્ર ઉપર લખેલા કારણોથી સત્ય શોધવા ઉપર લક્ષ રહ્યાથી દુનીયામાં
ખરું શું છે તેનું પ્રકાશ પરમાત્માની કૃપાથી કાંઈક અંતઃકરણ ઉપર પડ્યું છે.
નહિ કે કોઈના ભમાવ્યાથી અયના આપણું તે રેઠીઆળ અને પશ્ચિમ તરફના
લોકોનું તે સાહું તે વીચારથી કાંઈ થયું નથી. આપણા શાસ્ત્રોમાં એવું બધું
ભર્યું છે કે તેવા વિચારોં કોઈપણ સુધરેલા લોકો જેઓ સુધારાની ટોચ
ઉપર ચડેલા છે તેઓ પણ હજી જાણતા નથી, તેજો ઉપર લખેલા મનુજીનાં
સ્તોકમાં કહ્યા પ્રમાણે દિવ્ય ચક્ષુ લગાડીને જોઈએ તો પ્રત્યક્ષ છાંશ પાણી
અને નવનીત આપણને જણાઈ આવે છે.

આ બધું જણાયાથી પુટ્ટી મારગ વિષે જે મને ખરું જણાયું તે મેં લ-
ખ્યું છે અને વાંચનારાઓની સમૂક્ષ ધર્યું છે હવે માણસ છે તે ભૂલનું પાત્ર
છે કોઈ પણ માણસ સર્વજ્ઞ હોતો નથી તેથી એની અંદર વખતે કાંઈ ભૂલ-
ચુક પણ હશે તેવી ભૂલ કોઈપણ સદ્ગ્રંથસ્થ તરફથી ભાંજવામાં આવશે તો
તે તે બાજત વિષે મારી ભૂલ ભાંગી તેનો ખરા અંતઃકરણથી ઉપકાર મા-
નીશ. મને કાંઈ કોઈ મત મતાંતરનો હઠ કે દુરાગ્રહ નથી તે મેં ઉપરજ ક-
હેલું છે કે વ્યાપારી વરગ ને કાંઈ કોઈનો હઠ દુરાગ્રહ ધરવાની જરૂર નહીં
કારણ કે વ્યાપારી વરગ કોઈની પંથમાં કે મતમતાંતરમાં પ્રવેશ કરશે તેને
ત્યાં કાંઈને કાંઈ આપવુંજ પડશે તેને કોઈ પંથમાં કે મતમાંથી લેવાનું તો ન-
હિંજ; ત્યારે પછી ખરો ધર્મ શું છે તે શોધીનેજ તેમાં આપવું અને પોતાનાં
કહ્યાણુનો ખરો મારગ શોધવો એજ માત્ર વ્યાપારી વરગનું કામ છે તો તેને
ખીંતે હઠ દુરાગ્રહ ધરવાની જરૂર નહિ એ સ્પષ્ટ છે. તેથી હું મારા ખીંત

પણ ધર્મ અંધુઓને વિનાંતી કરંછું કે જે એમાં મારી ભૂલ હોય તો બાંજરો.
અગર તમને તમારી ભૂલ લાગે તો સુધારજો.

કોઈ એમ કહેશે કે ભાઈ તમને ખરું રહસ્ય જે જાણાયું તો તેને વારતે
આટલો મોહોટો ગ્રંથ લખ્યો હતો તો સારું થાત; કે ખરી બાબત લોકોનાં
ધ્યાનમાં આવત, તો ખોટી બાબતને લોકો પોતાની મેળે છોડી દેત પણ
કોઈકનાં કુથલામાં આટલું બધું લખાણ કરી નાખ્યું તેની શું જરૂર હતી? તેનાં
જવાબમાં કહેવાનું એ કે જ્યાંસુધી આપણાં મગજમાં ખીજા વિચારો
ભર્યા હોય તે કદાપી ખોટા હોય અને આપણે ખીજી રીતે કાંઈ ખરું સાંભ-
લીએ તોપણ આપણા મગજમાં અસલ વિચાર ભરેલા હોય તે એકાએક
ફેરવાઈ જતા નથી તેનું મને પુરેપુરો અનુભવ છે તે કિંચિત ઉપર બતાવ્યું
છે. હવે એ મગજમાં ભરેલા વિચારોનું દિગ્દર્શન થતાંની સાથે ખરા વિ-
ચાર જાણવામાં આવે ત્યારે કાંઈક અગાઉનાં વિચારો મગજમાંથી ખસે અને
શુદ્ધ વિચારને રહેવાની જગા મળે; અને તેજ હેતુ અને વિચારોથી આ
લખાણ થયું છે.

દુનીયામાં કોઈ કોઈનો દુરમન નથી તેમ કોઈ કોઈનો સજ્જન નથી.
એક ખીજાનાં ગુણકર્મ સ્વભાવે કરી દુરમન સજ્જન થાય છે. આપણને એ
મારગ વિષે કાંઈ દુરમન દાવો નથી તેમ એ મારગમાં જન્મ હોવાથી સ્વા-
ભાવીક પ્રીતિ એના ઉપર હોવી જોઈએ એ નિસંદેહ છે; તથાપી શાસ્ત્ર
રીતીથી એમાં જે ખરું ખોટું જણાયું તે નિરપૃથ રીતે મનુષ્ય ધર્મની
રીતીએ જાણાવ્યું છે; તેના ઉપર વિચાર કરવાનું વાંચનાર ગ્રંથકોનાં પોતાનું
કામ છે. મને કાંઈ એમાં કશી પ્રકારનો સ્વાર્થ કે લાભ નથી.

કોઈ એમ સવાલ કરે કે દુનીયામાં ઘણાં મોહોટા વરગના લોકોએ
પંથ તથા તેનાં આચારીઓ બહુ મોહોટા ગણાયલા એટલે મહારાજ નામથી
ઓત્તખતા બહેનઓની સામે લખતાં ડરયા કેમ નહિ. ત્યાં કહેવાનું કે પર-
મેશ્વરની શ્રદ્ધામાં કોઈ મોહોટું નથી બધા મનુષ્ય સરખા છે. માત્ર વિદ્યા
ધનને સત્તાનાં ઓછા વધતા પ્રમાણમાં માણસો આ જગતમાંજ ફક્ત નાનાં
મોહોટામાં ખપે છે. તેમ જેને જેમાં ભાવ ગેશ્ત ગયો હોય કે કોઈ પ્રકારની
જેમાં કોઈને લાલચ હોય તેને તે મોહોટું ગણે છે; ઇશ્વરી શ્રદ્ધામાં કોઈ નાણું

પણ નથી ને મોહોટું પણ નથી. આ વિચારથી ખરી રીતે જોઈએ તો દરેક મનુષ્યનું કામ છે કે જે બાબત પોતાને ખરેખરી જણાય તો તે તેના કાયદાને વાસ્તે અને જગતનાં કાયદાને વાસ્તે પ્રસિદ્ધ કરવામાં મુદ્દલ કોઈની બીક રાખવાની જરૂર નથી. કેટલાક હમેશનાં સહવાસથી પોતેપણ પોતાનું રૂપ ભુલી જાય છે તે જો ખરેખરી પ્રમાણ સહીત વાત સાંભળે તો પોતાનું સ્વરૂપ તે જાણી શકે છે. તે સારૂ દરેક મનુષ્યનું કર્તવ્ય છે કે યુક્તી પ્રમાણથી જે વાત સાચી જણાય તે જરૂર બીજાનાં કાયદા વાસ્તે દેખાડવી જોઈએ. એક અદ્ભુતશ્રવ્યની વાત છે કે સ્વારથી લોકોએ પોતાનાં સ્વાર્થ સારૂ અનેક નીચ-યુક્તીથી તદ્દન ખોટાડા ભરેલા અને અકલમાં, ન આવી શકે એવી વાતોથી અને કાંઈપણ યુક્તી પ્રમાણ વગરનાં હજારો ગ્રંથો ભરી કહાડ્યા છે તેમાં તેઓને શરમ કે ડર થશે નથી તો આપણે સત્ય વારતા પ્રગટ કરવામાં ડરસું કરવા રાખવો? આર્યા વરતમાં સત્ય કેહેનારા સન્યાસી વરગનાં લોકો ઘણે અંશે પેટ ભરા થઈ દુનીયાની ઉપેક્ષા કરવા લાગા તેથી આ દેશમાં અંધા-ધુંધી થઈ અને બહુ પુટ પડી તેથી દેશપાયમાલ થઈ ગયો. ત્યારે હવે તો જે લોકો લુટાય છે, કુટાય છે, મોહોટા છતાં ઠગરાઓનાં ગુલામ બને છે, પોતાની નીતી રીતી અને ખરા ધર્મ ભ્રમજ્વલમાં પડી ગુમવે છે, અને પોતાની કુલાન કાંતાઓના પાતીવ્રત્યધર્મ વિષે બે દરકાર રહે છે; તેવાઓને સત્ય શોધવા તથા જે જાણુતા હોય તેણે તે પ્રસિદ્ધ કરવાની જરૂર છે. હું જોઈને મગરૂર છઉં કે તેવો પગલો નિસ્વારથી વરગમાંથી ભાટીઆ જ્ઞાતીનાં શેઠ પ્રાગજી ઠાકરશી એ પ્રમાણસહસ્રો નામનું પુસ્તક બનાવીને ભર્યો છે. તેમ આગળ પણ બે ચાર ગ્રંથો ગ્રહસ્થો તરફથી પ્રસિદ્ધ થયા છે તેમ જ્યારે સત્ય શોધક ગ્રહસ્થ વરગનાં લોકો થશે ત્યારે બિહુક વરગના દોરમાં અજ્ઞાન લોકો દુશાતાં બનશે અને દેશનું ઘણું અંશે કલ્યાણ થશે.

હવે છેલું આ પુસ્તકમાં અસુદ્ધાંસ વિષેનું કથન કરી પ્રસ્તાવના પુરી કરું છું. પ્રથમ તો વ્યાકરણની રીતીનાં દોશ હશે, કારણ કે તેમ વ્યાકરણનાં અભ્યાસના અભાવે થયું હશે. એવામાં એવા પંદરવરશે' કટકે કટકે લખાઈને પુરૂ થયું છે તેથી કોઈ બાબત અધુરી પુરી પણ લખાઈ હશે અને

કોઈ બાંજત બે ત્રણવાર પણ લખાઈ હશે તેથી પુનરાવૃત્તી દોશ પણ થયું હશે તેમ કેટલીક જગાએ પીટ પીશણ પણ થયું હશે. વળી કોઈએ છાપ્યું કોઈએ શુદ્ધ કર્યું કોઈએ પ્રુફ તપાસ્યા અને આઠ દશ વરશે છપાઈ પુરું થયું તેથી છાપવા તપાસવાની પણ બહુ ભૂલો રહી હશે. કેટલીક જગાએ સંવત્સરની તથા આકાશાન્તની પણ ભૂલો થયેલી દેખાઈ છે, કલ્યાણી વણી ભુલ સુધ્ધ હશે તેથી બનતા પ્રયાશે શુદ્ધી પત્રકમાં સુધારણું છે છતાં પણ વણી જગાએ ભૂલો રહી ગઈ હશે તેથી વાંચનારાઓને વિનંતી કે ખોડ ખાંપણ તરફ કાંઈ મક્કીકા લક્ષણ ત્યાગ કરી ને માત્ર હંશવૃત્તીથી ખરા સાર તરફ લક્ષ રાખવું.

પુણી મારગ.

તૈલંગ દેશના કાંકરવાડ ગામમાં યજ્ઞ નારાયણ ભટ નામે યજ્ઞવેદી, તૈત્તરીય શાખી, ભારદ્વાજ ગોત્રી વેદનાડી જાતનો બ્રાહ્મણ હતો. તે અગ્નિહોત્રી હતો અને તેણે સોમયજ્ઞ કરવાનો પ્રારંભ કર્યો હતો, એવું વલ્લભ મતના અથો ઉપરથી જોવામાં આવે છે. એ કપોળ કલ્પિત ગ્રંથમાં એક ઠેકાણે વલ્લભ વિકૃલને ભગવાન ઠરાવવા સાર એવી ગપ મારવામાં આવી છે કે, જે એકસો સોમયજ્ઞ કરે તેને ઘેર ભગવાન અવતરે. હવે નારાયણ ભટથી જે સોમયજ્ઞ શરૂ થયેલા તે લક્ષ્મણ ભટના વખતમાં પૂરા થયા અને તેમને ઘેર વલ્લભાચાર્ય ભગવદવતાર થયા એમ ઠોક્રી બેસાડ્યું છે. અહિયાં એક શંકા થાય છે કે જો એમજ એકસો સોમયજ્ઞ કરેથી ભગવાન પેદા થતા હોય તો મોટા મોટા રાજાઓ અને શ્રીમતોને તેમ કરી પોતાને ઘેર ભગવાન અવતરે તેમ કરવાને શું અડચણ હતી ? કાંઈજ નહીં. પણ તેમનો એવી પેઢી ઉઘાડવાનો વિચારજ જ્યાં નહીં ત્યાં ગપ મારવાનું પ્રયોજન પણ શું ? બીજી શંકા એ થાય છે કે ભગવાન તો એક છે ને ઘણા જણા સો સો સોમયજ્ઞ કરે તો પછી ભગવાન શું તે બધાને ત્યાં કટકો કટકો અવતરતો હશે ? કહે છે કે, યજ્ઞ નારાયણ ભટ શ્રુતિનો અવતાર હતો. હવે જો શ્રુતિ અવતાર ધારણ કરે તો એનું રૂપ જે શબ્દ માત્ર છે તે પૃથ્વીપર રહેવું ન જોઈયે. તે રહી કેમ શક્યું હશે ? બીજું એ કે અતિ પવિત્ર મનાયલાં શ્રીમદ્ભાગવતના કોઈ શ્લોકમાં અત્યાર સુધી કોઈ ઠેકાણે એવો અવતાર ધારણ કરેલો જોવા અને સાંભળવામાં આવ્યો નથી. એ યજ્ઞ નારાયણનો છોકરો ગંગાધર ભટ, તેનો ગણપત ભટ અને તેનો શ્રેષ્ઠ એવો વદ્દલ નામનો પુત્ર થયો. એ વદ્દલનો પુત્ર તે સાક્ષાત્ વસુદેવજીનો અવતાર (તેમના કહેવા પ્રમાણે) લક્ષ્મણ ભટ થયો. તેનું અસ્તિ જાણવા જોગ છે.

એ લક્ષ્મણભટ નાનપણમાં પરણેલા હતા. થોડી અવસ્થામાં આવ્યા પછી કોણ જાણે શા કારણથી તેમને વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થયો તેથી કોઈને પણ કદા કહાવ્યાવિના તે છાને માનો કાશી નાસી ગયો. ત્યાં એક બ્રહ્માનંદ નામનો સન્યાસી હતો તેની પાસે જઈને મારે સન્યાસી થવું છે એવી મરજી જણાવીને કહ્યું કે “મને સંન્યસ્ત દીક્ષા આપો” બ્રહ્માનંદે તેનું નામ, ઠામ ઠેકાણું તથા કુટુંબ વગેરે પૂછ્યું. ત્યારે સત્યતાની કેવળ પ્રતિમારૂપ એવા સાક્ષાત્ વસુદેવજીના અવતાર જે આપણા લક્ષ્મણભટજી તે છતી પત્નિએ બોલ્યા કે મારે કોઈ નથી તેથી તે સન્યાસીએ એમનું કથન સત્ય માની તેને દીક્ષા આપી.

અહિંયા તેનાં માખાપે-તેની શોધ કીધી પણ કાંઈ પતો મળી આવ્યો નહીં એટલે ભાડાનાં લક્ષણ જાણી બેસી રહ્યાં. હવે બનાવ એવો બન્યો કે એનાં ગામનો કોઈ બ્રાહ્મણ કાશી યાત્રા કરવા ગયો હતો ત્યાં તેણે લક્ષ્મણને સન્યાસીના વેશમાં જોયો. ત્યારે તેણે પૂછ્યું કે “લક્ષ્મણ ! આ શું !!!” તેણે કહ્યું કે “હવે લક્ષ્મણ કેવો ?” “અબ તો હમ સન્યાસી ભયે” એમ કહીને તે તો ત્યાંથી પોખારા ગણી ગયો. પરંતુ તે માણસ યાત્રા કરીને કાંકરનાડમાં જ્યારે પાછો ગયો, ત્યારે તેણે લક્ષ્મણના પિતાને ખબર આપી કે તમારો દીકરો સન્યાસી થઈ ગયો છે. એ શબ્દો સાંભળતાંજ તે ડોસો તો ખાપડો અત્યંત ક્લેશ ને કલ્પાંત કરવા લાગ્યો પણ ઉપાય શું ? પછી પોતાની સ્ત્રીને પૂછ્યું કે હવે કેમ કરવું ? છલ્લે એઉ જણાએ એવો ઠરાવ કર્યો કે આપણે કાશી જવું ને લક્ષ્મણને ઘેર તેડી લાવવો.

એ પ્રમાણે ઠરાવ કર્યા પછી લક્ષ્મણનાં માખાપ તથા તેની સ્ત્રી કાશી તરફ જવા નીકળ્યાં અને થોડી મુદતમાં ત્યાં જઈ પોહ્યાં. પછી ત્યાં તેઓએ બ્રહ્માનંદનો મઠ શોધી કાઢી તેની પાસે ગયાં અને ત્રણ જણ ખૂબ રજ્યાં. ત્યારે બ્રહ્માનંદે પૂછ્યું રડોછો શું કરવા ? ડોસાએ સધળું નિવેદન કરી કહ્યું કે લક્ષ્મણની આ નાની અખળા સ્ત્રી છે તે છતાં તમે એને શાસ્ત્ર વિરૂદ્ધ સન્યાસ દીક્ષા આપી તો હવે એ બિચારીના દિવસ કેમ જશે ? મહારાજ આ નિર્દોષ અખળા ઉપર તો તમારે દયા રાખવી હતી ? બ્રહ્માનંદે કહ્યું ભાઈ ! મને તેની શું ખબર ? અમે તો જેને કોઈ હોતું નથી તેનેજ

સંન્યાશી કરિયે છિયે. તે પ્રમાણે એણે પણ મારી આગળ સોગન ખાધા કે મારું કોઈ નથી ત્યારે મેં દીક્ષા આપી. તું સુખેથી એતે તેડી જા. મારે એની જરૂર નથી. હવે એવું સાંભળી ત્યાંથી ઉઠી તે ત્રણે જણ લક્ષ્મણ પાસે ગયાં અને તેને ઠપકો આપી કહ્યું કે નામબોણ્યું! આ તે શું કીધું? લક્ષ્મણ કહે “મેં જે કીધું છે તે ઠીકજ કીધું છે તમે મને કોણ પૂછનાર છો? વદ્દલેં કહ્યું કે અમે તારાં વૃદ્ધ માઆપ છિયે. અકલનાહીણા!! તારી તરણ સ્ત્રીને મુકીને તને સંન્યાશી થવાની કુબુદ્ધિ કેમ સુઝી? ચાલ હવે થયું તે થયું. સંસાર સુખ ભોગવ લક્ષ્મણે કહ્યું હવે મારે, કાંઈ નમારું સાંભળવાની જરૂર નથી ને તમે કાંઈ મારાં માઆપ નથી. મારે તો હવે.

શ્લોક:

વિશ્વેશો જનકો મૃડાચ જનની ગંગાચ માતૃસ્વસો ॥

દુંડી ભૈરવ દંડપાણિ સદૃશા જ્યેષ્ઠા મમ આતરઃ ॥

શ્રી કાશી મણિકર્ણિકાચ ભગિની માર્યા મદીયામત્તિ ॥

ષટ્કર્માણિ સુતંસુતા ચ દુહિતા કાશ્યાં કુટુંબં મમ ॥ ૧ ॥

અર્થ :—મારો બાપ વિશ્વેશ્વર મહાદેવ છે. માતા મારી પાર્વતી છે, ગંગા મારી માની બેન એટલે માસી છે. દુંડી ભૈરવ તથા દંડપાણી એ મારા મોટા ભાઈઓ છે. કાશી તથા મણિકર્ણિકા એ મારી બેહેનો છે, અને મારી બુદ્ધિ એજ મારી બાયડી છે અને ષટ્કર્મ છે તે છોકરા છોકરી તથા દુહિતા છે. માટે મારું કુટુંબ (તમે નહીં પણ) કાશીજી છે.

એવું સાંભળતાંજ પેલાં ત્રણે જણે બ્રહ્માનંદ પાસે ગયાં અને રડીને કેહેવા લાગ્યાં કે લક્ષ્મણ તો આ પ્રમાણે કહે છે. પછી બ્રહ્માનંદે લક્ષ્મણને પોતાની આગળ બોલાવી ધમકાવીને કહ્યું કે હે દુષ્ટ! તે મારી આગળ જુઠા સોગન ખાધા, પાપમાં પડ્યા ને હજી પણ આ બિચારાં તારા બુદ્ધિ માઆપોને દાદ આપતો નથી? જા, નિકળ મારા મડમાંથી. હું કાશી આપીમાં બબર આપું છું કે તને કોઈ હાવા દે નહીં. ત્યારે તો લક્ષ્મણ બહુ બીહનો અને હાથ જોડી ગુરૂને કહ્યું તમે જેમ આજ્ઞા આપો તેમ કરું.

ગુરુએ કહ્યું કે તારો બાપ જેમ રાજ થાય તેમ કર. બાપને પૂછ્યું કે તમે શું કહો છો? તેણે કહ્યું કે આ તારી સ્ત્રી સાથે સંસાર કર અને ચાલ આપણું ગામમાં ગૃહસ્થાશ્રમ માંડીને પાછો બેસ. પછી તે પ્રમાણે તેણે કર્યું. ગામમાં ગયો અને આગળ પ્રમાણે પાછો સંસાર માંડી બેઠો.

ગામમાં તેની ન્યાતમાં ચરચા થવા લાગી કે લક્ષ્મણ સંન્યાસી થઈને પાછો ગૃહસ્થાશ્રમમાં પેઠો માટે તે સાચા પ્રમાણે પતિત થયો તેથી તેને ન્યાતથી દૂર કરવો જોઈયે. પછી એક દિવસ ન્યાત બધી એકઠી મળી અને વિચાર કર્યો કે હવે એનું કમ કરવું? બધાએ એક મતે ઠરાવ કર્યો કે “લક્ષ્મણને સકુટુંબ ન્યાતિ બાહર કરવો. તે ઠરાવ અમલમાં આણી ન્યાત બાહર કર્યો હતો.

કેટલીક મુદતે લક્ષ્મણનાં માબાપ ગુજરી ગયાં. ઘરમાં લક્ષ્મણ અને તેની સ્ત્રી ઈક્ષ્માગાર રહ્યાં. એ બેહુ ન્યાત બાહર હોવાથી બ્રાહ્મણ-વૃત્તિ મળવી પણ બંધ થઈ ગઈ. પ્રથમથીજ તંગ હાલત ને તેમાં વળી આમ થવાથી તેઓ બહુ દુખ પામ્યાં. તેથી ગામમાંથી નિકળી જવાનો ઠરાવ કર્યો. તે પ્રમાણે દક્ષિણ દિશાદિક ડેકાણાંના ઘણા ગામોમાં ફરતાં ફરતાં અંતે કાશીમાં જઈને રહ્યાં. ત્યાં યાત્રાલુઓ આવે એટલે ભીખ માગી ખાવામાં અડચણ પડે નહીં. કેટલેક દિવસે લક્ષ્મણ ભટને એક છોકરો અવતર્યો તેનું નામ રામકૃષ્ણ પાડ્યું. છોકરો બે ત્રણ વરસનો થયો ત્યારે લક્ષ્મણને પૈસાની બહુ ખપતી પડી અથવા ખીજાં કોઈ કારણથી તેણે અંતે એ રામકૃષ્ણને એક ગિરિબાવાને આપ્યો અથવા વેચ્યો. હાલ એ બાવાઓનાં આચરણ તથા રીતભાત ઉપર નજર કરતાં રામકૃષ્ણને વેચ્યો હશે એવું અનુમાન થાય છે. થોડા દહાડા પછી તેને ખીજો છોકરો અવતર્યો, તેનું નામ વલ્લભ પાડ્યું. એનો જન્મ કાંઈક શક બરેલો છે તે ત્રીજે એનાં જન્મચરિત્ર ઉપરથી જણાશે. એ છોકરો કાંઈક વિચક્ષણ હશે અથવા લક્ષ્મણને અને તેની સ્ત્રીને વાહાલો લાગતો હશે તેથી તેને સારી રીતે પાળ્યો. તે પછી એક ત્રીજો છોકરો તેમને ત્યાં જન્મ્યો. તેનું નામ કેશવ રાખ્યું. એ કેશવના હાલ પણ રામકૃષ્ણના જેવાજ થયા. એટલે વળી પૈસાને સાફ કે ખીજાં કોઈ કારણથી તેને પણ એક પુરી બાવાને ત્યાં વેચ્યો અથવા આપ્યો હતો.

ત્યારપછી કેટલેક દહાડે લક્ષ્મણ પોતાની સ્ત્રી ઈલ્લમાગાર અને માત્ર એક વલ્લભ નામનો પુત્ર મુકી મરણ પામ્યો. એ પ્રકારે જેને વસુદેવજીનો અવતાર કહ્યો છે, જેને ઘેર મહા મંગળ થતાં હતાં, જેણે વલ્લભના જન્મ વખતે અનેક પ્રકારનાં દાનો કર્યા એમ તેમના ગ્રંથમાં લખ્યું છે, જેને માટે સ્ત્રીઓ ગાય છે કે, “શ્રી લક્ષ્મણભટ્ટ ગૃહે એ કુળદીવોજી” (જેને ત્યાં વલ્લભ જેવા દીવા પ્રગટ્યા) વળી જેણે કેટલાએક સોમયજ્ઞ કર્યા વગેરે પ્રશંસા કરી પુષ્ટી માર્ગના ગ્રંથોમાં જેમને સાતમે આસમાન ચઢાવી દીધા છે, તે લક્ષ્મણભટ્ટની કથા ઉપર પ્રમાણે જણાય છે.

કોઈ પ્રશ્ન કરે કે તમે કેમ જાણ્યું કે લક્ષ્મણભટ્ટ ન્યાત બહાર હતા? તેનો ઉત્તર એ કે જેમ એ લોકોએ પોતાની ખોટી બડાઈના ગ્રંથો લખ્યા છે તેમ તે વખતે ચિદ્રુપ, જગજીવન તથા દામોદર સ્વામી વગેરે કેટલાએક સંન્યાસીઓ તથા બીજાઓ થઈ ગયા છે કે જેમાંના જગજીવન તથા દામોદર તો એઓનાજ પંથના હતા (પછીથી એમનાં પાખંડો તથા અનીતિઓ જોઈ બુદ્ધા પડેલા) તેમણે પાખંડોત્પત્તિ, પુરાતન કથા, તથા પાખંડખંડન નાટક વગેરે ઘણાં પુસ્તકો લખેલાં છે તેમાં એમની યથાર્થિત ઉત્પત્તિ લખેલી છે તે ઉપરથી જણાય છે. બીજું એ લોકોને પોતાને પોતાનાં તૈલંગ દેશમાંથી નીકળીને છેક ગોકુળ મથુરામાં જઈ વસવું પડ્યું અને શિવમાર્ગને મુકી બીજાનો આશ્રય લેવો પડ્યો. એ ઉપરથી પણ સાદું જણાય છે કે ઘણું દૂર વસવાથી કોઈ જાણે નહીં કે આ કેવા માણસ છે, તેથી તેમ કરવું પડ્યું હશે. ત્રીજું, હાલની સ્થિતિ જોતાં પણ તે વાત જોવામાં આવેછે; કેમકે તૈલંગા બ્રાહ્મણોની હાલત જોઈએ છિયે તો તેમનાં આચરણ મહાનિંદ્ર જોવામાં આવે છે. તેનો એકજ દાખલો બસ થશે કે ગ્રહણને દહાડે પણ તે લોકો બાયડીઓ સુદ્ધાં બીજા માગવા નીકળે છે એટલુંજ નહીં પણ વચમાં કોઈ ઢેડ આવે તો તેને ધક્કો મારી વસ્ત્રદાન વગેરે પોતે લઈ લે છે. એ વગર બીજી ઘણીક તેઓની નિંદા કરવાં લાયક વર્તણૂક છે. તેવા લોકો પણ એઓને કન્યા આપતા નથી ને પોતાથી ન્યાત બહાર થયલા નીચ ગણે છે. એ કારણથી જ્યારે આ લોકોને જરૂર પડે છે ત્યારે કેટલેક શ્રમે આઠ દશહજાર રૂપૈયા આપીને કન્યા તૈલંગ દેશમાંથી (પછી બ્રાહ્મણની છે કે બીજાની તે તો દેવ

જાણે કે તેઓ જાણે) વેચાતી * લઈ આવે છે અને તેને પછી પોતાના દેશમાં આવીને પરણે છે. એવી છોકરી સાથે તેનાં માબાપ પછી કોઈ પણ રીતનો સંબંધ રાખતાં નથી, એ સર્વત્ર પ્રસિદ્ધ છે. જે કોઈ કન્યા વિક્રય કરે છે તે મજકુરોને આપે છે તેને ન્યાત એકઠી થઈને પૂછેછે. પછી ન્યાતને પાંચસો હજાર રૂપિયા દંડ આપે છે અને બાકીના રૂપિયા ભલી ભાતથી પ્રસાદ કરી જાય છે. એ વાત પુષ્ટિમાર્ગના મૂર્ખ શિષ્યો શિવાય ઘણા સમજી આર્યલોકો જાણે છે.

ચોથું—કેટલાએક મોટા મોટા પુણી મારગના મહંતોએ હાલ થોડા દહાડા ઉપર ચાર પાંચ હજાર રૂપિયા ખરચીને એક અરજી શંકરાચાર્યને કરી હતી, અને ત્યાં બે ત્રણ શાસ્ત્રી મોકલી વગ લગાડી હતી કે અમે ઘણાં વર્ષ થયાં ન્યાત બાહર છેવે તેથી અમારી સાથે તૈલંગા બ્રાહ્મણો વ્યવહાર કરતા નથી તથા કન્યા આપતા લેતા નથી, તેથી તમે અમને પાવન કરીને તેઓ સાથે વ્યવહાર નહિં તો કન્યા આપવાનો બંદોબસ્ત કરાવી આપો. તે ઉપરથી શંકરાચાર્યવાળે શોધ કરી તો કામ બની શકે તેવું નોંહોતું એટલે મુલતવી રહ્યું.

પાંચમું—એ મારગના કોઈ ગોપીલાલ નામના પુરૂષે એક ચંદ્રાવળી નામની કોઈ સ્ત્રી ઉપર વારસા બાબત ફરિયાદ કરેલી તેમાં પ્રથમ આગરામાં હિંદુલોકના આધારથી ગોપીલાલ જીત્યો. ત્યારે ચંદ્રાવળીએ કલકત્તામાં અપીલ કરી કે હિંદુલોક કાંઈ અમને લાગુ પડતો નથી. અમે હિંદુઓથી બાહર પતિત જાતીના છીએ. તેના પુરાવા કેટલાએક આપ્યા અને પોતાની જ ન્યાતનો કાયદો તેને લાગુ પડે છે એમ સિદ્ધ કરી આપ્યું. તેને લગતી એક એજ જાતના બીજા પુરૂષે આશીરવીટ કરી એટલે સોગન ખાઈને લખી આપ્યું કે પતિતની વાત ખરી છે. એ અપીલના વાંધા અને આશીરવીટના આધારથી કજીયો પ્રતીવાદીના લાભમાં થયો. ત્યારે વાદીએ પાછી વિલાય-

* એ દેશમાં કેટલાએક ભાટિયા ગૃહસ્થો યાત્રા અર્થે ગયેલા તેઓએ ત્યાંના બ્રાહ્મણોને પૂછ્યું કે તમારામાંના કેટલાએક આવી રીતે કન્યા કેમ વેચે છે ? ત્યારે તેમણે કહ્યું કે અમારામાં ઘણાકની એવી સમજણ છે કે જે સ્ત્રી આપણે ઉત્પન્ન કરી હોય તે આપણાથી વેચી શકાય. કન્યા આપણી ઉત્પન્ન કરેલી છે માટે તે વેચી શકાય.

તની પ્રીવીકૌનસિલમાં અપીલ કરી. ત્યાં બાર મહીના કે દોઢ વરસ કામ ચાલી ઉપલી બાબતનો રદ જવાબ વાદીથી અપાયો નહીં એટલે કલકત્તાની કોર્ટનો ચુકાદો કૌનસિલવાળાઓએ બાહાલ રાખ્યો. તેથી ગોપીલાલ ગોપીચંદન લગાડી પાંચ સાત લાખ રૂપિયાનો ખર્ચ ખર્ચ ધરમાં બેસી રહ્યો. એનું જજમેન્ટ પ્રીવીકૌનસિલ આશીસનું તા. ૩૦ મી નવંબર સન ૧૮૬૨નું જજમેન્ટ ૧ સર. જે. ડબ્લ્યુ. કારલાઇલ, ૨ સર. બારનેસ, પીકાક, ૩ સર. એમ રિમથ, અને ૪ સર. આર. પી. કાલીયરની હજુરનો અમારી પાસે છે, તેમાં સક્ષિપ્ત વિગત છે. એશીડેવીટ તેમાં નથી. છદ્દુ.—એઓના અંથમાં લખે છે કે વલ્લભને પંઢરપુરવાળા વિઠોબાએ પરણવાનું કહ્યું ત્યારે વલ્લભે કહ્યું કે અમને કન્યા કોઈ દેશે નહીં. સાતમું.—તેઓ આજ દિવસસુધી ગુંસાઇના નામથી ઓળખાય છે તો ગુંસાઇ તે બાવા હોય કે બીજા કોઈ ?

આઠમું—લક્ષ્મણે પોતાના બેઉ છોકરાને ગિરિપુરી બાવાને આપ્યા તે જો બ્રાહ્મણની ન્યાતમાં પોતે લક્ષ્મણ હોય તો તેને ભીખ વગેરે માગીને પેટ ભરવાનો ભરોસો રહે, પણ તેનો પેટ ભરવાની તથા કન્યા નહિ મળવાની પક્ષી ખાતરી હશે ત્યારેજ છોકરાઓને બાવા કર્યા હશે. એટલે ન્યાત બાહર થએલ માટે એમ કરવું પડ્યું.

કોઇ પૂછે કે તમે કેમ જાણ્યું કે રામકૃષ્ણ તથા કૃષ્ણ ગિરિપુરી બાવા થયેલા છે ? તેનો ઉત્તર એ કે પુષ્ટી માર્ગના ધણાક અંથોમાં તેઓ ગિરિપુરી બાવા થયા તેની વાત લખી છે તથા લાઇબલ કેસની વખતે સાબિત થયું છે તથા છેલ્લે કાશીમાં તે બન્નેની સમાધો હાલ પણ મોજુદ છે તે કોઇને જોવી હોય તો શોધ કરવાથી મળી આવશે. એવા માણસોની સમાધો કોઈ જાણે એવી હાલતમાં રહી નહી હોય તોપણ વલ્લભ પરાક્રમી હોવાથી તેઓ પોતે તો નહીં પણ તેમની સમાધો પ્રખ્યાતીમાં આવેલી છે.

હવે લક્ષ્મણભટ્ટને વલ્લભ નામનો બીજો પુત્ર જેને પુષ્ટી માર્ગના લોકો શ્રી વલ્લભ, શ્રી વલ્લભાચાર્યજી, શ્રી આચારજી, શ્રી મહાપ્રભુજી વગેરે અનેક નામોથી બોલે છે તે સંવત ૧૫૩૫ ના વૈશાખ વદ ૧૧ ને રવિવારે ચંપારણ્ય નામનાં અરણ્યમાં જન્મ્યો. લક્ષ્મણભટ્ટ પોતાના દેશમાં ન જવું એવો ઠરાવ કરી કાશીમાં રહેલા તે ઉપરથી સાદ્ જણાય છે કે ન્યાત બાહર

તરીકેના અપમાનમાં દેશમાં રહેવું બ્રહ્મ શરમ ભરેલું થઈ પડે. કાશીમાં કાંઈક મુસલમાનોની લડાઈ ચાલતાં લોકોને નાસી જવાની ફરજ પડી તે વેળા શ્રી વાસુદેવજીના અવતાર લક્ષ્મણભટ્ટ પણ નાઠા, અને જેના પેટમાં પૂર્ણ પુરુષોત્તમ શ્રી વલ્લભ હતો એવાં ઇક્ષ્વાકુગારજી પણ કાંઈ ઇક્ષ્વકુ ચલાવ્યા વગર પલાયમાન થયાં હતાં. હવે પોતાના દેશમાં તો જવાય નહીં; પછી એક ચૌડા નામના નગર તરફનો રસ્તો પકડ્યો. તે ગામના રસ્તામાં એક ચંપારણ્ય નામનું જંગલ છે, તેમાં આવી પોંદ્યાંચતાં રસ્તામાં અતિ શ્રમથી, લડાઈનાં ભયથી અને ખાન પાન વગેરેની પીડાથી ઇક્ષ્વાકુગારજીનો ગર્ભ સ્ત્રવી ગયો. તે ગર્ભ સાત મહીનાનો નિર્જીવ હતો તેથી એક પાંદડાંમાં વીંટાળી ખીજડાનાં ઝાડ નીચે ખાડો કરી દાટી મુક્યો અને ત્યાંથી ચાલતાં થયાં.

ચૌડા નગરમાં કેટલાએક દિવસ રહ્યાં ત્યાં સાંભળ્યું કે કાશીમાં સંધ્યું સમાધાન થયું છે, એટલે પાછાં કાશી જવા નીકળ્યાં. વાટમાં વળી પાછું ચંપારણ્ય આવ્યું ત્યાં એમનાં પુસ્તકમાં લખ્યા પ્રમાણે એક પચાસ હાથના અગ્નિ કુંડમાં બાળક રમતો દીઠો. તે જોઈને તેની પાસે બેઠા આ પુરુષો દોડી ગયાં. મૂળ પુરુષમાં લખે છે કે “અગ્નિચતુર્ધામધ્યબાલકદેશિસન્મુલ્લધાવહી”. વળી લખે છે કે “મારગ દિયો જાનિ જિયમાતા” એટલે અગ્નિએ ઇક્ષ્વાકુગારજીને માતા જાણીને માર્ગ આપ્યો. પછી તેણે તે બાળકને આનંદ સહિત ઉપાડી લીધો ને તે પોતાનો જાણી બહુજ હર્ષ પામ્યાં.

હવે અહિંયાં સ્વાભાવિક શંકા થાય છે કે એઓનું તો મરેલું બાળક હતું ને વળી તેને જમીનમાં ડાટી મુક્યું હતું ત્યારે તે કેવી રીતે બાહાર નીકળ્યું હશે તે સમજાતું નથી. વળી કેટલાએક કહે છે કે આખો અગ્નિનો કુંડ હતો તેમાં બાળક રમતો હતો. પણ મૂળ પુરુષમાં કહ્યું છે કે ચૌકેર અગ્નિ તેની વચ્ચે બાળક રમતો હતો. અગ્નિના તાપમાં બાળક રહી શકવો મુશ્કેલ છે. વળી કહે છે કે અગ્નિએ માતા જાણીને મારગ આપ્યો !! જુઓ ! એમની બુદ્ધિનો નમુનો !! અગ્નિ જેવા જડ પદાર્થે ઇક્ષ્વાકુગારજીને માતા જાણી લીધી ને વળી વચ્ચેથી ખસી જઈ માર્ગ આપ્યો. વાહવારે વાહ !! “ગપ્પી કહે હું ગપ ન મારું, ગપ મારતાં બીહું, સવાગજનું કારેલું ને દોઢ ગજનું બીજી” તેવી વાત આ ગપ્પીદાસોએ અડાવી દીધી છે.

પણ એ ઉપરથી કોઈ એવી અટકળ કરે કે કોઈ વિધવાને ગર્ભ રહેતાં તે પાડી શકી નહિ હોય અને પૂરે મહીને તેને જણવું પડ્યું હશે, તેમ તે પુત્ર પ્રસવતાં વાર પાધરો કરી નાખતાં જીવ નહિ ચાલી શક્યો હોય એટલે કોઈ સાગતા વળગતાને આપ્યો હશે કે આને જંગલમાં પધરાવી આવો પછે એનાં જેવાં નસીબ. હવે જે મુકવા આવ્યો હશે તે પણ છોકરાને લગતો હોય એટલે તેને તેના ઉપર ઘણીજ કરણા હોવી જોઈએ અથવા એમ ધારિયે કે કદાચ તેમ ન હોય તોપણ સઘળાં મનુષ્ય પ્રાણીથી કુમળાં બચ્ચાં ઉપર દયા ઉસકે-રાયા વગર રહેજ નહીં, તેથી તે છોકરાને મુકનાર ઘણીએ વિચાર કર્યો હશે કે આ છોકરો એમજ જંગલમાં મૂકી દેશું તો કોઈ જનાવર એનો લક્ષ કરી જશે અથવા ડંખ દેશે માટે કાંઈ તદખીર કરવી જોઈએ. તેમ કરતાં જો એકાદ દિવસ જીવતો રહેશે તો એનાં નસીબે કોઈ માણસ આવી ચઢશે ને એને લઈ જશે તો એનો પ્રાણ બચશે. એમ વિચાર કરી એક ગોળ ફરતું બળતણનું મોટું કુંડાળું કર્યું હશે તેમાં બાળકને વચમાં નિર્ભય જગામાં મુકીને તે ચાલ્યો ગયો હશે. તે સંભવે છે પછી તે હિંદુ હોય કે બીજી કોઈ નીચ જાતીનો હોય તે દેવ જાણે અને તે માર્ગેથી લક્ષમણ અને તેની સ્ત્રી ચાલ્યાં જતાં હશે, તેમની નજરે પડતાં તેઓએ તેને તરત જાચકી લીધો હશે. પુત્ર જેવી વસ્તુ એમ ફાગટ મળી જતી હોય તો કોઈ મુકે પણ નહીં. વળી એઓને એક મોટા ચમત્કાર સાથે કહેવાનું બાહાનું હતું કે અમારો પુત્ર જીવતો થઈ અગ્નિમાં રમતો હતો. એ પ્રમાણે મળતાં કોણ ન ઉપાડે? માટે તે પુત્ર વૈષ્ણવોના શ્રી વલ્લભાચાર્ય અથવા શ્રી આચારજી મહાપ્રભુજી હોવા જોઈએ. અહીં એક બીજો વિચાર થાય છે કે એ લોકો વલ્લભનો જન્મ ૧૫૩૫ ના વૈશાખ વદ ૧૧ નો માને છે તે દહાડે તો તે મૃતક જન્મ્યો હતો. પણ એ દિને જે છોકરો મળ્યો તે તો ઘણા દહાડા પછીથી મળ્યો ત્યારે હવે એનો ખરો જન્મ ક્યારે માનવો?

ત્યાંથી ચાલ્યાં ચાલ્યાં લક્ષમણ ભટ અને તેમનાં સ્ત્રી શ્રી કાશીજીમાં સહી સલામત પોંહ્યાં. કેટલાક વરસે, પછી વલ્લભને જનોઈ દીધું. ત્યારપછી કાશીમાં પણ એના ગામના માણસોના આવવાથી જાહેર પડ્યા હશે તેથી ત્યાં પણ તેનું અપમાન થયું એટલે ત્યાંથી બીજી તરફ ફરવા નીકળી પડ્યા. ફરતાં

કરતાં સંવત ૧૫૪૬ માં શ્રી બાલાજીમાં વલ્લભને અગિયાર વરસનો મુકી તે મરણ પામ્યો. પછી વલ્લભને પોતાની માનું પેટ ભરવું મુશ્કેલ પડ્યું અથવા પોતે બાળક તેથી તે પોતાની માને લઈ વિદ્યાનગરમાં એનો માગો વિદ્યાભૂષણ (એ નામ કલિપત દેખાય છે) નામે રેહેતો હતો ત્યાં ગયો. મામાએ આદર સત્કાર આપી ઘરમાં બેસાડ્યાં. જમવા વખત થયો ત્યારે એના મામાને તો ખબર હતી કે તેઓ ન્યાત બાહાર થયલાં છે તેથી તેણે એ બેઠા જાણના ભાણાં દૂર પીરસાવ્યાં. વલ્લભ વિચક્ષણ હતો તેથી વિચાર્યું કે આમ કૃતરાની માફક આવું તે કરતાં તો ભીખ માગીશ તોપણ મારું પેટ સારી રીતે ભરાશે. એમ વિચાર કરી મામાને કહ્યું કે હું તમારે પાં નહિ જમું કેમકે મેં મારા હાથથી રાંધીને જમવાનો ધર્મ ધારણ કર્યો છે તેથી મામાને બહુ રીસ ચઢી એટલે એને ઘરમાંથી કાઢી મુક્યા. તેણે તળાવની પાળે જઈ રાંધી ખાધું. વલ્લભાચાર્યની પ્રાગટ્ય વારતામાં તો એ પછી બીજો દહાડો કૃષ્ણદેવ રાજાની સભામાં બહુજ ચમત્કાર કર્યો વર્ણવ્યા છે. તે બધા નિર્મળ છે. તે નીચે જણાવવામાં આવશે. પછી પોતાની મા, જે પોતાના મામાના ઘરમાં રહેલી હતી, તેને એમની એમ મુકી લાંથી વલ્લભ ચાલતો થયો. વલ્લભને વિષે એમ તો ધારી શકાય છે, કે તે વિચક્ષણ, જરા ભણેલો, બુદ્ધિ, અને સ્વાર્થી હતો.

અહિંથી વલ્લભ ચાલ્યો તે દેશ વિદેશ ફરવા લાગ્યો. હવે માગીને આવું ને પૃથ્વીપર સુવું, એટલે તેનાથી શીખવાનું, જોવાનું અને અનુભવ મેળવવાનું બધું કામ ઘણી સારી રીતે બની શકતું. વળી પ્રવાશમાં તેને અનેક માણસોનો સમાગમ થતો, તેથી એનામાં હુશિયારી વધે એમાં કાંઈ નવાઈ નથી. નીતીશાસ્ત્રમાં પણ કહ્યું છે કે,

શ્લોક:

દેશાટનં પંડિત મિત્રતાચ । નીતિયુતં રાજ્ય સમા પ્રવેશં ॥

અનેક શાસ્ત્રાણિ વિલોકિતાનિ ચાતુર્ય મૂલ્યાનિ ભવંતુ પંચઃ ॥

અર્થ—ચતુરાર્થ મળવાનાં પાંચ સાધનો છે—૧ દેશાટન કરવું, ૨ પંડિતોની મિત્રાચારી, ૩ નીતિમાન જનોની સભામાં જવું—૪ રાજ્યસભામાં બેસવું અને

પ મું અનેક શાસ્ત્રોનું અવલોકન કરવું. એવા પાંચ પ્રકારથી હુશિયારી વધે છે. હવે આ પાંચ પ્રકાર મેળવવાને વલ્લભને સાધન મળ્યું તેથી તે દેશાટન કરી પોતાનો વખત ખીજી ચતુરાષ્ટ્ર મેળવવામાં રોકવા લાગ્યો. તો- પણ તે એક ભટકતો આત્મણુ તેની અવસ્થામાં હતો. એમ કરતાં કરતાં ઘણો કાળ નીકળી ગયો. તેમનીજ વારતામાં લખ્યા પ્રમાણુ જેતાં એકવાર શ્રી પંઢરપુર અથવા વિઠ્ઠલનાથજી તરફ પણ એ ગયો હતો. ત્યાં કે- ટલાંક કારણોથી એમ જણાય છે કે, ત્યાંના માણસોમાંથી વખતે ત્રાછયે તેને ઓળખ્યો હશે કે તે ન્યાત બાહર થયલો છે, તેથી મંદિરમાં આવવા દીધો નહીં હોય એટલે તેણે પોતાનો મુકામ નદીની પેલેપાર કર્યો હશે. તે ઠેકાણે હજી પણ તેની બેઠક છે. અહીં વળી એક ગપ એવી મારેલી છે કે વિઠ્ઠલનાથજી નદીપાર શ્રી મહાપ્રભુજીને મળવા ગયા ત્યાં સારી રીતે ગળીને આચાર્યજીએ બેઠક સ્થાપી છે. હું નહીં ભૂલતો હોઉં તો મેં એવું પણ સાંભળ્યું છે કે, તે પછી ઘણાં વર્ષોસુધી તેમના વંશજોને વિઠ્ઠલનાથમાં આવવા નહિ દેતા હતા. પણ ભાટિયા વગેરે વૈષ્ણવો એની જાળમાં આવ્યા પછી તેઓની સમૃદ્ધિ વધ- તાં તે વિઠ્ઠલનાથીઆ લોકો અજાઈ ગયા હશે, અને એઓને તે લાલચથી આવવા દીધા હશે. એક વખત ઘુસ્યા એટલે પછી થયું. ધન એવુંજ છે.

શ્લોક:

यस्यास्ति वित्तंसनरः कुलीनः । सपंडितः सश्रुतिमान् गुणज्ञः ॥
स एव वक्ता सच दर्शनीयः । सर्वे गुणाः कांचनमाश्रयंते ॥

અર્થ—“જેની પાસે પૈસો છે તે નીચ કુલનો હોય તોપણ કુલીનમાં ખપી જાય છે અને તે થોડું જાણતો હોય તોપણ પંડીતમાં ખપે છે. તે બે દરકાર હોય તોપણ કહેવાય કે તે ગરીબોની દાદ સાંભલનારો છે. તે સાધારણ હોય તોપણ ગુણવાન કહેવાય છે, તે થોડું જાણતો હોય તોપણ તે વક્તા કહેવાય છે અને ગમે તેવો હોય તોપણ તે મુન્નાકાત કરવાને યોગ્ય ગણાય છે. એવી રીતે સઘણા ગુણ પૈસાનો આશ્રય કરીને રહેલા છે.” એવા પૈસાના ફાંદામાં ગિયારા વિઠ્ઠલનાથીયા ફસાયા વગર કેમ રહે? એઓ તો કેવલ લોભ વશ પડ્યા છે.

નીજવાર્તા વગેરે પુસ્તકો ઉપરથી એમ જણાય છે કે તે શ્રી જગન્નાથજી વગેરે ધણેક ઠેકાણે ફર્યો હશે. અને તેમ ફરવુંજ જોઈયે. તે આસરે બાર કે પંદર વર્ષસુધી ફર્યો હોય એવું જણાય છે. જે ભમવા નીકળ્યો તેણે તો સરવે રીતભાતો જાણવીજ જોઈયે. ફરતાં ફરતાં તે એક શેહેર કે જેનું નામ પ્રગટ વારતામાં છે ત્યાં ગયો. ત્યાં વિષ્ણુસ્વામીની મોટી ગાદી હતી, તેના મંદિરમાં જઈને ઉતર્યો. ત્યાં મહંતને મળ્યો અને તેની સાથે સંભાષણ કર્યું. મહંતને આ માણસ હુશિયાર ભાગ્યાથી વિચાર્યું કે મારા શિષ્યોમાં એક પણ જે સંપ્રદાય બરાબર ચલાવી શકે એવો જોઈયે. માટે કોઈ આવા અથવા આજ માણસને હું મારો શિષ્ય કરી ગાદી સોંપું તો તે સારી રીતે કામ ચલાવી શકે. એ વિચાર તેણે રાત્રના બધાં સુતા પછી વલ્લભને જગાડીને જણાવ્યો, અને કહ્યું કે જો તું મારો શિષ્ય થાય તો તને મારી ગાદીનો માલેક કરું. વલ્લભે વિચાર કર્યો કે આપણે ભટકતા માણસ છિયે તેને આવી ગાદી મળેછે, સેંકડો સેવકો મળેછે અને સારી પેઠે ઉંચે પણ ચઢિયે છિયે. વલી તેણે એ પણ વિચાર્યું કે એમાં પીડા માત્ર એટલીજ છે કે આપણને સંન્યાસી થવું પડશે. વળી જાણ્યું કે આમે આપણે પતિત હોવાથી કોણ કન્યા આપનાર છે? તારે આ અત્યંત રૂઢું કામ થાય છે. એમ મનમાં ઠરાવ કરી તે મહંતને તેણે તરત હા પાડી. મહંતે સવારમાં ઉઠી વલ્લભને પોતાના ધણા ખરા શિષ્યોની સમક્ષ બોલાવી રાજપુશીથી શિષ્ય કરી તેનું માથું મુંડાવી યથા વિધિએ સંન્યાસી બનાવ્યો. એ બાબત નિજવારતામાં લખેછે કે તે મહંતે વલ્લભાચાર્યની વિદ્વતા જોઈ પોતાનાં મનમાં ઠરાવ કર્યો કે આ ધણો હુશિયાર માણસ છે અને આપણો સંપ્રદાય સારી રીતે ચલાવશે, માટે આપણે એને શિષ્ય કરીશું. પછી રાતનાં સુતા કેડે સ્વપ્ન આવ્યું તેમાં ભગવાને મહંતને કહ્યું કે અરે! મૂર્ખ ! તું મને પણ શિષ્ય કરવા માગેછે કે શું? આ જે માણસ તારે ત્યાં ઉતર્યો છે તે મારું સ્વરૂપ છે. તેને તું માણસ સમજીશમાં. તારે તારું પોતાનું અને બીજા શિષ્યોનું કલ્યાણ કરવું હોય તો બધા તરત એને શરણે જાઓ. એવી ભગવત આજ્ઞા થતાં આ મહંત ચમકી ઉઠ્યો અને તરત શ્રી મહાપ્રભુજી સુતા હતા ત્યાં ઠોડી ગયો અને જોય છે તો જેવા સ્વપ્નમાં દીઠા હતા તેવાજ ભગવાનનાં દર્શન થયાં. પછી શ્રી વલ્લભનાં ચરણ ચાંપવા તે મહંત બેઠો એઠલે શ્રી વલ્લભ ઉઠ્યા અને કહ્યું કે “ આપ યદ્ય કદા કરો ” મહંતે

કહ્યું કે “જે રાજ આપકોં મેંને જાન્યો નહીં. સો અપરાધ ક્ષમા કરોગે” પછી બીજો દહાડો સવારમાં ઉઠી નાહી ઘોઘ પોતાના બધા શિષ્યોને તેડાવી વલ્લભને શરણે ગયા એમ ગ્રંથોમાં લખ્યું છે. એ વાત પ્રસિદ્ધપણે લાગે જુદી છે તેનો પ્રત્યક્ષ દાખલો છે કે આજે તે ગામમાં વલ્લભનો એક પણ સેવક જીવતો નથી. વખતે બધા મરી ગયા હોય ને કોઈ કહાણી કહેવા પણ ન રહ્યા હોય, તો કોણ જાણે.

અહીં હવે વલ્લભ સુખમાં પડ્યો. તેને ભટકવાની તથા પેટ ભરવાની વિટખના મટી. જ્યાં સંપ્રદાય હોય ત્યાં પંડિતો પણ હોય તેથી તેને અભ્યાસ વધારવાનાં સાધનો પણ મળ્યાં. પછી તેણે વિષ્ણુસ્વામીના સંપ્રદાયનાં પુસ્તકોનો યથાસ્થિત અભ્યાસ કર્યો. એમ દશ બાર મહિના ગયા એટલામાં તે મહાંત મરણ પામ્યો. તેમ થવાથી વલ્લભ ગાદીનો માલેક અથવા પંથનો વડો થયો, અને સારી રીતે તે સંપ્રદાયનું કામ ચલાવવા લાગ્યો.

કેટલાક દહાડા થયા પછી એનો પગદંડો જરા ઠીક બેઠો, એટલે પાછું દેશાટન કરવા એનું મન ઉરકેરાયું. પછી ત્યાંથી પોતાના વિચારને મળતા અને જેમના ઉપર તેની પ્રીતિ હતી તેમને લઈ પોતે નીકળી પડ્યો. બારેક મહીને ફરતો ફરતો શ્રીકાશીજીમાં તે જઈ પોંહોંચ્યો. ત્યાં વલ્લભના લાભમાં એક નવો બનાવ એવો બન્યો કે, કાશીમાં એક મધુમંગલ નામે બ્રાહ્મણ રહેતો હતો. તેને ઘણાં વર્ષોસુધી સંતાનોપત્તિ થઈ ન હતી, એટલે તેણે વિશ્વંભર મહાદેવની માનતા માની, કે હે મહારાજ! મારું વાંઝિયા મેહોણું ટાળો, અને મને કાંઈ સંતાન આપો. જે મને સંતાન થશે તો તેની હું આ પ્રમાણે વ્યવસ્થા કરીશ. જે છોકરો આવશે તો તેને હું વિશ્વેશ્વર મહાદેવનાં મંદિરમાં અર્પણ કરીશ, કે જે મહાદેવની આખો દહાડો સેવા કરશે ને હું તેને અન્ન વસ્ત્ર આપીશ. જે પુત્રી આવશે તો કોઈ પર દેશી બ્રાહ્મણને વિશ્વેશ્વર મહાદેવનાં નામ ઉપર કૃણુર્પણ કરી કન્યાદાન દર્શાવું. હવે તેને ત્યાં કાળે કરીને પુત્રી ઉત્પન્ન થઈ પણ એમાં કાંઈ મહાદેવની માનતાથી પુત્રી થઈ એમ સમજવું નહીં. જે મહાદેવની માનતાથી સંતાન થવાનું હોત, તો પુત્ર થાત, કેમકે તે મહાદેવની સેવા કરત. મહાદેવ શું એવો ગાંડો હોયકે પોતાની સેવા થતી હોય, તે ન કરે અને પોતાનાં દર્શન વટીક પણ ન કરતાં ગામમાં ન રહે એવી પુત્રીને પેદા કરે?

ઉપરાંત સંસારીને તો છોકરાં છોકરી થાયજ, તે પ્રમાણે એં બ્રાહ્મણને થયું. અહીં એકએ બીજી પણ શંકા થાય છે કે તે બ્રાહ્મણ પણ આપણા વલ્લભની પેઠેજ ન્યાત બાહાર થયલો હોય ને તેની ન્યાતવાળો કોઈ છોકરી લઈ શકતો ન હોય તેથી તેણે પોતાના જેવો મળતાં આપી દીધી હોય ને ઉપર લખેલી તાલ લગાડી દીધી હોય. નહિં તો ન્યાતીલાને અને ગામમાં આપે તેમાં મહાદેવનું શું જતું હતું? હવે વલ્લભ જે વખતે કાશીમાં ગયો તે વખતે તે બ્રાહ્મણની છોકરી બાર તેર વર્ષની થયેલી. એમાં પણ એક શંકા થાય છે કે મધુમંગલને બાર તેર વરસસુધી કોઈ પરદેશી બ્રાહ્મણ કેમ નહીં મળ્યો હોય? એ ઉપરથી સિદ્ધ થાયછે કે જુગતે જુગતું મળ્યા વગર કોણ પરણે? તે બ્રાહ્મણ પરદેશી-ઓની વાટ ધર્મશાળામાં રોજ જોતો હતો તે વલ્લભ આવતાં તેને મળ્યો. તેના સમાચાર, જાતિ અને રીતભાત બધી પુછી તે ઉપરથી જાણાયું કે આ કામ ઠીક છે. એને અને મારી પુત્રીને મળતી રાસ આવશે. એમ વિચારી તેણે વલ્લભની પાસે પ્રેમથી વાત કરી. વલ્લભે કહ્યું કે ભાઈ! હું તો સન્યાસી છું એટલે મારાથી પરણાય નહીં. મધુમંગલે તેને સારી રીતે સમજાવ્યો એટલે એનું મન કામવસ થઈ પીંગલ્યું. એણે વિચાર્યું જે ગાદી પણ આવતી મલી અને આજેકન્યા મળવાની સ્વપ્નામાં પણ આશા નહીં તે પોતાની મેજે મળેછે તે મુકવી નહીં. પછી વલ્લભે મધુમંગલને કહ્યું કે હું એ વાત કબુલ કરું છું, પણ મારીસાથે મારા શિષ્યો છે તેની સલાહ લઈને કાલે તમને કહીશ. તેણે રાતનાં જે ચાર પાંચ જણા હતા તેને ખુબ સમજાવ્યા; અને નક્કી કરાવી મુક્યું. એવી રીતે ધણી વખત અચાનક પોતાની મેજે કામ બની જાય છે. નીતિ શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે.

શ્લોક:

યાદશી જાયતે બુદ્ધિ । વ્યવસાયોપિ તાદૃશઃ ॥

સહાયા સ્તાદૃશા એવ । યાદશી ભવિતવ્યતા ॥ ૧ ॥

અર્થ—“ જે કાંઈ બનવા કાળ હોય છે તો બુદ્ધિ પણ તેવીજ સુઝે છે, વખત પણ સરખોજ આવી મળે છે, સહાયતા પણ તેવીજ મળે છે. અને સર્વે કાંઈ ન બને તેવું બની જાય છે. ” તેમ વલ્લભને થયું. બીજે દહાડે પેલો

મધુમંગળ આવ્યો અને પૂછ્યું કે શું વિચાર છે? વલ્લભે હા પાડી. એટલે તેણે તરત શ્રીફળ આપ્યું. શુભ મુદ્દર્ત જોવાની તે છોકરી વલ્લભને મધુમંગળે પરણાવી. હવે વલ્લભે પોતાના મોટેરાંઓનાં તૈલંગી નામોનો લાગ કરી હિંદુસ્તાની નામ મદાલકમી કરીને રાખ્યું. ત્યાર પછી તેઓમાં તૈલંગી નામો, ભાષા, પોશાક, રીતભાત અને વ્યવહાર વગેરે તેમના સંબંધમાં જોવામાં આવતાં નથી. તેનું કારણ એજ પ્રતીત થાય છે, કે તેવા ડોળથી વૃજમાં જો ફરે ને કોઈ તૈલંગો આવી ચઢે. તો ન ફરેતી થાય. આમ કીધાથી કદી કોઈ વગર ઓળખીતો આવે તો ઓળખે પણ નહીં જે આ કોણ છે.

પરણીને વલ્લભ પોતાનાં ગામ તરફ આવ્યો. ચાલતાં ચાલતાં વિચાર કર્યો કે મારા શિષ્યો વખતે તેમની રીતિ વિરુદ્ધ કામ કર્યું છે એટલે સામા થશે. તેથી તેણે રસ્તામાં બે કામ કરી મુક્યાં. તેમાંનું એક એ જે પોતાની સાથે ચાર પાંચજણ હતા, તેઓને પોતાની તરફ ખુબ્બ પરી રાખ્યા અને જો અગત્ય પડે તો ત્યાં બંધતવાનીથી તેઓ સાથે લડવું એમ નક્કી કરી મુક્યું. બીજું તે લોકોને સમજાવવા સારું સન્યાસ નિર્ણય નામનો ગ્રંથ બનાવી રાખ્યો.

કેટલીક મુદ્દતે પોતાને મુકામે જઈ પોહીંચ્યા. ત્યાં લોકોએ વલ્લભની સાથે એક સ્ત્રી જોઈ. એટલે પોતપોતાનામાં વિચાર કરવા લાગ્યા કે આ શું હશે!! બે ચાર દહાડા તેઓએ માંહોમાંહે ચરચાકીધી અને અંતે તેઓને ગુસ્સો આવ્યો કે આ આપણો મહંત વળી સ્ત્રી કેવી લાગ્યો છે? બધા ભેગા થયા, ને વિચાર કર્યો જે આપણે મનમાં મુઝાઈયે, તે શું કામનું? એને પૂછવું જોઈયે. પછી તેઓમાં જે કેટલાક મોટા મોટા હતા તે દશવીશ જણ વલ્લભપાસે ગયા અને તેને પૂછ્યું કે ‘મહારાજ! આ જનાનો તમારી સાથે કેવો છે? વલ્લભે કહ્યું કે હું સ્ત્રી પરણી લાવ્યો છું.’ તેઓએ પૂછ્યું કે તમારે સન્યાસીને સ્ત્રી શું કરવા જોઈયે? અમારા સંપ્રદાયની રીત એવી નથી કે ગૃહસ્થ અમારો મહંત ન થાય. વલ્લભે કેટલીક યુક્તિ પૂર્વક તેમને સમજાવ્યું અને પછી સન્યાસ નિર્ણય નામનો ગ્રંથ બનાવ્યો હતો તે કાઢીને બતાવ્યો અને કહ્યું કે જુઓ સન્યાસીના આવા ધર્મ છે. એમાં એવું કશું છે કે સન્યાસી થાય તો તેને સો જન્મે મોક્ષ થાય. તેમાં પણ એવી કઠિણતા છે કે નવાણું જન્મસુધી તે બરાબર સન્યાસીના ધર્મમાં ચાલે ને સોમા જન્મમાં

પણ આખા જન્મભર સન્યાશીના ખરાબર ધર્મમાં રહે તે સોમા જન્મમાં ફક્ત એકજ દહાડામાં એકજ વખત જે વિષય વાસના થઇ તો તે બધી કરેલી મેહેનત વ્યર્થ જાય છે અને તેનો બધો ધર્મ બળી જાય છે. પાછો સો જન્મસુધી સન્યાસ પાળવો પડે છે. ત્યારે હું જીવન છઠ્ઠી તેમાં માફ મન વિષય વાસનામાં ગયા વગર રહે નહીં. મારા નવાણું જન્મનો ધર્મ કુખી જાય માટે હું સ્ત્રી પરણ્યો છું. તેમાં હું મારી વિષયવાસના પૂરી કરી પછીથી વિધિપૂર્વક સન્યાસ લઇશ. દરેક માણસે ગૃહસ્થાશ્રમ તો કરવોજ જોઈયે. એ રીતે અનેક પ્રકારે સમજાવ્યું. પણ તેના શિષ્યો સમજ્યા નહીં. ત્યારે ચાર પાંચ જણા જે પોતાની પક્ષમાં હતા તેમને બાળુમાં લઇ વલ્લભ તે લોકોની સામે થયો. પછી સારી રીતે તેઓમાં ઝગડો ચાલ્યો, પેલા લોકોને મમત ભરાયો. એ કામ આગળ વધતાં અંતે વલ્લભનું કાંઈ જોર ચાલ્યું નહીં. (ચોરનું મેં કોડીમાં) તેથી તેઓએ વલ્લભને ગાદી ઉપરથી ઉઠાડી મુકી હાંકી કાઢ્યો. તેની સાથે પેલા ચાર પાંચ સેવકો પોતાના ઠરાવ પ્રમાણે નીકળી પડ્યા.

હવે વલ્લભને સંપ્રદાય ચલાવી ભોળા લોકોને કેમ ઠગવા તે વ્યાપારની ખબર પડી ગઇ હતી. કારણ કે તે પેઢી એણે વરસ જે વરસ ચલાવી હતી. એ તો નિયમ છે કે, જે વેપારમાં માણસ ભોમીયો થાય પછી કદી તેની વગ-સગ ઉતરી જાય, તોપણ તે કોઇ પણ રીતે વેપાર પાછો કરી શકે. કોઇ માણસ કોઇ મોટા વેપારીને ત્યાં મુનીમ હોય. પછી તે શેઠ કદી તેને કાઠી મુકે તો પણ તે મુનીમ પાછો કાંતો તેવીજ પદ્ધતિએ પોંહાંચે અને કાં તો તે વેપાર ચલાવી શકે એ નિઃસંશય છે. તેમાં પણ જેની જેવી હુશિયારી.

હવે વલ્લભ એજ ગણત્રી કરવા લાગ્યો કે મારે એવી ને એવી પેઢી ચલાવવી, અને વ્યાપાર કેમ ચલાવવો તે તો હું શીખ્યો છું. વળી ત્યાંથી તેણે કેટલાંક પુસ્તકો તો ઉપડાવ્યાંજ હશે, રીત ભાત તો બધી જાણતોજ હશે. એટલુંજ નહીં પણ વળી પોતે પણ જરા વિચક્ષણ હતા એમ આગળ જણાવવામાં આવ્યું છે.

પછી તે વલ્લભ શિષ્યોની સાથે વિચાર કરી પોતે અગાઉ ધણેક ઠેકાણે પ્રવાસ કરેલો એટલે ઠરાવ કર્યો કે જ્યાં અરુધાં જંગલી માણસો હોય ત્યાં આપણું કામ થશે. હવે પોતાનો તૈલંગ દેશ તો ઉપર કહેલાં કારણથી ત્યાગ

કરેલોજ હતો, દક્ષિણ દેશ તો વિદ્વાન, હિંદુસ્તાન પણ થોડું થોડું વિદ્વાન, કાશીમાં પણ પંડિતોનો જથ્થો, ગુજરાત તો બાપડાએ જોઈજ નહિ હોય. કોઈ પૂછે કે ત્યારે બેઠકો ત્યાં કેમ છે? તેનો જવાબ એ છે કે એ લોકડાં તો પછીથી પેઠાં છે. અગાઉ બેઠક ચલાવવાને ટકાજ ક્યાં હતા? મોરબીમાં બેઠક તો છેક હમણાં ત્રીશ પાંત્રીશ વર્ષ ઉપર થયેલી છે. નાસકમાં હાલ થવાની તૈયારી દેખાય છે. તે વર્ષ બે વર્ષે નીકળશે. એ બધો વિચાર કરીને તેણે ગોકુળનો રસ્તો સલામતી ભરેલો જોયો તેનાં બે કારણો છે. એક તો એ કે એને ધર્મ, નંદના કુંવરનો ચલાવવો હતો કે જે તે વિષ્ણુસ્વામીના સંપ્રદાયમાં રહી શીખેલો હતો. વળી તે વૃજવાસીઓને પ્રીય, કેમકે તે લોકો તેના ભક્ત અને બીજું કારણ એ કે ત્યાં વિદ્યા અથવા વિદ્વાતાનાં નામનું મોડું મીંડું તે લોકો ઘણા ખરા અજ્ઞાન અને મૂઢ જોવા હતા. કેવળ ખાંધ પીનેજમના કીનારે જઈ પેટ ઉપર હાથ ફેરવે અને “જે જમના મૈયાકી, આજ કોઈ દુષ્ટકો અમ બાયોહોં સો પેટ ફાટત હૈ” કરી ભાંગના લોટા ખુબ ચઢાવે છે. ત્યાં વલ્લભે જાણું કે આપણું લોકડું બરાબર પેસશે. એવો પેલા ચાર પાંચ જણ જોડે પકો ઠરાવ કરી પોતાની સ્ત્રીને સાથે લઈ ગોકુળ મથુરા તરફનો રસ્તો પકડ્યો. વળી બીજું કારણ એ કે ઘણે ઠેકાણે તો એ પ્રસિદ્ધ થયેલો હતો, તેથી ત્યાંના લોકો તો એનો વિશ્વાસ કરે નહીં. ત્યારે કોઈ અજાણી અને મુરખોની જગા હોય તો “ઉજડ ગામમાં એરંડો પૂજાય,” કિંવા “આંધળામાં કાણો રાજીયો થઈ પડે” તેમજ અંધાના ગામમાં હુરબાઈ કાંઈ, વાલ મોટો કે ગદિયાણો બાઈ” એ કેહેવત પ્રમાણે એનું ટકું સારી રીતે આગળ ચાલે.

એવા વિચારથી એણે તો ગોકુળ મથુરામાં જઈ ધામો નાખ્યો. પ્રથમ બધી તજવીજ કીધી ને પછી ગિરિરાજ પર્વતની તળેટીમાં એક અન્યાર નામનું ગામ હતું ત્યાં મુકામ કરી રહ્યો. વૃંદાવનમાં તો એનાથી રહેવાય નહીં, કેમકે ત્યાં તો બધા એના કરતા કાંઈક શાહુકાર વસતા હતા. અહીં તજવીજ કરીને એક સદુપાંજ્યાને વલ્લભ મળ્યો. તે સદુપાંજ્યો ગિરિરાજ ઉપર એક ઝુપડો બનાવી તેમાં બેસતો અને પોતે વૃજવાસીઓમાં જરાક ભણેલો હતો. તથી ત્યાં તેમનાં છોકરાંઓને ભણાવતો. તેની સાથે વલ્લભે સારી રીતે પ્રીતિ બાંધી; પછી પોતાનો પંથ ચલાવવાના બાપાર બાબત જે

વિચારે હતા તે વિષે સદુને વાકેફ કર્યો. વળી તેને લાલચ આપી કે આમાંથી તારું પણ વંશ પરંપરા સારી રીતે કામ ચાલશે. એટલે કે આપણે અહીં તીર્થ અને મોટું ધામ ઠાકી બેસાડીશું, તો યાત્રાળુ લોકોના આવવાથી તમને પણ શારી પેઢાશ થશે. એવાં કારણથી તેમજ પોતે અધુરો બહુલો તેથી તેણે વક્તવની બધી વાતો કબુલ કરી. પછી તે પાંચ સાત જણે મળીને પુણી માર્ગ ચલાવવાનો પ્રારંભ કર્યો.

દરેક ખોટો માર્ગ ચલાવવામાં કાષ્ટ, પાષાણ, ધાતુ અથવા મૃત્તિકાનો બનાવેલો ખોટો દેવ જેને આપણે મૂર્તિ કહિયે છિયે, તેની સહાયતા પ્રથમ પડે છે. કેમકે તરેહવાર ગપાટાથી તેનો મહિમા વધારી લોકોને પોતાની જાળમાં સપાડાવવાનું તે સાધન થઈ પડે છે. લોકો આવવા માટે એટલે પછી પોતાનું લાકડું તે મૂઠોને સમજાવવામાં આવે. અંતે તે લોકો જાળમાં ફસાયા વગર રહેજ નહીં. એ હેતુથી તેમણે વિચાર કર્યો કે આપણે એક મૂર્તિ બેસાડવી જોઈયે. એવો વિચાર કરી સદુપાંડેની ઝુપડી જે ગિરિરાજ પર્વત ઉપર હતી તેમાં એક મૂર્તિ અસલ એમજ પડેલી હતી તેનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવીને એક સાધારણ એટલે કરી તે ઉપર ઝુપડું બંધાવી તેમાં મૂર્તિ બેસાડી. હવે મૂર્તિ તો બેઠી, પણ કાંઈ ઠાઠ માદ વગર કશું આગળ ચાલે નહીં. પછી સદુએ પોતાની વગ લગાડીને કોઈ એક પૂરણમલ્લ રાજા હતો તેને મળ્યો. તેની આગળ દેવની મોટી પ્રશંસા કરી. એમ કરી તેને જરા ગાળ્યો અને મંદિર બંધાવી આપવા તેને વિનંતી કરી. આર્યવર્તમાં મૂર્તિ પૂજનો પ્રચાર ઘણી મજબૂતાઈથી પેઢેલો એટલે રાજા, રાણાઓ તો મુખ્યત્વે કરીને તેમાં ફસાયલા હોયજ, એમાં કાંઈ નવાઈ જેવું નથી. પછી પૂરણમલ્લે મંદિર બંધાવી આપવા કબૂલ કર્યું, પણ તેમાં એક સદુની સાથે ઠરાવ કર્યો કે હું મંદિર બંધાવી આપું પણ તેમાં સેવા કરવા તમને અથવા તમારી તરફવાળાને રાખું નહીં; અને એનો કારણાર ચલાવવા મારી તરફથી એક માણસ રાખું એ શરત સહુએ કબૂલ કરી, અને પૂરણમલ્લે મંદિર ચલાવી આપ્યું. મંદિર તૈયાર થતાં ઉપર જણાવેલી મૂર્તિને ગોવરધન નાથજીનું નામ આપી પધરાવી. તેની સેવા કરવા બંગાલી બ્રાહ્મણોને પૂરણમલ્લે રાખ્યા. એ ઉપરથી એમ જણાય છે કે પૂરણમલ્લ શાધાવજ્ઞની પંથનો હશે તેથી ગોડિયા ગોસાંઈઓની તરફથી

બંગાલી બ્રાહ્મણોને રાખ્યા હશે. વળી એક અધિકારી પોતાની તરફનો રાખ્યો કે જે એની ઉપજ ખરચતો હીસાબ પણ રાખે.

હવે વલ્લભને આ એક નવી પીડા વળગી. “લેને ગઈ પૂત ને ખો આપ મસમ ” તેમ મંદિર બંધાવવા જતાં મૂર્તિ પણ ચાલી ગઈ અને એનો અખત્યાર કાંઈજ પોતાના હાથમાં રહ્યો નહીં. ત્યારે વિચાર્યું જે હવે અહીં બેસવામાં માલ નથી. પછી સદુને કહે જે મારે એકવાર હજી પૃથ્વી પરિક્રમા કરવી છે તે હું કરી આવું, પછી ત્યાંથી ચાલ્યો તે કેટલાક મહોત્સવ ફરીને કેટલાક વિચાર અને કેટલીક યુક્તિઓ કરી પાછો પોતાની જગાઉપર ગિરિરાજ પાસે આવ્યો. હવે સદુને પાછા મળીને પોતાની યુક્તિઓ ચલાવી અને કેટલીક ખોટો બંગાલી બ્રાહ્મણોની એકઠી કરી અને અધિકારીને કેટલોએક ફરેબ આપી સમજાવી પોતાની તરફ કરી રાખ્યો. પછી પૂરણમલ્લ પાસે અધિકારી અને સદુપાંડેની વગ લગાડી તેઓને કઢાવી મુક્યા અને પોતે ધુસી ગયો. અહિં પોતાનો આગલો ક્રમ તેણે ચલાવવા માંડ્યો. દેવનો મહિમા વધારી લોકોને આવતા કર્યા. પછી પોતાની પંડિતાઈ અને ઠગાઈથી લોકોને પોતાની તરફ ખેંચવા લાગ્યો. એ રીતે મંચનો પ્રથમ પાયો નાખવો શરૂ કર્યો.

હવે ધીમે ધીમે જેમ જેમ લોકો એના પંજમાં ફમાતા ગયા તેમ તેમ તેણે વિચાર્યું જે એકલા સંસ્કૃતથી બરોબર ટકુ ચાલશે નહીં. તેથી બે ચાર પ્રાકૃત કવિઓ પાસે રાખ્યા. તેઓને ખાવા પીવાનું, પેહેરવા ઓઢવાનું બરોબર મળે તેથી તેઓ નીરાંતે કાવ્ય કરવા લાગ્યા. થોડા દહાડા નીકળતાં આગલા સેવકો તથા હમણાંના કવિઓએ આગળ ચર્ચ ગયલા ધરમના મહંતોના રીવાજ પ્રમાણે વલ્લભને પીર બનાવ્યો, અને પોતે મુરીદ બન્યા, એટલે વલ્લભનો પગદંડો જરા મજબુતાઈથી પેઠો. સેવક પણ થવા લાગ્યા, પણ બધી સમૃદ્ધિવાળા કોઈ સેવક થયા હોય એવું લાગતું નથી. તેમ એ પણ કાંઈ માતબર થયો હોય એવું ડોળ દેખાતું નથી. તો પણ આ મૂળ મંડાણ સારી રીતે થયું અને શિષ્યો પણ અલબત્ત સો પોણાસો થયા દેખાય છે. ચોરાશી વૈષ્ણવોની વારતા ઉપરથી જણાય છે કે એ વલ્લભચાર્યના વૈષ્ણવો થયા હશે. એ ચોરાશીમાં ધર તો ૩૫ કે ૪૦ છે. પણ એક

એક ધરમાં બે, ત્રણ, ચાર, પાંચ એમ પણ માણસોનું વર્ણન કરેલું દેખાય છે. વલ્લભની નીજવારતામાં લખ્યા પ્રમાણે તે ઘણા સાધારણ માણસ હોય. સેવકોનાં ધરમાં સાધારણ તેમનો મિત્ર હોય તેની પેઠે આવજાવ કરતો. જ્યાં પોતાની સ્ત્રી સાથે ન હોય ત્યાં હાથે રાંધી ખાતો. વળી જેમ રજી ખત્રી-આણીને ત્યાં પાનાં ખાધાં કરી લખ્યું છે, તેમ તે સેવકોના હાથનું પણ ખાતો,

માર્ગ ચલાવવાનો પ્રારંભ કર્યા પછી તે અહિં ૨૦ કે ૨૧ વર્ષ રહ્યા હોય એમ જણાય છે. એ અરસામાં તેને ઘેર બે પુત્ર ઉત્પન્ન થયા. તેમાં પેહેલો પુત્ર ગોપીનાથજી નામનો સંવત ૧૫૬૮ ની સાલમાં જન્મ્યો. બીજો પુત્ર સંવત ૧૫૭૨ માં જન્મ્યો. તેનું નામ વિક્ર્મનાથજી પાડ્યું. તેને આ-જકાલ વૈષ્ણવો ગોસાંધજી કહે છે.

હવે છોકરો એક ૧૪-૧૫ વરસનો થયો તથા બીજો દશ અગ્યાર વ-ર્ષનો થયો, તે વખતે વલ્લભને ધારિત લાગી કે આ છોકરાઓને જે પરણાવી શું નહીં, તો આખર જશે, અથવા સમૃદ્ધિ નહીં હોય કે પછી કાંઈ સ્ત્રી તરફનું દુઃખ હોય પણ એ તો નકકી છે કે, તે એકાએક ધરમાંથી સન્યાસી થવા સારું તે વખતે ધરમાંથી નીકળી ગયો.

પુષ્ટી માર્ગના પુસ્તકોમાં લખેલું છે કે, શ્રી આચાર્યજી મહાપ્રભુજીએ બે ચાર વાર પોતાની સ્ત્રીપાસે સન્યાસી થવાની રજા માગી, પણ તેણે આપી નહીં. હવે શાસ્ત્રમાં એમ છે કે સ્ત્રીની પરવાનગી સિવાય સન્યાસી થવાય નહીં. આ થી એક દહાડો પોતાનાં ધરમાં પોતે બેઠો હતો ત્યાં તેણે આગ લગાડી. તે જોઈને તેની સ્ત્રીએ કહ્યું કે, “ધરમાંથી નિકળો” એટલે તરત નીકળી સન્યાસી થઈ ગયો. ત્યાં પોતાનું નામ “પૂર્ણાનંદ સરસ્વતેન્દ્ર” કરી રાખ્યું.

સન્યાસી થયો તોપણ છોકરાઓની જલામણ દામોદર વગેરે આગળના સેવકોને આપી પોતે ચાલી નીકળ્યો. ગોલોકમાં જવાનાં સાધનથી બહિર્મુખ થઈ બ્રહ્મલોકમાં જવાનું સાધન જે સન્યાસ, તે, તેણે ગ્રહણ કર્યું. એ રીતે પોતાના સિદ્ધાંતથી પોતેજ કેમ ઉલટો ચાલ્યો હશે તે કાંઈ સમજાતું નથી. કેમકે ગોલોક ધામમાં જવા સારું એનાં કોઈ પણ પુસ્તકમાં સન્યાસ સેવાની જરૂર લખી નથી. તે ઉપરથી પુત્રોને પરણાવી સકવાનાં અશક્તપણાંની જે કલ્પના છે, તે કેટલેક અંશે ખરી લાગે છે.

એપછી સન્યાસીના વેશમાં બહુ થોડા દહાડા એ પાધરો રહ્યો હોય એવું જણાય છે. તેપછી કેટલેક ઠેકાણે ફરી ફરી કાશીમાં આવ્યો હતો. કાશીમાં એના કુટુંબીમાંનો કોઈક આવી પોંહોંચ્યો, તથા કોઈક શિષ્ય પણ તેને ત્યાં મળ્યો તેઓ વખતે તેની વાંસે થયાથી તેને કંટાળો ઉપજ્યો હશે, તેથી સંવત્ ૧૫૮૭ની સાલમાં આઘાડ સુદ ૨ ને રોજે શ્રી ગંગાજીમાં જીવતું હો- માવી દીધું હતું.

એ ઠેકાણે પ્રાગટ્ય વારતામાં લખે છે કે, શ્રીપુરુષોત્તમજી તથા શ્રીગુસાં- ઇજી અને બીજા બધા સેવકો શોધ કરતા કરતા શ્રીકાશીજીમાં એ દિવસે મધ્યાહ્ન કાળે આવી પોંહોંચ્યા. તેઓએ શ્રીગંગાજીના તીર ઉપર શ્રી આચાર્યજીને સન્યાસીના વેશમાં જતા જોયા એટલે ત્યાં તેઓ જઈ પોંહોંચ્યા, અને તેમની સાથે વાત કરવા માંડી. પણ શ્રીવલ્લભાચાર્યે તેમની સામું પણ જોયું નહીં. ત્યારે છોકરાઓ કેહેવા લાગ્યા કે અમારે કેમ વર્તવું? એટલે તેઓએ ઇશારતથી દૈત, કલમ અને કાગળ માગ્યાં તે તેઓએ આપ્યાં. તે ઉપર વલ્લભાચાર્યે લખી આપ્યું કે તમે આમ વરતજો. કેવી રીતે વર્તવું, તે વાત, તે પુસ્તકમાં દર્શાવી નથી, પણ લખી આપ્યું એટલું છે. પછી પોતે શ્રીગંગાજી ઉપર જેમ માણસ પૃથ્વી ઉપર ચાલે છે, તેમ ચાલ્યા અને મધ્ય- ભાગે જઈ પદ્માસન વાળીને બેઠા અને ધ્યાન ધરતામાં એક અગ્નિની ધારા ગંગાજીનાં મધ્યમાંથી સૂર્યમંડળ સુધી જાંચી થઈ રહી. થોડીવાર થઈ તો પોતાના પુત્રો અને શિષ્યોનાં દેખતાં તેઓ અલોપ થઈ ગયા. પછી તેઓએ શ્રીવલ્લભાચાર્યનાં વસ્ત્ર હતાં તેને આગનદાહ કર્યો. આ નીજ વારતાની વાત ઉપરથી ઉપલી ઘણી ખરી કલ્પના મળતી આવે છે.

એવી રીતે જેને સુરદાસજીનું નામ આપી એક પદ બનાવેલું છે કે “શ્રી વલ્લભનલ્લખચંદ છટા ત્રિન સવ જગમેં જુ અંધેરો” તે વલ્લભની જીંદગી પુરી થઈ પછીથી જે બહુજ મહિમા વધી ગયો તે તો ધારોજ છે કે પછી “પીરો ને મુરીદો ચડાવે” તેથી અગ્નિમાં મહિમા વધેજ.

વલ્લભનો પોતાનો ઇતિહાસ સંપૂર્ણ થયો, તે સમજી વૈષ્ણવો તથા બીજાં માણસો તો સમજશે. પણ કેટલાક પુષ્ટી માર્ગના જ્ઞાનલવડુવિદગ્ધ અર્થાત્ અડધા બળેલા હશે, તે આ વાત નહીં માને. કેમકે પુષ્ટી માર્ગના મહંતોએ

મોટા મોટા ચમત્કાર કરેલાની વાતો તેઓના તો બધી ધ્યાનમાં હશે. મારે તેવાઓને ચમત્કાર સમજાવવા પ્રશ્નોત્તરના આકારમાં સંવાદરૂપે નીચે લખી જણાવીશું તો ખરોખર સમજાશે.

પ્રશ્ન—તમે તો એમનું એમ સાદું વર્ણન કર્યું પણ તેમ નથી. તેઓએ તો છેક યશ નારાયણભટ્ટથી ચમત્કાર કરવા માંજ્યા છે તે માંહેણું તમે કેમ કાંઈ કહ્યું નહીં.

ઉત્તર—અમે જે વર્ણન કર્યું છે, તે યથાર્થ છે. તે એવી રીતે કે પુષ્ટીમાર્ગવાળાએ પોતાની વાતો ઉપર ચમત્કારરૂપી ખારદાન મઢ્યું છે, તેમજ તેના સામા લખનારે ક્યાંક કોઈથી વલ્લભનું અત્યંત નીચપણું દેખાડવારૂપી ખારદાન ચઢાવેલું છે તે બંનેમાંથી ખારદાન બાદ કરીને અનુમાન પ્રમાણથી સિદ્ધ થઈ શકે એવી વાતો લખી છે. જેવી વાતો બધા માણસો ખરી તરીકે માની શકે. બીજી જે ચમત્કારની વાત તમે કહી તે ચમત્કાર તો મુખ્યા કહે તેમનો મહીમા વધારનાર માણસો પુસ્તકમાં લખી ગયા છે. પછી મુખ્ય અને વિશ્વાસુ લોકો તેમના બોલવા ઉપર બરોસો રાખે પરંતુ તેમાં વિચાર ન કરે કે પોતાના ચમત્કાર પોતે વરણુવે તેના ઉપર વિશ્વાસ કેમ રખાય? બીજો કોઈ જ્યારે કહેતો હોય ત્યારે કંઈક મનાય. અહિં તો બીજાનાં પુસ્તકો જેવાં નહીં ને તેમની વાતો સાંભળવી નહીં, એટલે ખબર શું પડે?

પ્રશ્ન—તમે એ વાત કહી તો ઠીક છે. પણ એવી વાતો કાંઈ ખોટી લખાય કે યશ નારાયણ ભટ્ટ વેદનો અવતાર હતા. તેમણે કેટલાક માયાવાદીઓને પોતાના પાડા પાસેથી વેદના જવાબો અપાવ્યા, તેઓએ સોમ-યજ્ઞ કરવા માંજ્યા પછી કુંડમાંથી ભગવદ વાણી એવી થઈ જે “અમે તમારા કુંડમાં અવતાર ધારણુ કરીશું”. તે પ્રમાણે વલ્લભવિકુલ અવતર્યા. તે યશ નારાયણ ભટ્ટના પુત્ર ગંગાધર ભટ્ટ હતા, જે સાક્ષાત્ શિવજીનો અવતાર હતા. તેઓએ કેટલાંક માણસોને એક દહાડે પોતાની જટામાંથી ગંગાજી કાઢીને પ્રવાહ ચલાવી દેખાડ્યા. તેના પુત્ર ગણુપત ભટ્ટ હતા તે સાક્ષાત્ શ્રી ગણુપતિનો અવતાર હતા. તેમણે એક વખત પંડિતોની સભામાં ગણુપતિનું સ્વરૂપ ધારણુ કરી દેખાડ્યું તેથી તેમને અત્ર પૂજન પ્રાપ્ત થયું. તેના પુત્ર વદદર્ભ ભટ્ટ હતા તે સાક્ષાત્ સૂર્યનો અવતાર હતા. તેઓએ બ્રાહ્મણોને

એક દહાડે સાવકાળે સવારના દોઢ પેહોર જેટલો સૂર્ય ચઢેલો હોય તેવાં દરના દીવાં. એ બધી વાતો તેમનાં પુસ્તકમાં લખેલી છે, તેનું કેમ ?

ઉત્તર—એ વાતોનો તમેજ વિચાર કરી જુઓ કે એમાંની એ કે માનવા જેવી છે? પાડો વેદનો ઉચ્ચાર કરે એ વાત પાડો જેવાં માણસો લખે અને માને પણ તેવીજ સમજણવાળા. જુઓ, એ રીતે તો હું પણ મારી ચોપડીમાં લખી જાઉં કે મારા દાદાનો બાપ સાક્ષાત્ સર્વ વ્યાપી પરમેશ્વર હતો. તેને એક દહાડે લાખ માણસોએ આવી પૂછ્યું કે “તમે સર્વવ્યાપક છો તો અમારા મનની વાત કહી દો” પછી તેને તરત મારા દાદાએ કહી દીધી. બળી કહ્યું કે મારો દાદો સાક્ષાત્ નૃસિંહજીનો અવતાર હતો. તેણે એક દહાડે આખી પૃથ્વીને પોતાના હાથમાં અધર ઊંચી કરી. પછી તે ઉપરથી માણસો બધાં નીચે પડવા લાગ્યાં, તેમને મારા દાદાએ ટુંક મારી એટલે પાછાં પૃથ્વીપર ચોંટી ગયાં. એવાં કરોડો ગપાટાં લખી જવાનાં કાંઈ પણ પૈસા ખેસતા નથી કે કાંઈ ના પણ પાડતું નથી. પણ કાંઈ ડાહ્યો માણસ પૂછે કે ભાઈ ! “તારા દાદાએ પૃથ્વી તો ઉપાડી, પણ તે પોતે ક્યાં ઉભો હતો?” ત્યારે તો મને પણ જરા વિચાર કરીને ગભરાવવું પડે. તેજ પ્રમાણે તેમને પણ કાંઈ પૂછે કે તમે જે આ પોતાની ધરમેળેની વાત લખી રાખી છો તે કાંઈ ઇતિહાસમાં તમારા દેશના અન્ય મતવાદી પંડિતે પુરવાર કહી છે? જ્યારે એવા અમત્કાર વાળા હતા ત્યારે તમે તમારા દેશમાંથી ભાગીને બીજો દેશ શું કરવા જઈને રહ્યા? એવા અમત્કાર છતાં તમે ન્યાત બાહાર શું કરવા થયા? તેના ઉત્તરમાં તેઓ મારા જેવો જવાબ આપ્યા વગર રહેશે નહીં. મુખ્ય સિવાય એવી વાતો કાંઈ માને નહીં; એ સ્પષ્ટ છે.

મંત્રી—ઠીક, બીજા તો જાણે અગાઉના તેમના બાપદાદાના વારાના અમત્કાર લખ્યા છે, પણ લક્ષ્મણ ભટ્ટ તો શ્રી વલ્લભનો બાપ થાય તે તો સહુથી છેલ્લો છે. ત્યારે તેના જે અમત્કાર લખ્યા છે તે તો ખોટા ન કહેવાય? તે તો સાક્ષાત્ અક્ષર બ્રહ્મનો અવતાર હતા. તેઓ વિદ્યાની કુશલતાથી પંડિતોમાં શ્રેષ્ઠ ગણાતા હતા. તેમણે ૧૦૦ સોમયજ્ઞ પૂરા કર્યા. છેલ્લા યજ્ઞ વખતે કુંડ-માંથી વાણી થઈ, જે તમારે ત્યાં પરમેશ્વર પ્રકટ થશે. તેમણે સવાલાખ બ્ર-

હલ્લોજન કાશીમાં કરાવ્યું. સંવત ૧૫૭૨ના વૈશાખ વદ ૧૧ની રાતે શ્રી ગોવર્ધનનાથજીએ રાધાજી સહિત લક્ષ્મણ બટને સ્વપ્નમાં દર્શન દીધાં અને કહ્યું કે તમે કાશીએથી પાછા અંધારણ્યમાં આવશો ત્યારે તમારે ત્યાં મારું પ્રાકટ્ય થશે. એવું કહીને તેને એક ઉપરણો, તુલસીની માળા અને એક કંઠી એ ત્રણ ચીજો બાળકને પેઢેરાવવા સારું આપી. એટલામાં લક્ષ્મણબટ જાગૃત થયા, તો તે સર્વે ચીજ પોતાની પધારી આગળ દીઠી. વળી પ્રમા-ગમાં ભારદ્વાજ રૂપીના આશ્રમમાં લક્ષ્મણબટ ગયા, ત્યારે ત્યાં ભારદ્વાજ રૂપિએ કહ્યું કે તમે અમારા ગોત્રમાં છો અને તમારે ત્યાં સાક્ષાત્ પુર્ણ પુર-ષોત્તમનું પ્રાકટ્ય થશે. એ બધાઓના કેહેવા પ્રમાણે વલ્લભ અવતાર થયો તેનું કેમ ?

ઉત્તર—લક્ષ્મણબટના ચમત્કાર લખનાર પણ એના વંશજ કે બીજા કોઈ ? એને મરી ગયાને વરસો વીતી ગયાં હશે ત્યારે એના પણ ચમત્કાર વળી બાહાર પાડ્યા હશે. વળી તમે કહો છો જે એ અક્ષર બ્રહ્મનો અવતાર હતા, પણ બીજે ઠેકાણે એમનાં પુસ્તકોમાં તો તે શેષજનો અવતાર લખ્યો છે, અને ત્રીજે ઠેકાણે વસુદેવજનો અવતાર લખ્યો છે. ત્યારે હવે ખરું શું માનવું ? વળી એમણે સો સોમયજ્ઞ કર્યા ને કુંડમાંથી વાણી થઈ તે સો સોમયજ્ઞ પુસ્તક લખનારે માત્ર દીઠા હશે અને વાણી પણ તેણેજ સાંભળી હશે. વળી લક્ષ્મણને સ્વપ્નમાં જે વાત ગોવર્ધનનાથજીએ કહી (કે જે વખતે ગોવર્ધનનાથજી પ્રકટયા પણ ન હતા) તે વાત પણ લખનારને શી રીતે ખબર પડી ગઈ ? વળી સ્વપ્નમાં ઉપરણા, માળા, કંઠી સાચાં થઈ પડ્યાં. લાખો વરસ ઉપર થઈ ગયલા ભારદ્વાજ મુનિ લક્ષ્મણને મળ્યા. એવી એવી વાતો માણસ તો ન માને બાકી માણસના આકારના પશુઓ હોય તે માને. એ લોકો એવી રીતે પોતાના શિષ્યને ધર્મોદ્ધાર અને નિર્બુદ્ધિ સમજાવે એવી વાતો પુસ્તકોમાં અડાવે છે.—વળી સવા લાખ બ્રહ્મ ભોજન કરાવ્યું એવું પણ લખ્યું છે. તો જુઓ આ યજ્ઞનો અને બ્રહ્મ ભોજનનો કેવો ગપાટો માર્યો છે. જે એવોજ એ સમૃદ્ધિવાન હોત, તો એક છોકરો ગિરિ, એક પુરી અને એક ગું-સાંઈ એવા કેમ બને, તે વિચાર કરવાની વાત છે. વળી પોતાનો દેશ ત્યાગ કરી કાશીમાં આવી રહ્યા, તે પણ વિચાર કરવા જેવી બાબત છે. મોટા

અવતારી પુરુષ હતો અને સાક્ષાત્ પરમેશ્વર જેના ગર્ભમાં હતો. એ વાત ખરી હોય તો તેને કાશીમાંથી ચવનના લયથી નાસી જવું પડે, એ કેવી હસવા સરખી વાત છે! બીયારા લખનારાઓએ ચમત્કાર લખવાની તદ્દખીર તો કરી પણ ખોટાંને ખરું રૂપ ક્યાંથી આવે, માટે પંડિતોમાં એવા લખનારાઓનું ઉપહાસ થાય તો તેમા નવાઈ નથી.

પ્રશ્ન—એ બધું જવાદો. વારું શ્રી વલ્લભાચાર્ય તો ભગવત અવતાર ખરા કે નહીં? અને તેમના ચમત્કાર લખ્યા છે, તે પણ ખરા કે નહીં?

ઉત્તર—ભાઈ, ચમત્કાર વિષે તો તમારે ભરોસોજ રાખવો નહીં. ચમત્કાર વર્ણવવાની ત્રણ ચાર રીતો છે. એક એ કે, જે માણસ મરી જાય, અને જેને ચમત્કાર દેખાડ્યો એવું લખનારો પણ મરી જાય, ત્યારે તેના ચમત્કારનું વર્ણન લખાય. બીજું એ કે, જંગલી અને અજ્ઞાની લોકોમાં એવી વાતો કરાય, કે જે દેશમાં તેઓ જઈ ન શકે, ત્યાં તે ચમત્કારવાળો ગયો હોય તો ત્યાંની જુઠી વાતો બનાવી ચમત્કાર લખાય. ત્રીજું, જે વાતો ઇશ્વરી બનાવની હોય, તે જે જંગલીઓ સમજતા ન હોય, તેને ડરથી સમજાવી ચમત્કાર રૂપે મનાવાય. જેમ કોલમ્બસ અમેરીકામાં ગયો હતો ત્યારે તેને સાંના લોકો સાથે એક દાહડો કાંઈ ખટપટ થઈ. પછી તે દાહડે ખાસ ચંદ્ર ચંદ્ર થવાનું હતું તેથી તેણે તે લોકોને કહ્યું કે હું આજે તમારી ઉપર ઇશ્વરનો કાપ ઉતારી રાત્રે અંધકાર કરીશ.” તેમ થતાં લોકો કોલમ્બસને સાં દોડી ગયા, અને પગે લાગ્યા કે અમે ભૂલ્યા અને હવે અજવાળું કરો. ત્યારે કોલમ્બસે કહ્યું કે “હું ઇશ્વરની સ્તુતિ કરું છું અને અમુક વખતે ઇશ્વર અજવાળું કરશે.” તેમ થતાંજ તેઓ કોલમ્બસને ચમત્કારી ગણી માન આપવા લાગ્યા. વળી હમણાં પણ જંગલનાર વગેરે જગાઓમાં જે લાટિયા વગેરે મુસાફરી કરવા જાય છે, તેઓ પોતાની સાથે ટીપ્પણું રાખે છે. તેમ જોઈને ગુલામ લોકોને તેઓ કહે છે કે આજે રાતનાં આમ થશે. તે ઉપરથી તેઓ કહે છે કે “બનીઆની ગાંગા” એટલે વાણીઆ જાડુગર છે. એવું, ફટલીએક હસ્ત ક્રિયાઓ થાય છે કે જેમાં જે માણસ સમજતો નથી, તેને તે ક્રિયાઓ ચમત્કાર જેવી દેખાય છે. જેવી કે બાજીગર વગેરેની ક્રિયાઓ. પાંચમી. કર-પદ્ધતી, નેત્રપદ્ધતી વગેરે વિદ્યાઓથી શાગરીદ સાથે તરેહવાર વાતો કરીને

કેહેવાની વિદ્યા, ઈત્યાદી જાળતો ચમત્કાર દેખાડવાની છે. પરંતુ તે વાતો માનનાસ કોણ કે જેઓ નંગલી લૂત જેવા હોય, અથવા ધર્માચાર્ય ફાંસી-ગરોના ફાંસામાં ફસાએલા હોય, ચા તો પશુ બાળક જેવ હોય. જે કાંઈ પણ વિદ્યા જાણનાર હોય, પંડિતોની સોખત કરતા હોય, દુષ્ટ આચાર્યોની જાળમાં ફસાઈ ગએલા ન હોય, જાતે વિચિક્ષણ હોય, અને શોધક બુદ્ધિવાળા હોય, તેઓ તો કદી એવી ગપાટકી વાતો માને નહીં, અને શોધ કરી, તેનો નિર્ણય, કરે એ નિઃસંશય જાણવું

પ્રશ્ન—ત્યારે વલ્લભાચાર્ય ભગવત અવતાર ખરા કે નહીં ?

ઉત્તર—ભગવત અવતાર તો શું પણ માણસમાં પણ કેવા સ્વાર્થિ તે જણાશે. જુઓ કે એ લોકો પુરાણને માને છે, તેમાં પણ ચોવીસ અવતાર લખ્યા છે, ત્યારે પચીસમો વલ્લભાવતાર ક્યાંથી આવ્યો ? અને છવીસમો વિકૃલ ક્યાંથી આવ્યો ? વળી એના કુળમાં જેટલા અવતારે તે બધાને ભગવત અવતાર કહે છે, તે બધા ક્યાંથી આવ્યા ? વળી એઓના માર્ગનાં પુસ્તકોમાંના એકમાં લખે છે કે, વલ્લભાચાર્ય અગ્નિનો અવતાર છે, બીજામાં ગોલોકવાસી કૃષ્ણનાં મોંનો અવતાર કહે છે, અને ત્રીજામાં ચન્દ્રાવળી સખીનો અવતાર લખ્યો છે, અને ચોથામાં લખે છે કે, કૃષ્ણ અને રાધાને વિછડેલા જીવોનો બહુ વિરહ થયો તેથી બેઉનાં નેત્રમાંથી વિરહાગ્ની નીકળ્યો ; તે બેઉના અગ્નિનો સંયોગ થતાં એક અગ્નિમય પુતળું થઈ પડ્યું. તેને પૃથ્વીપર મોકલી દીધું. એમાં જોવાનું એ છે કે જીવ વિછડ્યા પછી ભગવાને તેઓને લેવા સાઈ સારસ્વત કલ્પમાં કૃષ્ણાવતાર ધરી તેઓનો ઉદ્ધાર કર્યો, તેમાંથી બાકી રહી ગયા હતા તેમને સાઈ વલ્લભનો અવતાર થયો. હવે સારસ્વત કલ્પને કરોડો વરસ થયાં, તેમાં ભગવાન પોતાના જીવનો ઈચ્છાએ કરીને ઉદ્ધાર કરી શક્યા નહીં, તેથી ભગવાનને વિરહ થયો, એ કેવી હસવા જેવી વાત છે ? વળી કોઈમાં લખે છે કે, વલ્લભ સાક્ષાત્ પૂરણ પુરુષોત્તમનો અવતાર છે. હવે કહો કે એ મનાજી પુસ્તકમાંથી ક્યાં ખરાં ને ક્યાં ખોટાં માનવાં ? વળી પોતાને ભગવત અવતાર કેહેવડાવવા સાઈ એક અગ્નિપુરાણ તંથા બ્રહ્માંડપુરાણમાં પોતાની તરફથી નવા અધ્યાય ખોસી ઘાલી લખે છે કે “વલ્લભોદ્યગ્નિરૂપસ્ય વિકૃલઃ પુરુષોત્તમઃ ॥” તે અધ્યાય કેટલાક ગૃહસ્થોએ અત્રેના પ્રસિદ્ધ પંડિત ગદુજીને

ખતાવ્યા હતા, ત્યારે તેમણે સાફ જુઠા જણાવ્યા હતા. વળી તેજ ગદ્દૂજીએ વલ્લભા-
ખ્યાનના ટિપ્પણમાં પુરાવા દાખલ વાપર્યા, તે સાં તેજ ગૃહસ્થોએ ગદ્દૂજીને
કહી મોકલ્યું, કે આ જુઠાણું તમારા જેવા પંડિતને છપાવવું લાયક નોંહોતું. ત્યારે
તેમણે પોતાની દલગીરી જણાવી. વલ્લભાચાર્ય પોતાના રચેલા ગ્રંથમાં પોતાને
સાફ સાધારણ મનુષ્ય જણાવે છે. એક ગ્રંથમાં વલ્લભાચાર્ય લખે છે કે. શ્રાવણ
મહિનાની એકાદશીની રાતે મને બહુ ચિંતા થઈ કે હું મારગ કેમ ચલાવું.
તે વખતે મને સાક્ષાત્ ભગવાનનાં દર્શન થયાં. ત્યારે હવે વલ્લભાચાર્યને ભગ-
વાનજ હોય તો તેને ચિંતા શું કરવા થાય અને બીજો ભગવાન વળી તેને
ક્યાંથી મળે? વળી એક પુસ્તકમાં વલ્લભાચાર્ય લખે છે કે “ હું મ્લેચ્છોથી ઘેરા-
યલા દેશમાં હોરાન છઠ્ઠી, માટે હે કૃપણ! મારી રક્ષા કરે. ” વળી એકમાં
સ્વામીનીજનાં ચરણની સ્તુતિ કરી છે. વળી વિકૃલનાથ મળવાનું એઓનાં
પુસ્તકમાં લખ્યું છે. ત્યાં લખે છે કે વલ્લભાચાર્યે કહ્યું કે મને સ્ત્રી કોણ પરણાવશે?
ત્યારે વિકૃલનાથજી કહ્યું કે મળશે. અહીં વિચાર કરો કે જેની પથ્થરની મૂર્તિ
એવા વિકૃલનાથજીએ વલ્લભાચાર્યને ભવિષ્યની વાત કહી અને આ ચામડાના
પૂરણ પુરુષોત્તમ તે વાત બાણી ન શક્યા! એવી અનેક વાતો માત્ર નીજ-
વારતા નામનો ગ્રંથ વાંચેથી જણાઈ આવશે. નીજવારતા વાંચવાથી સાફ
જણાશે કે, વલ્લભાચાર્ય પગે રખડતા, ભિક્ષુક જેવા અને શિષ્યોને ત્યાં હાથે રાંધી
ખાનારા એવા હતા. તેવાને તેના વંશજોએ પોતાનો મહિમા વધવા સાં
ભગવત અવતાર ઠોકી બેસાડ્યો છે. વળી તેઓને પણ શિષ્ય તેવાજ જંગ-
લી મળ્યા એટલે અતિ ઊંચો પરમેશ્વર થઈ પડ્યો. ત્યારે હવે એમાં તો કાંઈ
પ્રભુતાઈ નહી હતી. પણ કહી કેહેવત પ્રમાણે થયું કે “ ધોઆકર ધેધે ”
જે પીત્ત કે આ પીર ” તેમ બિચારા વલ્લભાચાર્ય પણ જંગલી વૈજણવોને અને
દુષ્ટ મહારાજોને દુઆ કરે, કે જેઓએ પછવાડેથી તેને પીર કરી બેસાડ્યો
બાકી વાતમાં માલ જોવું કાંઈએ નથી.

પ્રશ્ન—હવે તમે જે વાતો કહી, તે ઉપરથી ઘણી ખરી ખાત્રી થાય છે,
કે ચમત્કારની વાતો ખોટી છે અને જીવતા જીવતે કોઈ ચમત્કાર કેહેતો પણ
નથી. તો પણ વલ્લભનાં પુસ્તકોમાં કેટલાક ચમત્કાર વર્ણન કરેલા છે, તે
આજ હું તમને વલ્લભ વિષેજ સંક્ષેપમાં પુછું છું. તેમાં મારી મતલબ એ છે

કે મને તો કાંઈ હવે ધણું કારણ નથી, તો પણ એના મારગમાં ચુસ્ત હશે, તેમને ખરા ખોટાનો ખુલાસો થશે.

ઉત્તર—ઠીક છે. એમ થવું જોઈએ. આપણે તો ખરું શું છે તે જાતને દેખાડવું.

પ્રશ્ન—પેહેલાં તો વલ્લભાચાર્યનાં માતાજીએ ગંગાજીનું પૂજન કરી પ્યારે ગંગાજીમાં પાણી વધીને વલ્લભાચાર્યના ચરણને સ્પર્શ કરીધો અને કહ્યું કે તમારો પુત્ર જગદ્વિજયી થશે.

ઉત્તર—હવે જુઓ આ કેવી હસવા સરખી વાત છે કે ગંગાજી વલ્લભાચાર્યના પગ છુવા સાર જાંચાં ચઢ્યાં અને વળી બોલ્યાં. એમ બનવું કોઈ ઈશ્વરી સૃષ્ટિના નિયમ જાણનાર માણસ માનશે? કદી નહીં. ત્યારે મેં અગાઉ જેમ મારા દાદા વગેરે વિષે કહ્યું, તે તેમજ છે. હું પણ લખ્યું કે મારા દાદાને ગંગાજી કાશીથી છેક કછમાંડવી સુધી પગ સ્પર્શ કરવા આવી હતી. વળી એક બાળું હાસ્ય થાય છે કે એ લોકોએ કલ્પિત ગપ્પાં હાંકવા માંડ્યાં તે પણ બાપડાઓથી નવાં હંકાયાં નહીં, પણ જીનાંતીજ ચોરી કરીને હાંક્યાં છે. એમાં કેવી ચોરી છે તે જુઓ, કે શ્રીકૃષ્ણનો ભાગવતમાં જમુનાજીએ ચરણસ્પર્શ કર્યો એમ લખ્યું છે, તેમ આમાં ગંગાજીની ઢળ લીધી. અરે! આવાં ખોટારાં કરવામાં પણ મૂઠ જોવા, તેને લોકો કેવી તરેહથી માને છે? શી સૂખતા!! વળી બિચારી ગંગાજીને પણ ખોટી ઠરાવી. ગંગાજીએ કહ્યું કે તે જગદ્વિજયી થશે. પણ આ તો આફ્રિકા, અમેરિકા ને યુરોપનાં નામ સાંભળ્યા વગર વિદાય થયો એટલું જ નહિ પણ આખા હિંદુસ્તાનમાં માત્ર એક જ અત્યોરગામ તે પણ પૂરું નહીં.

પ્રશ્ન—ત્યારે વલ્લભની માતાજીને વૃજનાં સર્વ તીર્થોનું ધ્યાન થયું, તેથી તેમનાં દર્શન કરવા તેમનાં નેત્રમાંથી આંસુ પડ્યાં. ત્યારે વલ્લભાચાર્યે બગાસું ખાઈ મોંમાં વૃજ દેખાડ્યું તેનું કેમ?

ઉત્તર—એ વાત ઈલ્લમાગાર એ પોતે મુઆ પછી બસોં અઢીસો વરસ પછી જે ગ્રંથ લખનાર થયો તેના કાનમાં આવી કહી ગયાં હશે. હું હમણાં કહું કે અમારા ફળિયામાં એક ફૂતરો હતો, તેણે એક દહાડો બગાસું ખાધું, તેમાં વલ્લભાચાર્યની એકાંતેર પેઢીના પુરુષોને મેં જોયા. વળી એ પણ શ્રીકૃષ્ણ

મૃત્તિકા ખાઈ માતાને પોતાનાં મોંમાં ચાદ લોક દેખાડ્યા એવું ભાગવતમાં લખ્યું છે, તેજ ચમત્કારની ચોરી કરી છે.

પ્રશ્ન—ત્યારે વાઈ કાશી વિશ્વેશ્વર મહાદેવ શ્રી આચાર્યજીનાં દર્શન કરવા આવ્યા અને પૂછ્યું કે “ મગવન્ કોડયં વેશ : ” ત્યારે વલ્લભાચાર્ય બોલવા શીખ્યા નોહોતા, તો પણ કહ્યું કે “ સર્વેશ્વરશ્ચ સર્વાત્મા નિજેચ્છાત : કરિષ્યાતિ ” એટલે ઇશ્વર સર્વ સમર્થ છે તે પોતાની ઈચ્છા પ્રમાણે કરે છે. એ વાત કેમ ?

ઉત્તર—કાશીવિશ્વેશ્વરની પાષાણની મૂર્તિ માણસનો વેશ ધારણ કરી વલ્લભાચાર્યનાં દર્શન કરવા આવી, એ એવી વાત છે કે, માણસનો માંનીજ ન શકે! વળી જીવો કે વિશ્વેશ્વર મહાદેવ માનવા આવ્યો પણ એના શિષ્યો અથવા મહાદેવને માનનારા તો આજ સુધી પણ વલ્લભાચાર્યનાં દર્શન કરવા કોઈ આવ્યું નહીં. મને પણ યાદ છે કે હું છ મહીનાનો હતો ત્યારે મને હિમાલય પર્વત મળવા આવ્યો હતો. પછી મારા ચરણ સ્પર્શ કરી ચાલ્યો ગયો. કોઈ પૂછે કે તેનો કોઈ સાક્ષી ? તો વલ્લભાચાર્યના ચમત્કારોના જેમ એનો ગ્રંથ લખનારા સાક્ષી છે, તેમ મારો સાક્ષી હું પોતે. વળી એ વાત પણ “ શ્રી કૃષ્ણકે દર્શન કરને આએ સદાસિવ ગોકુલમે ” એ પુરાણોક્ત વાતની ચોરી છે.

પ્રશ્ન—ત્યારે વલ્લભાચાર્ય ચાર મહીનામાં ચાર વેદને છ શાસ્ત્ર લખ્યા તેનું કેમ ?

ઉત્તર—એ જેમ યજ્ઞ નારાયણનો પાડો વેદ શીખ્યો તેમજ. એ તો લખનાર ભૂલ્યો કે ચાર મહીના કહ્યા, પણ એમ કેહેત, જે ભણેલાજ જન્મ્યા હતા, તોએ કાણ પૂછવા જાત ? પણ વિચાર કરવો જોઈયે, કે જો એવો પેગંબર હતો, તો એક ગોકુળમાંજ જઈ માત્ર ચોરાશી સેવક કરત નહીં. પણ શ્રીમદ્ધંકરાચાર્યની પેઠે બધે ઠેકાણે પુજાત. વળી લખ્યું છે કે એ વાત જોઈને બાપને આશ્ચર્ય ઉપજ્યું જે આ કેમ ? ત્યારે તેને ભગવાને સ્વપ્નામાં આવી કહ્યું કે એ તો માઈ સ્વરૂપ છે, તમે શું કરવા વિચાર કરો છો ? હવે એમાં બારીક વિચાર કરવાનો છે તે એ કે, આ કામમાં જો લક્ષમણ ભટ્ટને આશ્ચર્ય થયું હોય, તો આગલી જે કુંડની વાણી, સ્વપ્નામાં ઉપરણો વગેરેનું મ-

ળવું, ભારદ્વાજનો સમાગમ, અને અગ્નિમાંથી બાળકનું મળવું. વગેરે વાતોના ગપાટાં તે ખોટાં હોય, તોજ લક્ષ્મણને એમાં આશ્ચર્ય થાય. લખનારે કહ્યું છે ઠીક આગળ હું, ને પાછળ હું વળી આમાં પણ કૃષ્ણ પંજાને ઘેર છ મહિનામાં ભણી રહ્યા તેની ચોરી કરી તેમાંથી બે ઘટાડી એના ચાર કહ્યા છે.

પ્રશ્ન—હવે એવા અમત્કાર તો બણાએ વર્ણવ્યા છે, પણ અસંભવિત હોવાથી તે ખોટા છે એમ વાંચ્યાથીજ નિશ્ચય થાય છે. વળી એક મહાપુરુષને મોંઢેથી સાંભળ્યું છે કે આપણા આર્યાવર્તમાં કોઇનો મહીમા વધારવા સાર તેના લાગતા વળગતાઓ હજારો અમત્કાર રૂપી આવરણ કરી મુકે છે; તો આપણે તે વિષે હવે વધારે જાણણું કરવું પડતું મુકીને વલ્લભ વિદ્વાન કેવો હતો તે વાત કરીએ. ત્યારે કહો વલ્લભાચાર્ય વિદ્વાન હતા કે નહીં?

ઉત્તર—તે વિદ્વાન નહિ પણ બહુશ્રુત, સાધારણ ભણેલા અને ચંચળ હતા. પણ એને વિષ્ણુસ્વામીના મહંતની પદ્મી મળવાથી સંપ્રદાય ચલાવવાનો વ્યપાર શીખ્યા અને ત્યાંના કેટલાક ગ્રંથોમાં પોતાનું નામ બેસાડી ઠોકરી દીધા છે. પણ જો મોટા વિદ્વાન હોત તો વેદ ઉપર ભાષ્ય કરત. અથવા ખીજા કાંઈ ઉત્તમ ગ્રંથો કરત. તેવું કાંઈ નથી. એના મોટા ગ્રંથો માત્ર બે દેખાય છે, તેમાં એક ભાગવતની ટીકા સુબોધિની, અને ખીજું વ્યાસરાત્ર ઉપર અણુભાષ્ય. એ કાંઈ મોટી વાત નથી. એવા તો પ્રાકૃતમાં પણ બણા કવિઓ થઈ ગયા છે, કે જેમણે મહાભારતના પણ તરણુમા કર્યા છે. અને એ પંડિતો પાસે પણ કરાવ્યા હોય, એવો સંભવ છે.

પ્રશ્ન—ત્યારે કૃષ્ણદેવ રાજાની સભામાં જીત્યા અને ત્યાંની ખીજી મેટી મોટી અનેક વાતો કહેલી છે તેનું કેમ?

ઉત્તર—એ વાત પુસ્તક લખનારે ગોકુળ મથુરા તરફ ચલાવી, કેમ કે તે વખતે ગોકુળમાં વિદ્યા નગરની ખખર લાવનાર કોઈ આવે તેમ ન હતું, પણ જો તેમજ હોય, અને કૃષ્ણ દેવરાજ એનો શિષ્ય થયો હોય, તો આ જો વિદ્યાનગર સજાગત છે, અને ત્યાં કૃષ્ણ દેવના વંશજો રાજ્ય કરે છે, તેઓ વલ્લભાચાર્યને ઓળખતા પણ નથી; એટલુંજ નહીં પણ ત્યાં તેની સંપ્રદાય પણ નથી, કોઈ વૈષ્ણવ નથી, એનું એક મંદિર નથી, તેમ એક બેઠક સુદ્ધાં પણ ત્યાં નથી, ત્યારે એ ગપાટા નહીં તો ખીજું શું?

પ્રશ્ન—ભલા વિકલનાથજી નદીપાર આવી મળ્યા તે બાબતમાં તો કેટલોક ખુલાસો આવી ગયો છે. પણ શ્રાવણ મહીનાની એકદશીને દહાડે, ભગવાને વલ્લભાચાર્યને દર્શન દીધાં તેનું કેમ ?

ઉત્તર—એ વાતનો પણ એનાજ અંથેથી ખુલાસો આવી ગયો છે કે, ઘડિકમાં પોતે ભગવાન બને છે, વળી ઘડિકમાં બીજા ભગવાન તેને દરશન દે છે. તો એ બધો બકવા સમજવો જોઈએ. કેરી માણસ જેમ બકે છે તેમ એ પણ છે. જુઓ ! વળી કહ્યું છે કે “અયોધ્યામાં શ્રી આચાર્યજી મહાપ્રભુજી ગયા, ત્યાં શ્રી રામચંદ્રજી મળ્યા તેઓએ વલ્લભાચાર્યને પૂર્ણ પુરષોત્તમાયનમ.” કહ્યું, ને વલ્લભાચાર્યે તેમને “મર્યાદા પુરષોત્તમાયનમઃ” કહ્યું. તેથી હનુમાનજીને શંકા થઈ, તે રામચંદ્રજીએ નિવારણ કરી. હવે જુઓ એ બકવાદ છે કે નહીં. પુરાણ પ્રમાણે અઠાવીસ લાખ વરસ રામચંદ્રજીને થઈ ગયાં. વળી તેમાં સાદુ લખ્યું છે કે અયોધ્યાની બધી સૃષ્ટિ લઈને રામચંદ્રજી સધામ ષઢાર્થા. ત્યારે ૩૮૦ વરસ ઉપર વલ્લભને મળ્યા એવું લખ્યું છે, તે જંગલીમાં જંગલી જેવાને ઠગવા લખ્યું છે કે કાંઈ બીજું ? વળી ૫૦૦૦ વર્ષ ઉપર થઈ ગયલા વ્યાસજી અલકનંદા આગળ પરવતની ગુફામાં વલ્લભાચાર્યને મળ્યા અને બીજાઓ સારું ગુપ્ત થઈ બેઠા છે. તો શું વ્યાસજીએ જગતની ચોરી કરી છે ? કે કોઈને મોં દેખાડતા નથી ને વલ્લભાચાર્યને દેખાડ્યું ? વેદમાં ઇશ્વરી સૃષ્ટી સો વરસની લગભગ લખી છે. વળી ગિરિરાજ પર્વત ઉપરથી શ્રીનાથજીએ ખુમ પાડી, તે વલ્લભાચાર્યે કાશી આગલ ઝાડ ખંડીમાં સાંભળી ! એ સાંભલે છે ? તેથી આજણે સંભવ અસંભવનો વિચાર કરી એવા એવા લખનારાઓની કલ્પિત કથાએ માનવી જોઈએ.

પ્રશ્ન—ત્યારે જગન્નાથજીમાં વાદવિવાદ કરી સહુને જીત્યા, ને વળી શ્રી જગન્નાથજીએ શ્રી વલ્લભાચાર્યના કહ્યા પ્રમાણેજ લખી આપ્યું, એ વાત કેમ ?

ઉત્તર—જગન્નાથજીનો પણ તે દહાડે રસ્તો એવો હતો કે વિદ્યાનગરની પેઠે એટલે છેટેથી ખબર કોઈ લાવી શકે નહીં. તેથી તે ગપાટો ચલાવ્યો છે. તે પણ વળી તે મુવા પછી પણ અગાઉ નહીં. ઉપરાંત જો એ વાત સાચી હોય, તો જગન્નાથજીવાળા બધા એમના સેવક હોવા જોઈએ. તે માંહેણું તો કાંઈજ નથી. બીજા સાધારણ લોકોને ત્યાં જોડણું માન છે તેટલું

હુંજ એમને છે. ત્યાં કાઈ વૈષ્ણવ નથી, ત્યારે એ વાત કેવી છે તે સહજ સમજાઈ શકશે. એ બધા બેવકુફ જંગલીઓને પોતાના ફાંદામાં ફસાવવાનાં ગપાટાં સમજવાં. બીજી કેટલીક એવી એવી વાતો અડાવી છે તેમ, એક જગાએ કહ્યું છે કે અંગાલ તથા સિંધ વગેરેમાં સ્મૃતિની આજ્ઞા ન હોવાથી વલ્લભાચાર્ય ગયા નહીં. પણ ત્યાં કેટલાક દૈવી જીવો હતા, તેમને દેશની હદપાર ઉભાં રહીને પોતાનાં ચરણની રજથી પવિત્ર કીધા. જીઓ બેવકુફાઈ, કે ચરણની રજ પાશેર કે અચ્છેર તે આખા પાંચસો હજાર કોશના દેશમાં ફેલાઈ ગઈ! એક ઠેકાણે લખ્યું છે કે એક વન હતું ત્યાં શ્રી આચાર્યજી પધાર્યા. પછી વનમાં ઘણાક દૈવી જીવો જનાવરને અવતારે હતા, તેનો ઉદ્ધાર કરવા માટે એક ટેકરી ઉપર પોતે બેઠાને પોતાનો ચરણ સો જોડા લાંબો કર્યો, એટલે જો દૈવી જીવો હતા, તે ચરણની ગંધ લઈ સ્પર્શ કરી પાવન થઈ ગયા. એક ઠેકાણે લખ્યું છે કે, એક ગામમાં માયાવાદીઓએ એક દેવીને કુંભમાં પુરી હતી. ત્યાં વલ્લભાચાર્ય ગયા તો દેવી લાજ કાઢી ઉભી રહી. એક દહાડો પોતા સારું ઓસડ અગ્નિને ખવડાવ્યું અને શરદી પોતાને મટી ગઈ. એક ઠેકાણે લખે છે કે, એક યવનનો ઘોડો નંદગામમાં મરી ગયો, તેથી તે યવન રડવા લાગ્યો. ત્યારે વલ્લભાચાર્યે તેને તેનો ઘોડો આકાશ મારગે જતો દેખાડ્યો. પછી તેણે પુછ્યું કે મહારાજ! આપનાં દર્શનનો મને લાભ શો? ત્યારે વલ્લભાચાર્યે કહ્યું કે તારો બીજો અવતાર ઉદ્ધાર થશે, તે પછી થઈ ગયો. આ ગ્રંથ લખનારે કદી આકાશ મારગે ઘોરો જતો વખતે ભ્રમથી દીઠો હોય પણ યવનનો બીજો જન્મે ઉદ્ધાર થયો, એ તેણે કેમ જાણ્યું તે સમજાવતું નથી. વળી માત્ર પત્રાવલંબન ગ્રંથથી કાશીના બધા પંડિતોને જીત્યા, કરી લખ્યું છે. પણ તે બાપડાં પત્રાવલંબનને પંડિતોએ માન્યું નહીં, પણ ભાઈઓ! એવી વાતમાં પણ પોતાનો કંકો ખરો કરવા ચુક્યા નથી, એમ આપણે કહીએ તો કહેશે કે એ તો દૈવી જીવ નોહોતા. આસુરી હતા. તેથી શરણે આવ્યા નહીં. અંતે શ્રી સ્વામીનીજી એ ભાઈ સારું મુંઝાઈ રહ્યા હતા તેથી ત્રણ વખત આજ્ઞા કરી, જે હવે જલદી પધારો. ત્યારે શ્રી કાશીજીમાં અગ્નિની જ્વાલા થઈને અંતરધાન થઈ ગયા. એવી અનેક વાતો લખી છે તે બધી વિચારવાન પુરૂષો તરત સમજી શકે કે “ગપ્તં ભવતિ.” એમાં કંઈ માલ નથી.

પ્રશ્ન—ત્યારે ભલા, એમને વિષે કેટલાં પદો મોટા મોટા કવિઓએ ગાયાં છે. જેવાં કે :—

૧. સુરદાસજીએ ગાયું છે કે,

દૃઢ ઇન ચરનન કેરો ભરોસો, દૃઢ ઇન ચરનન કેરો. ટેક. શ્રી વલ્લભ નખચંદ છટાબિન, સખ જગમેં જુ અંધેરો. ૧ સાધન ઓર નહીં યા કલિમેં, જાસોં હોત નિખેરો. ૨ સુરદાસ કહે દિવિધ આંધરો, બિના મૂલકા ચેરો. ૩.

૨. રસિક પ્રીતમજીએ ગાયું છે કે,

વલ્લભહી કો ભરોસો, મોયે શ્રી વલ્લભહી કો ભરોસો. ટેક. અન્ય દેવકોં જાનો ન માનો, ઇનકો આસરો ખરોસો. ૧. કછુક બિચાર સમજ મન મેરે, વારવાર કહું તોસોં. ૨. રસિક સુધા સાગરકોં તજકેં, કયોં પીવત જલ ઓસો. ૩.

૩. કૃષ્ણદાસજીએ ગાયું છે કે,

તાહી કોં સિરનાઇયે. જોપેં શ્રી વલ્લભ પદ રજ રતિ હોય. કી જે કહા આની ઊંચે પદ, તિનસોં કહા સગાઇ મોય ૧. સારાસાર બિચારી મતો કર સુતાબિચ ગોધન લીયો હેં નિચોય, તહાં નવનીત પ્રગટ પુરષોત્તમ, સહજહી ગોરસ લીયો હેં બિલોય. ૨. જાકે મનમેં ઉચ ભરમહેં શ્રી વિકૃલ શ્રી ગિરિ-ધરદોય, તાકો સંગ વિષમ વિષદૂતેં, ભૂલે ચતુર કરો જિન કાય. ૩. તેજ પ્રતાપ દેખત અપને ચક્ષુ, અસ્મસાર જ્યોં ભિદેન તોય, કૃષ્ણદાસ સુત સુરતે અસુર ભયે, અસુરતેં સુર ભયે ચરનની છોય. ૪.

૪. વૃન્નધીરાજીએ ગાયું છે કે,

જે શ્રી વલ્લભ ચરણ કમલ શિરનાઈયે, પરમ આનંદ સાકાર સસિ સ-રસ મુખ, મધુરી વાણી ભક્ત જનન સંગ ગાઇયે, ૧. રાજ તમ છાંડિ મદ-સત્વકો સંગ હોય રાખિ વિશ્વાસ પ્રેમ પંથકોં ધાઈયેં, કહત વૃન્નધીસ વૃંદા વિપિન દંપતિ, ધ્યાન ધરિ ધરિ હીયે દ્રગન સીરાઈયેં. ૨

૫. પદ્મનાભદાસે ગાયું છે કે,

શ્રી વલ્લભ એ સોઇ કરે ॥ ટેક ॥ જે ઇનકે પદ દૃઢકર પકરે, મહા રસ સિંધુ ભરે. ૧. વેદ, પુરાન સુધરતા સુંદર, ઇન ખાતન ન તરે ॥ શ્રી વલ્લભ

શ્રી વિઠ્ઠલ પદ તજકે, જવ સાગરમે' પડે. ૨. નાથકે નાથ અનાથકે 'મધુ, અ-
વચન ચિત ન ધરે, પદ્મનાભકોં અપનો જનકે, હુબત કર પકરે. ૩.

૬ 'શ્રીદાસજીએ' ગાયું' છે.

સખનતે' શ્રી વલ્લભ નામ જલો. ટેક. 'લીજે લીજે લીજે ના તર, કલયુગ
કરત છલો. ૧. સમદમ, તીરથ સદન સ્થામ ધન; તીરથ વૃથા ચલો, શ્રી
વિઠ્ઠલ ગિરધર શ્રી નિધિ, રિધ સિધ પ્રબલો. ૨.

એ તો એક છ નમુના બતાવ્યા છે, પણ તેઓએ મદ તો ઘણાં ગાયાં
છે. વળી એ શિવાય બીજા પુરુષોત્તમજી, દ્વારકેશજી, વિષ્ણુદાસજી, હરિદા-
સજી, વૃજભૂખણજી, ભગવાનદાસજી, ચતુરભુજદાસજી, છીતસ્વામીજી. માણે
કચદજી, રંગીલદાસજી, વ્યાસદાસજી, પદમાનંદદાસજી, કુમનદાસજી, ગોવિંદ
દાસજી, અને રામદાસજી વગેરે ઘણા કવિઓએ એમને ભગવાન તરીકે
ગાયા છે, તેનું કેમ ?

ઉત્તર—ભાઈ કવિઓએ તો મુદલ હિંદુસ્તાનનું સત્યાનાશવાણ્યું છે
નાનાપ્રકારની રસાલંકાર મેલવી અસંખ્યવિત નવી નવી કથાઓ બનાવી
મુખ લોકોને ઠગવાનું એ એક મોટું સાધન બનાવ્યું છે તેથી તે લખેલું છે
એટલે ખરૂં છે એમ જે માને તેઓ ખરોખર ઠગાય છે તેથી બુદ્ધિમાને તો
અવશ્ય પરિક્ષા કરીને માનવું અથવા છોડવું જોઈયે. કવિઓ તો પેટને વારતે
ચાહે તેમ લખે. એ તો માણસને ભગવાન બનાવ્યા છે તે તમે જુવો છો
પણ પથરાને ભગવાન કોણે ધર્ણવ્યા છે ? એ કવિઓએ કે બીજાઓએ ?
વામમાર્ગમાં સ્ત્રીનાં ગુણ સ્થળને ભગવાનવત્ પુજવું છે તે કવિઓએ
કે કોઈ બીજાઓએ ? ઇત્યાદિક અનેક ચીજોને પોતાનાં હિંદુ નિમિત્ત
વા અજ્ઞાનતાથી કવિઓએ પરમેશ્વર બનાવ્યા છે. કોઈ જાણે કે ધર્મ તત્ત્વ
જાણીને બનાવ્યા હોય તેવું કંઈ નથી. “ઉદર નિમિત્તં બ્રહ્મ કૃતં વેશાઃ” એ
હેવત પ્રમાણે ચાલનારા પણ કવિઓ ઘણા થઈ ગયા છે. હમણાં પણ જુઓ
કે કોઈ સાધારણ માણસ હોય, તેને કવિઓ પોતાને પૈસો મળવાની લાલચે
રાજથી પણ સરસ વખાણી નાખે છે. કોઈ સાધારણ રાજા પાસેથી પૈસો લેવો
હોય, તો તેને ઇન્દ્ર, કુબેર અથવા વિષ્ણુની ઉપમા આપે છે. એ વિષે એક
સંસ્કૃત ગ્રંથમાં લખ્યું છે કે, “કવયઃ કિં ન પર્યાન્તિ, કિં ન મક્ષન્તિ

વાયસાઃ” હમણાં જુઓ. સ્વામી નારાયણના કવિઓ સહજનંદ મુવા પછી ઠોકવા મંડી ગયા છે, કે “ મલ્લે પ્રગલ્ભારે સ્વામી સેહેજારેનંદ, પ્રમદ પુરુષોત્તમ શ્રીહરિ” તેવી રીતે કવિઓને વલ્લભાચાર્યના મતમાં પેહેલેથી “ જાટન મોમાં આખરાં” પદ્યાં હશે. તેથી તેઓ ગાવા મંડી ગયા હશે. તેમાં એ લોકોમાં ૥ બીજો પણ શક પેદા થાય છે તે એ કે વલ્લભાચાર્યના વંશવાળા કેટલાક પછાથી કવિઓ થયેલા છે. તેઓએ બીજાનાં નામો નાખીને પદ કરેલાં હોય તો શું જાણિયે? કેમ કે તેઓનો એ વાતમાં મોટો લાભ રહ્યો હતો. તેનો એક પ્રત્યક્ષ દાખલો પણ છે કે સૂરદાસનું બનાવેલું એક પદ વલ્લભાચાર્ય વિષે દીઠામાં આવતું નથી. પાછળથી કોઈએ ઉપર લખેલું પેહેલું પદ સૂરદાસને નામે જોડેલું હોય એમ સ્પષ્ટ દેખાય છે. તે એની વારતામાં તોડ જોડ કરી પદ બેસાડ્યું છે તે ઉપરથી માલમ પડે છે. બીજો રસિક પ્રીતમ કહ્યા તે તો એક હરિરાયજી કરીને મહારાજ હતા, વૃજ્ઞધીશ પણ મહારાજ હતા, પુરૂષોત્તમજી પણ મહારાજ હતા, દ્વારકેશજી પણ મહારાજ હતા, વૃજ્ઞભૂપાલજી પણ મહારાજ હતા, એ વગેરે બીજા કેટલાએક મહારાજોએ પદ બનાવ્યાં છે તે તેઓ કાંઈ પોતાના કામમાં ક્યાસ રાખે? એ તો ભાઈનાં મરણમાં જેમ કાંઈ બેન છાજ્યાં લેવામાં કસર રાખે તે પ્રમાણે સમજવું. તેથી કેટલાક મહારાજો હશે અને કેટલાક ઉપર કહ્યા એવા પેટભરા કવિઓ હશે, તો તેઓ ગમે તેમ ગાઈ નાખે તેમાં કાંઈ આશ્ચર્ય નહિ. શ્રીકૃષ્ણ જેવા મહાપુરૂષને રંડુઓ બનાવી સ્ત્રીને પગે લગાડાવ્યો છે તથા મહા દીન જેવો પદોમાં બનાવ્યો છે તે પણ એજ કવિઓ કે કોઈ બીજા કોઈ? તો એ વિષે આશ્ચર્ય કાંઈ પણ સમજવું નહીં.

પ્રશ્ન—ભલા એ પણ સમજવું ખરું અને એ વાત ધ્યાનમાં બેશે છે પણ ખરી. પણ ત્યારે આવા એક સાધારણ પંથ ચલાવનારાના પંથમાં આટલાં બધાં માણસો કેમ સામેલ થયાં હશે?

ઉત્તર—કોઈ પણ પોકળ બાબતમાં મોહિત થઈને હજારો મૂર્ખ માણસ સામેલ થાય તે વિષે કાંઈ આશ્ચર્ય ન માનવું. મૂર્ખ માણસો હંમેશા બીજાની ખરી ખોટી બાબત વિષે વિચાર ન કરતાં સાચી માની તેને પૂજવા મંડી જાય છે. જુવો કેટલાક મૂર્ખ માણસો ઘોર વગેરેની પૂજા કરે છે. હજારો મૂર્ખો રસ્તામાં પથ્થર ઉપર સિંધુર લગાડેલું હોય તેને દેવ તરીકે માની પગે લાગે

છે. કેટલાંક મૂર્ખો કોઈકને મોઢેથી કોઈકના ખોટા ચમત્કાર સાંભળી માની બેસી તેને પણ પગે લાગે છે. એવી એવી રીતે અનેક તરેહની લુચ્ચાઈથી પ્રવૃત્ત થયલા માર્ગોને મૂર્ખ લોકો માને છે. પણ તેઓ જ્યારે ખરેખર સમજે છે અને વિદ્યા ભણે છે, ત્યારે ધુતારા માર્ગને માનવા મુઠલ ચાહતા નથી. જીવો હમણાં યુરોપમાં જેમ જેમ વિદ્યાન થતા જાય છે તેમ તેમ ધીમે ધીમે પોપતી જાલમાંથી છુટતા જાય છે. ત્યારે હવે વલ્લભાચાર્યના પુષ્ટી માર્ગમાં પણ ઉપર કહેલા મૂર્ખ સમ જાણીતા ચમત્કાર માનનારા મૂર્ખ લોકોજ છે. કે કોઈ ખીજ છે? તેવિધે વિચાર કરી જુઓ. એઓનો પંથ કોઈ વિદ્યાન દેશમાં પણ નથી તેમ તેઓને માનનારામાં પણ મોટા વિદ્યાન નથી કોઈ મતલબસિંધુવાળો હોય તો ભલે બાકી કોઈ નથી. તે વિષે કોઈ પણ તપાસ કરશે તો જલદી ખબર પડશે. પેહેલાં જ્યારે એણે માર્ગ ચલાવ્યો ત્યારે ત્રીસ ચાલીસ ઘર કેવલ મૂઠ જવાને પોતાના પક્ષમાં આસરે ૨૦ વરસમાં આણી શક્યો. તે તો હમણાં જોશો તો કોઈ સાધારણ વ્યાસ હશે તેને પણ એથી વધારે ઘર માનતાં હશે. પછીથી એઓએ ક્રમ જરી રાખેલો અને નવી નવી યુક્તિઓ બનાવીને મૂર્ખ લોકોને પોતાને વશ કર્યા. વળી એમણે એક ખીજ તજવીજ કરી તે એ કે,

કુરંગ, માતંગ, પતંગ, મૃંગ, મીનાહતા: પંચભિરેવ પંચ: ।

एकः प्रमादी स कथं न हन्यते यः सेव्यते पंचभिरेव पंच: ॥

દુનિયામાં પાંચ વિષય છે. શબ્દ, સ્પર્શ, રૂપ, રસ અને ગંધ. હવે એ પાંચ વિષયમાં એક એક ઉપર પ્રીતિ રાખનાર એક વિષયમાં પોતાનો જીવ આપે છે. જેપ્રમાણે હરણુ શ્રવણથી મરે છે. હાથી હાથણી સારું મરી પડે છે. પતંગીયું તેજમાં પડી મરે છે. ભમરો સુગંધીમાં મરણ પામે છે. અને માછલું ખાવાની લાલચે મરે છે. તેપ્રમાણે માણસને તો એ પાંચે સંપૂર્ણ રસ મનમાં ઠસેલા છે, તે પાંચે રસ પુષ્ટી માર્ગવાળાએ પોતાના માર્ગમાં સંપૂર્ણ દાખલ કર્યા છે તેથી તે લાલચવાળા મૂર્ખ માણસો ફસાયા વગર રહેતા નથી. બાકી જે વૈરાગ્યવાન, બુદ્ધિવાન, જ્ઞાની, વિદ્યાન અને ગુણવાન માણસો કદી એવા ફાંદમાં ફસાશે નહીં. કોઈ એમ સમજે કે એમને માનનારા કોઈ મૂર્ખ નહીં પણ સારાસારા શાહુકારો છે. તો તે વિષે જાણવું જો તે શાહુકારો પૈસો મે-

ળવવામાં ડાહ્યા છે પણ ધર્મની બાબતો તેઓ મૂળમાં કંઈ જાણતા નથી તે કોઈ દહાડો સાંભળતા પણ નથી અને પુરી શોધ પણ કરતા નથી. અને તેમ કરવાનો તેમને જોઈતો વખત પણ મળતો નથી. તેથી જે ધર્મની બાબત છે તેમાં તેઓ માએલો મોટો ભાગ તદ્દન અજ્ઞાન છે. ઉપરાંત પૈસાવાળાને, તો વૈભવ ભોગવવો ગમે તેથી તેઓએ જાણી જોઈનેજ પોતાના ધર્મમાં ઉપર કહ્યા પ્રમાણે પાંચ વિષયો રાખ્યા છે. તેઓ ધર્મની બાબતમાં કેવા છે તે તેમના પંથસ્યોને પૂછી ખાત્રી કરવાથી તરત માલમ પડશે. તે ઉપરાંત તમે એમ સમજતા હોવ કે એના પંથમાં ધણું માણસો છે તો એ તમારી ભૂલ છે. બૌદ્ધ ધર્મમાં ત્રીસ કોડ માણસ છે. ખ્રીસ્તી ધર્મમાં અઠાવીસ કોડ માણસ છે, આફ્રિકાના જંગલી ધર્મમાં ૧૭ કોડ માણસ છે, મહંમદીયાન ધર્મમાં ૧૫ કોડ માણસ છે, વેદ ધર્મને માનનારા ૧૩ કોડ માણસ છે, વામ માર્ગને માનનારા એક કોડ માણસ છે, શિવ માર્ગને માનનારા પાંચ કોડ માણસ છે, બીજી વૈષ્ણવી સંપ્રદાયોને માનનારા ૩-૪ કોડ માણસ છે. છેલ્લે સ્વામી નારાયણના સંપ્રદાયને માનનારા પણ ૫-૭ લાખ માણસો છે. ત્યારે વલ્લભાચાર્યનો સંપ્રદાય જે ૩૭૫ થી ૮૫ વર્ષ થયાં નીકળ્યો છે, તેમાં ૨૫૦૦૦ થી ૩૦૦૦૦ માણસો સાંભળ્યા પ્રમાણે છે તે કાંઈ ઝાઝાં કેહેવાય નહીં. એ સંપ્રદાય માત્ર કછ, કાઠિયાવાડ, ગુજરાત અને ગોકુળમાં પ્રખ્યાત છે, બીજે ઠેકાણે કોઈ ઓળખતું પણ નથી. માટે કદાચ ધણા તે મતને માનનારા હોય તો પણ તે સાચો માર્ગ છે એમ કોઈ સમજી માણસ માનશે નહીં. અને એમાં કાંઈ પણ આશ્ચર્યકારક વાત પણ નથી. કચ્છમાં પણ હાલ છેક ૧૭૯૫ ની સાલમાં એઓનો પેહેલો પગદંડો પેઠો છે. તે છતાં ધણા લોકો એમને માનવા લાગ્યા તેથી એ સિદ્ધ થાય છે કે જ્યાં મુર્ખ ધણા હોય તેઓને મનાવવાને માત્ર યુક્તિજ જોઈએ સત્યતાની જરૂર નથી.

એ પ્રમાણે વલ્લભાચાર્યનો ઈતિહાસ મારી સમજ તથા સ્મરણ શક્તિ પ્રમાણે લખેલો છે તેમાં કોઈ એ માર્ગવાળા ચુસ્ત માણસને કોઈ ઉત્પન્ન થાય તો તેણે મને ક્ષમા કરી ખર જાણવાની ઇચ્છા હોય તો શોધ કરી પોતાનો કોઈ સમાવી નિશ્ચય કરી લેવો કે અમે જે પરમાર્થ ખરી તપાસ કરી એ બાબત જાહેરમાં મુકી છે તે ખર છે કે ખોટું.

પુષ્ટીમાર્ગનો તથા તેના આચાર્યોનો ઇતિહાસ.

ભાગ ૨ જો.

પ્રથમ ભાગમાં વલ્લભાચાર્યનો પોતાનો ઇતિહાસ આપણે પૂરો કર્યો. વલ્લભાચાર્યે જલ સમાધ લીધા પછી તેના બે છોકરા અને કેટલાએક શિષ્યો જે ત્યાં આવ્યા હતા તે આ બનાવ થયા પછી તિરાશ થઈ પાછા ગિરિરાજ પરવત પાસેનાં પોતાનાં રહેઠાણુ આગળ ગયા. ત્યાં બધી ક્રિયા કરવી ઘટે તે કરીને પાછા પોતાના પંથનો વધારો કરવામાં ગુંથાયા અને પોતાને પરણવાની ઇચ્છાથી પૈસો એકઠો કરવા લાગ્યા.

હવે આપણે આગળ કહી આવ્યા છિયે તે પ્રમાણે લોળા અને અજ્ઞાન લોકો આ પંથમાં થોડા થોડા વધતા ગયા અને મૂર્તિના પ્રચારથી પૈસો પણ આવતો ગયો. પછી તે બેઉ ભાઈઓને પરણવાની ચિંતા થઈ એટલે તે પ્રયત્નમાં લાગ્યા. કેહેવત છે કે “કાળાં માથાનો માનવી શું નહિ કરી શકે?” તે કેહેવત પ્રમાણે પછી ઉદ્યોગ કરી પૈસો ખરચ કરીને અને હરેક તરેહની લાલચ આપીને બેહુ ભાઈઓ પરણ્યા. એ વાત ઉપર કોઈને શક રહે તેમ નથી. કેમ કે આજ પણ એ પ્રમાણે બની શકે છે. પૈસાને વાસ્તે લોકો ગમે તેવું ખરાબ કામ કરે છે તો આ કામ કાંઈ મોટું નથી. જુઓ અગાઉ પણ કોઈ પંડિત કહી ગયો છે કે,

કુલિનમપિ સંત્યજ્ય, વરંરૂપવયોન્વિતમ્ ।

વિત્તલોભાત્પ્રદાસ્યાંતિ, કુત્સિતાયનરાઃસુતામ્ ॥

અર્થ—કુળવાન, રૂપવાન, અને જોઈએ તેવી અવસ્થાવાળા વરને મુકી ધનના લોભથી માણસો નિંદ વરને દીકરી દેશે. આ ભવિષ્ય તેણે નજરે જોઈને શ્લોક કહ્યો હશે, તે પ્રમાણે એ લોકોનું થયું અને સંસાર ચાલ્યો. હવે જ્યાં એક ધરમાં બે બાયડીઓ થઈ ત્યાં ટંટો થયા પિના રહે નહીં. એ રીત પ્રમાણે એ લોકોના ધરમાં પણ ટંટાથી કુસંપ પેઠો. તેથી હરહંમેશ કજીયા થાય. વળી દામોદરદાસ હરસાની વચ્ચે પડીને પતાવે; તો પણ ઉપર ઉપર રાખ નાખેથી કાંઈ અગ્નિ હોલવાય નહીં; પાછાં લાકડાં પડે કે જાગે; એમ કરતાં

કરતાં ટંટો વાંચ્યો અને બેહુને છોકરાઓ પણ થયા. પછી તો બેહુ ધણી પણ માટે લડવા લાગ્યા. એક કહે પંથમાં માલેક હું અને બીજો કહે હું પણ ગોપીનાથ મોટો તેથી કબજો દબાવી બેઠો હતો તેથી વિકલનાથજીકે જોને ગુસાંઈજી પણ કહે છે તેણે દિલ્હીમાં પાદશાહ આગળ દુરિયાદ કરી. અને પછી બેહુ ભાઈઓ દિલ્હીમાં લડવા ગયા. હમણાં કેટલાક માણસો વિચાર કરે છે કે મહારાજો પોતપોતામાં લડી મરે છે એ ઠીક નથી. પરંતુ તેઓ સમજતા નથી કે તે લોકોની વંશપરંપરાથી એ ચાલ ચાલી આવે છે. ત્યાં ચાર વાસ સુધી લજ્જા, પણ કાંઈ નિકાલ આવ્યો નહીં. પછી કંટાળી અંતે ગુસાંઈજીએ ગોપીનાથજીનાં માણસો સાથે મળી અથવા બીજી કાંઈ પણ તજવીજ કરી ને ગોપીનાથને રામશરણ પોંડોંચાડી દીધા હશે એમ સંભવે છે એ બાબત એ લોકો પોતાના ગ્રંથમાં લખે છે કે ગોપીનાથજી શ્રી જગન્નાથજીની યાત્રા કરવા ગયા, ત્યાં શ્રી બલભદ્રજીની લાકડાંની મુર્તિ હતી તેમાં ગોપીનાથજી લીન થઈ ગયા. (પેશી ગયા) આહા ! કેહેવું પોકલ ! શું દુષ્ટતા ! સગો અને બાપને ઠેકાણું એવો જે મોટો ભાઈ તેને પૈસા સાર આ પ્રકારે કર્યું. એ મરણ પામ્યો એટલે લડવાની પીડા ગુસાંઈજીને ટળી અને ગોપીનાથની મરણ ક્રિયા બધી કરીને પાછો અન્યોરમાં ગયા. હવે શ્રીજીનાં મંદિરનો કબજો ગોપીનાથનાં હસ્તકમાં હોવાથી ગોપીનાથનો પરિવાર જે તેની એક સ્ત્રી તથા એક દીકરો પુરુષોત્તમજી કરીને હતો તથા બે છોકરીઓ સત્યભામા તથા લક્ષ્મી કરી હતી તેના હાથમાં હતો. ગુસાંઈજી ગામમાં આવતાં જ ગિરિરાજ ઉપર શ્રીનાથજીનાં મંદિરમાં જવા લાગ્યા. પણ ત્યાં એક તો તેનો કબજો ગોપીનાથનાં કુટુંબ પાસે હતો અને વળી એના દુષ્ટ કૃત્ય વિષે બીજાઓ જાણીતા હતા તેથી બધાઓની એના ઉપર ક્રોધ દૃષ્ટિ હતી તેથી શ્રીજીનાં મંદિરમાં તેને આવવા દીધા નહીં.

હવે તો એ બે પ્રકારે પસ્તાવવા લાગ્યા. એક તો મોટો ભાઈને મારી નાખ્યો અને જે સાર માર્યો તે કામ તો સિદ્ધ ન થયું. પછી બહુજ રીકર મંદથઈ ઉદાસવૃત્તિમાં શોરૂભ, ગોકુલ, યમુનાના કેટલાક તટો વગેરેમાં ફરવા લાગ્યા. તેઓ એક વખતે એક દહાડો ધણીજ ઉદાસીમાં આચાર્યજીની બેઠકમાં બેઠા બેઠા રડતા હતા ત્યાં દામોદરદાસ જઈ પોંડોંચ્યા. પછી ત્યાં તેને પુષ્ટી માર્ગની મોક્ષગતિ કેમ થાય છે, તે સિદ્ધાંત દામોદરદાસે કહી બતાવ્યો. તે

પુસ્તક દાદશકુંજ એ નામથી એ માર્ગમાં પ્રસિદ્ધ છે. પછી વિચાર્યું જે આ-
મ રડવામાં કાંઈ વળશે નહીં. માટે કાંઈક ઉદ્યોગ કરિયે. પછી ખુબ યક્તિથી
ઉદ્યોગમાં મંજ્યા. અધિકારી, મુખિયા ભીતરિયા વગેરેને મળીને ખુબ તજવીજ
લગાવી. હવે પ્રતિપક્ષમાં તો એક ગોપીનાથની સ્ત્રીને બાકી તો નાનાં છોકરાં તે
શું ખટપટ કરી શકે !! તેથી એ ફાવી ગયા અને છ મહીના પ્રયત્ન કરી શ્રી-
જીનાં મંદિરમાં દાખલ થવાને સમર્થ થયા. છ મહીને દર્શનની પણ છુટી થઈ
પછી, થોડી થોડી પોતાની સત્તા વધારતા ગયા અને કેટલોક વખત જતાં
ધીરે ધીરે મંદિર વગેરેનો કબજો પોતાના હાથમાં લઈ લીધો, અને ગોપીના-
થનાંકુટુંબને ફક્ત અન્ન વસ્ત્ર મળે એવું કરી મુક્યું.

ગોપીનાથની સ્ત્રીએ વિચાર કર્યો કે હવે અમે બધા વિઠ્ઠલનાથના તા-
બામાં આવી પડ્યાં છિયે અને મારો છોકરો એકનો એક છે અને વિઠ્ઠલનાથ
પાસેથી ભાગ માગે એવો એક એજ વારસ છે અને એ તેને તેથી કંટક જેવો
લાગે છે. ત્યારે જે પોતાના ભાઈને કુટી મારવામાં ભુલ્યો નહીં તે ભત્રીજાની
ગતિ કરવામાં ભુલશે નહીં માટે અહીં રહેવું પુરષોત્તમજીને સલામતી ભરેલું
નથી. એમ વિચાર કરી પોતાના દીકરા પુરષોત્તમજી જોડે મસલત કીધી અને
તેનું પણ મત એજ હતું કે મારે અહીંયા રહેવું સલામતી ભરેલું નથી.

પછી પુરષોત્તમજી અને તેની માએ વિચાર કર્યો કે ત્યારે કેમ કરવું? પછી
નક્કી કરાવ્યું જે પુરષોત્તમજીએ વિદ્યા ભણવાનું બાહાનું કરી કાશીએ જવું,
પછી જેવાં પ્રારબ્ધ. પુરષોત્તમજીની માએ જેમ તેમ પડ્યાં રહી ગુજરાન
કરવું. એ વિચાર નક્કી કરીને બે ચાર દહાડા વચ્ચે નાખીને પુરષોત્તમજીએ
વિઠ્ઠલનાથ પાસે રજા માગી. તેને તો “ભાવતું હતું ને વલી વૈદે કહ્યું” જરા
ઉપરથી આનાકાની કરીને કહ્યું કે ઠીક છે. ભલે તારી મરજી છે તો જા અને
સારી રીતે ભણીને હુશિયાર થઈ આવ.

એ પ્રમાણે નક્કી થયા પછી પુરષોત્તમજી પોતાની માની રજા લઈ
કાશી ગયો. ત્યાં ધણાંક વર્ષ રહી સારો વિદ્યાભ્યાસ કર્યો. હવે જે સારી રીતે
વિદ્યાભ્યાસ કરે તેની વૃત્તિ પણ ધણુ કરીને શાંત થાય. વળી સંસારમાં કેવું સુ-
ખ છે તે પોતાના કાંકાના ત્રાસથી જાણી લીધું હતું. વળી પોતે કેવા કુટુંબનો
છે તે જાણીને વિચાર્યું કે આપણને કોઈ કન્યા આપશે નહીં. કદી કાકો મેહ-

રખાન હોય તો તો પૈસાને યોગે થઈ જાય; પણ તે તેને આશા ન હતી. એવા એવા કેટલાંએક કારણોનો વિચાર કરી તે બ્રહ્મચર્યાશ્રમમાંથીજ સન્યાસી થઈ ગયો. તેણે યોગેન્દ્રનામના કોઈ સન્યાસી હતા, તેની પાસેથી દીક્ષા લીધી અને તેના શિષ્ય થયા. તે પુરૂષોત્તમજીનું નામ જગજીવન સ્વામી એવું તેણે પડ્યું. એની સન્યાસી થયા પછીની કથા ઘણીઓ છે. પણ એકવાર થોડી કથા વિક્ષણનાથજીની ચલાવીને પછી આ પુરૂષોત્તમજીની કથા કહીશું.

હવે ગુસાંઈજીની આ પીડા તો સેહેજે ટળી. બાકી એની માને બે છોકરીઓ રહી. પછી પુરૂષોત્તમજીની માને એણે રામ શરણ પોંદોંચાડી કે તે મોતે મુછ તેનો બરેબર પત્તા લાગતો નથી; તો પણ તે પુરૂષોત્તમજી ગયા કેડે તરતજ મરણ પામી એમ છે. હવે તો ગુસાંઈજી એકાએક સ્વતંત્ર થયા. વળી એને ગોપીનાથજીની બે છોકરી તે પણ તાબામાં મળી અને પંથનું કામ ધીરે ધીરે વધવા લાગું. આપણે પેહેલા ભાગમાં કહી આવ્યા છિયે કે અસાનીઓમાં આવા પંથનો વધારો થાય છે એમાં કાંઈ નવાઈ નથી. વામ ભાગ કે જેમાં ભગિયા સાથે ખાતું, મદ્યમાંસ અને વમન થયેલો દુર્ગંધ પદાર્થ આવો અને નિંદ્રા જગાની પૂજા કરવી વગેરે અનેક અત્યંત ખરાબ બાબતો છે તેમાં પણ જંગલી માણસો સામેલ થાય છે, ત્યારે આવા “ઉપરકી તો આછી બની” જેવા પંથમાં અસાનીઓ પ્રવેશ કરે એ કંઈ મોટી વાત નથી. પછી ગુસાંઈજીએ સંસાર ચલાવ્યો તેમાં ૧૫-૧૬ વરસમાં એને છ છોકરા તથા ચાર છોકરીઓ થઈ. છ છોકરા થયા તેમાં ૧. ગિરધરજી ૨. ગોવિંદરાયજી ૩. બાલકૃષ્ણજી, ૪. ગોકુળનાથજી ૫. રઘુનાથજી અને ૬. યદુનાથજી એ નામ હતાં. ચાર છોકરીઓનાં નામ શોભાવતીજી, યમુનાજી, કમલાવતીજી અને દેવકાંજી, હતાં. તેમજ સત્યભામાજી અને લક્ષ્મીજી એ બે ગોપીનાથજીની છોકરીઓ પણ તેનાજ હવાલામાં હતી.

એ પ્રમાણે છ છોકરા અને છ છોકરીઓ એનાં ઘરમાં થયાં. હવે તેઓને ઠેકાણે લગાડવાની ગુસાંઈજીને શીકર પડી. પણ તેમાં એટલું ઠીક હતું કે છ છોકરાસાથે છ છોકરીઓ પણ હતી. પછી તેણે તજવીજ કરીને જરા જરા પોતાને મલતા આવે એવા કોઈ બ્રાહ્મણોને શોધી કાઢી તેને લોભ બતાવી પોતામાં તેમને ભેલી નાખવાને પ્રયત્ન કર્યો; અને તેઓની પાસેથી છોકરીઓ લઈને

પોતાની આપવી એવો તાલ મચાવ્યો. વળી તેઓને બીજી લાલચ આપી કે તમારા છોકરાઓને છોકરીઓ અમે આપશું એટલુંજ નહીં, પણ વળી તમારું પાલણુ પોષણ પણ કરીશું. તે એવી રીતે કે ગુસાર્છજીના છોકરાના સસરાઓનું પણ ગુસાર્છજી પુર કરે અને છોકરીઓના સસરાઓનું પણ ગુસાર્છજી પુર કરે, એ પ્રમાણે ઠરાવ્યું. આપણા આર્યાવર્ત દેશમાં આજસુ તો બહુજ લોક થઈ ગયેલાં, તેથી આવો મદ્દતનો માલ મળતો હતો. એટલે ઘણીજ તંગ અવસ્થાવાળા અને છોકરા છોકરીઓવાળાએ વિચાર કર્યો હશે કે આપણને બીજા માગવાની પીડા ટળે છે ને છોકરા છોકરીઓને પરણાવવાના ખર્ચની પીડા પણ ટળે છે એમ વિચારીને આઠ દશ માણસ ઉપર કહેલા કરારની રૂએ આ લોકો સાથે સામેલ થયા એમ લાગે છે. મધી તેઓએ પોતાની દીકરી દીધી અને તેઓની લીધી. એ પ્રકારે તેઓનો સંસારનો ખટલો સારી રીતે સરંજામ પોંદોંચ્યો. હાલ એ પ્રમાણે ઘણું ઠેકાણું બનતું પણ આપણે જોઈએ છીએ. કેટલાએક વાણી-આઓમાં દશા વીસાના ફેરવાળા માણસો એમ કરે છે, કેટલાએક ગરીબ માણસો પોતપોતામાં સામસામી સગાઈ કરે છે. કેટલાએક પૈસા લઈ વેચે છે તથા પૈસો ખર્ચી લે છે એ પણ સર્વત્ર પ્રસિદ્ધ છે.

એ પ્રમાણે કેટલાંએક ધરોને અંદર લીધાં તો ખરા પણ તેમાં તેઓને એક પીડા વલગી. કેમકે તેઓ તો પોતાને પણ આશ્ચર્ય જેવાજ થયા એમ સમજે એટલે સાથે ભળી જાય તો વળી તેઓ પણ પૂજ્ય એટલુંજ નહિ પણ વખતે શિષ્યોને ભમાવે તે સાર એક તાલ શોધી કાઢ્યો અને તે દહાડેથી પોતાનું નામ મહારાજ એવું રાખ્યું અને સાથે ભલ્યા તેનું નામ ભટડા કરી રાખ્યું. એમાં તેમને પણ સમજાવવાની યુક્તિ રાખી છે કે “આપકો નામ હમદુ કરકોં રખતેહેં ક્યોં કોં આપને હરામકો માલુ खानेके लिये किसीको डर नहीं रख कर हमसे मीले सो बडो बहादुरी (મટ્ટાઈ) કોં કામ કીયો.” વળી એટલુંજ કરીને એસી નહિ રહ્યા, પણ પોતાના બકરા શિષ્યોને સમજાવવા સાર પોતાના ચોરાશી, બસે બાવન, નીજ વારતા વગેરે ઘણા ગ્રંથોમાં લખી ગયા છે કે “વૈષ્ણવ જો મટેકેહાથકો खाय तो ब्रिटल जाय, तार्ते बाके हातको कलु खानो नहीं, भटडेंसे वैष्णव बोले तो बाको दोष लगे,

તાર્તે બોલનો નહીં. ” વગેરે અત્યંત તેઓની સાથે મળવામાં સખત મનાઈ કરેલી છે. એવું અપમાન સહન કરી તેઓ બેળા રહ્યા છે તે ઉપરથી ભટકાઓ કેટલા હલકા હશે તેનું અનુમાન થઈ સેહેજ શકે છે.

એમ કહ્યું તેથી આ વૈષ્ણવો તો બિચારા પણ જેવા કે “ ડોસી તું કહે સે સચ ” તે પ્રમાણે માની બેઠા એટલે તેઓ નિર્ભય થયા. આજ દિનસુધી વૈષ્ણવો ભટકાઓને કોઈ પણ રીતે માન આપતા નથી. ખરું છે કે અમાન લોકો કદી લાંબો વિચાર કરે નહીં. જે લાંબો વિચાર કરવાનીજ શક્તિ હોય તો આમાં જ તેઓની કટલી લુચ્ચાઈ છે તે તેઓને કેમ દેખાઈ ન આવે ? એમાં વિચારવાનું એ છે કે પોતે ભટકાઓ સાથે ખામ પીએ, બધી જાતનો વ્યવહાર કરે એટલું જ નહીં પણ પોતાની છોકરી પણ પરણાવે ; વળી તે છોકરીને પગે લાગવાનું આપણને કહે ને તેને છોકરો આવે તો તે ભટકો થઈ જાય. તેના સાથે આપણને વ્યવહાર કરવાની મના છે. એનો વિચાર કરે તો તરત દેખાઈ આવે કે આમાં કાંઈક લુચ્ચાઈ છે અને તે લુચ્ચાઈનો શોધ કરે તો તરત જણાય કે પોતાનું પોગળા ઢાંકવા આમ કર્યું હશે. કેમ કે જો ભટકા સાથે વૈષ્ણવો બોલે ચાલે તો સાચી વાત જણાઈ આવે. માટે પોતાનાં બકરાંઓને સમજાવ્યાની નાથ સારી ધાલી મુકેલી દેખાય છે.

આજ દિન સુધી તે ભટકાઓનો વધારોયતાં એઓની સાથે ભળેલા રહેલા છે તો પણ જેમ ખચ્ચરને ગધેડો એકજ જાત હોવા છતાં એક મળતા નથી દેખાતા તેમ એઓ પણ એક રસ થઈ શક્યા નથી. અને પોતાના અસલ કરાર પ્રમાણે છોકરીઓ આપ લે કરે છે અને મહારાજો ઉપર વરતી પોતાનું ગુજરાન ચલાવે છે. પણ કાંઈ નવું કામ કરતા નથી.

એ પ્રમાણે તેઓનો જથો જામ્યો અને વિવાહ વગેરેનું કામ સેહેલું થયું અને સંસાર ધુમધોકાર વગર અડચણે ચાલવા લાગ્યો. પણ એઓની સાથે પે-હેલાં ભળ્યા એટલાજ ભળ્યા પણ પછીથી કાંઈ વધારો થયેલો દેખાતો નથી. તેનું કારણ એ જણાય છે કે જેઓ ભળ્યા હશે તેઓની ઉપર વધારે ધિક્કાર પડ્યો હશે અને બહુ દેશોમાં ખરાબ ચરચા ચાલી હશે તેથી બીજા ભળ્યા નહિ હોય. તેમ તેઓને પણ મેળવવામાં કાંઈ લાભ જેવું નહીં કેમ કે ઘણા ભળે તો કોઈને કોઈ લુચ્ચો નીવડે તો ખરાબી કરે વળી ઘણાઓને ખાવાનું આપવાને

પૂરૂં પણ પાડવું જોઈયે ઇત્યાદિ કારણોથી વધારે થયો નથી. પણ એવું થયાથી એક બીજી પીડા વળગી તે એવી કે સામસામા પરણતાં તેઓનો વંશ વૃદ્ધિ પામ્યો. તે એક બીજાના મામા ભાણેજ થાવા લાગ્યા. ત્યારે પછી એક નવો ચાલ પોતામાં ઘાલ્યો તે એ કે ભાણેજ મામાની દીકરી પરણે તે ચાલ હજીસુધી ચાલ્યો આવે છે. એ એ તો એથી પણ વધારે મગપણમાં લગન કરવાને ભૂલે નહીં પણ લોકોની બીકથી આટલેજ અટક્યા છે. યદુનાથજી મહારાજે સ્વધર્મ બોધક નામનાં પુસ્તકમાં લખ્યું છે કે “પુત્રી છે તે આપણું નીપજાવેલું ફળ છે તે ફળને આપણે ભોગ કરવામાં કાંઈ દોષ દેખાતો નથી. પણ શાસ્ત્રમાં ના કહી છે તેથી આપણે કરી શકતા નથી” એ પ્રમાણે લખ્યું છે.

ગુસાંઈજીના છ છોકરાનું આપણે ઉપર વર્ણન કર્યું છે. તે પછી એક સાતમો અને છેલ્લો છોકરો ધનશ્યામજી તે ગુસાંઈજી પદ વરસના થયા ત્યારે આવ્યો. એ પ્રમાણે એઓને પોતાને છોકરા છોકરી થયાં તેનો વિવાહ પરણવાનો ઉપર લખેલો બંદોબસ્ત થયો.

હવે અહીં આપણે ઉપર કહેલા ગુસાંઈજીના ભાઈ ગોપીનાથજીનો છોકરો જે પુરુષોત્તમજી કરીને હતો, તે કાશીમાં ભણીને યોગેન્દ્ર નામના સન્યાશીનો શિષ્ય થઈ પોતાનું નામ જગજીવન સ્વામી કરી રાખ્યું હતું તેની થોડીક કથા બાકી રહી છે તે કરિયે. એ સ્વામી થયા પછી વિચાર કરવા લાગ્યો જે મારા કુટુંબીઓ પાખંડમાં પડ્યા છે અને ઠગાઈ કરીને પૈસો મેળવે છે તેથી અંતે નરકમાં પડશે એટલુંજ નહીં પણ લાખો માણસો તેઓની કુસંગતથી પ્રતિમાદિક પાખંડ પૂજન કરી અજ્ઞાનતામાં રહી નરકના અધિકારી થશે, તે સાચું તેવા પાખંડીઓનો ઉદ્ધોગ નિરૂપણ થાય તેમ કરું. જેથી અજ્ઞાનીઓની શુદ્ધ ઠેકાણે આવી તેઓ યોગ્ય માર્ગ ચઢે.

એવો વિચાર કરીને તે પોતાના ગુરૂ યોગેન્દ્ર પાસે ગયો અને પોતાના મનનો અભિપ્રાય તથા તે ઉપર કરેલો ઠરાવ બધો કહી સંભળાવ્યો. તે સાંભળી ગુરૂએ કહ્યું કે તું સન્યાશી થયો હવે તારે અને સંસારને કાંઈ લાગે વળગે તેવું નથી, માટે એ તારા વિચાર સ્તુતિપાત્ર નથી. ત્યારે જગજીવને કહ્યું કે એક તો મારું કુટુંબ તેને વાસ્તે મને સહજ કાળજી ઉત્પન્ન થાય. વળી આ-

પણે સન્યાશીને લોકોનું કલ્યાણ કરું જોઈએ તો તે આ કામમાં થાય એવું છે માટે આપે મને આજ્ઞા આપવી જોઈએ.

પછી યોગેન્દ્રસ્વામીએ વિચાર કર્યો કે વાત તો ખરી છે. તેથી જગજીવને કહ્યું કે એ મોટું કામ કાંઈ તારા એકલાનું નથી. એમાં તને સાહેતા કરે એવા બીજા માણસો પણ જોઈએ. પછી તેનો વિચાર કરીને સ્વામીએ કહ્યું કે ઠીક છે. આપણો શિષ્ય વર્ગ છે તેમાંથી આસરે પચાસ જણ તમે તમારી સાથે લઈ જાઓ અને તમે જે કરો તે બરાબર યુક્તિપૂર્વક અને ઠીક તથા આપણને આગલ જતા દુઃખ ન થાય એવો પ્રયત્ન કરીને યોગ્ય કામ કરવું.

પછી કેટલાએક દહાડા વચમાં કાઢી તેની ગોઠવણ કરી ગુરૂએ પચાસ શિષ્યોને હુકમ કર્યો કે તમે જગજીવનની સાથે જવા તૈયાર થાઓ. તે લોકોએ કહ્યું કે અમે તૈયાર છીએ. ખોટી માત્ર હવે આપની આજ્ઞાની છે. કેહેવત પણ છે કે “બાવો ઉઠ્યો ને બગલમાં હાથ” ગુરૂએ આજ્ઞા આપી કે ભલે કરો ફતેહ. તેઓને વિલંબ કેહવો એટલે બીજે દહાડે સવાર પડતાં બધા ગામ બહાર નીકળી પડ્યા.

પછી પોતપોતામાં વિચાર કર્યો કે આપણે કેવી રીતે કરવું? બધાની જુદી જુદી મસલત લઈને એક ઠરાવ કર્યો; તે એવો કે જગજીવને અસલ વેશમાં કાકાને ઘેર જવું અને ત્યાં તરેહવાર યુક્તિઓ કરીને જેમ તેઓની વધારે ફજેતી થઈને પાખંડ બંધ પડે તેવા ઉપાયો કરવા. બીજુ તે સાથે તેઓએ જેવી પુષ્ટી મારગની મુરતીઓ છે તેવી બનાવવી અને મથુરા, વૃંદાવન વગેરેમાં જવું અને પછી જગજીવનની તરફથી સંદેશો આવે એટલે તે મુરતીઓનાં પગમાં દોરડાં બાંધીને રસ્તામાં ઘસડવી. ઈત્યાદિ ઠરાવ કરીને રસ્તે ચાલતા થયા.

હવે જગજીવન બે ત્રણ માણસો લઈને અન્યોરમાં ગયો. કાકાને જઈ પગે લાગ્યો. એને જોઈ મનમાં તો બહી રાખ થઈ ગયો પણ બાહારથી ખુશાલી દેખાડ્યા વગર છુટકો નહીં. “ભલે આવ્યો” એમ કહી તેના વિદ્યાભ્યાસ સંબંધી હકીકત પૂછી. એણે બધો વૃત્તાંત કહી સંભળાવ્યો. તેથી પેટમાં ફાળ પડી કે સારી પેઠે વિદ્વાન થયલો છે; ને વળી આપણે જેને “પ્રછન્ન બૌદ્ધોસિ” “ભ્રાંતોસિ” વગેરે વિશેષણો દીધાં છે એવા જે શંકરાચાર્ય તે-

નો સિદ્ધાંત લાણી આવ્યો છે. તેથી ગમે તેમ હોય પણ તેને રાખવાવગર આવ-
પણો છુટકો નહીં. હમણાં જો કદી એનું અપમાન કરિયે તો લોકોની લાગણી
એના તરફ બહુ ખેંચાય એ પ્રમાણે નિશ્ચય કરી તેને સારી રીતે રાખ્યો.

પછી જગજીવને વિચાર કર્યો કે એની ફજેતી થાય એવો ઉપાય કરવો.
હવે ફજેતી કેમ કરવી તે વિષે ગોઠવણ કરીને તેણે એક રસ્તો લીધો તે એ કે
એ લોકોની મૂર્તિને ભોગ ધરાય ત્યારે એક માણસ મંદિરમાં છવાઈ પછવાડે
બેસતો હતો તે બેસવાનું જગજીવને માગી લીધું, તે પ્રમાણે તે દરરોજ બે-
સવા લાગ્યો. હવે તે જગાએ જગજીવન શું કરતો કે ઠાકોરજીને જો સામગ્રી
ધરી હોય તેમાંથી ઊંચી ઊંચી ચીજ હોય તે પોતે જમી જતો. એક બે
દહાડા તો ભીતરીયો વિચારમાંનો વિચારમાં કંઈ બોલ્યો નહીં. પછી ત્રીજે દહાડે
છુપીને જોયું તો બાઈ ખુબ ચઢાવવા મંડ્યા હતા. આને તો વિચાર થયો કે
હવે કરવું શું? બાણું જે આપણે છુપાવી શું તો કોઈક દહાડો આપણી ઉપર
દોષ આવશે, માટે તેણે ગુસાંઈજીને કહ્યું કે મહારાજ! પુરૂષોત્તમજી આવી
રીતે જમી જાય છે, તેને બંદોબસ્ત કરવો હોય તો કરજો. મેં નજરે જોયલું
છે હવે મારી માથે દોષ નથી. આ વાત સાંભળી ગુસાંઈજી દ્વિકરમાં પડ્યા. કેમ કે
પુરૂષોત્તમજીને જો કંઈ કેહેવા જાય તો તે ફજેતી કરે ને જો ન કહે તો કોઈક
દિવસ એવી વાત સેવકોમાં બાહાર પડે તો પાખંડ જણાઈ આવે કેમ કે તેઓ
બાણું કે એ મૂર્તિઓમાં અમનેજ ભાવ દેખાડે છે બાકી પોતે તો ભોગમાંથી
પણ આરોગવા મંડી જાય છે.

એ વિચાર કરીને ગુસાંઈજીએ એક યુક્તિ શોધી કાઢી તે એ કે વૈષ્ણુ-
વોમાં ઉલટી આપણને અનુકૂળ વાત કાઢવી. એવી રીતે કે શાગરીદો માર-
ફત ફેલાવવું કે આપણા શ્રી ઠાકોરજી તો આપણને સાક્ષાત્ સાનુભાવ જણાવે
છે ને સામગ્રી ભોગ ધરિયે છિયે તેમાંથી કેટલીક સાક્ષાત્ પોતે આરોગી જાય
છે. અને ગ્વાલબાળોને પણ દેયછે. એ વાત શ્રીજીની પ્રાગટ્ય વારતામાં ખુલ્લું
લખ્યું છે કે શ્રીજીને ગ્વાલબાલકું આઠ લાડવે દીયે. ઇત્યાદિ ગપ ફેલાવવી.
એમ વિચાર કરીને પોતાનો જે ભીતરીયો ખખર લાવ્યો હતો તેને કહ્યું કે જે
ખરી વાત છે તે તારે કોઈને કેહેવી નહીં ને આવી રીતનો ગપાટો ઉઠાવવો.
તે પ્રથમ બધાં આપણાં માણસો છે તેને કેહેવો પછી બીજાને. એટલે

આપણે મહિમાં પણ વધે, એપ્રમાણે પાંખડ કીધાથી લોકોને ચમત્કાર જણાયો અને અસા-નીઓમાં ચરચા ચાલી કે અહીં તો શ્રીકાકેરજી આપો-આપ પધારીને ભોજન કરે છે. એ યુક્તિથી મહિમા બહુ વધ્યો. અને તેથી હવે જગજીવનને તો “લેને ગધ પૂત ને ખોઆઈ ખસમ” જેવું થયું. તે કરવા ગયો ફજેતી તેમાં ઉલટો મહીમા વધી પડ્યો. ત્યારે તો જગજીવન મુઝાયો કે હવે કેમ કરવું? પછી યુક્તિ કરીને કાકાને કહ્યું કે મારે તો તમા-રાથી જુદું થવું છે માટે મારી પાંતીની તમારી અડધી મીલકત વાંટી આપો. એ વાત સાંભળી ગુસાંઈજી ગભરાયા અને વિચાર કરીને કહીશ એવો ઉત્તર આપ્યો. એ ચાર દહાડા ખુબ વિચાર કર્યો તો પણ કાંઈ ધ્યાનમાં બેસે નહીં તેથી પુરૂષોત્તમજીને જવાબ આપે નહીં. પુરૂષોત્તમજીએ. એ ચાર ચાર પૂછ્યું પણ કાંઈ ઉત્તર મળે નહીં. તેણે પછી એક તજવીજ કરી તે એ કે એ લોકોનાં મંદિરમાં કેટલીએક મૂર્તિ હીરાની આંખોવાળી હતી તથા કેટલીએક પોકળ હતી તેમાં ઝવેરાત ભર્યું હતું તેવી પાંચ સાત કિમતી મુરતીઓ એક દહાડો શયન સમય પોતાનાં ગજવામા મુકી દીધી. રાત્રે કાકાને કહ્યું કે તમે મારો ખુલાસો કરતા નથી તો હવે તમારા ધ્યાનમાં આવે તેમ કરો. હું આજે મથુરા તરફ ફરવા જાઉં છું ત્યાંથી આવતું ત્યાંસુધી મને રસ્તો કરી આપવાનું ધારી રાખ જો ગુસાંઈજીએ કહ્યું કે ભલે જ ને તું આવીશ ત્યાંસુધીમાં વિચાર કરી રાખશું.

પુરૂષોત્તમજી રાત્રે ચાલ્યા તે મથુરામાં પોતાની મંડળી હતી તેને જ-ઈ મળ્યા અને બનેલી હકીકત સર્વે કહી. અહીં ગુસાંઈજીનાં મંદિરમાં સવારમાં મંગળા થઈ. અને મુખિયા, ભીતરિયા, લાલખાવા વગેરે મંદિરમાં જોય છે તો કિ-મતી મુર્તીઓ મળે નહીં. એપ્રમાણે જોઈને તેઓ ગાભરા પડ્યા અને તરત ગુસાંઈજીને કહ્યું કે આમ થયું. ગુસાંઈજીએ જાણ્યું જે આ કામ જગજીવનનું છે. પણ હવે હોહા કરીશું તો આપણી ફજેતી થશે માટે બધાઓને હુકમ કર્યો કે તમારે આ બાબત કાંઈપણ કેહેવું નહીં. આપણી એક કેહેવત છે જે “કુટણ મુઠી ખુણે રમે” એ કેહેવત પ્રમાણે ગુસાંઈજીને નાચારીએ કરવું પડ્યું અને અંતે છાનામાના બેસી રહ્યા.

જગજીવને ત્યાં જાસુસ રાખ્યો હતો તે દ્વારાએ તેને ખબર મળી કે આ લોકોએ તો આ વાત આવી રીતે માંડી વાળી છે. ત્યારે પછી જગજી-

વન તથા તેના મળતીયા વગેરેએ મળીને વિચાર કીધો કે હવે ફરજેતી કેમ કરવી. તે વિચાર કરીને એ લોકો જે મુર્તિઓ લઈ આવ્યા હતા તેને બીજે દહાડે પગમાં ને ગળામાં દોરડાં બાંધીને રસ્તામાં ઘસડવા લાગ્યા ને પુણીમાર્ગ વિષે અમે તેમ બોલવા લાગ્યા. એમ થવાથી ત્યાં જે પુણી માર્ગીય વૈષ્ણવ રહેતા હતા તેઓએ અન્યોરમાં દોડી જઈને બધી વાત કહી. એ વાત સાંભળીને ગુસાંઈજી વગેરેને અત્યંત ક્રોધ ચઢ્યો ને જાણ્યું જે, જે ફરજેતીથી આપણે બીતા હતા તે તો આ લોકોએ અંતે કરી. હવે ડરવું નહીં અને એ લોકોની સાથે કાયદા પ્રમાણે લઢવું. પછી બોકડાંઓને તો સમજાવવા ભારી નથી.

એમ વિચાર કરીને તેઓ મથુરા ગયા. અને ત્યાંના હાકમ પાસે ફર્યાદ કરી કે અમારો ભત્રીજો અમારા ઘરમાંથી ચોરી કરીને ભાગી ગયો છે એટલુંજ નહીં પણ વળી અમારી મૂર્તિઓને રસ્તામાં દોરડાં બાંધી ઘસડે છે. પછી તે હાકમે જગજીવન વગેરેને તેડવી મંગાવ્યા. તેઓ ત્યાં ગયા અને રાત્રીએ તેઓના ઉપરનો ગુનાહ કહી સંભળાવી બધી હકીકત પૂછી. તો જગજીવને કહ્યું કે હું એનો ભત્રીજો થાગિંછું અને મારો આપ મરણ પામ્યો છે. એની પાસે મારો ભાગ મેં માગ્યો તે એણે આપ્યો નહીં. તે સાર મેં મારા હિસ્સાની મૂર્તિઓ મને પસંદ પડી તેવી ઉપાડી લઈ આવ્યો છું. હવે તે મુર્તિઓને હું ગમે તેમ કરું હું પોતે તેનો માલિક છું. તે વાતમાં એને કાંઈ પુછવાની જરૂર નથી. હાકમે ગુસાંઈજીને પૂછ્યું તો એની પાંતીની વાત તો એનાથી ના પડાય નહીં. પણ એ ચોરી કરીને લાવ્યો માટે તેને પુછવું જોઈયે અને અમારે તો જીવ પ્રાણથી પણ પરમેશ્વરની મૂર્તિઓ ઉત્તમ છે. એમ હાકમને સમજાવ્યું એ પણ ખરી વાત કે તેઓના સારા દહાડા મુર્તિઓ થકી થયા હતા. રાત્રીએ જગજીવને પૂછ્યું કે આ ચોરી લાવ્યાની વાત ખરી છે? જગજીવને કહ્યું કે સાહેબ! મેં કાંઈ ચોરી કરી નથી. પણ મારા ભાગને પેટે જે મીલકત મારા હાથમાં આવી તે મેં મારા કબજામાં કરી છે. હવે જે મારી પાંતી આપે તો હું મુર્તિઓ સ્વાધીન કરું. વળી આપ સાહેબને મારે બ વાતો એકાંતમાં કેહેવાની છે. રાત્રી કહે ઠીક છે. કહો. પછી એ જણા એકાંતમાં ગયા અને ગુસાંઈજીની કેટલી લુચ્ચાઈ છે તથા કેવાં પાખંડ કરી લોકોને ઠગે છે તે બધું સવિસ્તર વર્ણન કરી સંભળાવ્યું. પછી શાસ્ત્રમાંથી

શ્લોક કાઢી બતાવ્યો જે પાખંડી માણસને રાજ્યએ કદી મદદ કરવી નહીં. પણ હંડ દેવો ને કદી તેમ ન કરે તો તેનું પાપ રાજ્યને ભોગવવું પડે છે.

રાજા રાષ્ટ્રકૃતં પાપં રાજ્ય પાપં પુરોહિતં ભર્ત્તાચ સ્ત્રી કૃતં પાપં શિષ્ય પાપં ગુરુસ્તથા

અર્થ—રૈયત પાપ કરે ને રાજ્ય તેનો અંદોજસ્ત ન કરે તો તે પાપ રાજ્યને ભોગવવું પડે. વગેરે રાજ્યને સમજાવી કહ્યું પરંતુ તેણે જવાબ દીધો કે એ વાત ખરી, પણ એનો કાંઈક દાખલો હું નજરે જોઈ તો તે માનું. ત્યારે જગજીવને કહ્યું કે જુઓ એ લોકો મૂર્તિને વાસ્તે કેટલો કલ્પાંત કરે છે. હવે એ કલ્પાંત મૂર્તિ સાર નથી પણ તેમાં કેટલુંક ઝવેરાત ભરેલું છે તેને સાર છે. તેઓની જેવી મૂર્તિ હતી તેની સઘલી વાત રાજ્યને કદી સંજાગાવી. રાજ્યએ કહ્યુંકે એ સઘલુ સલ્ય નથી દેખાતું. જગજીવને કહ્યું કે તેનું હું પ્રત્યક્ષ પારખું તમને બતાવવા તૈયાર છું. મારીપાસે બીજી એના જેવીજ નફર પીતળ વગેરેની મૂર્તિઓ પણ છે તે હું સામી કરીશ. પછી તમો જોઈ લેજો. રાજ્યએ કહ્યું કે ઠીક છે તે પ્રમાણે તમે કરો. જગજીવને કહ્યું કે તમે એને કહો કે એ એની પાંતીના કેટલા રૂપિયા મને આપે છે તો પછી જોઈ લેજો કે મૂર્તિમાં ઝવેરાત છે તેટલું અથવા તેથી ઓછું તાલુ આપવા કહેશે.

પછી બેલુ ગામ બાહાર નીકળ્યા. હાકમે ગુસાંઈજીને કહ્યું કે પુરોહિતમજાના ભાગનું જરૂર નહીં થવું જોઈયે. એટલે તરત ગુસાંઈજી બોલ્યો કે હું તૈયારછું. પછી ભાંજગડ કરતાં કરતાં તેઓ જગજીવનના કેહેવા પ્રમાણેજ બોલ્યો કે આટલી રકમ આપીશુ.ત્યો રાજ્યએ કહ્યું ઠીક છે. તમે તે રકમ મંગાવો અને જગજીવન મૂર્તિઓ મંગાવે. ગુસાંઈજીએ ઘણી મુશ્કેલીથી પોતાપાસેથી તથા શિશ્યોની પાસેથી એકઠા કરી પૈસા ત્રણ ચાર રોજમાં લઈ આવ્યા. એટલે જગજીવનને તેડાવ્યો. પછી જગજીવન જે વગર ઝવેરાતની મૂર્તિઓ હતી તે રાજ્યની ખાતરી કરવા લઈને લાં આવ્યો.

રાજ્યની સમક્ષ તેણે મૂર્તિઓ હાજર કરી. ગુસાંઈજી વાળાઓએ મૂર્તિઓ હાથમાં લીધીને જ્યાં જોયું લાં હીરા માણેકવાળી મૂર્તિ ન મળે પછી તો રાજ્યની આગળ ધામધુમ કરવા લાગ્યા કે આ મૂર્તિઓ અમારી નહીં ને એ-

તે જાણીએ, ને આ માણસ ધણી લુચ્ચાઇ કરેછે વગેરે કહી ધણીજ બકવા કરવા લાગ્યા. હાકમે કહ્યું કે બાઈ! તમારી મૂર્તિઓ બધી સરખીજ હોવી જોઈએ. કેમકે જે એ મૂર્તિઓ ભગવાન હશે તો આ મૂર્તિઓ પણ ભગવાન હશે. માટે તમે તકરાર ફેાકટ કરોછો. તો પણ આતો જાણે ન જોઈ ગયું હોય તેમ ધાંધળ તથા કલ્પાંત કરવા લાગ્યા. ત્યારે જગજીવને હાકમને કહ્યું કે જુઓ સાહેબ મેં જાત કરી તે ખરી કે નહીં? હાકમે પણ જોયું કે આ માણસ પૈસાને વાસ્તે આમ કરેછે અને તે જરૂર પાખંડ ચલાવતો હશે તે કારણથી તેણે ખૂબ ગુંસાઈજીને બે આબરૂ કર્યા અને તાકીદ કરી જે તમે આવા આવા પ્રકારના પાખંડ ચલાવશો તો તમને શિક્ષા થશે, હમણું હું તમને મૂર્તિઓ અપાવુંછું પણ હવે પછી ફરિઆદ થઈ તો તમારી એકદમ ફજેતી કરી ગામ બહાર કઢાવી મૂકીશ.

પછી તેને તેની મૂર્તિઓ અપાવી અને જગજીવનને પૈસો આપાવ્યો. ગોસાંધજી તથા તેના પંથની ધણીજ દુર્દશા થઈ. આમ થવાથી ગુંસાઈજીએ જાણ્યું જે આપણો માર્ગ આપણાથી ચૂંથી નખાય નહીં અને રહીએ તો પાખંડ કર્યા વગર છુટકો નથી તે કરશું તો પછી નાચારીએ દેશ છોડવો પડશે તો પૂરી રેવડી થશે. ઈત્યાદિ ઇત્યાદિ વિચાર કરીને ગુજરાત તરફ રવાના થઈ જવાનો વિચાર કર્યો. (જેમ અહીં જહુનાથ મહારાજે લાઇબલકેસ પછી હેદરાઆદ જવાનો વિચાર કર્યો હતો તેમ)

બે ચાર દહાડા ગિરિરાજ અન્યોર વગેરે સ્થળોમાં રહી સેવકાને સારી રીતે બલામણુ આપીને પોતાની ફજેતી થઇ હતી તે હાંકવાની યુક્તિઓ શીખાડી. અને સંવત ૧૬૧૩ ની સાલમાં ગુજરાત તરફ પ્રયાણ કર્યું. અને અહીં તો “પીર મુરીદે મલતાજ હતા.”

હવે જગજીવને શું કર્યું કે તે હાકમને સારી રીતે બોધ આપ્યો અને તેના મનમાં પકેપણે ઠરાવી રાખ્યું કે એજો પાખંડ કરે તો તમારે તેને શિક્ષા કર્યા વગર છોડવો નહીં. પછી જગજીવનનાં મનમાં નિશ્ચય થયો કે આ હાકમ છોડે તેવો નથી ને ગામમાં ફજેતી પણ સારી રીતે થઈછે. હવે એ પાખંડ ચલાવતાં ડરશે ખરો. પછી થોડા દહાડા તે જગજીવનની જમાત મથુરા, વૃંદાવન વગેરેમાં રહી. અને જગજીવને વિચાર્યું જે આપણે જોઈએ તો ખરા કે એ

શુ કરેછે? પછી અન્યોર તથા ગિરિરાજ તરફ ખબર ઠાઠવા તેણે એક માણસ મોકલ્યો. તેણે આવી ખબર આપી કે ગુસાંઈજી તો કેટલા દહાડા થયા ગુજરાત તરફ રવાને થયાછે. બાકી ત્યાં સર્વે કુટુંબ વર્ગ છે.

એવું સાંભળીને જગજીવને જાણ્યું જે આપણે જે કરવાનું હતું તે તો થયું. અહીં ફજેતી પણ ઠીક થઈ. હાકમનાં પણ ધ્યાનમાં વાત છે. અને ગુસાંઈજીને પણ હાલ તરત દેશ છોડવો પડ્યો એટલે હવે થોડે થોડે તેઓ ધસાઈ જશે. એમ વિચાર કરીને તેઓ બધા કાશી તરફ રવાના થઈ ગયા. ત્યાં જઈ પોતાનાં કામમાં પાછા લાગ્યા..

આ ઉપર લખેલી ગોપીનાથજીને દિલ્હી લડાયા જતું પડ્યું. ત્યાંથી અહીં સુધીની બધી હકીકત પુરષોત્તમજી અથવા જગજીવન સ્વામી એક પુસ્તકનાં આકારમાં લખી ગયા હતા, તે ઉપરથી “સ્વામીશ્રી સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મતીર્થ નામના સન્યાસીએ પુરાતનકથા એ નામનું પુસ્તક ગુજરાતી ભાષાની કવિતામાં આસરે ૧૫૦૦ શ્લોકનું બનાવેલું છે. તેમાં તો ઘણી હકીકત છે. પણ અહીં ટુકામાં વરણ ન કરેલું છે. તોપણ ઘણું કરીને તેનો સમ્મલો સાર ટુકામાં સમાવેલોછે.

એમાં કોઈને એવી શંકા થાય કે એવી રીતે એઓની ફજેતી થઈ ત્યારે એનો માર્ગ ત્યાં રહી કેમ શક્યો? અને વળી દહાડે દહાડે વધતો કેમ ગયો? ત્યાં કહેવાનું એ છે કે જગજીવન તેઓને ફજેતું કરી ચાલ્યો ગયો. પણ પછીથી ખૂટે આદું ખાઈને મંડવું તે તેનાથી થયું નહીં. ગોસાંઈજી તો વાણિયા મુછ નીચી કરી વટાણા વાવી ગયા; અને પાછો સમય જોઈને કારભારીઓ વગેરેની ખુશામત કરીને છુસી ગયા. વળી એઓના શિષ્યો તો ઉપર કહ્યા તેવા મુર્ખના સરદાર એટલે બીજું જીવે પણ શું કરવા? કદી કોઈને મનમાં વસવસો થાય તો તેને સમજાવવામાં તેઓ ક્યાં કાયા હતા. મેંદાની લાહાર ચાલી તે તરફ ચાલી. એ બાબતમાં પ્રસિદ્ધ દાખલો છે. જીવે! આજ મહારાજનેના દૂર્યારથી તેઓની ફજેતી કેટલાં વરસ થયાં ચાલે છે. તેઓ કેવા ગુણવાન છે તે આખા જગતમાં પ્રસિદ્ધ થયું છે. એટલુંજ નહીં, પરંતુ જાહેર કાર્તમાં તેઓ કેવલ અનીતિવાન હતાં છે એટલું છતાં અને વળી જેઓની મા, બેન, દીકરીઓ સામે તેઓ નજર કરે છે તેવા માણસો હજી પણ કાંઈ તેઓને મુઠી દેવાનો વિચાર કરે.

છો. એવું છતાં પણ જેઓને જંગલી લોકો મુકતા નથી એટલુંજ નહીં પણ કિલટા તેઓના તરફથી લડવાને મરી પડે છે. સારેતે વખત તો આજના કરતાં તેઓ કાં-ઈક સારા હશે તો તેવા સમયમાં મુખ લોકો કેમ મુકે એ સહજ સમજાય તેવું છે.

ગુસાંઈજી ગુજરાતમાં ગયા, ત્યાં બધો તપાસ કર્યો તો ગુજરાતમાં તે વખતે કેટલેક ઠેકાણે મુસલમાની રાજ હતું અને કેટલેક ઠેકાણે રજપૂતો હતા. ત્યાં રાધાવલ્લભીવાળાઓનો ધર્મ બહુ જગ્યાએ પસરેલો હતો. અને તેમાં વલી ગુસાંઈજીએ જોયું તો રાધાવલ્લભીપંથવાળાકે ઈ મહંત ત્યાં હતા નહીં. જેઓના મહંતોને ગોડિયા ગોસાંઈ કેહેતા હતા.

પછી એણે એના પંથનો શોધ કર્યો અને તેઓનાં કેટલાંએક પુસ્તકો એ-કઠાં કર્યા. વળી જેટલી એકઠી-થઈ શકી એટલી સામગ્રી એ પંથની મેળવી. હવે એને અહિંયાં પણ કેટલોએક વખત થઈ ગયો અને પોતાનાં વતનને મુકે પણ ધણા દહાડા થયા, તેથી પાછાં ત્યાં જવા વિચાર કર્યો. એ ચાર દા-હડા ફરીને પોતાનાં ગામ તરફ કુચ કરી ત્યાં જઈ પોતાનું બધું શમું નમું કર્યું. મથુરામાં પણ ઉપર કહ્યા પ્રમાણે કારભારીઓ વગેરે સાથે ખટપટ ક-રીને પોતાનો આગલો ડર કાઢી નાખ્યો. મથુરામાં પોતાને રહેવા જોગ ઘર બાંધ્યું તેમાં અવાર નવાર તેઓ રહેતા હતા.

પછી તેને રાધા વલ્લભીના મહંતો એટલે ગોડિયા ગોસાંઈ ગુજરાત તરફ હાલ કેમ આવતા નથી તેનો શોધ કર્યો, તો તેમાં તેને પોતાને લાભ થઈ જાય એવી વાત જણાઈ. તે એવી રીતે કે રાધાવલ્લભીવાળાઓનો સંપ્રદાય ધણો મોટો હતો અને આર્યાવર્ત દેશના કેટલાંએક ભાગોમાં તે પસરેલો હતો. તે સંપ્રદાયકૃષ્ણચૈતન્ય નામના કોઈ પુરૂષથી આસરે ૬૦૦ વર્ષ ઉપર જન્મ પામ્યો હતો. તેનું મુખ્ય મથક બંગાળ પ્રાંતમાં હતું. તેને રાધાવલ્લભી સંપ્રદાય ચૈતન્ય સંપ્રદાય, અને ગોડિયા ગોસાંઈનો સંપ્રદાય એવાં એવાં નામોથી લોકો ઓળખતા હતા. હવે એ સંપ્રદાયના મૂળ પુરૂષની વંશવૃદ્ધિ થતાં ગુસાંઈજી-ના વખતમાં તેના વંશમાં આસરે પાંચસે માણસ થયાં હતાં. તે વખતે તે લોકોને પેદાશ બંગાળા પ્રાંતમાં ઘણી હતી. તેથી બધાં માણસોનો ડાળો તે ગાદી-પર ફર્યો, એટલે તેઓ પોતપોતામાં લડવા લાગ્યા અને બીજાં ગામોની પંચાત તેથી બધી છોડી દીધી. તેથી ગુજરાત વગેરે દેશોમાં તેમાંના કોઈથી પણ આ-વવાનું બન્યું નહીં અથવા ખટપટથી સૂઝ પડ્યું નહીં હોય.

આ બધી વાતો સાંભળીને ગુસાંધજીને એનાં નામથી પોતે ઘુસી જઈ ઘણી થઈ બેસવાનું બહુ સવળ જેવું દેખાયું. પછી સંવત ૧૬૨૦ ની સાલમાં પાછા ગુસાંધજી રાધાવલ્લભીવાળાઓની રીતભાતનો અભ્યાસ કરીને ગયા. હવે રાધાવલ્લભી લોકોને ગયે એ તરફ ઘણાં વરસ થઈ ગયાં હતાં અને તે લોકો ગોડિયા ગુસાંધના નામથી ઓળખાતા હતા ત્યારે આણે પોતાનું નામ ગોડિયાને બદલે ગોકુળિયા ગુસાંધ કરી રાખ્યું. અને સાગરીદ તથા મુરીદ તો એવાઓની સાથે હોયજ તેઓએ ફેલાવ્યું કે આ ગુજરાતમાં અસલ સંપ્રદાય છે તેજ ઘણીનો આ કાકો થાય છે ત્યારે નામમાં કાંઈ ફેર નહીં. વળા તે લોકોમાં દિવસનાં ૧ મંગળા, ૨ શૃંગાર, ૩ ગ્વાલ ૪ રાજભોગ ૫ ઉત્થાપન ૬ ભોગ ૭ આરતી ૮ શયન એ આઠ વારનાં દર્શન હતાં તે કરાવવાનો નિયમ બાંધ્યો. તે લોકોમાં ગવાતાં પદો તેજ પદો શ્રીહાકોરજી આગળ ગવડાવવાને ગવૌજ રાખ્યા. કથા વારતાનો પ્રસંગ પણ તેના જેવોજ રાખ્યો; વગેરે ઘણીક બાબા તોની નકલજ જાણે તેઓની કરી લીધી હતી.

એ પ્રમાણે થવાથી કેટલાંએક માણસોએ જાણ્યું જે એઓ તો આપણુ આગલા ગુરૂમહારાજજ છે તેથી એને માનવા લાગ્યા; અને એ પણ નવો મઝ્છીમાર તેથી જાળ પણ તાજી બનાવેલી એટલે અજ્ઞાન શિષ્યરૂપી માછલાંને ખુબ પકડવા સમર્થ થયા. તેઓ સારી રીતે સપડાયા અને ગોડિયા ગુસાંધને પેઠે ગોકુળિયા ગુસાંધને ઘણી કરી બેસી રહ્યા. પછી દરસણુ વગેરેની પોતાની હવેલીઓ બનાવી અને તે લોકોની રીતભાત ઘણી ખરી કરવા લાગ્યા. (આજસુધી પણ રાધાવલ્લભી સંપ્રદાયવાળાની બધી રીતભાત એ પ્રમાણે ચાલી આવે છે.) એટલુંજ નહીં પણ સ્ત્રીઓમાં કહાન કુંવર બની રાસ કીડા વગેરે કરવી તે પણ તે રાધા વલ્લભીવાળાઓ હજી કરે છે ને ગુસાંધજીથી આજ દિન સુધી વલ્લભાચાર્યવાળાઓ મતસ્થ પણ એ પ્રમાણે કરે છે.

આજે એ રાધાવલ્લભી અથવા ચૈતન્ય સંપ્રદાયની પેઠી ગુજરાતમાં ક્યાંય પ્રબળ નથી. બંગાળામાં કાંઈક જોરમાં છે અને વૃંદાવનમાં તે સંપ્રદાયનાં ઘણાં મંદિરો છે. ગુજરાતમાં અમદાવાદ તથા વડોદરામાં એક એક મંદિર છે. બીજે કોઈ કોઈ ઠેકાણે મંદિરો છે તે એ મંદિરો પુષ્ટિ માર્ગથી જુદાં રહી ગયાં તેનું કારણ એમ હશે કે રાધાવલ્લભીના આચાર્યો ગુજરાતમાં

આવતા બંધ થયા અને ગુસાંઈજી ધુસી ગયા ત્યારે બીજા બધા તો ગુસાંઈજીમાં મળી ગયા હશે બાકી જે હાલ રહ્યા છે તે મંદિરોના તે વખતના પુજારી લોક હશે. તેણે જાણ્યું હશે કે આપણા હાથમાં આવેલા આસો મળનો પેડો છે તે શું કરવા મુકી દઈયે? વગર મેહેનતે મફતનો પ્રસાદ જીડિયે નહીં! તેથી તેઓ આજસુધી જીદ રહી ગયા છે. અમારો એક મિત્ર વડોદરે ગયેલ હતો તે વાત કરતો હતો કે વડોદરામાં હું રાધાવલ્લભીવાળાઓને મળ્યો હતો તેઓએ કહ્યું કે તમારા પુષ્ટી માર્ગવાળાઓએ અમારી ચોરી કરી પોતાનો ધંધ ચલાવ્યો છે. તેના દાખલા આપ્યા કે અમારાં પાંચસો પાંચસો વરસનાં લખેલાં પુસ્તકો છે તેમાં પદ તથા અમુક ગ્રંથો લખેલા છે અને તેજ ગ્રંથો તમારામાં બીજાનાં નામો ધાલીને ચાલે છે. તમારામાં સુરદાસને પોતાનો ઠાકી બેસાડ્યો છે તે તદ્દન ખોટી વાત છે. સુરદાસ અમારા પંથનો છે, અને તેણે સવાલાખ પદ કેવળ રાધા વલ્લભપર જોડેલાં છે; વગેરે કહ્યું અને બીજાએ પણ કહ્યું કે જો કોઈ એ ગ્રંથ જોવા માગે તો તેને દેખાડવાને પણ ખુશી બતાવી હતી.

પછી આ ગુસાંઈજીવાલા લોકોને તો બીજું શું કામ હોય? કાંઈ નહીં. એકજ કામ કે સંપ્રદાય વધારીને જંગલીઓને વાડામાં પુરવા. અને તે વધારે ને વધારે કેમ પુરાય તેના ઉપયોગ શોધવા. પછી પંથો તો સાત પાંચ જોએલાજ એટલે તરેહવાર યુક્તિઓ શોધતાં હતાં જેવી કે પોતે સાક્ષાત્ પરમેશ્વર બનવું, પતીત હોવાથી કોઈ પારખી શકે નહીં માટે કોઈના હાથનું ખાવું નહીં, લોકોને શ્રદ્ધા બેસાડવા સારું ખોટા ગ્રંથો બનાવવા, મૂર્તિઓમાં ભાવ ચોટાડવા સારું તરેહવાર ગપાટા ઉડાવવા વગેરે હજારો તરેહનાં પાખંડ માંડીને જાળની નવી નવી ગુંથણી કરવા લાગ્યા. પછી કેટલાએક જંગલીઓમાં પણ સમજીક હોય છે. તેને એવા જાલગ્રંથોમાં તરેહવાર પ્રશ્નો ઉઠે તેનું સમાધાન કેમ કરવું તે વિષે “મુલુ ચોરને બાંગો ગોવાઈ” ની પેઠે ગુસાંઈજીનો એક છોકરો ગોકુળનાથજી સવારનાં રોજ એક દોઢ કલાક ભાંજગડ ગુસાંઈજી સાથે કરતો. અને પછી પોતાની કોઈ લુચ્ચાઈ ભરેલી વાત હોય તેમાં અજ્ઞાનીને યુક્તિ પૂર્વક કેમ સમજાવવું તે બધું બરોબર રીતે બેઉજણુ નક્કિ કરતા હતા અને પછી જંગલીઓને સારીપેઠે સમજાવતા હતા.

ગુજરાતમાં વરસ એ વરસ ફરીને પોતાનો પગદંડો બેસાડ્યો. પછી પાછા મથુરાં ગયા. તે વખતે મથુરામાં કાંઈ ઉપદ્રવ હતો નહિ. વલી ગુજરાતમાં ગોકુળિયા ગુસાંઈ પોતાનું નામ ધુસાડી આવ્યા હતા તે કારણ સારૂ તેણે ગોકુળ નામનાં ગામડામાં રહેવા ઠરાવ કર્યો. અને પછી ત્યાં જઈ રહ્યા.

પછી પાછા સંવત ૧૬૨૩ માં ગુસાંઈજી ગુજરાત તરફ ફરવા આવ્યા. ત્યાં જઈ પોતાની પેઢીઓ તપાસી તથા નવી નવી યુક્તિઓ સુઝ પડી તેવી તેવી તબવીજો કરીને પોતાનો પંથ વધારતા આવ્યા. પછવાડે ગિરિરાજ ઉપર ઉપદ્રવ થયો તે એવો કે દિલ્હીમાં જે બાદશાહ હતો તેણે સાંભળ્યું છે કે ગિરિરાજ ઉપર એક પાખંડ જીત્વન થયું છે. મુસલમાન બાદશાહોને હિંદુસ્તાનને વટાળવું હતું ને તેમાં એવા એવા ઉલટા નવી જડ ધાલનારા થાય તે સાંભળી તેઓને ઉખેડી નાખવા વિચાર થતો હતો તે પ્રમાણે આ બાદશાહને પણ થયું. તેથી તેણે કેટલાંએક માણસો મોકલી તે મૂર્તિ ઉખેડી નાખાવવા હુકમ કર્યો. હવે એ વાતની ગુસાંઈજીનાં કુટુંબીઓને ખબર પડી. ઉપાધીવાળા માણસો. ના શત્રુ હોય તેમ મિત્ર પણ હોય છે તેમાંના કોઈએ એતવણી આપી હશે- પછી તેઓ તૂર્ત શ્રીનાથજીની મૂર્તિ મજકુર ધાસ્તીને લીધે પોતાને ઘેર લઈ આવ્યા. વળી વિચાર્યું કે તેઓ શોધતા શોધતા અહીં આવશે તો કેમ થશે? તેથી વિચાર કરીને મથુરામાં પોતાનું ઘર હતું ત્યાં રાતનાં છાની માની મૂર્તિને બેસાડી આા. એ દહાડે ગુજરાતીઓની ફાગણ વદ ૭ ની મહાવદ હતી. પ્રાગટ્ય વારતામાં લખે છે કે “ શ્રીજીકાં ગુસાંઈજીકે ઘર પધારવેકો ઇચ્છા મર્ઈ સો વા દિનાં પધારે ઔર ગુસાંઈજીકે કુટુંબસોં હોલાં સ્વેલ પીછે માસ દોય અરુ દિન દાવીસ તાંઈ શ્રીજીકો ઇચ્છા ઇહાં ત્રિરાજવેકો મર્ઈ તા તાંઈ ત્રિરાજે. પાછે શ્રી ગિરિરાજ પરવતકે ઉપર નિજમંદિરમે પધારે તા ત્રિરિયાં શ્રી ગુસાંઈજીકે સવ બાલકનને ઔર બહુ બંટો ઓને અપનો સરવસ્વ શ્રીનાથજીકોં સમર્પણ કર દીયા. ” હવે મૂર્તિને ત્યાં ઉઠાવી ગયા એ પ્રસિદ્ધ બનેલી વાત તે તો લખવા વગર છુટકો નહીં ત્યારે તે મૂર્ખાઓને સમજાવવા “ પથ્થરેશ્વર ” ની ઇચ્છા થઈ એમ દેડી બેસાડ્યું. હવે ઇચ્છા હોય તો તે બ્યાસી દહાડાનીજ ઇચ્છા કેમ થઈ? વળી કહ્યું છે કે ત્યાં વહુ બેઠીઓ સાથે શ્રીનાથજી હોળી બેલ્યા. વારે વાહ! તેઓનાં

ધન્ય ભાગ્ય કે પથરાને નાચતાં કુદતાં જોયો ! ! ! આપણાં એવાં ભાગ્ય નહિ કે પથરાને હોળી ખેલતાં જોઈએ. બાકી સુરંગ મારતાં આકાશમાં પક્ષી બની હોડે છે તે તો આપણે પણ જોઈ શકીએ છીએ. વળી વૈષ્ણુવોને ભાવ લગાડવા સાર કહ્યું છે કે તેઓએ સર્વસ્વ શ્રીજીને અર્પણ કર્યું. પણ એમાં વિચારવાનું બુદ્ધિ છે કે શ્રીજીના ધણી તેઓ પોતે, તો હું કહું જે મારી તીજે-રીને મેં સારું સર્વસ્વ અર્પણ કરી દીધું તો એમાં મારું આદાર્ય શાનું ? તે છતાં પણ માલનો બધો ગોકુળમાં હતો. મથુરાનાં ઘરમાં તો પરમાણુ હતો. તો એ બધી લોકોને ઠગવાની વાતો નહીં તર બીજી શું કહેવાય.

ત્યારબાદ પછી જુની વાત થઈ ગઈ એટલે કાંઈ કારણ રહ્યું નહિ ત્યારબાદ બાદશાહો અસલ એવા હતા કે મનમાં જે વાત આવી તે આવી. પછી પાછું સોમણ તે લે અંધારું. ઉપરાંત આ લોકો પણ કારભારીઓ સાથે ધાલમેલ કરવામાં કાંઈ કાચા નહિ તેથી તજવીજ કરીને સમાધાન કર્યું. એટલે શ્રીજીની મૂર્તિ પાછી ગિરિરાજ પર્વત ઉપર પોતાનાં મંદીરમાં બેસાડી.

એ વાતની ગુસાંધજીને ગુજરાતમાં ખબર પડી એટલે ત્યાંથી જે કરવી ઘટે તે વારફેર કરીને પોતે પણ પાછા જલદી ગોકુળ જઈ પોંહોંચ્યાં. તો ત્યાં બધું સમું નમું થઈ જાયું હતું. કાંઈ ઘટ હશે તે એણે પૂરી કરીને પાછું જેન હતું તેમ ચલાવ્યું.

હવે અહીં તો કાંઈ સેવકો વગેરેમાં પણ વધારો થાય તેવું ન હતું. ઘણા ખરા “જે જમના મૈયાકા” ને ફાંદામાં લઈ લીધા, પણ તેમાંથી કાંઈ પાકે તેમ ન હતું. પણ ગુજરાતમાં જે ત્રણ વાર જવાથી ત્યાં માલ સારો જોયો એટલે ગુસાંધજીની નજર તે તરફ બહુ ખેંચાઈ. પણ ત્યાં જાથુ રહે ઠાણ કરી રહેવાની અથવા પોતાના કોઈ છોકરાને ત્યાં બેસાડવાની તજવીજ કરી હોય એવું દેખાતું નથી. અને તેમ થયું જોઈએ. જે એ જાથુક રહે તો નવું સવું કામ હોવાથી વખતે કોઈ શોધ કરે તો પોકળ પાધરૂં થઈ જાય. ઉપરાંત રાધા વલ્લભીવાળો કોઈ આવી ચડે તો પૂર્ણ ફજેતી થાય. તે સારું એવો તાલ રાખ્યો હતો ત્રણ વરસે આવવું, પૈસો જડે તે ઉપાડી જવો અને તેઓમાં ભાવ વધારતાં જવો એમ કરેલું દેખાય છે. એમ કરી કરીને વીસ પચીસ વર્ષમાં તે છ વખત ગુજરાત તરફ ગયા અને પોતાના પંથનું સંભારણું ઠીક ઠીક કર્યું.

તે પછી ગુસાંછળ ગોકુળમાં જઈ રહ્યા. હવે ધરમાં કીચલ ધાણુ ધ-
ણી થઈ. છોકરા ૭ વૈવાર ૭ ને છોકરીઓ ૬ વગેરે. તેથી ગુસાંછળએ
પોતાના છોકરાઓને જુદા કરવાનું દહાપણુ વિચારી જુદા કર્યા.

૧. મોટા છોકરા ગિરધરજીને મથુરેશજી નામના ઠાકોરજી આપી જુદા કર્યા.
અને એઓની પુંજમાં તો મૂર્તિ; કેમ કે એ તો પેદાસની મુખ્ય ચીજ તે તેઓને
આપી. અને પછવાડેથી ગિરધરજી અથવા તેના કોઈ વંશજોને ગોકુળમાં પસંદ
નહીં પડ્યું હોય તેથી તેઓ ખુંદી કોટામાં નવું મંદિર માંડીને બેઠા અથવા
ત્યાં શિષ્યો બનાવ્યા હશે તેથી પણ ત્યાં રહ્યા હોય.

૨. બીજા છોકરાં ગોવિંદરાયજીને વિઠ્ઠલેશરાયજી નામની મૂર્તિ આપી
તે હાલ શ્રીજીદ્વારમાં છે; કેમ કે ગિરિરાજ ઉપરથી શ્રીજીને મુસલમાનોના
બચથી ગોવિંદજી ઉપાડી ગયા હતા, તેથી તેને પોતાની મૂર્તિ પણ ત્યાં લઈ
જવી પડી હશે એ સાફ દેખાય છે.

૩ ત્રીજા બાલકૃષ્ણજીને દારકાનાથજી નામની મૂર્તિ આપી. એ પણ
ગોવિંદજીની સાથે ભાગ્યા હશે તેથી તે મૂર્તિ હાલ કાંકરોલીમાં છે.

૪ ચોથા ગોકુલનાથજીને ગોકુલેશજી નામની મૂર્તિ આપી જુદા કર્યા.
એણે ધણું પરાક્રમ કર્યો છે.

૫ પાંચમાં રઘુનાથજી તેને ગોકુળચંદ્રમાજી નામની મૂર્તિ આપી. તેના
વંશજો પછી કામ વનમાં રહ્યા.

૬ છઠ્ઠા યદુનાથજી તેને બાળકૃષ્ણજી નામની મૂર્તિ આપી તેના વંશજો
સુરતમાં આવીને રહ્યા.

૭ સાતમાં ધનશ્યામજી તેને મદન મોહનજીની મૂર્તિ આપી. તે કામ-
વનમાં રહ્યા દેખાય છે.

એ પ્રમાણે એણે સાતે છોકરાને વહેંચણી કરી આપી તેમ છ છોકરી-
ઓને પણ હવેલીઓ ઉઘાડી આપી, તે પ્રમાણે આજસુધી પણ ચાલી આવે છે.
છોકરાઓની પેઢી મુખ્ય અને છોકરીઓની ગૌણ કહેવાય છે. શ્રીનાથજીની
મૂર્તિ કોઈને ખાસ સોંપેલી દેખાતી નથી. સર્વેના સર્વેમાં રાખી હોય એમ
જણાય છે ઉપરાંત તેમાં અધિકારી હસ્તક કામ હતું એટલે કોઈને સોંપાય
પણ નહિ એમ સ્પષ્ટ થાય છે. અને તેમાં વલી પછી તો અહિંથી તે મૂર્તિને
ઉપાડી જવી પડી. તેથી તે ઉપાડી જનારનો વધારે હિસ્સો રહ્યો હશે.

ગુસાંઈજીએ પોતાના માર્ગને અનુકૂળ કેટલાએક સંસ્કૃત ગ્રંથો બનાવ્યા છે. તેમાં એક વિદ્વન્મંડન નામનો ગ્રંથ મોટો કયો છે. બાકી ધણાએક નાના પણ છે. જેવા કે વલ્લભાષ્ટક, સ્વામિન્યષ્ટક, સ્વામિનિસ્તોત્ર, કૃષ્ણ પ્રેમામૃત, સર્વોત્તમ, પ્રબોધ વગેરે.

ગુસાંઈજી શરીરે પુષ્ટ, જરા પોહચેલા અને મોજી માણસ હતા એમ કેટલાએક કારણોથી જણાય છે. તેણે પોતાના ગ્રંથમાં શંકરાચાર્યની બહુ નિંદા કરી છે. વિદ્વન્મંડનમાં લખે છે કે “તદ્વદયઞ્જન્યો માસિ, ખાંતોસિ, પ્રજ્ઞન્ન વૌદ્ધોસિ, નિરંકુશત્વાત્તેતુંડસ્થ” એટલે તું કાળજીનો ઉજડ દેખાય છે; તું ધીવાનો છે, તું છાનો બૌદ્ધ છે, તારે મોહોડે લગામ નથી. વગેરે. શંકરાચાર્યને માટે કહ્યું છે. એક અષ્ટાક્ષરની ટીકા લખી છે તેમાં લખ્યું છે કે શિવમાર્ગી જે હોય તેને અડકવું નહીં ને કદી જૂલે ચુકે અડકી ગયા તે સધળાં કપડાં બોળીને સ્નાન કરી નાખતું. તેઓને મુડદા માફક ગણવા વગેરે બધી વાતો લખી છે. વળી ખોટી ખોટી વાર્તાઓ જોડી કાઢી છે કે પદ્મપુરાણમાં શિવને ભગવાને આજ્ઞા આપી કે તું પાખંડ ચલાવ. તેથી શંકરે અવતાર ધરી પાખંડ ચલાવ્યો. વગેરે હજારો તરેહથી શંકરના માર્ગની નિંદા કરી છે. ખરું છે, એટલી નિંદા ન કરે તો ચેલા વખતે ત્યાં નિકળી જાય અને તે માર્ગ તો એના કરતાં ઘણો સારો એટલે ચેલાનું મન ફરી જાય તે સાર મજબુત કાંટાની વાડ તેઓએ કરી લીધેલી દેખાય છે. વળી ગુસાંઈજીમાં બિચારનો પણ ખુરો છંદ હતો. એવું પાખંડધર્મખંડન નામના નાટક ઉપરથી દેખાય છે અને તેની પોતાનીજ વારતા ઉપરથી અમા ક્ષત્રિયાણીને હોઠ્ઠા પેદા કરી આપી તેથી પણ જણાય છે.

છેવટ ગુસાંઈજી બસો બાવન માણસોને પોતાના શિષ્ય કરી સંવત્ ૧૬૪૨ ના માહાવદ ૭ ને રોજ પોતાની સીતેર વર્ષ અને ઓગણત્રીસ દિવસની વયે ગોવરધન પર્વત ઉપર મરણ પામ્યા. એની નીજ વારતા ઉપરથી તો વલ્લભાચાર્યની પેઠે એનું મૃત્યુ પણ આત્માહત્યા અથવા આપઘાતથી થયલું દેખાય છે.

નીજ વારતામાં લખે છે કે “શ્રી ગુસાંઈજીને સ્વધામ પધારવાની ઈચ્છા થઈ ત્યારે ચરણમાં પાદુકા, ને ઉપર ઘોટી ઉપરણો ધરીને શ્રી ગિરિરાજની ગુફામાં તે પધાર્યા. પછી તે ગુફામાં બધી શોધ કરી પણ આપ તો

જોલોકમાં ગયા તે ક્યાંથી દેખાય? એ ઉપરથી એમ જણાય છે કે પાછળ પોતાનો મહીમા વધીને છોકરાઓ બહુ પુન્ય માટે તેણે મરવા ટાણે ઉપર લખ્યા પ્રમાણે વખતે કર્યું હશે. અથવા તો કોઈ બીજી રીતે ગિરિરાજ ઉપર મરણ થતાં ગિરિરાજ ઉપર લાગતા વળગતાઓએ તેમને દાદીને બાહાર ઉપર લખેલી વાત ફેલાવી હશે. એવી વાતો અચાપિ એ લોકોના હુમ્યા શાગરીદો ફેલાવે છે. કોઈ મહારાજ મરી જાય છે તેને બાળવા લઈ જાય છે, ત્યાં પછી તેની ચિતા ખડકાને તેને ચોફરથી કનાત બાંધે છે, ચિતા ઉપર હજારો સેવકો આ બડવા જાય તે સુખડના મોટા મોટા કડકા નાખે છે. તેથી તેઓની ચિતા આસરે વીસેક ખાંડીની થવા જાય છે. મુડદું મુદ્દલ તેથી દેખાય નહીં એમ બને છે. પછી કનાતમાં બે ચાર માણસો જાય છે. તે વાંસ તથા ચરણીનાં લાકડાનું ધર્ધણ કરી તેમાંથી અગ્નિ ઉત્પન્ન કરે છે. તેથી તે મુડદાને તેઓ દહન કરે છે અને તે સળગી જાય છે. પછી મૂઠ ગાને જંગલી શિખોમાં હુમ્યાઓ વાતો ફેલાવે છે કે મહારાજના ચરણમાંથી અગ્નિ નીકળ્યો તેથી તે આપોઆપ બળી ગયા. પરંતુ મુખે સમજતા નથી કે જો આપોઆપ અગ્નિ નીકળે તો એ પાછા ઉઠેજ કાં નહીં? વળી કેટલાક કહે છે કે ચિતા બળ્યા પછી મુદ્દલ મહારાજનાં દર્શનજ ન થયાં માંહેથીને માંહેથીજ અંતરધ્યાન થઈ ગયા. અંતરધ્યાન કાં ન થાય? જ્યાં સવા ખાંડી લાકડાં જોઈએ ત્યાં પંદર વીસ ખાંડી થાય; વળી મુડદું મુદ્દલ દેખાય નહીં એવાં લાકડાં ખડકેલાં ત્યાં બળિ જતાં શું દેખાય? જુવો ક્યાંક આગ લાગી હોય અને તેમાં કોઈ માણસ આવી જાય છે તો પછી તેનાં શરીરનું એક હાડકું સરખું પણ દેખાતું નથી. ત્યારે તે તો એવા ચમત્કારી મહારાજોના કરતા પણ મોટા ગણાય કે નહી તેવી રીતે એ લોકો લોકોને મોહ ઉત્પન્ન કરવા ઘણી વાતો લખી ગયેલા દેખાય છે. તો તેવી વાતો તત્વ શોધન કરનારા કદી સંભળે તો માને? નહી. બાકી અચાની તે તો અસાનીજ તેઓની શું કથા કરવી?

હવે એ માર્ગને માનનારા લોકો ગુસાઈજીને સાક્ષાત્ જગવાનનો અવતાર માને છે, ને એના કેટલાએક ચમત્કાર વર્ણન કરેલા છે. ચમત્કાર તો આપણે પ્રથમ ભાગમાં નિષેધ કરેલા છે તે સહુ જાણતા હશે તેથી વારે વારે પીંજણ કરવું કાંઈ જરૂરનું નથી. હવે જગવતના અવતાર સંબંધી વિચાર કરિએ.

૧ જે કોઈ વેદને માનતો હોય તેણે જાણવું જોઈએ કે ઈશ્વર અવતાર

ધરતોજ નથી. વેદમાં સ્પષ્ટ લખ્યું છે કે મશુક્રમનાહિમરરનાપિશુદ્ધં ન પા-
પ વિદ્ધં મિતિશ્રુતે:.

૨ જે કોઈ પુરાણને માનતો હોય તો તેમાં ચોવીસથી વધારે અવતારો
નથી. ત્યારે પચીસમો વલ્લભાચાર્યનો અવતાર એ પુરાણોથી પણ જુદો ઠયો.
ત્યારે છવીસમાં વિકલ્પ તે તો સંભવેજ ક્યાંથી ? નષ્ટે મૂલેકુતો શાલા. હવે
એવી કોઈ કલ્પના કરે તેને કટ આ નીચે લખેલો ગીતાજનો શ્લોક તેઓ
કહી સંભળાવેછે. કે,

યદાયદાહિ ધર્મસ્ય ગ્લાનિર્ભવતિ ભારત ।

અભ્યુત્થાનમધર્મસ્ય તદાત્માનંસૃજામ્યહમ્ ॥

અર્થ—જ્યારે જ્યારે ધર્મ હંકાઈ જાય છે અને અધર્મની પ્રવૃત્તિ થાય છે
ત્યારે હે ! અર્જુન, હું અવતાર ધારણ કરુંછું. એ શ્લોક કહીને જે વખતે
ધર્મ હંકાઈ ગયો હતો તે વખતે વલ્લભ વિકલ્પનું ભગવાને સ્વરૂપ ધર્યું. ત્યારે
એ વાત પણ ઉલૂક શિવાય કોઈ માને નહીં. કારણ કે પુરાણોમાં ભગવાનના
ચોવીસજ અવતાર કહ્યા છે તેથી જો એ વધારે ધરવાના હોત તો તેમ કેહેતાં કાંઈ
અડચણ હતી ? પણ એમના વિચાર પ્રમાણે તે વખત ભગવાન ભાંગ બાંગ
પીતે બેઠા હશે તેથી એ વધારે કેહેતાં ભૂલી ગયા હશે. એ બાબત પુક્ત
વિચાર કરતા એમજ જણાય છે કે જે કાલમાં પુરાણો રચાયા ત્યારે તો તેઓ
જન્મેલાજ નહી નહીતર એનાં સેવકોએ જો પુરાણો રચ્યા હોત તો બીજી
સંપ્રદાયોના જેમ તેઓના ઈષ્ટનુ પણ યાયાતથ્ય વર્ણન આવત એમાં કંઈ
સંશય નથી. જો કે પછવાડેથી અગ્નિપુરાણમાં એનું નવું પ્રકરણ બનાવી
ખાશવાની ટ્રેરવી કાઢેલી દેખાય છે તો પણ તેમાં એ સંપ્રદાયના પ્રવર્તનારાઓ
કાવ્યા હોય એમ દેખાતું નથી.

૩ તેમ તે પછી પણ ઘણા મતલબ સિધ્ધવાળા થયા છે તેઓએ પોતાના
ગ્રંથોમાં ચોવીસ તો પુરાણના ને પચીસમા પોતે એમ ઠોકી બેસાડેલું છે.
તે પ્રમાણે વલ્લભ વિકલ્પને તેમાંહેના કોઈએ ગણત્રીમાંલીધા નથી. કેમ કે
તેઓએ પોતપોતાનાજ ઈષ્ટને વધારવાની તજવીજ કીધી છે તે પ્રમાણે એ-
ઓએ પણ કાઢેલું દેખાય છે.

૪ તેઓના પોતાના ગ્રંથોમાં બરાબર બ્યવસ્થિત ન હોય રાખેલું
હોવાથી પણ વધારે સંશય થાય છે કેમ કે તેઓના કેટલાએક ગ્રંથોમાં સાક્ષાત્

ઈશ્વરના અવતાર તેઓને ગણ્યા છે. કેટલાકમાં ગોલોકેશ્વરનો અવતાર ગણ્યા છે. કેટલાકમાં સ્વામીનીજીનો અવતાર ગણ્યા છે અને કેટલાંએકમાં ચંદ્રાવળી સખીનો અવતાર કહ્યા છે. ત્યારે તેમાં ખરું શું માનવું ?

૫ એમના પોતાના નિજવારતા ગુસાંધજી નામના પુસ્તકમાં લખે છે કે ગુસાંધજી અહાર વરસના થયા ત્યાંસુધી છોકરવાદ બુદ્ધિવાળા હતા. તે છોકરાઓ સાથે બહુ મસ્તી કરતા. પછી એક દહાડો દામોદર દાસે બહુ ધ-મકાવ્યા કે “યહ કહા કરતે હો, ઐસે કરોગે તો મારગ કૈસો ચલેગો” વગેરે કહ્યું, તેથી તેણે મસ્તી કરવી મુકી દીધી. વળી લખે છે કે “દામોદરદાસકા માન શ્રી ગુસાંધજી બહુત રખતે” પણ ભાઈ ! એટલું તો વિચારો કે રાખે નહીં તો જીવ ક્યાં ? મુરીદ તો દામોદરદાસ તેનાથી ડરે નહીં તો માર્ગને ચુથી ન નાખે ? તેથી આમનાય રાખવીજ પડે.

૬ વળી પોતાના દ્વાદશકુંજ નામનાં પુસ્તકમાં લખે છે કે ગુસાંધજી એક દહાડો શ્રીજીનાં દર્શન બંધ હતાં તે વખતે એકમાં અત્યંત ઉદાસીમાં બેઠા હતા. તે વખતે દામોદરદાસે આવીને પુષ્ટિ માર્ગનો સિદ્ધાંત કહ્યો, અને મુવા પથી ક્યાં જવું તે બધું ઠીક દેખાડ્યું, ત્યારે ગુસાંધજીને સંતોષ થયો. વાહવારે ચામડિયાનાથ તું તો એવો જખરો ભગવત અવતાર કે તારા પો-તાના માર્ગની તને કાંઈજ ખબર ન મળે !! ના ! ના ! હું ભૂલ્યો. એઓના ખરેખરા ભગવાન જે પથ્થરેશ્વર વા ધાતુનાથ હોય છે તેને પણ કોઈ ઉઠાડે તો ઉઠે ને સુવાડે તો સુએ. ત્યારે ભગવત અવતારને તો તે પ્રમાણે કોઈક બોધ આપે ત્યારેજ જ્ઞાન આવવુંજ જોઈએ. માટે તેઓએ ખરોખર લખ્યું છે.

૭ ગુસાંધજીએ કેટલાંએક સ્વામિન્યાદિ સ્તોત્ર કરેલાં છે તેમાં તેના ચર-ણમાં પોતે માથું નાખે છે ને બહુ સ્તુતિ કરેલી છે. એવું લખ્યું છે. હવે ભગવત અવતાર હોય તો તેણે પોતાની સ્ત્રીનીજ પોતે સ્તુતિ ગાધ અને સ્ત્રીનાં ચરણમાં માથું ધાલ્યું તે સંભવે છે? એવી રીતે સાધારણ અક્લવાળો માણસ પણ ન કરે. ત્યારે એ કેમ ભગવત અવતાર કહેવાઈ શકાય તે મૂઠ વેળણવોએ શોધવું. એમાં પણ હું ભૂલું છું ખરો. એમના તો માર્ગનો એ સિ-દ્ધાંત છે. પદોમાં પણ ધણી એવી બાબતો છે. એક પદમાં તો સાદ્ લખે છે કે “વાંપત ચરન મોહનલાલ” વગેરે.

એવી એવી તો અનેક વાતો એના પોતાનાજ મંથ ઉપરથી નીકળી

રાકે છે કે જેથી તે સાધારણ માણસની ગણનામાં પણ ખરોખર ગણાય નહીં. પણ અફસોસ ! તે વાતો વિચારી જોય કાણ ? એમના બોકડાંને તો કાનમાં મત્ર મળ્યો કે ઉદ્ધાર થઈ ગયો સમજીને બીજું કંઈ પણ તેઓ જોતા નથી.

એ શિવાય કોઈ પાધરી બાબત હોય તે નારદિયા છોકરાંઓને સમજાવ્યા જેવા સમજીને છોકરા જેવી બુદ્ધિવાળા શિષ્યોને ઝટ સમજાવી દે છે. એ બાબતનો એકજ દાખલો હાલ આપું છું. ગુસાંઈજીને શ્રીનાથજીનાં દર્શન બંધ થયાં એ વાત તો મુલક મહશ્વર હતી તેથી તે લોકોને પુસ્તકમાં લખવા વગર છુટકો નહીં એટલે લખી તો ખરી. પણ ઝટ તેનો રદીયો બીજી પેઠીમાં લખી દીધો તે એ કે ગોલોકમાં એક દહાડો લલિતા સખીએ શ્રી કારજીને પ્રસન્ન કર્યા અને તેની સાથે ગુપ્ત કીડા કરી. તેથી સ્વામીનીજીને ક્રોધ ચઢ્યો ; પછી લલિતાને નિજકુંજથી બાહાર કરીને છ મહીના સુધી શ્રીકારજીનાં દર્શન બંધ કર્યાં પછી લલિતાજીએ શ્રીસ્વામીનીજીને શાપ આપ્યો કે “ મેં તારેકું ભૂતલપેં એસેઈ કરુંગાં ” પછી બેઉ ભૂતલમાં અવતર્યા. સ્વામીનીજીએ ગોસાંઈજીનો અવતાર લીધો ને લલિતાએ કૃષ્ણદાસ અધિકારીનો અવતાર લીધો. પછી પેલા શાપની વાત ખરી કરવા સારૂ કૃષ્ણદાસ અધિકારી (લલિતા સખી) એ ગુસાંઈજી (સ્વામીનીજી) ને ખરાબર છ મહીના સુધી દર્શન બંધ કર્યા. હું ધારું છું કે સાક્ષાત્ પણજીને પણ એવી વાત કહિયે તો તે કાન ફફડાવીને ના કહે કે એવી વાત હું માનું નહીં. પણ પુષ્ટીમાર્ગના અશાની શિષ્યો તો એવી વાત પણ ખરી માની બેઠા છે. અહા ! તત્ત્વશોધક આર્યોને હગારાઓએ કેવા મુંઠ બનાવ્યા છે ? તેઓનાં વિદ્યા વગેરે સર્વે સાધનો છોડાવીને અત્યંત અનુચિત, અક્લથી દૂર, કોઈ પણ પ્રમાણથી ખાલી એવી અસંભવિત વાતો માનનારા બનાવી મુકેલા છે ! ! ! વળી અહીં એક બીજી શંકા થાય છે કે ગોલોકમાં મહીના આ લોકના જેવડાજ હશે કે આ લોકોને કોટક નહીં આવડતાં હોય. એ બેમાંથી સમજવું શું ?

એ પ્રમાણે ગુસાંઈજીએ વલ્લભાચાર્યના પંથને પુષ્ટી આપીને વધાર્યો, અને ગુજરાતમાં પોતાની ઉપર કેટલાએક લોકોની શ્રદ્ધા બેસાડી તો પણ ક્યાંય ગાદી સ્થાપન કરી દેખાતી નથી તેનું કારણ તો ઉપર આપણે લખી આવ્યા છિયે. એ પછી એના છોકરાઓએ તદબીર જરી રાખીને પોતાના પંથને આગળ ચલાવ્યો અને શ્રીજી વગેરેનું ગિરિરાજ ઉપરથી ઉત્થાપન થયું તેની કથા ત્રીજા ભાગમાં લખવા ધારું છું.

પુષ્ટિ માર્ગ તથા વલ્લભાચાર્યના વંશજોનો ઇતિહાસ.

ભાગ ત્રીજો.

ગોસાંઈજી ગિરિરાજની ગુફામાં સમાધિસ્થ થયા પછી તેના સાત છોકરાઓ પોતપોતાની ગાદી સંભાળી બેસી રહ્યા અને શ્રીનાથજીને સેવવા લાગ્યા. એ સાત છોકરાઓમાં ગોકુળનાથજી નામનો છોકરો ધણોજ ખટપટિયો જણાય છે. તેણે પોતાના શિષ્યોને પોતાના મત ઉપર શ્રદ્ધા બેસાડી પોતાની આજીવિકા ચલાવવા સારૂ વૃજ ભાષામાં કેટલાંએક પુસ્તકો રચ્યાં. તેમાં મુખ્ય ચોરાશી, ખસેં ખાવન, રહસ્ય ભાવના, વચના મૃત, નિજ વારતા એ વેગેરેમાં ઘણું કરીને “ભોળા લોકોને ભભાવીને ઠગવાને પ્રપંચ કીધેલો જણાય છે એટલુંજ નહીં પરંતુ કેટલીક વાતો એવી પણ ગોઠવી છે કે જેથી સાધારણ લોકોની સાંસારીક નીતીનો પણ ખગાડ થયા વગર રહે નહીં એ પણ સક્ષમાં રાખવું જોઈએ.

તેમ એ અરસામાં એ લોકોએ પોતપોતામાં સલાહ સંપત્તી કામ ચલાવવાની ધોરણ રાખી હોય એમ નજરમાં આવે છે. એ વખતે ગોકુળનાથજીએ ગુજરાત તરફ પણ મુસાફરી કરેલી, દેખાય છે. તે સમયે એક વખત વડનગરમાં કોઈ નાગર બ્રાહ્મણની સ્ત્રીને સમર્પણ આપી તેની સાથે રાસ રમ્યા હશે. તે વાતની તે નાગર ગૃહસ્થને ખબર પડતાં તેને વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થયો અને આખરે સન્યાસી થઈ ગયો અને તેણે પોતાનું નામ ચિદ્રુપસ્વામી કરી રાખ્યું. જેણે એઓની સંપ્રદાય વિરૂદ્ધ ઘણું લખેલું સંભલાય છે. અને ગોકુળનાથજીને વડનગરમાંથી તો પ્રથમજ એવી ચાલ વાસ્તે બાગવું પડ્યું હતું અને વળી તેને પછવાડે ચિદ્રુપ થયો તેણે નિશ્ચય કર્યો હતો કે મારે એની પાસેથી વેર લેવું અને એઓને સર્વત્ર ફજોત કરી એની સંપ્રદાયનું પોકળપણ ખહાર કાઢાડવું. અને એ પાખંડ આગલ ચાલતું અટકાવવું.

તે ધારણથી એ ચિદ્રુપસ્વામી દિલ્હીમાં ગયા. ત્યાં અકબરનો છોકરો જહાંગિર તે વખતે રાજ્ય કરતો હતો, તેને જઈને મળ્યા અને વલ્લભી સંપ્રદાય દેશનું નખોડ કાઢે છે અને અત્યંત અનીતિનો બંડાર છે એ ખાખતથી તેને પૂરું

વાકેફ ક્યો. હવે મુસલમાન બાદશાહોને તો મૂળ મૂર્તિ પૂજકો ઉપર ચીડ ચઢેલીજ હતી અને તેમાં વળી આણે એક નવો ફરકો જગાડેલો સાંભળ્યો. એટલે તેથી તેણે વિચાર ક્યો કે આપણે અને આપણા વડવાઓ મૂર્તિનું ખંડન કરિયે છિયે ને આ વળી નવો મૂર્તિ સ્થાપનાર તથા અનીતિ કરનાર મ્યાંથી જાગ્યો ? એનું પારિપત્ય તો જરૂર કરવું જોઈયે.

ત્રિદ્રુપસ્વામીની વાત સાંભળીને બાદશાહને બહુજ ક્રોધ ચઢ્યો. અને તેણે તૂર્ત હુકમ ફેરવી દીધો કે આપણા મુલકમાં જેટલા વલ્લભીઆદિમતોમાં કંઠી, તિલક કરનારા હોય તેની કંઠી તોડીને તિલક કઢાવી નાખી તે ધર્મનો સર્વત્ર ત્યાગ કરાવવો. જેવો બાદશાહનો હુકમ થયો એટલે તેવાંજ કંઠી, તિલક કુટવા માંડ્યાં કેટલાએકોએ તો પોતાની મેળે કાઢી નાખ્યાં, કેટલાએકોએ બાદશાહના ડરથી કાઢી નાખ્યાં, કેટલાંએકોએ જબરદસ્તીથી નાચાર થઈ કાઢી નાખ્યાં અને કેટલાએકોએ બાહારથી કાઢી નાખી અંદર રહેવા દીધાં. એમ સેંકડોનાં કંઠી તિલક ઉતર્યા. અટલુંજ કરી બાદશાહ બેસી રહ્યો નહીં. તેણે ગોકુળ અને ગિરિરાજ ઉપર ધાડું મોકલ્યું. તે વખતે એ લોકોનાં પણ માણસો ચોતરફ ફરતાં હતાં તેઓની તરફથી ગોકુળનાથજી વગેરેને ખબર થઈ કે બાદશાહ આપણી પછવાડે લાગ્યો છે અને મૂર્તિઓનો નાશ કરવાને આપણા પર લસ્કર લઈ આવે છે. તેથી પોતાના ધરનો સરંજામ તથા બા-યડીઓને મથુરામાં પોતાનું ઘર રાખેલું ત્યાં મોકલી દીધાં ને પોતે બધા છડા છાંડ થઈ રહ્યા. પછી વિચાર્યું કે આપણે આપણા ધરનું તો સંઘલું ઠીકઠીક કર્યું પણ શ્રીજીની મૂર્તિની વ્યવસ્થા કરવી જોઈયે. હવે જો એ મૂર્તિ મથુરામાં લઈ જાય તો તો વખતે બાદશાહનાં માણસોને એનાં ધરની ખબર પડે તો તેના ઝાડા લેય તો તેઓનું નખોદ નિકલી જાય. તે સાડું એક જંગલમાં કાંઈ ટેકરી ઉપર એક સાધુ રહેતો હતો તેની ગુફામાં તેને બેસાડી આવ્યા. તે વિષે શ્રીજીની પ્રાગટ્ય વારતામાં લખ્યું છે કે એ સાધુ ધૂણો ભગવદી હતો તેના ઉપર કૃપા કરીને શ્રીજી ત્યાં પધાર્યા અને દર્શન દીધાં (એનું વિસ્તાર પૂર્વક વર્ણન આગલ શ્રીજીના પ્રાગટ્યની વાત લખવી છે તેમાં આવશે.)

એ પ્રમાણે એ લોકો તૂર્ત ઘટતી વ્યવસ્થા કરી નિરાંતે બેઠા બે ત્રણ દહાડામાં ફાજ આવી પોંહ્યાં. તેના ઉપરીએ એ ભોક્ષને કહાવી મોકલ્યું

કે, તમે કંઠી તિલક કાઢી નાખો ને તમારી મૂર્તિઓનું પાખંડ બધ કરી તેમને જમનામાં ડુબાવી નાખો. નહિ તો હમને બાદશાહનો હુકમ છે તે પ્રમાણે જબરદસ્તીથી તે કરવામાં આવશે. એ વાત સાંભળી મનમાં તેઓ બહુ ગભરાયા; પણ આગલથીજ મૂર્તિને ઠેકાણે લગાડી બેઠેલા એટલે જરા વાર ખોટી ખેચ પકડી પણ બાદશાહનો સખત હુકમ હતો તેથી તેઓનાં કંઠી તિલક છોડાવી દીધાં. ગોકુળ નામનું ગામકું જે એ લોકોએ વસાવ્યું હતું તેમાં જે મૂર્તિઓનાં દેહેરાં હતાં તે ભાંગી નાખ્યાં અને બીજી જે મૂર્તિઓ હતી તેને બાંધી નાખી હતી. એવું જોઈ ગામની સઘલી બીજી વસ્તી નાહાસી ગઈ, અને ગામ ઉજડ પડ્યું. યુસાઈજીવાળા લોકો હતા તે પણ નાચારીએ મથુરામાં જઈ વસ્યા, અને સઘળું હાલ હવાલ મલી ગયું. હવે એ વખતે ગિરિરાજ ઉપર ખબર પડાવતાં તે મૂર્તિ તો અગાઉથી ગેબજ કરેલી હતી એટલે તેઓને ખબર પડી કે ત્યાં તો મૂર્તિ નથી તેથી તે લોકો ગોકુળનું ખેદાન મેદાન કરી ચાલી નીકળ્યા.

એવી રીતે એ લોકો હાલ હવાલ થઈ મથુરામાં જઈ વસ્યા. પણ કહ્યું છે કે, “જીવતો નર ભદ્રા પામે ! અને ઉદ્યોગ કરેથી બધું થઈ શકે છે એ ખરું છે. એ લોકોની એવી દશા થતાં છતાં પણ તેઓએ ઉદ્યોગ જારી રાખ્યો. વળી સંકટથી કેમ ઉમરવું તે તો તે લોકો પોતાના બાપ દાદાના વખતથી સારી રીતે શીખેલાજ હતા. હવે એ વખતે તો તેઓએ સમજથી જાણે કાંઈ જાણુતા ન હોય એમ ચુપ કીદી પકડી બેઠાં હતા. વલી સંન્યાસીઓનું પછવાડે કામ ન ચાલે એ તો આપણે આગળ જગતજીવનનાં વરણનમાં કહેલુંજ છે હવે આ ચિદ્રુપનું પણ તેમજ થયું. તેણે આ લોકોને એક સજ્જડ બા માયો. સંકટો મણસોનાં કંઠી તિલક કઢાવી નાખ્યાં. પોતાને પણ ગોકુળથી બ્રહ્મ કરાવ્યા એટલે જાણ્યું કે, હવે તો એઓનું સઘણું પાખંડ પડી ભાંગશે. એમ માની સંતોષ કરી તે તો પોતાને રસ્તે ચાલી નીકળ્યો.

હવે આ લોકોએ પોતાની તજવીજ ધીરે ધીરે જારી રાખી. મથુરા જંદાવન વગેરેમાં બાદશાહના કારભારીઓ હતા તેઓને તો અગાઉથીજ સાંચ વગેરે આપી પોતાની તરફ કરી રાખેલા હતા. પછી એક દિવસ બના

વ એવો બન્યો કે જહાંગીર બાદશાહ પોતે મથુરા તરફ કાંઈ કામે આવ્યો હશે. તે વખતે ગોકુળનાથજી અને તેના બીજા ભાઈઓએ ઉદ્યોગ કરી કેટલાએક કારભારીઓની ખુશામત કરી તથા કેટલા એકને લાંચ આપી બાદશાહની મુલાકાત કરવાની તબવીજ કરી તેમાં તેઓ ફાવ્યા. કેમ કે ગોકુળનાથજી ભારી ખટપટિયો હતો તે મુલાકાત લેવાને ગયો. અને જહાંગીર બાદશાહને મળ્યો. અને તેને પ્રથમ અચ્છી રીતે કાલાવાલા કર્યા હશે એ તો પાંચરૂં છે. તેમ કરતાં તેણે માન્યું નહીં હોય એટલે ગોકુળનાથજીએ પોતાનાં મનમાં એક બીજો વિચાર કર્યો તે એ કે બાદશાહ પણ ખુશી થાય ને પોતાનું પણ ભાવતું થાય; એ રીતે દૂધને દોણી બે રાખવો. એવા નિશ્ચય કરી બાદશાહને અરજ કરી કે સાહેબ? હવે હું તમારું કલું કરું, અને તમે પણ મને જરા છુટ મુકો તો હીક. બાદશાહે પૂછ્યું કે તું શું કરવા માગેછે? ગોકુળનાથજી એ કહ્યું કે હું મૂર્તિ પૂજન મારા પંથમાંથી કાઢી નાખું, હું તથા મારા આશ્રિતો પોતાના કપાળ ઉપર મસીદના બે ટોડા સરખાં તિલક કરિયે અને આપ, કંઈ પેહુરવાની રજા આપો. હવે બાદશાહને તો મૂર્તિ ઉપર દેવ ઘણો તે તો એણે કાઢી નાખવા કહ્યું; વળી કારભારીઓને પૂછ્યું તો તેઓની પૂજન તો આ લોકોએ કરીજ રાખેલી હતી એટલે તેઓએ ઝટ કાઢી દીધું કે “આવંદ એ અચ્છા કલતાહે” પછી એ પ્રમાણે નક્કી કરી કહ્યું કે મૂર્તિને માનવી નહીં, તિલક મસીદના ટોડા જેવો કાઢવો, પણ કંઈ ગળામાં બાંધવી.

એ પ્રમાણે માત્ર કંઈનો હુકમ મેળવ્યો. એટલામાં તો પોતાના માર્ગના મંથામાં મોટી મોટી બગાઈનાં બાંકાં ફુક્યાં છે કે ગોકુળનાથજીએ કંઈનો ધર્મ રાખ્યો. બાદશાહની સન્મુખ સંન્યાસીઓને જીત્યા. બાદશાહને જમનાજી માંથી લજ્જારો મોતીની માંગા કાઢી દેખાડી વગેરે બાંકા ધરની અંદર ફુંક્યાં છે. વળી તે ઉપર એક પદ પણ એઓના કવિએ જોડ્યું છે.

૫૬-રાગમારૂ

ધન્ય વલ્લભ સુવન. પ્રગટ વલ્લભ બલી, પ્રગટપનુ કર તિલકમાલ રાખી
ટુંક-ખંડિ દંડી હરી વિમુખ દૂરી કરી હર્યો કલિકાલ તમ નિગમ સાખી. ૧.
અગ શ્રીપાત જાંગીર બસ કરિ રહ્યો, ધરત નિજ માલ ગોકુળ ચુસાંકી. ૨.

તહીં કયો શાસ્ત્ર શ્રુતિ દોષ તોહિ હોત હૈ દૂર કર બેગ દેહ દુહાધ. ૩. ઇત્યાદિ. ઇત્યાદિ.

એમાં કહ્યું કે પ્રત્યક્ષ જાણે વક્ષભ એવા વક્ષભના પુત્રને ધન્ય છે. હું તેના પરથી વારી જાઉં છું. કે જેણે પ્રગટ પ્રતિષ્ઠા કરી તિળાક માળા રાખી. હરિયા ત્રિમુખ એવા દંડીનું ખંડન કરી તેને દૂર કર્યો; અને કલિકાલજનિત અંધઃકારનો નાશ કર્યો એનો સાક્ષી વેદ છે, (પછીનાં ચરણોમાં એના ઇતિહાસ કહેછેકે) કપટી શ્રીપાતે જાંગીરને વશ કરી લીધો અને તેને સમગ્રવ્યુ કે ગોકુળિયા ગોસાંઘ માળા પેહરેછે તેથી વેદને શાસ્ત્રમાં કહેલાં દોષ તને લાગેછે માટે તે તોડાવી નાખ. એવી દુહાધ જલદી ફેરવ. ઇત્યાદિ. ઇત્યાદિ.

હવે ગોકુળનાથજીએ પોતાના બાધઓ આગળ આવી વાત કરી કે આમ નક્કી કર્યું છે. તેઓએ કહ્યું હશે, કે આપણાથી એમ કેમ બને? તમે કમ્બુલ કરી આવ્યા છો તો તમો તે પ્રમાણે ચાલો. તેથી તેણે પોતાના પંથ જીદોજ ચલાવ્યો, જેએને તો એ બાવતુંજ હતું. એણે પૃષ્ઠિ માર્ગમાં ઘણો ઠગાઇ બરેલો રસ્તો કરતાં સંતોષ ન પામીને પોતેજ કેવળ પરમેશ્વર બનીને નવો પંથ ચલાવ્યો. તે પંથ હજી સુધી ચાલે છે. તેમાં મૂર્તિપૂજા નથી. માત્ર ગોકુળનાથજીનેજ ભગવાન કરી માને છે તે તેની ચાખડાઓને પૂજે છે. મસીદના ટોડા જેવું તિલક કાઢે છે. ઇત્યાદિ ઇત્યાદિ.

હવે બાદશાહે તો જાણ્યું કે આપણે મૂર્તિપૂજા બંધ કરાવી એટલે તે તે પાછો પોતાનાં સ્થાનક ઉપર ગયો; અને ગોકુળનાથજીએ પોતાનો નવો પંથ ગોકુળ, મથુરા અને ગુજરાત વગેરે ઠંકાણે ચાલુ કર્યો. પેલો ત્રિકુપ સન્યાસી પોતાની ફતહ સમજી કાશી વગેરે સ્થળોમાં જઈ રહ્યો. અહીં ગોકુળ મથુરા તરફ આ લેફકોએ પાછી પોતાની તજવીજ ચલાવી શ્રીજીની મૂર્તિ છપાડી મુકી હતી તે પાછી ઠંકાણે બેસાડી. ગોકુળનો જે નાશ થઈ ગયો હતો તે પાછું વસાવવાનો ગોકુળનાથજી બાદશાહ સાથે બંદોબસ્ત કરી આવેલા તે પ્રમાણે ફરીથી નવું ગોકુળ વસાવ્યું. બાધઓએ ગોકુળનાથજીની શરત કમ્બુલ કરી નહીં તેથી ગોકુળનો કબજો ગોકુળનાથજી લઈ બેઠો. એ પ્રમાણે એ લોકે ઉપરથી દુખનું વાદલ હાલ તરત ટપ્યું; એટલે પાછા પોત પોતાના સોકાંતે દગવાના ધંધામાં પ્રવૃત્ત થઈ પોતાનો કમ ચલાવવા લાગ્યા.

સારપછી કેટલાંએક વર્ષોસુધી એ લોકોને ઝાઝાં વિદ્ય નજાં હોય એવું જણાતું નથી. પણ વળી પાછું ૪૦-૫૦ વર્ષે એક મોટું વિદ્ય આવી નડ્યું. તે એ કે દિલ્હીમાં ઔરંગઝેબ કરીને બાદશાહ રાજ્ય કરતો હતો, તેના બખ્તમાં શ્રીજીની બાખતમાં એ લોકોને પોતાને માંહે માંહે ટંટો ઉત્પન્ન થયો. કારણ કે શ્રીજીની મૂર્તિ સર્વેના ભાગમાં હતી એટલે બધા ધણી થવા લાગ્યા અને પોત પોતામાં લડવા લાગ્યા, પણ તેનો કંઈ નિકાલ આવે નહીં. પછી તેમાંથી એક બે જણાની આગરામાં બાદશાહના કારભારીઓ સાથે ઓળખાણ પિછાન હતી તેથી તેઓએ આગ્રામાં જઈ કારભારીઓની સાહેતારી બાદશાહને અરજ ગુજારી ફરિયાદ કરી. પછી બાદશાહે ન્યાયાધીશ કાજી વગેરેને બોલાવી ન્યાય કરવા કહ્યું. તેઓએ સામા પક્ષીઓ ઉપર સમન મોકલી બોલાવી લીધા.

મુદતસર બધા હાજર થયા અને એક બીજાની જુબાનીઓ લેવાઈ. તેમાં શ્રીજીનો પૈલવ, મૂર્તિની વિગત, માણસોની આવજાવની વિગત, તેના મહિમાની અનેક વાતો, તેની આવજાવની વિગત, તેના મહિમાની અનેક વાતો, તેની ઉપજ ખર્ચની બાખત વગેરે અનેક બાખતો વિષે પુછવામાં આવ્યું અને તે એક બીજાની અદેખાઈને લીધે બધું કહી દેવામાં આવ્યું. હતું. એ ટંટો ધણાક દહાડા ચાલતાં એનો શેવરનો ખુલાસો થયો કે ગોસાંધજીનો મોટો પુત્ર ગિરધરજી છે તેથી ટીલો એના વંશને મળવો જોઈયે. એમ ઠરાવી ગિરધરજીના વંશને ટીકાયત તરીકે રાખવા હુકમ થયો. અને બીજાઓ એ મંદિરમાં આવે જાય અને સેવા કોઈ કોઈ વખત કરે એવો ઠરાવ થયો.

એ તો પત્યું પણ કાજી મુદ્દાં વગેરેએ બાદશાહને કહ્યું કે સાહેબ ! આપણે આમ મૂર્તિઓનું ખંડન કરિયે છિયે ને આ લોકોએ તો વળી નવું લાકડું પેસાડ્યું; માટે એવું અનર્થકારક કામ આપણા રાજ્યમાં નવે સરથી થાય તો આપણને મોટી શરમ ભરેલી વાત થઈ પડે, તે માટે એનો જરૂર પડતો ઉપાય કરવો જોઈયે.

બાદશાહને એ વાત ધ્યાનમાં આવી કે આપણા પૂર્વજો મૂર્તિઓનું ઉત્થાપન કરતા હતા ને આપણા વખતમાં તેનું સ્થાપન થાય એ ઠીક નહિ. પછી બાદશાહે એ લોકોને કેહેવડાવી મોકલ્યું કે તમારા વડવાઓ અને અમારા

વડવાઓ વચ્ચે શરત થયેલી છે કે તમારે મૂર્તિપૂજન કરવી નહિ તે છતાં તમે હજી એ પાખાંડ રાખી બેઠા છો એ કામ તમે ધણુંજ અણુ ધટતું કર્યું છે. હવે આ હુકમ દેખતા તમારી મૂર્તિપૂજન કાઢી નાખી કરાર પ્રમાણે કરવું નહિતર બલાત્કારે તમને તેમ કરવાની ફરજ પડવામાં આવશે.

એ હુકમ આવતાં આ લોકોના ટાંટિયા નરમ થઈ ગયા. તે મનમાં ધણો પરતાવા કરવા લાગ્યા કે, આપણે પોતપોતામાં લડીને બધું જાહેર કીધું, તેમાંથી અંતે આ મુશીબતનું ફળ નિપજ્યું. પણ હવે થાય શું? હલકારાને કહ્યું કે ઠીક કરશું. બે ત્રણ દહાડા હલકારા રહ્યા પણ કાંઈ કીધું નહીં. ત્યારે હલકારાઓએ કહ્યું કે તમે કાંઈ કરતા નથી, માટે કરતા હો તો કરો. નહિ તો અમે બાદશાહને જઈને કહિયે છિયે પછી અમને દોષ દેશો નહીં. પણ અહીં તો શું કરવું તે સુઝે નહીં, ને મૂર્તિપૂજન બંધ કરવી એમ તો બને નહીં એટલે કાંઈ પણ જવાબ આપ્યા વગર બેસી રહ્યા.

બીજે દહાડે હલકારા લોકો એઓને કહીને ગયા કે અમે જઈને બાદશાહને આમ કહીશું. આ લોકોએ જાણ્યું કે હવે થાય તે ખરું. પાદશાહી છે. વળી યાદ આવશે ત્યારે કાંઈક કરશે. એટલામાં આપણે આટલાં વરસ કર્યું તેમ કાંઈક રસ્તો કરી લઈશું. હલકારા લોકોએ તો આગરામાં જઈ જાહેર કર્યું કે એ લોકો હુકમ માનતા નથી. બાદશાહને એ વાત સંભળતાં ધણોજ ક્રોધ ઉત્પન્ન થયો. પછી તરત હુકમ કરી દીધો કે પાંચસે માણસોનું લશ્કર લઈ જાઓ અને એ લોકોની મૂર્તિને ભાંગી નાખો. એવાં માણસોને તૂર્ત શિક્ષા થવી જોઈએ.

બાદશાહનો હુકમ થયો પછી કેઠલીવારમા લશ્કર એકઠું થયું ને ચઢાઈ ચાલી હવે આ લોકોએ પણ પોતાના જાસુસ રાખેલા હતા. કેમ કે બાદશાહ સાથે ચેડાં કરવાં તેમાં સાવચેત રહેવું જોઈએ. પછી આ લોકોના જાસુસોએ આવી કહ્યું કે આ પ્રમાણે હુકમ થયો છે ને લશ્કર દશ બાર ગાઉ ઉપર આવી પોંહ્યાંયું છે. એવું સાંભળતાંજ આ લોકો ગભરાઈ ગયા અને શું કરવું તેના વિચારમાં પડ્યા. વિચાર કરતાં તેમના ધ્યાનમાં આવ્યું. કે હવે અહિંથી નાહાસી ગયાવગર જુટકો નથી. પછી જેમ બને તેમ જલદી કરી એક બે રથ, એક બે ગાડાં ને દશ બાર માણસોને તૈયાર કરીને જલદી જલદી સામાન

બર્ષો. એક રથમાં શ્રીજીની મૂર્તિને સુવાડી તેમાં બે ત્રણ બાયડીઓ અને ગંગાબાઈ બેઠા. એક રથમાં મુખ્ય મોટા દીક્ષતજીના ત્રીજા છોકરા ગોવિંદજી તથા તેની સાથે બીજા બે ત્રણ મદારાજો. રથમાં બેઠા અને સામાન ગાડાં-ઓમાં ભરી અહિંથી વટાણા વાવી ગયા. તે બાદશાહનું લશ્કર જે રસ્તેથી આવતું હતું તેથી બીજે રસ્તે આ લોકો આગરે જવા નીકળી પડ્યા. એ વાન સંવત ૧૭૨૬ ના આસો સુદ ૧૫ ને રોજ પાછલી પોહોર રાત હતી તે વખત બનેલી છે.

બાદશાહનું લશ્કર બીજે દહાડે ગિરિરાજ આગળ ધામ ધુમ કરતું આવી પોહોંચ્યું, અને મંદિર ઉપર હલ્લો કર્યો ત્યારે તેઓને ખબર મળી કે મૂર્તિ ઉપાડીને એ લોકો તો ભાગી ગયા છે. તેથી હવે શું કરવું તે બાબત લશ્કરનો ઉપરી વિચારમાં પડ્યો. પછી બાદશાહને તે જાહેર કરવું તેને દુરસ્ત જણાયું, તેથી એક માણસ આગરે તૂર્ત મોકલ્યો. બાદશાહને ખબર થઈ કે એ પ્રમાણે મૂર્તિ લઈ તેઓ નાહાસી ગયા છે. પછી એ બાબતમાં જે પોતાના સલાહકારો હતા તેઓને બોલાવ્યા તે પૂછ્યું કે આપણે હવે શું કરવું? પછી બધાઓએ નક્કી વિચાર કરી ઠરાવ્યું કે એનું મંદિર છે તે પાડી નાખી ઉપર ઘોર બંધાવવી. તે પ્રમાણે ત્યાં ગયેલા સેનાધિપતિને બાદશાહે હુકમ લખી મોકલ્યો.

એ પેગામ લશ્કરના ઉપરી ઉપર આવતાં તેણે તે હુકમ માથે ચઢાવી મંદિર તોડી પાડવું શરૂ કર્યું. થોડા દિવસમાં મંદિર પાડી નાખી તે ઠેકાણે એક મસીદ અથવા ઘોર બનાવીને તે લશ્કર પાછું આગરે ગયું અને બનેલી સઘળી હકીકત બાદશાહને જાહેર કરવામાં આવી. તેણે થોડાં એક માણસોને હુકમ કરી રાખ્યો કે તમારે મૂર્તિની શોધમાં રહેવું- જ્યાં હોય ત્યાંથી એ મૂર્તિ પકડવી અને તેનો નાશ કરવો.

હવે આ લોકો અહિંથી ધણાજ છુપા લેખાસમાં ફાઇ ઓળખી ન શકે એવી તરેહથી છાના નીકળી પડ્યા. તેઓએ ગિરિરાજથી આગરાનો રસ્તો લીધો. ત્રીજે દહાડે પાછલી રાત ઘડી ૭ હતી તે વખતે અંધારામાં આગરામાં પ્રવેશ કર્યો. ત્યાં કંઈ સલામતી ભરેલાં ઠેકાણામાં જઈ રહ્યા. અહીં તેમને પાંચ સાંત દિવસ રહેવું પડ્યું. કેમકે શ્રીનાથજીની ગોદના નવનીતપ્રીયાજી નામની

મૂર્તિ ખીન્નઓને આપેલી જુદે રસ્તે લઇ આવવાને કહ્યું. તે તેઓ પ્રથમ ગોવર્ધનની તળેટીમાંજ મંદિરના સંસ્કાર જોવા થોભેલા હતા. પછી આ લોકો આગરે પોંછોંચ્યા પછી માણસ મોકલ્યો કે છાનામાના અહીં નીકળી આવો. પછી તેઓ પણ ત્યાં ચાર પાંચ દહાડે આવી પોંછોંચ્યા. એટલે બધા બેળા થઇ અનકૂટનો ઓચ્છવ ખાનગીમાં કરી ખીન્ને દહાડે કાંઈક ચરચા સાંભળત; રાતો રાત સટકી ગયા. અનકૂટની ખાખતમાં પ્રાગટ્યની વારતામાં લખેછે કે, “ પાછં ગુપ્ત અનકૂટ ભયો ભાતકે દિકાને ખિર કરી ધરી. ઓર સામગ્રી સમયાનુસાર યાત્રકચિત્ર પકવાન ભયે. ઓર ગુપ્ત શ્રીગોર્વધન પૂર્વ શ્રીગોવિંદ-જીને કીની ઓર વિધિપૂર્વક અનકૂટ શ્રીજીકો ભયો. જે ગંગાબાઈને તા સમે કીરતન કીયે. ઓર મદંગાદિકકો કહ્યુ ઉદ્દેશ ન ભયો.”

પછી ત્યાંથી ડંડોદ્ધાર કરીને કોઇ સ્થળ હશે તે તરફ જવાને સવારનાં વહેણાં રાજભાગ કરીને નીકળી પડ્યા. બાદશાહને પછી કોઇ માણસથી ખબર થઇ કે ગિરિરાજવાળી મૂર્તિ અહીં આવેલી હતી. તેથી તેમનું પગલું કાઢવા થોડાંક માણસો મોકલ્યાં. તે પગલું લેતા લેતા આગળ ચાલ્યા. હવે શ્રીજીવાળાઓનાં પેટમાં તો ખટકો તેથી ખબર રાખ્યાંજ કરતા હતા તેથી તેઓને ખબર થઇ કે મ્લેચ્છ થોડા એક આવી ચુકા છે એટલે તૂર્ત ગાભરા બની ડંડોદ્ધારથી ચાલી નીકળ્યા. તે એક ચંપલા કરીને નદી હતી તેને પાર હિતરી કોઇ ગુપ્ત જગામાં ભરાઇ બેઠા. ડંડોદ્ધાર પાસે બાદશાહી માણસો આવી પોંછોંચ્યાં ત્યારે તેમને ખબર થઇ કે અહિંથી તો તેઓ ગયા. તેમણે વિચાર કર્યો કે એ લોકો ભાગતા ફરશે તો તે આપણા હાથમાં આવવા મુશ્કેલ છે, માટે હવે જ્યાં ઠેકાણું કરી રહેશે ત્યાં આપણે એની ખબર લઇશું. એમ વિચાર કરી ત્યાંથી ચાલી નીકળ્યા.

આ લોકોને પાછી ખબર પડી કે બાદશાહનાં માણસો પાછાં ગયાં છે એટલે ત્યાંથી પાછાં ડંડોદ્ધાર આગળ એક કૃષ્ણપુર ગામ છે ત્યાં આચ્યાં. વળી અહીં એક પીડા નડી. તે એવી કે કોઇ વૃજરાજજી નામનો મહારાજ હતો કે જે શ્રીજીને વાસ્તે પ્રથમ આગરામાં લજો હતો, તે થોડાં માણસો સાથે રાખી એઓની પુઠે ફરતો હતો. તે ડંડોદ્ધાર આગળના મુકામમાં તેને કાંઈક લાગ આવી ગયો એટલે જખરદસ્તીથી એ લોકો પાસેથી વૃજરાજજીએ શ્રી નાથજીની મૂર્તિ ઝુંટવી લીધી અને પોતે ધણી થઇ બેસી રહ્યા.

પછી આ લોકો એ ઠેકાણેથી દશ બાર ગાઉ છેટે કોઈ ગામ હતું ત્યાં જઈ કુટુંબ સુધ્ધાં રહ્યાં. પછી દર રોજ ખખર રાખતા કે જેવી રીતે એણે કર્યું તેમ આપણને લાગ આવે તો આપણે પણ ચુકવું નહિ. અહીં એમના હકમાં એક વાત સારી થઈ. તે એ કે વૃજરાજાએ બધાં માણસોને રજા આપી. પોતાની તરફનાં નવાં માણસો રાખ્યાં પણ એ જળગરિયા જીનાજ રહેવા દીધા. તેમની મારફત આ લોકોને દરરોજની ખખર મળતી ગઈ. એક દિવસ જળગરિયાઓએ તેઓને ચેતાવ્યું. કે આજ બીજો કોઈ માણસ નથી. ધણા ખસ નિર્ભય હોવાથી આગળ પાછળ થઈ ગયા છે માટે દોડી પોંહાંચો. તેથી ગોવિંદજી અને બીજાં બે ત્રણ માણસો ત્યાં ગયાં. વૃજરાયજી રાજભોગ સરાવવા મંદિરમાં પેઠા કે પછવાડે ગોવિંદજી દોડી પોંહાંચ્યા. અને તેનો એક હાથ મજબુત પકડી કટારી સાથે લાવ્યો હતો તે કાહડી. અને વૃજરાયજીને કહ્યું કે હવે તારી સેવા ધણા દહાડા થઈ તેથી અમને શ્રીજી સોંપી દે. નહિ તો આ ઘડી તુંને મારીને કટકે કટકા કરી નાખું છું. પ્રીય અને સુગૃહસ્થો ! જીઓ એ લોકોની સ્વાર્થ ખુદ્ધિ !!! જે પોતાની પેઢીની રાસ પુંજ જે મૂર્તિ કે જેને નામે એ લોકોને લાખો રૂપીયા મળે તે પોતાના કાકાનો દીકરો લઈ જતો હતો, તેને મારી નાખી કટકા કરવાપર આવવાને પણ બીના નહિ. એવા કપટથી ભરેલાઓને કેટલાંએક માણસો ઇશ્વરાવતાર માને છે !!! હવે એ માનનારા મનુષ્યો કેહેવાય વાર ? હું તો જાણું છું કે કદી નહિ.

આવો ભયંકર સમો જોઈ વૃજરાજા બીનો. ને તેની પાસે કાંઈ હથિયાર નહિ એટલે લાચાર. નહિ તો એ પણ એનો ભાષજ હતો. પછી તેણે કપ્પુલ કર્યું કે આજથી હું મૂર્તિ મૂકીને અંહિયાથી નીકળું છું. (મરણિયાથી સહુ કોઈ ડરે) તે કપ્પુલાત નક્કી થયાથી એણે વૃજરાજાને જીવતો મુક્યો અને જમાડીને તરત વિદાય કરી દીધો. પછી પોતાનાં કુટુંબને અહીં તેડાવી લીધું ને બધાં એકઠાં થયાં. પછી ત્યાંથી જલદી પાછી કુચ કરી. કારણ કે વૃજરાજાને કાઠી મુક્યો તેથી તે વખતે વૈર લેવા સારૂ બીજાં માણસો લઈ આવી પાછી મૂર્તિ ઝૂંટવી લઈ જાય, વળી સાથે માણસો હતાં તેને પણ રજા આપી એકાદ બે માણસ રાખી તમામ સાધારણ રીતે અહીંથી બાગી છુટ્યા, પછી શાક, સામગ્રી, રસોઈ વગેરે પોતાને હાથે કરતા, પોતે ચાર જણ સાથે

હતા ગોવિંદજી, વલ્લભજી, બાળકૃષ્ણજી અને દાઉજી. તેમજ વડિજીઓ વગેરે પણ હતાં, તે સહુ અહિંથી ચાલતાં થયાં,

ફરતાં ફરતાં તેઓ ખુદી કાઢે આવી પોહ્યાં, ત્યાંના રાજાએ તો પોતાની નવાઇમાં રહેવા કહ્યું હશે, પણ ડર મોટો ખેંટલો આ બિચારા રહી શક્યા નહીં. તેમ શું કરવું તે પણ એ લોકોને સુઝે નહીં. કોઇ જાહેર ગામમાં તો રહી શકાય નહીં. પછી કૃષ્ણવિલાસ કરીને એક સ્થળ હતું ત્યાં એક પદ્મ શિલા હતી તે ઠેકાણે સાધારણ વેરાંગીઓના વેશમાં કોઈ જાણે નહીં તેમ ચાર મહીના રહ્યા. પછી વિચાર કર્યો કે કોઇ જોરાવરના આશ્રય નીચે રહિયે તો ઠીક થાય, કેમ કે ત્યારેજ નિર્ભય થઇ શકાય; એમ વિચારી જોધપુર ગયા. અને ત્યાં જઈ ત્યાંના રાજા જસવતસિંહજી પાસે પોતાની ઠગાઇ ભરેલી યુક્તિઓ કરવા અને તરેહવાર રીતે દેવનો ભાવ દેખાડવા બહુજ તજવીજો કરી. પણ તે રાજા કાંઈક સમજી હશે અથવા તેના પ્રધાન વગેરેમાં કોઇ સમજી હશે તેથી આ લોકોની ચાર મહીના સુધીની યુક્તિઓ કાંઈ કામ લાગી શકી નહીં, પછી જાહેર જગામાં તો એ લોકોથી રહેવાય નહીં તેથી જોધપુરથી થોડે દૂર એક ચાંપાસેની કરીને ગામ હશે તેમાં સાદી રીતે અનુધી રીતે રહ્યા,

હવે આ લોકોને વિચાર થયો કે આપણે આગલ કેમ જતા કરી શું? વાટમાં ઘણું ઠેકાણું તજવીજ કરી તો કાંઈ વળ્યું નહીં. આખરે જાણ્યું કે જોધપુર વાળો રાખશે, તો તેણે પણ દાદ દીધી નહીં ને ઘણું ઠેકાણુંથી ઉલટું લાગી જવા હુકમ થયો. (બાદશાહના ચોરને કોણ સંધરે?) પછી શું કરવું તે આ લોકોને સુઝે નહિ; ત્યારે આ લોકોએ એકઠા થઈને વિચાર કર્યો કે હવે કેમ કરિયે? એક બીજાનાં મત લેતાં એમ નિશ્ચય થયું કે આખો ખટલો સાથે લઈ ફરવું એ જોખમ ભરેલું છે. ઉપરાંત જ્યાં સાથે જઈ પડિયે છિમે ત્યાં અગાઉથી આ વાત સાંભળી ભાવિક હોય તે પણ બાદશાહના ડરથી ગભરાઇ જાય છે. તેથી એમ ઠરાવ્યું જે હવે જેનો આશ્રય લેવો સુઝતો હોય તેની પાસે એક જણાએજ જવું અને જ્યાં ચોકડું ખેસવા જેવું હોય ત્યાં નક્કી કરીને પછી બધાને ત્યાં તેડાવવાં,

એ વિચાર નક્કી કરીને પછી ગોવિંદજી મહારાજ તથા ગંગા બાઈ અને એક બે માણસ કોઈ મજબૂત માજલું પકડવા નીકળી પડ્યાં. એક બે ટેકાણે સેજસાજ તજવીજ કરીને પછી જાણ્યું કે હવે આપણે ઉદયપુરમાં જઈએ તો વખતે ત્યાંનો રાજા મિરાંબાઈ વગેરેનો સંબંધી અને જાતે વિજયને માનનારો છે તો ત્યાં વખતે આપણાં બાગ્યોદય થશે, એવું ધારીને તેઓ ઉદેપુર જવા નીકળ્યા. મજલ દર મજલ કરતાં ત્યાં આવી પોહોંચ્યા. પછી પોતાની તજવીજ લગાવી આસ્તે આસ્તે કારબારી ઓની ખુશામત કરી તથા કોઈ પૂજા કરીને મહારાણાજીની મુલાકાત લીધી. તે વખતે ઉદેપુરમાં રાણા રાયસંગજી રાજ્ય કરતો હતો. પછી રાજ્યમાં ધીરે ધીરે પગ પેસારો થતાં ગંગા બાઈ જનતાન ખાનામાં જ આવ કરવા લાગી અને ગોવિંદજી મહારાજે રાણાજીને વારે ધડીએ બેટવું ચાલુ રાખ્યું. ધીમે ધીમે રાણાની માને ગંગા બાઈ ઉપદેશ કરવા લાગી અને રાણાને ગોવિંદજીએ ઉપદેશ કરવા કંઈ બાકી રાખ્યું નહીં. તેમાં એક વાર તો તેને તે મૂર્તિમાં તેઓનો બાવ લગાડ્યો. વળી તમે મીરાબાઈને 'અજળ કુવરીનાં કુટુંબી છો, માટે તમારા જેવા આવા ધર્મનાં કામમાં મદદ નહીં કરે તો હિંદુધર્મ રેહેશે નહીં. તમે ધર્મના સ્થંભ છો વગેરે ખુબ વખાણુ કરી કરીને તેઓને જાંચે ચઢાવી પોતાનો હેતુ સિદ્ધ કરવાનો પ્રયત્ન કર્યો. વળી હંમેશના નિયમ પ્રમાણે કાર-બારીઓને તો પડખામાં આગળથીજ લીધા હતા તે પણ આગળ ટેકા બરાવવા લાગ્યા. એ પ્રમાણે ચાર પાંચ મહીના સુધી અત્યંત મેહેનત તજવીજ અને યુક્તિઓ કરી ત્યારે રાણાજીની ડોસી કોઈ હશે તેનું મન જરા પીગળ્યું. પછી ડોસીએ કહ્યું કે હું રાણાજીને કહીશ. હવે રાણાનું મન પણ જરાજરા બધાઓએ ભેળા થઈ ગાળી રાખ્યું હતું. વળી ગોવિંદજીએ પણ કહ્યું કે જોધપુરવાળો રાખેછે, પણ શ્રીજીની ઈચ્છા તમારા મુલકમાં મીરાજવાની છે. વળી ચાવચંદ્રદિવાકરૌ તમારું નામ પરેહશે. વગેરે કીર્તિના લોભથી રાણાજી આશ્રય આપવા તૈયાર થઈ રહેલા એટલામાં રાણી મા એ પણ કહ્યું કે આવી રીતે મ્હેંજોના ઉપદ્રવથી નાસી આવેલા આપણા રાજમાં રહેવા ઈચ્છેછે તેને રાખિએ તો ઠીક. મહારાણાએ કહ્યું કે આપણે રાજમાં રાખિએ તેની તો મારે કંઈ ચિંતા નહિ, પણ બાદશાહ જાણશે તો

ખફા થશે. ડોશીએ કહ્યું કે બાદશાહને ક્યાં ખબર પડવાની છે? કદાચ પડશે તો આપણે તેનો ઈલાજ કરીશું. એવો વિચાર કરીને ગોવિંદજી મહારાજને કહ્યું કે ઠીક છે; બસે અમારા રાજમાં આવીને રહો, પણ તજ-વીજથી અમે કહીએ ત્યાં રહેજો.

હવે કેવી તજવીજથી અને ક્યાં રાખવાં તેનો તેઓએ પોતપોતામાં નિર્ણય કર્યો કે ઉદયપુરથી બાર પંદર ગાઉ ઉપર ડુંગરોની ટેકરીઓની વચ્ચે એક શીલાડ કરીને ગામડું છે ત્યાં સાધારણ રીતે તમારે રહેવું એમ ઠરાવ્યું. પછી ગોવિંદજી વગેરે ત્યાંથી તરત ચાંપાસેની દોડી પાંહોંચ્યાં. અને જેમ બને તેમ તૂર્ત શ્રીનાથજી વગેરેને લઈ શીલાડ ગયા. ત્યાં પ્રથમથી રાણાએ બતાવેલી જગા રોકીને બેઠા. તેમાં પ્રથમ સાધારણ જગા બાંધીને સેજસાજ રીતે બેઠા. ગોકુળથી સંવત ૧૭૨૬ ના આસોસુદ ૧૫ ના નીકળ્યા ને તે સંવત ૧૭૨૮ ના ફાગણ સુદ ૭ ના શીઆડ આવ્યા ને સાધારણ જગામાં બેઠા ત્યાં-સુધી બે વરસ, પાંચ મહીના ને સાત દિવસ રથમ નાહાસ બાગ કરતા તેઓ ફર્યા હતા.

અંહિયા અંતે એ પ્રમાણે તેઓ ઠેકાણે પડ્યા. અને પછી તો માત્ર પોતાનો વૈભવ વધારવાનીજ તજવીજ કરવી રહી. તે તજવીજ યાત્રા વગેરેના મહીમાં વધારીને તો થામ નહિ ! કેમકે બાદશાહને ખબર પડે તો વિદ્ય થાય. પછી રાણાને બેઠ બાંધી આદું ખાઈને લાગુ પડવા મંડી ગયા. રાણો પણ બંતે વિ-જ્ઞાનુભક્ત, વળી મીરાબાઈ તથા અજબકુંવરી. એઓના પૂર્વજોમાં વિજ્ઞાનુભક્તાણી થઈ ગયલી, વળી મૂર્તિઓ ઉપર તો પંડિતોએ આર્ય લોકોને સારી રીતે બાવ લગાડેલોજ. ઇત્યાદિ ઇત્યાદિ કારણોથી અને ગોવિંદજી વગેરેની તજ-વીજથી રાણાને એના ઉપર બાવ સારો બેઠો. તેથી પોતાનાં રાજ્યની તર-ફથી એઓનો ખરચ સારી રીતે ચાલે તેવો બંદોબસ્ત કર્યો. અહિંથી એ ઓનું ટકુ આગળ ચાલવા લાગ્યું.

ચાર પાંચ વરસ એમ કરતાં નીકળી ગયાં ત્યારે રાણાને તથા મહારાજને એમ વિચાર આવ્યો જે હવે એ વાત બાદશાહ ભૂલી ગયો હોય એમ દેખાય છે. વળી આ લોકો પાસે પણ પૈસો કેટલોક જમા થયલો હતો, વળી ગોકુળથી પણ પૈસો સાથે લાવેલા ખરા, એટલે મંદિર બંધાવી વૈભવ વધા-

રવાની મહારાજને હોંસ થઈ. તે વિચાર તેણે રાણાને જણાવ્યો અને વળી સમજાવણીની તજવીજ કરી. રાણો પણ ધણી સહવાસથી એઓની મૂર્તિ ઉપર ભાવિક થઈ રહેલો હતો એટલે એ વાત તેણે કબુલ કરીને મંદિર બંધાવી આપવા ખુશી જણાવી. પણ એક તેણે તેઓની સાથે શરત કીધી કે મંદિરમાં અખત્યાર તમારો નહીં.

પછી મહારાજને પાસેથી લખાવી લીધું કે “શ્રીનાથજીની સેવા રાણાજી ઉપર ખીરાજે છે ને આ મંદિરની બાબતમાં સર્વે અખત્યાર રાણાજીનો છે, અમે માત્ર તેવા દાખલ રહ્યા છીએ તે શ્રીજીની સેવા કરીએ તથા અન્ન વસ્ત્ર લઈએ. અમને રાણાજી આ જગામાંથી કારણ સર અથવા વગર કારણે કાઢી મુકવા મુખત્યાર છે.” વગેરે વગેરે બાબતોનો પક્કો લેખ લખાવી લીધો.

પછી મંદિરનું કામ ચાલુ કર્યું ત્યાં પાછો વિચાર કર્યો કે મંદિર કેવું બંધાવવું? ત્યારે અહીં પણ કાંઈ બાદશાહનો ડર નાબુદ થયેલો નહિ તેથી પછી મસીદને ઘાટે મંદિર બંધાવવા ઠરાવ્યું. તે પ્રમાણે બાંધવાનું શરૂ કર્યું. બે ત્રણ વરસે મંદિર બંધાઈ રહ્યું તેમાં મૂર્તિને બેસાડી. વળી રાણાને લાગુ પડીને તેક ભોગ સાર તજવીજ કરી એટલે રાણાએ તેનો પણ બે ચાર ગામે આપીને બંદોબસ્ત કરી આપ્યો. અને આ ભોકાનું કામ આગળ ચાલવા માંડ્યું.

હવે બાદશાહવાળી વાતને આઠ દશ વરસ નીકળી ગયાં એટલે આ ભોકા પોતાના મનથી એકાએક નિર્ભય થયા. ગુજરાત, મારવાડ, સિંધ અને ગોકુળ મથુરા વગેરે તરફ માણસો મોકલી તથા વૈષ્ણવો ઉપર કામલો લખીને બંધાને જાણુ કર્યું. હવે અગાઉ થએલા વૈષ્ણવો વગેરેને બાવ તો ખરોજ એટલે જાતરાનું ઠેકાણું શ્રીજીદ્વાર ઠરાવ્યું. પછી તો હજારો ભોકા આવવા લાગ્યાને ઉપજ પણ ઠીક વધવા લાગી. અને દેશોદેશ પ્રખ્યાતી પણ સારી થઈ.

એમ થતાં વળી શ્રીજીવાળાઓ ઉપર એક વાદળ ઘેરાઈ આવ્યું. તે એ કે આ વાત ફેલાતાં ફેલાતાં દિલ્હી, આગરા વગેરે ઠેકાણે પોહ્યાં. તે વખતે શીહાડમાં આવે લગભગ બાર વરસ થઈ ગયાં હતાં. અંતે બાદશાહ ઔરંગઝેબને એ વાતની ખબર પડી કે આપણે જેને ડાંગરા દીધા હતા તે- ભોકા ચોરીથી નાસી જઈ પાછા ઉદેપુરની નવાઈમાં પોતાનો ડંગરો જમાવી બેઠા છે.

બાદશાહે તરત ઉદેપુરના રાણાને હુકમ લખ્યો કે અમારો અમુક ચોર તમારી નવાઇમાં આવી રહ્યો છે તેને આ પત્રદરશણે અમારી તરફ મોકલી દેજો. નહિ તો અમે તમારા રાજ્ય ઉપર ચઢી આવીને જળરજસ્તીથી તેને લઇ જશું. રાણો તો આ પેગામ સાંભળી ગભરાયો પણ તેનો આડો અવળો જવાબ લખાવી ઉડાવ્યો. બાદશાહને જવાબ આપતાં રાણાએ વિચાર્યું જે આવા સાધારણ કામ સારું કાંઇ બાદશાહ લડવા આવશે નહીં.

અહીં બાદશાહને તો જવાબ સાંભળતાંજ અત્યંત ક્રોધ ચઢ્યો. તેણે તરત એક મોકું લશ્કર લઇ રાણા ઉપર ચઢાઇ કરી. તેમાં પોતે પણ સાથે ચઢી નીકળ્યો. મજલ દરમજલ કરતા બાદશાહ ઉદેપુરની નવાઇમાં આવી પાંહેંચ્યો. એ વાતની રાણાને ખબર પડતાં તે ગભરાયો અને મહારાજને બોલાવી પૂછ્યું કે હવે કેમ કરશે ? તેઓ તો શું કરી શકે, પણ વિનંતી કરી કે સાહેબ ! બાનાની લાજ તમારે રાખવી. હવે આ સેવા તમારી છે. અમારી નથી. ડાશીને ખુબ રંગ ચઢાવેલો તેથી તેણે પણ આવીને કહ્યું કે “ દીકરા, આપણને ક્ષત્રીને લડવામાં કાંઇ એવું નથી ; તમે જમીન વગેરે સારૂ લડી મરો છો તો જેને આપણે દેવ કરી માનીએ છિયે તેને વારતે લડવું જોઇયે. ” એ વગેરે ઉપદેશ કરી તેને ખુબ ચઢાવ્યો.

રાણાએ પણ વિચાર્યું જે શરણ આવનારને વેરીના હાથમાં સોંપવો તેમાં ક્ષત્રીને એવું છે. વળી આ મૂર્તિની બાબતમાં તેમ બને તો આખા હિંદુ વર્ણમાં મારી ફેંજેલી થાય. માટે જે થાય તે ખરું. આપણે બાદશાહ સાથે લડવું.

લડવાનો વિચાર નક્કી થતાં શ્રીજીવાળાને કહાવે મોકલ્યું કે તમે તમારી સાવચેતીમાં રહેજો. તેઓએ પોતપોતાનો જનાનો તથા કેટલોક અસબાબ સોમવાસ કરીને કાઈ છાની જગા હશે ત્યાં પોંહેંચાડી દીધો. શ્રીજીવાળાએ પણ વિચાર કરી પોતભા ઉસળા મંદિરમાંથી ભરીને એક “ વાઢરા ” કરીને ગામ હતું, તેની પાસે એક મોટી નાળ ડુંગરના ટેકરાઓમાંથી હતી કે જેની આગળ પાછળ બહુજ ઝાડી હતી. તેમાં એક નાહાના ડુંગરામાં ગુફા શોધીને તેમાં શ્રીનાથજી તથા અસબાબ વગેરે લઈને છુપાઈ બેઠા. એ જગા બહુ અધરી અને મૂર્તિ રથ ઉપર મુખ્યા વિના પોંહેંચે નહીં ને અધરી જગ્યા-

વિના બચાવ થાય પણ નહીં. પછી ધણીક મુશ્કેલીથી અને અત્યંત દૃષ્ટી રથ ચલાવ્યો. જ્યાં બહુજ ખાડા ખખેચીયાં આવ્યાં ત્યાં રતાં ગાદલાં વગેરે અસખાબ બરીને જેમ તેમ ત્યાં પોંદોંચ્યાં.

એ પ્રમાણે બંદોબસ્ત થતાંજ રાણાએ હુકમ કર્યો કે લશ્કર તૈયાર થાય. જે ચાર કલાકમાં લશ્કર તૈયાર થયું ને બાદશાહનાં લશ્કરની સામા ચઢી નીકળ્યા. ખેલો તો લડવા અવેલોજ હતો. રાણાનાં પણ ત્રીસ ચાલીસ હજાર માણસ હતાં. જેઉ લશ્કર ઉદેપુરથી આસરે ૨૦ ગાઉઉપર મળ્યાં. બેઉમાં રણશિંગડાના નાદ થયા ને લશ્કર લડવાને તૈયાર થયું. રાણાએ ધણી તદબીરથી લશ્કરમાં ફરી સર્વને સમજાવ્યું કે આપણી ઉપર આ ધર્મસંકટ આવેલું છે માટે હિંમત રાખી મરણિયા થઈ પડશે તો આપણી ફતેહ થશે.

પછી બન્ને લશ્કરમાં યુદ્ધ શરૂ થયું. હવે લશ્કર એકાએક ભેટભેટા થઈ ગયું તેથી બાદશાહ પોતાના જનનાને સાથે લાવેલો તે છોટે મુકી ન શક્યો. પછી તે વખતે તરત થોડાં માણસોને હુકમ થયો કે આ જનનાને છોટે લઈ જાઓ. આ કોરે યુદ્ધ ચાલ્યું ને આ જનનો નાહો. પછી તે જનનાવાળા પડખે કોઈ સલામત જગા હશે એવા ઈરાદાથી તે તરફ ચાલ્યા એટલામાં તો બનાવ એવો બન્યો કે રાણાનું મદદનું લશ્કર તે બાબુથી આવતું હશે તે આ જનનાને ભેટ ભેટાં થઈ ગયું. પછી તે જનનાની સાથે માણસો હતાં તેને કેદ પકડી લીધાં ને કેટલાએક દાસીઓ સાથે બાદશાહની રંગીચંગી નામની માનીતી બેગમ હતી તેને સાથે લઈ રાણાનાં લશ્કરમાં મળ્યા.

જે ત્રણ કલાક લડાઈ ચાલી પછી એકબીજાની ખુશીથી બંધ રહી. રાણો પોતાના તંબુમાં દાખલ થયો, તે વખતે મદદનીશ લશ્કરના વડાએ રાણાને ખુશ બબર આપી કે બાદશાહની બેગમ આપણા હાથમાં પકડાઈ છે. રાણો સાંભળી બહુ ખુશ થયો, અને તે જનનાને પોતાની પાસે અણાવ્યો. પાસે આવતાં રાણાએ બેગમનો બહુ સત્કાર કર્યો અને કહ્યું કે અમારાથી તમારે કાંઈ ડરવું નહીં. હું તમને મારી ધર્મની બેહેન ગણું છું. એમ કહી સારી આસના વાસના કરીને બોજત વગેરેથી સત્કાર કર્યો. બેગમ તો અત્યંત પ્રસન્ન થઈ, પછી રાણાએ પૂછ્યું કે “બાઈ સાહેબ! હવે શો હુકમ છે? બેગમે કહ્યું કે તમે બાદશાહ બેળી કરો તો પછી તમે કેહેશે તેમ કરી દઈશ.”

રાણો કહે “ જોવી આપની ખુશી.” પછી બેગમ, દાસીઓ અને એનાં માણસો સાથે લઈને રાણો પોતે કેટલાંએક માણસો સાથે લઈ બાદશાહની છાવણીમાં પ્રભાતે ગયો.

હવે બાદશાહને મોડી રાતનાં કાંઈ માણસથી ખબર મળી કે રંગીચંગી રાણીના જનનાને રાણાનું લસ્કર પકડી ગયું, એવું સાંભળતાં બાદશાહ બહુ અફસોસમાં પડ્યો, હવે ઉપાય શો કરવો તેના વિચારમાં આખી રાત કાઢી, પ્રભાતે પોતાના અમીર ઉમરાવો એકઠા કરી વિચાર કરવા બેઠા, એટલામાં બાહારનાં લસ્કરે છોટથી માણસોને મ્યાનો સાથે આવતાં જોયાં, તેઓએ આવી ચેતાવ્યું જે આપણા જનના જેવું કાંઈ આવેછે. આ એકઠા થયલા માણસો પણ બાહાર આવી જુવેછે તો તેજ જનનો આવતો જણાયો, પણ જરાવાર ઉભા રહ્યા એટલામાં તો તે લોકો આવી પોહ્યાંમ્યા, બાદશાહને આવી સલામ કરી, રાણા રાયસંગજી પણ ઘોડેથી ઉતરી અને બાદશાહને અત્યંત નમ્રતાપૂર્વક કુન્નશ બજવી, બાદશાહ અને તેની મંડળી રાણાને ખુદ જોઈ બહુ આશ્ચર્ય પામ્યા, પછી રાણાને માન દઈ આસન આપી તંબુમાં બેસાડ્યા.

બાદશાહ જઈને પેહેલાં રંગી ચંગીને મળ્યો. તેણે થયેલું વૃત્તાંત બધું અસરકારક રીતે બાદશાહને કહી સંભળાવ્યું. રાણાની ઘણીજ તારીફ કરી અને કહ્યું કે મેં એને વચન આપ્યું છે જે તું જે માગીશ તે હું બાદશાહ-પાસેથી અપાવીશ, માટે કૃપા કરીને તમારે એને જરૂર ખુશ કરવો. મારો એ ધર્મનો ભાધ થયો છે માટે તમારે એને ખુશ કરવો.

પછી બાદશાહ બાહાર આવી રાણાને અત્યંત પ્રસન્નતાથી બેટચો, તેનું ઘણુંજ હેસાન માન્યું અને લડાઈ ચાલતી છતાં પોતાનો આટલો વિશ્વાસ લાવી પોતે ચાલ્યો આવ્યો તેથી તે બહુજ ખુશ થયો, અને કહ્યું કે “ આપકે કામોંપર મેં બહુત ખુશ હુઆહું.” “ અબી આપ કહો જે કોનસી બાતમેં ખુશ હોસો મેં આપકું બક્ષીસ કરું.” રાણાની તો બીજી કાંઈ માગણી હતીજ નહીં તેથી કહ્યું કે “ સાહેબ! આપના પ્રાતાપથી જે જોઈયે તે છે, પણ એક માગુંછું કે આ મારા દેશમાં મૂર્તિ રહે છે તેને તું ઉપદ્રવમાં કર. ને તારા લશ્કરથી મારી રૈયત હેરાન છે માટે તેને જલદી લઈને તારે દેશ ચાલ્યો જ.

પછી એક ઉમરાવ કોઈ સારો માણસ હશે તેણે કહ્યું કે સાહેબ ! આ-
પણનાં જીવતાં અને સહુ કરતાં પ્યારાં રાણી સાહેબ હાથમાં આવ્યા છતાં કાંઈ
પણ ઉપદ્રવ કર્યા વિના પોતે જાતે આવી નમ્રતા પૂર્વક સોંપી દીધાં ત્યારે આ-
પણે એક નિર્જીવ પથ્થરની મૂર્તિ જે આપણને કાંઈ ઉપદ્રવ કરતી નથી તેને
એમની એમ રાખવાની ધણીજ સાધારણ માગણી કરે છે તો તે એને બક્ષીસ
કરવી જોઈએ.

બાદશાહનાં મનમાં તો પેહેલાંથીજ દયા ઉસકેરાયલી હતી તેમાં વળી
આ ઉમરાવના કેહેવાથી વધારે મળ્યુતી થઈ ; એટલે બાદશાહે કહ્યું કે જેમ
તમે રાજ થાઓ તેમ કરવા હું તૈયાર છું. પણ જરા જોટલી એક મારી વાત
રાખશો તો હું વધારે ખુશી થઈશ. તે એ કે એ તમારા દેવનું મંદિર બીજાં
ધામ છે તેવું નહિ પણ જુદી રીતનું કરવું. એટલી એક વાત મારી રાખવી
પડશે.

રાણાએ કહ્યું કે સાહેબ ! એ દેહેરં ચણાવતી વખતેજ આપના ડરથી
મસીદ બાંટી કરેલું છે અને તેમાં ફેટલુંક બાંધકામ પણ મસીદના જેવું કર્યું છે
અને તમારી ધાર્મિક મંદિર તમામ સાંકડું કરી માંહે મૂર્તિને બેસાડીછે કે
તમે વખતપર આવો તો મંદિરનું બારણું બહારથી ચણી લઈએ તો તમને
કેવળ મસીદજ જણાય. માટે તે વિષે તમારે બેસીકર રહેવું. બાદશાહે
કહ્યું એમ છે કે ? રાણાએ કહ્યું હા સાહેબ. પછી બાદશાહે રાણાને અને મૂર્તિને
અભયપત્ર લખી આપ્યું. ને પોતાનું લખકર લઈ ચાલતો થયો. એ દિવસથી
શ્રીજીની મૂર્તિ નિર્ભય થઈ.

રાણો ઉદેપુર ગયો અને પોતાના કુટુંબને તેડાવી લીધું. શ્રીજીવાળાને
એ લોકોનો માણસ જેને વાટકાની ગુફાની ખખર હતી તેને સાથે કેહવડાવ્યું
કે હવે તમ નિર્ભય થયા. તે માણસ જલદી ત્યાં દોડી, પોહોંચ્યો અને વધા-
મણી આપી કે મહારાજ આ પ્રમાણે આપણી પીડા ટલી. અને રાણાજીના
પત્ર પણ દાઉજ વગેરે મહારાજને વાંચીને બહુજ ખુશી થયા કે ચાલો હવે
સદાની બાવટ ટલી. એ ગુફામાં એ લોકોને ત્રણ દહાડા રહેવું પડ્યું હતું પણ
આ શુભ ખખર સાંભળતાં તરત પાછા રથમાં બેસી શીહાડનો રસ્તો તેઓએ
લીધો. ત્યાં જઈ આનંદથી પોતાની જગ્યામાં ખુશી થતા થતા આવી બેઠા
કહ્યું છે કે,

શ્લોક:

ઉદ્યોગઃ સાહસં ધૈર્યં । બલંબુદ્ધિઃપરાક્મઃ ॥

ષડેતે યત્ર તિષ્ઠંતિ । તત્રદેવો પિ શંકતે ॥ ૧ ॥

અર્થ—ઉદ્યોગ, જલદી કુદી પડવું. ધૈર્ય, બલ, બુદ્ધિ અને પરાક્મ એ છ જ્યાં વસે છે તેનાથી દેવતાઓ પણ બીહે છે. મતલબ એ કે એ છ ગુણ જેનામાં હોય તે હરેક વિકટ કામ કરી શકે છે. તે પ્રમાણે એ સોફાએ કર્ણ અને અંતે પાર પડ્યા ને યાત્રા વગેરેનો પ્રચાર પણ પછી ખુબ ચાલુ થયો.

એ પ્રમાણે શ્રીજીની ઉત્પત્તિ, વિદ્ય તથા સ્થાપન છે. પણ તે વિષે એ સોફાના કોઇ મહારાજે અથવા લાગતા વળગતાએ “શ્રીગોવર્ધન નાથજીની પ્રાગટ્ય વારતા નામે એક પુસ્તક આસરે ૧૩૦-૩૫ વરસ ઉપર રચ્યું છે, તેમાં એવી વાતો લખી છે કે પ્રમાણશાસ્ત્રનો એક અક્ષર પણ જેણે જોયો હોય તે એમાંની એક પણ વાત માને નહીં. અને સાધારણ બુદ્ધિથી વિચાર કરે તેને પણ તેમાંની સંકડે નવાણું વાતો ખોટી જણાય. વળી જાણે બકવાદ કરતો હોય તેમ એક ઠેકાણે એક વાતને બીજા ઠેકાણે બીજી વાત એમ પોતાની લખેલી વાતોને ભૂલી જઈ તેનાથી વિરુદ્ધ કેટલીક વાતો લખેલી છે. તેવી વાતો પણ બોળા વૈષ્ણવો ખરેખરી માને છે એ કેટલી અફસોસની વાત છે. હવે સજ્જનોને એવી વાતોના નમુના જણાવવા સારું પ્રાગટ્યમાંની કેટલીક વાતો નીચે લખી જણાવું છું.

“શ્રીકૃષ્ણાયનમઃ ॥ અથ શ્રીગોવર્ધન નાથજી કે પ્રાગટ્યકો પ્રકાર લિખ્યતે. જે શ્રી ગોવર્ધન નાથજી આપ પ્રગટ હોયકે ભૂમિલોકમે જે જે ચરિત્ર કીયે, સો શ્રીગોકુલનાથજીકે વચનામૃતકે સમૂહતે શુદ્ધ કરીકે ન્યારે ન્યારે લિખતેહેં આ ઉપરથી જણાય છે કે જેમ બીજી વાતોમાં ગોકુલનાથજીએ ગોટાળાનાળી જુઠાણું કરેલું તેમ આ બાબતનું પણ પુસ્તક લખી રાખ્યું હશે, પણ શ્રીજીને ત્યાંથી ભાગવું પડ્યું એડલે ગોકુલ નાથજીની વાતો રદ થઈ હશે તેથી તે ગ્રંથનો આધાર લઈ પાછળથી આ રચેલો દેખાય છે. વળી લખે છે કે “અબ નિત્ય લીલામે શ્રીગોવર્ધન નાથજી શ્રીગિરિરાજ પવંતકી કંદલાનમે અનેક ભક્તન સહિત આપ બિરાજમાન હે. સો તહાં શ્રીઆચાર્યજી મહા

પ્રજા આપ સદા સર્વદા સેવા કરતે હું ” હવે આ કેવી હશવા સરખી વાત છે કે બાહારથી જોઈયે તો શ્રીજી શીહાડમાં બેઠા છે ને આચારજીએ ગંગાજીમાં જળ સમાધ લીધી છે; અને અંદરથી એના માર્ગનો સિદ્ધાંત જોઈયે તો શ્રીજી ગોલોકમાં અખંડ રાસક્રીડામાં ખીરાજે છે અને આચારજી તો શ્રીહાકોરજી તથા શ્યામનીજીનાં મોંમાંથી વિરહાશિ નીકળ્યો તેમાંથી પેદા થયા હતાં. તેને હુકમ થમેલો હતો જે એ માર્ગ ચલાવીને તમે પાછા અહીં આવો ને વળી શ્યામનીજીએ ત્રણ વાર આજ્ઞા કરી એટલે ત્યાં ગયા એમ લખે છે, તેથી તે-ઓનાંજ મત પ્રમાણે વિચાર કરતાં અને સિદ્ધાંત જોતાં ઉપર લખેલી વાત તદ્દન ખોટી દેખાય છે. વળી લખે છે કે “સંવત ૧૪૬૬ મેં શ્રીજીકી ઉર્ધ્વ ભુજાકો દર્શન ભયો.” દ્વાદશ કુંજમાં લખે છે કે ગોલોકના જીવ પૃથ્વી ઉપર જન્મ્યા હતા, તેની યાદ શ્રીહાકોરજીને આવી તેથી વિરહ ઉત્પન્ન થયો. એટલે હાકોરજી તથા શ્યામનીજી બેહુનાં નેત્રમાંથી વિરહાશિ નીકળ્યો તેનો સંબંધ થતાં વલ્લભાચાર્ય અશ્વિ સ્વરૂપ થયા ત્યારે હવે શ્રીજીને જીવોની વાત તો ૧૫૩૫ માં યાદ આવીને ખોતે જડાય તો ૧૪૬૬ માં પ્રગટ થયા એ કેવી હશવા જેવી વાત છે? તેનાં પેહેલાં દરશણ અન્યોરમાં એક વૃજવાસીને થયાં કે જોણે ગોગમન કર્યું હતું. “ફેર પોડશ દિનતાંઈ કાહુકો દર્શન ન ભયો” વળી લખે છે કે “કાહુકો વૃજમેં કહુ વસ્તુકી કામના હોતી તખ ભુજાકોં દુ-ગ્ધકો સ્નાન માનતે તખ વાકી કામના સિદ્ધ હોતી” અફસોસ ! એવું હતું તથાપિ વૃજવાસી તો ખિચારાં જૂએ મરતાજ રહ્યા. તે આજ પર્યંત પણ કોઈ કોડપતિ, લક્ષાપતિ અથવા હજારોનો ધણી જોવામાં આવતા નથી. એટલુંજ નહીં પણ આજકાલ મહારાજો કરજદાર થઈ જૂએ મરે છે તેને શ્રીજી કાંઈ આપી શક્યા નથી. (હવે કદાચ પૂંજ થઈ રહી હશે !!!) વળી લખે છે કે “યા પ્રકાર સો સંવત ૧૫૩૫ પર્યંત વૃજમેં ભુજ પૂજ.” (અગાઉ હિંદુસ્થાનમાં ચોરને ઉભો જમીનમાં ડાટતા તેવી રીતે છેક ૬૯ વરસ સુધી શ્રીજીને ડાવવાનું કેમ મન થયું હશે ?)

વળી લખે છે કે, “સંવત ૧૫૩૫ વૈશાખ વદ ૧૧ કે દિન શ્રીગોવર્ધનના થજકો મુખારવિંદ પ્રગટ ભયો. તાંઈ દિનશ્રી વલ્લભાચાર્યજીકો પ્રાદુર્ભાવ અગ્નિ કુંડતે ભયો. આર કૃષ્ણ અવતારકે વૃજવાસી સખ વૃજમંડળમે જ-

હાં તહાં મનુષ્યકુલમેં પ્રગટ બયે". હવે ઉપરની ૧૯ વર્ષની વાતનો ખુલાસો થયો. શ્રીજીએ પ્રથમ પ્રગટ થવાનું મન તો કર્યું પણ પછી વાદ આવી હશે કે આચારજીથી પ્રથમ હું કેમ પ્રગટ થાઉં ? તે સાર એમને એમ રહ્યા હશે. અને કૃષ્ણ અવતારના ગોપો અવતર્યા તેની કથા પણ લખનારને ખબર પડી ગઈ. વળી તે વાત એઓના પોતાના સિદ્ધાંતથી પણ ઉલટી છે. કેમકે એ લોકો કહે છે કે શ્રીકૃષ્ણે તો બધાનો ઉદ્ધાર કર્યો હતો, ત્યારે વળી આ ગોપો આટલા દહાડા કેમ જીવ્યોનીમાં રહ્યા ? વળી કહ્યું છે કે કૃષ્ણાવતાર પછી બાકી રહેલા જીવોનો ઉદ્ધાર કરવા વલ્લભનો અવતાર થયો ત્યારે આ વૃન્દવાસી ક્યાંથી નીકળી પડ્યાં ? વળી લખે છે કે, "સદુ પાંડેકી સહસ્ત્ર ગાયથી તિનમેં એકકો નામ ધુમરીથી સો જબ ઘરી ચાર દિન પિછકો રહે તબ ગિરિરાજ પર્વત કે ઉપર ચાઢકે શ્રીનાથજીકે મુખાર વિંદકે ઉપર સ્તન કરિકે ઠાઠી હોયકે દૂધ સ્ત્રવે સો દુગ્ધ આપ આરોગે" વાહવારે ! હુંશિયાર. પોતાની મેળે દૂધ કાઢી દેનાર પશુ પ્રાણી અને પીનાર જડ મૂર્તિ !! વળી લખે છે કે "પાછે છય મહીના પર્યત વહી દૂધ આપ આરોગે સો એક દિન મની ચિંતા તથા સધૂ પાંડે ગાયકો સ્વરૂપ દૂધ દેખકે ગાયકે પીછે ચલ્યો ગયો, તબ ઉતને યહ સબ પ્રકાર દેખ્યો; તબ દંડવત ઇતને કીની ઓર ઇતકું શ્રીમુખકો દર્શન બયો; તબ શ્રીનાથજીને શ્રીમુખ સોં સધૂ પાંડેસોં સાક્ષાત્ આજ્ઞા કીયે જો મેં શ્રી ગોવર્ધન પર્વતમેં રહત હું. ઓર ઈંદ્રદમન, દેવદમન ઓર નાગદમન મેરો નામ હેં. યા પ્રકાર સદુ પાંડેસોં શ્રીમુખતેં શ્રીજીને આજ્ઞા કરી, ઓર યા પ્રકાર સદુકી ગાયકો દૂધ શ્રીજી નિત્ય આરોગતે. ઓર આજ્ઞા દીની જો આજતે મોકું વા ગાયકો દૂધ દુહીકે દોય બીરીયાં ખાઈ બાઓ" જુવો હવે જેનો ગાયનોજ ધંધો તેને એવો બુધ્ધક ઠરાવ્યો કે તેને છ મહીને તો દૂધ ઓછું થવાની ખબર પડી. વળી ઉપર કહે છે કે ભુજનો બહુજ મહિમા થયો ને મુખરવિંદ તો કોઈ જોવા પણ ગયા નહીં. છ મહીના પછી શો સંભવ. વળી મૂર્તિએ સદુસાયે વાતો કરી, વળી તૈયાર દૂધ પીવાનું શ્રીજીને તે દહાડેજ સુઝ્યું. શું લખવાની મૂખતા. કેટલેક દહાડે ગાય વસુકી ગઈ, તેથી બીજીનું દૂધ લઈ ગયા. તે શ્રીજીએ ઝટ પારખી લીધું ને કહ્યું કે હું બીજી ગાયનું દૂધ પીતો નથી. નંદકુળની ગાયનું દૂધ માત્ર પીયું છું.

આ વખતે તો ખીજી ગાયનું દૂધ પીવા ના કહીછે તે પછી તો બધીનું પીવા સાચ્યા (એના ઠરાવ પણુ છોકરાં જેવાજ હશે.) વળી એક ઠેકાણે લખેછે કે શ્રીનાથજી બોલે “અરે! ધરમદાસ યહ ગાયતું સદ્ પાંડેકે ખરિકમે કરીદે, યા-કો દૂધમે અરોગૂંગો. ઓર કુંમનદાસકોં શ્રીજીને આજ્ઞા કરી જો કુંમનદાસ તું નિલ મેરેપાસ ખેલવેકું આયોકર” આવી વાતો માનનારાની બુદ્ધિનો શું મ-દિમાં યાદજો ? એટલી તો અટકળ કરવી જોઈયે કે એ પાપાણુની મૂર્તિમાંથી શબ્દ કેમ નીકળ્યો હશે ? વળી શિલામાં કોરેલી મૂર્તિ કુંમનદાસ સાથે કેમ રમી હશે ? તે પણુ કાંઈ વિચાર કરતા નથી. વળી લખે છે કે એક માધવા-નદ કરીને કાંઈ હતો તેને ઈચ્છા થઈ જો હું શ્રીજીને અન્ન આરોગાવું તથા શુંજર ધરાવું. તેને શ્રીજીએ કહ્યું કે “મેં તો જાણ શ્રી આચારજી મહા પ્રભુ-જી પધારેંગે તખ શ્રી હસ્તસો રસોઈ કરકેં મોકું અન્ન પ્રાશાન કરવાવેંગે તખ બોજન કરંગો. ઓર તાંહાં તાંઈ હમ બૃજ બાંસિનમેં ખેત્રેંગે” અહીં એમ લખે છે અને આગળ લખેછે કે “કબહું (શ્રીજી) કુંભનદાસકું સંગ લેકે માખન ચોરીકું બૃજબાસિનકે ધરમે પધારતે.” પાપાણુની મૂર્તિ ચોરી કરવા જતી !!! અગાઉ લખેછે કે ફક્ત નંદકુળની ગાયનું દૂધ આરોગે તે વાત અહીં લ-ખનાર બૂલી ગયો તે બધાને ત્યાં ચોરી કરેછે તેમ લખ્યું.

વળી લખેછે કે, પુછરીમેં એક વૃજવાસી હતો, સો માનેં માનતા કરી જો મેરે બેટાકો વિવાહ હોયગો તો મેં યા દેવદમનકોં સવામન દહીં અરોગાઉંગો સો વાકો વિવાહ તત્કાલ લંગો”. પાપાણુનાથજી પાસેજ જો છોકરીઓ હોય તો કેટલાક એક મહારાજો દક્ષિણ વગેરેમાં રખડી ૧૦ ૨૦ હજાર રૂપૈયા ખરચી જેવી તેવી કન્યા લાવેછે, ત્યારે તે તો બેવકુફો કેહેવાય. નહિ તો સ-વાતું અઢીમણુ દહીં આપીને શ્રીજી પાસેથી કેમ લઈ ન આવે ?

વળી લખે છે કે “એક જવન પુરાકો વૃજવાસી હતો સો વાકી ગાય ધને મેં ખોઈ ગઈ. સો તહા સિંધ રહત હતો તખ વાને માનતા કરી જો મેરી ગાય સિંહ નહિ મારેગો તો યા ગાયકો દૂધ દેવદમનકોં અરોગાઉંગો. પાછે રાત્રસમે વા ગાયકોં સિંધ મિલ્યો તાકું શ્રીજીને-ભુજ પસારકેં કાનપકરકે નિકાસ દીયો ઓર ગાયકું ખરીકમે કરદીતી.” પથરામાં કોરેલી બાં બલી ભાં-બી થઈ ગઈ. એ પણુ લાલચુ દેખાય છે. દૂધ સાર ગાય બચાવી ને ગોપ-

કેશના બાપને ઝાલના પટથુમાં ફાંસીની સજા થઇ તેની દોરી વગર દોકડે કાપી નહીં. વળી બીજે દહાડે કુંમનદાસને શ્રીજીએ કહ્યું કે “કુંમનદાસ મેરી બાં દુખતહે”

એ પુસ્તક લખનાર કોઈ વિધાતાનો દીકરો દેખાય છે કે જેને જીવોની ખબર પડે છે. લખે છે કે, “જબ શ્રીગિરિરાજકી આસપાસ જૂજખાસી એર ગાય શ્રીકૃષ્ણાવતારકી પ્રગટ બઈ, તિનસું આપ કીડા કરને લગે” વળી લખે છે કે શ્રીમદ્વલ્લભાચાર્યજીકાં શ્રીગોવર્ધન નાથજીને પુકારકે ઝારખંડ (કાશી આગળ) મેં આજ્ઞા કીધે જો મેરી સેવાકાં જૂજમેં પધારે. કેવડી મોટી ખુમ !!! ગિરિરાજ ઉપરથી કાશી આગળ સાંભળવામાં આવી. ત્યારે ત્યાનાં રહેવાસી તો બધા બેહેરા થઈ જવા બેઠયે. ત્યારે એ મૂર્તિ આગગાડીમાં હોય તો કેવું સાઈ કે મુંબઈથી ગાડી નિકળે તે જબલપુર સુધી તો સહજ સમજવામાં આવે.

આપણે પ્રથમ ભાગમાં કહી આવ્યા છેયે કે વલ્લભાચાર્ય પેહેલાં ગોકુલમાં સદ્ગુણોને મળ્યા તેનો પતો પ્રાગટ્યમાં છે. લખે છે કે, “તબ શ્રીઆચારજી આપ ઝારખંડમેં તેં જૂજમેં પધારે. સો સદ્ગુણોકે ધર અન્યોરમેં ચોતરાપર ખીરાળે.” વળી એ મૂર્તિ સદ્ગુણોની ઝુપડીમાં હતી તે પણ મળે છે કે એનો અખત્યાર સદ્ગુણોસે હતો એમ લખે છે. વળી લખે છે કે, એર શ્રીનાથજીને શ્રીઆચાર્યજીકે સુનાઇયે કે લીયે ટેર કીયે જો નરો (સદ્ગુની દીકરી) મોકાં દૂધ લાઓ. જો જા બોલસોં ઝારખંડમેં આજ્ઞા કીયે, સોઈ યહ બોલ સે. યહ મુન નિશ્ચય કરકે શ્રીઆચારજી શ્રીનાથજીકે મિલવેકે લીયે શ્રીગિરિરાજ પર્વતકે ઉપર પધારે. તબ થોરીસી દૂર પધારે તબ શ્રીનાથજી અતિ હરખ કરકે સામે આયકે મિલે. આ વાતમાંથી એ બેઉ ઉપર ભાવ રાખનાર માણસોને કેહેવાનું એ છે કે, ભાઈ જીઓ તમે જેને અંતરજનમી, સાક્ષાત્ લગવત અવતાર જે શ્રીવલ્લભાચાર્યને માનો છો તેને મુદલ ખંબર ન પડી જે શ્રીજી પ્રગટ થયાછે ને મારે આગળ શુ કરવું છે, એ અજ્ઞાનતાથી તો અંતરજનમીને બદલે અજ્ઞાની સિદ્ધ થાય છે. વળી શ્રીજીનો પણ મહિમા પુસ્તકોમાં લખ્યો છે તેવા દેખાતનથી, કેમ કે વલ્લભાચાર્યને એના શીખ કરવા બેસી રહેવું પડ્યું છે. વળી લખે

છે કે પાષાણની મૂર્તિ ડુંગર ઉપરથી ઉતરીને આચાર્યજીની સામી આવી. એમ લખે તેને પાખંડી નહીં તર બીજુ શુ કહેવાય ?

વળી લખેછે કે. એક પાથોગુજરી ગાંઠે લીકા હતી સો વહ અપને પુત્રકો છાક લે જાત હતી. સોતામે સું બજાત્કારસુ દોય રોટી છિડાયક આપ આરોગે. ” મંદિરમા બંધ પડ્યા હોય ત્યાંથી કીડી થઈ પાષાણની મૂર્તિના કળતી હશે કે શું વળી જડ તે દોડીને લોકો પાસેથી ઝૂંટવી લે લલાએ બધું તો એઓના હિસાબે ખરૂં પણ એ પાષાણની મૂર્તિ આરોગે એ બુદ્ધિ માનથી કેમ મનાય ? કેમ કે પથરામાં એવી પાલાણુ તો હોનજ નાહિ કે બે રોટી સમાય. એવી બીજી પણ પાંચ સાત વાતો આઠ જવાની કલ્પિત છે તે આવી લખવાની કાંઈ જરૂર જણાતી નથી કેમ કે આ ઉપરજથી સમજાઈ જાય છે.

વળી લખે છે કે “એક અરીગકો બૃજબાસી હતો તાસુ શ્રીજી આજ્ઞા કીયે જો તું મોકું દૂધ રોટી લાય દે.” બિચારા મંદિરમાં શુ જીને મરતા હશે. આમ લખી પાતાની લાજ જાય છે તે પણ સમજતા નથી. એમના મનથી તો બધું જુહુંજ છે. બાકી જટ સમજાવવા જેવું કરે છે તે ખરૂં છે કે જંગલી લોકોને શંકા થવાના યોગ્ય સવાલોજ ક્યાંથી ઉઠે ? વળી લખે છે કે “આર ગોપાલ ગ્વાલકો આપ આજ્ઞા કીયે જો તું મેરે દર્શન કરવેકું નિત્ય આયો કરીયો” અહિંયાં આગલો મહિમા બધો પાણીમાં જાય છે કે પાસે રહેનારા ગ્વાલોને ખબર નથી જે શ્રીજી કોણુ છે ? તેથી કોઈ દર્શન પણ જતું નથી એવી વાત આ ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે. નાહિ તો જેનો મહિમા ગાજતો હોય તે ધણીને કોઈને કહેવાની ગરજ શું કરવા પડે ? વળી એને લગતી બીજી પણ વાત છે “આર આગરેમેં એક બ્રાહ્મણુકો છોરા હતો વાકું દેવદમન સ્વપ્નમેં દર્શન દીતો આર આપ શ્રીમુખતેં આજ્ઞા દીની જો મેં વ્રજકો ઠાકોરજી હું સો તું આયકેં મેરો દર્શન કર. લખનારની મૂર્ખાઈ જુઓ કે ઠરાવે છે પરમેશ્વર ને મનમાં પ્રેરણા કરવાની શક્તિ બિલકુલ નહીં. વળી વલ્લભાચાર્યને પુકારીને કહ્યું અને આને સ્વપ્નમાં કહ્યું. સ્વપ્નમાં જડ મૂર્તિએ પ્રેરણા કરવી કે પ્રવેશ કરવો તે ‘મૂર્ખો શીવાય કોણુ માને ? વળી લખે છે કે “વાલરીકાકાં (તેના આપ) શ્રીજીકે દર્શન કરવાય તગ શ્રીનાથજી વાકી બાંહ પકરકે સદૈવ

અપની ગોપમંડલીમે સ્થાપન કીનો. પણ તે જીવતો નહીં. મારીને પછી ખીજાં ખોળિયાંથી લીધો. આ ઉપરથી એમ સમજાય છે કે બાદશાહના ડરથી અવારનવાર કોઈ માથુસને બાદશાહનો જાસુસ હશે એવા શકથી મારી પણ નાખતા હશે.

એક વૃજવાસણે માખન દશ શેર ચઢાવવાની માનતા કરેલી. તે સાસુ સસરાના ડરથી ત્યાં જઈ ન શકી એટલે તેણે કહ્યું કે “ધર વારેનકે આગે મેરો આવનોં ન બનેગો તબ વાકી આરતી જનીકે” દેવદમન આપ પધારે અર માખન લેકે અરોગે”. આમતો આની પાસે આવતાં ખીતીહતી વળી ચોરીથી આરોગાવતું હતું ત્યાં ધરમાં બોલાવ્યો તે કોઈ એ જોયા નહીં વાહવારે જખરો જાદુગર !!

વળી “એર એક ભગવદ્ભક્ત હતો સો વહ ટાંડકે ધનેમે રહતહુતો જો શ્રી ગિરિરાજ પર્વત ઉપર ચઢી કે ટાંડકે ધને મેં પધાં એર સધુઆદી સખ ભગવદી સંગહુતે.” આગળ હું ને પાછળ હું. અગાઉ કહ્યું છે કે બધે ઠેકાણે શ્રીજી દોડા દોડ કરતો તે અને દરશન દેવા ભગવદીઓ પાડાઉપર નાખી લઇ ગયા. પણ ખરી વાત એમ દેખાય છે કે તે દહાડે મુસલમાનોની ધાસ્તી એ લોકોને બણી હતી તેથી કોઇ ઓચિંતી લસ્કરની ટુકડી જોઇ હશે એટલે જલદી પાડા ઉપર મૂર્તિને નાખીને કોઈ ગુફામાં લઇ ગયા હશે ત્યાં એ ઉપર લખેલી બનાવટ કરી તાલ લગાવી છે.

પૂરણમલ્લ ક્ષત્રીએ પ્રથમ ગિરિરાજ ઉપર મંદિર જે શરતે તથા જે તજવીજથી બનાવી આપ્યું તે આપણે અગાઉ કહ્યું છે તે બાબતમાં પ્રાગ-ટયમાં લખે છે કે, “સંવત ૧૫૫૬ ચૈત્ર સુદરકે દિન પૂર્ણ મલ્લ ક્ષત્રીસોં શ્રીજી આજ્ઞા કીયે જો તું મેરો મંદિર બનવાય. તાપાછેં વહ આઈકેં શ્રી આચારજી મહાપ્રભુનસોંવાનેં બિનતી કીની તબ શ્રી ગોવર્ધનનાથજીકી ઈચ્છા જની કે શ્રી આચારજી મહાપ્રભુને શ્રીગિરિરાજસોં પૂછી જો આપકે ઉપર મંદિર બનેગો. એર ટાંકી બાજેગી. સોતાકી કેસી હમકોં આજ્ઞા હૈં? તબ શ્રી ગિરિરાજ વહ આજ્ઞા કીયે જો શ્રી ગોવર્ધનનાથજી મેરે હૃદયકે ઉપર બિરાજે જો મોકોં ટાંકી લગવેકા પરિશ્રમ ન હોયગો.” લખનાર જખરો તો ખરો!! મનુષ્યાકારની મૂર્તિને તો પોતાનાં પુસ્તકમાં બોલાવી તે બલે પણ

એક ડુંગરને પણ બોલાવી લીધો એવી વાતો માનનારા તો એ પથ્થર જેવા લક્ષ્યના જરૂર હોવા જોઈએ. વળી લખનાર એક વાત બૂલી ગયો. અગાઉ લખે છે જે “શ્રીજી સદા સર્વદા ગિરિરાજની કંદલાનમેં બિરાજમાન હે” ને ગિરિરાજ પાસથી વલ્લભાચાર્યને કેહેવડાવેછે કે શ્રીજી બીરાજશે તો ટાંકી લાગવાની ચિંતા નથી. ત્યાં એ નક્કી થયું કે સદા સર્વદાની વાત તેણે જીવી લખી.

દેવલ શિખર બંધ ચણાબું. પછી શિખર બંધ દેહેરાં બાદશાહ પડાવી નાખતાં. ત્યારે કોઈ સવાલ કરે કે તમે જેને ભગવાન કહો છો તેને કેમ જ્ઞાન ન રહ્યું જે શિખર બંધ દેહેરાં બાદશાહ બાંગી નાખશે. તે સાર એક મૂર્ખને સમજાવવાની વેતરણ કરી છે કે ઉસ્તાદને વલ્લભાચાર્યે બે વાર નકસો કરવા કહ્યું તો બે વખત શિખર બંધ દેહેરં ચીતરી લાવ્યો તેથી વલ્લભાચાર્યે જાણ્યું જે શ્રીજીની એવી ઈચ્છા હશે. હવે જીઓ મૂર્ખાઈ. એક તો એકે તો મકાન કેવું બનાવવું તે બનાવનાર ધણી કહે તેમ થાય કે ઉસ્તાદ પોતાની ખુશીથી કરી લાવે? વળી અહીં બીજી વાત જણાય છે તે એકે શ્રીજીને વલ્લભાચાર્ય વાતો કરતા હતા એમ લખ્યું છે તે ઉપર હરતાલ ફેરવે છે. નહિ તે ઉસ્તાદ ચીતરી લાવ્યો ત્યારે પૂછે નહીં કે મહારાજ આપની એવી ઈચ્છા છે કે નહીં? લખનારાઓથી ખોટાને ખરું રૂપ તે ક્યાંથી આપીશ કાય? બાંકીજંગલી જટને વશ કરવામાં કાંઈ ચિંતા જેવું નથી તે વળી તમારે જોઈએ પણ એટલુંજ. હવે જો ખરું વિચારિએ તો પૂરણમલ્લ કાંઈ એઓને જાણતો નો હોતો તેથી તેણે પોતાની ખુશી પ્રમાણે બાંધ્યું હશે.

હવે જંગલીઓને સમજાવવા સાર કેટલુંક બિખ્ય લખી ગયા છે. “શ્રીજીની ઈચ્છા શિખરબંધ મંદિરમેં હે તારેં કોઇક કાલ યા મંદિરમેં બિરાજેંગે, તાપાછેં દેશાંતર પધારેંગે, પિછે ફિર વૃજમેં પધારેંગે, તબ પુછરીકી ઓર મંદિર બનેગો.” અગ્રાનીઓમાં આ મોટું બિખ્ય થઈ પડે કે જીવો બાઈ એ લોકો લખી ગયા છે તેમ થયું. પણ વિચારવાન તત્કાળ જાણશે કે દેશાંતર પધારશે કહ્યું ત્યાંસુધી તો પુસ્તક લખનારને ખબર હતી. વળી પાછા વૃજમાં પધારશે તે તો એ લોકોનો પ્રથમ વિચાર હશે જે સારી રીતે સમાધાન થાય એટલે વૃજમાં જવું. ખરો મહીમા ત્યાં છે. વળી ફલાણી

જગાએ પાછું દેહેરું કરવું તો તે પણ કહી ગયા હશે કે જેને દેહેરું કરાવવાનો વખત મળે તેણે ફલાણી જગાએ કરવું. હાલ ગિરધરલાલ મહારાજ ધણું વર્ષ થયાં તજવીજ કરે છે ને સાંભળ્યા પ્રમાણે ગિરિરાજમાં દેહેરાં પણ ચલાય છે. પણ વચમાં રાજને ને ગિરધરલાલને ખટપટ થઈ તેથી હાલ હવે એ કામ અટકેલું છે. આગળ થાય તે ખરું.

આમાં વળી એક પોગળ પોતાને હાથે પાઘરું કર્યું છે તે એ કે મંદિર બનાવી આપવા તો પૂરણમલ્લે કહ્યું પણ પછી શું બન્યું કેમ થયું જે વીસ વર્ષ સુધી મંદિર અધુરું જ રહી ગયું; તેમાં પૂરણમલ્લને ખુટેલો બનાવ્યો છે. “ઝોર પૂરણમલ્લે પાસ એક લક્ષ કછુક સહસ્ત્ર મુદ્રા હતી સો એક લક્ષ મુદ્રા તો મંદિરમાં લગ ગઈ. ઝોર કછુક સહસ્ત્ર બાકી રહી સો તાકું લેકે પૂર-નમલ્લ દમ્ભિન દેશકું ગયે સો તાંહાંતેં હીરા લાલ લાયકેં વિક્રય કિયો સો તામેં ત્રીન લક્ષ મુદ્રા પેદા બમે. સો પાછેં આયકેં પૂરણમલ્લને મંદિર પૂરણ કીયો.” આટલા પ્રતાપ છતાં વીસ વરસ અધુરા મંદિરમાં બેસવું પડ્યું. એ પ્રભુની પ્રભુતાઈ પણ જોવા જેવી છે.

અગાઉ આપણે લખ્યું છે કે પૂરણમલ્લનાં મંદિરથી વલ્લભાચાર્યને અલાભ થયો તે આમાં પણ લખે છે કે “બડો મંદિર સિદ્ધ બયો તબ સેવામેં બંગા-લિનકે રાખે. માધવેંદ્રપુરી મુખિયા કીયે ઝોર ઉનકે શિષ્યનકું સેવામેં રાખે ઝોર કૃષ્ણદાસકું અધિકાર સોંપ્યો.”

અગાઉ ચતુરા નાગાને પાડાપર ચઢી દર્શન આપી આવ્યા હતા ને ગો-વિંદકુંડ ઉપર તેજ ધણીએ રોટલી ને વડીનો ભોગ ધર્યો ત્યારે શ્રીજી રાજભોગ મુકી દઈને ત્યાં દોડી જઈ ખાઈ આવ્યા. પણ સામગ્રી થોડી હતી તેથી પેટ ભરાયું નહીં એટલે પોતાનો પૂજારી માધવેંદ્રપુરી હતો તેને “આજ્ઞા કીયે જો મોકુ બૂક લગી હેં તાતેં રાજભોગ ફેર કરો” અને એનીજ જોડે બીજી વાત એને ખોટી પાડનારી લખે છે તે એ કે “માધવેંદ્રપુરી શ્રીજીકોં નિત્ય ચંદન સમરપતે. પરંતુ વહ શ્રીજીકોં આછો નહીં લગતો તથાપિ શ્રીઆચાર-જી મહા પ્રભુનકે રાખે હતે તાતેં શ્રીજી ઉનતેં કછુ આજ્ઞા નહી કરતે” રાજ-ભોગ બીજો ધરવાની આજ્ઞા કરી ને ચંદન નહિ લગાડવાનું ફેહેવામાં આચાર-જીની શરમ રાખી. વળી તેને કાઠી મુકવામાં શરમ ન રાખી. લખે છે કે

“શ્રીજીને અવધૂત દાસકોં આશા કરી એર કૃષ્ણદાસકોં આશા કરી જે એ બંગાલી હમારો દ્રવ્ય ચુરાયકોં લે જતહે” સો ધન બંગાલિનકોં નિકાસો” વળી આરોપ પણ મુખ્યો જે અમારો પૈસો ચોરી જાય છે.

આચારજીના છોકરા અથવા ગુસાંઈજીના બાધ ગોપીનાથનો ચોટા કેમ વળેલો છે તે આપણે અગાઉ બીજા ભાગમાં લખેલું છે. તે બાબત અહીંયા લખે કે “ફેર શ્રીગોપીનાથકે પુત્ર શ્રીપુરુષોત્તમજી હતે સો શ્રીગિરિરાજકી કંદલાનમે પધારે જો શ્રીજી અપને શ્રીહસ્તસોં પકરકે સદૈવ લીલામે અંગીકાર કીયે. તજ પુત્ર વિન્નેગ કરકે શ્રીગોપીનાથજીકો ચિત્ત બહોત ઉદાસ લયો. તજ હલાંતે શ્રીજગન્નાથ દેવકોં પધારે તહાં શ્રીબલભદ્રજીકે સ્વરૂપમે લીન હો ગયે.” એવી એવી કલ્પિત વાતો બતાવીને બેવકુફાને લુટવાની તાલ તો ઠીક લગાવી છે પરંતુ તેમાં સમજી કસાય તેવી સબલ યુક્તિઓ જણાતી નથી.

લખે છે કે. “માધવેંદ્રપુરીકું શ્રીજીને આશા દીની જો મોકું અસલ મલ-માગિર ચંદન લાયકે સમરપ. મોકોં ચંદન લગાયવેકો પ્રેમ હે.” પથરાની મૂર્તિએ આશા કરી. વળી તેને ચંદન લગાડવાનું મન થયું. વળી છોકરાની પેટે ઉપર તેની ઉપર બદા લગાડી કાઢી મુકવાનું કહે છે ને અહીં ચંદન લઈ આવવા હુકમ કરે છે. જે માણસ ખોટું ભરડવા બેસે તે આંધું પાંછું જીવે નહીં. ઉપરની વાત લખ્યા પછી લખે છે કે માધવેંદ્રપુરી અહિંથી મલયાગિર ચંદન લેવાને ગયો તે પેહેલાં શ્રીજગન્નાથપુરીમાં ગયો. ત્યાં એને ખીર ખાવાનું મન થયું. એટલે ત્યાં એક ગોપીનાથજીની મૂર્તિ છે તેને ખીરના કટોરા ભોગ ધરાયા હતા, તેમાંથી ગોપીનાથજીની લાકડાંની મૂર્તિએ” એક વાટકો ખીરકોં ચુરાયકે અપને સિંગાસનકે નીચે દબકાય રાખ્યો. ભોગ સયા પછી પંજા પોતપોતામાં લડવા લાગ્યા. ત્યારે ગોપીનાથ (લાકડાંની મૂર્તિ) બોલ્યા જે મેં ચોરી રાખ્યો છે. તે આપણા ગામમાં માધવેંદ્રપુરી કરીને એક આવ્યો છે તેને આપી આવ્યો છું, આમાં લખનારે જીવે કેવી બેવકુફાઈ કરી છે કે પારકી મૂર્તિને બોલાવી. પણ તે તો પારકાને ખોટું કહે તો પોતા વિષે પણ સેવકોને શંકા રહે તે સાર. વળી માધવેંદ્રપુરી જીવતા તો પાછા આવ્યાજ નથી ત્યારે લખનારને એ ખબર ક્યાંથી પડી? વળી ગોપીનાથજીએ ખીર ચોરી ને પંજા સોકોને કહ્યું કે કસાણાને આપો તે શાહુકારીથી કહેતે તો

એના બાપનું શું જતે.? હાય! હાય! એવી વાતો પણ ખરી માનનારા તે માથુસો હશે?

વળી લખે છે કે માધવેંદ્રપુરી ને તેની સાથે તેનો એક શિષ્ય કે જે રાજ હતો તે બેઉ ચંદન લઈને આવતાં હતા ત્યારે “દોઉ બનમે બેઠે સો શ્રીજીકો ધ્યાન કરત હોતે. સો તાસમે શ્રીનાથજીને જાન્યો જો મેરે લીયે માધવેંદ્રપુરી મલયાગિરચંદન લેકે આવત હેં તાતેં ઉઠાંહી બનમે જાયકે શ્રીનાથજીને ઉનકો દર્શન દીનો. સો શ્રીજીમજાતુકો શ્રંગાર હે ઓર શ્રીજીને માધવેંદ્રપુરી સોં આજા કીની જો ચંદન ધસકે મોકું લગાઓ. મોકુ ગરમી લગત હેં. સો વાને લગાયો.” વળી લખે છે કે તે લોકોને પછી શ્રીજીએ કહ્યું કે હવ તમે અહિયાંથીજ પાછા જાઓને મલયાચલ પર્વત ઉપર મારી બેઠક તથા સ્વરૂપ છે તેની સેવા કરો. ત્યાં રોજ ઇંદ્ર મારા દર્શન કરવા આવે છે. પછે તે લોકો અહીં મરણ પામીને બીજી દેહથી ત્યાં ગયા હશે એમ જણાય છે. વળી માધવેંદ્ર પુરી પણ ભવિષ્ય જણવતો હતો એમ લખે છે. વલ્લભાચાર્યને જનોઈ દઈ ગુરુ દક્ષણામં માધવેંદ્રપુરીએ માગ્યું હતું જે “આપ શ્રીગોવર્ધનનાથજીકો પ્રાગટ્ય કરોગે સો તાકી સેવાકો લવલેરા કહ્યુ મોકું પ્રાપ્ત હોય.” તેથી એને સેવા મળી. વળી અહીં ગુસાંઈજીએ ખેદ કયો લખે છે જે એવો સેવા કરનાર બીજો સમજી મળશે નહીં. ને અગાઉ લખે છે કે બંગાલી દેવીકોં રાખતે વાતે શ્રીનાથજી બહુત ખેદ પાવતે. એવો કેવલ પરસ્પર વરોધી અંડ મંડ બકવાદ કરેલો જણાય છે,

વળી એક નાગર બ્રાહ્મણની વાત લખે છે કે તેની સ્ત્રી ગુસાંઈજીની સેવકી હતી તે ગોકુળ તરફથી નીકળ્યાં હશે તેથી તે સ્ત્રીના કેહેવાથી શ્રીજીના દર્શન ગિરિરાજ ઉપર કરવાને ગયા. “સો ભોગકે દર્શન કીયે, તબ વા સ્ત્રીને ગોવર્ધન નાથજીસોં બિનતી કીની જો મેરો શૈવીસેં સંગ છુડાઓ. ઓર આપકે નિકટ રાખો. યહ બિનતી વાકી સુનકે વાકો હસ્ત ઓહણુ કરકે વાકો નિત્ય લીલામે પ્રવેશ કીઓ. જો વાકી લૌકિક દેહ છુટી. તબ ઉહ બ્રાહ્મણ મરવેકું બેઠા તબ શ્રીગુસાંઈજીને વાકોં નિત્ય લીલાકે દર્શન કરવાયે. તબ ગોખીકા મંડળમેં વા સ્ત્રીકોં વા બ્રાહ્મણને દેખી તબ નાગર બ્રાહ્મણકે મનકો સંદેહ મિટચો. ફેરી વહુ શ્રીગુસાંઈજીકો સેવક બયો. જો નિત્ય લીલામે પ્રાપ્ત

ભયો. આ બેહુ રખેને ઠાર થયાં ન હોય ને આવી બેવકુરી ભરેલી બનાવટ કરી જંગલીઓને સમજાવ્યા હોય. વળી ઉપર લખે છે કે નિત્ય લીલામાં નાગરે પ્રવેશ કર્યો ને નીચે પાછુ લખે છે કે “ફેર ગાંઠાલીમાં વાકો જન્મ ભયો. અરે! માનનારાઓ, એની પોતાની વાતોનો તો તોલ કરો.

વળી લખે છે કે તે ગાંઠાલીમાં સ્યામ નામે મૃદંગી થયો ને તેની છોકરી લલિતા ખીન બળવતી. તે બહુ સારૂ બળવતી તે સાંભળવાને શ્રીજી “એક દિન ચાર પ્રહર રાત્રી જાગે જાળ પ્રાતઃકાળ શંખનાદ ભયે તબ આપ-નિજ મંદિરમે પધારે. તબ જગાવતી બિરિયાં શ્રીગુસાંઈજીને આરકત નેત્ર દેખકે શ્રીજીસોં પૂછી જો બાબા આજ રાત્ર જાગરન કહાં ભયો.” સારે તેણે બધું વૃતાંત કહ્યું. આવી વાતોને ખરી માનનારાઓ તમે વિચાર કરો કે પથરાની મૂર્તિને રાગ પ્રિય લાગો તે મંદિરમાંથી ઉડી જઈને સ્યામને ત્યાં પડી મીણુથી ચોંટાડેલી આંખો લાલ થઈ ગઈ. વળી મૂર્તિ મંદિરમાં સુતી નથી તો ત્યાં ક્યાં જાગરણુ કરશે?

વૃજવાસીની દહીંની હાંડલી એક રાજભોગમાં ધરાતી એમ લખે છે. તેમાં એક દિવસ રોટલીનો કટકો દેખાયો તેથી ગુસાંઈજીએ બંધ કરી. ખીજે દિવસે “શ્રીનાથજીને રામદાસ ભીતરિયાસોં આજ્ઞા કરી જો એક દહેડી વૃજવાસિનકે ધરકી રાજભોગમેં ધર્યો કર્યો.” બંધ કીધી ગુસાંઈજીએ, ગુસાંઈજી સાથે શ્રીજી ખેલતા એમ લખ્યું છે ને અહીં રામદાસ મારફત કેહેવડાવે છે.

વળી લખે છે કે, શ્રીજી દિવસમેં ગાય ચરાવને જાય તબ શ્રીજીકે સંગ સબ જ્વાલમંડલી જાય. ચોર એક સમે દાઉ કે ઘાટ તલે શ્રીજી ખેલત હતે, તા સમે ગોપીનાથ જ્વાલને કહી જો અબ તો દેવદમન લેયા તોકું શ્રીગુસાંઈજી લડુવા અરોગાવતહેં સો તામેસોં હમહુકોં લડુવા લાયો કરિ તબ શ્રીજીને કહ્યો, લેયા તુમકું કાલિ લાજોગો. પીછે દુસરે દિન આઠ લડુઆ ચુરાય લીયે સો જ્વાલમંડલીમેં ખાંટી દીને.” અહીં શ્રીજીને એવાં બેવકુફ ઠરાવ્યા જે પોતે પોતાનાં રૂપને જાણે નહીં તેથી ચોરી કરી. નહિં તો માગીને લેવાનું લખવામાં શું હરકત હતી? પણ ખરી વાત એ દેખાય છે કે જગજીવનનો વખલ આ હશે. વળી લખે છે કે “ગુસાંઈજી કે આગે સબ ભીતરિયાને પુકાર કરી જો સામગ્રીમેં તેં આઠ લડવા ઘટે” હવે એ લોકોની વાતો સાચી

માનનારા લોકો વિચાર કરો કે બીજે ઠેકાણે શ્રીજી લોકોપાસેથી તરેહવાર આવતું લઘુ ખાદ્ય જતા એમ લખ્યું છે ને અહીંતો પોતાનાં મંદિરમાં ઘટે તો ખુમ પડે તેથી પૂરાજ હોવા જોઈએ. વળી શ્રીજી પોતે આરોગો તો ઘટે નહીં ને જ્વાલોને આપ્યા તે ઘટી પડ્યા. આવી વાતો બુદ્ધિમાન માણસો માનેકે? એમ બીજી વાર પણ એક ખેતરના રખેવાળને જે લાડુ આપેલા એમ લખીને લખે છે કે જે લાડુ ઘટી પડ્યા.

વલી લખે છે કે વૃજવાસીની દહીંની માટલી એક દહાડો ધરાણી નહિ તેથી, “શ્રીજી એક સુવરણકી કટારી મંદિરમેં તેં લેકેં એક બરોલીમે શોભાગુજરી હતી સો તાકે ધર પધારે. તખ વાસોં આજ્ઞા કરી જો તું મોકોં દહીં દે તો વાને દીનો સો શ્રીજી આરોગે ” બારનું તો બધું ખાદ્ય જય ને પોતાને ત્યાં ખાઈ ન રાકે. બિચારાને મોંડે કાંઈ પાટો બાટો બાંધતા હશે. અહીં વૈજ્ઞવેશ્યે વિચાર કરવો જોઈએ કે બલા મંદિરમાં તાળાં દીધેલાં હોય તેમાંથી પથરાની મૂર્તિ કેમ નીકળતી હશે? વાર તેને તો જાણે ભગવાન મનાવ્યા એટલે વાયુનું રૂપ તો ધારણ નહીં કરતા હશે. પણ સોનાની વાટકી કેમ નીકળી. પણ માનનારાઓ તમે યાદ રાખો કે તે લોકો કદિ તેને પરમેશ્વર તો શું પણ માણસ જેવો એ માનતા નથી. જુવો મંદિરને તાળાં મંગળ કરે છે તે નિરજીવ જાણે છે તે સાર, કે કાંઈ ચૈતન્ય સાર એમ થાય?

અગાઉ આપણે કહ્યું છે કે બાદશાહના ડરથી શ્રીજીને મથુરામાં લઈ જવાં પડ્યાં હતાં. તે વિષે અહીં લખે છે કે, “એક સમે શ્રીગુસાંઈજી આપ ગુજરાતકોં પધારે હતે. તખ શ્રીનાથજીને શ્રીગિરધરજીસોં આજ્ઞા કીયે જો મેં તિહારો ધર મથુરા દેખિવે ચલુંગો. સો લે ગયે ઉહાં સખ ગિરધરજીને અપેણુ કીનો. તામેં કમલા બેટીજીને એક નથ રાખી તો શ્રીજીને માંગ લઘુ જો મેરી નથ દેહુ. ફિર શ્રીજીને સખ બહુ બેટિનસોં કહી જો મોકું હોરી ખીલાઓ સો ખેલાઇ. એ સખ સમાચાર સુનકેં શ્રીગુસાંઈજી આપ પરદેશતેં ઝટ ધરકું પધારે. સો સમાચાર સુનકેં શ્રીનાથજીને ગિરધરજીસોં આજ્ઞા કરી જો શ્રીગુસાંઈજી મોકોં ગિરિરાજ ઉપર ન દેખેંગે તો બડો ખેદ કરેંગે ” બાદશાહના ડરથી લઈ ગયા તે તો બધા જાણે, તે એવું ઢાંકવા પછી જંગલી ઓને સમજાવવા ઉપર પ્રમાણે તજવીજ કરી છે. તેમાં લખનાર બિચારો

બેઠનું અંતરળમીપણું ઉડાવી નાખે છે. ગુસાંધળ સાંભળીને તરત દોડ્યા એટલે તે શ્રીજીની ઇચ્છા વગેરે જાણી ન શક્યા. વળી શ્રીજીએ જાણ્યું ને ગુસાંધળ નહિ દેખે તો કચ્ચારો તેથી તે જાણી ન શક્યા ને ગુસાંધળને ખબર પડી છે. પણ ખરી વાત એ દેખાય છે ને બાદશાહના ઉપદ્રવથી મૂર્તિ મથુરામાં લઈ આવવી પડી હશે, તે સાંભળી ગુસાંધળ જલદી દોડ્યા હશે એમ સમજે પણ છે.

પાછા ગિરિરાજ ઉપર જવા ટાણે લખે છે કે “ રથ ઉપરતે ઉતરિકે શ્રીગિરધરજીકે કાંધે ઉપર અદિકે નિજ મંદિરમે પધારે. ફિર કુદિકે ચરન ચોકીયે જય ગિરાજે ”

“દુસરે દિન શ્રીગુસાંધળ શ્રીગિરિરાજ પધારે એર યહ આજા કીયે ને શ્રીગોવર્ધનનાથજીકે શ્રીઆચારજી મહાપ્રભુને શ્રીગિરિરાજ પર્વત ઉપર ષાટ બેઠાયે. તાસેં હમકુ કૃપા કરિકે શ્રીગિરિરાજ પર્વત ઉપર આપ દર્શન દેઘ.,, યહી હમારે ચિતમે અભિલાષ હે”, પાછે શ્રીગુસાંધળ શ્રીગોવર્ધન નાથજીકે દોઢ કપોલ પરસકે પુછી ને બાબા! મથુરા કોન કારનસેં પધારે. તખ શ્રીગોવર્ધનનાથજીને કહી ને સખ વહુ બેટિનકો દેખિવેકું ગયો હતો... જીવો બિચારા ગુસાંધળ એમજ જાણતા હતા ને આચારજીનું બેસાડેલું ગિરિરાજ ઉપરથી ઉઠવું ન જોઈયે. પણ એને એવી ખબર ન રહી કે આગળ તો ત્રણસેં ચારસેં ગાઉ નાસવું પડશે. વળી શા કારણથી મથુરા ગયા તે બિચારા જાણી ન શક્યા એટલે પુછ્યું. ચરે એ વૈષ્ણવોના પરમેશ્વર કરનાં તો ઋષિ મુનિ ઘણા સારા ને ત્રિકાળ સમાધિમાં ભૂત ભવિષ્ય જાણી શકતા. એમ પુરાણોમાં લખ્યું છે. વળી વહુ બેટિએને જોવા ગયા એમ પથરાની મૂર્તિએ જણાવ્યું. ત્યારે શુ વહુ બેટિએ શ્રીજીનાં મંદિરમાં તે વખતે આવતી નહિ હોય? વળી વહુ બેટિએને ૮૦ દહાડા સુધી જોવાતુ હશે? વળી જોવું હોય તો ત્યાં બોલાવવાનું કહે તો શ્રીજીનું કહ્યું કોઈ માને નહિ કે શું? પુષ્ટિમાર્ગના પરમેશ્વરનું એ પ્રમાણે મહારાજો પાસે માન થોડુ હશે.

વળી લખે છે, એર એક દિન શ્રીગોવર્ધનનાથજી ગોવિંદસ્વામીકે સંગ શ્યામ ઘાટ ઉપર ખેલત હોતે, તાસમેં મંદિરમે શંખનાદ લયે તખ શ્રીજી ઉતાવલસેં પધારે. સો એક કવાયકો ટુક ડારમે ઉરગી રહેા. તખ શ્રીગુસાં-

ઈજી ભોગકે સમે શ્રીજીકે દર્શન કરકે ખેદ કરન લાગે જે યહ કહા મારન હે ? સો તાસમે ગોવિંદસ્વામી ઉહાંતેં આયકે વહ કવાયકો દૂક શ્રીગુસાંઈજીકાં સોંપ દીયો, ઓર કહો જે તિહારો લરિકા બહુત અચપલોહેં. તબ વહ દુક લેકે શ્રીગુસાંઈજીને કવાધમે લગાધ દીનો. ઓર રામદાસકું આરા દીની જે શંખનાદ લયે પીછે થોરીસી ખેર રહીકે શ્રીજી મંદિરમે પધારે તબ ટેરા ખોલીઓ.,. અરે પ્રાગટ્ય લખનાર તુ આંખો મીચી લખ્યોઈ ગયો છે, તારે કાંઈક તો વિચાર કરવો હતો. જીવો અહીં સો પચાસ કદમ ઉપર શ્રીજી ખેલતો હતો, તેમાં શંખનાદ થવાથી ઉતાવળ કરીને તેમાં કોઇ ચીજનો કડકો ભાંગી મંદિરમાં પોહોંતા એમ લખે છે. ને માધવેંદ્રપુરીને છેક પુષ્કરજીનાં વનમાં ૩૦૦-૪૦૦ કોશ દર્શન દેવા ગયા, ત્યાં કાંઇ વાર લાગી નહીં. વળી આમ લખનાર આંખો દિવસ ગુસાંઈજી સાથે શ્રીજીને વાતો કરાવે છે ને આનું કારણ પૂછી ન શક્યો. શું લખનારની લુચાઈની ચાલાકી ઉઘાડી નથી દેખાતી ? થોડી શંકા કરવા બાજુતો હોય તો તે પણ સો પચાસ શંકાઓ એમાં કાઢી શકે.

વળી લખે છે કે, એક સમે એક વાગો છોટો લયો, તબમી ગુસાંઈજીને વહ વાગો શ્રીજીકું અંગીકાર કરવાયો. તબ તાહિ વાગાકે અનુસાર શ્રીજી છોટો સ્વરૂપ ધરકે આપ દર્શન દીનો.” પથરાની મૂર્તિ પોતાની મેળે નાની થઇ ગઈ. આ વખતે તો નાની થવાની જરૂર પણ નોહોતી જરૂર બાદશાહ પછવાડે લાગ્યો હતો ત્યારે હતી જે કોઈના ખીસામાં ખેસી રેહત તો મહારાજનેને ખે વરસ રખડવું ન પડત. પણ ત્યારે તો રથ કરવો પડ્યો. જીવો કેવુ ગપાટક છે.

વળી લખે છે કે “ ઓર એક દિન શ્રીજી જીવાલિયાકી ખેટી રૂપમંજરી હતી તાસું ચોપટ ખેલિવેકું પધારે, સો બાર પ્રહર રાત્ર વાસું ચોપટ ખેલે. ઓર વાકોં નંદદાસકોં સંગ હતો. અગાઉ એક પ્રસંગે રાતના ઉજ્જગરાના કારણથી શ્રીજીની આંખો લાલ થઈ આવેલી લખેલી છે, તેમ આમાં પણ લખ્યું છે કે તેવું જોઇ ગુસાંઈજીએ શ્રીજીને ધમકાવ્યા “ તબ શ્રી ગુસાંઈજીને શ્રીનાથજી તે નાંહી કરી જે લૌકિક શરીરકે લીયે ઈતની દૂર અમ કસિયે ? જે યહાં વૃજભક્તનકે સંગ આપસુખેન ચોપટ ખેલો ” આ તો વળી ચોપટ ખેલવા

સાર મૂર્તિ ઉડી!!! વળી બીજું પોગળ આમાં દેખાડે છે કે એઓના અસલ ભક્તો પણ કુર્મ કરનારાજ હતા. નંદદાસે રૂપમંજરીને રાખી હતી. વળી ગુસાંઈજી શ્રીજીને ધમકાવે પણ ખરા. એવા વશ યયલા શ્રીજી જેને તે ગુસાંઈજીનાં કૃષ્ણદાસે છ મહીના દર્શન બંધ કર્યો, ત્યારે તો કાંઈ બોલી શક્યા નહીં.

વળી “અલીખાં પદાનકી બેટી બીબીતાજ હતી સો તાકી ધમાર હે.” “નૂતન આવત તાજકો પ્રભુ ગાવત હોરો ગીત” તેની પાસે શ્રીજી નાચતો ને આજતો વસ્ત્ર વગેરે ધરાવવા સાર પણ રોજ બશેર મીણુશીલામાં લગાડવું નેહયે છે. વળી એક આ ગપ્પો અડાવ્યો છે તે જુઓ. “અકબર બાદશાહાકી બેટી મહતી શ્રીગુસાંઈજીકી સેવક હતી તાસોં શ્રીજી સતરંજ ખેલવે આગરેકું જાત હુતે. વહબાત શ્રીગુસાંઈજીને જાની તબ શ્રીજીકું મને કીયે.” અકબરની છોકરી એની સેવક થઈ તે અકબર બાદશાહ તો નહિ હોય પણ અકબર નાંમનો ઈર્ષ કુંભાર કે ચમાર હશે. વળી શ્રીજીને નઠોર અથવા નાક વગરનો ઠરાવ્યો કે એકવાર ગોસાંઈજીએ ધમકાવ્યો તો ફરીથી પણ ગયો. વળી આગરે જાય તે રાતોરાત ઉડીને પાષાણુજી મંદિરમાં બેસી જાય. શું હસવા જેવી વાતો લખી છે.

વળી લખે છે કે, “એક દિન દેશાધિપતિને શ્રીગોવર્ધનકી તરહટીમેં આયકેં ડેરા કીએ. તબ વાકી બેટી તાજ શ્રીકે દર્શનકું આઇ. સો વાકું શ્રીનાથજી સાક્ષાત્ દર્શન દીયે. ઓર સેન દીની. તબ વાકું અત્યંત આતુરતા બેટી જે હું તો શ્રીજીસોં મિલુંગી. તબ ઇંદાવનદાસ ઝવેરીકી બેટીને વાકોં થાંભ રાખી. પીછે વાકી બાંહ પકરકેં નીચે ઉતાર લાઈ. તબ તરહટીમેં આયકેં વાકો લૌકીક શરીર છુટી ગયો. ઓર અલૌકિક શરીરસોં શ્રીજીકી લીલામેં પ્રાપ્ત ભઈ” આ વાત ખર પણ એ શિવાય બીજા કોઈ માને પણ ખરા? કે જે બાદશાહો મૂર્તિપૂજના કદા શત્રુ તથા હિંદુઓને કાફર કેહેનારા તેઓની છોકરીઓ જરા વારમાં સેવક થઈને દર્શન કરવા આવે. વળી ઉપર એનું નામ મહતી કહ્યું ને અહીં તાજ કહ્યું. એવું અંડ બંડ બક્યા છે. વળી શ્રીજીએ તેને સાન કરી ઉપર ઘોડા પગા ને મંદિરની મસીદ થઈ ત્યારે તો એવું કાંઈ થયું નહીં. ત્યાં તો લખે છે કે શ્રીજીની એવી ઇચ્છા હતી. ઘોડા

ખાવાની પણ ઈચ્છા થાય ખરી ! વળી લખે છે કે, “એસે કૃષ્ણદાસ અધિકારીને એક વેશ્યા શ્રીજીસું મિલાર્હ.” વાહ વાહરે ! વળી પથરાની મૂર્તિ વેશ્યાને પણ ભોગવે.

વળી લખે છે કે, “ એક દિન શ્રીગોકુળનાથજી શ્રીજીકોં શૃંગાર કરત હુને, તખ એક બારી મેં તેં ધૂપ આઈ. તખ શ્રીખમ કતુ હતી. સે ધૂપ અસેલી લાગી. તખ વાકે આગે શ્રીગોકુલનાથજીને એક અટારી બનવાઇ. પાછેં શ્રી ગોકુલનાથજી શ્રીગોકુલ પધારે. તખ શ્રીજીને મોહના લગી તેં આજ્ઞા કીયે જે તૂં બનયકેં શ્રીગોકુલનાથજીસોં કલિયો જે યહ અટારી તુમ દવાઈ ડારો જે મોકું વીલછુ નાંદિ દીસે હે.” અહીં જેવકુશીની હદ વળી. ભીંત ચણાઈ ત્યાં સુધી બોલતા નથી. પછી પણ ગોકુળનાથજી હતા ત્યાં સુધી તેને કેહેતા નથી કે કેહેવડાવતા નથી ને પછીથી પણ ગોકુળનાથજી કરતાં એને મોહનો દેડ સારો લાગ્યો તેથી તેની મારફત કેહેવડાવ્યું. વાં વખનાર !

વળી લખે છે કે, એક દહાડો એક કલ્યાણજ્ઞેશી પદ ગાતો હતો ત્યારે એમ વિચાર કર્યો કે અગાઉ તો શ્રીજી હમતા બોલતા ને હાલ મારાં પદ સાંભળી હસતા નથી ત્યારે તેનાં મનની વાત જાણી “ખીરી આરોગતમે આપ હસિહસિકેં શ્રીગિરધરજીસોં આજ્ઞા કીયે જે યહ વૈષ્ણવ કીર્તન આછે કરતહે” લખનાર ભાઇ, તારા પુસ્તકમાં તો હસી ખરી. બાકી સાક્ષાત્ તો ઘંટાનાદ થયો હશે.

આ પ્રાગટ્ય વારતામાં એક નવી વાત દેખાવામાં આવે છે તે એ કે બાદશાહ બધાને માળા ઉતરાવવા નીકળ્યો હતો તે વખતે ગુસાંધજીના છોકરા ગિરધરજીને એવાતનો ભય વધારે લાગેલો જણાય છે. તેણે જાણ્યું હશે કે સંપ્રદાય તૂટો તો જીવતું નકામું છે તે સારૂ આપવાત કરી મુવા હોય એમ દેખાય છે. પ્રાગટ્ય વારતામાં લખે છે કે, “શ્રીગિરધરજી જખ શ્રી મથુરાનાથજી (ધણું તો એક હાથની મૂર્તિ) કે મુખમે લીન હો ગયે જખ માલા પ્રસંગ બયો હતો. તખ શ્રીગોકુલનાથજીને ધરમકી રક્ષા કીને. જખ શ્રી ગિરધરજી શ્રી મથુરાનાથજીકો શૃંગાર કરત હુને. તખ શ્રી મથુરાનાથજીને હવાસીલીને સોતાર્દમે શ્રી ગિરધરજી લીન બયે.” આ વાત કોઇ પણ માણસ સાંભળે ને હસ્યા વગર રહે નહીં. કે એક પાપાણુ વા ધાત્રની ધણું તો

હાથેક લાંબી મૂર્તિ વળી નિહવ, તેણે જગાસું ખાધું તેમાં છ સાત મણના ગીરધરજી જેવા માણસ તેનાં મોંમાં પેશી ગયા. એમ લખ્યું હોત કે એક અક્ષરાદસ ખાઈ ગયો તો પણ ઠીક થાત.

વળી લખે છે કે, “શ્રી હમોદરજી ગાદી ઉપર બીરાજે તબ શ્રીજી આજ્ઞા કીયે જે જન અજન વૃક્ષકે નીચે ત્રીન લક્ષ મુદ્રા લંડારીને ડબકાય રાખીકે ડાટીહેં સો તુમ નિકાસદ્યો.” ઘણો જળરો પથરિયો દેવ જે પૃથ્વીના ખજાનાને જાણતો હતો. પણ હાલતો ગિરધરલાલજી અભાગિયા નીવજા કે શ્રીજીએ એને કોઈ ખાણુ જતાવી નહીં. તેથી વેળણવો પાસેથી જોર જીલમથી પૈસો લેવો પડ્યો ને તેનાં પાપમાં અતે દેશનિકાલ થવું પણ પડ્યું.

આપણે આગઉ કહ્યું છે કે શ્રીજીની મૂર્તિ સવેંગમાં હતી તેથી પછી પોતાપોતામાં વઢી મુવા. તેનો હેવાલ પ્રાગટ્ય વારતામાં લખ્યો છે. તે એમ છે કે, “એક દિનાં શ્રીહમોદરજીકે પુત્ર શ્રીરાયજી આગરે પધારે હતે જે ભૈયાળ-ધનકો જગરો હતો. સો ઉપદ્રવ દેખિકે ચિતકું બડો ખેદ ભયો. તબ શ્રીજીસું બિનતી કીની જે મહારાજ ઉનકી ઓર તો બાદશાહ બોલતહેં ઓર મેરી ઓર કોઈ નહી. તબ શ્રીજી આપ (આગરામાં) દર્શન દીને લાલ છરી હાથમે હેં, ઓર શ્રીરાયજીકે પાસ આપ બિરાજે ઓર ગરબક ઉપર શ્રીદરત ધરકે સમાધાન કર્યો. ઓર યહ આજ્ઞા કીયે જે જળ શ્રીગોસાંઈજી શ્રીગિરિરાજકા કંદલાનમેં પધારે તબ સાતોં બાલકનકું મેરે આગેં લાય દાટે કીયો ઓર મોસોં કહી જે જાપેં આપ પ્રસન્ન હોઉ તાપે સેવા કરવાઈયેં. તબ મેંને શ્રીગિરિધરજીકો હસ્ત યદન કીનો ઓર સેવા તો સખડી બાલક કરેગે. પરંતુ બોજ ઉઠાયવે લાયક સામર્થ્ય શ્રીગિરધરજીમેં હતો તાતેં મુખ્ય સેવા તુમહી કરો (આ ગિરધરજીનો પૌત્ર થાય). વર્ષમેં સાડ દિન શ્રંગાર ઉત્સવકે મુખ્ય હેં સો તુમ કરો. ઓર ત્રીનસેં દિનકો શ્રંગાર સબ બાલક કરે. યહ આજ્ઞા કરિકેં શ્રીનાથજી ગિરિરાજપેં પધારે. પીછેં દુસરે દિન પાતશાહને હુ તાહિ પ્રમાન લીખી દીનો. આ લખનાર કોઈ શ્રીજીનો પણ દુસ્મન લાગે છે. એમાં શ્રીજીને જેવકુફ ઠરાવ્યા છે કેમ કે કહ્યો આગરે ગયો, હજારો લાખા રૂપીયા તે લોકો પોતાપોતામાં ખાઈ ગયા, ઘણા દહાડા દુખી મળ્યા તે પછી શ્રીજીએ શ્રીરાયજીને કહ્યું કે આમ થશે. ભારે

પેહેલાંથીજ શ્રીજીને કેહેવડાવવું હતું જે શ્રીજીએ બધાને કહ્યું એટલે સમાધાન થઈ ગયું. વળી ન્યાય પાછો બાદશાહે કર્યો લખે છે. એવી વાતો પણ ખરી માનીને વૈષ્ણવો કહેશે “વારે મારાવાલા; શ્રીજી ક્યાહુ” પણ વિચારો તો ખરા કે શ્રીજીમાંજ કાંઈ હોય તો એમ થાય? વળી શ્રીજીને પક્ષપાતી ઠરાવ્યો છે.

લખે છે કે શ્રી વિકૃતરાયજી ટિપારેકો શૃંગાર એછો કરતે. તાતેં દોય ચાર જેર શ્રીમુખતેં આજ્ઞા કરકે ટિપારેકો શૃંગાર કરાવતે; એર દર્પનમેં અપનો સ્વરૂપ દેખિકે બહાત પ્રસન્ન હોતે; એક દિન કોઈ ગુસાઈકે આજ્ઞકને ટિપારે કો મનોરથ કીનો, તખ શ્રીજીને ઉતતેં નાંઈ કીની. એસેં શ્રીજી સ્વ-કીયકે પક્ષપાતી હે” આ પથરાની મૂર્તિને અરીસા દેખાડે ત્યારે મીઝૂથી ચોંટાડેલી આંખોથી પોતાનું સ્વરૂપ જોઈ પ્રસન્ન થાય. ને વળી પક્ષપાતી.

વળી લખેછે કે, શ્રી વિકૃતરાયજીકે લાલજી ગિરવરજી હતે સો એક જેર લાહોર પધારે. તખ ડોલકે કિસવકે માત દિન આકી રહે. તખ શ્રીજીને ઉતસોં (લાહોરમાં જઈ) આજ્ઞા કીયે જે જખ તુમ મોકું વસંત ખિલાઓગે તખ હમ વસંત ખેત્રેંગે. જેં એક વૈષ્ણવ તુનારી ભેટ લક્ષ રૂપૈયા કરેગો સો તુમ લેકેં બેગ આઈયો. સો દુસરે દિન ઉતનાહા ભેટ આઈ. સોતાકુ લેકે બારહ દિનમેં શ્રીગિરિધરજી આપ શ્રીગિરિરાવરપેં પધારે તખ શ્રીજીકોં વસંત ખિલાએ.” લખનાર તું એવી ગપ મારેછે, જે શ્રીજીએ લાહોરમાં જઈને તેને કહ્યું. તે એવો શ્રીજી મુઝાણા હતા ત્યારે પોતે જેમ આવ્યા ગયા તેમ તે ગિરવરજીને પણ ઉપાડી કાં ન લાવ્યા? પણ હશે એમ કે ડોલકેસાના ખરચસાર પૈસાની તાણ પડી હશે તેથી તે દેશાટન કરવા પ્રથમથી નીકળ્યા હશે. અને પૈસા ન જડતાં અટકી રહ્યા હશે. પછી બે દિવસ મોડા ક્યાંકથી જડવાના હશે. એટલે બે દહાડા વધુખમીને ડોલ મોડો કરશું તો પણ ચાલશે એવી આશાએ પાંચ સાત દિન પછી આવીને ડોલ કર્યો હશે. નહિ તો શ્રીજીને લાખ રૂપૈયાની વાત આ પ્રસંગે કેહેવાની કાંઈ જરૂર દેખાતી નથી. પણ ચોર હોય તેનું હારદ ક્યાંક જણાઈ આવે (વાણીયાની વાત ખને તો ફવી થેલી કારા બિલાડાની શાંખવારી).

વળી લખે છે કે, “ એક દિન શ્રી ગોકુળનાથજી કાશ્મીરકોં પધારે હતો સો પાછે ફિર ઇયાં પધારે, તખ ફાગુન વ્તીત લયો. તાતેં શ્રી ગોકુલનાથજીને તો શ્રી ગોવર્ધનનાથજીકોં ફાગુ નહિ ખિલાય. તખ શ્રીનાથજીને એક દૂધગરિયા ગ્વાલ હતો તાસું આજ્ઞા કરી જો તું શ્રી ગોકુલનાથજી તેં કહી જો મોકોં વસંત ખિલાવે. તખ વાને કહી ફિર ચૈત્રવદ ૧૧ કે દિન શ્રી ગોકુલનાથજીને શ્રીજીકોં વસંત ખેલાય.” હવે લખનારની બેવકુફાઈ જુઓ કે શ્રીજી ગોકુળનાથજીથી જાણે ખીતો હોય નહીં? અથવા જાણે શકમંદ હોય નહિ જે હું કહીશ ને વખતે ખેલાવશે કે નહીં તે સાર જાણે દૂધ ગરિયાને કહે છે. ત્યારે વળી મૂરખા તું શ્રીજીને ભગવાન અંતરજનમી ઠરાવવા ક્યાં બેકો હતો? જો તેમ હોય તો શ્રીજી ભગવાન તરીકે ગોકુળનાથજીને આજ્ઞા કરવા સમર્થ હોવો જોઈયે. ને અંતરજનમી હોય તો ખેલાવશે કે નહીં તે તેણે જાણવું જોઈયે.

એની નીચે વળી એક ગપ મારી છે તેમાં જાણે શ્રીજી અત્યંત અંતરજનમી હોય નહિ એમ ઠરાવ્યું છે. લખે છે કે, “ એક સમે શ્રી ગુસાંઈજી દ્વારીકાકોં પધારે સો-મેવાડકી રસ્તા હોય કેં પધારે. તખ તહાં એક સ્થલ બહુત સુંદર રમનીય દેખીકેં શ્રી ગુસાંઈજી આચાહરિવંસજીસોં કલ્યા જો વા સ્થળ ઉપર કોઈક કાલ પીછે શ્રી ગોવર્ધનનાથજી ખિરાજેગે. તખ શ્રી ગુસાંઈજીને દોય દિન ડેરા ઉહાં રાખે. તાપાછેં રાના ઉદેસિંગ શ્રી ગુસાંઈજીકે દર્શનકું આયો. તખસો મોહોર ઝોર એક ગામ બેટ કીનો. તખ ગુસાંઈજીને વાકો હસ્તગ્રહનકીનો. તખ રાના બહોત પ્રસન્ન હોયકેં અપને ઘરકું ગયો. તાપાછેં ઉનકી રાની સખદર્શનકું આય. સો ઉનમેં મીરાંબાઈ રાનાકી બેટી હુ આય. ઝોર રાનાકે કુંવરકી રાની અજબકુંવરબાઈ હતી સોતાને શ્રી ગુસાંઈજીતેં ખલ સંબંધ લીનો. સો વાકું શ્રી ગુસાંઈજીકે દર્શનકી સ્વરૂપાસક્તિ લય. જખ શ્રી ગુસાંઈજી દ્વારિકાં પધારવેકી ઇચ્છા કરે તખ વાકું મૂર્છા આય જાય. તખ શ્રી ગુસાંઈજી વાસોં આજ્ઞા કીયે જો હમારો ઇહાં રહનો નહીં બનેગો. ઝોર શ્રીનાથજી તોકોં નિત્ય દર્શન દેઇગે. એસે કહિકેં દ્વારકાકું પધારે. પાછેં શ્રીનાથજી ગિરિરાજતેં પધારકેં વોકોં નિત્ય દર્શન દેતે, ઝોર અજબકુંવરીસોં ચોપર ખેલતે. એક દિનાં અજબકુંવરીને ખિનતી-

કીની જો મહારાજ ઇહાં આપકોં આવતે જતે પરિશ્રમ બહોત હોત હૈં તાતેં આપ ઇહાં મેવાડમેં બિરાજો તો મોકું નિશદિન દર્શન હોય. તબ શ્રીજીને કહી જો શ્રીગુસાંઈજી ભૂતલપેંહેં તબ તાંઈ નહીં પધારંગો ; ફેર પધારંગો. જો જહાં તેરે મહલહેં સો તહાં મેરો મંદિર બનેગો. સો બોત વર્ષ પર્યંત બિરાજુંગો. તાપાછેં શ્રી ગુસાંઈજી ફિરકેં અપને કુલમેં પ્રગટ હોયગે તબ મોકું વૃજમેં પધરાવેંગે. ઇત્યાદિ આજ્ઞાકરકેં શ્રીજી ગિરિરાજકું પધારે.”

આવી આવી વાતો તે માણસો માનતા હશે ? ગોસાંઈજીએ અજબ કું-રરીને કહ્યું તે ત્યાંથી શ્રીજી સમજી ગયા. વળી પથ્થરની મૂર્તિ ગિરિરાજ થી મેવાડ સુધી રોજ આવતીને જતી, ને વળી મંદિરનો સમય પણ સાચવતી એ સંભવે છે ? વળી આ વાતમાં કોલીઓમાં જેમ ભવિષ્ય કહે છે એવા પ્રકારે ગોઠવણ કીધી છે. એમા ગુસાંઈજી ચાચા હરિવંશને કહે છે કરી લખ્યું છે પણ તે વાત તે મૂર્તિ ઉઠ્યાની અગાઉ લખી હત તો તો તે જરા અણસમજીઓમાં વજનદાર પા ગણાત. પણ થઈ ગયા પછી તો હું પણ કહું કે મારી બકરી કહેત હતી જે આ પ્રમાણે થશે. વળી રાણો સેવક થયો એમ લખેછે, પણ પછી તો ચાર મહીના ગોવિંદજીએ કાવાદાવા કર્યા સારે ગામથી પનદર વીશ ગાઉ ઉપર રહેવાં ઠેકાણું જડ્યું. વળી અજબકુંવરીએ મેવાડમાં બેસવા કહ્યું સારે પછી પધારીશ એમ તો કોઈ મુરખો પણ ન કહે. કેમકે આપણને કોઈ આદરથી કહે જે મારે સાં આવજો તો તેને એમ કોઈ કહે જે તું મરી જઇશ પછી આવીશ ? ને તારાં ઘર બાર ઓટલો મસીદ થઈ જશે સાં હું મારું ઠેકાણું કરીશ. વળી છેલ્લી વાત વૈષ્ણવોને અજવાલું કરે એવી કહી. વૈષ્ણવોને એ લોકો મનાવેછે કે શ્રી ઠાકોરજી, શ્રીગુસાંઈજી તથા ગુસાંઈના બાળકજી બધા એકજ સ્વરૂપ છે. પણ અહીં સાફ કહ્યું જે ગુસાંઈજી પોતાના કુળમાં પાછા અવતાર લેશે, સારે શ્રીજીને વૃજમાં પધરાવી જશે. સારે હવે જીઓ વૈષ્ણવો. ગુસાંઈજીનો જીવ જીવોન દરાવ્યો ત્યારે બીજા તો સહજે જીવો થઈજ ગયાને વળી તે તો જીવરૂપજ એ કહેવું હાસ્ય જનક છે.

પાદશાહે તેઓને પછવાડે લાગી મૂર્તિને તથા એ લોકોને ગિરિરાજ ઉપરથી બગાડી મુક્યા તેની યથાર્થ વાત આપણે પ્રથમ જાણી પણ એ

લોકોએ પોતાની નબળાઈ છુપાવવા સારૂ મૂખાએને સમજાવ્યા છે તે જુઓ ભાઈઓ:-તે બાબત લખે છે કે:-“કોઈ કાલ પીછે શ્રીજીકો વહ બાતકી સુધિ આઈ તબ બિચારે જો મેવાડમેં તો પધારનો ઐર શ્રી આચારજી તો હમકોં શ્રીગિરિરાજ ઉપર પાટ બેઠાયહેં. તાતે હમકોં શ્રીવલ્લભકુલતો સર્વથા ઈહાંતેં કબહુ નહિ ઉઠાવેંગે. તાતેં બલાકારમેં ઇહાંતેં ઉઠનો. જો અસુરકોં પ્રેરના કરની જો વહ હમકોં ઉઠાઈ દે. પીછેં જબ સેન આરતી હોય જબ ઐર સેવક સબ ધરકું જબ તબ એક-મ્લેચ્છ આવે સો મંદિરમેં ડાહીતેં જગમોહન તથાકમલચોક ઝાડે. ઐસ બારહ બરસ પર્યત વાનેં ડાહીસોં મંદિર ઝાંચો. પરંતુ કાહુકોં ખખર નહીં પરી. વહ યોગ બલતેં આકાશ મારગ હોયકેં આવે જબ. સો એક દિન શ્રીજી યાકે ઉપર પ્રસન્ન ભયે તબ અપને બંટામેં તેં લેકેં દોય પ્રસાદી બીરા વાકું દીની. ઐર આપ આજ્ઞા દીની જો બાવન વર્ષ પર્યત મેનેં તોકું રાજ દીનો. જો તું ગિરિરાજ પર્વત તેં મોકું ઉઠાઈદે ઐર આજ પીછે તું મેરે મંદિર મેં મતિં આઈયો. વહ મેરો મંદિર તો શ્રી ગિરિરાજ મેં ગુપ્ત હો જાયજો. તબ તુ તહાં મહજતી બનવાયકેં ડંડવત્ કર્યા કરીયો.” જુવો તો ખરા. જટ સમજામણી પણ કેવીને કેટલી આ શંકાઓની સંયુક્ત કરેલી છે. તેવી વાતો- માંથી પણ કોઈ શંકા કાઢતા નથી, એ કેવા બહાદુર હશે. શ્રીજીએ ઉપર કહ્યું જો ગુસાઈજી છે ત્યાં સુધિ તો નહિં પણ પછી પધારીશ. ત્યારે એને જુવો કેવા અંધારિયા ઠરાવ્યા છે કે તે પછી ગિરધરજી થયા, તે પછી દામોદરજી થયા, તે પછી ગિરધારીજી થયા. -ત્યાંસુધી શ્રીજીને એ વાત ધ્યાનપર ન આવી. ને દાઉજી થયા ત્યારે આવી એમ લખ્યું છે. વળી બીજી બધી આજ્ઞા શ્રીજીની વલ્લભ કુળ વાળા માને પણ અહીંથી પધારવાની નમાને. ત્યારે જો ખુશીજી હોય તો પોતે આમ મેવાડમાં જતા કહે કે હવે હું જાઉં છું તે પાછો નહિ આવું. તો ત્યાં રાણો એનું મંદિર બનાવી દે એવો- હતો. વળી અસુરને પ્રેરણા કરીને મોદુરાજ આપી દીધું તે એઓને કોઈ એવો હિંદુ જડયો નહીં ? વળી પોતાને ખોટાઈ કરવું તેમાં વધારો કરવા સારૂ મુસલમાનને યોગબળ વાળો ઠરાવ્યો અને તે આકાશમાર્ગે આવતો જતો. વળી તે પોતાની ખુશીથી આવીને દાહીથી મંદિર ઝાડી જતો.

એની ડાઠી પણ ચાર પાંચ ગજ લાંબી હશે. વળી અહાંથી ઉડવાની આજ્ઞા જેને કરી હોય તે રાણા સાથે લડવા જાય ખરો ? વળી અહીં પણ મૂઠોને ભવિષ્ય સમજાવવા સાર મરીદ બનાવવા શ્રીજીએ કહ્યું એટલે જટો જેવા સમજે કે એ તો આજ્ઞા હતી. પણ એમ હજારો મંદિરો તોડીને મુસલમાનો એ મરીદ બનાવી છે તે બધી શ્રીજીની આજ્ઞાથી થઈ હશે ?

એક કેહેવત છે કે, “ કેહેતલ તો બાવરા પણ સુણતલ કાંઈ બાવરા હોય ” ન એ કેહેવત વાજબી છે. કેમકે કેહેનારો તો પોતાની મતલબની વાત કરે પણ સાંભળનારને તો તે વાતનું તોલ કરવું જોઈએ ? પણ અહીં તો “ કેહેતલ તો હુઆને મતલબ સિંધુવાળા અને સુણતલ પશુવત્. અજ્ઞાન, બાવરાને વિશ્વાસુ.” કે આવી વાતો પણ ખરી માને છે. એક વાત લખી છે તેમાં બાદશાહે કાંઈ કહ્યું પણ નહોતું તે છતાં ગિરધારીજી કેહે છે “ જ્ઞ તાં-છ હમ બિરાજેહેં તાતાંછ તુમ ગીદીસે કહા હોયગો ” આવાને વળી વૈષ્ણવ અંતરજનમી માને કે જે બાદશાહનાં મનની પણ જાણે નહીં ને શ્રીજીનાં મનની પણ જાણે નહીં. તેને આ પોથી સાંભળીને કેહેશે કે વાલવા ! ગિરધારીજી કેવા પ્રતાપી હતા. પાછું વળી તે લખનાર પોતેજ લખે છે કે બાદશાહો સાથે એ ગિરધારીજીને કાંઈ અણબનાવ થયો તેમાં બાદશાહોએ ગિરધારીજીને એક બરછી મારી તેથી તે મરી ગયા. (લખનારની અકલ તો જુઓ કે બાદશાહને તેનાજ મોંથી ગાદી મલી કેહેવડાવે. છે ને બાદશાહને લાયકે માર્યો ગયો કહે છે. વળી લખે છે કે “ ગિરધારીજી લીલામેં પધારે સોલીલામેં શ્રી ગોવર્ધનનાથજી સદાસર્વદા ચોકી કરતહેં. તાસોં શ્રીજીને કહી જે ગોવિંદજી પાદશાહકે હુકમકી ચિંતા કરતહેં સો ઉનકોં તુમ દર્શન દેહુ એર સગ વત્તાંત કહો જે શ્રીજીકી મેવાડ પધારવેકી ઇચ્છાહે ” પછી ગિરધારીજીએ ગોવિંદજીને દર્શન દીધાં ને કહ્યું જે તમારે ચિંતા ન કરવી. શ્રીજીની એવી ઇચ્છા છે ને મ્હેન્ટાનું તો માત્ર બાનું છે માટે તમે રથ સિદ્ધ કરીને સટકી જાઓ. હવે જુઓ ઉપર લખે છે કે મરી ગયા, વળી શ્રીજીની લીલામાં ચોકીદાર રહ્યા તે લખનારે જાણી લીધું, વળી ઈસુની પેઠે મરીને જીવતા થઈ ગોવિંદજીને દર્શન દીધાં, એવી વાતો માનનારાના મનને તો આ શિવાય બીજું શું કહિયે ? માનનારા ભાઈઓ ! લખનારે આવી મુઝદું જીવતું થવાની

ગપ મારી ત્યારે બીજી વાતોમાં શ્રીજી આજ્ઞા કરતા લખ્યાં છે ને આમાં કો-
ઈએ તેના મોંમાં હુચો માર્યો હતો કે શું તે તો વિચારી જુઓ. પણ અ-
ફસોસ ! વિચાર કોણ કરે ? વળી બીજી એક વાત લખે છે કે ગિરધરજીએ
કહ્યું કે “ જુઠે બાબા મહાદેવ આપકે રથ આગેં મસાલ લેકેં આગરે તાંઈ
ચલેંગે.” અર્થાત્ અંધારામાં રાતેરાત ચાલ્યા જવું. તે સાર મહાદેવ વિષે
એમ લખી દીધું. પણ વૈષ્ણવો ખરેખર માને છે કે પાપાણનો મહાદેવ
પાપાણના શ્રીજીના રથ આગળ ખચિત મસાલ લઈને ચાલ્યા. શાખાશ
માનનારાઓ. ઇશ્વરે આપેલી બુદ્ધિ મુદ્દલ વાપરવા વિચાર કરશોમા.

પછી શ્રીજીને ઉપાડી જવા ટાણે રથ બધા તૈયાર કરીને “ શ્રીજીકી
બિનતી કીની સખ ગોસ્વામી તથા સખ સેવક મિલકેં શ્રીજીકોં રથમેં પધ-
રાય સોતોઉ આપ ઉઠે નહીં. તખ બૃજ બાસિનકું બુલાય તખ બૃજ બાસિ-
નને આપકે ગારી દેકે કહો જો એસે તૈસે ઉઠેગો કે નહીં. જો ના તર કહા
સખનકી મુંડ કટવાવેગો. યહ બાવા સુનકેં શ્રીજી આપ હસે. જો કમલકો
ફૂલકી ન્યાઇ આપ પ્રવૃલીત ભયે. સો તુરતહી ઉઠકે આપ રથમેં બિરાજે.”
ગાજો સાંભળીને શ્રીજી હસ્યાને ઉઠીને તૂર્ત રથમાં બેસી ગયા. શ્રીજીતો નહિ
હોય બાકી દાઉજી હશે કેમકે તેના વખતમાં એવું અણધરતું કામ બનતું
હશે. તે સાર તે રડી કુટીને કેહેતો હશે જો અહીં થાય તે ખરું. ત્યારે વૃ-
જવાસીઓએ બલાત્કાર કરીને તેને નાહાસવાની ફરજ પાડી હશે.

તે પછી લખે છે કે, “રથ હાંક્યો સોરથ ચલે નહીં તખ સખ ગોસ્વા-
મીને બિનતી કીની. તખ શ્રીજી આજ્ઞા કીયે જો ગંગાબાઇકું ગાડીમેં સંગ
લે ચલો. તખ રથ ચલેગો”. પોતપોતામાં વાંધો પડ્યો હશે જો ગંગાબાઈ
ચાલે. કાંકે તે ગુસાંઈજીની છોકરી થાય. ને એક કેહેતો હશે જો આવા
પારાઢાંને કોણ ઉપાડશે ? પછી અંતે સાથે લીધી હશે નહિં તો આ વાત
અહીં લખવાની શી જરૂર હતી ?

વળી લખે છે કે આ લોકો નીકળ્યા પછી બે જળગરીયા રહી ગયા હતા
તેમણે બીજે દહાડે બાદશાહનાં માણસો આવ્યાં તેને મંદિરમાં પેસતાં અટ-
કાવ્યાં. ત્યાં લડાઈ થઇ એક વાર બાદશાહનાં ત્રણસો ચારસો ને બીજીવાર
પાંચસો એમ માણસો મારી નાંખ્યાં ને ભૂખ્યા તરસ્યા છ મહીના સુધી લખ્યાં

કીધું. પછી ઘણી ફાજ લઈને એક મ્લેચ્છ આવ્યો ત્યારે શ્રીજીએ તે બેઠ જણને આવીને કહ્યું કે મારી ઇચ્છા છે, માટે મુકી દો. ત્યારે તે લોકોએ કીધું ને તેજ વખતે મરીને શ્રીજીની નિત્ય લીલામાં પ્રવેશ થઈ ગયા એમ લખે છે. બેજણાએ આટલા માણસો મારી નાખ્યા? વળી છ મહીના ખાવા પીવા વગર બે માણસ જીવતાં રહ્યાં? વળી શ્રીજીએ રસ્તામાંથી દોડી આવીને કહ્યું ત્યારે લખનાર તારા શ્રીજીમાં પ્રેરણાશક્તિ તો નહીજ કે? વળી આટલા દિવસ રહીને ઇચ્છા જણાવી. હું પણ કહું કે એક દહાડો અમે નારાયણ સરોવર જતા હતા ત્યારે અમને પકડવા વચમાં દશ હજાર માણસનું લશ્કર આવ્યું. પછી અમે તો ભાગી ગયા. પણ એક કુતરો અમારો હતો તે લડ્યો ને બધાં લશ્કરને ફાડી ખાધું. સાંભળનારા ભાઈઓ એવી વાતો માનનારામાં અક્કલ જોઈયે. કેહેનારાએ તો સ્વાર્થને અર્થ જોઈ કરવાની એનામાં શક્તિ હતી તેટલી બધી વાપરી છે.

વળી એક પોતાના લખાણનીજ વિરુદ્ધ એવી વાત લખી છે કે આગરે ગયા ત્યારે એક દહાડો બાદશાહ કાંડરાની પથારી ઉપર સૂતો હતો, તેને શ્રીજી કહેછે જે “શ્રીજીને જયકે” વાકી પીઠમે એક લાત મારી ઓર વાતે આજ્ઞા કરી જે આજ મેં આગરે આયો હું. જે તું હમારો કહા કરિ શકે હું? મેંહી અપની ઇચ્છા તેં ઉઠ્યો હું.” આગળ લખે છે કે શ્રીજીએ મજકુર બાદશાહને આજ્ઞા કરીને બધી વાતોચીતો કરી. જે તેમ હોય તો તેવાને આમ કેહેવાની જરૂર શી પડે? પણ જ્યાં અંડાંડ ભાખ્યાં કરવું ત્યાં વળી આગળ પાછળનો હીસાબ કોણુ રાખે? લખે છે કે, “લાત મારી તાકો ચિન્હ પીઠમે ઉપરી આયો, સો જખતાંઈ જીયો તખ તાંઈ ચિન્હ રહ્યો.” પાહાણાનો તો એમ ન થાય બાકી લોકો તવાવીને ડામ દે તો વખતે રહે. એવી વાતો લખતાં કંટાળો આવેછે તો પણ આ વાત લખું છું.

વળી લખે છે કે, “શ્રીગોવિંદજી દોઉ ભાઈન સહિત શ્રીજીકે સંગ પધારે. તખ શ્રીનવનીત પ્રીયાજી ગોવર્ધનમે ગિરાજતે. સો ઉનકું પધરાયવેકું મનુષ્ય બેજે. જે તુમ શ્રી દાઉજી મહારાજકોં તથા વહુ બેટિનકોં પધરાયકે આગરે આઈયો. પાછેં વિઠ્ઠલ દુબે સ્નાન કરકેં શંખનાદ કરવાય ફેર શ્રીનવનીતપ્રીયાજીકું જગાય તાસમે રાત્ર પ્રહર રહી હતી સો શ્રીનવનીત પ્રીયાજી નિદ્રાવશ હતો. તખ વિઠ્ઠલ દુબેને બહુ વિશ્વસિ કરી. પરંતુ આપ જાગે નહીં. તખ હાથતેં પકરિકેં પધરાયતે લગે તોહું આપ ન જાગે.” હવે જે

એકનો ચમત્કારી મહિમા વધારવા પ્રયત્ન કરતો હોય તો ઠીક પણ દરેકની જુદી વાતો લખવી. ને વળી હાલ દરેક ધ્યાયનમઃ તેનો પણ કોઈ વિચાર ન કરે. હવે નવનીત પ્રીયાજી પીતળની મૂર્તિ, તે પણ અંગુઠા જેટલી અથવા તેથી કાંઈક મોટી તે જાગે નહીં. વળી મુખીયો પધરાવે. તો પણ જાગે નહીં એ કેવી હસવા જેવી વાત !!

એ પ્રમાણે જે જાતે ભુકરિયા પાષાણની મૂર્તિ, વળી સાંભળ્યા પ્રમાણે જેને છ છ મહીને રંગ લગાડી તેજદાર રાખે છે, તે રંગ ઉખડી ન જાય તે સાર રોજ નવરાવવા ટાણે બીનાં લુગડાંથી સાફ કરે છે, ને શૃંગાર ધરાવવાટાણે જેને બશેર મીણુ ખપે છે તેવા એક જડ પદાર્થની કેટલી બધા ગપોડા ભરેલી વાતો ઉડાડી છે. વળી તેવી વાતો દરેક વૈષ્ણવ ખરેખરી જ માની બેઠા છે એ કેટલી અજ્ઞયખી છે. અત્યારસુધી ઉપર જે લખવામાં આવ્યા તે આખી પ્રાગટ્ય વારતામાં જેટલા ગપોડા છે તેનો આસરે ૧ છે. બીજા હવે નીચે લખી જણાવું છું.

આપણે આગળ એક વૃજરાયજીની વાત લખી છે. તે માણસ કોઈ દાધારિંગો લાગે છે. શ્રીજીને અગાડી પડાવ્યા તેમ અહીં નવનીત પ્રીયાજીને પણ પડાવ્યા લાગે છે. ત્યાં લખે છે કે, “ઉનકોં શ્રી નવનીત પ્રીયાજીકો વરદાન ભયો હતો. જે એકદિન રાજભોગ તેરે હાથસોં આરોગુંગો” તે પ્રમાણે તેણે અહીં રસ્તામાં રાજભોગ કીધો. વરદાન કેમ થયું તેનું લખે છે કે “સાતો બાલકનકે બહુ બેટીજી શ્રી નવનીત પ્રીયાજીકે ચરણ સ્પર્શ કરે સો શ્રી બાળકૃષ્ણજીકે પુત્ર શ્રી પીતાંબરજી ત્રીનકી બહુજીને એકદિનાં સબતે પીછેં ચરણ સ્પર્શ કીનો. તબ શ્રી નવનીત પ્રીયાજીને ઉનસોં શ્રી મુખસોં આજ્ઞા કરીજો હમ તેરે સંગ ચલૂંગો તબ ચોલીમેં દબકાયકેં પધરાય ગઈ. તબ ચાર પ્રહર રાત્રી ઉનકે ઘર બિરાજે. તબ ઘરી હોય રાત્ર પાછલી રહી તબ શ્રી નવનીત પ્રીયાજીને આજ્ઞા કીયે જે અબ મોકું મંદિરમેં પધરાય આઝો. જે શ્રી ગિરધારીજી મોકું મંદિરમેં ન દેખેંગે તો મહાખેદ કરેંગે. ઓર ઈહાં શ્રી ગિરધારીજી તથા ગોકુલનાથજીને મંદિરમેં ન દેખ્યો તબ દોઉભાઈ આપુસમેં પરસ્પર બતરાને જે યહ કહા ? ફિર ઉહાં શ્રી નવનીત પ્રીયાજીકું બહુજીને વિનંતી કીની જે રાજભોગ આરોગકેં પધારો. તબ શ્રી નવનીત પ્રીયાજીને ઉનતેં નાંહી કીની. ઓર કહી જે આગેં કોઈ કાલ પીછે ભાજર મે તેરે લાલજી વૃજરાજકે હાથકો રાજભોગ એક દિના આરોગુંગો.” અરે!

આવી વાતો ખરી માનનારાની બુદ્ધિ ઉપર શું મળુ એ મળુ મેલ ચઢી ગયો હશે. નવનીત પ્રીયાજીને મનથી એ વળી પાછો સવારનાં બીનો. વારૂ શ્રીજી જેવી હડવાની શક્તિ આમાં નથી ઠરાવી તે કેમ હશે? વળી અંતરજ્ઞમીપણું તો બધું કાઢી નાખ્યું. અરે પેલા વઢી મરે છે ને આ કહે છે કે ખેદ પામશે? પેલા દ્વિપદ માનુષ્યોમાં પણ અંતરજ્ઞમીપણું ક્યાંથી હોય? તેમણે જ્ઞપ્ત્યું નહિ કે આપણી જીવિકાનું સાધન ત્યાં છે તેથી વઢી મરતા હતા. એવું છતાં વૈષ્ણવો આજના મહારાજને પણ અંતરજ્ઞમી માની બેઠા છે. વળી રાજભોગ આરોગાવવાની ઈચ્છા એકનીને વરદાન ત્રીજાને મળ્યું. વળી બેવકુફાર્થ જીઓ લખનારની કે પોતાનું પોગળ પોતાને હાથેજ ઉઘાડું પાડે છે. આ વાત હશે એમ જે વહુજીને મન થયું હશે તેથી ચોરી લાવી હશે. પછી ધણી આગળ વાત કરતાં તેણે પૂજપાત્રી કરી કહ્યું હશે કે રાંડ ચોરટી નાખી આવ પાછા; તેથી નાખી આવવું પડ્યું હશે. એ ઠેકાણે વૃજરાજજીની વાત લખી છે તે તેણે જખરદસ્તીથી રાજભોગ કર્યો હશે. પછી તે સંધ્યાવંદન કરવામાં રોકાયા એટલામાં દુબોજ મૂર્તિને લઈ ચાલતો થયો.

આગરામાં લાંચો આપી રહ્યા હોય એમ દેખાય છે. લખે છે કે “ગો-વિંદજીને દેશાધિપતકે હલકારાનસોં આજ્ઞા કરી જો જહાં તાંઈ હમ આગરેમેં અનકૂટ કરેં તહાંતાંઈ તુમ બાદશાહકો ખખર મતિ કરો. સો વાને વેસેષ કીએ. એ તો લાંચનો પ્રતાપ નહિ તો બીજું શું?”

પછી શ્રીજી કોઈ સાથે વાતો કરતા નહીં. “માત્ર ગંગાબાઈ સાથે કરતા તે શું હશે!!! શું મહારાજ લોકો ગોકુલમાં સારા માણસ હતા ને પછી નીચ થઈ ગયા હશે? કે શું શ્રીજીને શરમ લાગી હશે જે હવે આપણે સ્થાનક બદલ થયા તેથી શું કોઈ સાથે બોલિયે કે મેં દેખાડિયે? એવી શંકાઓ પણ વૈષ્ણવોને કેમ નથી આવતી?

વળી એક જગે લખે છે કે બાદશાહને હલકારા લોકોએ કહ્યું કે આગરાથી કાલે ગિરિરાજવાળો દેવ ઉઠી ગયો. ત્યારે બાદશાહ બોલ્યો “ઉનકું આગરે આયે બહોત દિન લયેયે સો મેરેકું માલુમ હું. પરી મેં ક્યા ઉનકા દુસ્મન હું? જો મુજકોં આપને હુકમ કીયો સો મેંને કર દીયો. જો અબ ઉનકી શોખ હોય તહાં બેલે. યહ બાત તું કીસીકે આગેં કૈયો મતિ. જો મુઝાં જાનેગો તો પીછેં જાયગા.” બાદશાહ એવો મૂર્ખો હશે જે હલકાં માણસો સાથે આવી વાતો કરતો હશે. બાદશાહને ને હલકારાને ખાનગી વાતો

થઈ તેની પુસ્તક લખનારને સો વરસ પછી ખખર પડી. વળી ગમે ત્યાં ખેલે એમ કહે છે ને રાણા પાસેથી મૂર્તિ લઈ ફાડવા સાથે મોટું લશ્કર લઈ લડવા ગયો લખે છે. વળી મુઘાંથી જાણે બાદશાહ ડરતો હોય એમ દેખાડયું છે. ખુશીવાળો છે ભાઈ; ગમે તેમ લખ; તારે ક્યાં સાચું લખવું છે?

વળી લખે છે કે, “તબ પાતશાહને મુઘાતે નાંહી કરી જો તુમ ઉન ફ-
કીર સામે મતિ જાઓ. જોવે દેવ કરામાતી હું વે અપની શોખસોં ઉઠ્યા
હે” ઉપર મુઘાંને કેહેવાની ના કહે છે ને અહીં મુઘાંને પોતાને બાદશાહે ના
કહી લખે છે. વળી બાદશાહ પોતે તો રાણા સાથે લડવા ગયો. ત્યારે ખરી
વાત કઈ હશે? કાં તો એમ હશે જે બાદશાહનાં ને મુઘાનાં મુઘાંને આ લખ-
નાર કબરસ્થાનમાં પૂછવા ગયો હશે. ત્યાંથી જોવો જવાબ મળ્યો હશે તેવો
ખિચારાએ લખ્યો હશે.

વળી લખે છે કે આગરેથી નીકળ્યા પછી ડંડોદ્ધાર ઉપર ગયા. ત્યાં
મ્લેચ્છ આવવાનું સાંભળી ચાવલ નદીને પાર ગયા. ત્યાં આ પાર મ્લેચ્છ
આવી પોહોતા, તેથી ગોવિંદજી મહારાજ ડયો ને ગંગાબાઈ મારફત શ્રીજીને
પુછાવ્યું કે મ્લેચ્છ પેહેલે પાર આવ્યા છે; હવે શું કરિયે? “તબ શ્રીજીને એસે
કહ્યો જો તુમ ઉત્થાપન શીઘ્રહી કરો. તુમકું મ્લેચ્છકી કહા પરી હે? પાછો
વહ તુરક પાર ઠાઠો હતો સો ઉનમે શ્રીનાથજીકો રથ બડો પરવતકે પ્રમાન
દેખ્યો એર જીતને શ્રીજીકે સંગ મનુખ્ય હતે સો ઉનકોં બડે બડે સિંધ દીસને
લગે તબ આપસમે કહને લગે જો વહ તો સખસે રહુ સેર દીસત હું એર
આપનકું ખાનેકું ચલે આતે હે, એસે કહીકે ઉઠાંતે સખ ભાગે” વાહવારે
પ્રતાપ વર્ણન કરવાવાળા! ડંડોદ્ધાર આગળથી તો નાહા લખે છે ને નદી પાર
જઈ ચમત્કાર દેખાજો. લખનાર લલા બીજું તો બધું ઠીક; પણ મ્લેચ્છોને
તમારાવાળા સિંહ જેવા દેખાયા એ વાત તને કોણ આવીને કહી ગયો? તા-
રા કરતાં તો પેલો ભાલાવાળો ગબી હુંશિયાર કે ઘોડારવાળાને તરત જવાબ
દીધો કે ભાલો રાખતા તારા બાપની ઘોડારમાં.

વળી એ ડંડોદ્ધારમાં રહ્યા ત્યાં વૃજરાજજી આવી પોહોતા ને શ્રીનાથજી-
ગોવિંદજી પાસેથી જુટવી લઈને એ લોકોને કાઢી મુક્યા. ત્યાં પ્રાગટ્ય લખ
નાર જુઓ કેવી હુંશિયારીથી લખે છે “એક સમે શ્રીગુસાંઈજીકે આગે જન્મ
અષ્ટમીકે દિન શ્રીબાળકૃષ્ણજીને યશોદાજીકો વેશ લીયો હતો એર શ્રીનવનીત
પ્રિયજીકો પાલને ઝુલાયો એર વહ ફીરતનકી તુક ગાઈ. બહુરી જનની

લીયે એક કરી અસ્તન ચલે હે ચુઆમ તુમ નંદરાનીકે લાલા” યહ માવતમે ભાવ વૃદ્ધિ હોતહીં શ્રીબાલકૃષ્ણજીકોં તનમેસું દુધની ધારા ચલી. તખ શ્રી-ગુસાંધજીને જાની જો યાકોં ભાવવૃદ્ધિ હોય કે માત્ર ચરનકો આવેશ આયો હે. તખ શ્રીગુસાંધજી ઉનકે ઉપર બહુત પ્રસન્ન હોય કે કહો જો તુમ કહુ વરદાન માગો. તખ શ્રીબાલકૃષ્ણજીને યહ માગ્યો જો મહારાજ ! મોકોં પ્રતિજન્મ અષ્ટમીકોં એસોઈ આવેશ હોય. એર કહુક દિન શ્રીજીની સેવા મિલે. તખ શ્રીગુસાંધજીને આવેશકી તો હા કહી. પરંતુ શ્રીજીની સેવાકી નાંધ કરી. એર કહો જો સો તો શ્રીગિરધરજી કરેંગે. એર આગે કોઇ કાલ પીછે શ્રી-નાથજી આપ દેશાંતરકો પધારેંગે તખ તુમારો નાતી શ્રીવૃન્દરાજજી સતામસ દિનતાંધ સેવા કરેંગે.” આમાં એક તો સૃષ્ટિ વિરુદ્ધ વાત લખી કે પુરુષના સ્તનમાં દુધની ધારા ચાલી. પણ ભાઇઓ ! પુષ્ટિમાર્ગના માનનારા કેવા છે કે એવી વાત પણ ખરેખરી માને છે. કોઇ હાજ્યા નજ હોય ને મોટા માણુ-સની વાત કાંઈક ખોટી સાચી હાંકિયે તો માણુસો તેના ઉપરથી હસે. કેહવત છે કે જો શેઠ કેહેશે જે દીને તારા દેખાય છે તો આ હાજ્યા ભાઇઓ હા કહે છે. હવે હાજીહા કરનારને શેઠમાં કાંઇ ગરજ પણ હોય વળી શુક જેવા તારા દિવસના કોઇ વખત દેખાય પણ ખરા. પરંતુ આ માનનારાઓને તો તે લોકોની ગરજ પણ નહીં. વળી તે લોકોને પૈસા પણ આપવાને અર્ધરાત્રિમાં મધ્યાહ્નનો સૂર્ય દેખાય છે એવી વાતો માની ખેઠા છે. શું એ અક્કલના ન-મુના હશે !! વળી અહીં ગુસાંધજીની પણ અક્કલના કાંકરા કરે છે. ઘણે ઠેકાણે ગુસાંધજીને પરમેશ્વર ઠરાવી અતરજામી ઠરાવે છે ને અહીં બાળકૃષ્ણ-જી શું માગશે તે જાણી ન શક્યા. વળી વરદાન મંગાવીને આપી ન શક્યા એમ લખે છે. વળી જાણે ગુસાંધજીનું ગિરધરજી પાસે ચાલતું ન હોય કાંકે ચાલતું હોય તો થોડા દહાડા બાળકૃષ્ણજીને સેવા કરવા દે તેમ ન કરી શક્યા લખે છે. વળી વરદાન માગનારને કહે છે જે તું મરીશ, તારો છોકરો મરશે તે પછી તારા પૌત્રને ધગર માગવે જડશે. કેવા બેવકુફ ઠરાવ્યા છે ? હવે વૃન્દરાજજીને બાદશાહની કાંધક વગ હતી તેથી તેણે વચ્ચે શ્રીજીને ઝુંટવી લીધા, તે સાંઝ આટલું ખોટાં કરવું પડ્યું. પાછો અઠાવીસમે દહાડે ગોવિં-દજી લાગ સાધી કટારી લઈને ગયા ને જીવ ઉપર આવીને પાછી મૂર્તિ ઝુંટવી લીધી. ત્યારે જો એ ગુસાંધજીનાં વરદાનની વાત આ બેઉ જાણુતા હોય તો વળી શું કરવા મરે ? વળી જો આ લોકોને તેની ખબર ન હોય તો લખનારને

કાણુ કહી ગયો ? એવી એવી સાધારણુ શંકાઓ કાઢતાં પણુ હરવાય છે. વા-
હરે વૈષ્ણવો તમારી શ્રદ્ધા !!!

આગળ લખે છે કે, બાદશાહે કહ્યું કે હવે એની મરજીમાં આવે ત્યાં
એ દેવ જાય. ને બીજે ઠેકાણે ગોવિંદજી વગેરે બાદશાહથી બીહીતા તે
દેખાડે છે. “શ્રીજીકે દર્શનકી કોઉ રાજા પ્રજા બિનતી કરતે વાકું શ્રી ગોવિંદજી
આજ્ઞા કરતે જો શ્રીનાથજી તો આપ સદા શ્રીગિરિરાજકી કંદલાનમેં બિરાજતેહે
યારથમે તો હમારી વસ્તુ ભાવહેં એસે કહિકે મારગમેં કાહુમેં દર્શન ન હી કરવાને
આ લખનાર તો કોઇ સાફ ઠેકાણા વગરનોજ દેખાય છે. વળી રખે છે કે,
“ડંડાહારતે ચલે સો બુંદી કોટામેં પધારે તહાં અનિરુદ્ધસિંગ હાડા રાજ
કરત હુતો. સો વહ શ્રીજીકે દર્શનકું આયો. તખ ઉનકું વૈષ્ણવ જનકેં
શ્રી ગોવિંદજી મહારાજને શ્રીજીકે દરશન કરવાય.” અરે ! આ તે તું લખે
છે કે સનેપાતમાં બકે છે. તારે તો જેમ આબ્યું તેમ ઠીક છે. પણુ માન-
નારાઓએ વિચાર કરવો.

વળી લખે છે કે “વહાંતે શ્રીજી પુષ્કરજીકે રસ્તે જોધપુર પધારેકું
ચલે. સો પુષ્કરજી કોશ ચાર રહ્યા તો રથ અટક્યો. તખ શ્રી ગોવિંદજીને
ગંગાબાધસોં કહ્યા જો તુમ પૂછો શ્રીજીકી કહા ઇચ્છાહેં ? તખવાને પૂછી. તો
શ્રીજીને કહ્યા જો ઇહાં તેં નિકટ કોઉ સરોવરહેં, તામેં કમલ ફુલેહેં તાકી સુ-
ગંધ મોકું આવતહેં. સોલે આયકેં મોકુંધરોગે તખ રથ ચલેગો.” શ્રીજી
માંહે બેઠો હોય ને રથ અટકી જાય. પોતામાં બાર વધારી નાખે. વળી
ગોવિંદજીને અહીં હુકા પાણી અંધ થયાં તે ગંગાબાધ મારફત પુછાવ્યું. વ-
ળી પથરાની મૂર્તિની નાસિકા એવી જખરી જે માણસ દેખી ન શકે એટલે
છોટે સરોવર હતું તેમાંથી નાકમાં સુગંધ આવી. ત્યારે હમણાં રાણાનું લશ્કર
લાલબાગની આસપાસ આવ્યું તેની સુગંધ કેમ નહિ આવી હશે ? જો સુ-
ગંધ આવી હોય તો તો ગિરધરલાલને કેદ થતો બચાવત. કાં તો પછી
ગિરધરલાલ દુષ્ટ હોય તે સાર એવી ઇચ્છા થઇ હોય તો બલે. અથવા તો
શ્રીજીનાં નાકમાં વખતે મીણુ ભરાઇ ગયું હોય તો હોય નહિ તો અંતે લખ-
નારની પોથીમાં તો સુગંધ આવી ગઈ તે હજી ધરોધર બેહેકે છે.

વળી આ એક ગિરિરાજની વાતની ચપ મારી છે. આગલ બાપડાને
થોડા ખીજવ્યા હશે. લખે છે કે, “કસન ગઢકો રાજા રૂપસિંધજી શ્રીજીકે
ભક્ત હવો, સો વાને દેહ છુટતી ખીરીયાં એક દુગદુગી અપને સેવકકું દેકે

કહી જો તું યાકોં શ્રીગિરિરાજપેં શ્રીજીકોં અરપણુ કરી આઓ. સો વાને બન્ય કે અંગીકાર કરવાઇ. સો વહ રાજભોગકો દરશન કરકે નીચે ઉતર્યો તખ ડંડોતી સિલોકે પાસ વાકું રાજ રૂપસિંહજીકો દરશન લયો. સો લૌકિક શરીર તો રણુમેં છુટયો ઓર અલૌકિક શરીર ધરકે શ્રીજીકે મંદિરમેં પધારે. તાસમે સખનને કહી જો રાજજી શ્રીજીકી લીલામેં પ્રવેશ કીયો.” હવે આ વાત કોઇ માને નહીં કે મુવેલા માણસનો ખીજો તેવોજ દેહ થાય ને તેને બધા જીવતા દેખે. પણ એ વાતની લખનારને ખબર કોણે કરી ? હગાઇ ના હેતુથી છળકપટ ભરેલા અંતઃકરણવાળા દેવે કહી હશે.

વળી એક વિસલપુરના વેરાગીની વાત લખે છે કે, “વા વેરાગીકોં શ્રીજીને સ્વપ્નેમેં જતાયો જો જાકે દરસનકે લીયે તું ખેદ કરેહો, સો ઠાકુરમેં હું કાલ તેરે ગામકે પેડ હોયકે મેરો રથ નિકસેગો.” આગળ પણ એવી એક સ્વપ્નાની વાત આવી છે. તે પછી તો એ બાવાને વ્યમમાં આજ્ઞા કરેલ જો તું પાટીઓ રાજભોગસાં લાવજો તે જાવ્યાને ખીજો દહાડે કેટલીક મેહેનતે ગોવિંદજીએ દર્શન કરાવ્યાં. પછી પછી પેપલા પાટીયાપર ખીજો દહાડે રાજભોગ ધરાયો ને પછી ચાલવા ટાણે પાટીયું નાખી દીધું. પછી શ્રીજીનો રથ ત્રણ ગાઉ ઉપર ગયો ત્યાં અટક્યો ત્યારે શ્રીજીએ પાટીયું પાછું લઇ આવવા કહ્યું તે પાટીયું આવતાં રથ ઉપડ્યો. શ્રીજીને પણ ખેવકુદ્દ ઠરાવે છે કે જ્યાં પાટીયું નાખી દીધું ત્યાંથી ચાલતાં રથ અટકાવતા નથી ને ત્રણ ગાઉ ચાલી ગયા પછી એને એ વાત ઉકલી ત્યારે તો એ પાછળ મતીયા કેહેવાય.

અહિયાંથી મેવાડ જતાં રસ્તામાં એક તળાવ આવ્યું, તેની વાત લખે છે કે, “જો ઉહાં એક તળાવ હતો સો વાદિના શ્રીજી વા તલાવ કોઇ જલ અરોગે. પાછેં રાત્રકોં વાંહી રહે. તખ અર્ધરાત્રકો સમય લયો તખ વા તલાવકે આસપાસ જોજોકાર હોયવે લાગ્યો. સો સખ મનુષ્યોને સુન્યો. તખ સખનને મિલકેં તલાવકે પાસ જાકે પૂછી જો તુમ કોનહો. તખકાહુને આકાશ મારગસું જવાઈ દીયો જો હમ યા તલાવમેં એક લાખ ભૂત રહતહે સો હજાર બરસસોં હમારી ગતિ મુક્ત હોત નહીં. સો આજ શ્રીજી તલાવકો જલ આરોગે તાપ્રતાપ કરકેં હમ દિવ્ય દેહ ધારણ કરકેં વૈકુંઠમેં જાતેહે; સો જયજય શબ્દ બોલતેહે.” વળી આચારજીએ એક વૈષ્ણવને કહ્યું કે ભૂત જેવી વસ્તુ દુનિયામાં નથી. ફક્ત મનછા ભૂત છે. હવે સાચો કોણ ? પ્રાગટ્યનો લખનાર કે આચારજી ?

ઉદેપુરમાં ગોવિંદજીની યુક્તિથી એવું કંઈ કે એક ગુપ્ત જેવી જગ્યામાં રહેતું. હવે લોકોને સમજાવેલું કે રાણાએ અમને ધણી ખુશીથી બેસાડ્યા. ત્યારે લોકોને શંકા થાય કે એવું હતું ત્યારે રાણાએ ઉદયપુરમાં પોતાની પાસે કેમ નહીં બેસાડ્યા? એવા સાધારણ બુદ્ધિના મનુષ્યોની શંકા નિવારણ થવા સાડ પોતાના ગ્રંથમાં લખે છે કે.” અબ સીહાડમે એક પીપરક નીચે શ્રીજીકો રથ અટક્યો. તબ ગંગાબાઈસોં કહી કે શ્રી ગોવિંદજીને શ્રીજીકોં પુછાયો. તબ આપ યહ કહે જો અજબકુંવરીબાઈકે રહેવેકો સ્થળ હંદાંધ હતો, તાતેં મેરો મંદિર હંદાંધ બનેજો.” અજબકુંવરી ઉદેપુરના રાણાની સ્ત્રી હો ઉદેપુર મુઝી સીહાડના પીપળા નીચે રહેલી. વળી અજબકુંવરી ગુસાંધજીની સેવક લખે છે તે ને આ વખતે મરી ગયાને સુમારે પોણોસો વરસ થયાં હતાં. તે-ટલામાં તો તેના વંશજોના હાથમાં રાજ્ય હોવા છતાં મેહેલો ખેદાન મેદાન થઈ ગયા ને ઉપર પીપળા પણ ઉગી મયા એવી વાતો તો જેની બુદ્ધિ ખેદાન મેદાન થઈ હોય તેજ માને.

લખનારની આમાંથી કદ સાચી માનવી? પેહેલાં લખે છે કે શ્રીજીએ મ્હેન્છને રાજ આપી ગિરિરાજ ઉપરથી ઉઠાડવાની આજ્ઞા કરી. વળી લખે છે કે શ્રીજીએ તેને લાત મારીને કહ્યું. કે તું શું કરનાર છે? હું મારી ખુશીથી ઉઠ્યો છું. વળી જ્યાં પાધરા જણાતા ત્યાં મ્હેન્છો આવી પોંહોંચતાને આ લોકોને નાહાસવું પડતું. વળી છેલ્લે લખે છે કે, બાદશાહકોં બારા બર-સસેં ખબર પરી જેવે દેવ તો રાજાકે રાજમેં રહાહેં ઓર રાના અષ્ટ પ્રહર બંદગીમેં હાજર રહેતા હેં. યહ સુનકે બાદશાહને કહી જો મેં રાનાકું જયકે દેખુંગા.” પછી લશ્કર લઇને રાણા ઉપર ચઢાઇ કરી. હવે આ વાતો જુઓ, એક એકથી કેટલી ઉલટી છે? જો શ્રીજી ઉઠાડવાને હુકમ કરે તો પછી મારી ખુશીથી ઉઠ્યો છું એમ કહેવાની જરૂર નહીં. બાદશાહ એમ કહે જે એની ખુશીમાં આવે ત્યાં બિરાજે તો પછી પાછળ થાવાની જરૂર નહીં તેમ રાણા સાથે લડવાની જરૂર નહીં. ત્યારે ખરી વાત અનુમાન કરતાં તરત પ્રમાણમાં આવી જાય છે.

બાદશાહ આવ્યો સાંભળીને “રાણા રાયસિંહજીનેં અપનો કુટુંબ હતો સો સોમવાસમેં પઠાય દીનો. ઓર આપ ચાલીસ હજાર ફાજસૂં ન્યારે મ-ગરેમેં આય ડેરા કીયે. ઓર તાદિનાં શ્રીજીને ગંગાબાઈસૂં આજ્ઞા કીયે જો તુમ શ્રીદાઉજી મહારાજસોં યહ કહે જો એક બાટરો ગામ હે સો ઉહાં બાટરા

કી નાલમેં એક બહુત રમણિક સ્થલ હેં ઓર અનેક વૃક્ષાવલી સહજહીં હોત હેં. સો મગરા મોકાં અવશ્યહી દેખનો હેં. વા પરવતમેં એક ગુફા હેં. તામેં એક રૂપીશ્વર હજાર બરસતેં તપ કરત હેં. સો વાકે ગિરિમેં યહ અકાંક્ષા હેં જો શ્રીકૃષ્ણ મોકાં યાહી પરવતમેં આયકેં દરશન દેધ તપ મેં દેહકો ત્યાગ કરંગો. સો તાકું દરશન દેવેકાં મોકાં વા મગરામેં લે ચલો.” આ વાત રતાંધળા જીવરામ ભટની પેઠે દેખીતી એળ દાકવા જેવી લખી છે; તે પણ વૈષ્ણવ ભાઈઓ સાચી માની બેઠા છે. હવે બાદશાહ આવી પોહોં-ચ્યો તે સાર કયાં ગુફામાં છુપાઈ રહેતું તે એળ દાકવા સાર શ્રીજીની ઈચ્છા થઈ એમ મનાવે છે. હવે જો ઇચ્છા થઈ હોય તો બાર વરસ ન થઈ ને બે દહાડા આગળ પાછળ ન થઈને બાદશાહ આવી પોહોંચ્યો તે દહાડેજ કેમ થઈ? વળી દર્શન દેવાં હતાં તો વૃજમાંથી બધે ઠેકાણે જતા તેમ ન જતાં બધા અસખ્યાન સાથે કાં ચાલ્યા. ને વળી લડાઈ ચાલી ત્યાં સુધીજ ત્યાં રહ્યા ને સમાધાન થયા પછી મંદિરમાં આવી ઝુંકાવી દીધું ત કેમ થયું? તેમાં વળી પેલા રૂપીશ્વરની પણ કેટલી અસંલલિત ગપ લગાવી છે કે તે સ્વર્ગમાં જીવતો જીતો. ને વળી મરીને પણ ત્યાંજ ગયો છે. ઈત્યાદિ ગાંડાઈની વાતો જીવ ન ભટના જેવી કરી છે તેવી વાતો પણ માનનારા ખરી માને છે.

વળી શ્રીજીને ગિરિરાજ ઉપરથી ઉઠ્યા પછી ગંગાબાઈ શિવાય બીજની સાથે બોલવાનાં લખનારે પચકાણુ લેવડાવ્યાં છે તે ઉપર લખેલા રૂપીશ્વર સાથે બોલવાનું લખે છે તે એમ કે, “વા વેરાગીકું દેખિકેં શ્રીનાથજી અપને નિકટ ખુલાયકેં વાસોં કહી જો તું હમકોં અપને હાથસેં માલા પેહેરાઈ દેઓ.” એવો એવો અનેક પ્રકારે બકવાદ માત્ર કર્યો છે.

હવે પેલી રાણીઓ ભૂલમાં સપડાઈ ગઈ તેથી બાદશાહને રાણાએ ખુશી કરી દેશમાંથી નીકળી જવા વિનંતી કરી, તેમાં આ લોકો પાતાની બ-ડાઈ મનાવીને લખે છે કે “રાનાજી અપને મનમેં બહુત ડરપે. તબ શ્રીજીકી માનતા અપને મનમેં કરી. જો મહારાજ યહ પાતશાહ હમારે દેશતેં જાયગો તો મેં આપકોં ગામ ભેટ કરંગો. વા દિનાં એક પ્રહર રાત્ર ગઈ તાસમેં શ્રી-જીકેં મંદિરમેં તેં જગમોહન મેંતેં બડે બડે ભમર નિકળે. સો કોટાનબંધ નિકસે. સો સૂધે ખમતોરકી ઓરકોં ચલે ઓર પાતશાહકી ફોજમેં ગય. સો મનુખ્ય, ઘોરા ઓર હાથી એક એકસોં લક્ષાવધી લગે. તબ તેં સબ ભાજે. ઓર ચાર લાખ ફોજ સબ બિખર ગઈ. ઓર પાદશાહકી દાંડ બેગમ હતી ઉનકો

રંગી ચંગી નામ હતો સોઉ ભાગતમે બૂલિ ગઈ. સો રાનાજીકી ફેજ એક ન્યારે મગરામે પરી હતી સોતામે યહ જય મિલી. તખ રાનાજી યહ ખાત જાનકે આપ ચલાયકે ઉનકે પાસ ગયે. સો ઉનતે મુજરા કરકે કહો જો તુમ હમારી ધરમકી બહની હો સો તુમ કહો તહાં તુમકું હમ પહુચાવે.” પછી તેઓને પોંહોંચાડવાની વાત લખી છે. ને તેથી પછી રાણા ઉપર બાદશાહ ખુશી થતાં મુકીને ચાલ્યો ગયો. હવે અહીં શ્રીજીની બડાઈ લખે છે કે ભમરા શ્રીજીએ કાઢ્યા. એમ લખતાં બડાઈને પેઠે પાછળ મતીયા પહું થઈ જાય છે, તે લખનાર જાણતો નથી. કે બાદશાહ દિલ્હીથી અહીં આવ્યો ત્યાંસુધી વચેથી ભગાડ્યો નહીં, રાણાને અત્યંત ખરચની સાથે સંકટ થયું ત્યાંસુધી તજવીજ ન થઈ, ઉદેપુર બાદશાહ લઈ બેઠો ત્યાંસુધી ન થઈ ને પછી થઈ એમ લખે છે. હવે એ ચમત્કાર લખે છે તે પણ એક બીજા ગપાટાની ચોરી કરી લખે છે. સૌરાષ્ટ્રમાં સોમનાથ ઉપર મહંમૂદ ગિજનવી એ ચઢાઈ કરી તે વખતમાં એક રાજની છોકરીનાં વૃત્તાંતની દંતકથા ચાલે છે. તે એ કે સોરઠના એક ગામમાં મહાદેવનું દેહેરું છે હવે તે ગામના રાજની છોકરી ખુબ સુરત હોવાથી કોઈ મુસલમાન રાજને ખબર પડતાં તેણે કેટલીએક ફેજ મોકલી તે છોકરીને પકડવા પ્રયત્ન કર્યો. તે છોકરી મેહલમાંથી ભાગી તે ઘણાં ઠેકાણાં ફરીને અંતે મહાદેવના દેહેરામાં પેઠી. તે મહાદેવની ભક્ત હતી એટલે સ્તુતિ કરી સારે મહાદેવનું લિંગ ફાટયું તેમાં તે પેસી ગઈ એટલે લિંગ સરખું થઈ ગયું. મુસલમાનો મંદિરમાં આવી જુવે છે તો છોકરી લિંગમાં પેસે છે એવું જોયું. તે અંદર ગયા એટલામાં અંદર પેશી જઈ લિંગ સરખું થઈ રહ્યું. સારે તે લોકો લિંગને ફેડવા લાગા. તે કેટલાક ઘા પડતાં તેમાં છિદ્ર પડ્યાં. પછી જોઈ લો મહાદેવનો પ્રતાપ કે લિંગનાં છિદ્રોમાંથી અસંખ્યાત ભમરા નીકળ્યા તે મ્લેચ્છોને ખચકાં ભરવા માંડ્યા. તેથી તેઓને ભાગવું ભારે થઈ પડ્યું. એ ગપાટાની ચોરી કરી દેખાય છે. પ્રતાપ પણ નવો વર્ણવી શક્યા નહીં. તો પણ એક અત્યંત અંતે છેલ્લું વિષ્ણુ તેઓના ઉપરથી ટળી ગયું ?

આપણા આર્યાવર્તમાં વેહેમનું જોર તો ખરૂં. તે કારણથી રાણાએ જાણ્યું હશે કે આપણને આ દેવના પ્રતાપથી આ વિષ્ણુ ટળ્યું, માટે દેવને રાજી કરવા તે ઉપરથી નેક ભોગ વધારવા સારૂ રાણાએ આસરે ૪૦—૫૦ ગામ આપ્યાં. પછી આ લોકોને માત્ર પ્રખ્યાતી કરવાની રહી તે નાના પ્રકાર

રના પ્રતાપો વરણવી ખુબ મહિમા વધારવા માંજ્યા. તે વધારતાં વધારતાં મુરખાઓમાં વાત ફેલાઈ એટલે પછી કામ ચાલ્યું તે દહાડે દહાડે વધતું આવ્યું. વળી જ્યાં એક રાજ્યની તરફથી બે ચાર લાખની પેદાશનું ઠેકાણું મળે તે ખરચની પીડા ટળે તો પછી ગમે તેમ કરી શકે. તે પ્રમાણે કરીને ખુબ ઉંચે ચઢાવ્યા.

પોથીમાં પછીના ચમત્કારનું લખે છે કે એક પુરુષોત્તમજી મહારાજ હતો, તે સિંધથી કમાઈ આવ્યો. તે એક મોજાની જડાડે જોડ શ્રીજી સારું કરી લાવ્યો. તે મોજા પેહેરવાના દિવસ ચુકી ગયા હતા ત્યારે એ નાથ દ્વારામાં આવ્યો. પછી દાઉજને કાલાવાલા કરી એક દિવસ બે ત્રણ કલાક મોજા પેહરાવવાનું ઠરાવ્યું તે પેહેરાવ્યાં. તે દાઉજએ મુખિયાને હુકમ કરેલ કે બપોરનાં મંદિર બંધ કરતી વખત ઉતારી લેવાં. પણ પુરુષોત્તમજી એ મુખિયાને એક હજાર રૂપીયા લાંચના આપવા કહેલા તેથી તેણે ઉત્થાપન સુધી તેમજ રાખવા કબુલ્યું પછી ઉતાર્યા નહીં. એટલે “,આપ ઉકતાય, તમ હરિરાયજી ખીમનોરમેં અપની બેઠાંમે પોઢે હતે તાસોં શ્રીજીને યહ સ્વ-મમેં આજ્ઞા કરી જ તુમ શીઘ્ર ઈહાં આયકેં હમારે માજન બેડે કરી લઉ” આ વાત કેવી હસવા જેવી છે—કે મોજા બે ત્રણ કલાક વધારે પેહેરે તેસારે તે હજાર રૂપીયા આપે; વળી શ્રીજીના મુખિયા લાંચ પણ ખાય એ પોગળ દે-ખાડ્યું વળી લાંચની વાત લખનારને કોણે કહી હશે, એ પણ વિચારવા જેવું છે. બીજું એ કે શ્રીજીને મોજા પેહેરાવી રાખ્યાં તેથી તે મુઝાણા ત્યારે મુઝાયલા હોય તે તરત ઉપાય શોધે કે વધારે વખત લાગે એવો શોધે એટલે દાઉજ પાસે હતો તેને કહેતો નથી તે હરિરાયજી બે ત્રણ ગાડિ દૂર હતો તેને કહે છે. વળી ગંગાબાઈ ક્યાં ગયાં હતા? પણ ખરું કારણ એ હશે કે લોકોમાં મહીમા વધારવા સારું હરિરાયજીને અગાઉથી કહેલું હશે જે મોજા-નો અમે આ પ્રમાણે ફાર્સ કર્યું તે તમે બપોરના આવીને ધણાં માણસોની વચ્ચે કુંચી લે જો એટલે માણસો જાણશે જે શ્રીજી પ્રતાપી છે.

વળી લખેછે કે “એક સમે શ્રી વલ્લભજી મહારાજકે પુત્ર શ્રીવૃજના-થજીને શ્રીજીકો શ્રંગાર કીયો. સો શ્રીજીકે ઈહાં પેડેકી ગાદી વિછેહેં સો વિ-છાવની ભૂલિ ગયે. પીછે અનોસર લયો તબ શ્રીજીને ગંગાબાઈ સોં કહી જો આજ પેડેકી ગાદી બિછાવનો ભૂલી ગયે હેં સો મેં ઠાઠો હોય રહ્યો હું તબ ગંગા બાઈને શ્રીજીસોં બિનતિ કરી જો યહ ખાત લાલા બીતરીયાકીહેં

સોબલૈયાં લેઉં યહ બાત તુમ શ્રીહરિરાયજીકોં જતાઓ. તબ શ્રીજીને શ્રીહરિરાયજીસોં જતાઇ જો તુમ બેગિ આયકેં પેંડેકી ગાદી બિછાઓ. જો મેં ઠાઠે હોય રહો હું. ઓર વૃજકે વનમેં જાત મોહે અબેર હોયહું.” હવે લખનાર શ્રીજીને પણ અનધડ ઠરાવે છે કેમકે ગંગા બાધથી કોઇને કેહેવાશે નહીં તેવાત શ્રીજી જાણી ન શક્યા. વળી આટલા દહાડા ગંગાબાઈ બધાને કેહેતી તે આમાં ગંગાબાઈને કેહેતાં શું દોકડા બેસતા હતા કે ? વળી શ્રીજીની મૂર્તિ શીહાડમાંથી વૃજમાં બપોરે રોજ જાય તે ત્યાં નાનાપ્રકારના બેલ કરે એ વાત માનનારા લાઇઓ ! તમારું મન એવા બેલ કબુલ કરે છે. બાકી ત્યાં તો ઇશ્વરે પથરામાં જેટલા ધરમ રાખ્યા છે તેટલાજ છે. બાકી ખરી વાત તો એ પણ ઉપરના જેવીજ હશે.

વળી એક છેલ્લો ગપાટો માર્યો છે કે,” એક વેદરવારકો વૈષ્ણવ હતો સો વહ અકેલોઈ વૃજમેં ફિરતો. જો વાકો નામ ગોવિંદદાસ હતો. સો એક દિન કોકિલાબનમેં સ્યામ તમાલકે નીચે વહ બેઠો હતો. તાસમેં શ્રી ગોવર્ધનનાથજી આપ કોકિલાબનમેં અકસ્માત્ પધારે. ઓર ગોવિંદદાસકોં શ્રીમુખતેં આજ્ઞા કરી જો તું મેવાડમેં જાયકે શ્રીગિરધારીજી. સોં યહ કૈયો જો અત્રકૂટ હુટતમેં મંદીરમેં અનાચાર હોંતહું. તાતે તુમ એક સૂરજપોરી ન્યારી કરવાયો.” તબ વા વૈષ્ણવને જાયકેં કહી. પરંતુ શ્રીવિઠ્ઠલનાથજીને યહ બાત સબ માની નહીં. તબ શ્રીવિઠ્ઠલનાથજીકોં શ્રીજીને સ્વપ્નમેં આજ્ઞા કરી જો તુમને તો વૈષ્ણવજી બાત સબ જીકી માની પરંતુ અબ સૂરજપોરી બનેગી તબ હમ અત્રકૂટ આરોગેંગે.” હવે કાંઈક બુદ્ધિમાનતો એને ગપોડાસ-મળે. પણ મૂઠ બુદ્ધિવાળા ખરી વાત માનનારાઓએ એટલો વિચાર કરવો જોઇયે કે શ્રીજીએ બોલવાની ના કહી હતી તે વળી ગોવિંદદાસ સાથે કેમ બોલ્યા ? આ બધી છોકરવાદી વાતો દેખાય છે. વળી ગોવિંદદાસની વાત વિઠ્ઠલનાથજી નહીં માને એમ શ્રીજી જાણી ન શક્યા વળી પોતાની પાસે બેઠા હતા તેને શ્રીજી કેહેતા નથી તે ચારસેં ગાઉ ઉપર બેઠેલાને કહી ધકલો ફાકટ ખવરાવ્યો વળી તે વાત ચાલી નહીં એટલે પાછું પોતાનેજ જખ મારી વિઠ્ઠલનાથજીને કેહેવું પડ્યું. વળી ગોવિંદદાસને અહિંથી ચારસો ગાઉ ઉપર મોઢે મોઢ વાત કરી ને વિઠ્ઠલનાથજીને સ્વપ્નામાં કહ્યું. વળી એટલું બધું કેહેવું શું કરવા જે અનાચાર થતો અટકાવવાસારું. તો ગ્વાલિયાઓને ત્યાં રસ્તામાંથી રોટલા ઝુટાવી ખાઇ જવાની વાતો લખી છે; મોહના લંગી-

સાથે રમત કરવાની વાત લખી છે. વળી મુસલમાની એ સાથે ચોપટ ખેલવાની તથા તેમનો લીલામાં પ્રવેશ થાવાની વાતો લખી છે ત્યા અનાચાર-નોહોતો થાતો કે ? એવી લખનારની બેહુધી વાતો પણ મानी બેઠા છે.

હવે લખતાં કંટાળો તો આવે છે. પણ બે ત્રણ વાતો સાર શું કરવા કસર કંઈ ! વળી એક ગપ લખે છે કે, “ એક સામગ્રી બાલભોગમેં પલિલે દિન કરત હુતે એર દુસરે દિન રાજભોગમેં શ્રીજી અરોગતે, પનતુ ગોપાલ-દાસ બંડારીને સામગ્રીકો સામાન નહીં પઠાયો. સો રાત્રકોં જળ પ્રદર રાત્ર પાછલી રહી તળ શ્રીજી આપ એક લાલ છરી શ્રી હસ્તમેં લેકેં ગોપાલદાસકે પાસ પધારે વાકોં એક છરી મારકેં જગાયો. એર આજ્ઞા કરી જે તેને આ-જ બાલભોગમેં સામગ્રી કયોં ન પઠાઈ ? તારે કાલ રાજભોગકું અવાર હો જાયગી. તળ ગોપાલદાસ બંડારી જગિકેં દેખે તો શ્રીજી આપ ઠાઠેહે. ત-ળ ઉઠકેં કહી જે મુજકું ચરન છુવાતાજ. તળ શ્રીજી ચલે એર વહ પીછે દોર્યો સો શ્રીજી તો જળ મંદિરમેં પ્રવેસ કીયો એર તજ બાવરો હો ગયો.” માનનારા ભાઈઓ ! બીજી વાતનો વિચાર તમારે ગમે તો કરો અગર ન કરો પણ શ્રીજી અંધારામાં લાલ છડી લખા આવ્યા તે લખનાર કેમ જોઈ શક્યો હશે ? વળી શ્રીજી તો કોઈ સાથે બોલતા નહોતા તે બંડારી તો ઘેલો થઈ ગયો. ત્યારે આ વાત લખનારને કાણે કહી હશે તેનું તો તોલ કરો.

વળી લખે છે કે એક માણસ દર ત્રણ વરસે અધિક મહીનામાં શ્રીજીનાં દર્શન કરવા આવતો. તેને સંવત ૧૭૪૨ ની સાલમાં શ્રીજીએ આજ્ઞા કરી જે એક સ્ત્રી સાર લાખ રૂપિયાનું ધરેણું ધડાવી લાવજે તે લખ આવ્યો. પછી ધણી વગરની તે આસરે ૯૫ વરસની ગંગાબાઈને પેહેરાવવા શ્રીજીએ આજ્ઞા કરી તેથી દાહજીએ પેહેરાવ્યાં. એવા એવા નમાલા ગપાટા માર્યા છે. ગંગા-બાઈ તે વખતે ઉપર લખેલી ઉમરની હોય કે વખતે જીવતી પણ ન હોય. કારણ કે તે ગુસાંધજીની છોકરી થાય.

ઘણાદિ ઈલાદિ ગપાટા મારી મુરખાઓને સમજાવ્યું છે તે મુરખાઓ તે તે વાતો ખરી માની બેઠા છે. વળી લખનાર એટલેથીજ સંતોષ નથી પામ્યો. આટલા ગપોડા તો હજી એને થોડા લાગા તે સાર છેલ્લે લખે છે કે “એસે શ્રીગોવર્ધન નાથજીકે અનેક ચારત્ર હેં સો કહાંતાંઈ લિખેમેં આવે” એમ તો નહિ હોય બાકી તું લખતાં થાક્યો હઈશ ને વળી નવું નવું જુઠાણું બનાવવું પણ જોઈયે; તારો પાડ જે એટલેથીજ અટક્યો.

શ્રીજીનાં પ્રાગટ્યનાં પુસ્તકના ગપોડા તથા તે ઉપરનું ટિપ્પણ અહીં પૂરું થયું. તે વાંચનાર તથા સાંભળનાર ચંચળ બુદ્ધિના હશે તથા વિચારવાન હશે તે તેનો બધો તોલ કરશે. બાકી મૂઢજનોની તો કાંઈ વાતજ નહીં.

હવે એ પછી મૂઢોને ધુતવા તથા શ્રીજીનો મહિમા વધારવા એક બીજું પાખંડુ કર્યું હતું. તે એકે પાંચ સાત કેકાણે પોતાના લાગતા વળગતા મહારાજોને અગાઉથી લખી મોકલતા કે ફલાણે દહાડે ફલાણે શૃંગાર શ્રીજીનો થશે એમ કોઈને શૃંગારનું, કોઈને વાગાનું, ને કોઈને ભોગનું લખી મોકલતા. પછી તે લોકો સવારના ઉઠીને પાંચ દશજણને કેહેતા કે શ્રીજીએ અમને રાતનાં દર્શન દીધાં તે આવો શૃંગાર હતો. બીજો બીજો કેકાણે કહેશે જે આવો વાગો હતો. ત્રીજો ત્રીજો કેકાણે કેહેતો કે શ્રીજીએ કહ્યું જે આજ ફલાણી સામગ્રી અમે આરોગ્યા દેયે. ઈત્યાદિ બીજી ધણીક વાતો તેમાં કોઈ ચોક્કસી કરે તો તેજ હોય એટલે તેને દૃઢ વિશ્વાસ બેશે જે શ્રીજી સ્વપ્નામાં લોકોને દર્શન દે છે ખરા. કોઈકને તો પંદર વીસ દિવસ ઉપર વસ્ત્ર ધરાવવાનું હોય તેવું બીજું તેને મોકલતા. પછી તે દહાડે તે મહારાજ ગામમાં જૂન ફેલાવતો જે આજ શ્રીજી રાત્રે આવીને પોતે જે વસ્ત્ર ધર્યું હતું તે આપી ગયા. એટલે મહિમા ચાલ્યો. ઈત્યાદિ ઈત્યાદિ ધણાંક કાવતરાંઓ કરીને લોકોને ઠગવા સારૂ મહીમા વધારતા હતા. તેવી તેવી વાતો મૂઢલોકો ખરી માની બેસી રહેતા તથા રહે છે. શું ઈશ્વરે તેમને મનુષ્યપ્રાણી જેવું અંતઃકરણ નહીં આપ્યું હોય !

એટલુંજ નહિ, વળી આજ પણ એવા ધણાંએ ગપાટા મારે છે તે બધા ખરા માની બેઠા છે. તેમાંનો એક નમુનો જીવો. કહે છે કે “ શ્રીજી રોજ રાતના નાથદારાથી વૃજમાં રમણ કરવા જાય છે ત્યારે રથમાં બેસીને જાય છે. તેના બેલ પણ તૈયારજ રાખેલા છે. વળી એક હાથી રાખ્યો છે. હવે બેલ તો ખરા છે પણ હાથી પથરાનો છે. તે સજીવન થઈ વૃજમાં શ્રીજીની સવારીમાં જાય છે. વગેરે અનેક ગપાટા મારે છે. વળી તે રથનાં બધાઓને દર્શન કરાવે છે. તેનાં પૈડાં દેખાડે છે કે જીવો આ ધસાઈ ગયાં છે તથા દરરોજ ધસાતાં જાય છે. વળી બેલ દેખાડે છે તો તે સવારના થાકીને કુંફવાટા મારતા જણાય છે. તેથી મુરખ લોકો એ વિચાર કરવો બાક્યે કે ત્રણ ચારસો ગાઉ જવું તથા આવવું તે બે ત્રણ કલાકમાં બના શકવું હશે ? વળી અગાઉ પથરાની મૂર્તિ ઉઠીને પોતે જતી ને હમણાં રથને સાથે ઉડાડી

જવાનું શું કારણ હશે ? એમ હશે જે શ્રીજી બુઢા થઇ રહ્યા હશે તેથી પોતા-
નું સ્વરૂપ બેલોમાં આવિર્ભાવ કર્યું હશે. વળી .સાફ પાહાણાનો હાથી તે
જીવતો થઇને સાથે જાય છે એ અંધારું કેવું હશે ? પણ ખરું છે “જેસેકું
તેસે મિલે” જેવા શ્રીજી તેવો હાથી એટલે કાંઈ મોટી વાત નહીં. શ્રીજી
જાય તો પાહાણાનો હાથી કાં ન જાય ? રથનાં પૈડાં ધસાયલાં દેખાડે છે તે
ઉપર વૈજ્ઞાને બહુ ભાવ વધે છે. પણ ભાઈઓ જેને ઠગાઇ કરવી હોય તેને
પૈડાં રાતનાં ઘસી રાખવા એક માણસને રોજે રાખવું શું મારી પડે ? વળી
બેલને પણ તેજ માણસ થોડે છોટે રેતી બેતીનો અખાડો રાખ્યો હશે તેમાં
ખુબ મારી મારીને ચકર ફેરાવતો હશે તે મંગળાનાં દર્શન સમે બાપી રાખ-
તો હશે તેથી તરત જણાય કે તેઓ થાકેલા છે. એમાં શું મોટી વાત છે ?
વળી હાથીનો તો સાફ જુઠોજ ગપાટો અડાવેલો છે. અગાઉ અમારા પડો-
સમાં એક ભાટિયો રહેતો હતો તે યાત્રા કરી આવ્યો હતો. તેને અમે હા
થીની વાત પૂછી કે આ વાત કેમ છે ? ત્યારે તેણે કહ્યું કે અમે આ વાત
સાંભળતાં પરીક્ષા કરવા વિચાર કર્યો. પછી બેચાર જણ વિચાર કરી એક વાત
અમલમાં લાવ્યા તે એ કે તે હાથી ઉપર એક ચાકનો લીસોટો કાઢ્યો અને
વિચાર કર્યો કે જો આ હાથી અસ્વારીમાં જતો હશે તો આ ચાક ઘણું
કરીને બુસાઇ જશે. તે બીજે દહાડે જોયું તો તેવોને તેવોજ લીસોટો પડ્યો
હતો ; ત્યારે જાણ્યું જે વખતે આજ નહિ ગયા હોય. પછી છ સાત દિવસ
સુધી તપાસ કરી તો તેમનો તેમ પડ્યો હતો. તેથી તેની પકડી ખાત્રી થઈ
કે એ વાત જુઠી છે. એમ જો કોઇ પરીક્ષા કરતો હોય તો તો ઝટ ખરું
ખોટું જણાઇ આવે પણ જો એકાએક વિશ્વાસુ થયા તો પછી ગંડુ લુટ્યા જેવું
તોં છેજ. વળી કોઈ પરીક્ષા કરવાનું પણ મન ન કરે તે સાર એક ધારતી
બતાવી છે કે શ્રીજીના રથની કોઇ રાત્રે પરીક્ષા કરવા જાય; અથવા રમણુરે-
તીમાં શ્રીજીનાં દર્શન કરવા જાય તે આંધળો થઇ જાય. હવે એ યાત્રા તો
વેહેમી લોક હોય તેજ જાય. વળી તેઓ ખરેખર માનીજ બેઠેલા જે એટો
અંધોજથઇ જાય, તેથી કોઇ પરીક્ષા કરવા કે જેવા જતું નથી. હાતો ખરે
ખરજે જાણે કે આંધળા થઇ જઇ શું તે કેમ જાય ને ન જાય તો ખબર
પણ કેમ પડે ? પણ જો કોઇ ખબર કાઢવા ખાએશ રાખતો હોય તો એક
દહાડામાં ખોગળ જણાય. પણ વળી વેહેમી માંછલાંઓને પોતાની જાળમાં
લેવા તેઓ ક્યાં કાચા છે ? હવે જુઓ પરીક્ષા કરવા કાંઇ બધા તો જાય નહીં
હજારોમાં એક બે નીકળે તેઓ જેવા જાય પણ કાંઇ દેખે નહીં; ત્યારે વેહેમી
માંછલાંઓના માછી ગુરૂ તેઓને સમજાવે કે એવા આસુરી જીવને શ્રીજી

દર્શન દે કે ? એ તો કોઈ દૈવીજીવ હોય તેને દર્શન થાય. એ તો રાતને આંધળો થઈ રહ્યો હશે, પણ પોતાની વાત છુપાવે છે. હવે પેલો અનુભવ માં આવે એવી તથા રાત્રે પરીક્ષા કરેલી ખરી વાત હોય તે મૂઢ વૈષ્ણવો ન માને તે આ લોકોની ખોટી યુક્તિની તથા બનાવટની વાત (મોગાની પેટે) તરત માની લે.

હવે માનનારા મોટા સાહેબોને એક યાદ દેવાડું છું કે જ્યારે યદુનાથજી મહારાજે મિ० કરસનદાસ મુળજી ઉપર લાઠબલની ફરિયાદિ હાથ કારટમાં માંડી હતી તે વખતે તેને પુછવામાં આવ્યું હતું કે વૃજ્જ્વાલાનાં પુસ્તકોમાં આવી લુચ્ચાઈની તથા ઠગાઈની તથા અસંભવિત વાતો લખેલી છે તે કેમ મનાય ? યદુનાથ મહારાજે શ્રી ગીતાજીના સોગન ખાઈને કહ્યું હતું કે વૃજ્જ્વાલાના સઘળા પુસ્તકો જુઠા છે. તથા તેમાં લખેલી વાતો સઘલી જુઠી છે. તથા તે તે વાતો અમે માનતા નથી તેમ વૈષ્ણવોને મનાવતા પણ નથી. એ ઉપરથી તો તમારા શ્રીજીની બધી અસત્ય અને બનાવટી વાતો ઠરે છે. અને તેને મનાવનારા જે મહારાજે પોતે કહે છે કે તે જુઠી છે ત્યારે તમે એને સાચીમાની બેઠા છો તેમા તમારી કેટલી અજ્ઞાનતા ! તમારે વિચાર કરવો જોઈએ કે એમાં ગંપોડા અસંભિત મેના પોપટ જેવી વાતો લખી છે તે વાતો સાચી મનુષ્યથી તો મનાયજ કયાથી. એના લખનારાને ખરો માણસ તે કેમ કહી શકાય. અને યદુનાથજી મહારાજે તો જાહેરમાં સોગન ખાઈ એવા પુસ્તકો માનવા મનાવવાનો ઇનકાર કીધો છે તેથી એના માનનારાઓએ વિચાર કરી એ પાખંડમાં ફસી મનુષ્ય જન્મ નિરર્થક થતો અટકાવી કોઈ નિષ્પૃહી સાધુ પુરૂષનો સંગ કરી તેને પાસેથી પોતાની આ સંસાર તરવાની કર્તવ્યતા સમજી સાર્થક કરવો જોઈએ.

આપ જાણો છો મનુષ્ય જન્મ મહા દુર્લભા છે તેમાં ઇશ્વરે તમને તો તમારું સ્વાર્થક કરી શકે એટલાં સાહિત્ય પણ પૂર્વના સંસ્કાર યોગથી આપ્યાં છે તે મનુષ્યજન્મ હેઠળે ગમાવશો તો આખરે મોટો પશ્ચાત્તાપ થશે એમાં કંઈ સંશય નથી. અર્થાત્ કંઈ પોતાનો દોષ દેખાતો નથી. તેથી આટલું તો તમારે નિશ્ચય સમજવું કે જે પરંપરાથી લોકોને ઠગી પોતાનો નિર્વાહ અને મોજ શોખ કરતાં હોય તે સત્ય ઉપદેશ કરવાને અર્થે સઘળું છોડી દેય એવા તો લાખોમાં કોઈજ પૂર્વસંસ્કાર યોગથી નિકલે તો ભલે બાકી ધર્મના નામથી ઠગી ખાનારા હજારો મળે છે તેથી આપણે આપણો વિચાર કરી વર્તવું જોઈએ એવી મારી સર્વ લાઠઓપ્રતિ વિનંતિ છે.

ભાગ ૪ થો.

શ્રીનાથજીવાળા સરખા થઈને શીઆળમાં બેઠા પછી મહિમા વધવા લાગ્યો, ઉપરાંત રાણાની સારી મદદથી સમૃદ્ધિ પણ વધી. દુનિયાના ચક્રો હમેશાં એવાંજ હોય છે કે કોઈ સમયે દુઃખમાંથી સુખ થઈ પડે છે તેમ એ લોકોને ત્યાં થયું. બીજા જે મહારાજો ગોકુળ તરફ રહ્યા તે, ત્યાં વંશનો વધારો થતાં દેશોદેશ પથરાવવા લાગ્યા. પેહેલાં તેો તેટલામાંજ વધારો થતો ચાલ્યો. પછી આગળ ચાલતાં ગુજરાત તરફ વધવા લાગ્યા. અમદાવાદ સુરત વગેરે ઠેકાણે એક એક જણ પહેડી ઉઘાડી બેસવા લાગ્યા. એમ પંથનો વધારો થતો ચાલ્યો. સિંધ તરફ પણ આવ જન સારો હતો, પણ આજસુધી ત્યાં કોઈ પેહેડી ઉઘાડી બેઠા દેખાતા નથી. તેનું કારણ એમ દેખાય છે કે ત્યાં મીરોનું રાજ હતું અને તેઓ મુસલમાની ધર્મ પાળતા તથા અત્યંત ધર્મ ચુસ્ત હોવાથી બીજા ધર્મવાળાને જરા કારણ હોય તો મારી નાખતા તથા વટલાવતા હતા. એમ કરતાં કરતાં કચ્છ તરફનો રસ્તો લીધો. ત્યાં તેઓના લાભમાં એક મોટો બેનાવ બન્યો. તે એકે બાટિયા એમની જાળમાં સારી પેઠે સપડાઈ ગયા.

તે વખતે કચ્છમાંડવીમાં બાટિયાઓનો જથ્થો સારો હતો. તેઓ સારા પૈસાવાળા, ઘણી આબરવાળા તથા મોટા વેપારી હતા. તેમ ઘણા સંખીલા તથા આખા કચ્છ અને હાલારનાં મહાજનમાં વજનદાર હતા. તેઓનો ધર્મ પુરાણોક્ત હતો એટલે મહાદેવ, રામ, વિષ્ણુ કૃષ્ણ, દેવી, ગણેશ વગેરેની ભક્તિ કરતા હતા; કોઈ વાડામાં પુરાયલા બકરા જેવા નોહોતા. પણ છુટા હતા. એવા સમયમાં એટલે સંવત ૧૭૯૭ ની સાલમાં કોઈ દીક્ષિતજી મહારાજ કચ્છ માંડવીમાં આવ્યો અને જોયું તો બાટિયા કોઈ વાડામાં મજબૂત સપડાયલા નથી પણ છુટા છે. તેમ પૈસાદાર અને ઉંચા ખાનદાનના એટલે વધુવંશી છે એવું જાણી તેઓને જાળમાં ફસાવવા પ્રયત્ન કર્યો. કેટલીએકા તજવીજો કરી પણ તેઓ જાળમાં આવ્યા નહીં. પછી તે થોડા દહાડા ખોટી રહ્યા.

એટલામાં એક બેનાવ બન્યો. તે એ કે બાટીયા લોકોએ ગામના પશ્ચિમ દરવાજાપાસે એક માહાદેવનું દેહરું ચણાવ્યું. તેમાં માહાદેવને બેસા-

ડવા વિચાર કર્યો. તે વાતની દીક્ષતજીને ખબર પડા એટલે લાગ આવી ગયો. તે એમ કે ભાટિયાઓમાં મોટા બે ચાર જણ હતા તેને તેડાવ્યા ને કહ્યું કે તમે આ દેહેરું શાનું બાંધો છો ? તે લોકોએ કહ્યું કે મહાદેવનું. એણે તેમને કહ્યું કે તમે શાસ્ત્રથી અજ્ઞાણ છો તેથી એ દેહેરું મહાદેવ સારું બાંધાવો છો. કાં કે મહાદેવ છે તે જગતનો લય કરવાવાળો કાળ સ્વરૂપ છે. તેની દૃષ્ટિ જો ગામની સામી હોય તો ગામ ઉજડ થઈ જાય. માટે આં તો પાલન કરી વિષ્ણુની મૂર્તિનું સ્થાપન કરવું જોઈએ.

હવે પુરાણને માનનારા લોક વેદોમાં તો ખરાજ, તેથી ઝટ માની. દીધું કે મહાદેવ સંહારક તો ખરો ને વિષ્ણુ પાલક, માટે વિષ્ણુની મૂર્તિ જરૂર જોઈએ. પછી ક્યાંકથી લક્ષ્મીનારાયણ એવા નામની વિષ્ણુની મૂર્તિ-મંગાવીને દેહેરામાં સ્થાપના કરી. હવે કચ્છ હમેશ અબુધ મુલખ તો ખરો, તેથી તે મૂર્તિની પ્રતિષ્ઠા કરવા સારું દીક્ષતજી વચ્ચે કુદી પડ્યા. વેદ વગેરેની ચાલતી રીતની વિધિથી મૂર્તિ સ્થાપન કરી દીધી ને જેમ માછી જાળમાં ખાવાનું મુકેછે તેમ એણે પણ વેદ વિધિથી પૂજન કરંછું એવી ઠંગવિદ્યા રૂપી લાલચ તે લોકોને તે વખતે દેખાડી તેથી તેઓએ જાણ્યું જો આ સારો વિદ્વાન છે. તેમ મહારાજ પણ પોતામાં તેઓને ખેંચી લેવાનાં અસ્ત્ર શસ્ત્રો સારી રીતે વાપરવા લાગ્યા.

એ પ્રમાણે થતાં ભાટિયાઓ એની જાળમાં આવી ગયા અને તેના ઉપર કાંઈ કાંઈ ભરોસો રાખવા લાગ્યા, એટલે તેણે તુરત સમજાવ્યું કે દરેક માણસે સંસાર તરવાસાર ધર્મોપદેશક ગુરુ કરવો જોઈએ. તમે શાસ્ત્ર વગેરેને માનો છો પણ જાણતા નથી જે શાસ્ત્રમાં શું છે ? તે ગુરુ હોય તો બધું બતાવે માટે જરૂર ગુરુ કરવા જોઈએ. એમ અનેક તરેહથી તેઓને સમજાવ્યા. વળી તેઓના લાગતા વળગતા પુષ્કરણ તથા બટો વગેરેને સમજાવી રાખ્યા (સમજાવવાના સાધનો તૈયાર; પ્રસાદને બીડાં) એવી તજવીજ કરતાં તેઓનું મન સારી રીતે પલળ્યું. બસ, પછી તો “હસલી તી ફસલી” તેઓને તરત જાલ સંબંધ કરી દીધો ને કડીઓ બાંધી દીધી.

હવે એ બાબતમાં એ લોકોએ લુચ્ચાઈ ભરેલી વાત કેટલોક વખત થયાં ફેલાવી દીધી છે, તે એક પોતાની બડાઈ પુકવીને ભાટિયા એને માફું લગાડી નીચું જોવડાવવું, તેથી એમ વાત જોડી લાવ્યા છે કે “દીક્ષતજી

મહારાજ માંડવીમાં પધાર્યા ત્યારે ભાટિયા લોકો મચ્છીમાર હતા, ને માછલાનો વેપાર કરતા હતા. દીક્ષિતજીને તે લોકો ઉપર દયા આવી એટલે તેઓની બુદ્ધિ નિર્મલ કરવા સારૂ બધાને ઘેર પોતાનો પ્રસાદ મોકલ્યો. તે તેઓએ ખાધો, તેથી તેઓની બુદ્ધિ એકદમ ફરી ગઈ ને બીજે દહાડે પોતાની મેળે માછલાં ધરમાંથી નાખી દીધાં; અને દોડતા દોડતા મહારાજને જઈને પગે લાગ્યા ને વિનતિ કરી કે અમને શરણુ લો. પછી મહારાજે ધરમાંથી અનાચાર બધો કાઢી નાખી સાફ કરવાનો હુકમ કર્યો ને તે ઉપર ધરમાં પોતાનાં ચરણનું જળ છાંટવા આપ્યું. તેમ કરતાં તેઓની બુદ્ધિ અત્યંત ક્રોમળ તથા નિર્મળ થઈ ગઈ. પછી બધાઓને નામ સમર્પણ કરાવ્યું. કંઠી બાંધી, જનોઈ દીધું ને નીચના ઉચ્ચ બનાવ્યા. તેઓ દેહેરૂં બંધાવતા હતા ને તેમા મહાદેવ પધરાવવાના હતા તેને મહારાજે કહ્યું કે એ મસાણીઓ તો ગામની વચ્ચે ન જોઈયે. ગામની સામે એની દૃષ્ટિ હોય તો ગામ ઉજડ થઈ જાય. માટે આ લક્ષ્મીનારાયણની મૂર્તિને પધરાવો. લોકોએ તેમ કર્યું. એ મૂર્તિપ્રતિષ્ઠા વા દીક્ષિતજી મહારાજ મંદિરમાં પેઠા અને બધાઓને કહ્યું કે ત્રણ દહાડા મંદિર ખોલશે મા. પછી દોઢ દીવસ થયો એટલે બાહારના ભાટિયા લોકો મુઝાયાકે મહારાજ માંહે શું જાણિયે કે કેમ કરતા હશે; તેથી ધીરજ રાખી શક્યા નહીં અને મંદિર ઉઘાડી નાખ્યું. આ જોઈને દીક્ષિતજી મહારાજે માથું ધુણાવ્યું. તેઓએ પૂછ્યું કે મહારાજ માથું કેમ ધુણાવો છો ? મહારાજે કહ્યું કે તમે અધીરા થઈને મંદિર ઉઘાડ્યું તે ખોટું કર્યું. જો ત્રણ દીવસ પૂરા થતા સુધી તમે ઉઘાડ્યું ન હોત તો આ મૂર્તિ તમારી સાથે સાક્ષાત્ વાતો કરત. પણ તમે દોઢ દીવસમાં ઉઘાડ્યું, તેથી જીવો આટલા પ્રાણુ આવ્યા છે. એમ કહીને મૂર્તિની છાતીપર હાથ મુકાવ્યો તો છાતીમાં નાડી ચાલે તેવા ધબકારા થતા હતા. ઇત્યાદિ વાતોના ગપાટા મારેલા છે. હવે એ ગપાટા ખરેખરા માનીને આંજ ઘણા ભાટિયાઓ માની બેઠા છે કે આપણે માછીમાર હતા તે એમણે પાવન કરી શરણુ લીધા છે. તેમ કંઠી જનોઈ પણ એ મણે દીધાં છે. વળી કેટલાએક મહારાજો અથવા મહારાજની તરફના ક્રોધપણ ધમકાવે છે કે, “તું હમારી સામને ક્યોં હોતાઈ, ઉતાર તેરા જનોઈ કંઠી” તો બિચારા નરમ થેસ જેવા થઈ નમી પડે છે ને જાણે છે કે હમણું કંઠી જનોઈ ઉતારી લેશે. તેવા ભાઈઓને કેહેવું દુરસ્ત છે, કે ભાઈઓ તમે

એ વાતમાં મોટો ભુલાવો ખાઓ. તમને ઠગારાઓએ ઠગ્યાતો ખરા પણ વળી તમને દબાવે છે તો ફેાકટનાં કાં દબાઇ મરોછો? હવ ઉપર કહેલી દીક્ષિત-જીની બનાવટ ભરેલી વાત તદ્દન ખોટી છે; પણ ખરી વાત તો એ છે કે મહારાજની ઠગાઇ ભરેલી જાળમાં તેઓ ફસાયા તથા તેઓની ભોળાઇનો મહારાજે લાભ લીધો. કેમ કે જુઓ, પેહેલાં એઓ કહે છે જે પ્રસાદ મોકલવાથી ખુદ્દિ સારી થઇ. તેમ થતું હોય તો તેઓ એક પશ્ચિમ હિંદુસ્તાનમાંજ કાં રજીલે છે? આખા દેશમાં પ્રસાદ ખવાડીને પગ દંડો પેસાડત. એમ બનવું ખુદ્દિ હીણું હોય તે માને. વળી કહ્યું છે કે તરત શરણે આવ્યા જે એમ હોય તો પોતાનાં કરાવેલાં દેહેરામાં પુષ્ટિમારગની કોઇ મૂર્તિ ન બેસાડી ને લક્ષ્મીનારાયણની કેમ બેસાડી? એનું કારણ એજ કે તેઓ શાસ્ત્રમાં થોડું થોડું સમજતા હતા તેથી પુષ્ટિ મારગની પસંદ કરી નહીં. વળી કહ્યું છે કે ભાટિયા માછીમાર હતા. જે એમ હોય તો તેઓ વળી દેહેરાં પણ બંધાવતા હશે કે? તેઓ અસલ યદુવંશી, પછી જેસલમેરમાં રાજ્ય કરતા, તે પછી મુલતાન વગેરેના મોટા વ્યાપારી, તે પછી કચ્છ હાલાર વગેરેમાં વ્યાપાર અર્થે આવી વસેલી જાત વળી કચ્છમાં તેઓએ મોટાં મોટાં કામો કરેલાં છે તથા મોટી મીલકતના માલિકો અસલથી છે. વગેરે બાબતોથી સંપૂર્ણ સારી હાલતવાળા છે, તેને દબાવવા સાર માછીમાર ઠરાવ્યા છે. એ વાત માનનારા ભાટિયાઓને હજારો હજાર ધિકાર દેવા બેઠયે. કેમકે આપણે ઉત્તમ યદુવંશી કુળના છીએ તેને નીચાને શૂદ્ર જેવા બનાવી દીધો છે. વળી તે લોકો આપણને માછીમાર જેવી ગાળ આપે તે આપણે ખરી માની બેસી રહીએ એ કેટલું બેવકુફી ભરેલું છે?

વળી લખ્યું છે જે ભાટિયાઓને જનોઇ દીધું. એ સમજી માણસોમાં કેવું હસવા સરખું છે? કદી માછી માર જેવા અતિ શૂદ્રને એના બાપથી પણ જનોઈ દેવાય છે? જે એમજ હોય તો અઘાપિસુધી મોઢવાણીઆને કેમ દીધું નથી? બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રી તથા વૈશ્યને જનોઇ દેવાય. વળી શ્રીકૃષ્ણનાવંશમાં ઉત્પન્ન થયલા કે જે વેદનેજ માનનારા તેઓ શું વેદની એઘાણી રાખવા વગર આટલા દિવસ બેસી રહ્યા? એ બને કેમ? એવી વાત ક્ષત્રી તો કદી માનશે નહીં. કદાચ કોઇ ભાઈને એ વિષે શક રહેતો હોય, તો તેણે ભાટિયાની કુળકથા જે મુખ્યમાં છપાયેલી છે તે લઈને વાંચી જેવી. કદી તે મળતી

ન હોય તો હૃદય ચક્ષુ નામનાં માસિક પુસ્તક પેહેલાં તથા બીજામાં એઓની ઉત્પત્તિની ઘણીખરી હકીકત છે, તે ઉપરથી સાફ માલમ પડશે. બાટિયા બાઈઓ ! તમે નીચ નહીં પણ અત્યંત ઊંચ દેવાંશિ વંશના છો. વળી હાલ જોસલમેરમાં તમારા બાઈઓ રાજ કરે છે તેમને જનોઈ છે કે નહીં તે જોવું જોઈએ.

કોઈ કંઠી જનોઈ ઉતારી લેશે એવો કોઈ બારીઓ ભય રાખતો હોય તેને કહેવાનું એ છે કે બાઈ જનોઈ તો એના બાપની નથી તેના સબ્બો ઉપર જણાવેલા છે. બાકી કંઠી એની ખરી અને તે લેવા આવે તો તમેને આપવામાં કાંઈ હરકત નથી. પરંતુ તે આપો તેની અગાઉ એ કંઠી બાંધવા બદલ એમને તમે તથા તમારા બાપ દાદાએ જે આપ્યું હોય તેનો હીસાબ ચુકાવી લઈને કંઠી હવાલે કરજો. પછી બાંધવી હશે તો બીજા ધણાં પંથોની છે તે બહુ સસ્તી તથા આ કંઠીવાળાથી કાંઈ ઓછી ઠગાઈની તથા ઓછી અની-તિની મળી શકશે. એમ નહિ તો અડધીની બંને બંતરમાં ઘણી વેચાય છે.

હવે દીક્ષિતજીએ મૂર્તિ પધરાવવાની બાબતમાં કહ્યું કે મહાદેવની દૃષ્ટિ ગામની સામી અશુભ છે. પણ મહાદેવને મોં હોતું નથી. લિંગ બેસાડે છે તો તેની દૃષ્ટિ કાંઈ કોઈ તરફ થાય તેમ નથી. વળી ગામની વચે બેસાડવામાં કાંઈ નહીં ને કોરમાં બેસાડવાથી ગેર લાભ થાય એમ કહે છે. વળી કહે છે કે દોઢ દીવસમાં મંદિર ઉઘાડ્યું તેથી મૂર્તિમાં પ્રાણ અરધો આવ્યો. ત્યારે તો વળી દોઢ દીવસ બીજી વાર કરવું હતું તો પૂરો પ્રાણ આવત. વળી તે દહાડે લક્ષ્મીનારાયણની છાતી ધબકારા મારતી હતી ને આજ તો તેના પુજારીની પણ બાગ્યે મારતી હશે. તે કેમ ? વળી એવીજ સિદ્ધાંત દીક્ષિતજી જાણતા હતા તો બીજી કોઈ પોતાના મારગમાં એવી મૂર્તિ કાં ન બનાવી જે પોતાના ભગતો સાથે બોલે ? એટલુંજ નહીં પણ આજ દિનસુધી બીજા કોઈ એ પણ બનાવી નથી. એવું છતાં મોગાબાઈ ખરી વાતો માની બેઠા છે.

હવે માંડવીના મહાજનને જાણમાં લીધા એટલે તે વખતે ન્યાત સંપીલી હતી વળી બોળાઓ વેહેમમાં તો બોળવાઈજ જાય, વળી “ ઊંઊંઊંઊં આસરે ” એ તો ખરુંજ એટલે બધા બાટિયા તેના સેવક થયા. પછી મહારાજે જોયું કે આ જાત બધા દેશમાં સારી હાલતમાં છે ને કોઈ વાડામાં પુરાયલી પણ નથી, તેથી જેમ લાગમાં આવે તેમ એ ભોકોને મુડવાનું થાય

તો સારું. એમ વિચારી માંડવીવાળા મોભાદાર મહાજનના કાગળો આખા કચ્છમાં લઇ ગયા. તેમાં મતલબ એકે ગુસાંઇ લોકો ધરમની બાબતમાં ઠીક સમજે છે, માટે આપણે ધરમ સમજવા સારું એ લોકોને ગુરૂ તરીકે માનવા લાયક છે. એવા કાગળો કચ્છમાં જવાથી અને ત્યાંના માણસો માંડવીનાં મહાજનવિષે જાણું મત ધરાવતા હોવાથી તેઓએ તે વાત સ્વીકારી. પણ તે આવની પેઠે તેઓને પરમેશ્વર તરીકે માનવા કે સાતમે આસમાન ચઢાવી દેવા એવું નોહોતું. માત્ર જેમ કોઈ સાધુ સંતને ગુરૂ જેવા ગણી માન આપે તે પ્રમાણે આપતા. તે પછી હાલાર વગેરે ઠેકાણે કચ્છમાંડવીના મહાજનના કાગળો લઇ ગયા. ત્યાં પણ સારો મોભો હોવાથી તેઓએ એ વાત સ્વીકારી દીક્ષિતજીને ગુરૂ કર્યા.

એ પ્રમાણે દીક્ષિતજીના પ્રયત્નથી બારિયા ધણેક ઠેકાણે એ પંથમાં મળ્યા. તેની સાબતી પાધરી છે કે કચ્છ હાલારમાં ધણેક ઠેકાણે એમના વંશજો પેઠી ઉઘાડી બેઠા છે.

હવે દીક્ષિતજીએ શિષ્ય તો કર્યા, પણ કોઈ ઠેકાણે પેઠી ઉઘાડીને પોતાનો નવો અને કષોળકલ્પિત માર્ગ તથા તેની રીતભાત તેઓને દેખાડે તો વળી બારિયાઓ કે જે સાધારણ શાસ્ત્ર વગેરેની બાબતમાં સમજતા હતા, તે તરત કહે કે આતો બધું પોકળ છે. માટે તેણે તરત પેઠી ઓ ક્યાંપણ સ્થાપી નહીં. પણ દરેક ઠેકાણે પોતાનાં માણસો સાથે પ્રસાદ મોકલી તેઓને પોતા તરફ વાળવા મહેનત કરતા. તેમ વળી કેટલાએક ટોપાવાળા વૈષ્ણુ-વોને તે તે ગામોમાં મોકલી રાખતા કે જેઓ ધણાક વૈષ્ણુવોને એમનાવિષે ભાવ ઉત્પન્ન કરાવતા તથા જુનાં શાસ્ત્રોની વાતો જેમ બને તેમ બુલાવતા. એઓના ધણા એક ગ્રંથોમાં લખે છે કે “અન્ય માર્ગિકો સંગ કરનો નહીં” કાંકે બીજા માર્ગની વાત સાંભળે તો એમનું પોકળ પુટી જાય. એવો હુકમ છે કે “અન્ય માર્ગિકે મુલકી કથા સુનની નાંહી” ભાગવતાદિક કથા પણ બીજાના મારગવાળાની સાંભળવી નહીં. કારણ કે એ એમની પાસે સાંભળે તો પોતાને અનુકૂળ આવતા અર્થ સંભળાવે. પણ બીજો તો ખરા અર્થ કરે એટલે એમનું ખોટારું ઉઘાડું પડે. એટલુંજ નહીં; વળી ગોકુળનાથજીનાં વચનામૃતમાં લખે છે કે “ઓર જે શાસ્ત્રહો સો સખ પુષ્ટિ મારગસોં વિરોધ કરાનેવાલેહો, તારો જાકાં પુષ્ટિ ભક્ત હોયવેકી ઈચ્છા હોય, વાને પુષ્ટિમારમકે મંથ બિના અન્ય

શાસ્ત્ર શ્રવણ કરતો નહીં” એ પ્રમાણેની આજ્ઞાઓનાં પુસ્તકો તે ટોપાદાસોને આપી તેનો બોધ કરતા. તેમ પુષ્ટિમાર્ગની સમન્નમણીનાં પુસ્તકો પણ આસ્તે આસ્તે લોકોમાં ફેલાવવા લાગ્યા.

એમ કરતાં કરતાં દશ વીશ વરસ નીકળી ગયાં. આમ ભાટિયાભાઈઓને આગલાં શાસ્ત્રોની ઘણી ખરી વિસ્મૃતિ થતી આવી; ને નવા નવા ઘોટા-ખાનો બોધ થતાં ઘોટાખાનાં પડવા લાગ્યા. ને જ્યાં મહારાજોમાં ગુરૂ ભાવ હતો ત્યાં થોડો થોડો ભગવાન ભાવ થયો. એવી રીતની હાલત થતાં તેઓ-ને પેઢીઓ ઉઘાડવાનું મન થયું. તેથી પ્રથમ માંડવીમાં, પછી નગરમાં, પછી પોરબંદરમાં એમ અનુક્રમે ઠેકાણે ઠેકાણે પેઢીઓ ઉઘાડી પોતાનો જ-માવ કરવા લાગ્યા.

પેઢીઓ ઉઘાડી એટલે તો પછી ભાટિયાઓ ખીજાં શાસ્ત્રથી બદિર્મુખજ રહ્યા. જેમ જેમ તેઓ શાસ્ત્રાદિથી બદિર્મુખ થતા ગયા તેમ તેમ એ લોકો પોતાનું લાકડું પેસાડતા ગયા; એમ કરતાં કરતાં ખીજાં શાસ્ત્રોથી અત્યંત મૂઠ બનાવી માત્ર ઇશ્વરરૂપી મહારાજોની તન, મન, ધનથી સેવા કરવી એવું ઠરાવ્યું. માત્ર એની હવેલીમાં આઠ ટાણુનાં દર્શણ કરવાં એટલે બસ. એવું કરી બધી વાતોથી તેઓને અજ્ઞાપ્તિ બનાવ્યા. અને પછી જેમ બને તેમ લુટવા લાગ્યા ને હજી પણ લુટે છે.

એ પછી પણ જ્યાં ભાટિયાનો જથો દેખે ત્યાં મહારાજો કુદી ખડે ને જાણે કે સારી પેદાસ થાય તેવું છે. તો હવેલી ઝુકાવી બેસી રહિયે. એમ કરતાં મુંબઈમાં વ્યાપારનું જોર જરા ઠીક વધ્યું તો ત્યાં પણ એ ગુરૂ રૂપી મકડ અથવા તીડ આવીને ઝુક્યા. મુંબઈમાં પેહેલી પેઢી સંવત ૧૮૬૭ ની સાલમાં ગોકુલનાથજી મહારાજો ઉઘાડી; અને વૈષ્ણવોને બોલાવી દરેક કામ ઉપર પોતાનો કર લેવાનું લખાવી લઈ લાખોની ઉપજ કરી પેઢી માંડી બેઠા. તે પછી પણ મુંબઈમાં જેમ જેમ ભાટિયાઓની વસ્તી વધતી ગઈ તેમ તેમ ખીજાઓ પણ આવી પેઢાં ફાડવા લાગ્યા. એમ કરતાં હાલ તરત દશ બાર મહારાજોનાં રહેઠાણ મુંબઈમાં થયાં છે. હાલ તરત ૩૫-૪૦ મહારાજો પૃથ્વી ઉપર જીવે છે ને તેઓ ગોકુળ, મથુરા, મહાવન, કાશી, શીઆડ, અજમેર, કાંકરોળી, ચાંપાસેની, અમદાવાદ, નડિયાદ, સુરત, મુંબઈ, કછમાંડવી વગેરે ઠેકાણે વસે છે. તેમાં જ્યાં ઘણાં ભાટિયાની તરફથી ઘણી પેદાસ હોય ત્યાં ઘણા મહારાજો મચે છે.

ભાગ ૫ મો.

મહારાજેની તથા તેમના પંથની ઉત્પત્તિ આપણે ઉપર પૂરી કરી. જેમ ખીજ સંકટો પંથો હિંદુસ્થાનમાં પૈસા વગેરે હરણ કરવા સાર ઉભા થયા છે, તેમ આણે પણ એક સ્વકપોળ કલ્પિત તથા વેદ વિરુદ્ધ અને પાપાંડ મત ઉભું કર્યું છે, ખીજ ઘણા પંથો કરતાં આ પંથમાં ઠગાઇ, લુચ્ચાઇ અને અનીતિ હદથી જાહે છે.

પુષ્ટી માર્ગનું પ્રાગટ્ય તે વૈષ્ણવોના પર ઉપકારને અર્થેજ થયું હોય, તેવું જોળા વલ્લભસંપ્રદાયીએને સમજાવવા સાર પોતાનાં દ્વાદશકુંજ નામનાં પુસ્તકમાં લખે છે કે કેટલાક દૈવીજીવ ગોત્રોકમાં હતા, તેઓને શ્રીકૃષ્ણની સાથે સંભોગ કરવાની ઇચ્છા થઇ. તે વાતની સ્વામીનીજીને ખબર પડી. (સ્વામિનીજી તે ભગવાનની કલ્પેલી સ્ત્રી) એટલે સ્વામીનીજીને અત્યંત ક્રોધ ચઢ્યો. પછી તેઓને શાપ દીધો કે જાઓ પૃથ્વીપર જઇને પડો. એથી જીવો ત્યાંથી નીચે પડ્યા. બ્રહ્મા એક ઢેકાણે યજ્ઞ કરતા હતા ત્યાં આવીને પડ્યા. તે પડતાંજ બ્રહ્માનાં શરીરમાં પ્રવેશ કરી ગયા. કેટલીક વાર થઈ એટલે બ્રહ્માને કામ વ્યાપ્યો. તે કામથી વ્યાકુળ થઇને આઠમા લોકથી નીચે પડ્યા. કારણ જીવો બ્રહ્માનાં શરીરમાં પેદા એટલે કામ ઉત્પન્ન થવોજ જોઈએ.) એમ થવાથી બ્રહ્માનું વીર્ય સ્ખલિત થયું. તે વીર્ય બ્રહ્માએ એક દડિયામાં રાખી મૂક્યું. પછી બ્રહ્મણો આવ્યા તેને બ્રહ્માએ પુછ્યું કે હું કામાતુર થયો તેથી વીર્ય સ્ખલિત થઈ ગયું છે તેનું શું કરું ? બ્રહ્મણોએ કહ્યું કે આ અશિના કુંડમાં નાખી દો તે પ્રમાણે બ્રહ્માએ કર્યું, એટલે તેમાંથી તરત ૧૬૦૦૦ છોકરા ઉત્પન્ન થયા. તેમનું નામ અશિકુમાર પાડ્યું. પછી તેઓને બ્રહ્માએ હુકમ કર્યો કે જાઓ પ્રજા ઉત્પન્ન કરો. આ સાંભળી તેઓ ચાલ્યા એટલે રસ્તામાં નારદજી મળ્યા. નારદજીએ તેઓને પુછ્યું કે તમે ક્યાં જાઓ છો. આ લોકોએ બધી વાત કહી સંભળાવી. નારદજીએ જગતનાં દુઃખનું વર્ણન તેઓને સમજાવ્યું અને કહ્યું કે નારાયણ સરોવર આગળ મુક્ત છે, ત્યાં જઈ તપ કરો તો તમારું કલ્યાણ થશે. બાકી જગતમાં કાંઈ વળશે નહીં. અ-

હિંથી તેઓ તે ગુફામાં જઈ તપ કરવા લાગ્યા. ઘણાક કાળસુધી તપ કર્યું ત્યારે તેઓને બ્રહ્મલોકની પ્રાપ્તિ થઈ. એ વાતમાં તે લોકોને સંતોષ થયો નહીં, તેથી ફરી પાછા તપ કરવા ગયા. આ તપથી પ્રસન્ન થઈ ભગવાને તેમને દર્શન દીધાં અને કહ્યું કે તમે ધર માગો, હું પ્રસન્ન થયો છું. આથી તેઓ તો ભગવાન ઉપર આશક થઈ ગયા અને કહ્યું કે મહારાજ અમે સ્ત્રીઓ થઈને હાથ તરત તમારી સાથે ક્રીડા કરવા માગિયે છીએ. પણ ભગવાને કહ્યું કે તે હમણાં તો નહિ બને, પણ થોડા દહાડા પછી સારસ્વત કલ્પ આવશે, તેમાં અમે વૃજમાં નંદરાયજીને ઘેર કૃષ્ણ નામથી અવતરશું ત્યારે તમારો મનોરથ પૂર્ણ કરશું. તે પ્રમાણે તેઓ આવતર્યા અને આ લોકો પણ વૃજના એ ભાગમાં સ્ત્રીરૂપે અવતર્યા. એક શ્રુતિરૂપાને બીજી અગ્નિકુમારરૂપા તેના નવ પ્રકાર થયા. તેઓએ છ મહીનાસુધી રાસ રમણુકરીને પોતાનો મનોરથ પૂર્ણ કર્યો. હવે તે કૃષ્ણ પાછા ગૌલોકમાં ગયા ને જેઓની સાથે કૃષ્ણે ક્રીડા કરી હતી તેઓ પણ ગૌલોકમાં ગયા. તે પછી બાકી રહેલા કુટલા એક જીવોને શ્રીકૃષ્ણ તારી શક્યા નહોં, તે સાર વલ્લભનો અવતાર થયો તે આ પ્રમાણે :—

એક દહાડા ગૌલોકમાં શ્રીઠાકોરજી તથા શ્રીસ્વામીનીજી રાસક્રીડા કરી નીરાંતમાં બેઠાં હતાં. તે વખતે શ્રીઠાકુરજીને બાકી રહેલા જીવોની યાદ આવી તેથી મુખ અત્યંત શુષ્ક થઈ ગયું. આ, જોઈ શ્રીસ્વામીનીજી પૂછવા લાગ્યા કે મહારાજ ! આમ કાં ? ત્યારે શ્રીઠાકોરજીએ બાકી રહેલા જીવોની વાત શ્રીસ્વામીને કહી અને એ વાત સાંભળતાં શ્રીસ્વામીનીજીને પણ અત્યંત વિરહ ઉત્પન્ન થયો. મહામુનિ શ્રીઠાકોરજીને પણ શોકમાંથી બહુજ વિરહ ઉત્પન્ન થયો. તે વળી એવા કે બેહુનાં નેત્રમાંથી વિરહાશ્રિ નીકળ્યો. એ વિરહાશ્રિ બેહુના અશ્રિસાથે મળી ગયો. મળી જતાંજાંજ તેનું એક પૂતળું થયું ! તે કેવળ અગ્નિમય થયું ! તે શ્રીઠાકુરજી તથા પ્રીયાજીની સામે હાથ જોડી ઉભું રહ્યું ને પૂછ્યું કે શી આશા છે ? તેઓએ કહ્યું કે તમે પૃથ્વીપર જાઓ અને દેવીજીવો જે બાકી રહ્યા છે તેઓનો ઉદ્ધાર કરી અહીં તેડી લાવો. ત્યાંથી તે પૂતળું આવીને ચંપારણ્યમાં પડ્યું. તેને લક્ષ્મણ બટજીએ તથા ઇલ્લમાગારજીએ ઉપાડી લીધું. અને આગળ જતાં તેણે માર્ગ સ્થાપન કરીયો. પછી જીવોનો ઉદ્ધાર કરવા માંડ્યો.

ત્યારે તે વખતે તો બાપડા ૧૦૦, ૧૫૦ જન્મ્યા હતા તેનો વલ્લભે ઉદ્ધાર કર્યો. પછી જેમ બપર પડતી ગઈ તેમ અવતરતા ગયા, અને આ લોકો પણ પોતાનું સ્વરૂપ પોતાનાં છોકરાંઓમાં આવિરભાવ તિરોભાવ કરતા ગયા. એટલે વલ્લભાચાર્ય પોતાનું સ્વરૂપ પોતાના બે છોકરાઓમાં મુક્યું. તેમાંથી મોટાને તો નાના ભાઈ એ પાટ બેસાડી દીધો બાકી એક રહ્યો તેણે પોતાનું સ્વરૂપ પોતાના સાત છોકરામાં મુક્યું. પછી તેઓ એક બીજામાં મુકતા ગયા ને જીવો પણ દોડી દોડીને જેમ બને તેમ જલદી જન્મવા લાગ્યા. તે માહેલા ધણા ખરા આ આ-જસુધી અનીતિનાશિરોમણિ અને પાપાણુવ ૩૫, ૪૦ આવિર્ભાવવાળાં સ્વરૂપ બેઠાં છે, તેના વખતમાં જીવો દોડીને ૨૫૦૦૦૦થી ૩૦૦૦૦૦ જન્મી પડ્યા છે.

એ વાત મૂળ મંડાણને માર્ગની ઉત્પત્તિનાં કારણ પોતાના ચેલાઓના જાણમાં આવવા સાર એક ગ્રંથમાં લખી છે. આવી મૂર્ખાઈ ભરેલી વાતો બાપડા અલણ ભોળા વૈજ્ઞાણિકો ખરી માની બેઠા છે. ગોલોક વાળા ભગવાન જાણે એ મહારાજોમાં તિરોભાવ કરી બેઠા હોયની !! તેમ માની તેઓને પ્રેમે કરી સર્વસ્વ અર્પણ કરે છે. હવે એવી રીતનાં ભોળાપણમાં ઠગાતા પ્રીય વૈજ્ઞાણિકોઓને માટે બે શકુન લખી તે ઉપર વિચાર કરવાની ભલામણ છે. તે એ કે:—

૧. અદિતી આહમો અને સ્વકપોલ કલ્પિત એવો ગોલોક તમને ત સાર કહ્યો છે. પણ વિચાર કરો કે એક મતલબીઆ માણસે મરણ મોજ માણવાની લાલચવાળા જીવોને ખોટી લાલચ દેખાડી છે કે સાચી તપાસ કરો.

૨. વળી પોતાનાં પુસ્તકોમાં લખે છે કે, ગોલોકમાં જે જીવ જાય, તે પાછો કોઈ કાળે પૃથ્વીપર પડે નહીં, ત્યારે આ જીવો શું પડ્યા કે આખડ્યા ? હવે એમાં કઈ વાત સાચી ને કઈ ખોટી.

૩. વળી લખ્યું છે કે જે બ્રહ્માના લોકમાં પડ્યા. ત બ્રહ્માના વીર્યથી અગ્નિકુમાર થયા. તેને બ્રહ્માએ સૃષ્ટિ રચવા મોકલ્યા. તે નારદના કેહેવાથી નારાયણ સરોવરમાં તપ કરવા ગયા. વળી તેમને બ્રહ્મલોકની પ્રાપ્તિ થઈ. ત્યારે બ્રહ્મા આ પૃથ્વીપર હતા ને બ્રહ્મલોક બીજા છે ? વળી બ્રહ્માએ વીર્યને શું કરતું ? એવી મૂર્ખાઈની વાત બ્રાહ્મણોને પુછી; તો શું બ્રહ્મામાં અકકલ નો હોતી ?

વળી તે છોકરાઓને મૂરખ બનાવ્યા છે કે બ્રહ્માની વાત ન માની તે નારદની માની. એમ કેહેવાનું કારણ એ કે આગળ પંથ ચલાવામાં બીજાનાં છોકરાને બાપથી ઉલટો ચલાવવાનો બોધ કરવો. તે સાર આ વાત ઠોકરી છે.

૪. મજકુર જીવો આઠમા આસમાનથી પડ્યા સાંથી તે પૃથ્વીસુધી વૈકુંઠ, બ્રહ્મલોક, જનલોક, તપલોક, સત્યલોક, ભૂલોકને ગોલોક એ પ્રમાણે સાત છે તેને મુકીને પૃથ્વીસુધી કેમ જીવો આવી પોહ્યાંચ્યા હશે? એ તો શ્રી વલ્લભજી મહાપ્રભુજીને ઠગાર્થ ભરેલો મારગ પૃથ્વીપર રચવો પડ્યો તેથી વચમાંના લોકને ખાઈ ગયા દેખાય છે.

૫. એક જગત્તે લખ્યું છે કે અગ્નિકુમારોએ રામની સ્તુતિ કરી ને આમાં તો બીજા આવતારની સ્તુતિ કરી લખી છે. ત્યારે હવે ખરી વાત કંઈ હશે? પુસ્તકમાં તો બધી ખરી, પણ બનવામાં તો એક બોટી જાણવી !

૬. વળી એ લોકો શું વર માંગશે તે ભગવાન જાણી ન શક્યા એમ દેખાડ્યું છે. તેમાં નવાઈ જેવું એ છે કે એક વખત જે કામ કરવાને ભગવાન અશક્ત હતા, તે કામ બીજી વખત કરવાને શક્તિવાન થયા ! તેમાં અંતરજામીપણું ને સર્વ શક્તિમાનપણું એક ઉડાવી દીધાં છે. તે અંતર્યામી નહિ અને અશક્તિમાન એવો પરમેશ્વર કીયો હશે ?

૭ દરેક દ્વાપાર યુગમાં કૃષ્ણાવતાર થાય છે. ગોલોકના જીવોનો ઉદ્ધાર તો સારસ્વત કલ્પવાળા કૃષ્ણે કર્યો એમ લખ્યું છે ત્યારે બીજા કલ્પના કૃષ્ણના અવતારો શા સાર છે ? તે તે કૃષ્ણો તે તે જીવોનો ઉદ્ધાર કરવા અશક્ત હતા કે શું ? વળી આટલા દિવસ તે અશક્ત હતા માટે શ્રીવલ્લભજી મહાપ્રભુજી મહારાજનો અવતાર થયો ! તે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનથી પણ વિશેષ શક્તિવાન થયો કે ? વળી સારસ્વત કલ્પને* વરાહથી ૧૪૪૦૦૦૦૦૦૦૦૦ (એક ખર્વ અને ચુમાલિસ અબજ) વરસો થયાં તથા તે પછી પદ્મકલ્પ ગયો, ત્યારે

* કલ્પ એટલે બ્રહ્માનો દિવસ તથા રાત્ર. હવે બ્રહ્માના દિવસમાં એક હજાર ચોકડી યુગ જાય તેમ રાત્રમાં પણ તેટલોજ વખત જાય. ચોકડી યુગ એટલે સત્યુગ, ત્રેતા, દ્વાપર તથા કલિયુગ; તેમાં સત્યુગનું આયુષ્ય ૧૭૨૮૦૦૦ વર્ષનું, ત્રેતાનું ૧૨૯૬૦૦૦ નું, દ્વાપરનું ૮૬૪૦૦૦ તથા કલિયુગનાં ૪૩૨૦૦૦ મળી સરવે યુગોનું આયુષ્ય ૪૩૨૦૦૦૦ વર્ષ થાય છે.

ગોક્ષોઢીઓ કેટલો અંધારીઓ ઠરાવ્યો છે. અરેરે ! આ કેવી અસંભવિત અને ગપોડાની વાતો છે, તે છતાં વૈષ્ણવ લોકોને કાંઈ શંકા પણ થતી નથી !

૮ શ્રીવલ્લભજી મહાપ્રભુજી આઠમાં આસમાનથી અગ્નિનું પૂતળું થઈને પડ્યા, તો એ ધણાજ સકત હશે કે ભાંગીને ભૂકો ન થઈ ગયા. વળી વચ્ચે માંના સાત લોક, તારા, ચંદ્ર, નક્ષત્ર વગેરેમાં ભરકાણા નહીં એ કેવી અભયખી કેહેવાય ? પણ એમ હશે. પેલા મહંમદ પેગમબર સાહેબને સાતમા આસમાનપર લઈ જનાર ગેબ્રિયલ દૂત રખે વલ્લભને પૃથ્વી ઉપર મુકી ગયા હોય નહિ ! વૈષ્ણવભાઈઓ એવી શંકા તો એકાદ કહાડો ? વળી એમાં એક બીજી શંકા થાય છે તે એ કે એ વલ્લભ મહાપ્રભુજીના પિતા લક્ષ્મણ ભટ્ટ દાવો કરેછે જે એ છોકરો મારો છે તો તે વાત શું ખોટી ? ત્યારે વળી મૂળ-પુરુષાદિમાં લખેલું છે કે લક્ષ્મણનોજ છોકરો જીવતો થઈને રમતો હતો તે વાત કેમ બને ?

૯. વળી એ પુષ્ટીમાર્ગવાળાના ઠાકોરજી (ભગવાન) કેવા જે સ્વદમ્બાએ કરી, સ્વઉદ્ધાર કરીજ શકે નહીં, તે સારૂ પૂતળાંને નાખવું પડ્યું. તે પૂતળું તો નાખ્યું પણ દૈવીજીવોને જન્માવી તેમનો તે ટાણે ઉદ્ધાર કરી ન શકાયો તે બિચારા હજી જન્મ્યાં કરે છે. વૈષ્ણવભાઈઓ, તમારાં તન, મન, ધન હજી સુધી પણ લૂટ્યા કરવાને સારૂ આ ખોટી અને અયોગ્ય યુક્તિ તમને સમજાવી છે અને તે પોતાની અયોગ્ય યુક્તિને સારૂજ ઈશ્વરને અસમર્થ ઠરાવ્યો છે.

એ પ્રમાણે સાક્ષિ નિર્મૂળ અને બુદ્ધ્યાદિકથી વિરહ વાતો વૈષ્ણવો માની બેઠા છે. વળી માનીને ઉપર લખેલી શંકાઓ કાઢી નથી શકતા તો રહ્યું, પણ દરેક ઠેકાણે જુદા જુદા સિદ્ધાંતો લખ્યા છે, તે વિશે પણ કાંઈ શંકા કરતા નથી એ કેટલું અભયખી ભરેલું છે ? જુવો, હવે બીજે ઠેકાણે લખે છે:—

૨ ગુસાંઈજીની નિજ વારતામાં લખે છે કે આ પૃથ્વીની નીચે સાત પાતાળ છે અને ઉપર છ લોક છે. તેથી ઉંચું વૈકુંઠ અને સૌથી ઉંચો ગોલોક છે. ત્યાં રત્નમય અને કોટિ સૂર્યના જેટલા તેજોમય મેહુલ છે, તથા ગદ, કિલ્લા, નદી અને પર્વત છે. ત્યાંના રાજા શ્રીકૃષ્ણ છે. ત્યાં પ્રીયાજી રાધાજી અથવા સ્વામિનીજી છે; તથા ચંદ્રાવળી વગેરે ત્રણ કરોડ રાણીઓ છે, તે રાણીઓને રહેવા સારૂ જુદા જુદા કુંજ (બગીચા) છે. ત્યાં વિવિધ

પ્રકારનાં વૃક્ષો, ગાયો અને મેર, પોપટ વગેરે પક્ષીઓ પણ છે. એક સમયે શ્રીકૃષ્ણજીને પ્રીયાજીએ બોલાવવા સાર પોતાની સખી લલિતાજીને મોકલી. લલિતાજી કૃષ્ણને લઈને સ્વામિનીજીના બગીચા તરફ જતી હતી: એટલામાં ચંદ્રાવળીજી સામી મળી તેણે વિચાર્યું કે કાંઈ કપટ કરીને શ્રીકૃષ્ણને મારા બગીચામાં લઈ જઈ. એમ વિચારીને બોલી કે આ માર્ગે પ્રીયાજીના બાજુ વૃષભાનજીને જતાં દીઠા છે, માટે આ બીજે રસ્તે થઈને જાઓ તો ઠીક. પછી શ્રીકૃષ્ણજીને એવાં કામમાં કાંઈ વૃષભાનજીની બીક હશે તેથી ચંદ્રાવળીએ કહેલે રસ્તે ચાલ્યા. તે રસ્તે ચંદ્રાવળીના બગીચા આગળ ચંદ્રાવળીની સખી ચંદ્રાનના ઉભી હતી, તેણે જાણ્યું કે ચંદ્રાવળી તતબીર કરીને શ્રીકૃષ્ણને લાવી તો ખરી, પણ લલિતા સાથે છે તે જાય તો ઠીક. એવું વિચારીને બોલી કે આ માર્ગે ચંદ્રભાનુ જતા હતા. હવે ચંદ્રભાનુ લલિતાનો કાંઈ સગો થતો હતો તેથી એવા કામમાં લલિતા તેનાથી ડરીને જતી રહી. પછી ચંદ્રાવળી શ્રીકૃષ્ણને પોતાના કુંજમાં લઈ ગઈ. અને શ્રીકૃષ્ણે ચંદ્રાવળીનાં તનનો તાપ નસાડ્યો. પછી લલિતાજીએ એ વાત જાણીને કહી. એ માથી પ્રિયાજી અને ચંદ્રાવળીજી વચ્ચે લડાઈ થઈ તેમાં પ્રીયાજીએ ચંદ્રાવળીજીને શાપ દીધો કે તારા કુંજ સહિત તું પૃથ્વીપર જન્મ ધર. તેમ લલિતાજીએ સ્વામીનીજીને શાપ દીધો કે તારા કુંજ સહિત તું પણ પૃથ્વીપર પડ. પછી શ્રીકૃષ્ણે એ ટંટાનું સમાધાન કરીને કહ્યું કે તમે બંને જણીઓ પૃથ્વી ઉપર તમારા કુંજ સહિત અવતાર ધરો અને હું બે રૂપે જન્મ ધરીશ અને તમારો ઉદ્ધાર કરીશ. પછી પ્રિયાજીનો કુંજ ચંપારણ્યમાં જન્મ્યો અને ચંદ્રાવળીનો ચરણાદ્રિમાં જન્મ્યો. તેઓનો ઉદ્ધાર કરવા સાર શ્રીકૃષ્ણજીએ બે રૂપ ધર્યાં. એક રૂપે ચંપારણ્યમાં વલ્લભાચાર્યનો અવતાર થયો બીજે રૂપે ચરણાદ્રિમાં વિકલનાથજીનો અવતાર થયો. વળી લખ્યું છે કે ચંપારણ્યમાં જ્યારે વલ્લભાચાર્યજી જન્મ્યા, ત્યારે એ વનમાં ઝાડ સઘળાં સૂકાઈ ગયાં તથા ગાયો, વાછરડા અને પક્ષીઓ વગેરે મરી ગયાં, કારણકે એ સઘળાં ગોલોકમાંથી આવીને અવતર્યા હતાં. માટે વલ્લભાચાર્યે તેમનો ઉદ્ધાર કર્યો. તેમજ વિકલનાથજીએ ચરણાદ્રિમાં ઝાડો તથા જનાવરોનો ઉદ્ધાર કર્યો. એ બંને જણીઓની દાસીઓ ત્રણ કરોડ પૃથ્વી ઉપર કાંઈ કાંઈ વરસને આંતરે

જન્મી. તેમાં કેટલી એક તો પુરુષરૂપે જન્મી ને કેટલી એક સ્ત્રીરૂપે જન્મી; અઘાપિ પણ બે રૂપે જન્મે છે. તેનો ઉદ્ધાર શ્રીકૃષ્ણજી અવતાર ધરીને કરે છે. માટે ત્યાંથી આવેલા જીવ હશે તેટલાજ અમારા પંથમાં આવે છે. વળી અગાઉ ચોરાશી તથા બસે બાવન વૈષ્ણવો આચારજી અને ગુસાંધજીના થયા; તેઓ કઈ કઈ સખીના અવતાર છે તે પણ લખ્યું છે તેમાંથી થોડા નમુના સાર અહીં લખવા દુરસ્ત વિચાર્યું છે.

વૈષ્ણવના નામ.

- ૧ દામોદરદાસ હરસાની
- ૨ કૃષ્ણદાસ મેઘન
- ૩ દામોદરદાસ સંભલવાર
- ૪ પદ્મનાભદાસજી
- ૫ પદ્મનાભની પુત્રી તુલસ્યા.
- ૬ પદ્મનાભના દીકરાની વહુ પારવતી.
- ૭ પદ્મનાભનો દીકરો રઘુનાથ.
- ૮ રંગેબાઈ ક્ષત્રિયાણી.
- ૯ કાશીના શેઠ પુરુષોત્તમદાસજી
- ૧૦ પરશોત્તમદાસ શેઠની છોકરી રૂકમણી
- ૧૧ „ છોકરો ગાપાગદાસ
- ૧૨ સારસ્વત બ્રાહ્મણ રામદાસ.
- ૧૩ ગદાધર રૂપીય સારસ્વત
- ૧૪ વેણીદાસ ક્ષત્રી (ખત્રી)
- ૧૫ તેનો ભાઈ માધવદાસ.
- ૧૬ હરીવંશપાઠક
- ૧૭ ગોવીંદદાસ.
- ૧૮ અંબાખતરીઆણી.
- ૧૯ ગજનધાવન ક્ષત્રી.
- ૨૦ નારાણદાસ બ્રહ્મચારી
- ૨૧ ચતુરાધામા ક્ષત્રાણી

કઈ સખીના અવતાર.

- લલિતાજી.
- વિશાખાજી.
- ચિંતામણીજી
- ચંપકલતાજી.
- મણીકુંડલજી
- રૂપવિલાસિનીજી.
- ગુણચલિરામાજી.
- રતિકલાજી.
- છંદુલેખાજી.
- મોદીની.
- ગાયન કલા.
- પ્રેમ મંજરી.
- કળકંઠી.
- નંદરાયજી ને બેલા.
- રત્નપ્રભા.
- ગલીઉતાલીકા.
- નંદરાયજીનો પાડો.
- રાહિણીજી.
- તેનાં
- મથુરેઈક્ષણાં.
- ભદ્રા.

૨૨ બ્રહ્માદાશ આંધળોખત્રી.	સામાવતી.
૨૩ દયકળુર ક્ષત્રી.	પ્રવીનાં.
૨૪ તેની સ્ત્રી શીવાશીળી.	રશીલી.
૨૫ દીનકર શેઠ.	આતુરી.
૨૬ તેનો આકર મુકુંદદાશ.	ધ્રુવાનંદ.
૨૭ પ્રભુદાશ ખત્રી.	મનમથ.
૨૮ શીલાનંદ ભાટ.	કુળદેશી.
૨૯ પરશોતમદાશ ખત્રી.	માધવી.
૩૦ તેની સ્ત્રી.	માલતી.
૩૧ ત્રીપુરદાશ કાયસ્થ.	હરણી પ્રશસ્ત.
૩૨ પુરણુમળ.	ચિત્રલેખા.
૩૩ જ્ઞદવેંદ્રદાશ.	મદોનમસ્ત.
૩૪ ગુણાંઈદાશ.	ગોવિંદદાનો ગોપટ.
૩૫ માધવ ભટ કાશ્મીરી.-	રત્નાં.
૩૬ ગોપાળદાશ વાંશબાહનાં.	રસપ્રકાશ. [નામ ખીમલા
૩૭ પદ્મ રાવળ.	દ્વારકાંની શખી રૂકમણીજીની
૩૮ પુરશોતમ જ્ઞેશી.	ગુણુમુડા.
૩૯ તેની સ્ત્રી.	દુરવા.
૪૦ જગન્નાથ જ્ઞેશી.	સૌરભી.
૪૧ તેની મા.	છખીસિધી.
૪૨ નરહર જ્ઞેશી.	ગંધ રેખા.
૪૩ રાણા વ્યાસ ગોધરાનાં.	નાગરવેલ.
૪૪ ગોવીંદદુએ.	દ્વારકાંની શખી.
૪૫ રજ્જદુએ ને માધવદુએ.	લલીતાની સખીઓ. કુંજરી ને
	તે રસરસાલીકા.
૪૬ ઉત્તમશ્લોકદાસ.	શિક્ષા.
૪૭ ઈશ્વરદાશ દુએ.	મેનાં.
૪૮ વાશુદેવ છકડો.	લાલો મનસુખો નંદરાગેજીનો સખો

૪૯ કૃષ્ણદાસ.	સુરસેની.
૫૦ જાદવદાસ ખવાસ.	તિલકની.
૫૧ જગતાનંદ બ્રાહ્મણ થાનેશ્વરનાં	માધુરી.
૫૨ આનંદદાસ.	નાગરી.
૫૩ વિશ્વંભરદાસ.	વલભા.
૫૪ અડેવની બ્રાહ્મણી	શશીકલા.
૫૫ ક્ષત્રાણી એકબાઈ.	લીલા.
૫૬ ગુરજ.	નંદા.
૫૭ સંભરાઈ.	વૃંદા.
૫૮ કૃષ્ણદાસ ખવાસ.	વ્રજમંગળા.
૫૯ બોલામિશ્ર.	સુમંદારા.
૬૦ રામદાસ.	કદાયા.
૬૧ રામદાસ ચવાંણુ.	મધુ.
૬૨ રામાનંદ પંડીત.	માતમ.
૬૩ વિષ્ણુદાસ છીપો.	કમળા.
૬૪ જીવણદાસ કળુર તંત્રી.	ઈશ્વરી.
૬૫ ભગવાનદાસ સારસ્વત	વસુગંધ.
૬૬ ભગવાનદાસ ભીતરીઓ.	સુંદરી.
૬૭ અચ્યુતદાસ સનોડીઓ.	માધુરી.
૬૮ અચ્યુતદાસ કડાનાં.	રસાત્મિકા.
૬૯ અચ્યુતદાસ ગોડ બ્રાહ્મણ.	મોહની.
૭૦ નારાણદાસ અંબાલાનાં.	વ્રજવિલાસિની.
૭૧ નારાણદાસભાટ મથુરાનાં.	ગોકુળનેત્રાંદરો.
૭૨ નારાણદાસ લુઆણો ઠઠાનોં	કેતકર.
૭૩ શીહાનંદની ક્ષત્રાણી.	સુનંદા.
૭૪ દામોદરદાસની મા. વીરબાઈ.	પુલીંદીજી (વનદેવી)
૭૫ નંદગામનાં ઓપુરૂષ.	રંગા, દશા.
૭૬ ખાતી સુથાર	સુદામાનો સખો.

૭૭ ક્ષત્રી.	મોહની
૭૮ પુરુષોત્તમ કવિ.	નંદરાયનો ભાટ.
૭૯ ઉમા શંકર.	શાંડેલ.
૮૦ ગોપાળદાસ નરોડાના	સંગીતકળા.
૮૧ જનાર્દનદાસ ખત્રી,	કૃષ્ણાવતી.
૮૨ ગકુ સ્વામી.	વંદી.
૮૩ કનૈયાલાલ ક્ષત્રી.	કમોદીની.
૮૪ નરહરિદાસ વિપ્ર.	સુંગર.
૮૫ નરહર સન્યાસી.	શુભાખી.
૮૬ શદ્ધ પાંડે.	ચંદ્રભાનુ ગોષ્ઠ.
૮૭ તેનો બાઈ માણુકચંદ.	મધુમંગળા.
૮૮ સદુની વહુ ભવાની	રામદે } નંદરાયજીની નણુ-
૮૯ સદુની છોકરી નરો	સમદે } દીઓ.
૯૦ ગોપાળદાસ જટાધારી.	શુભદ્રા.
૯૧ કૃષ્ણદાસ શાસ્ત્રી.	નંદા.
૯૨ સંતદાસ ચોપડા.	ચંદ્રિકા.
૯૩ સુંદરદાસ સખી.	માધવા.
૯૪ માધવજી પટેલ.	સુઆ હરખા.
૯૫ ગોપાળદાસ નરોડાનો બીજો.	જશવંત નંદરાયનો ખવાશ.
૯૬ બાદરાયણદાસ.	શ્રુતિરખા.
૯૭ તેની સ્ત્રી.	ગંગા.
૯૮ સુરદાસ.	ચંપકલતા.
૯૯ પરમાનંદદાસ.	ચંદ્રભાગા.
૧૦૦ કુમનદાસ.	વિશાખાજી.
૧૦૧ કૃષ્ણદાસ.	અમનુ ગોપ.
૧૦૨ કૃષ્ણદાસ અધીકારી.	રીસભણ્ણો, લલીતાજી સખી.

આમા જોવાનું એ છે કે પુસ્તકમાં લખેલું છે કે ચંદ્રાવળીને સ્વામીની-જીની લડાઈમાં એક બીજને શ્રાપ આપ્યો તે તેઓની સખીઓનેજ અહિં પડવાનું હતું પણ આમાં તો નંદરાયનો બેલ પણ પડેલો છે. તેમ નંદરાયનો

પાડો પણ પડેલો છે. વળી ગોવિંદકુંડનો પોપટ પણ પડેલો છે. (ત્યાં વ્રજમાનું ગોવિંદકુંડ પણ છે.) સાથે દ્વારિકાના રક્તિમણીજીની સખી ખીમલા પણ છે. નંદરાયનો લાલો મનશુખો પણ છે, ગોકુલનો વાંદરો પણ છે, વનની દેવી પણ છે, સુદામાનો સખો પણ છે, નંદરાયનો બાટ પણ છે, ચંદ્રલાલ ગોપ પણ છે વળી બે તો નંદરાયની નંજુદીઓ લખી છે. પુરૂષની નંજુદીઓ પણ ગોલોકમાં થતી હશે ! સ્ત્રીઓની નંજુદી તો થાય ત્યારે એમાં ભુલ કરી છે કેમ ? કોઈ સખાનો શાળો લખ્યો નથી તે પણ ત્યાં થવા જોઈએ ! નંદરાયનો ખવાસ પણ છે, અમરુ ગોપ પણ છે. ને છેલ્લો કૃષ્ણદાસ અધી કરી તો ત્યાં ભુતની પેઠે બે રૂપે ગોલોકમાં જમતો દેખાય છે, રીસલ સખાને રૂપે ને લલિતા સખીને રૂપે બટકતો દેખાય છે. આ બધી અંડ અંડ બકવાદ જેવી વાતો છે. અવતરવાનાં બાનાંમાં લખ્યું છે કે એક પુરૂષની હજી કરનારી બે સ્ત્રીઓની લડાઈ થઈ તેથી તેઓની સખીઓ સુધાં પૃથ્વીપર આવી પડી ત્યારે નંદરાયનાં પાડા બેલ બાટ સખા ખવાસ વગેરેને શું પ્રચ્છ થઈ હશે કે જેથી ખીચારા તેઓ પણ આવીને પડ્યા ? વૈષ્ણવ ભાઈઓ આ બધી કેવી વાતો છે તેનો તમારામાં બુદ્ધિ હોય તો ખરેખર એક પલકમા વિચાર આવવો જોઈએ. પણ જો બુદ્ધિ ન હોય તો પછી બોલવાનું કાંઈ રહ્યુંજ નથી. તો પણ અમારે બુદ્ધિમાન, ડાયા, સમજી, વીચારશીલ વૈષ્ણવોને કેહેવું જોઈએ કે આવી વાતો જરૂર તમારે વિચારવા જેવી છે. આમાં કેવળ ઠગાઈ સીવાય બીજું શું છે તે તમારે જરૂર તપાસવું જોઈએ. તે છતાં અંધ અંધકે આસરે પડો છાલમે જાય તો તમારી મરજી. દેખી પેખી કોઈ કુવામાં પડશે તેને કાણુ પકડનાર છે.

એ પ્રમાણે ચોરાશી તથા બસે બાવનના અવતાર લખ્યા છે.

હવે આ વાત અક્ષરથી ઉલટી, હસવા સરખી, જેવળ સ્વકપોલ કલ્પિત અને સાફ જીહી તથા ઉપર કહેલી એઓની પોતાનીજ વાતથી અત્યંત વિરહ એવી રપટ જણાયછે. તે છતાં બેઉ સાચી માની બેઠા છે. વળી આ ત્રીજી કક્ષપના જીવો:-

૩ આખ્યાનમાં વળી જીવુંજ લખે છે, કે જેને બધા ટીકાકાર મહારાજો મુસાંઈજીની પોતાની વાણી ગણે છે, તે આ પ્રમાણે:-

આખ્યાન પેહેલાંમાંથી કેટલાંક ચરણો.

વંદું શ્રીવિઠ્ઠલ સુંદર વર, નવ ધન શ્યામ તમાલજી;
જગતી તલ ઉદ્ધાર કરવા, પ્રગટયા શ્રી પરમ દયાળજી. ૧
વ્યાપકરૂપ અદ્વૈત બ્રહ્મ જે, તેજોમય કહેવાયજી;
આરજ પંથ અધિકારી મુનિજન, તેમાંહે લય થાયજી. ૪
અક્ષર આઘ અખંડ અનુપમ, ઉપમા કહિ નવ જાયજી;
અસ્તુ અસ્તુ સહુકો મળી બોલે, નિગમ નેતિ નેતિ ગાયજી ૫
નિરયુજનો નીરદેશ અટપટો, રસના શી પેરે કહિયેજી;
રૂપ, વરણ, વપુ દૃષ્ટ પદારથ, ત્યાં એકો નવ લહિયેજી ૬
તેહથકી પુરૂષોત્તમ અળગા, લીલા અચલ વિહારજી;
બ્રહ્મજ્ઞાનીને મુક્તમારગી. સ્વપ્ને નહીં વેહેવારજી. ૭
તે પ્રભુને મન ઇચ્છા ઉપની, જશ થાવા વિસ્તારજી;
અધિકારી પાપે એ વાણી, નહિ કોને ઉચ્ચારજી. ૧૫
બ્રૂભંગેથી સૃષ્ટિ નીપતી, અતિ સુંદર બ્રહ્માંડજી;
ચૌદ લોક નાના વિચિત્ર, ભૂમંડલ નવ ખંડજી. ૧૬
શ્રી પુરૂષોત્તમે વળી વિચાર્યું, હવે પ્રકાર શો કરીએજી;
મારી સેવા અંતેક કથારસ, નીરૂપવા તનુ ધરીએજી. ૨૨
ભક્ત જીવના ભાગ વિસ્તર્યા, કૃપા કરી હરિ સારજી;
તેણે હેતે આપો પેં પ્રગટયા, શ્રી વલ્લભરાજકુમારજી. ૨૩
પૂર્ણ બ્રહ્મ શ્રી લક્ષ્મણ સુત પુરૂષોત્તમ શ્રી વિઠ્ઠલનાથજી;
શ્રી ગોકુલમાં પ્રગટ પધાર્યા, સ્વજન કીધા સનાથજી. ૨૪

એની મતલબ એ કે પરમેશ્વરને પોતાની સેવા તથા કથાનો પ્રચાર
બધારવા સારૂ વ્યાપક એવા પૂર્ણ બ્રહ્મ જે ભગવાન હતા, તેણે શ્રી વલ્લભજીને
અવતાર ધર્યો ને તેથકી જે “ પુરૂષોત્તમ અળગા ” તેણે વિઠ્ઠલનાથજીનો અવ-
તાર ધર્યો ને ભક્તજીવોના ભાગ મોટા થયા. હવે ઉપર કહેલી બેથી આ ત્રીજી
વાત સાફ જુદી અને જુદાં કરણવાળી છે ત્યારે આ ત્રણમાંથી કઈ
માનવી ? વળી આ બેથી પણ જરા જાણવા યોગ્ય છે.

૪ વળી કૃષ્ણદાસ અધિકારીની વારતામાં લખે છે કે કૃષ્ણદાસ અધિકારી લલિતા સખીનો અવતાર હતો અને શ્રી ગુસાંઈજી શ્રી સ્વામીનીજીનો અવતાર હતો. હવે અસલ ગોલોકમાં કોઈ વખત લલિતાને તથા સ્વામીનીજીને બોલાચાલી થઈ હશે, તેથી સ્વામીનીજીએ લલિતાને શ્રીકૃષ્ણનાં દર્શન બંધ કર્યાં. પછી આ લોકમાં જ્યારે બેઉ જન્મ્યાં ત્યારે લલિતાએ પોતાના લોકમાંનું વેર વાળવાસાર શ્રી ગુસાંઈજી (સ્વામીનીજી) ને છ મહીના શ્રી નાચજીનાં દર્શન બંધ કર્યાં. હવે આ ત્રણ કલ્પનાઓથી ચોથી જુદી. વળી આ પાંચમી કલ્પના જુઓ :—

૫ પોતે જાણે પુરાણમાં પણ પ્રસિદ્ધ હોયની તેમ બોળા વૈષ્ણવોને દેખાડવા અગ્નિપુરાણ અને બ્રહ્માંડ પુરાણનું નામ આપીને એક એક અધ્યાય સ્વકપોલકલિપત બનાવ્યો છે. તેમાં વળી આમ લખેછે:—

અગ્નિપુરાણનું નામ જેને આપ્યું છે તે અધ્યાયના થોડા શ્લોક:—

શૃણુ શૌનક સિદ્ધાંતં । પુરુષોત્તમ સંજ્ઞકઃ ॥
 દ્વિજો-મક્તોહરેશ્ચૈવ । અગ્નિર્વિદુઃ પુરાણમ્ભૂત્ ॥ ૧ ॥
 સ્નેહમાર્ગી શતે વર્ષે । જ્ઞાનીભવતિ સર્વથા ॥
 પુનરેવં તથોત્પત્તિ । ભવિષ્યતિ કલૌયુગે ॥ ૧૨ ॥
 તદાહં દ્વિજરૂપેણ । અવતીર્યચ ભૂતલે ॥
 સ્નેહમાર્ગપ્રવૃત્યર્થે । હિતાયચ કુલેતવ ॥ ૨૦ ॥
 ઘોરે કલિયુગે પ્રાપ્તે । પ્રકટસ્તુ સ્વયંવને ॥
 અગ્નિરૂપ દ્વિજાચારો । ભવિષ્યતિહ વલ્લભઃ ॥ ૨૧ ॥
 વલ્લભોહ્યગ્નિરૂપઃસ્યા । દ્વિઠ્ઠલઃ પુરુષોત્તમઃ ॥
 પુષ્ટિમાર્ગપ્રવક્તાચ । માયાવાદ નિષેધકઃ ॥ ૨૨ ॥
 એક એષ સદાખ્યાતઃ । શરણં પુરુષોત્તમઃ ॥
 દ્વાત્રિંશચ્ચાસ્યલક્ષાણિ । યુગાનિ તસ્ય સંતાતિઃ ॥ ૪૬ ॥

હે શૌનક એક સિદ્ધાંત કહું છું તે સાંભળો. પૂર્વે પુરુષોત્તમ નામનો અગ્નિર્વિદુ એ રીતે પ્રસિદ્ધ બ્રાહ્મણ હરિનો ભક્ત હતો ॥ ૧ ॥ વળી તે સો વર્ષ

સૂધી સ્નેહમાર્ગમાં (અર્થાત્) ભક્તિમાર્ગમાં રહી પાછા કલિયુગમાં તેની ઉત્પત્તિ થશે. ॥૨૮॥ ત્યારે બ્રહ્માણુના રૂપથી પૃથ્વીને વિષે જગતના હિત સાર અને સ્નેહમાર્ગની જ્યારે ઘોર કલિયુગ પ્રાપ્ત થશે ત્યારે પોતાની મેળે વનમાં પ્રકટ થઈ. તારા કુલમાં અગ્નિરૂપ દ્વિજના આચારયુક્ત વલ્લભ એવા નામે થશે. ॥ ૨૦ ॥ ૨૧ વલ્લભ અગ્નિરૂપ છે અને વિદ્યુત તે પુરુષોત્તમરૂપ છે કે જે વલ્લભ પુષ્ટિમાર્ગનું કથન કરનાર અને જેમણે માયાવાદના નિષેધ કર્યો ॥ ૨૨ ॥ વળી તે પુરુષોત્તમ શરણે રાખનાર, હમેશા એક રૂપજ છે તેમજ તેની ચોસઠ લાખ સંતતિ છે.

જેને બ્રહ્માંડપુરાણનું નામ આપેલું છે તે અધ્યાયના કેટલાક શ્લોક.

॥ બ્રહ્મોવાચ ॥

ત્વયો પરમ કલ્યાણ । દેવદેવ જગત્પતે ॥
યુગેતવાવતારાણાં । કારણાનિ મમ પ્રભો ॥ ૧ ॥
કથિતાનિ સવિસ્તારં । ચરિતાનિ ચ સર્વશઃ ॥
કલૌકત્યવતારાસ્તે । કથ્યતાં વિમલાશયાઃ ॥ ૨ ॥
શ્રોતુમિચ્છામિ તત્રાહં । કારણાનિચ સર્વશઃ ॥
ચરિતાનિ તુ સર્વજ્ઞ । ભૂત ભાવન પૂર્વજ ॥ ૩ ॥

બ્રહ્મા કહે છે પરમ કલ્યાણકારી દેવના દેવ જગતના પતિ હે પ્રભુ ! યુગને વિષે તમારા અવતારના કારણો તેમજ સર્વ ચરિત્રો વિસ્તારથી મને તમે કહ્યાં. પ્રાણિમાત્રનું પાલન કરનાર સર્વના પૂર્વજ હે દેવ સર્વજ્ઞ ! હવે કલિયુગને વિષે વિમલ આશયવાળા તમારા કેટલા અવતારો છે તથા તેમના સર્વ કારણ અને ચરિત્રોને હું સાંભળવા ઈચ્છુ છું તે કહે.

॥ શ્રીભગવાનુવાચ ॥

સાધુપૃષ્ઠં મહાપ્રજ્ઞ । શ્રૂયતાં કથયામિતે ॥
ચત્વારોઽવતારામે । ભવિષ્યંતિ કલાવપિ ॥ ૪ ॥
કૃષ્ણો, બુદ્ધો, વિઠ્ઠલેશઃ । કાલિક મ્લેચ્છનિકૃતનઃ ॥

પૂર્ણઃ કૃષ્ણો બુધશ્રાંશ । પરમાનંદ વિઠ્ઠલઃ ॥ ૧૫ ॥
 તસ્મિન્નેવાહિ કાલેતુ । પરમાનંદરૂપ ધૃક્ ॥
 અહમેવ ભવિષ્યામિ । પૂર્ણાનંદ કલાનિધિઃ ॥ ૧૬ ॥
 શૃણુ વત્સ પ્રવક્ષ્યામિ । ગુહ્યાદ્રુહ્યતરં મમ ॥
 ઘોરે કલિયુગે પ્રાપ્તે । સર્વ ધર્મ વિવાર્જિતે ॥ ૧૬ ॥
 પાપપૂજ્યતરેऽપુષ્યે । મ્લેચ્છ ધર્મરતેજને ॥
 તદાહં વલ્લભગ્રહે । દ્વિજાચારરતે ડમલે ॥ ૧૭ ॥
 વિઠ્ઠલેશેતિ વિખ્યાતં । ગમિષ્યેજગતીતલે ॥
 યદાહ્યહંચૈકરૂપો । બહુરૂપધરો ડસકૃત્ ॥ ૨૨ ॥
 દ્વાત્રિંશત્ નનુ લક્ષાણિ । જીવાનાં ગણમુત્તમં ॥
 ઉદ્ધરિષ્યામ્યહં તત્ર । બ્રહ્મરૂપધરઃ પ્રભુઃ ॥ ૨૩ ॥

શ્રીભગવાન કહે છે—હે મોટી બુદ્ધિવાળા બ્રહ્મા ! તમે બહુ સાર પુણ્ય
 હવે હું તમને કહું છું તે સાંભળો. કલિયુગને વિષે પણ મારા કૃષ્ણ, બુદ્ધ,
 વિઠ્ઠલેશ, અને મ્લેચ્છનો નાશ કરનારા કલિક એ રીતે ચાર અવતારો થશે
 તેમાં કૃષ્ણ મારો પૂર્ણાવતાર, બુદ્ધ આંશાવતાર, અને વિઠ્ઠલેશ એ પરમ
 આનંદરૂપ અવતાર છે. અને કલિક આંશાવતાર છે. વળી તેજ વખતે પરમ
 આનંદમય રૂપને ધારણ કરનાર હું પૂર્ણ એવા આનંદના ચંદ્રરૂપ થાઈશ.

હે પુત્ર ગુપ્તથી ગુપ્ત એવો મારો સિદ્ધાંત કહું તે સાંભળ. સર્વ ધર્મ-
 રહિત, પાપીલોકોએ વખાણવા યોગ્ય, અને જે યુગમાં સર્વ મનુષ્યો મ્લેચ્છ
 ધર્મનેવિષે પ્રીતિવાળા છે એવો અતિ અપવિત્ર ઘોર કલિયુગ પ્રાપ્ત થશે ત્યારે
 હું પૃથ્વીને વિષે દ્વિજના આચારમાં પ્રીતિવાળા અતિ નિર્મળ એવા વલ્લભના
 ધરને વિષે વિઠ્ઠલેશ એવા વિખ્યાત નામને પ્રાપ્ત થઈશ. હમેશા ધણાં રૂપને
 ધારણ કરનાર હું જ્યારે એક રૂપને ધરનાર બ્રહ્મરૂપ ધારી અર્થાત્ બ્રાહ્મણના
 રૂપને ધારણ કરી પ્રભુ થઈ ખરેખર તેજ અવતારમાં બત્રીસ લાખ જીવના
 ઉત્તમ ગણનો ઉદ્ધાર કરીશ.

હવે આ વાંચી જોતાં તો એમાં વલ્લભ વિઠ્ઠલનો અવતાર વિષ્ણુનો
 ઠરાવ્યો છે. કાંકે એ લોકોએ તો અક્ષર બ્રહ્મથી પણ જે ઉપર અળગો પુર-

ષોત્તમ છે, તે જગવાન માનેલા છે, ને આતો વૈકુંઠવાસી વિષ્ણુ કે જેણે બી-
જા અવતારો ધર્યા છે તેનું નામ કહ્યું છે. ત્યારે આ વળી મુરખાઈના રાજા
જેવું છે ! વિશેષ કારણ બતાવ્યું કે ઘોર કલિયુગ આવશે ને બધા ધર્મો નાશ
પામશે ત્યારે હું અવતરીશ. જીવેને વધુટવાનું બીજું કાંઈ કારણ દેખાતું
નથી. વળી કહ્યું કે તે વખતે સાહલાખ માણસોનો ઉદ્ધાર કરીશું ને નિજવા-
રતામાં તો ત્રણ કરોડ લખે છે. ત્યારે વૈષ્ણવ બાઈઓ તમારે સાચું તે કયું
માનવું ? કે એ લોકો ગમે તેમ બકવાદ કરે તે પણ સાચું ?

૬ વળી વલ્લભાચાર્ય પોતે કૃષ્ણાશ્રયમાં કહે છે:—

શ્લોક:

મ્લેચ્છાક્રાંતિષુ દેશેષુ । પાપૈક નિલયેષુચ ॥

સત્પીડા વ્યગ્ર લોકેષુ । કૃષ્ણૈવગતિર્મમ ॥ ૧ ॥

ગંગાદિતીર્થવર્યેષુ । દુષ્ટૈરેવાવૃતેશ્વિહ ॥

તિરોહિતાધિદેવેષુ । કૃષ્ણૈવ ગતિર્મમ ॥ ૨ ॥

અર્થ—મ્લેચ્છોએ દેશો ઘેરીને પાપના ઠામો જેવા કરી મુક્યા અને સત્પુરૂષો
પીડાય છે. આવા વખતમાં હે કૃષ્ણ ! મારી સહાય કરો. ગંગા આદિ
તીર્થો મ્લેચ્છોએ વીટી લીધાં, તેથી તીર્થોના અધિપતિ દેવતા અંતર ધ્યાન
થઈ ગયા. એવા વખતમાં હે કૃષ્ણ ! મારી સહાયતા કરો. વળી સિદ્ધાંત
રહસ્યમાં લખે છે કે,

શ્રાવણસ્યામલે પક્ષે । એકાદશ્યાં મહાનિશિ ॥

સાક્ષાત્ ભગવતાપ્રોક્તં । તદક્ષરશ ઉચ્યતે ॥

એનો અર્થ મૂળ પુરૂષમાં આમ છે.

એક સમે ચિંતા ચિત આઈ, દૈવી કઈ બીધ જાની જાઈ; આસુરસે
સખ મિલિત સદાઈ, 'ભિન્ન દોષ સો કોન ઉપાય ॥ છંદ ॥ ભિન્નકોં જાણાં
ચિત ધાર્યો. તખ પ્રભુ પધારે તીહી સમે ॥ મધુર રૂપ આનંદ મોહીતા કહલ
સુધ કીને હમે ॥ કરો અખતે બ્રહ્માકો, સંબંધ દૈવી સૃષ્ટિકો પંચ દોષ ન રહે
તાકો નિવેદન કરો વૃષિસો ॥

અર્થ-એક સમે વલ્લભને અતિ ચિંતા ઉત્પન્ન થઇ કે આગળ હું કેમ કામ ચલાવું ? ત્યારે શ્રાવણ મહીનામાં અજવાળીયા પક્ષની એકાદશીને દહાડે સાક્ષાત્ ભગવાને આવીને દર્શન દીધાં અને રસ્તો બતાવ્યો કે તું જીવોને કાનમાં બ્રહ્મ સંબંધનો મંત્ર આપ એટલે થયું. હવે જુઓ વૈષ્ણવ ભાઈઓ ! આ વળી પાંચેથી જુદોજ ગપાટો આમાં શ્રીવલ્લભજીને માત્ર સાધારણ જીવોની માફક ચિંતાતુર અને રતુતિકરનારો લખ્યો છે, ત્યારે એ વાતનો શું વિચાર કરશો ? વાર એને કાનમાં મંત્ર સંઙ્ગાવવાનું વિચાર કરતાં તે ન સૂઝયું તે ભગવાને આવીને કહ્યું. પણ પેલા ભવિષ્યના અધ્યાયમાં લખ્યું છે કે, ‘‘કર્णेચ દક્ષિણેનૂનં કથાયેત્વા પ્રજાયતે અહમેવનમત્તોન્યઃ શરણાગતવત્સલઃ ॥ ૪૧ ॥ એટલે જમણા કાનમાં મારો શરણ મંત્ર દેશો તેથી જીવોનો ઉદ્ધાર થશે. તે અધ્યાય પણ શું વલ્લભાચાર્યે જાણ્યો નોહોતો કે હવે એવી કેવળ જુદી જણાતી વાતોને ખરી માની બેઠા છે. શું તમારી બુદ્ધિ ઉપર આશ્રય કરીયે ? ! !

૭ વળી વલ્લભાચાર્યજીએ નિબંધ શાસ્ત્રાર્થ ગ્રંથમાં કહ્યું છે કે ‘‘વેદાઃ શ્રીકૃષ્ણવાક્યાનિ’’ વગેરે અમારે પ્રમાણ છે, ઉપર લખેલી વાતો વેદોમાં પણ નથી. તેમ એના કેહેવા પ્રમાણે, વ્યાસ સૂત્રમાં પણ નથી, તેમ વળી ભાગવતમાં પણ નથી. એ રીતે તો વૈષ્ણવભાઈઓ ! તમારું માનવાનું બધું ફેફટ થઈ જાય છે તેનું કેમ ?

૮ વળી વલ્લભાચાર્યે દામોદરદાસ હરસાનીને કહ્યું કે ‘‘દમલા’’ યહ મારગ તો સ્ત્રીશુદ્ધાદિકનકો ઉદ્ધાર કરનેકે લીયે પ્રગટ કીયોહૈ. તેનું કારણ બતાવ્યું છે કે વેદાદિકમાં સ્ત્રી શુદ્ધોનો ઉદ્ધાર નથી તે સાફ કયો છે. પણ એમ નથી. આગળ કહ્યું છે કે ‘‘જીવ છુટાપડ્યા તે સાફ કયો છે ત્યારે તેમાં ખરું કયું ?

૯ વળી વલ્લભાચાર્યે પોતાના સંસ્કૃત ગ્રંથોમાં સિદ્ધાંત જુદોજ લખ્યો છે. તે એ કે એના માર્ગનો સિદ્ધાંત ‘‘શુદ્ધાદૈત’’ કરીને છે. તેમાં એમ કહે છે જે આ જગત્ બધું કૃષ્ણના અંગમાંથી ઉત્પન્ન થયું છે, તેથી પુરૂષો બધા કૃષ્ણરૂપ છે તે સ્ત્રીઓ બધી સ્વામિનીરૂપ છે. પણ તેઓ જ્યારે શુદ્ધ થાય એટલે અમારી પાસેથી બ્રહ્મસંબંધ લે ત્યારે કૃષ્ણરૂપ થઈ જાય.

પણ એમના માર્ગના બોધ લીધેલા તો બહુ જણાય છે તેમાં એ કે શ્રીકૃષ્ણરૂપ નથી. એટલુંજ નહીં પણ કોઈ મહારાજને પણ શ્રીકૃષ્ણ જેવા દીઠા નથી. બાકી રાસધારીઓ શ્રી કૃષ્ણનો નાટકમાં વેશ લે છે, તેમાં જોયલા છે ખરા. હવે આ નવમાં ખરો સિદ્ધાંત કયો ?

એ પ્રમાણે એક ખીજથી ઉલટી સુલટી વાતો બે સુમાર છે, તેના ફક્ત નમુના ઉપર આપ્યા છે. છતાં વલ્લભાચાર્ય, વિકલાચાર્ય અને સરવે અગાઉ થઈ ગયલા મહારાજોને ભોળા વૈષ્ણવો ગોલોકવાસી પરમેશ્વરનું રૂપ જાણે છે, પણ અકસોસ ! જો તેઓ ંથો તપાસે તો ખબર પડે કે ? તેઓમાંના કેટલાએકને પ્રસાદ ખાવાની લાલચ, કેટલાએકને સ્ત્રીઓની સાથે સ્પર્શ અને રાસાદિ લીલા કરવાની લાલચ, કેટલાએકને રાગ અને કેદાદિકની લાલચ, તેમ કેટલાએકને સુગંધની તથા નવીન વસ્તુના દર્શનની લાલચ હોય છે, તેથી તેઓ કાંઈ ંથો તપાસવાની તજવીજ કરતા નથી. તેમ તેઓનો મોટો ભાગ અલણ છે તેથી સારાસાર વસ્તુની પરિક્ષા કરી તે ગ્રહણ કરવી તે અયોગ્ય જણાય તો તેનો ત્યાગ કરવાની શક્તિ તેઓમાં હોતી નથી. તેથી ધણીવાર એમ બને છે કે, જો કોઈ એ બાબત તપાસ કરી તેઓને તેમાંથી પ્રાપ્ત થયેલા અમૃત સમ ફોલો ખવડાવાની તજવીજ કરે છે તો તેને પોતાના દુરાચરથી વિષ વત સમજી ચારભી તેવાઓને નિંદે છે અને પોતે પેલી કેહવત પ્રમાણે કે “ગતાનુગતિકો લોકો ન લોકો પ્રારમાર્થિકઃ” તેમ લોકોની દેખ.દેખી માત્ર કરે છે પણ તેમાં પારમાર્થિક શું છે તે તેઓ સમજતા નથી.

પરંતુ કેટલાએક ડાયા, હુશીઆર, સમજ્જુ, શાણા, અને બડા ચંચલ હોવા છતાં આવા ઠગાઈ ભરેલા મતલબી માર્ગને જાણી શકતા નથી. એટલુંજ નહિ પણ સારી રીતે ધન આપી સેવા કરી ગુલામ બને છે એ કેટલું બધું આશ્ચર્ય ?

એ પ્રમાણે નિર્મળ અને કપોળકલ્પિત પોતાની ઉત્પત્તિનાં કારણો બતાવીને ભોળા વૈષ્ણવોનો દૃઢ વિશ્વાસ બેસાડેલો છે, તે પ્રમાણે તેઓ માનીને પોતે સામેલ થઈ ગોલોકનાં સુખની લાલચે પોતાના પુત્રો અને મિત્રોને સામેલ કરવા તજવીજ કરે છે ને તેમ ધણા એક સામેલ પણ થાય છે તેમ મનાવીને પછી વૈષ્ણવોને કેમ પોતાના સેવક કરે છે તે આગળ લખિયે છે.

ભાગ ૬ ફો.

પ્રથમ પુરુષોને બોધ અપાય છે તથા તેઓ કેમ વરને છે તે જુઓ. બાળકનો જન્મ થયા પછી બે, ચાર, છ અથવા આઠ મહીને તેને કોઈ પણ મહારાજ પાસેથી નામ લેવડાવે છે. તે એમ છે કે બાળકને બાળકની મા વગેરે કોઈપણ મહારાજ પાસે લઈ જાય અને મહારાજને વિનંતિ કરે કે મહારાજ ! આને નામ આપો પછી મહારાજ તે છોકરાના કાનમાં “શ્રીકૃષ્ણઃશરણં મમ” એ નામ સંભળાવે છે અને કંઠી બાંધવા આપે છે. અથવા બાંધજો એમ હુકમ કરે છે. તે વખતે બે, ચાર, પાંચ અથવા દશ રૂપીઆ સુધી ભેટ લે છે. છોકરો બે ત્રણ ચાર પાંચ અથવા દશ વરસ સુધીનો થાય છે. (આઠ દશ વરસનો તો કોઈ મહારાજ સરખે સરખો ન મળ્યો હોય તો થાય) ચાર-પછી તેને બ્રહ્મસંબંધ (સમર્પણ) કરાવે છે તે આ પ્રમાણે:—

છોકરો જો અપવાસ કરી શકે એવો હોય તો તેને તેમ કરવા દે છે ને નહિ તો એમજ ચાલે છે. અપવાસ કરે તેને બીજો દહાડે નાહી ઘોઠને મહારાજની પાસે જાય. મહારાજ તેને ખાનગી જગામાં લઈ જાય. ત્યાં છોકરાને બેસાડે અથવા ઉભો રાખે. તેના હાથમાં તુલસીતું પાંદડું પકડાવે છે તે પછી તેને કહે છે હું બોલી જઈ તેમ બોલજો. કોઈ આળસુ (ધણા ખરા તેવાજ) હોય છે ગુરૂજી પોતાને મોઢે બ્રહ્મસંબંધનો મંત્ર અથવા સમર્પણનો શ્લોક બોલી જાય છે, તે મંત્ર આ પ્રમાણે:—

एकमेवाऽद्वितीयब्रह्म ॥ श्रीकृष्णः शरणंमम औ सहस्रपरि-
षत्सरमितकालजातकृष्णवियोगजनिततापक्लेशानंतीतिरोभावोहं
तद्वियोगजनितस्योरं यथानाम भगवते श्रीकृष्णाय श्री
गोपीजनवल्लभाय देहेंद्रियप्राणांतःकरणानिद्वाविमौपुरुषौदासौ
संपूज्यौसखायौ कामपूर्वक अरुक्षा धर्मकामास्तु नित्यधर्माश्चदारा
गारपुत्राप्ते वित्तेहंपराण्यात्ममासह समर्पयाभिदासोहं कृष्ण-
तवास्मि ॥ १ ॥

અર્થ—બ્રહ્મ એક અને અદ્વિતીય છે: શ્રીકૃષ્ણને હું શરણુ છું. ઓમ્ ! હજારો વરસોનો કાળ વ્યતીત થયા છતાં કૃષ્ણથી મારો વિયોગ રહ્યો છે. તે વિયોગ પડવાને લીધે ઉપજેલા વારંવાર જન્મ મરણાદિકના તાપ અને કુ-ખથી મારો નાશ થયો છે. તે સારું મારાં દેહ, ઇન્દ્રિ, મન, પ્રાણ, અંતઃકર-ણપૂર્વક હું દાસ થાઉં છું. મારી સંસારમાંની સર્વ વસ્તુ ધન, સ્ત્રી, ધર, છોકરાં, પૈસો તે સર્વે હું કૃષ્ણને અર્પણ કરું છું હે કૃષ્ણ ! હું તારો દાસ છું. એ મંત્રનો ઉપદેશ જે દહાડે કરે તે દહાડે તે માણસને પોતાનું મૂંઝવું (એક) ખવડાવે છે. અને કાંઈ એવો સમય હોય કે જે ચાર કલાક એક થવાની ન હોય તો તરત તેને પોતાનાં મોંમાંના પાન સોપારી અથવા એલચી ચાતીને તેની થુંક આપી ખવાડીદઈ પ્રથમ પેહેલાંજ વટલાવે છે. એમ કરવાનું એક એ કારણુ સાફ દેખાય છે કે એઓ અસલ ન્યાત બાહાર થયલા છે તે સારું જે અન્નણુ-પણામાં આવી સેવક થયો તો તેને વટલાવે. પાછળથી ખબર પડે કે આપ-ણા ગુરુ ન્યાત બાહાર છે તો પણ બોલી ન શકે, કાંકે બોલે તો પોતાની પણ કુનેતી થાય.

એ પ્રમાણેનો મંત્ર તેના કાનમાં સંભળાવી અથવા પોપટની માફક પઢાવીને તેને ધકેલી કાઢે છે. તેઓને સમજાવેલું તો છેજ કે બ્રહ્મસંબંધ થયો એટલે તેનાં પાપ બધાં બળી જાય છે તે પ્રમાણે તેનાં માખાપો સમજે છે. એટલે છોકરાને કાંઈ બીજો ધર્મનો બોધ આપવાનો વિચાર કરતા નથી. બ-ધાદોષ નિવારણુ થઈ જાય છે એવો બોધ સિદ્ધાંતરહસ્ય નામના ગ્રંથમાં વશ્વભાચાર્યે પોતે આપેલો છે તે આ પ્રમાણે.

શ્રાવણસ્યામલેપક્ષે । એકાદશ્યામહાનિર્ણશે ॥

સાક્ષાત્ત્મગૃવતાપ્રોક્તં । તદક્ષરશ્ચર્યયતે ॥ ૧ ॥

બ્રહ્મસંબંધકરણાત્ । સર્વેષાંદેહજીવયોઃ ॥

સર્વદોષનિવૃત્તિર્હિ । દોષાઃપંચવિધાઃસ્મૃતાઃ ॥ ૨ ॥

સહજાદેશકાલોત્થા । લોકવેદનિકૃપિતાઃ ॥

સંયોગજાસ્પર્શજાશ્ચ । નમંતવ્યાઃકદાચન ॥ ૩ ॥

અન્યથાસર્વદોષાણાં । નનિવૃત્તિઃકથંચન ॥
 અસમર્પિતવસ્તૂનાં । તસ્માદ્વર્જનમાચરેત્ ॥ ૪ ॥
 નિવેદિભિઃસમર્પ્યેવ । સર્વેકુર્યાદિતિસ્થિતિઃ ॥
 નમનંદેવદેવસ્ય । સ્વામિભુક્તસમર્પણં ॥ ૫ ॥
 તસ્માદાદૌસર્વકાર્યે । સર્વવસ્તુસમર્પણમ્ ॥
 વક્ષોપહારવચનં । તથાચસકલંહરેઃ ॥ ૬ ॥
 નગ્રાણ્યમિતિવાક્યંહિ । ભિન્નમાર્ગપરંમતં ॥
 સેવકાનાંયથાલોકે । વ્યવહારઃપ્રસિધ્યાતે ॥ ૭ ॥
 તથાકાર્યસમર્પ્યેવ । સર્વેષાંબ્રહ્મતાતતઃ ॥
 ગંગાત્વંસર્વદોષાણાં । ગુણદોષાદિવર્ણનાત્ ॥ ૮ ॥
 ગંગાત્વેનનિરૂપાસ્યાત્તદ્વદેષાપિચૈવહી ॥ ૪૮ ॥

અર્થ—વલ્લભાચાર્ય કહે છે કે શ્રાવણ સુદ ૧૧ ની મધરાતે સાક્ષાત્
 ભગવાને મને દર્શન આપીને જે વચન કહ્યાં છે તે બોલેબોલ આ પ્રમાણે :—
 બ્રહ્મ સંબંધ કીધાથી સર્વે પુરુષોના દેહના તેમ જીવના દોષ ધોવાઇ જાય
 છે. તે દોષ પાંચ પ્રકારના છે. ૧ જે દોષ જન્મથી શરીરને લાગેલા છે,
 ૨ જે દેશ અને કાલને લીધે ઉત્પન્ન થયા છે, ૩ જેમ વેદમાં કહ્યું છે તે પ્રમાણે
 આપણે નથી ચાલી શકતાં તે દોષ ૪ કોઈની સાથે સંયોગ થયાથી ઉત્પન્ન
 થાય છે તે, ૫ જે દોષ સ્પર્શ કર્યાથી લાગે છે તે; એ સર્વે દોષ બ્રહ્મસંબંધ
 થયાથી નાશ પામે છે. બ્રહ્મસંબંધ વગર એ દોષોની નિવૃત્તિ કોઇ પ્રકારે
 થતી નથી. અસમર્પિત વસ્તુનો ભાગ કરવો અર્પણ કર્યા પછી હરેક વસ્તુનો
 ખોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે ઉપયોગ કરવો. હરેક વસ્તુનો ઉપયોગ કર્યા પછી
 ઠાકુરજી અંગીકાર કરતા નથી. તે સાર સર્વ કાર્યમાં સર્વ વસ્તુ પ્રથમ અર્પણ
 કરવી જોઈએ. અર્પણ કરેલી વસ્તુ કામ ન આવે એ મત બીજા પંથવાળા-
 બોલે છે. આપણા મારગમાં તે બાધ નથી. તેથી હરેક વસ્તુ અર્પણ કીધા
 પછી ઉપયોગમાં લેવી. આથીજ બ્રહ્મત્વ એટલે ઇશ્વર પાણું મળે છે, તેમ
 અર્પણ કરનાર કૃષ્ણરૂપ થઇ જાય છે !

એ પ્રમાણે એ ગ્રંથમાં ખુદ આચાર્યજીએ કહ્યું છે. બીજા વચનામૃત ને બાવનાદિકના ઘણા ગ્રંથોમાં કહ્યું છે કે સમર્પણ કરવાથી નવધા ભક્તિ સિદ્ધ થઈ જાય છે. પણ તે સિદ્ધ થવાનું કારણ કાંઈ બતાવ્યું નથી. માત્ર મોઢેથી ધી સાકરનો ભરેલો લાડવો પીરસ્યો છે. અગાઉ કેટલાં કેટલાં કહે કરીને એક એક ભક્તિ કોઈને મળી છે એમ પુરાણોમાં વર્ણવ્યું છે પણ અહિં તો ગુરુજીને શરણુ જઈ તન-મન-ધન અર્પવાથીજ નવે ભક્તિ સિદ્ધ થાય છે.

૧ પરીક્ષિત રાજાને “શ્રવણ ભક્તિ” એકજ સિદ્ધ થઈ તે તેણે રાજ પાટ અને ખાનપાન સાતદિવસસુધી દહાડો અને રાત છોડી દઈ એકાગ્ર ચિત્તે શુકદેવજી જેવાના મુખથી ભાગવત શ્રવણ કર્યું ત્યારે.

૨ “કીર્તન ભક્તિ” શુકદેવજીનેજ સિદ્ધ થઈ. તે તેણે સંસારનો સર્વ-પ્રકારે ત્યાગ કરી કેવળ આખો જન્મ પરમેશ્વરની કથા કરવામાં કાઢ્યો ત્યારે.

૩ “ધ્યાન ભક્તિ” મહાદેવને સિદ્ધ થઈ. કેમકે તે દશ દશ હજાર વરસસુધી સમાધિ ચઢાવી ધ્યાન ધરતા હતા.

૪ “પાદસેવન ભક્તિ” લક્ષ્મીજીને સિદ્ધ થઈ. એટલે પૃથ્વી પ્રલય થાય ત્યારે ભગવાન શેષ શેય્યા ઉપરપોઢે ને લક્ષ્મીજી ચરણ ચાંપે તેથી.

૫ “અર્ચન ભક્તિ” કુબ્જને સિદ્ધ થઈ. કંસ જેવા પોતાના રાજાને તથા તેનાં ભયને મુકી કૃષ્ણને ચંદન લગાડ્યું ને પછી પોતે સીધી થઈ અને કૃષ્ણ મથુરામાં રહ્યા ત્યાંસુધી તેણે ચંદનની સેવા કરી.

૬ “વંદન ભક્તિ” અકૂરજીને સિદ્ધ થઈ. એ કંસના ચાકર તેથી કૃષ્ણને તેડવા તો ગયો, પણ કંસ મારી નાખશે એવા ભયથી એના દૃઢચારૂ કૃષ્ણ બલદેવ કર્યા તેથી.

૭ “દાસ્ય ભક્તિ” હનુમાનજીને સિદ્ધ થઈ. કેમકે તે લૃષિમુખ પર-વત પાસે રામને મળ્યા સાંથી તે આજદી સુધી રામની સેવા શિવાય બીજું કાંઈ કામ કરતા નથી.

૮ “સખ્યા ભક્તિ” અર્જુનને સિદ્ધ થઈ. નાનપણથી ક્રોધ મામાના દીકરા એટલે મેલાપ તથા મહાભારતમાં એક બીજાને અત્યંત સહાયતા કરેલી તથા કૃષ્ણ સ્વધામ જતાં અર્જુનનું બળ જતું રહ્યું તે એટલું કે ચોરાએ તેને લુટી લીધો. હસ્તિનાપુરમાં બાઈઓને ખબર કરી. બધાજણા કૃષ્ણના (વયોગથી હીમાળામાં ગળી મુવા એટલી મિત્રતા.

૯ “ આત્મનિવેદન ભક્તિ ” બળિરાજને સિદ્ધ થઇ. તેણે વામન-જીને પોતાનું રાજપાટ તથા દેહસુધાં એક ક્ષણવારમાં અર્પણ કરી દીધાં.

એ દરેક ભક્તિઓ દરેકને કેટલી મેહેનતે સિદ્ધ થઇ છે, તે તમને અમે સમર્પણ માત્રમાં સિદ્ધ કરાવિયે છીએ. જે આવી લાલચ ન દેખાડે તો માને પણ કોણ? વળી તેઓને એમ કહે છે કે તમે મહાદેવજી, લક્ષ્મીજી તથા શુક્રદેવજીથી પણ સરસ થયા. કેમકે એ ત્રણ તો એકેક ભક્તિવાળા ને તમે તો નવ ભક્તિવાળા. ગાડાની નીચે કૂતરું ચાલ્યું જતું હોય તે જાણે છે કે ગાડાનો ભર હુંજ ખેંચું છું. તેવીજ રીતે નવ ભક્તિઓ આપણને સિદ્ધ થઇ એમ માને તો ભલે!! બાકી એમાંની એક ભક્તિ પણ સિદ્ધ થઇ એવું તેઓ માનતા હોય તો કૂતરે ઉપાડેલાં ભાર બરાબર જ પણ વૈષ્ણવભાઈઓ એમ કોઇના કેહેવાથી ગમે તે માની બેસો છો. જે તમારી ખૂલ છે. એમ જાણીને ઉપર કહેલી સરવે વસ્તુ પોતાની અર્પણ કરેલી સમજે છે. હવે એમાં કોઇ એમ સમજે કે એ તો કૃષ્ણને અર્પણ કરવાનું કહ્યું છે, તો કૃષ્ણ તો તેઓ પોતે બન્યા છે જેના દાખલા ઉપર આપ્યા છે. આ પ્રમાણે પોતાને અર્પણ કરવાનું સારી પેઠે સમજાવેલું છે. વળી જે કોઇએ બાહારના દાંત જેવા હોય ને એઓને ગુરૂ તરીકેજ સમજતા હોય તો તેવાને સમજાવેલું છે કે ભગવાન તો કોઇને સાક્ષાત્ છે નહીં તેથી નવ-રત્નની દીકામાં લખે છે કે “આચાર્યનિવેદનાનંતરં સર્વેષામંગીકારેસમત્વમેવ” એટલે આચાર્યને અર્પણ કર્યા પછી સર્વનો અંગીકાર કરતાં સમપણું છે.

આવી સમજથી દરેક માણસ જેમ બને તેમ પોતાની દરેક વસ્તુ તન-મન ધનાદિક મહારાજને અર્પણ કરે છે. હવે તે સમર્પણ થયાથી સઘળા માણસો પોતાના કે બીજા કોઇપણ ધર્મનો બોધ લેતાં નથી. કોઇપણ તેમ ધર્મ પુસ્તક જોતાં નથી. માત્ર અર્પણ કરવામાંજ મગ્ન રહે છે. એટલુંજ નહિ પણ ગુલામ તરીકે વરતે છે. તે એમ કે મહારાજના તથા સર્વે હવેલીઓમાં મૂર્તિ વગેરેનાં દર્શન કરવાં તે જેમ બને તેમ દરરોજ નિયમ રાખીને કરવાં. હવેલીમાં શાકની, પાનની, ફુલની, સામગ્રી સમા-રવાની, લાકડાં ઉપાડવા વગેરે મજૂરી જેવું કામ કરવાની, હોલી જેવા તે-હેવારોમાં ડોલ બાંધવા વગેરેની, દિવાળી જેવા તેહેવારોમાં માહારાજોનાં ધરમાં

તેલ લગાડવાની, દેવદીવાળી જેવા તેહવારોમાં દીવા કરવાની વગેરે અનેક નીચ સેવાઓ ત્યાં કરે છે. કેટલાક મરજદ લેછે, જેનું વર્ણન આ વિષય-માંજ યોગ્ય જગ્યાએ લખવામાં આવ્યું છે એછામાં દરેક મહારાજને ત્યાં યથાશક્તિ સામગ્રીઓ પોહોંચાડે છે. ક્યાંક ક્યાંક રાતનાં બસોં બાવન ચો-રાશી વગેરેની વારતાઓ વંચાય છે તે વૈષ્ણવો સાંભળે છે.

અહીં એક વાતની અન્વયળી દેખાયછે કે વૈષ્ણવો મહારાજ રૂપી ગુરુ રૂપ ઈશ્વરને પોતાનાં તનમન ધનાદિ અર્પણ કરે છે અને પોતાની પાસે હોય તે સધળું તેઓનું સમજે છે. પણ તેનું વ્યાજ અપાયછે, તેમાં વૈષ્ણવો ભૂલ અથવા ચોરી કરે છે. એટલે ધનનું વ્યાજ એછાપાછવ વગેરેમાં ભેટ મુ-કવી એમ આપેછે. મનનું વ્યાજ મને કરી ધ્યાન કરવું, મનમાં ખંત રાખી દર્શન કરવા જવું, મને કરી સેવા કરવી એમ અપાયછે. પણ તનનું વ્યાજ નથી આપતા એ બીજાઓને મનથી અન્વયળી છે. વૈષ્ણવો એ વ્યાજ નથી આપતા, તેથી ચાર અથવા પાપી ફરેછે. ત્યારે કેટ પૂછે કે તનનું વ્યા-જ તે શું ? તો તનનું વ્યાજ દરરોજ શરીરમાંથી ત્યાગ થતો ગળમૂત્ર તો તે વસ્તુ તનનાં વ્યાજ તરીકે જરૂર એ મિથ્યા વાસું. ગુરુઓને આપવું જોઈયે.

કરમ કરવામાં એ પ્રમાણે થાયછે. વેદોક્ત કરમ છોડાવી અને ભુલાવી દીધું છે. તેને બદલે સવારના પોહોરમાં મળમૂત્રાદિક ત્યાગ કરીને દંત ધાવન કરે છે. તે પછી સ્નાન કરીને બિંધ્વ પુંડ તિલક કરેછે. તે કેટલાએક તો દેખા-ડવા કેટલાએક શાભા સમજી અને કેટલાએક ધર્મ સમજી કરેછે. કેટલાએક વલી એમ કહેછે કે એ ભગવદ મંદિરને આપણે કપાળ ઉપર ધારણ કરિયે હોયે ને તેમાં શ્રીકાકુરજી એસેછે કેટલાએક માત્ર કપાળ ઉપરજ ને કેટલાએક વળી બાંયો ને છાતી ઉપર પણ તિલક કરેછે. કેટલાએક પુરાણમાં કહેલાં બાર ઠેકાણાં ઉપર તિલક કરેછે. પણ તે તિલકની વિધિ પુરાણમાં છે એમ સમજનારા હજારમાં એક પણ ભાગ્યે હશે. તેમાં પણ પુરાણનો કયો મંત્ર ભણી તિલક કરવું તે દશહજારમાં એક એક પણ જાણતો નહિ હશે. પુરા-ણમાં તિલકનો મંત્ર આ પ્રમાણે કહેાછે.

લલાટે કેશવં વિંદ્યાત્ । નારાયણ મથોદરે ॥

માધવં હૃદયેન્યસ્ય । ગોવિંદં કંઠકૂબરે ॥

વિષ્ણુશ્ચ દક્ષિણે કૂક્ષૌ । તદ્વાહુર્મધુસૂદનઃ ॥

ત્રિવિક્રમં કર્ણમૂલે । વામકુક્ષૌતુ વામનં ॥

શ્રીધરંચ સદા ન્યસ્ય । વામવાહૈનરઃસદા ॥

પદ્મનાભં પૃષ્ઠદેશે । કકુદ્ દામોદરસ્તથા ॥

વાતુદેવંસ્મરેન્મૂર્ધ્નિ । ધારયેદૂર્ધ્વપુંદ્રકં ॥

અર્થ—લલાટને વિષે કેશવ ભગવાનને ધારણ કરું છું, નારાયણને પેટ ઉપર, હૃદયમાં માધવ, કંઠમાં ગોવિંદ, જમણી કુખ ઉપર વિષ્ણુ, જમણી બાજુ ઉપર મધુસૂદન, ત્રિવિક્રમ નામના ભગવાનને કાનોનાં મૂળમાં ધારણ કરું છું દાબી કુખ ઉપર વામન, શ્રીધરને દાબી બાજુ ઉપર, પદ્મનાભને પુઠ ઉપર, ચોટલીની નીચે કાંધ ઉપર દામોદરને, તથા વાસુદેવ ભગવાનને મસ્તકઉપર ધારણ કરવું કહ્યું છે. હવે પુટી મારગનો વેદ પુરાણથી જુદો મારગ છે તે સાર પચાસેથી એ પુરાણમાને મુકાવી જુદાભાવ લગાડેલા છે. ગોકુળ નાથજી કૃત રસભાવમાં લખેછે કે એક દલાડો શ્રીસ્વામિનિજી અને ઠાકોરજી જુસીમાં બિરાજતાં હતાં સ્વામિનિજી એ શરીર ઉપર ચંદનાદિ લેપન કર્યું હતું તે જમીન પર નાખ્યું. પછી તેનો કાદવ કરીને તેમાં પોતાનો ચરણ બોળ્યો. તે ચરણથી લાત શ્રીઠાકોરજીનાં કપાળમાં બેરથી મારી, તેથી ઠાકોરજીનાં કપાળમાં ચરણનું ચિન્હ થઈ રહ્યું. આથી ઠાકોરજીએ કહ્યું કે હવે આજથી તમારા ચરણનું ચિન્હ મારે ધારણ કરવું તે શ્રી ઠાકોરજી કપાળમાં તિલક કરે છે તે શ્રી સ્વામિનીજીનાં ચરણ ચિન્હનો ભાવ છે ! તેથી વૈષ્ણવોએ પણ તે ચિન્હ ધારણ કરવું એમ કહ્યું છે. તે પોથી વાંચનારા પણ રસમંડલીથી રહિત એવા વૈષ્ણવો શ્રી સ્વામિનીજીનાં ચરણ ચિન્હનો ભાવ ગણેછે. હવે સહુથી પેહેલા નંબરના અતન્ય વૈષ્ણવ જે કેહેવાયછે અને જે પોતપોતામાં રસ મંડલીઓ જેવી અનીતિ કરેછે તેવા વૈષ્ણવો તિલકને શ્રી સ્વામિનીજીનાં ગુણ સ્થળનો ભાવ કહે છે કે જે ગૂઢ ભાવના ગુપ્ત ગ્રંથોમાં છે.

તે તિલક કરીને ગૌમુખીમાં હાથ નાખી માળા ફેરવવામાં આવે છે તેમાં કોઈ તો અષ્ટાક્ષરની માળા ફેરવે છે. એટલે એક પારો મુકે અથવા કોઈ પાંચ દશ પારા સરકાવતો આવે તે “શ્રીકૃષ્ણઃશરણમમ”

એમ કહે તો આવે, કાંઈ તો શ્રીઆચાર્યજી મહાપ્રભુજીની કામગુસાંધજીની, કાંઈ બીજા મહારાજોની જેમ કે જીવજી, ગોપકંથજી, ધીશજી વગેરે એવાં નામોની માળા ફેરવે છે કાંઈ પોતાના ગુરુ (જેની પાસે સમર્પણ લીધું હોય) તેના નામની માળા ફેરવે છે. કેટલાંએક સ્તોત્રો કર્યા છે; કાંઈક તે સ્તોત્રનો પાઠ કરનારો સંકડે એકાદ હશે ખરો. તે કાંઈક યમુનાટકનો, કાંઈ નવરત્નનો, કાંઈ સિદ્ધાંતરહસ્યનો, કાંઈ મધુરાટકનો, કાંઈ ગોકુલાટકનો અને સ્વામિ-ન્યટકનો ઇત્યાદિ પાઠ કરે છે. તેમાં વળી સંકડે ૭૫ ટકા સર્વોત્તમ સ્તોત્રનો પાઠ કરે છે. તેમાં કેવળ વલ્લભાચાર્યનાં પોતાનાં ૧૦૮ નામો છે. આમ જન્મ મરણમાં સપડાયલાના નામનો વૈષ્ણવો જરૂર કરીને પાઠ કરે છે, અને તેથી પોતાને અત્યંત પુણ્ય થયલું સમજે છે. તેમ એ પાઠ જરૂર કરવો તે સાદા એક પદ * રંગીલા ત્રીકમે કરેલું છે.

પદ. (રાગ જંગલો)

શ્રી સર્વોત્તમ જપ નિસ કરનાંહો ॥ ટેક ॥

સકલ સારકો સાર યેહીંહેં । ત્રિવિધ તાપ સવ અઘરનાંહો ॥૧॥

પુષ્ટિપદારથ યાતેં પૈયત તાતેં ભવસાગર તરનાંહો ।

રંગીલે ત્રીકમપ્રભુકી જાડં બલહારી કાલદંડતેનાં ઢરનાંહો ॥૨॥

શ્રી સર્વોત્તમ જપ નિસ કરનાંહો ॥

એનો અર્થ એમ થાય છે કે સર્વોત્તમનો જપ દરરોજ કરવો; બીજી સાર વસ્તુમાં સાર એ છે. એનાથી ત્રણ તાપ અને બધાં પાપ નાશ પામે છે. એ જપ કરવાથી પુષ્ટિમાર્ગનો મુખ્ય પદાર્થ (જે ગૌત્તોકમાં અખંડ રાસકીડા કરવીતે) પામિયે છિયે; અને એનાથી આ ભવસાગર તરી જીયે છિયે. રંગીલો ત્રીકમ કહે છે કે એ પ્રભુ ઉપરથી હું વારી જાઉં. કાળના દંડથી પણ ડરતું નહીં તેથી વૈષ્ણવો અત્યંત પ્રેમભાવથી એ સ્તોત્રનો પાઠ કરે છે. તે પછી મરજીદી હોય તો ઠાકુરજીની સેવા કરે, નહિ તો કાંઈ નહીં. એ પ્રમાણે કરમકાંડ કરે છે. કાંઈ વૈષ્ણવ હોય તે નારાયણકવચ આદિ પુરાણોક્ત

* એ પદ ધણા વૈષ્ણવો પોથી વંચાય છે તે ઠેકાણે તથા સુવા રાણે ગાય છે.

સ્તોત્રોનો પાઠ કરે તો તેને જોઈને બીજા વૈષ્ણવો મનમાં હસે છે અને જાણે છે કે આ જાણુનો કાંઈ નથી ને મર્યાદા માર્ગીનાં સ્તોત્રો જોલે છે. પણ પોતે માયામાં તથા જન્મ મરણમાં ફેસલાનો પાઠ લઈ જાણી પોતાને વધારે સરસ સમજે છે.

સરવે વરતુ તેઓની થઈ એવું જાણી તેઓને ખરેખરા ભગવાન માની શાસની પંઠે વરતે છે. ગુરુઓ કાંઈપણ ઊંધી વાત કરે તો તે પણ તેઓ સાચી માની જોડે છે જેમ કે તેમની સ્ત્રીઓ પાસે વૈષ્ણવોનો પાંચ વરસનો બાળક જન્મ તો તેને જન્મ નદે ને વૈષ્ણવોની ખાસી સોળ વરસની સુંદર સ્ત્રી કોઈ વીસ પચીસ વરસના લઈ જવા મહારાજના ખાનગી ચોરડામાં જન્મ તેવું કાંઈ નહીં. એ વિષે કાંઈ શંકા કરે તો તેને ગુરુ કહે છે કે એ તો તમારી ઉપર અમે ઉપકાર કરીને અમારી સ્ત્રીઓને ગાંધી રાખી દે. કાં કે જો તમારી નજર પડે ને તમારા મનમાં કાંઈ બીજો ભાવ ઉપજે તો તમે નરકમાં પડો. વારે વાર !! આ વૈષ્ણવો ઉપર કેટલો ઉપકાર કર્યો ! પણ ગુરુને એમ પણ ન કહેવાય કે તમે તે અમારી સ્ત્રીઓ જે તમારી પુત્રી સરખી ગણાય તેને એકાંત જગામાં લઈ જાઓ અને ગમે તેમ કરવા છતાં નરકમાં ન પડો તેવું કારણ શું ? પરંતુ અમને ફક્ત નજર દોષથી નરક કેમ મળતું હશે ? એમ કાંઈ વીર વૈષ્ણવ પુછનાર મલતો નથી. કેમ કે સમજાવી મુકેલું હોય છે કે “ બડે કહે સો કીજીયે, કરે સો કરિયે નાંહી ” બાળું અગાઉ માંડવીમાં એક રણછોડજી મહારાજ હતા. તે પૈસાના ઘણા લોભી હતા. તેથી પૈસો ભેજો કરે પણ ખર્ચ નહીં. તેને દોરો રાખવાનો ઘણો શોખ હતો પણ તેને ખવરાવતા નહીં, તેથી તેની ગાયો, બેંસો (એ પોતાના ઘરમાં લાવે ત્યારથી મહિના દોઢ મહિનામાં) ટ્રાંટમેડિકલ કોલેજમાં હાડકાંના પાંજરાં પડ્યાં છે તેવી દેખાય પણ કાંઈ દયાળુ મળેને ચારો નખાવે તો ભસે !! આ મહારાજે પોતે તો નખાવવાને પોતાનાં આખાં કુટુંબના સોગન ખાધેલા, તેથી તે અવાચક પ્રાણીઓ બીચારા હંમેશા અગણોતરા નામના દુકાળનો અનુભવ કરતા. આમ થવાથી દરરોજ એકાદ બેંસ કે ગાય મરણ પામતી. પછી કાંઈ માણસ એવું કારણ પુછે તો તેની તરફથી કહેવામાં આવતું કે મહારાજ તો અંતરયામી છે તેથી બધું જાણે છે. હાલ ગોલોકમાં કોરોની તાણુ બહુ પડી છે તેથી અહિંથી મોકલવામાં આવે છે.

આ વાત વૈષ્ણવો સાંભળી કહે કે એમ છે કે ? વાલ્વારે ! શ્રી ઠાકુરજી !! એમ કહી એ વાત સાચી માની બેસે છે.

વૈષ્ણવોના છોકરાઓને જનોઈ દે છે, તે એમ કે કેટલાએક કાંઈક માણસ હોમ હવનાદિકની વિધિથી કરે છે ; પણ તેને જનોઈ પેહેરાવે તો મહારાજજી યજ્ઞમાં આચાર્ય થયો હોય તે કાંઈ નહીં. કદી મહારાજ કોઈ ગામમાં ન હોય તો મહારાજની વહુ અથવા છોકરી પેહેરાવે દે. એટલુંજ નહીં પણ ઘણે ઠેકાણે રાંડીરાંડો (મહારાજના ધરનીઓ) પેહેરાવે છે. ક-ચ્છમાંડવીમાં છોટાજી મહારાજની વિધવા સ્ત્રી ઘણાંક વરસસધી તેમ કરતી હતી. જનોઈ પેહેરાવતી તથા પરણુનાર બેડાંનો હસ્તમેલાપ કરાવતી. અને ઘણા ખરાઓને તો કાંઈ રૂપા વા સુના નાણું બેટ લઈ જનોઈ ગળામાં ધાલીદે અને વેદની ક્રિયાથી બ્રહ્મ કરે. હવે જનોઈનું નામ યજ્ઞોપવીત ” એટલે યજ્ઞનો પવિત્રો એવું છે તો તે યજ્ઞ તો રહ્યા પણ જરાતરા પણ ક્રિયા કરાવ્યા વગર પોતે બેટ લઈને તેને જનોઈ પહેરાવી દે આ કેવું વિપરીત !

કેટલાએક સેવકો દર્શન ઉપર ભાવ ન રાખતાં હોય, તેવાઓ પણ અનકોટ, ડોલ, જન્માષ્ટમી વગેરેનાં તો વરર દર્શન કરેછે. કેટલીએક પોથીઓમાં લખ્યું છે કે કૃષ્ણનું નામ લીધા વગર એક પણ ક્ષણ જાય તો આશુરાવેશ થઈ જાય. તેથી કેટલાએક બોળા દિલના વૈષ્ણવો હંમેશા કૃષ્ણ કૃષ્ણ કયાં કરે છે. હવે તે લોકોનું બતાવ્યાનું કારણ તો પાધરજ છે કે સેવકોને મજબૂત સાંકળથી બાંધવા. આં પેલું દુઃસંગ ન કરવાનું લખ્યું તો તેથી શિષ્ય ડરે. પણ વખતે કોઈનો સતસંગ થઈ જાય ને કાંઈ ખરી બાબત કથા વારતા સાંભળે તો તેનું મન ફરી જાય. તેથી એ અટકાવ મજબૂત નથી એમ જાણીને બીજો પ્રબંધ કર્યો જે “અન્ય મારગીકે મુખકી કથા સુનની નહી” હવે એમાં પણ પોતાના માર્ગવાળાની કોઈની કથા સાંભળે તે તેમાં કાંઈ એવી બાબત હોયકે જેથી પુષ્ટિમાર્ગ ઉપરથી ભાવ ઉતરી જાય તો તે સાફ એ બંધારણ પણ મજબૂત ન લાગું એટલે લખ્યું જે “और शास्त्रसब पुष्टि-मार्गको द्वेष करावने वारेहैं । तार्ते पुष्टिमक्तकों अन्य शास्त्र न सुननो” હવે અહીં પણ બચરહો કે શાસ્ત્ર વગેરે તો સાંભળશે નહીં પણ વખતે વાતો-જ કોઈની સાથે કરશે. તે વાતોમાં વખતે કાંઈ અમારું બોપાણું ની

જરી તો. તે સાર આ છેલ્લી તે મળ્યૂત સાંકળ બાંધી છે કે એક ક્ષણ વાર પણ કૃષ્ણનું નામ મોંમાંથી મુકવું નહીં. મુકે તો આસુરાવેશ થઈ જાય. હવે એમ કરે તો પછી તે કાઢતી સાથે વાત કરેજ નહીં તેથી આ લોકોને પોતાના વાડામાંથી શિષ્યરૂપી બકરાં ભાગી જાય એવું ભયજ નરહે. જ્યારે તે કૃષ્ણનાં નામમાંથી નવરો થાય ત્યારે બીજી વાતો કરે કેની ? અહીં કાઢતો એમ શંકા થાય કે ત્યારે વ્યાપાર ધંધો કેમ કરતા હશે ? તો તેમ કમ્બાની છુટ આપી ને કહ્યું છે કે તેટલો વ્યવહારનો વખત હોય ત્યાંસુધી વ્યવહાર ચલાવવો. વળી દૂરસુદ મલીકે કૃષ્ણ ! કરવું. એ પ્રમાણે કેટલાએક વરતે છે. વલી એમ પણ કહેલું છે કે ગુરની નિંદા કાઢ કરતુ હોય તેને આપણામાં કાવત હોય તો મારી નાખવું અગર તેમ ન થઈ તો ત્યાંથી ભાગી જવું કદાચ તેમ પણ ન બની શકેતો ત્યાંજ જીભકચડીને મરી જવુ પણ ગુરની વિરુદ્ધ વાત થતી હોય તો તે સાંભલવી નહિ.

કેટલાક ભાવિક શિષ્યો પોતાના વ્યાપાર વગેરેના નફામાં મહારાજને કેટલોએક દિરસો રાખે છે, તે પ્રમાણે તેઓ મહારાજને આપે છે. પોતાનાં ઘરમાં કાંઈબી શ્રીમંત, જન્મ, જતોઈ, વિવાહ, મરણ જન્મદિવસ (વરસ-ગાંઠ) ઇત્યાદિ થાય છે, તેમાં મહારાજને ભેટ આપે છે. એટલુંજ નહીં પણ છોકરાને માતા વગેરે નીકળ્યું હોય તેનો પણ બળીભોગ કેટલાએક મહારાજનાં મંદિરમાં આપે છે. મરણ વખતે તો દરેક શિષ્ય જેવી શક્તિ તે પ્રમાણે મહારાજને આપે છે. તેમાં કાંઈ પાંચ, કાંઈ પચીસ, કાંઈ સેંકડો કાંઈ હજારો, કાંઈ તેથી પણ વધુ અને કાંઈ પોતાનાં મોટાં મોટાં ઘરો વગેરે ભાખેની મીલકત તેઓને આપે છે. મરવા ટાણે મહારાજ આવ્યા ને છાતીએ પગ મુક્યો તો તેનાં સગાં વાહાલાંઓ તેને સલામીયો સમજે છે. કેટલાએક સેવકો મહારાજની બડવાઈ કરવામાં પણ પુણ્ય સમજે છે, તે એટલે-સુધી કે પોતાની સ્ત્રી મહારાજને સમર્પણ મંત્રની રૂએ અર્પણ કરવામાં પણ જોતા નથી પણ ઉલટું પુણ્ય સમજે છે.

કાંઈ પણ મહારાજ કાંઈ ગામમાં જાય ત્યાં દરેક વૈષ્ણવ તેની પધરાનણી કરે છે. તેમાં ધણા ખરા તો ખુશીથી કરે છે. પણ કેટલાએકને

જોરાવરીથી પણ કરવી પડે છે. ત્યાં સારી રીતે બેટા મુકવી પડે છે. જોછામાં જોછી પચીસને વધુમાં વધુ દશ હજાર સુધી બેટા થાય છે.

એ પ્રમાણે પુરુષ વૈષ્ણવો ફક્ત કાન કુંકામણીનાં બદલામાં અનેક તરે-હની સેવાઓ, ચાકરીઓ અને મજૂરીઓ વગેરે કરે છે. અનેક તરેહની સ્થાવર જંગમ મીલકતની બેટા મુકે છે અને તેવું તેવું કરેથી માત્રે કૃતાર્થ થયા એમ સમજે છે. કર્મકાંડ ઉપર કહ્યા પ્રમાણે કરે છે; બીજાઓની વાતો ન સાંભળતાં પોતાની સાંકળમાં બાંધ્યા રહે છે અને તેથી પોતાનો ઉદ્ધાર સમજે છે.

આ ઉપરથી પેલી એક સાખી ખુબ યાદ આવે છે કે,

“ લોભી ગુરુ લાલચુ ચેલા દોનોં નરકમેં ઠેલમઠેલા.”

અર્થાત્ ધનહરા લોભી ગુરુ હોય ને પોતાના વગર મેહેનતે ઉદ્ધાર વગેરેની દાલત રાખનારા શિષ્ય હોય, તો પછી બેહુ મરીને નરકમાં ધકેલા ખાયાં કરે છે. તેમ આ વૈષ્ણવ લોકોનું પણ તેમજ જાણે પોતે પશ્ચા આ-ભસુ એટલે ગુરુઓએ કહ્યું કે બ્રહ્મસંબંધ કરેથી પાંચ દોષ મટી જાય છે ને તવધા ભક્તિ સિદ્ધ થાય છે. પછી બીજા કોઈ શાસ્ત્રની તો ખબર નહીં એટલે તેઓ સમજ્યા કે એમજ થતું હશે. તો, એવી સેહેલાઈથી આપણા દોષ મટે છે એમ વિચારી, માછલાં જેમ જળમાં માંસના લોચાની લાલચે ફસાય છે, તેમ બિચારા ફસાઈ મરે છે. તેથી આ સંસારનું પોતાનું સરવે સુખ નાશ કરે છે; અને મુઠા પછી નર કફળ હાથે કરી ઉઠાવી લે છે.

ગુરુઓ તો ધણાં ખરા પોતાની પુત્રીથી પણ વિશેષ સગપણવાલાં સ્ત્રીઓ સાથે વ્યભિચાર કરે છે, વેદ કરમથી લોકોને બ્રહ્મ કરે છે, શિષ્યોનું અનેક પ્રકારે દ્રવ્ય હરણુ કરે છે; અને તે શિવાય બીજી ધણીજ તરેહનાં પાપ કરે છે તેથી તેઓને તો નરકમાં પણ જે નીચ એવું કુંભીપાક નરક તે પ્રાપ્ત થશે. એ લોકો જે પુરાણોને માને છે તેમાંનાંજ એક બ્રહ્મવૈવર્તપુરાણમાં આમ કહે છે

શ્લોક:

પુત્રાન્દારાંશ્ચ શિષ્યાંશ્ચ । સેવકાન્બાંધવાંસ્તથા ॥

યોદર્શયતિ સન્માર્ગે । સદ્ગતિસ્તસ્યૈવૈભવેત્ ॥

યોદર્શયસ સન્માર્ગે । શિષ્યે વિશ્વાસિતે ગુરુઃ ॥

કુંભીપાકે સ્થિતિસ્તસ્ય । યાવચ્ચંદ્રદિવાકરૌ ॥

અર્થ—પુત્ર, સ્ત્રીઓ, શિષ્ય, સેવક અને બાધઓ એટલાને જે ગુરુ સારો રસ્તો બતાવે છે, તેનું કન્યાણુ થાય છે. શિષ્યને ગુરુનાં વચન ઉપર વિશ્વાસ છતાં તેને જે ગુરુ ખોટો માર્ગ બતાવે છે તે ગુરુ ચંદ્ર સૂર્ય હોય ત્યાંસુધી કુંભીપાક નામનાં નરકમાં જરૂર પડે છે. એથી શું સિદ્ધ થાય છે કે તેઓ જરૂરજ કુંભીપાકમાં પડવા બેઠાયે.

હવે શિષ્યો નરકમાં ફેલંડેલાના સ્વાદ ચાખે તેનું કારણ પણ પામર છે. જે ઈશ્વરે ખરોમાર્ગ બતાવવા સારૂ મનુષ્યોને વાસ્તે વેદાદિ સત્ પાસે કયો છે તે બોધવિના કોઈએ આવીને કહ્યું કે આમ કરો તો તમારાં પાપો જશે તેથી તેઓ પણ દોષવાન કરી નરકના અધિકારી થાય છે. કેમકે તેઓને ઈશ્વરે બુદ્ધિ આપી છે, તેવું છતાં પાંચ દોષ નિવૃત્ત થયલા સમજી તેવા તેવા દોષ કરવામાં મુદ્દલ ડરતા નથી અને નીતિનો રસ્તો એકાએક છોડી અત્યંત દુષ્ટ કર્મો કયો કરે છે; તે એવા કે મદાપાપી! પોતાની ગમે તેવી સગી હોય તે સાથે રસમડળી જેવા દુષ્ટ ઠેકાણામાં ભિન્ન ભાવ ન ગણતાં વ્યભિચારાદિ કુકર્મો કરે છે; વળી કોઈ નાણાવાળો હોય તો પણ તે પચાવી પાડી સેંકડે ટકા બે ટકા શ્રીજીની કોથલીમાં નાખે છે. વળી કોઈ ગર્ભહત્યા, બાલહત્યા જેવું થઈ જાય તો બે ચાર આનાથી રૂપૈયા સુધી શ્રીજીની કોથલીમાં ભેટ કરે છે, અને પોતાનો દોષ! નિવારણ થઈ ગયલો સમજે છે એટલુંજ નહીં; વળી કોઈ જીન કરવું જરૂર હોય તો તે પણ કરીને દશ વીસ રૂપૈયા ભેટ મુકેછે તે પાંચ દોષની નિવૃત્તિનો વિચાર કરી સમજે છે કે, આપણને દોષ લાગતો નથી; ઇ-લાદિ અનંત અધોર દુષ્ટકર્મો ઉપર કહેળા પાંચ દોષને નવધા ભક્તિ ઉપર વિચાર કરી કરવામાં ડરતા નથી, અને તેથી તેઓનાં પાપ કર્મો શું તેઓને નરકમાં નહિ લઈ જાય ? જરૂર લઈ જશે. કેટલાએક શિષ્યો એમ વિચારે છે કે આપણે ગુરુના કહ્યા પ્રમાણે કરીયે હૈયે તેથી પાપ બધું તેમને લાગશે. તેનો એક દાખલો પણ કોઈક જાણે છે. ચાણાક્યમાં કહ્યું છે કે “શિષ્યપાપં ગુરુ સ્તથા” હવે એ વાત ખરી કે ખરાબ રસ્તો દેખાડનારને

તો પાપ છેજ પણ જે ખરાબ કામ કરશે તેને પણ ભોગવવું પડશે. હવે કાઈ કહે કે આ અગ્નિ ઠંડા હીમ જેવો છે તે ઉપર કાઈ વિશ્વાસ કરી ગગ મુકે તો બળે કે નહીં ? કાંઈ આંધળો કાઈને વિશ્વાસે ચાલ્યો જાયને તે કુવામાં કે ખાડમાં તેને નાખેતો હાડકા કાનાં ભાંગે. વળી કાંઈ કહેશે કે આ ચાકુ છે તે તારા પેટમાં ભોકવાદે તો બહુ તુને મળ પડશે. તે ભોકવાદીએ તો મરે કોણ ? હવે તે પાપીને રાજ્ય તરફથી તથા ઈશ્વર તરફથી જરૂર શિક્ષા મળશે પણ તેની પૂર્વે વિશ્વાસીનેજ શિક્ષા મળે. અને ઇશ્વરે આપેલી બુદ્ધિનો ઉપયોગ તે ન કરે તેથી તેને જરૂરજ પ્રથમ શિક્ષા મળવી જોઈએ આપણે કીધેલા પાપમાંથી અમુક મત અથવા અમુક પુરૂષ વા અમુક ક્રિયા છોડાવશે એ વિચાર વિધર્મીઓનો છે, વેદોક્ત ધર્મ પ્રમાણે તો કીધેલા સારા માઠા કર્મોના ફળો ભોગવ્યા વગર છુટકોજ નથી. અને તે સચુક્તિ પણ છે. જે એવી પ્રકારે પ્રાયશ્ચિત્તથી વા ગુરના પ્રતાપથી વા તીર્થ યાત્રાથી કીધેલા પાપો છુટી જતા હોય તેથી જોર પણ લોકોને પાપ કરવાને ઉત્તેજન મળી શકે છે. કેમકે ગમે તેવું અધોર પાપ કીધું હોય ને સહજ થોડા ધણા દાન ધર્મથી નષ્ટ થઈ જાય તો પછી પાપ કરવાને ડરે પણ કોણ ? તથા એવા શાસ્ત્રીઓ મતવાળાઓએ પોતાની આજીવિકા માટે કીધેલા સમજી ન્યાયથી વર્તે તેઓજ પાપની જાળમાંથી બચી શકે છે. સ્વાર્થને માટે આપણે કાંઈ ગમે તેમ સમજાવે પરંતુ જે પ્રમાણે આપણે વ્યવહારમાં, ધંધામાં, ખુબ વિચાર કરી જેમાં આપણને લાભ થાય તે કાર્ય કરીએ છીએ તેમ પરમાર્થ માટે પણ વિચાર કરવો જોઈએ. વ્યવહારમાં જે આપણે ગફલતી કરીએ તો તે સુધારી લેવાની બીજી તક આપણને જોઈએ તેટલી મળે છે પણ જે આપણે પરમાર્થમાં સુક્યા તો જરૂર નિશ્ચય રાખવો કે પાછો લક્ષ ચોરાસીનો ફેરો ફરવો પડશે અને આ જે આપણને અમૂલ્ય મનુષ્ય જન્મ મળ્યો છે તે વ્યર્થ જશે.

ભાઈઓ આ માર્ગમાં આપણનેજ મિથ્યા ઉપદેશ કરી ખાડામાં નાખેલા નથી પરંતુ આપણી માતા, બેન, પુત્રો, સ્ત્રી અર્થાત્ સમસ્ત સ્ત્રી વર્ગને એવો મોહ લગાડેલો છે કે જેઓને પાસે જે સોનું મુકીએ તો પણ તેને પીતલજ નિશ્ચય માને. તેથી મૂળથી તેઓને શિક્ષણ આપી સદ્બોધ આપવાની જરૂર છે. અને તેઓને હાલ કેવો ઉપદેશ મળે છે તે બાબત સર્વેની જાણ માટે આગલ લખવામાં આવે છે કે જેથી તે જાણી તેમાં યોગ્ય મૂલ તત્વા મેળવી અયોગ્યનો સત્વર ત્યાગ કરાવી શકાય.

એ માર્ગમાં સ્ત્રીઓને અપાતો ઉપદેશ

તથા

તેઓ કેમ વર્તે છે તે વિષે.

નાની છોકરીને પેહેલાં નામ અપાય છે તેની રીત છોકરાને નામ આપવા જેવીજ છે, છોકરીને દર્શન વગેરે કરાવી પ્રીતિ લગાડવામાં આવે છે. વૃણવ પુરુષ અને સ્ત્રીઓમાં મહારાજને ભગવાન છે એવી વાતો તો હંમેશા થયાંજ કરે છે તેથી તે છોકરીઓને નાનપણથી તેઓઉપર ભગવાનનો ભાવ મેસે છે, અને તેઓ અત્યંત પ્રેમથી મહારાજનેનાં દર્શન વગેરે કરે છે. તે પછી સમર્પણની ક્રિયા કરી સ્ત્રીઓને શિષ્ય કરવી, તે પરણ્યા પછી તરતજ કરે છે. એ વિષે ગોકળનાથજીની ટીકામાં આ પ્રમાણે લખેલું છે.

तस्मादादौ स्वोपभोगात्पूर्वमेव सर्व वस्तु पदेन भार्या पुत्रा-
दिनामपि समर्पणं कर्त्तव्यं विवाहानंतरं स्वोपभोगे सर्व कार्ये
सर्व कार्य निमित्तं तत्तत्कार्योपयोगिवस्तु समर्पणं कार्ये समर्पणं
कृत्वा पश्चात्तानितानि कार्याणि कर्त्तव्यानीत्यर्थः ॥

અર્થ —તે કારણમાટે પોતે ભોગવ્યાની પેહેલાં બધી વસ્તુ (ગુરૂની ભગવાનને અર્પણ કરવી.) કાંઈ એમ પુછે કે સર્વ વસ્તુ તે શું ?

ઉત્તર—સેસારમાંની બધી વસ્તુ એટલે ખાચડી છોકરા વગેરે પણ અર્પણ કરવાં.

પ્રશ્ન—ખાચડી કઈ વખતે અર્પણ કરવી ?

ઉત્તર—મજકુર ટીકામાં લખેલું છે કે પરણ્યા પછી પોતાના ઉપભોગમાં લીધાની અગાઉ. એ પ્રમાણે બધાં કાર્યોમાં બધી વસ્તુ અંગીકાર કરાવીને પછી પોતાના ઉપભોગમાં લેવી. આ ટીકા વૃણવોને ખુબ સમજાવ્યામાં આવે છે તે ઉપરથી બધાં માણસો સ્ત્રીને પરણ્યાપછી સમર્પણ કરાવે છે. વળી મૂળ શ્લોકમાં દેહ અર્પણ કરવાનું કહેલુંજ છે તેથી તે વખતે દેહ પણ અર્પણ કરે છે. મનુષ્યોની તરફથી સ્ત્રીઓ અર્પણ થાય છે અને સ્ત્રીઓની તરફથી તેમની પોતાની દેહ અર્પણ થાય છે તે કારણ સાર તે ગુરૂઓ નજ-

રમાં આવે તેવો તેઓનો ઉપયોગ કરે છે, તે વિષે શિષ્યો કાંઈ પણ અંદાજે ભાવતા નથી.

પ્રાચીન શાસ્ત્રમાં સ્ત્રીઓને ચેલીઓ કરવી એમ કોઈ ઠેકાણે કહ્યું નથી તેનાં કેટલાંક દાખલા અગાઉ આપ્યા છે. તે ઉપરાંત ખીજા દાખલા ૧૬૬૫ અક્ષુ * નામનાં ચોપાનીયા સન સન ૧૮૭૩ તથા ૭૪ ની શાલમાં નીકળ્યા છે તેમાં પતિવ્રતાપણું એ મથાલા નીચે સ્ત્રીઓનાં ધરમવિષે શાસ્ત્રનો મોટો જથ્થો સંગ્રહ કર્યો છે તેમાં ૨૫૪ લખ્યું છે કે સ્ત્રીઓને ગુરૂ કરવાની ખીલકુલ જરૂર નથી વળી હમણાં એક પતિવ્રત માહાત્મ્ય નામનું પુસ્તક છપાયું છે તેમાં એવી બહુ બાબતો છે. એ તો બધું રહ્યું પણ એઓનાં પોતાનાં બ્રહ્મસંબંધનાં મંત્રથી તે કામ કેટલું વિરૂદ્ધ છે તે જુઓ.

બ્રહ્મસંબંધમાંથી ખુલું દેખાય છે કે તે સ્ત્રીઓને વાસ્તે મુદ્દલ નથી. છોકરા નાંનો હોય તથા વગર પરણેલો હોય તે વખતને તેને બ્રહ્મસંબંધ આપે છે “દારાગારપુત્રામેવિત્તેહાં” સ્ત્રી, ધર, પુત્ર, અને ધન તે બધું અર્પણ કરવું હવે દરેક સ્ત્રી કોઈ પણ પુરૂષને પરણે છે તો ખરીજ લારે તેનાં ઘણીએ તો તેને પ્રથમજ અર્પણ કરી મુકી છે. એ પ્રસાદ વરતુ ખીજવાર અર્પણ થાય તો તે દોષ કરે છે. વળી એ મંત્રમાં દારાગાર કહ્યું લારે સ્ત્રીઓ કાંઈ બાએડિઓ પરણતી નથી ! એ તો પુરૂષને પરણે છે લારે એ દારા (સ્ત્રી)ને ઠેકાણે કાને અર્પણ કરે ? એ મોટો સવાલ છે. સ્ત્રીઓને બ્રહ્મસંબંધ આપવાનો મંત્ર કાંઈ જુદો નથી ત્યાં પણ “દારાગાર પુત્રામે વિત્તેહાં” છે. લારે ઉપરથી ૨૫૪ દેખાય છે કે શ્રીવલ્લભાચાર્યને પોતાના સંપ્રદાયમાં લખ્યાપ્રમાણે એનાં પરમેશ્વરે શ્રાવણ મહીનાની એકાદશીને દહાડે જે આજ્ઞા કરી તેમાં ૨૫૪ કહ્યું છે કે પુરૂષોને સર્ગર્પણ મંત્રનો ઉપદેશ કરવો. હવે આ પૂર્ણ પુરૂષોત્તમ અને લગવાનરૂપ મહારાજને શ્રુખ્ય પેહુલી અને મૂલ આજ્ઞા તોડી સ્ત્રીઓને બ્રહ્મસંબંધ કરાવે છે તેથી તેઓ કેટલા દોષિત થવા જોઈએ ! વળી એમનાં માર્ગનો સિદ્ધાંત છે કે દરેક સેવકે એમ માનવું કે અમે વ્રજની ગોપીઓ છીએ. આ ઠગાઇ પણ પછીથી નીકળેલી છે; કારણ કે ઉપલા મંત્રમાંથી તેવો કાંઈ પણ અર્થ નીકળતો નથી. એમાં તો કેવળ પુરૂષોનેજ ઉપદેશ કરેલો છે તે પોતાની

* જે હાલ આર્યવર્તમંપ્રકાશના નામથી પ્રસિદ્ધ થાય છે.

હરેક વસ્તુ ધરખાર સ્ત્રી છોકરા તેનો પ્રથમ માલિક તે ગુરુજીને ઠરાવેલો છે. પછી તે ગુરુજી પોતાને અર્પણ થયેલી, વસ્તુનો ગમે તેમ અંગિકાર કરવાને સુખત્યાર છે એમ દેખાડયું છે. હવે એમાં ખરું તે શું માનવું? વૈષ્ણવ ભાઈઓ જ્યારે પૂર્ણ પુરુષોત્તમ ગુરુજીઓ આમ પોતાનાં જન્મતથા ઉલટા ચાલી સ્ત્રીઓને એજ મંત્રનો ઉપદેશ કરી, કેવળ લવ, મન, ધન, હરણ કરવાનીજ સુ-દિત કરે છે કે કાંઈ બીજું? આ ગુરુજીઓ તો સારી રીતે સમજે છે કે અમે તો મૂર્ખાઓને ઠગીએ હોએ. પણ વૈષ્ણવ ભાઈઓ! જરા વિચાર કરો કે અલસઅંધમાં સ્ત્રી કહે કે હું મારી સ્ત્રી પરમેશ્વરને અર્પણ કરું છું. એ શું સાચી વાત છે? સ્ત્રી પોતાની સ્ત્રીને ઠેકાણે કોને આપે? તે જરાએ ગુરુજીઓ ને પૂછો તો ખરા! સ્ત્રીની સ્ત્રી કોઈ થઈ હોય એવું આજ સુધી કાંઈ ઠેકાણે તમે સાંભળ્યું છે? તેહું ન હોય ત્યારે સ્ત્રી કયી સ્ત્રીને અર્પે? ગુરુજી ગમે તે કહે તો શું આપણે કાંઈ તપાસ કરવી નહીં? કાંઈક તો ન્યાય બુદ્ધિથી વિચાર કરો, કાંઈક તો પોતાનું સંભાળો, કાંઈક તો ઊંચી નજર કરી જુઓ. અરે પૈશા આપીને મૂર્ખ કાં થાઓ? દુનીયામાં દુર્બુદ્ધિવાળા કેમ ગણાઓ છે, આ-કાશની અખંડ લીલાને ભરોસે જેમ લોભી ગુરુજીઓ કહે તેમ માનીને તરત જાણે જલદી જલદી સ્ત્રીઓ થઈ સુખ ભોગવી લેશે એવા વિચારથી કાંઈ જેતાં કે તપાસતા કેમ નથી? એ બધો ખોટો ભરોસો છે ઈતિહાસ ઉપરથી ખુદ્દુ જણાય છે કે એઓ અસલ કોલી બીલની ન્યાતમાંથી થએલા એ તૈલંગ બ્રાહ્મણો છે, એ શુદ્ધ બ્રાહ્મણ નથી, એ આપણા દેશી નથી, એ આપણાં કાંઈ પણ લાગતા વળગતા નથી અને એ ઊંચ કુળના પણ નથી તે છતાં કદાચ એઓ જેમ પોતાને મનાવે છે તેવા ઊંચાપણ આપણે એકવાર રવીકારીએ તોપણ તેઓના આચરણ એવા ઉત્તમ નથી કે મોટા માનને પાત્ર ગણાય. એવાઓને ભગવાન ઠરાવો છો જે કહે તે હાજી હા કરો છો. અરે તમારી બુદ્ધિ ક્યાં મારી ગઈ છે?

કોઈ એમ શંકા કરે કે માણસ ઉપર ભગવાન ભાવ કેમ બેસતો હશે? તો નાનપણથી બાળકોને બોધ મળે એટલે કેમ ના બેસે? નાનપણમાંથી તેને શીખવવામાં આવે કે આ ભગવાન તો છોકરા જાણે કે ખરીજ વાત હશે. જુઓ વિદ્વાનોએ અજ્ઞાન માણસોને પથ્થર અને ધાતુ ઉપર ભાવ લગાડી

દીધો છે કે આ પરમેશ્વર ! તો તેઓ તેને પરમેશ્વર જણી પૂજે છે. સારે માણસને પણ પરમેશ્વર માને એમાં શું આશ્ચર્ય ? આમજ મહારાજને પણ નાનપણનાં સહવાસથી વૈષ્ણવ લોકો શ્રી સાક્ષાત્ ભગવાન માને છે, અને પૂજે છે.

પોતાની ઉપર ભાવ બેસાડવા કંટલીએક સ્ત્રી રાખેલી હોય છે. એ દરેક છોકરી અને સ્ત્રીને સમજાવે છે કે, તમારા જે પતિ છે. તે કેવા આ જગતની શોભા અર્થે છે, માટે તમારા ધણીઓને તો નરકમાં કીડા સમજવા. પણ તમારા ખરા અને અલૌકિક પતિ તો આ શ્રી ગુસાંઘનાં બાલકો છે કે જેઓ તમને આ લોકમાં સુખ પમાડી મુવા પછી ગૌલોકમાં લઈ જશે. જેણે ધણી સેવા કરી હશે અથવા કરશે તેને ત્યાં સારી જગ્યા આપશે. આ ગુસાંઘના બાળકોને તમારા ધણીઓએ તમને તો સમર્પણ આપી છે માટે તેમની ઇચ્છા પ્રમાણે ચાલવા તમે આનાકાની કરશો તો નરકમાં પડશો. જે સ્ત્રી મહારાજ પાસે જાય તેને તો ગોકુળ મથુરાની યાત્રાનું હુમ થાય ? પુરુષ કરતાં આદ્યગણો કામ સ્ત્રીઓને હોય છે; વળી વાસાયન મુનિના બતાવ્યા પ્રમાણે કામોદ્દીપન કરવાનાં તથા બોળી સ્ત્રીઓનાં મન વલચાવવાનાં સાધન તો મંદિરોમાં સાંગોપાંગ હોય છે ઈલાદિ કારણો સ્ત્રીઓ નિઃશંકપણે ધુમધોધાર ધરમ માની તેઓની સાથે નાનાપ્રકારની લીલા કરે છે. ગુરુઓ પણ એવાં કૃત્યો કરવામાં નીતિથી, દોષથી, ઈશ્વરથી કે જગતથી કદા ડરતા નથી.

એ પછી છોકરી કાંઈક મોટી થાય છે એટલે મર્યાદ નામની એક જાતી કદખી છે તે તેને લેવડાવે છે. અસલ એટલે ૫૦-૬૦ વરસ ઉપર કોઈ પૈસાદારનાં ઘરમાં એકાદ ડોમી હોય તે ગરબદ લેતી હતી ને હવેલીમાં દર્શન કરવા પણ તેજ જતી હતી. પણ હાલ તો ધણી બાયડીઓ નાની અવસ્થા-માથીજ મરબદ લે છે. મદબદનાં કારણથી એક ઘરમાં છ થી વધારે જાતી-બેદ થાય છે. તેમાં છોકરી માના હાથનું ખાય તો વટલી જાય, સ્ત્રી ધણીના હાથનું ખાય તો અલડાઈ જાય, કોઈ પણ એક ખીજના હાથનું ખાય તો વટલી જાય. એવો વેહેમ બેસાડી રાખેલો હોય છે. પણ જે પોતાની જાતની મરબદી હોય તેના હાથનું ખાય. આજે મરબદનું નામ આપેલું છે. પણ ખરૂં જોતાં તો એ સાદું અમરબદ છે કાંકે પેહેલાં તો તે પોતાની જાતથી

બહિષ્કૃત એટલે ન્યાત બહાર થાય છે. તેઓ ન્યાતમાં જન્મવા જઈ શકતા નથી. વળી આવી મરજદી સ્ત્રી પોતાના ધણીથી પોતાને ઊંચી જાતીની સમજે સારે એ તે મરજદ, અમરજદ કે બરજદ !

૧ હવે એ નાશકારક મરજદથી એક ધરમાં છ તરેહના જાતીભેદ કેમ થાય છે તે જુઓ ! જે પુરુષ અથવા સ્ત્રી ગોકુળ મથુરા અને સોરમજી મુધી જઈ આવ્યા હોય, ત્યાં વેહેવાર કર્યો હોય અને દેશમાં આવ્યાને “વેહેવાર” કરે તે સાથી ઊંચી મરજદ કેહેવાય વેહેવાર એટલે બે, ચાર ટોપાવાળા અને રસ મંડળીવાળા વૈષ્ણવોની ખુશામત કરવી પડે છે. પછી તેઓ કોઈ વખતે તેવાઓની પાસેથી પૈસો કઢાવે છે અને કોઈ વખત લાગ ફાવે તો પોતાની અઘટિત મતલબ પણ સાંધે છે. હવે તેઓનું મન માન્યું, એટલે કોઈ મહારાજ હોય તેની પ્રાર્થના કરવી પડે છે. તેને કેટલીએક ભેટ આપી સમજાવવું પડે છે. તે રાજ થયા પછી તે એક દહાડો નેમી આપે છે, તે દહાડે તે વેહેવાર કરનાર સારાં પકવાનો તૈયાર કરે છે. પછી બે ત્રણ વૈષ્ણવો મંડળીવાળાઓના તથા બે ત્રણ મહારાજ કહે તેવા પાત્ર છ વૈષ્ણવોને જમાડવામાં આવે છે વૈષ્ણવો જન્મવા બેસતી વખત વળી કહે કે લાવો શ્રીજીની ભેટ. લાવો ગુરૂની ભેટ. એ ભેટો મનમાની લેવામાં આવે છે વળી પોતાની સેવકો નોંધાવર લે તે પછી ખાવા બેસે. તેમાં જો ઘણાં સારાં પકવાનો હોય તો તો બોલે નહીં. પણ જો દલકી જાતનાં પકવાનો હોય તો વળી તેના ઉપર કોઈ દંડ નાખે. જમીને જતી વખતે જે વૈષ્ણવો આવ્યા હોય તેમાં મોટો હોય તે રાત્રે ખાવાનો (વાંટ) લઈ જાય. એવી ક્રિયા થાય સારે વેહેવાર કીધો કેહેવાય. પછી તે કોઈના હાથનું ખાય નહીં-

૨ જી જાતી જે માણસ ગોકુળ મથુરામાં તથા સોરમમાં જઈ આવ્યો હોય, ત્યાં યાત્રામાં વેહેવાર કરી આવ્યો હોય, પણ પોતાનાં રહેવાનાં ગામમાં વેહેવાર કર્યો ન હોય તે તેના હાથનું ઉપર કહેલો પેહલા નંખરવાળો તથા ત્રીજા નંખરવાળો મરજદી ખાતો નથી. બાકી બધા ખાય છે.

૩ જી જાતી જે બેટ દારિકા જઈ અપવાસ વગેરે કરી આવ્યો હોય અને પોતાનાં ગામમાં આવી વેહેવાર કર્યો હોય તે છે. તેના હાથની અનસબડી ઉપર કહેલા બે નંખરવાળા ખાય છે. સબડી ખાતા નથી પણ બીજા બધા ખાય છે.

૪ થી જાતીમાં જે બેટ દારિકા જઈ આવ્યા હોય પણ વેહેવાર ક્યો ન હોય તે ગણાય છે. તેના હાથનું ઉપર કહેલા ત્રણ નંબરવાળા ખાતા નથી, પણ ખીજઓ ખાય છે.

૫ મી જાત મનમરજદી કહેવાય છે. એટલે ગોકુળ મથુરા વગેરે ઠેકાણે ગયેલા નહીં. તેમ બેટ દારિકામાં પણ અપવાસ વગેરેની ક્રિયા કરેલી નહીં એવા તે પોતાના મનથીજ ખીજઓથી જાંચ બની બેસીને મન મરજદીમાં ગણાય છે. તે ઉપર કહેલા ચાર નંબરવાળાનું ખાય છે. ૫ માં બહારના માણસનું ખાતા નથી.

૬ છઠા જેઓ પોતાની ન્યાતીમાં જમવા જાય છે, અને તેઓ ઉપર કહેલા બધાઓના હાથનું ખાય છે.

એ પ્રમાણે મહારાજ લોકોએ પોતાનાં ધરમાં નહીં પણ વૈષ્ણવોનાં ધરમાં છ જાતી બેદ કર્યા છે. એનું કારણ એમ કહીએ તો ચાલે કે શ્રીપૂર્ણ પુરુષોત્તમ લક્ષ્મણજી અને તેમના પુત્ર શ્રીવલ્લભજી મહાપ્રભુજી ન્યાત બાહાર થયેલા હતા, તે વખતે કોઈ પુછે કે તમે ન્યાતમાં જમવા કેમ જતા નથી તો તેઓને કહેવાય કે ન્યાતમાં જમીએ તો શ્રીહકારજીની સેવા ન થાય. એજ મુદ્દાસર પોતાના સેવકોમાં એ ચાલ પેસાડ્યા હશે. પણ તે પછી જે મહારાજો થયા તેઓને એ ચાલ રાખવો અડચણ ભરેલો થઈ પડ્યા હોવા જોઈએ તેથી તેમણે પોતામાંથી એ ચાલ કાઢી નાખ્યોછે ને વૈષ્ણવોમાં પેસી ગયો તે રહ્યો છે વળી આખો દીવસ છુવાઈ જાય, કૃતરાં ગધેડાં વગેરેને અડકે તો નાહાવું પડે; ઘેરથી બાહાર નીકળી પાછા ધરમાં આવે તો છુવાઈ જાય ને માથા બોળ નાહ્યા વગર ખવાય નહીં. ધરમાં સ્ત્રી પોતાના પતિને કે છોકરાને અડકે તો પણ નાહી નાખવું જોઈયે, એટલુંજ નહીં પણ ધાવતું બચ્ચું ચાર છ મહીનાનું હોય અને તેમજ મરજદણ સેવામાં નાહી હોય તો તેને અડકે નહીં અને ભૂખે મરતું દૂધ વગર રડી મરે તો પણ તેને ધવડાવે નહી. વખતે અધ્યુ મુતરું હોય તો પણ સેવામાંથી બાહાર નીકળે નહી પણ તેને વિષ્ટામૂત્રમાં રડતુંજ પડ્યું રહેવા દે!!! અરેરે! આતે મર્યાદ કહેવાય કે કસાઈવાડો કહેવાય? એ બેવકુફો એટલો વિચાર નથી કરતા કે ન્યાત જાતથી ને કુટુંબથી તથા ધણીને છોકરાંથી જાંચાં તે અમે કેમ થયાં? હવે બાહારથી આ-

ટલું બધું છુછાં કરેછે પણ અંદર ખાતે જોશો તો અંતઃકરણ મહામલિન, દુષ્ટ કર્મ કરવામાં ઠાકોરજીની સન્મુખ પણ ડરે નહીં, વૈરાગ્ય વિચાર કે જ્ઞાનનો લેશ ન મળે, ઇલાદિ ઈલાદિ કેવળ વિપરિત વાતો તેઓમાં પ્રવેશ કરી હોયછે. વળી બાહારની પણ જે ચોખાઈ જોઈએ તે મળે નહીં. મર્યાદીઓનાં કપડામાં સુગંધ (દુર્ગંધ) કેવળ મેલનીજ હોય. શિવાય સારી સુગંધ તો જ્યારે નવું લુગડું હોય ત્યારે એકાદ દહાડો તો ભરે. મર્યાદીઓનાં વાસણુ જુઓ તો ઘણું ઠંકાણું પાત્રની ધાતુ ઓળખવી મુશ્કેલ થઈ પડેછે એવું મેલું વાસણુ રાખેછે. વાસણુની અંદર આંગળી ઘાલીને તળિયે ઘસીને બાહાર કાઢાડો તો એટલો કાદવ વીટાય કે આંગળી દેખાય નહીં. આખો દહાડો નાહવાનું થાય તેથી ઘરમાં ઘણી જગાએ બીજી જમીન પડી હોય. અને કેટલીએક જગાએ કાદવ થઈ પડે હોય છે. રસોઈ બધી તૈયાર કરી જુદાં વાસણોમાં કાઢી ઠાકોરજીને બધી ચીજ ભેગા ઘરવી જોઈએ. તેથી રસોઈ બધી ઠરીને પાણીની મીસાએ થંડી થઈ જાય છે; અને તે હંમેશા મરજીદીઓ ટાલું અન્ન જંતે ભાગવતમાં તામસી અન્ન વા પ્રેતભોજન કહેલું છે તે ખાય છે. ઈલાદિ ઈલાદિ ઘણાંક કારણો તેઓને બેવકુશનાં. દુખદાયક, ભૂષ્ટપણાનાં, સંસારની રીતિથી વિરુદ્ધ, નીતિથી વિરુદ્ધ ઇલાદિક મર્યાદાને નામે ઓળખાતી અમર્યાદથી થઈ પડ્યાં છે.

મરજીદ એટલે ન્યાત જાતમાં જન્મતું ખાતું નહિં એટલુંજ નહિ પણ કોઈ કદાચ શૂદ્ર જાતીનો મરજીદી હોય તો પણ ઊંચ આલિણના હાથનું ખાય નહીં.

હવે શાસ્ત્રમાં જેતાં આમ દેખાય છે કે:—

અસાચાર મનાચાર અતિ નિંદા અતિ સ્તુતિઃ ॥

અતિ શૌચમશૌચં વા ત્રિવિધં મૂર્ખલક્ષણમ્ ॥ ૧ ॥

અર્થ:—અતિ આચારકે અનાચાર, અતિનિંદા કે અતિસ્તુતિ, અતિ શૌચ કે અશૌચ એવાં ત્રિવિધ મૂર્ખનાં લક્ષણ છે. હવે આ લોકોના અસાચાર, અનાચાર, ઘણી ચોખાઈ ગંદાઈ તે વિષે તો ઉપર કહેલું છે. ઘણી નિંદાને સ્તુતિ તો જે એઓના ધરમથી જરા આડો ચાલે તેની નિંદા તો હૃદયથી બાહાર કરે છે તે સહુ કોઈ જાણે છે. વળી તે અસલથીજ ચાલ્યું આવે છે. કાંઈ પંડિતે કહ્યું છે કે:—

જ્ઞાને મ્લેચ્છા, વ્રતે જૈના, આચારે વૈષ્ણવાઃ સ્મૃતા ।

एकैकमप्यनर्थाय, हिंसा मलिन निंदया ॥ १ ॥

અર્થ:—જ્ઞાનમાં મ્લેચ્છ સારા, વ્રતમાં જૈન, અને આચારમાં વૈષ્ણવ સારા; પણ એક એક બધામાં ખોડ હોય છે. તે એ કે મ્લેચ્છ હિંસા કરે છે, જૈન મેલા રહે છે ને વૈષ્ણવો નિંદાખોરા છે. તે અગાઉથી કહેનુજ છે. તે અતિ સ્તુતિ પુછો નો સાધારણ માણસ જેવા મહારાજ તેને ભગવાન છે એમ માની લઈ તેની સ્તુતિ કરે છે. એનાથી બીજી સ્તુતી શું વધારે હોય ? એ બધા પ્રકાર જોઈએ તો તેમ માનનારાઓ મૂરખતા સરદાર ઠરે છે. વળી ભગવાને અર્જુનને કહ્યું છે કે:—

आत्मा नदी संयम तोयपूर्णा । सत्सावहाशीलतटादयोर्मि ॥

तत्राभिपेकं कुरु पांडुपुत्र । न वारिणा शुष्यतिचांतरात्मा ॥ ૧ ॥

અર્થ:—આત્મારૂપી નદી સંયમરૂપી જલથી ભરેલી છે, તેમાં સત્યરૂપી પ્રવાહ છે અને શીલગુણ આદિ જેના તટ છે. ભગવાન કહે છે કે હું પાંડુના પુત્ર તેમા સ્નાન કર જેથી તારા આત્મા શુદ્ધ થશે. પણ બાહ્યરૂપી આત્મા ડુબી મરિયે તો પણ અંતરાત્મા શુદ્ધ થતો નથી. પણ આ લોકોએ અંતરાત્માની તો શુદ્ધિ કરવાના સોગદ ખાધેલા. અંદર તો ઉપર કહ્યા તેવા મલિન રહે છે. અગાઉ પણ એક પંડિતે કહ્યું છે કે:—

वैष्णवा विरलाः संति । वसुदेवे सुतेरताः ॥

वैष्णवा बहवः संति । वासुदेव सुतेरताः ॥ ૧ ॥

અર્થ:—વસુદેવના પુત્ર જે શ્રીકૃષ્ણ તેમના પર ભક્તિ રાખનારા એવા વૈષ્ણવો તો વિરલાજ છે; પણ વાસુદેવના પુત્ર (કામદેવ) માં આસક્તિ એટલ પ્રીતિવાળા એવા વૈષ્ણવો તો ઘણા છે. તે પ્રમાણે હાલ પણ પ્રગટ જેવામાં આવે છે. તે પ્રમાણે વરતીને સ્ત્રીઓ પુરુષો કરતાં વિશેષ પાપણી થાય છે.

વળી શાસ્ત્રમાં ઠેકાણે ઠેકાણે કહ્યું છે કે સ્ત્રીએ ગુરુ કરવો નહીં. સ્ત્રીનો તો માત્ર પતિ છે તેજ ગુરુ છે. પ્રથમ ભાગવતમાં શ્રીકૃષ્ણે વિદુરજીને કહેલું છે કે:—

ભર્ત્તાદેવો ગુરુભર્ત્તા ધર્મતીર્થવ્રતાનિચ ।

તસ્માત્સર્વે પરિત્યજ્ય । પતિમેકં સમર્ચયેત્ ॥ ૧ ॥

અર્થ:—સ્ત્રીને દેવપણુ ધણીજ છે, ગુરુ પણ ધણીજ જાણવો. ધર્મ, તીર્થ અને વ્રત પણ ધણીજ છે માટે બધું છોડી દઇ કેવળ પતિનીજ સેવા કરવી. વળી વૃદ્ધચાણુખ્યામાં કહ્યું છે કે:—

ગુરુમિ દ્વિજાતીનાં વર્ણનાં બ્રાહ્મણો ગુરુઃ ॥

પતિરેવ ગુરુઃ સ્ત્રીણાં । સર્વસ્યાભ્યાગતો ગુરુઃ ॥ ૧ ॥

અર્થ:—દ્વિજ વર્ણનો ગુરુ અમિ ચારે વર્ણના ગુરુ બ્રાહ્મણ, સ્ત્રીને ગુરુ પતિ અને અભ્યાગત તે સરવેનો ગુરુ જાણવો. વળી યાજ્ઞવલ્ક્ય સ્મૃતિમાં કહેલું છે કે:—

સ્ત્રીભિર્મર્ત્તૃવચઃ કાર્ય મેષ ધર્મ પરઃ સ્ત્રિયઃ ॥

આશુદ્ધૈ સંપ્રતિ ક્ષોહી । મહા પાતક દૂષિતઃ ॥ ૧ ॥

અર્થ:—સ્ત્રીએ હંમેશા પતિનું વચન માનવું એજ તેનો ઉત્તમ ધર્મ છે. કદાચ પતિને કોઈ વખતે મહાપાપ લાગ્યું હોય તો મનમાં એવી ઈચ્છા રાખવી જે આ પાપમાંથી ક્યારે શુદ્ધ થાય ને હું ક્યારે સેવા કરૂં? (પણ ઇતરને ગુરુ કરીને તેની સેવા કરવાની ઈચ્છા ન રાખવી) વળી શ્રીમદ્ભાગવતના દશમ સ્કંધમાં ભગવાને ગોપીઓને કહ્યું છે કે:—

મર્ત્તુઃ શુશ્રૂષણં સ્ત્રીણાં । પરો ધર્મોહ્યમાયયા ॥

તદ્ધંધૂનાંચ કલ્યાણં પ્રજાનાંચાનુ પોષણં ॥ ૧ ॥

અર્થ:—સ્વામીની તથા તેઓનાં માખાપોની આજ્ઞામાં રહેલું. સ્વામીના સગાંઓનું કલ્યાણ કરવામાં પ્રીતિ રાખવી તથા પોતાની પ્રજાનું પોષણ કરવું એજ સ્ત્રીઓનો પરમ ધર્મ છે. વળી ભાગવતમાં નારદજીએ કહ્યું છે કે:—

તસ્માત્પતિવ્રતા નાર્યઃ શ્રેયસ્કામાઃ સુમધ્યયે ।

યજંતેડનન્યભાવેનપતિમાત્માનમીશ્વરં ॥ ૧ ॥

અર્થ:—પોતાનું કલ્યાણ ઇછનારી પતિવ્રતા સ્ત્રીએ પોતાના પતિને પોતાના આત્માનો ઇશ્વર ગણીને અનન્ય ભાવે કરીને તેની સેવા કરવી.

હવે ઈશ્વરની સેવા પણ ન કરતાં પતિની કરવી એવું દરેક શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે. તેને મુકાવીને સ્ત્રીઓને શીખવ્યું છે કે આ પતિ તો તમારા સંસારમાંના કીડા છે અને તે નરકમાં લઇ જનાર છે. પણ ખરા પતિ તો અમે બ્રહ્મા-ક્ષસો છીએ. અરેરે ! આ કેટલી લુચ્ચાઇ ! આ કેટલી ઠગાઇ ! આ માણસોની દેખતી આંખમાં કેટલી ધુળ છાંટ્યા જેવું ! આ શાસ્ત્રથી કેટલું ઉદ્ધટું ? આ નીતિથી કેટલું વિરુદ્ધ ! આ સત્યથી કેટલું વેગળું ! આ કેટલો અધર્મ ! અને આ કેવોને કેટલો નીચ પાપનો રસ્તો ! ! બિચારી બોલી, અભણ અને નિષ્પા-
ત્ર સ્ત્રીઓને ભમારી નરકમાં નાખવા પેરવી કરી છે. એવું છતાં વળી બાહારથી ડાળ ધાલે છે કે અમે વેદશાસ્ત્રને માનિએ છીએ. તેમાં પ્રસિદ્ધ પંડિત ગદ્યલાલજી જેવા મહા વિદ્વાન સમર્થ જ્ઞાનીમાં ખપતા પંડિત એમ કહે કે અમારા વક્ષભા-
ચાર્યનો માર્ગ વેદશાસ્ત્ર પ્રમાણે છે એ કેટલું હસવા જેવું છે. વૈષ્ણવ ભાઈઓ તમે ખુબ સમજો કે જેને તમે વારંવાર કહો છો જે એ મારગનો મૂળપુરુષ તો સારો હતો તેનેજ આ એક નવો વાડો બાંધ્યો છે. તથા સ્ત્રી શબ્દાદિકનો ઓદ્ધાર કરવાનો ઢોંગ કરી શાસ્ત્રવિરુદ્ધ સ્ત્રીઓને પોતાના પંથમાં સેવક દરી છે. તે એવી સ-
મજથી કે ભોળા દિલની અબજાઓ શિવાય આપણને પૈસો અને વિષયભોગ પુરવોમાંથી કદિ મળનાર નથી. તે સાર મૂળ પુરુષેજ અનીતિનાં મૂળ વાવેલાં દેખાય છે.

સ્ત્રીઓ કર્મકાંડમાં નાહી ઘોઈને ચરણામૃત લે છે. (તે ચરણામૃત પુરવો પણ લે છે). ચરણામૃત એક જાતની પીલી માટી હોય છે. તે શી-
યાળ ગામની આસપાસ કોઇક ખાણમાંથી નીકળે છે. વૈષ્ણવો જાતરા જાય છે ત્યારે એ માટી લઇ આવે છે. એ ચરણામૃત (મળત્યાગ) ખરચુ જઈ આવ્યા પછી પણ ખાય છે. દિવસ કે રાતના કોઈ પણ વખતે ખાવા જેસે ત્યારે પણ લે છે. તે ચરણામૃત લઈ સર્વોત્તમ વગેરેનો કોઇ કોઇ પાક કું છે. ગૌમુખીમાં અથવા લુગડામાં વીંટાળીને માળા ફેરવે છે. જેમાં પર-
મેશ્વર અથવા શ્રીકૃષ્ણના થોડા પણ મહારાજને કે જે અલૌકિક પતિ અને જેને સાક્ષાત્ મોટામાં મોટા પરમેશ્વર માને છે તેમનાં નામો બહુ લે છે. તે પછી ખાવા પીવાનું થાય છે.

મરજાદી હોય તે પોતાનાં ઘરમાં ઠાકોરજીની સેવા રાખે છે. તે સવારના ઉઠી હવેલીમાં દર્શન કરે છે તે પછી નાહી ઘોઠ મંગળા કરી ઠાકોરજીને જગાડી ભોગ ધરીને પોતાની ઘરની શ્રીબાળકૃષ્ણજીની મૂર્તિને શૃંગાર ધરે છે. રસોઈ તૈયાર થયા કેડે ઠાકોરજીને ભોગ લગાવી આરતી ઉતારીને ઠાકોરજીનું મંદિર બંધ કરે છે. પછી પોતાની જમવાની તજવીજ કરે છે. વળી સાંજનાં ઉત્થાપન કરે છે તે રાતનાં સેનભોગ ધરીને પછી ઠાકોરજીને એક નાની સુખસૈયામાં સુવાડે છે. એને ઠાકોર સેવા કહે છે.

ભજનમાં સ્ત્રીઓ ધણું કરીને શ્રીકૃષ્ણની રાસલીલાનાં પદો મહારાજોને ઉપર પ્રેમ વધારવાના શ્રીવલ્લભાખ્યાન તથા મૂલપુરુષ નામનું કાવ્ય શીખે છે અને તે ધણું પ્રેમથી ગાય છે. વળી બીજાં કેટલાંએક ધોળ તથા વધાઇઓ તેમાં મહારાજોની સ્તુતિ પ્રાર્થના હોય છે તે સ્ત્રીઓ પાઠે કરે છે. કેટલાંએક અનીતિ ભરેલાં ગીતો તેઓ નવરાશની વખતે શીખી રાખે છે તે મહારાજોની પધરામણીમાં ધણું ઉમળકાથી ગાય છે. દરસણ કરવા તો દરેક સ્ત્રી બે ચાર વાર ફરસુદ મળે તેમ જાય છે. નહિ તો એક ટાણે તો જરૂરજ. જો પોતાપાસે કાંઈક પૈસો થાય તો તેઓ મહારાજોને ખાનગીમાં આરોગાવવા અથવા રાસકીડા કરાવવા વગેરેનો મનોરથ કરી ભેટ મુકી આવે છે. કોઈ કોઈ પોતાનાજ માર્ગમાં વ્યાસ પાસેથી કથા સાંભળે છે પણ બીજાના મુખની નહીં. તેમાં પણ કૃષ્ણે કરેલી વૃજની લીલા બહુ સાંભળે છે.

ભાગ ૭ મો.

હાલના વલ્લભવંશી મહારાજોની સ્થિતિ.

હાલના મહારાજોને તેમના જન્મથીજ, શ્રી સાક્ષાત્ ભગવાન માનવામાં આવે છે. જેમ નંદરાયજીને સાં કૃષ્ણના જન્મની ધામધુમ થઈ હતી તેને વૈષ્ણવો જન્માષ્ટમિને દહાડે હાલમાં કરે છે તે પ્રમાણેજ મહારાજો પોતાને સાં બાળક જન્મ્યા વખતે કરે છે. દહીં દૂધ વગેરે સેવકો ઉપર નાખે છે. કેટલા એક ભવિક અને બાયલા સેવકો હીંચો લીચે છે (હીંચો એટલે વચે એક ઢાલકી વગાડે તે તેને ફરતા માણસો ગીત ગાયને નાચે છે) એ

વગેરે અનેક ઢોંગ કરે છે. પ્રત્યેક વૈષ્ણવ જાણે ભગવાંનનો અવતાર થયો હોય એમ ખુશ થતા એક બીજને કહે છે કે શ્રી કૃષ્ણજીને ત્યાં જાલજી પ્રગટયા, બાળક પ્રગટયા, શો આનંદનો દી છે !!

એ બાળક મહાપ્રભુજી સુવાવડનાં ઘરમાંથી બાહાર નીકળતા થયા કે લોકો તેનાં દર્શન ધણા ભાવથી કરે, તેના ચરણ સ્પર્શ કરે, અને પોતાના બનતી સેવા પણ કરે છે. જેને એ બાળક તેડવા જડે તે તો જાણે કે કૃતાથ થઈ ગયો. એ બાળ—મહાપ્રભુજી જરા સમજણા થયા કે તેને વૈષ્ણવો પગે લાગવા આવે. જે વાહાલા ? મારા વાહાલા ! શ્રી વલ્લભ રાજકુમાર ! પ્રભુ ! દોકો-રજી વગેરે અનેક નામોથી તેને બોલાવવામાં આવે છે. આમ તેઓ ભગવાન સમ પુજાય છે. વળી પોતે પણ કેટલાએક લોકોને કહે છે કે અમે ભગવાન છીએ. એમ સાંભળ્યામાં આવ્યું છે કે કાશીવાળા રણછોડજી મહારાજપાસે કોઈ એમ કહે કે ભગવાન કરે તે ખરી ! તો તે કહે છે “હમ ક્યા ભગવાન નહી હું?” વળી એમના ગ્રંથોમાં પણ એ પોતાને જાણે ચઢાવવા ભગવત સ્વરૂપ કરી ઠેકાણે ઠેકાણે લખે છે. પોતે પરમેશ્વરૂપ ગણાયા એટલે અનીતિથી ચાલવામાં કશી બીક કે કાંઈ પણ દોશ સમજતા નથી ! કોઈને એમના દોષો બાબત શંકા થાય તો તે ટાળવાસાર કેટલાએક ટોપાવાળા વરકતો ફરતા રાખેલા હોય છે. તે શંકાવાળા શિષ્યને સમજાવે કે “અગ્નિમાં કાંઈ ખરાબ પદાર્થ નાખો તો તે બળી જાય કે નહીં ? તે કહેશે હા : તો તે ટોપાવાળો લાગલો સમજાવે કે ગુસાંધનાં બાળક સાક્ષાત્ અગ્નિસ્વરૂપ છે, તેથી એમની પાસે પાપ આવે નહીં ને કદી આવે તો તે બળી જાય. સેવકોમાંની જેસે કે એ ખરી વાત હશે. વળી શિષ્ય મંડળમાંથી તો એમને કોઈ બોધ આપનાર મળે જ નહીં. તેમ વિદ્યા ગુરૂ બોધ આપે એમ કોઈ સમજે તો આ અસહ્ય બગવત્સ્વરૂપ મનાય તો એટલે તે વિદ્યાગુરૂ પણ કાંઈ કહી શકે નહીં. કદી કોઈ કેહેવા વિચાર કરે તો આ છોકરાઓ પોતાના મીઠાજથી તેઓનો બોધ માને પણ નહીં.

એવું થયાથી એ લોકોમાંના સૈકડે ૮૦ ટકા અભણ અપદ, મૂર્ખ, દુર્ગુણી અને વિષય લંપટ રહે છે. અને માત્ર દશ ટકા જરા જરા જાણના નીકળશે.

એ પછી તેઓ જરા અવસ્થામાં આવે છે એટલે ૧૪-૧૫ વરસના થાય છે કે કોકશાસ્ત્રના દાસ બની વ્યભિચાર કરવા શીખે છે. જીવાની (ઉપર કહેલો વખત)માં આવ્યા પછી તે મરતાં સુધી તેઓ જરૂરીની રમત રમ્યાં કરે છે. આમ ગુરૂજી મહારાજને એવા અનીતિવાન થઈ ગયા છે કે કોઈના વાર્યા રહેતા નથી એટલુંજ નહીં, પણ કોરટે ચડ્યા, સારાં માણુઓના ફિટકારમાં આવ્યા, ઘણાક દેશોમાં એઓની વિરૂદ્ધ પુસ્તક, ચોપાનિયાને છપાયા લખાયાં લખાય છે તે છતાં એમને જરાએ શર્મ આવતી નથી. તેમ આવે શું કરવા? (જ્યાં મૂર્ખ શિષ્યો આટલા હાલ થવા છતાં એમને દોડી દોડી વળગે છે અને તન મન ધન અર્પણ કરે છે) પણ એ ગુરૂજીનું મુખ્ય દહાપણ જીઓ તો એ પોતાની વહુજીઓને પડદામાં રાખી નીતિવાન કરવા ચાહે છે. પણ પોતે તો વેદ વિરૂદ્ધ ચાલી, કરેલી ચેલીઓને નીતિમાં રાખવા ચહાતા નથી; એટલુંજ નહીં પણ તેઓને તો રસિક વાતો સંભળાવી પોતાની સાથે વ્યભિચારમાં ધર્મ સમજાવે છે. વળી ગામમાં વ્યભિચાર કરવાનો બોધ આપી, વગર પૈસાની વેશ્યાઓ બનાવે છે, એટલુંજ નહીં, પણ એવી બનાવીને ઉલટા તેઓની પાસેથી પૈસા હરણ કરે છે.

એ પ્રમાણે હાલના મહારાજને સારું સારું ખાવામાં સુશોભિત વસ્ત્રો પેહેરવામાં, ઘરેણાં પેહેરી ફાંકડા થઈ ફરવામાં, પારકી સ્ત્રીઓ જોડે અનીતિ-એ વર્તવામાં અને ઊંધવામાં પોતાનો વખત કાઢે છે. પણ શાસ્ત્ર જાણવામાં કે ગુરૂપણાને લાયકના થવામાં કે કોઈ સારું કામ કરવામાં કાઢતા નથી. (કાઢે શું કરવા? હરામ જેના પેટમાં પડતું હોય તેને હક કદી સુઝે નહીં.)

મહારાજને ઘેર કોઈ કાર્ય હોય જેવાં કે શ્રીમંત, જન્મ, જનોઈ, વિવાહ, મરણ ઇત્યાદિ તો સેવકો પાસેથી ધુમ પૈસો કઢાવે છે. એ કાર્યો સેવકોને ત્યાં થાય સારે પણ પૈસા કઢાવે છે. વળી ઉત્સવ ઇત્યાદિમાં બેટો લે છે. કાંઈ ઘરખર બાંધવું હોય તો ખરડા કરે છે. કેટલાએક ખરડા તો મૂર્તિઓને નામે કાંઈક વસ્તુ જોઈતી હોય તો કરે. તેમાં વસ્તુઓ કરતાં ઘણાજ વધારે પૈસા એકઠા કરે છે. અગાઉ તો કેટલાએક જખરદસ્તીથી સેવકો પાસે કઢાવતા.

એક વજ્રપાળજી કરીને મહારાજ અગાઉ લખપતમાં સંવત ૧૮૮૬ માં આવ્યા હતા. તે સોકાપાસેથી પૈસા કઢાવતા. તેની વાત સાંભળેલી છે તે

આ પ્રમાણે:—કોઇ સારો શેઠીયો હોય તેને તેડાવે. પછી તેને કહે કે પાંચવા દશ હજાર કરી આપ; તે કહે જે મહારાજ ! તે કેમ અપાય ? એટલે તે તેને કહે કરતો. તે જ્યારે બપોર (મધ્યાહ્ન) થાય ત્યારે ચાર બંદુકવાળા ચાર બાળુને વચ્ચે તડકામાં તેને ઉભા રાખે. પછી તેઓને હુકમ કરે કે બંદુક લાકો કે તેઓ તાકી રાખી ઉભા રહે. આ કહ્યે હું હુકમ કરું એટલે બંદુક ફાડ જો ને આ દુષ્ટને ઉરાડી દે જો. પછી તે બીહે તે મહારાજને કહે કે તમે કહો તેમ. કદી તે માને નહીં તો પછી પોતાના દલાલ બીજા રાખેલા તેઓ તેની પાસે જઈ ચોવટ કરતા, અને ઓછે અદકે પતાવી તે. પૈસા અપાવતા. માંડવીમાં મોટી હવેલીવાળાં વહુજી હતાં તે 'કેટલાએકને હગતાં મૂતર્યો એવા વાંકથી દર્શન બંધ કરી દેતાં. પછી કાંઈક દંડ ઓઢાવી પાછાં દર્શન ખુલાં કરતાં. કાશીવાળા રણુછોડજી મહારાજ હતા તેને કોઈ કાંઈ પણ બેટ મુકો પછી તે થોડી હોય કે ઘણી હોય તો પણ તે તે કરતાં બમણી, ચોગણી કે દસગણી ધરવાનું કહે. વળી કોઈ દર્શન જાય તો કેટલાએકને કહ્યે કે (અમારી) ગાયોને ઘાસ નખાવો, કેટલાએકને કહ્યે કે ફલાણુને મારે આટલી કરી આંકડાની દેવી છે તે આપ. એમ અનેક પ્રકારથી વૈષ્ણવો પાસેથી પૈસા ઓઢાવે. મુંબઈમાં શ્રીચીમનજીમહારાજે જે ચાર વાર ખરડા કરેલા અને તેમાં જોર જીલમથી લોકો પાસે પૈસા ભરાવતા. એક વખત વીમા ઉપર કાંઈક લાગો કરવા ખરડા કર્યો હતો. તેમાં સહીઓ લેવા વીમે કરનાર વૈષ્ણવોને કહેતા. તેમાં જો શ્રદ્ધાથી કે બાવથી કોઈ સહી કરે તો ઠીક નહિ તો જે ત્રણ દહાડા સુધી લોકોને કેદ કરી મુકે. મુંબઈમાં એક દાણી રાયજી મહારાજ અગાઉ આવ્યા હતા. તેણે છેક વૈષ્ણવો પાસેથી દરરોજ એક એક અડધી જોર જીલમથી લેવા ખરડામાં સહીઓ લીધી હતી. એવી રીતે જોર જીલમથી જૈસો ઓઢાવવાના હજારો દાખલા બનેલા છે.

વળી તેઓ હોળીના ચલુઓ કરાવી સેવકો પાસેથી પૈસો લે છે. જેમ ઠાકોરજી ડોલમાં જુલે, તેમ તેઓ પણ હોલીને બીજે ત્રીજે દિન ડોલમાં જુલે છે. ત્યાં વૈષ્ણવ તથા વૈષ્ણવડીઓની અત્યંત ભીડ થાય છે. તે ભીડની ધમાલમાં ઘણાં કુર્કમા થાય છે. હિંડોળે જેમ ઠાકોરજીને જુલાવે છે તેવી રીતે કેટલાએક બાવિક સેવકો હિંડોળાના દહાડામાં રાત્રે મહારાજને હિંડોળે

ક્રુધાવે છે. ત્યાં વ્યાહુ કરે છે તથા તેઓ બેટા મુકે છે. ઉનાળામાં ઠાકોરજી-
ઓની કુલમંડળીઓ થાય છે તેમ મહારાજને પણ કુલની મંડળીઓ ભરીને તેમાં
બેસે છે. પછી વૈષ્ણવો જેમ ઠાકોરજીનાં દર્શન કરવા જાય તેમજ મહારાજનેનાં
પણ કરવા જાય છે. મહારાજનેને ઠાકોરજી કરતાં એટલા વિશેષ ગણે છે કે
ઠાકોરજીને દર્શન વખત બેટ મુકતા નથી, પણ મહારાજનેને હીંડોળા, રોલ, કુલ
મંડળી અને પવિત્રાં વગેરેમાં દર્શન કરી ખુબ બેટા મુકે છે. એ પછી શ્રા-
વણ મહીનામાં પવિત્રાં ખારસ આવે છે તે એકાદશીને દહાડે મહારાજને ઠાકો-
રજીને પવિત્રાં ધરાવે છે અને ખારસને દહાડે વૈષ્ણવો મહારાજનેને પૂજાવે છે.
એ પવિત્રાંનું કારણ તેઓ એવું બતાવે છે કે આચારજીને શ્રાવણ મહીનામાં
ભગવાને એકાદશીને દહાડે દર્શન દીધાં. તે દહાડે આચારજીએ ભગવાને પ-
વિત્રાં પેહેરાવી સાકર ધરાવી હતી. તે પ્રમાણે અમે પણ ઠાકોરજીને પવિત્રાં
પેહેરાવિયે છીએ. અમે ગુસાંધના બાલક તમારા સાક્ષાત્ પરમેશ્વર દેવે માટે
તમે અમને પવિત્રાં ધરાવો ને બેટા મુકો. આમ મહારાજને, અપુદ્ગ શેવકો
પાસેથી દેવ પુજાને નામે ધન ધૂતી લેછે અને મૂર્ખ વૈષ્ણવો ધુતાય છે.

કટલાએક કારણો ઉપર મહારાજનેને વૈષ્ણવો ઘોતી ઉપરણો પેહેરાવે
છે. તેની વિધિ એમ છે કે સવારના પોહોરમાં તે ઘોતી ઉપરણો કરનાર ત્યાં
કુટુંબ, સગાંવાળા તથા પાડ પડોશીઓ સાથે હાજર થાય છે. મહારાજ
ઉઠીને એક વખત જાડે જાય, જાડે જઈ આવ્યા પછી તેજ કપડાંઓની સાથે
જાંચાં આસન ઉપર બેસે, સેવકો તેને તેલમર્દન વગેરેની સેવા કરે. પછી
એક રૂપાંતી વાટકીમાં કેસર બીજાવી રાખ્યું હોય તે લઈ આવે છે અને મહા-
રાજના પગની નીચે એક રૂપાંતો વાટકો મુકે છે. ત્યારપછી પેલાં કેસ-
રમાં હાથી બોલી બોલીને ઘોતી ઉપરણાવાળા સર્વ સેવકો તેના ઉપર લગાડે
છે. તે પછી ટાઢાં ઉનાં પાણી સાથે પગ ધોઈને પેલા નીચેના વાટકામાં
પાણી નાખે છે. હવે એ પાણી પવિત્ર થયું તે ભગવાનનાં ચરણનું જળ, તે
ગંગાજળ માનેલું છે તેથી તથા જમનાજીને ભગવાનની સ્ત્રી માનેલી છે તેથી
તે બેનાં જળથી પણ આ જળને ઉત્તમ માને છે; કેમ કે ઉપર કહેલાં ગંગા
જમુનાનાં જળમાં તો પગ દબાવે નાય છે ને આ જળનો છાંટો તો પોતાની
જાંચ ઉપર પણ નાખવા ન દેય ને પડે તો પાપ લાગ્યું એમ સમજે. હવે તે

જળ જે તેલવાળું હોય છે. એટલુંજ નહીં પણ કોઈ મહારાજને પગ ઉપર કાંઈ પિત્તવિકારનો રોગ થાયલો હોય તે વાળું હોય અથવા તે ઉપર કાંઈ ઝેરી એસડ ચોપડેલું હોય તે વાળું હોય; તો પણ તે ભાવિક શિષ્યો જરાજરા રાંકની પેઠે લઈ પી જાય છે, આંખોને લગાડે છે તથા છાતીએ અને કપાળે ચોપડે છે. વળી જેને એ જળ જડ્યું ન હોય તે જાણે કે હું અભાગિયા રહી ગયો કદિ તે વાટકો પડ્યો હોય તો તેમાં ખીજું જરા પાણી નાખી હલાવીને પી જાય છે. સારપછી મહારાજ પોતાની મરજી માફક નાશ્વ છે. નાશ્વ પછી ઘોતી ઉપરણો અને ફેટલાંક લૂગડાં તે વૈષ્ણવ આપે છે. તેમાંથી મહારાજની ખુશી પડે તેવું એકાદ લૂગડું પેહેરે છે. બાકી ઘરમાં રાખી મુકે છે. તે પછી તે ઘોતી ઉપરણો કરનાર બેટ મુકે છે. તે પોતે, સગાંવાહલાં તથા પાડા પડોશી જેને તેડી ગયો હોય તેને બવાને પોતાની ગિરોથી પૈસા આપી બેટ ધરાવે. વળી તેમાં જે વધારે ભાવિક હોય તેએ પોતાની ગાંઠની પણ જુદી બેટ મુકે છે. આને ઘોતી ઉપરણાની ક્રિયા કહે છે. એ પ્રમાણે કરવામાં “ટકો હિત ધર” ની વાત છે.

પૈસા એકાવવાનો વળી એક પ્રકાર પધરામણી પણ છે. મહારાજને શ્રીમંતો અને સાધારણ પૈસાદાર માણસોને ત્યાં હંમેશા પ્રસાદ પોંહાંચાડે અને તેનો સમાધાની નામનો માણસ રાખેલો હોય તે ધકેલા ખાય અને પધરામણી કરવા કાલા વાલા કરે; વળી તે વૈષ્ણવ જ્યારે હવેલીમાં જાય ત્યારે મહારાજ તેને ખીકું આપે પણ પોતે મોઢેથી કાંઈ ન કહે; પણ માણસ પાસે ફેંહવડાવે. એ વળી એક જાતની યુક્તિ છે. પછી ઘણો પ્રસાદ આવે, ઘણાં ખીડાં જડે એટલે પછી ફેંહવત પ્રમાણે થાય “મરાજે ખાધો નીચ ઉતારે” એટલે અન્ન ખાધું હોય તે નીચું જુએ “એ ફેંહવત પ્રમાણે થતાં વળી ઉપરથી પેલો સમાધાની કહે એટલે તેનું મન ભીંજાય. તેથી તે કબુલ કરે. હવે પેલો પધરાવનાર જે દહાડે મહારાજને પોતાને ઘેર પધરાવવા હોય તે દહાડે સવારના મહારાજને વિનંતી કરવા જાય કે હે કૃપાનાથ ! “આજ મારે ઘેર પધારજો” તે કહેશે ઠીક; પછી પોતાને ઘેર સારાં ખીજાનાં ખીજાવી તે ઉપર મહારાજ સારું ઊંચું આસન રાખીને બનતી રૂશનાઈ અથવા લાઇટ કરે. રાતના સાત આઠ વાગે મહારાજને પધરાવવા જાય. ત્યાં હાથ જોડીને સ્તુતિ

કરે જે મહારાજ પધારો. પછી જો મહારાજ તૈયાર હોય તો ઠીક, નહિ તો થોડી વાર ખોટી થઈને પણ મહારાજને પધરાવી આવે. તે મહારાજ આવે એટલામાં તે માણસનાં સગાંવાહલાં હેતુ પ્રીતુ વગેરે તૈયાર થઈ બેઠા હોય. સ્ત્રીઓ બધી નીચે તૈયાર ઉભેલી હોય છે. મહારાજ આવે તે બેળા પુકાર પડે એટલે નકરખ પોકારે કે “ધણી ખમા મહારાજધિરાજ” તેની સાથે સહુ ઉઠીને ઉભા થાય તે એમરે ડાકીયાં કરે જે મહારાજ પધાર્યા! પધાર્યા! એ પછી એટલા ઉપર પગ મુકે કે સ્ત્રીઓ ગાવા માંડે તે આ પ્રમાણે:—

પેહેલું એટલાપર પગ મુકતાં ગાય તે.

ધોળ.

મોહન મલપતા ઘેર આવ્યારે મેં તો લેને મોતીડે વધાવ્યારે ॥ ૧ ॥
 વાહાલે મારે કરણાંનિ દ્રષ્ટીએ જોયુંરે બાઈ મારે એવરસુ મન મોયુરે ॥ ૨ ॥
 પડયુ મારે નંદનાં કુંવર સાથે પાંતુરે હવે હું તો કેમ કરી રાખીશ છાનુરે ॥ ૩ ॥
 દુરીજન કેહેતું હોય તે કહેજોરે વાહાલા મારા તદ્દયાકમળ વચ્ચે રેજોરે ॥ ૪ ॥
 હારે હું તો વલ્લભ કુળની દાશીરે હારે વાહાલા કૃપા કરો વ્રજવાશીરે ॥ ૫ ॥
 ઉપર જઈ પોતાનાં આસનપર બેસે તે વખત ગવાતાં ગીતો.

પદ ૨ જી.

અતિરે આનંદ ધણો આવે મારે અંગે,	
સ્વામ સુંદર વર બેઠા છે સંગે.	૧
મુખડું જોયા વિના પાણી ન પીજારે,	
રસિક સુંદર વર જોઈ જોઈ જીજારે.	૨
મુજને ન વારીશ મારીરે માડી,	
દરશન કરવાને જાણશ દાડી.	૩
સગપણ તો સાંજળિયાનું સાચું,	
ખીજું સરવે દિસે છે કાચું.	૪
કહેશે તેને કેહેવારે દેશું,	
આપણે સરવે સાંભળી લેશું.	૫

પદ ૩ જી.

વલ્લભ કુળ છે કામણુગારા કહાન જો,
 કામણિયાં કીધારે વૃજની વાટ મારે લોલ ટેક.

અરજ સુણોરે આદર કરીરે, શ્રી જમુનાજીરે માંય;	
બેહેતણાં દુઃખ દોહેલાં, કહોજી કેમ રહેવાય.	૨
હર રહે કેમ ચાલશે રે, કહોજી ક્યાંની રે રીત;	
આજ કાલનું કોઇ નહીં, છેજી પૂરવની પ્રીત.	૩
હરી હૈયામાં રાખજોરે, જે છે પુરવ સનેહ;	
દયા કરો દિના નાથજી, નહિંતર તજશું આ દેહ.	૪
વૃજ માલતી વાસ માયું સદા, રે શ્રી ગોકુળ ગામ;	
કાલિંદીને કાંઠડે, શ્રી હકરાણીરે ધામ.	૫
નૈણાં ભરી ધ્યારે નિરખશુંરે, શ્રી હકરાણીરે ધાટ;	
અંતરમાં ઇચ્છા ધણી, જોઈ છું વૃજનીરે વાટ.	૬
અમે શું કોઈને તજથી આરે શ્રી હલધર વીર;	
ધીરજ રાખી નવ રહે; ભરી ભરી આવે છે નીર	૭
રાંક ઉપર શાંઆ રસણારે, પ્રભુ દીન દયાળ;	
દાસી જાણી પોતાતણી, કરજો સેવકીની સંભાળ.	૮

ત્યારપછી જ્યારે તે આસન ઉપરથી ઉઠે છે, ત્યારે ગાવા માંડે છે કે:-

ઘોળ ૮ મો.

વળી વેગે વેલા પધારજો લાલ ગોવરધન ધારીરે ટેક.	
શોભા સુંદર તારી શી કહું મુખ ઉપર જાઉં જલેહારીરે;	૧
વ્રજનો જીવન મારાં જલાલમાં કરજો અમારી સાથરે.	૨
થોડામાંએ ઘણું કરી વીનતા ચિતડામાં ધરજોરે;	૩
દીન જાણી દિનાનાથજી તાપ ત્રીવિધનાં હરજોરે.	૪

એ ગીત ગાતાં ગાતાં નીચે સૂચી જાય છે. પછી જ્યારે ગાડી અથવા વાહનમાં મહારાજ બેસે છે, ત્યારે મોટેથી પુકારીને વેણુવ સ્ત્રીઓ આ મ-
માણે ગાય છે:-

ઘોળ ૯ મો.

તેડી જાઓ તો અમારા મન ઠરે, હું તો જોઈ શ્રી ગોકુલીઆની રીતરે ટેક.	
એવા નૈણે નરખું શ્રી નાથજી જો હોય પૂરવજનમની પ્રીતરે.	૧
ત્યાં તો સાત મંદીર શોભા ધણી ભોવન ભોવન વશે વ્રજ નાથરે.	૨

વસે શ્રી વલ્લભ આચારજીનાં લાડીલા માહા મોટા મુનીવર વાસરે. ૩

અમે ખેલ કરતાં નંદનંદશું ન એણે તરખીએ નંદકીશોરરે. ૪

હું તો મહ દરશનનીં વ્યાકુલી જર જીરણુ મારી દેહરે. ૫

જેણે શ્રી વલ્લભ કુલ જાણ્યા નહીં તેનો એળે ગયો અવતારરે. ૬

એવી રીતે ખુલ્લેખુલ્લા જીરભાવની પ્રીતિ દરસાવનારાં પદો ગાય છે. તે છતાં કેટલાએક મૂઢ વૈષ્ણવો હજીસૂધી માની બેઠા છે કે મહારાજને અનીતિ કરતા નથી. અરે! તમારા મોં ઉપર ખુલ્લે ખુલ્લું ગાઇ દેખાડે છે જે અ-મારી એ લોકો સાથે આ સગાઈ છે, તે છતાં તમે માનતા નથી ત્યારે તમે તે એ વાત ક્યારે સાચી માનો!! જે પ્રત્યક્ષ દેખો તો કહો જે એ તો જીવેને મોહ પમાડે છે. ધિક્કાર છે તમારી અક્કલને!

આટલી વાર મહારાજ પધરામણીમાં આવે તેમાં એક અક્ષર પણ એ બોલે તો એમના બાપના સમ. સાક્ષાત્ પથરાનો ગુડિયા પીર બનાવે બેઠા હોય તે પાછા તેમજ આલ્યા જાય. અસલ પધરામણીની ચાલ એ ઉપરથી નીકલી હશે કે સેવકોને કાંઈ પૂછવું હોય તો હવેલીમાં તો મહારાજને કાંઈ દુર-સદ નહીં તે સાર ઘેર તેડાવતા હશે, ને આદરસત્કાર કરી પોતાને જે પૂછવાનું હોય તે પૂછીને થોડી ધણી દક્ષણા આપી વિદાય કરતા હશે; તે તો બધું રહ્યું પણ હમણું તો “ટકોહિત ધર” બેઠ થઈ કે તરત ચાલતી પકડે છે. એ પ્રમાણે પધરામણીની બિના છે.

કેટલાએક મહારાજને વળી અભણ હોવા છતાં પોતાના મૂઢ સેવકોને શીખ દેખાડવા તરેહવાર યુક્તિઓ કરે છે. આસરે સંવત્ ૧૯૨૩ ની સાલમાં કછમાંડવીમાં એક વૃજરતનજી કરીને નડિયાદમાં રહેનારા મહારાજ આવ્યા હતા. તે જ્યારે ધણા મૂઢ વૈષ્ણવો એકઠા થાય ત્યારે પોતાના સાગરીદ એવા પંડિતો સાથે સંસ્કૃતમાં બાણણુ કરે. એક દહાડો અમે તેની હવેલીમાં સાંજની વખતે ગયા તે વખતે બીજા પણ ધણાક માણસો ઉભેલાં હતાં. ત્યારે એક જીભાઇ કરીને એજ પંથનો મંડલીસ્થ પાસે ઉભો હતો તેની સાથે મહારાજ સંસ્કૃતમાં વાતો ચલાવી, તે આપ્રમાણે મહારાજ બોલ્યા કે “જીભાયં માકાશં કિં?” ત્યારે જીભાઇ કહેજે “માકાશં ઈતિ પોલાણું” એવી એવી બે ચાર તો કરી. એટલે મેં તો જાણ્યું કે અહીં પોલાણુંજ છે. પણ વૈષ્ણવોમાં

એની વિદ્વતાવિશે ખૂબ વાનો થાવા લાગી. કેટલાએક કહેજે મહારાજ ધણી વિદ્વાન છે; કેટલાએક કહેજે સંસ્કૃતમાં તો વાતો કરે છે; કેટલાએક કહે એને તો ધણાં ખરાં શાસ્ત્રો કંઠમે છે.

એવી એવી વાતો સાંભળીને અમે 'જાણ્યું' કે વખતે કાંઈ જાણ્યતા હશે. ને અમારે સારી રીતે બોલવા ચાલવાનો વ્યવહાર પણ ખરો તેથી હું પરીક્ષા કરવા અર્થે બે શ્લોક લખી ગયો. તેમાં એક ભાગવતના દ્વિતીય સ્કંધનો બીજમ રતુતિનો:—

ત્રિભુવન કમલં તમાલવર્ણં । રવિકર ગૌરવરાંવરં દધાને ॥
વપુરલકકૂલાવૃતાનનાબ્જં । વિજયસખે રતિરસ્તુમેનવંદ્યાઃ ॥૧॥

અને બીજો એમનાજ માર્ગનાં સ્વામિન્યાષ્ટકનો—

કુતૂહલાભિવેશતઃ પ્રીયેણપ્રાણિકર્ષણા ।
દિતસ્તતોવિપાહિતાં સ્વકંચુકીમતિપ્રિયાં ॥
પ્રદાતુમુચ્ચતાં ગિમાં સકુદ્યદિસ્મરસ્યહં ।
તદામુદાસ્મિરાધિકે કૃતાર્થતાં પદંગતા ॥ ૧ ॥

પ્રથમ બીજી વાતો કરીને કહ્યું કે મહારાજ ! આપની પાસે સુબોધ-નીજીનું પુસ્તક હોય તો સંભળાવો સુબોધની એટલે ભાગવત ઉપર વલ્લ-ભાચાર્યે કરેલી ટીકા) મહારાજ કહે આપણી પાસે નથી. મે પૂછ્યું કે પુસ્તક હોય તો આપ સારી પેઠે સમજાવો ખરા ? મહારાજ કહેજે હા સારી પેઠે. પછી વળી એકાદ વાત કાઢીને ઉપલા શ્લોક કાઢીને મહારાજના હાથમાં આપ્યા, અને પૂછ્યું કે મહારાજ આ શ્લોક બોલવાની કેવી ધાટી છે ? અર્થાત્ તે કેવી રીતે બોલાય, છે તે સમજાવો. મહારાજે કેટલીએકવાર તો વિચાર કીધો પણ છંદ બેઠો નહીં; ત્યારે પછી એક રાગમાં હાથ લેચો કરીને બોલ્યા કે “ ત્રિભુવનકમનં તમાલ વરણંમ્ ” અમે કહ્યું કે “ ધોળે દહાડે ધબકંમ્ ” તો મહારાજે પૂછ્યું કે એમ કેમ બોલોછો ? અમે કહ્યું કે એ શ્લોક કાંઈ એમ બોલાતા નથી. મહારાજે કહ્યું કે ત્યારે તમે જાણ્યતા હોતો બોલો ત્યારે આ પછી બોલી દેખાડ્યા. તે ઉપલો પુરુષીતાચા છંદ છે ને બીજો નારાય છંદ છે, તે છંદની રીત પ્રમાણે બોલી દેખાડ્યા. તો મહારાજ કહેજે બાહવારે !

આ કમક તો ખૂબ મળતી છે ત્યારે હું પૂરણુરીને સમજ્યો કે અહીં તો પો-
લાણુજ છે. પછી મેં પૂછ્યું કે મહારાજ એનો અર્થ શું છે તે જરા કહેશો,
તો ધડીવાર વિચારીને કહ્યું કે કાંઈક ભગવાન ઉપર છે. મેં કહ્યું કે એ તો
નાનાં છોકરાં પણ સમજે. પછી હું ઉઠીને ચાલતો થયો ને મહારાજ પોતાનાં
કામમાં વળગ્યા.

એ પ્રમાણે સાફ મૂઠ જોવા અને કાંઈ ભાગવત જોવા શ્લોક બોલી ન
જાણે તેને પણ મૂંગા માણસો વિદ્વાન અને ઈશ્વરરૂપ માને એથી બીજો
વધુ અંધકાર કયો હશે ?

વલ્લભ વંશી મહા પ્રભુજી મહારાજોને ઘણી વખત પૈસાનો કાંઈ ખર્ચ
આવી પડે છે અથવા કોઈપણ રીતની નાણાંની તંગી પડે છે ત્યારે તેઓ
ગામે ગામ ફરવા નીકળી પડે છે; કચ્છ હાલાર, મુંબઈ, મલબાર ગુજરાત,
કાઠિયાવાડ, અને સિંધ વગેરે દેશાવરોમાં ફરે છે. ત્યાં પ્રત્યેક ગામમાં પધરામણી
કરાવવા તજવીજ કરવામાં આવે છે. તરેહવાર ખરડા કરીને લોકો પાસેથી
નાણાં એકાવવા માંડે છે. મોટા મોટા વૈષ્ણવોને બીંડા-પ્રસાદ આપી, ખુશ-
મદ કરીને તેઓને હાથમાં રાખે છે. પછી તે લોકો બીજા નાના નાના માણ-
સોને પધરામણી, ચરણ ધરાવવા, અને ખરડામાં ભરવા ફરજ પાડે છે. એ
પ્રમાણે અનેક તરેહથી નાણાં હરે છે. વળી ખાનગીમાં સ્ત્રીઓ પાસેથી પણ
લે છે. એ બાબત વૈષ્ણવ સેવકોને પૂછવામાં આવે કે મહારાજ પરદેશમાં શું
કરવા જાય છે? ઉત્તર મળશે કે પોતાની કેટલીક દૈવી સૃષ્ટિ પરદેશમાં હોય
તેનો ઉદ્ધાર કરવા. તેમ તે તે વૈષ્ણવ મૂંગાઓને પૂછો, તો પણ કહે જે
અહા! અમારા શ્રી મહા પ્રભુજીનાં બાળકો કેવા દયાળુ છે કે ક્યાં ક્યાં આવીને
અમારી શુદ્ધિ લઈ અમને દરશન આપે છે ને અમારો ઉદ્ધાર કરે છે. પરંતુ
બિચારા ભોળા સમજતા નથી કે એ તો પંચોપાખ્યાનમાં બગલાએ જેમ
માછલાંઓનો ઉદ્ધાર કર્યો હતો તેમ છે, તે આમ કે :—

એક બગલો બુઢો થયો, તેનામાં માછલાં પકડવાની શક્તિ નહીં, તેથી
એક તળાવ ઉપર ગયો. તે કીનારા ઉપર તપસીનો વેશ લઇને બેઠો. ધીરે
ધીરે માછલાં પાસે જવા લાગ્યાં તો પણ તે કાંઈ હીલે ચાલે નહીં. થોડીક
વારે માછલાંએ પૂછ્યું મામા આજ ઉદાસ કેમ છો? તે કહે હું શસ્ત્ર બંધ્યો

હું, તેથી મેં હિંસા કરવી તો મૂકી દીધી છે. માટે તમને અડકતો નથી, પણ ઉદાસ એટલા માટે હું કે તમારા દેશમાં દુકાળ પડ્યો છે તેથી આ તળાવ ઉનાળામાં સૂકાઈ જશે ને તમે બધા મરી જશો. તમારો જીવ બચે એવો ઉપાય થાય તો હું બહુ રાજ થાઈ. શાસ્ત્રમાં લખ્યું છે કે પરોપકાર તથા જીવ બચાવવામાં બહુ પુન્ય છે. ત્યારે મા મા! અમારો જીવ બચવાનો ઉપાય શો? તમારો જીવ બચાવવાનો ઉપાય તો મારી ગાસે આ છે. અહીંથી ચાર પાંચ ગાઉ ઉપર એક સરોવર છે, જેમાં અખૂટ પાણી છે, તેમાં તમને પોહિંચાડી આવું તો તમારો જીવ બચે? પણ તમે મારો વિશ્વાસ ન કરો તેથી હું બહુ ઉદાસ છું, આવાં તેનાં સાધુત્વથી ભોળાવાઈ કહ્યું કે અમને પોહિંચાડો. તે કહે હું ખુદ્દો છઉં તેથી દરરોજ ત્રણ ચાર પોંચશે. પછી તે લઈ જવા લાગ્યો, અને થોડેક છેટે જઈ એક શિલા ઉપર માછલાંને નાખી ખાઈ ગયો. આમ જ્યારે જ્યારે ભૂખ લાગે ત્યારે જતો ને કહે તો કે “ પેલાને ત્યાં મૂકી આવ્યો ” વળી બીજા આવે તેને પણ એમજ લઈ જઈ ખાઈ જતો. થોડા દહાડા પછી એક કાચબાએ વિચાર્યું કે આ માં કાંઈ તરકટ તો નહીં હોય? પછી પોતે જવા તૈયાર થયો. ખાતાને કાચબાએ કહ્યું કે આજ તો હું આવું છું. તે કહે ઠીક છે. પછી પોતાની પીઠ ઉપર બેસાડ્યો. કાચબાએ તો છેટથી માછલાંના હાડકાંના ઢગ શિલા આગળ જોતાંજ કાચબાએ પૂછ્યું કે મામા આ શું છે? બગલો કહે એ તો માછલાંનાં હાડકાં છે. તું પણ પરમેશ્વરને સંભારજે તારા હાલ પણ એજ છે. કાચબો કહે એમ કે? પછી પીઠ ઉપર તો બેઠોજ હતો એટલે લાગ જોઈ ગરદનમાં બચકું ભરી કાચબાએ બગલાના બે કટકા કરી નાખ્યા. તેથી બગલો પ્રાણમુક્ત થઈ ગયો. આમ આ આપણા શ્રી મહા પ્રભુજી પૂર્ણ પુરુષોત્તમજીના બાળકોનો કેમ નહીં હોય? ઉદ્ધાર કરવાનો પ્રકાર પણ બગલા જેવો, પરંતુ અફસોસ! ઘણાં વરસો થયા છતાં કોઈ કાચબો મળ્યો નથી!

વળી હાલના ઘણાં ખરા મહારાજો પોતપોતામાં કોરટ વગેરેમાં લડીને સેવકો પાસેથી લીધેલો પૈસો નાશ કરે છે, શ્રીનાથજીમાં થઈ ગયલા ટીકાતે જોકુળવાળાં ચદ્રાવળી વહુજી ઉપર ફરીઆદ કરી, તેમાં છેક વીલાયત સૂધી લાજ્યા ને લાખો રૂપિયા ખરચ થઈ ગયો. અમદાવાદવાળા એક બીજા મહારાજ

સાથે ધણા દહાડા લખ્યા હતા. માંડવીમાં એક મણીલાલ મહારાજ ઉપર તેના છોકરાના છોકરાએ ફરીઆદ કરેલી. પાનાલાલ તથા છોટાજીની વહુજી લડી મૂંઝાં. મુંજામમાં પણ જીવણજીને તથા ગોપકેશજીને મારામારી ચાલેલી; યદુનાથજી વગેરે ચીમનજીની તરફ થવાથી જીવણજીએ તેઓની સાથે સારી પેઠે ટંટો ચલાવી સાંભળ્યા પ્રમાણે એક બીજાથી વેહેવાર બંધ કરીને તડાં કરી બેઠા હતા એક વૃજપાલજીના છોકરા વૃજનાથજી ઉપર હમણા થોડા વરશ ઉપર તેની બેહેને કોરટમાં ફરિયાદી કરી હતી. આમ ધણા ખરા લડી મરવામાં પોતાનો વખત કાઢી નાખે છે. હવે એ બાબત બાવિક વૈષ્ણવો પોતાના મનમાં સમજે છે તથા કોઈ પૂછે તેને કહે છે કે એતો જીવેને મોહ પમાડવા સાર લહે છે. કાં કે આમ તો જીવો પરમેશ્વર જાણીને એમને બાઝી પડે. તે સાર એ જીવો જેવી કીડા કરે એટલે કોઈ જીવ ઓળખે નહીં કે એ કેવાં સ્વરૂપ અને કોણુ છે? પણ એમના દૈવી જીવો છે તેઓએ એમાં ભિન્ન ભાવ તથા અભેદ બુદ્ધિ રાખવી. નહીં તો ગોલોક દૂર્લભ થઈ પડે છે.

મહારાજે જેમ પોતાના સેવકોને મરજાદ લેવાનું શીખવે છે, તેમાં પોતે કાંઈપણ કરતા નથી, એટલુંજ નહીં, પણ પોતાના રસોઈયા હોય છે તેઓને પણ તે વાતની જરૂર રહેતી નથી. એમના મુખીયાને ભીતરીયા ન્યાતમાં જમવા જાય છે અને તેના હાથની રસોઈ હવેલીમાં મરજાદી ખાય છે. એ કેવું ને કેટલું અજાયબ જેવું છે. મુખીઆ ને ભીતરીઆઓ હવેલીમાં ગમે તેવા મરજાદીને ખવાડે, તો તે લોકો ખાય પણ એનાં ઘરમાં જો કદી તેજ માણસ કાંઈ રાંધે તો હલકામાં હલકો મરજાદી હોય તેપણ કદી ખાય નહીં. વળી કદી મહારાજ હુકમ આપે જે અમુકના હાથનું ખાજે, તો તે ખુશીથી ખાય છે. આ કેવી બેહુમી વાત છે! કે તેજ માણસના હાથનું એક જગામાં ખાવું ને બીજી જગામાં ન ખાવું! એનો ઉત્તર યુક્તિ કે પ્રમાણપૂર્વક તો દેવાય નહીં ત્યારે કહેશે કે “બડે કહે સો કીજીયે, કરે સો કરિયે નાંહી” આવી દેખીતી બેવકુફી ભરેલી વાતોમાં વૈષ્ણવોને કાંઈ પ્રશ્ન મનમાં ઉઠતો નથી એ કેવી બુદ્ધિ?

કેટલાએક મહારાજો છપ્પન ભોગ નામના ધન ધુતવાના ઢોંગને નામે ધન ધૂતી લે છે! કોઈ એમ સમજે કે એતો ઠાકોરજીને લાડ લડાવે છે. જો

ઠાકોરજીને લાડ લડાવવાં હોય, તે કોઇ ધરના ખૂણામાં એથી પણ વધારે લાડ લડાવે તો કોણ ના પાડે છે? પણ ઠાકોરજીનો ભાવ એ લોકોને ક્યાં છે? અહીં તો કેવળ ટકા લેવા છે, જે એમ ન હોય તો દેશ દેશાવર કાગળો શું કરવા લખે કે અહીં છપ્પન ભોગ છે માટે તમે આવજો. કોઇ વૈષ્ણવ એમ ધારે કે એ તો વૈષ્ણવો ઉપર અનુગ્રહ કરીને તેઓને દર્શન કરાવવા તેડે છે! પણ જે તે વૈષ્ણવોને ઠાકોરજીના દર્શન કરાવવાં હોય તો તે તો જ્ઞથુક બિરાજેલા હોય છે. વળી જે માલ મૂળ મીઠાઇ વગેરેનાં દર્શન કરાવવાં હોય તો તે દર્શન તો કંદોઈને હાટે પણ થાય છે! પણ અહીં દરશણ કરવા કે કરાવવાની વાતજ ક્યાં છે? અહિં તો મેજો જમાવીને અનેક તરેહના ખરડા કરવા ભેટો લેવી લાગા બેસાડવા અને પ્રસાદ વગેરે વેચી પૈસા એકઠા કરવાનોજ હેતુ છે!! એ પણ તમારા ઉપર અનુગ્રહ હશે નહીં?

મહારાજેને પરણવાની પીડા અસલથીજ ચાલી આવે છે. તેઓમાં થોડા ઘણા ભટકા મળ્યા છે. તે શિવાય તેમની કોઇ મોટી જાતિ નથી. હવે ભટકાઓની છોકરી મામાની દીકરી હોય તેને પરણી લેવામાં કશો દોષ સમજવામાં આવતો નથી, પરંતુ તેવી પણ કોઇ જકાત ન હોય ત્યારે તો પછી તૈલંગ દેશમાં જાય છે. ત્યાંથી સારી પેઠે પૈસા આપીને છોકરી વેચાતી લઇ આવે છે અને પછી કોઇ બીજા ગામમાં જઈ પરણી લે છે. કોઇ કોઇ મહારાજ તે દેશમાં જવા અશક્ત હોય તો કોઇ માણસને મોકલે છે અથવા કાગળ પત્રોથી કામ લે છે. તેમ થવાથી કોઈ વખત દગો પણ થાય છે. અમારા જાણવામાં આવ્યું છે કે, એક મુંબઈમાં થોડા વરસ ઉપર ગોકુળ ઓછવજી મહારાજને સ્ત્રી કરવાની ગરજ પડી. તેથી જીવણજીની સલાહથી એક ભટાને મોકલ્યો. પછી તે ભટો જૂલથી કે જ્યાંથી એક મોચણની છોકરી લઇ આવ્યો. તો બધી પરણવાની ચાલી. ભાંવખજે તે મંડપ વગેરે બંધાયા, પરણવાના ત્રણ ચાર દિવસ બાકી હતા એટલામાં ગોકુળ ઓછવજીને કોઇએ આ એતાવ્યું, આથી લગનમાં વિધન આવી પડ્યું. રૂપિયા પણ દશ બાર હજાર તે લોકોએ ઠગી લીધેલા તેણે જીવણજી મહારાજને ધમકી આપી સમન કઢાવવા તૈયારી કરી. પણ જીવણજીએ કાંઈક આપીને તેની સાથે પતાવી નાખ્યું. એવીજ રીતે જીજ્ઞાસુ મહારાજ સાથે પણ થયેલું, તેની ખખર પણ એમજ થોડા મુ-

દત રહેતાં પડી. તે મહારાજ પૈસા ગમાવી બેસી રહ્યા. એ પછી વૃજર-
તનજી મહારાજે વિવાહ કર્યો, તેના ખરચનો વેરો ગામના વૈષ્ણવો ઉપર
નાખ્યો હતો. તેના કમકમાટ ભરેલા હેવાલ મુ'બઈસમાચાર વગેરે પત્રોમાં
છપાયા હતા. એવી રીતે કમકમાટ ઉપજવનારા કર ધણે ઠેકાણે મહારાજે
વૈષ્ણવો ઉપર નાખે છે. તે ન્યાતના શેઠીયાઓની બીકે ગરીબ માણસો બિ-
ચારા મૂંગે મોઢે સજ્જા જાય છે. એ પ્રમાણે બીજે પણ ધણે ઠેકાણે વિહા-
હની બાબતમાં ધન ધૂતી લેવાય છે.

મહારાજની દરરોજની કૌડા.

મહારાજે સવારના પોહોરમાં ચાર પાંચ વાગે ઉઠે છે. પણ શીયા-
ળામાં ત્રણેક વાગે ઉઠતા હશે. હવે ઉઠી બેસે તે વખતે કેટલીએક સ્ત્રીઓને
દર્શન કરવાનો નિયમ હોય છે. તેઓ એવી રાતની વખતે જુવાન છતાં,
એકલીજ, ગામનો ઘણોક ભાગ વટાવીને ત્યાં આવે છે. વળી કેટલીએક સ્ત્રી-
ઓને વખતે ટીલીનો નિયમ હોય છે. (ટીલી એટલે મહારાજના કપાલમાં
જરા ચાંદસો ઠાવવો) અને તેની સારી રીતે બેટ મૂકવી પડે છે. તે વખતે
સ્ત્રીપુરુષો સારી રીતે દર્શન કરીને મહારાજના ચરણ સ્પર્શ કરે છે. એ દર્શ-
નને ફલાણા મહારાજનાં જાગવાનાં દર્શન થાય છે કરીને કહે છે. તે સંડાસમાં
જાય છે. ત્યારે વૈષ્ણવો કહે કે મહારાજ છીવે પધાર્યા છે. (એ લોકો ગોસાં-
ધના બાળક તેથી એ શબ્દ વપરાય છે !)

ખરચુ જાય એટલામાં બહાર ઘણા વૈષ્ણવો દર્શનના તરસ્યા થઇ એકઠા
થાય છે. તે સંડાસમાંથી બહાર નીકળે કે લોકો દર્શન કરવા માંડે ને હાથ
ધોઇ ઉભા રહ્યા કે વળી ચરણસ્પર્શ કરવા માંડે છે. તે પછી મહારાજ દાતણ
કરે છે. દાતણ કરતાં દાતણની ચીરો જે થાય છે તે બેટ મૂકનાર ચ. ના જેમાં
એવી આશા હોય કે આ સારી સેવકી છે તે. અને તે આપે છે!
જેને મળે તે વૈષ્ણવ પોતાનાં ઘરમાં કોઈ પવિત્ર જગામાં રાખે છે. પછી
નાહી ધોઇને તેને આંખ કપાળ, માથાં વગેરેને લગાડે છે. એ દર્શનના વખ-
તને છીવેનાં દર્શન થયાં એમ કહે છે.

હવે મહારાજ નાહવા માંડે છે, તેને નાહાવાનાં દર્શન કહે છે. કોઇ
કોઇ તો નાહાવામાં ઘણા વખત કાઢે છે. અગાઉ એક કાશીવાળા રણુછોડજી

મહારાજ હતા તે આસરે ૧૦૦ ધડા પાણી એ નહાતા હતા. વળી નહાતાં નહાતાં પોતીયું ઊંચું કરીને બધા વૈષ્ણવોના દેખતાં પિશાબ કરતા હતા એમ સાંભળ્યું છે. નાહીને ધોતીયું પેહેરવાનું હોય તે હાથમાં લેતા પછી તેને કંમરે વીટાળીને નીચેથી ફાંસિયું કાઢી લેતા. એમ પણ કેહવાય છે એટલે તે આખા નાગા દેખાતા. તે પોતાનો નીચેનો બધો ભાગ લુવાઈ રહે ત્યાં સૂંધી સાફ નાગા દેખાવ દેતા હતા. એવી વખતે સ્ત્રી વૈષ્ણવો હોય તે કહેશે કે કેવી અલૌકિક જાંખી દર્શને “વાહાલો” સુખ દે છે. જ્યારે માંડ-વીમાં એક વખત એ મહારાજ તળાવડી ઉપર રહેલા ત્યાં દર્શન કરવા અમે ગયા હતા. આ વખતે અમે પૂર્ણ વૈષ્ણવ હતા. એક વખતે મહારાજ ધોતીયું પેટ ઉપર વીટાળી નાગા થયા. મારી સાથે મારા બે ત્રણ મિત્રો હતા તેઓને બહુ-જ હસવું આવ્યું તેથી તેઓ બાહાર નાશી ગયા, અને ત્યાં જઈ ખૂબ હસ્યા ને અમે તો ત્યાં ઉભા હતા. એ વખતે કેટલીએક ભાવિક સેવકીઓ બોલી કે “વાહવારે વહાલો કેવાં સુખ દેખાડે છે?” ત્યારે એક મોઢ વાણિયાણી બોલી કે, “રાંડો! નાગા થયા એમાં શું સુખ દેખાડ્યું?” એમ કહી ચાલતી થઈ. તેને બીજી વૈષ્ણવસ્ત્રીઓએ હસી કાઢીને કહ્યું કે એ બિચારી એ વાતમાં શું સમજે? એ તો આસુરી જીવ છે. “એવી સમજણ વૈષ્ણવોમાં છે. નાહીને મહારાજ પોતાને ઠેકાણેથી ખસ્યા કે તેનું પોતીયું કાઢી ભાવિક સેવક ઉપાડી લે છે. તેનું જોઈ ધણાક ભાવકી સેવકો તેનું પાણી લેવા દોડે છે તે પોતિયાં ઉપર ધણા દૂરી પડે છે. તે એક માણસ નીચોવે છે ને બીજા લોકો પોતાની હથેળીમાં બોમ્બો કરી ઝીલી લે છે. તે પાણી તે લોકો ધણા ભાવથી પી જાય છે. અરેરે! કેટલો અંધકાર કે નીચમાં નીચ અને અપવિત્રમાં અપવિત્ર જગા ઉપર જે પોતીયું પેહેરેલું તેનું પાણી મોંમાં નાખી પી જવું!!! એ લોકોની બુદ્ધિ તે શું જાણિયે કે કેવી હશે?!

નાહી રહી મહારાજ તિલક કરવા બેસે છે, ત્યાં લોકોને કહે છે જે મહારાજ સંધ્યા વંદન કરે છે, અને વૈષ્ણવો એક બીજાને કહે છે કે અમુક મહારાજના તિલકનાં દર્શન થાય છે. એ વખતે તેઓ સંધ્યાવંદન વગેરે કરે છે, કેટલાએક લોકો આવે જાય છે, તેની સાથે સારી રીતે વાતો કરે છે. સ્ત્રીઓ દર્શન કરવા આવે છે તેને કેટલાક આંખોથી ઇશારતો કરે છે. એ કસ્યા પછી

તેઓ ઠાકાર મંદિરમાં પેસે છે. ત્યાં કાંઈ કરવાનું હોય તો કરે છે. એ વખતે કોઈક દહાડે બ્રહ્મ સંબંધ લેવા પણ કેટલાએક આવે છે. તેઓને ઉપર વૈષ્ણવોની બાબતમાં લખ્યા મુજબ બ્રહ્મ સંબંધ અથવા સમર્પણ આપે છે.

સંધ્યાવંદન કરી રહ્યા પછી જે પાણી વધે છે તે કોઈ માણસ આ-
જરી હોય તેનો રોગ મટવા સારું પીવા આપે છે, ધણી વૈષ્ણવો એને પ્રસાદી,
અમત્કારી તથા આશિર્વાદનું પાણી સમજે છે. હવે વિષ્ણુએ ચાણાક્ય રાજાને
બોધ કરેલો છે તેમાં કહ્યું છે કે :—

પાદશેષં પીતશેષં । સંધ્યાશેષં તથૈવચ ॥

શ્વાનમૂત્ર સમંતોયં । પીત્વા ચાંદ્રાયણં ચરેત્ ॥ ૧ ॥

અર્થ—પગ ધોતાં વધેલું પાણી. પીતાં વધેલું પાણી. અને તેમજ સંધ્યા
કરતાં વધેલું પાણી એ ત્રણે પાણી કૂતરાનાં મૂતર જેવાં છે. તે જે કોઈ પીએ
તેણે ચાંદ્રાયણવૃત્ત કરવું, ખરું છે જ્ઞાઓ. પગ ધોતાં વધેલાં પાણીમાં પગમાંથી
ધોતાં ઉડતી ધૂળ, ખરાબ ગંધવાળી ચીજ હોય તેનાં પરમાણુ અથવા પગર-
ખાંવાળો પગ હોય તેની દુર્ગંધ, વધેલાં પાણીમાં આવે તે સારું ન પીવું. પીતાં
વધેલાં પાણીમાં કોઈનાં મોંમાં રોગ હોય અથવા દુર્ગંધ મારતું હોય તો તે આવે,
સંધ્યાનું પાણી ઘડી ઘડી ચુંથાયલું હોય તે ખરેખર કૂતરાનાં મૂતર જેવું.
થયું. પણ અરે ! આતો તેથી પણ નીચ નાહેલું જે પગનું ધોયલું મેલું
પાણી. ઝોગાર ખાઈને આપવો એ પીધેલા જેવું; ને સંધ્યાનું હાથ વગેરેના
મેલ ચહેલું તે પાણી પણ નીચ થયું. તેવાં દુષ્ટ, અપવિત્ર અને બ્રહ્મ થાય
એવાં પાણી શિષ્યોને પાય છે. બલા કદી શિષ્યો તો બિચારા અન્નણુપણુ
પામે છે, પણ આ લોકો તેઓને જાણી જોઈ તથા શાસ્ત્રમાં શું લખ્યું છે તે
સમજવા છતાં પાય છે. અરે ! બોળા વૈષ્ણવો ! કૂતરાનાં મૂતરથી પણ
નીચું અને પોતીયાનું પાણી કે જે કૂતરાની વિષ્ટા જેવું હોય છે તે તમને પાય
છે, તો એ લોકો તો જાણી જોઈને તમને બ્રહ્મ કરે છે. કારણ કે તમે બ્રહ્મ
યઈ જાઓ તો ફરી એ લોકો સામું મોં ઉચું કરી ન શકો. પણ તમને એવી
બેવકુફી કેમ સૂઝી છે કે સમજ્યા વગર ન કરવાનાં કામ કર્યા જાઓ છો.

એ પછી મહારાજ રાજભોગ વગેરેની આરતી કરવા ઉઠે છે ત્યાં મંદિરમાં આરતી કરી ફેટલીએકવાર ઉભા રહે છે. તે વખત જે બરાબર ચિકિત્સા જોશે તેને ખબર પડશે કે તેઓમાનાં ફેટલાકની દૃષ્ટિ મૂર્તિ વિગેરેની સામી નહીં પણ દરોન કરવા આવનારી તરણ સ્ત્રીઓમાં લાગી હોય છે. સાક્ષાત્ કામદેવના છોકરા ન જોયા હોય તો તેવા મહારાજને જોઈ લેજો. મંદિરમાં જેને બગવાન મને તેની સામાં ઉભાં ઉભાં પણ એઓની દૃષ્ટિ કામદેવની સેના તરફ દોડે. એ હાકારજીની આરતી થઈ કે જાજનની તૈયારી થાય છે. પછી તેઓ ભોજન કરે છે. ભોજન કરે તે ખાનગી જગામાં કરે છે. તે વખતે કોઈ સેવકને જોવા દે નહીં. કદી કોઈ જોઈ જાય તો તે પાતળ છુવાઈ જાય છે. જમી ઉઠ્યા પછી બીડી આરોગી ખાનગી ચોરડામાં જાય છે, જે પાતળ ઉપર જમ્યા હોય તેમાં વધેલું એકું લેવા ભાવિક સેવકો ઉભા હોય છે. જેમ કોઈને ત્યાં જમણુવાર હોય ને તેઓની શેરી બાહાર દેડ, મેઘવાર, માહાડ, વાધરી વગેરે લોકો એઠી પતરાવળીઓ લેવા ઉમેલા હોય છે તેવો દેખાવ થાય છે. પછી થોડી થોડી ધણિકા મળે છે તે સેવકો રાંકની પેઠે તરત પોતાના મોંમાં મૂકે છે. અને બહુ ખુશીની સાથે જાણે છે કે આજે આપણાં બહુ બાગ્ય ઉદય થયાં. હવે મનુમાં જુઓ. એવિને સાદુ લખ્યું છે કે,

નોચ્છિષ્ટં કસ્યચિદ્દયાન્નાદ્યાચ્ચૈવ તથાન્તરા ।

નૈવૈવાસશનં કુર્યાન્નવોચ્છિષ્ટઃ કંચિદ્ વ્રજેત્ ॥

એવું છતાં એ લોકો જાણી જોઈને સેવકોને એકું ખવાડે છે. મતલબ કે સેવકો સારી રીતે વટલ્યા હોય તો પછી અમે અમારે મોઢે કહિયે કે અમે પતિત છીએ તોપણ તેઓ અમારો ત્યાગ ન કરી શકે. કેમકે તેઓ ધણી વાર બ્રહ્મ થઈ ચૂકેલાં હોય તેથી તેઓ જાણે કે જો ત્યાગ કરશું તો ઊલટી રેવડી થશે ને કોઈ સારું માણસ સાંભળશે તો કહશે કે પતિતથી પણ નીચ એવા તમે છો. તે સારું કાંઈ બોલે નહીં. પણ ઉલટા બીજને ફસાવવા અથવા પોતાનો પંથ વધારવા તજવીજ કરે. તેઓ સ્મૃતિ વગેરેની પણ કાંઈ દરકાર કરતા નથી. પણ બિચારા અબણ સેવકો તેવું કરી ખરેખર નફાના અધિકારી થાય છે એટલુંજ નહીં પણ નકટાના પંથ જેવું થઈ પડ્યું છે.

એક લુચ્ચો માણસ સરકારી ગુનામાં આવ્યો તેથી તેનું નાક કાપી નાખવામાં આવ્યું, તે નાક વગરનો થયાર્થી પોતાનું ગામ મૂકી બીજો ગામ ગયો ત્યાં એક ઢાંગ લઘ બેઠો કે હું પરમેશ્વરનાં સાક્ષાત્ દર્શન કરાવું છું. કોઈ કરવાને તૈયાર થાય એટલે તેની પાસેથી કાંઈ બેઠ મૂકાવે અને કહે કે તારું નાક કપાવી નાખે તો દેખાય. ઈશ્વરના સાક્ષાત્ દર્શનની લાલચે તે બિચારો ભોળવાઈને નાક કપાવી નાખે. નકટો ગુરૂ તેના કાનમાં મંત્રોપદેશ કરે જે “ભગવાન તો સ્વપ્નામાં દેખાશે પણ હવે તું કોઈને કહીશ જે દેખાતો નથી તો તું નકટો કેહેવાશે ને તારી કળેતી થશે. માટે નાચ ! કૂઠ ! અને કહે જે, પરમેશ્વરનાં દર્શન થાય છે” આ સાંભળી તે નાચવા મંડે ને આનંદમાં જાણે આવ્યો હોય એવો તાલ કરે; એવી રીતે કરવાથી ઘણા લોકો નકટા થયા. પહેલો નકટો આ પંથનો ગુરૂ થયો. તેઓને ઉપજ પણ સારી થવા લાગી ને અજ્ઞાનીઓમાં આખર પણ વધી. એમ કરતાં કરતાં એક ગામનો રાજા નકટો થાવા તૈયાર થયો. તેણે આ ગુરૂ મહારાજને વિનંતી કરી કે મને પરમેશ્વરનાં દર્શન કરાવો. રાજાએ પરમેશ્વરના દર્શન કરવા નાક કપાવા સારું એક દહાડો નીમ્યો. આ રાજાનો એક જૂનો અને ખુદ્દો પ્રધાનજી ઘણો ડાહ્યો અને વિચારવાનું હતો, તેણે એ વાત સાંભળી. તે વિચાર કરવા લાગ્યો કે નાક કાપે ઈશ્વરનાં દર્શન થતાં હોય તો અસલ ઘણા નકટા થઈ ગયા છે, તેઓને થાત માટે આમાં કાંઈ ઠગાઈ છે. પછી તે પ્રધાન રાજાપાસે ગયો અને પૂછ્યું કે સાહેબ ! મેં આ વાત સાંભળી તેનું કેમ ? રાજાએ કહ્યું કે, હા ખરી વાત છે. પ્રધાન કહે સાહેબ, એ વાત ઉપર બૂલશો માં એમાં ઠગાઈ છે. એમ કહી દુનિયાની કેટલીએક રીત સમજાવી; તો પણ રાજાને એ વાતપર વિશ્વાસ આવ્યો નહીં, સારે પ્રધાને રાજાને કહ્યું કે મહારાજ ! તમે નાક કપાવો તે પહેલાં એકવાર આપણે ખાત્રી કરીએ, એ જુઓ. હું તો હવે ખુદ્દો થયો ને તમારું નીમક પણ ધણું ખાધું છે, માટે હું પહેલાં નાક કપાવું છું. ને મને દર્શન થાય તો તમે પણ કપાવજો; ને ન થાય તો દુષ્ટને દંડ દેજો. પછી પેલો ઠેરવેલો રોજ આવ્યો. આ સમયે ખુદ્દો પ્રધાન પણ હાજર, હતો. તે બધાઓની અગાડી થઈ નકટા ગુરૂ આગળ નાક કપાવવા બેઠો ! નકટા ગુરૂએ હજામને હુકમ કયો કે તેણે તરત નાક કાપી નાખ્યું. પ્રધાન બોલ્યો જે મને

તો કાંઈ દેખાતું નથી ! નકટો કહે જે હું ગુરુમંત્ર કાનમાં દઉં તે પછી દેખાશે ! પછી નકટો ગુરુએ બીજાઓની માફક એને પણ કાનમાં બોધ દીધો. પ્રધાને રાજાને કહ્યું કે સાહેબ આ તો કહે છે કે “ નહીં દેખાય તો પણ કહે કે દેખાય; નહીં તો રાજા કપાવશે નહીં.” તે સાંભળતાંજ રાજાને રીશ ચઢી એટલે સિપાઈઓને હુકમ કર્યો કે એને બાંધી મારો. ખૂબ માર પડવા માંડ્યો એટલે નકટો બૂમો પાડવા મંડી ગયો, ને રાજાને કાજાવાલા કરી કેલેવા લાગ્યો કે મને છોડાવો. રાજાએ કહ્યું કે એ વાત બધી વિસ્તારપૂર્વક મને કહે તો છોડું. પછી લાચારીએ તેણે બધી ખરેખરી હકીકત કહી સંભળાવી. તે સાંભળી રાજા પ્રધાન ઉપર ખુશ થયો. તેનો મોટો ઉપકાર માન્યો ને તેને મલમપટા કરી ઘેર મોકલ્યો. પછી પેલા નકટાને દેહાંતદંડની શિક્ષા કરીને તેના શિષ્યો પણ એ નકટાનો પંથ વધારતા અટકે તે સારૂ દેશોદેશ થાલી પીટાવી કે એ નકટાઓ આવે પ્રકારે ઠગાઈ કરી લોકોને નકટા કરે છે.

એ પ્રમાણે થવાથી હજારો માણસો નકટાં થતાં બન્યાં એજ પ્રમાણે બિચારા ફેટલાક વૈષ્ણવો પણ ઢેડ વાધરી જેવા કામ કરી નીચ બને છે, એ નકટાઓ કરતાં પણ ખરાબ છે. વળી નકટાઓ તો સમજીને કરતા હતા, ને જાગી જોઈને લોકોને ફસાવતા હતા ને આ તો અણસમજ્યા કૂદી પડે છે. હવે ઇશ્વરને એ પ્રાર્થના છે કે ઉપર કહેલા પરોપકારી પ્રધાન જેવો કોઈ મહાત્મા પુરુષ પૃથ્વી ઉપર પેદા કરે કે જેથી હજારો માણસ શરમ ભરેલી જીંદગી ભોગવતાં અટકે.

મધ્યાન કાળે મહારાજાઓ થોડીવાર ઉઘે છે. તે પછી જાગીને ત્યાં ખાનગી ઓરડામાં જઈ બેસે છે. ત્યાં ઘણા ખરાબો પારો કામદેવની સેનાનું હસ્તકર આવવા માંડે છે. એ વખત એવો હોય છે કે વૈષ્ણવો ઘણા ખરા પોતાના ધંધા ઉપર જાય છે. પણ વૈષ્ણવની સ્ત્રીઓ હવેલીમાં જાય તેમાં કાંઈ વૈષ્ણવો એમ જાણતા નથી. તેથી સ્ત્રીઓ નિર્ભયપણે મહારાજાની હવેલીમાં જાય છે, એ વખતે મૂર્તિઓનો કાંઈ પણ દર્શન થતાં નથી, તેથી કોઈ વૈષ્ણવ હવેલીમાં જતો નથી. પછી સ્ત્રીઓ નિઃશંકપણે તે વખતે હવેલીમાં અને એવા મહારાજાના ખાનગી ઓરડામાં પ્રવેશ કરી પાપી કામો કરવા મેલ્લ થાય છે.

એ ઠેકાણે ધણું નિર્લજ્જ કામો થાય છે, કે જે જાહેરમાં બોલવાં અથવા લખવાં એ શરમ જેવી વાત ગણાય. પરંતુ જ્યાં કોઇનું વર્ણન લખવા બેઠા ત્યાં શરમ રાખિયે તો ખરું રૂપ તેનું દેખાય નહીં. તે સારું સદ્ગૃહસ્થો પાસેથી ક્ષમા માગી એવાઓની લીલા થોડીક વર્ણવિયે છિયે.

હવે ત્યાં આવનારી ધર્મોવ સ્ત્રીઓમાં કેટલીએક આરોગાવવા આવે છે ! તેઓ સાકર, દૂધ અથવા ખરશી પેંડા જેવી દૂધની સામગ્રી જોડે લેતી આવે છે ! પછી તે વસ્તુ અથવા વસ્તુઓ પોતાને હાથે મહારાજને આરોગાવે છે, કંઈક ભેટ મૂકે છે ! અને હાસ્યવિનોદ કરીનેજ વિદાય થાય છે ! આમ કરનારને ભેટ થોડી મૂકવી પડે છે એટલે ૧-૨ રૂપીયા સૂચી હોય તો ચાલે ! કેટલીએક રસીક રાસકીડા કરવાની ઇચ્છાવાળી હોય છે તેમાં જેની શક્તિ થોડી એટલે બે ત્રણ રૂપીયા ધરવાની હોય તેને નગ્ન કરીને ફક્ત છોટીજ બ્રહ્મ મહારાજ જોય ! તેથી કાંઈ વધારે ભેટ મૂકે તેને નાગી કરી આલિંગન કરે ! તેથી કંઈક વધારે ભેટ મૂકનારી હોય તેને નગ્ન કરી આલિંગન તથા સુંબન કરે ! તેથી કાંઈક વધારે ભેટ મૂકે તેને નગ્ન, આલિંગન, સુંબન તથા કુચમર્દન કરે ! એથી વધારે ભેટ મૂકનારની સાથે ઉપલી કીડાઓ કરતાં કિંચિત રાસકીડા કરે અને તેથી પણ વધારે જે મનમાનતી ભેટ મૂકે તેની સાથે સંપૂર્ણ રાસકીડા કરે છે ! તેમાં પણ જેવી સ્ત્રી હોય તે પ્રમાણે ભેટ લેવાની ચાલ છે ! એવી લોકવાયકા છે. એટલે જો મહારાજ શ્રીને પોતાને મનપસંદની સ્ત્રી હોય તો કાંઈક થોડી ભેટ પણ ચાલે, ને તેમ ન હોય તો મનમાનતી ભેટ મૂકાવે ! કોઈ ડોસીને ધર્મ બોળાવણાથી એ વાતની ઇચ્છા થાય તો તેની પાસેથી શેંકડો રૂપીયા લે છે ! દાત્યાદિ ઈત્યાદિ રીતે નીચ કમો એ સમયમાં કેટલાક વ્યભિચારી ધર્મ બ્રહ્મ મહારાજને કરતા હોય એવું સંભળાય છે તેની આપણામાં નીતિ જાળવવા ખાતર સુચવાંચનારાઓને તપાસ કરવા પ્રયત્ન કરવો, કરીએ છીએ કે જેથી ખરું ખોટું જણાઈ આવે.

આહા ! મૂર્ખ અને અજ્ઞાન પશુ જેવા કેટલાક વૈજ્ઞાનિકોમાં કેટલું અધેર, કેટલી બેવકુશી અને કેટલું હીજડાપણું કે આવી રીતે પોતાની બેન દીકરી વગરેનાં હાત્તલવાલ થતાં કોઈને પણ રીશ ચઢતી નથી. અરે ! એવાઓને તો પોતાથી જેટલું બને એટલું શાસન કરવું અને કરાવવું જોઈએ. તેમાંનું કંઈ નહીં. માત્ર રીશ પણ ચઢતી નથી. અરે ! રીશ પણ બળી પણ તે દુષ્ટો

ઉપર અભાવ પણ આવતો નથી. એટલુંજ નહીં પણ તેવા દુષ્ટોને પરમેશ્વર તરીકે માને છે. કેટલો બુદ્ધિમાં બગાડો !? અફસોસ ! અફસોસ ! અરે ! પણ વળી એક બીજી વાત છે. કોઈ એમ જાણે કે તેઓને ખચ નહીં હોય તો તેમ નથી. આપણા જેવો કોઈ કેહેવાને જાય તો તે લોકો કહે જે આયડીઓ જાય છે કાં ? તે લોકો કાંઈ તેડવા આવે છે ? તો અરે જેવકુદ્દા કોની આયડીઓ જાય છે તમારી કે બીજાની ? વળી તે લોકોએ પોતાની વ્યભિચારી આવથી ભક્તિ કરવા શીખ્યું છે એટલુંજ નહીં. વળી કેટલીએક ફટણી રાંડો પોતાના તાબામાં રાખેલી હોય છે. તેમની મારફતે ભાવ લગડાવી બોલાવી લે છે. વળી ત્યાં પોતે પણ તરેહવાર બોધ આપે છે. તારે શું એવી એવી રીતે જાળો નાંખી મૂકી છે તે બોધાવતા નથી એમ થયું કે ? એ ઉપરાંત પણ પારધી જાળ નાંખી માછલાં પકડે છે તે શું દોષવાન નથી થતો ? તો તે પ્રમાણે એઓજ દુષ્ટ કામ કરે છે તથા કરાવે છે ને કરવાનો બોધ દે છે. માટે પણ જેવા સવાલ શું કરવા ઉત્પન્ન કરે છે ને હીજડા કેમ બને છે ? વળી સમજું વૈષ્ણવ ભાઈઓ કહે કે તમારી પાસે તમારી દાકરીઓ આવીને તેને તમે બાઝી પડો તો શું એમ કહેજો જે એ અમારી પાસે આવી શું કરવા ?

ભાઈઓ હજી પણ એ કરતાં વધારે એ માંહેલા કેટલા કેના અધોર ક્રોધ છે. તે એ કે પોતે વ્યભિચારાદિ કર્મ કરી વૈષ્ણવના સ્ત્રીઓ અથવા પોતાની સેવકીઓને બગાડે છે. એટલુંજ નહીં પણ વળી તેઓને છિનાબ બનાવવાનો બોધ કરે છે. તે એવી રીતે કે તે સ્ત્રીઓ કેટલાક મહારાજાને પૈસા આપે છે તે વખત મહારાજા પૂછે છે કે “યદ પૈસા તું કહાંસે લાઈ ?” ત્યારે તે સ્ત્રી કહે કે મારા ધણી વગેરે પાસેથી મળેલા છે. તો કહેશે કે “યામેં તેરો પુન કહા ભયો ?” હવે તે જંગલી શું સમજે કે મારું પુન્ય તે શું ને બીજાનું શું ? ને આ તે હું પુન્ય કરું છું કે પાપ કરું છું ? એવાં વળી મહારાજા તા તેવા મનથી પરમેશ્વર એટલે પૂછે કે મહારાજા ત્યારે હું કેમ કરું ? પછી મહારાજા કહેશે કે “તેરી કમાણી કરકર લે આવે તો તેરો પુન હોય” પછી કાઈ બાળી હોય તો કહેશે કે મહારાજા હીક ત્યારે હું સુતર કાંતી અથવા ભરત ભરીને મારી કના ગુના પૈસા લઈ આવીશ, તો તેઓ કહેશે કે એમ નહીં. આધારથી છિનાબું કરીને જાઝા પૈસા લઈ આવ તો તને જાઝું પુણ્ય થશે; એવાં બોધ કરે છે એમ સંભળાય છે.

હત્યાદિ વિદ્યા શીખવે. તેથી તે બોળા અને નિર્દોષ અબળાઓ દુષ્ટ કર્મમાં પ્રવૃત્ત થાય છે; અને ત્યાંથી પૈસા લઈ આવી એવા મહારાજને બેટ મૂકીને ત્યાંપણુ દુષ્ટ કર્મમાં વાપરે છે. એવી રીતે અનેક તરેહનો અનીતિઓ સ્ત્રીઓને શીખવે છે. હવે એમ કરવાનો મતલબ તો પાધરીજ દેખાય છે કે ઘણી અથવા બીજો કાઠ તો થોડા પૈસા આપે; વળી તેનો ઘણીવાર હીસાબ પણ પૂછે એમ થાય તો આ લોકોને પૈસો થોડો મળે. જો દુષ્ટ કામમાં પ્રવૃત્ત થાય તો પૈસો પણ સારીપેઠે મળે અને હિસાબ પણ કોઈ પૂછે નહીં. એવાં કારણોથી કેટલાક વૈષ્ણવ લોકોમાં એટલું બધું છિનાળું વધી ગયું છે, કે ઘણેક ઠેકાણે વેશ્યાઓને હઠાવે એવું કામ થઈ ગયલું છે. એનો દાખલો ઘણીક જગાઓમાં પ્રસિદ્ધપણુ દેખાય છે. વરસમાં ઘણાંએક છિનાળાંના કેસ બને છે. હવે કેટલાંક વૈષ્ણવોમાં છિનાળું પેસતાં તે તે સ્ત્રીઓને લગતી બીજી ન્યાતિની સ્ત્રીઓ ઓળખખાળખવાળી હોય તેપણુ બિગડે. એમ થવાથી એ કામ જ્યાં હોય છે ત્યાં અત્યંત છિનાળું વ્યાપી ગયું છે. ને એ મહારાજરૂપી અનીતિવર્ધક રોગ લાગેલો છે.

એ પ્રમાણે જ્યાં મહારાજ હોય ત્યાં એક એક મહારાજપાસે ઘણી સ્ત્રીઓ એવે વખતે એકઠી થાય છે. ને મહારાજની પોતાની ઈચ્છા પૂર્ણ થાય એટલો વ્યભિચાર કરવાનું સાધન મળે છે. એટલું છતાં કેટલાંએક ધરાતા નથી તેઓ વળી વેશ્યાઓ રાખે છે. તે તે રાંડોને ઘેર જાય છે, અથવા પોતાનાં મકાનમાં બીજે વખત બોલાવે છે. મુંબઈ જેવાં શહેરમાં છોટે છોટે બંગલાઓ રાખી તેમાં તેવી તેવી વેશ્યાઓને રાખે છે. અગાઉ એક મુંબઈમાં મહારાજ હતો તે કાળકા દેવીને રસ્તે રહેનાર એક વેશ્યાનાં ઘરમાં ગયા હતા. પછી તે વેશ્યાને આશ્રય આપનાર એક વાણિયો હતો તેને ખબર પડતાં એક દહાડો લાગ જોઈને ગયો. પછી મહારાજ પલંગની નીચે છૂપેલા હતા, તેને મજકુર વાણિયાએ ખૂબ ખાસડેથી પીટ્યા. ત્યાંથી મહારાજ માર ખાઈને નાહાશી છૂટ્યા. વળી મજકુર મહારાજ પાછા એક દહાડો મહાલક્ષ્મીમાં એક બંગાલામાં વેશ્યાને લાં ગયા. ત્યાં એક ખોળે વેપારી તે રાંડનાં ઘરમાં મળ્યો. તેણે મહારાજને પાંચ સાંત તમાચા ખેંચી કાઢ્યા. તેથી માર ખાઈ ચાલી નીકળ્યા. હાલ થોડી મુદતપર એક વૃજનાથજી નામના મહારાજ મુંબઈમાં એક રાંડને લાં ત્રણ દહાડાસૂધી રહી આવ્યા હતા.

તે આર્યમિત્ર વગેરે પત્રોમાં છપાયું હતું. એવા અનેક દાખલા બન્યા છે. તેમાંના માત્ર જેનું નમુના સાર લખ્યા છે.

એ રીતે મહારાજે પ્રસિદ્ધપણે વ્યભિચાર કરે છે એ વાત જગતમાં જાણીતી છે. વળી લાંછળલકેસની વખતે ખુલ્લું પ્રસિદ્ધ થયેલું છે. એટલું છતાં કેટલાએક પોતાના આત્મામાં પણ અંધકાર જોનારા, વેદવ્યાંધ, હૈયાપૂટા અને મંદમતિ વૈષ્ણવો એમ કહે છે કે મહારાજે વ્યભિચાર કરતાજ નથી. એ વાતજ ખોટી છે. એવા અધારીઆ વૈષ્ણવોને ઉપર લખેલી વાતો વખતે ન રહે તો તેવાને ખુદ પુષ્ટી માર્ગનાં પુસ્તક જોવાનું કહિયે છીએ. પુષ્ટિ માર્ગનાં ઘણાં પુસ્તકોમાં લખ્યું છે કે ગુસાંધજીના ભાષ પરદેશ જતા હતા, તેજ વખતે ગુસાંધજીને કહ્યું કે તમારો છોકરો એકાદ અમારી સાથે આપો. ત્યારે ગુસાંધજીએ સાતે છોકરાને પૂછ્યું તો સાતે જણાએ ના કહી. તેથી તેણે શાપ દીધો કે તમને ચાર જાતનાં દુઃખ થશે. તેમાં એક એક “તમે વ્યભિચારી થશો” બીજું એ કે “તમે કરજદાર રહેશો” ત્રીજું એ કે “તમને પરદેશ રખડવું પડશે” ને ચોથું એ કે “તમારી છોકરીઓને તમારે પાળવી પડશે.” હવે એમ લખવાનું તેનું કાગળ લુચ્ચાઇ બરેલું છે, તે એ કે એ લોકોએ તો મૂળ મંડાણથીજ એ દુષ્ટ રિવાજ રાખેલો છે. પણ તે વખતે ઘણો ખાનગી હશે તેથી જાણ્યું કે આગળ જતાં જાહેર પડશે તો તેને થીંગણું દેવું. જાંઘયે તે સારું આ થીંગણું દીધું છે જે અમને શાપ જણા છે. એ થીંગણાંથી સાફ જણાય છે કે તે લોકો સારી પેઠે વ્યભિચારી અગાઉથી ચાલ્યા આવે છે. બીજું કરજનું કહ્યું તે પણ ખરચ મોટા રહેલા, ને ઉપજ થોડી થશે તો તેમ રહેશે. વળી પરદેશ રખડવા વગર ખરચ પૂરો પડશે નહીં એ તો પાધરજ હતું અને છોકરીઓનો તો ભટકાઓ સાથે બંદોબસ્ત એટલે એ વાત પણ લખવી જોઈએ. એ અજાનોને ઝટ સમજાય માટે શાપના આકારમાં બધું દેખડાવ્યું છે. હવે નહીં માનનારા વૈષ્ણવભાઈઓ તમે બીજી વાતો ગમે તેમ માનો પણ તે લોકો દરેક જણુ વ્યભિચારી છે એમ તો એના શાપ ઉપરથી જાણી શકશો. તે છતાં પણ તમે ન જાણો તો ગોપીનાથજી ખોટા કે પુષ્ટિ માર્ગનાં પોયાં ખોટાં કે તમે ખોટા તેનું તોલ તમારે જોઈએ તેમ કરજો.

એ પછી સુમારે ત્રણ ચાર વાગે મહારાજને દીવાન ખાનામાં બેસે છે, ત્યાં વૈષ્ણવો દર્શન કરવા આવે છે તથા સ્ત્રીઓ પણ ધુમ ધોકાર આવ્યાં કરે છે; તેઓ દર્શન તથા ચરણ સ્પર્શ કરે છે. વળી અહીં બેઠાં બેઠાં પણ કોઈ સ્ત્રી સારી આવે છે ને તેના ઉપર મન દોડે છે તો તે જ્યારે ચરણ સ્પર્શ કરે છે ત્યારે કેટલાએક તેનો હાથ દાબે છે એટલે તે સ્ત્રી જાણે છે કે મહારાજ મારા ઉપર આશક થયા છે. વળી તે સમજી ન શકે તો કોઈ સાથે હોય તેની પાસે વાત કરે કે મહારાજે આમ કશું તો પછી તે સમજાવે. હવે મહારાજે એમ જોને કશું તે મહારાજની દાસીને મળે છે, પછી મહારાજને એકાંતમાં કેમ મળવું તેનો જંદોજસ્ત કરીને મહારાજને ખાનગીમાં મળે છે. સાંજની વખતે મહારાજને ઘણા ખરા ખૂબ ભાંગના લોટા ચઢાવે છે. કેટલાએક ખીજી કેફ કરે છે. કેટલાએક તરેહવાર ઔપધીઓ ખાય છે. તે શિવાય પણ નંદમ અને તેમ વધારે વિષય ભોગવાય એવા ઉપચાર કરે છે. મહારાજને આખો દહાડો ઉઘમ એજ કે વધારે વિષય કેમ ભોગવાય, સ્ત્રીઓને કેમ ઠગાય અને વૈષ્ણવો કેમ દખાયા રહે તેની તજવીજ કરવી. સાંજની વખતે સારી રીતે કેફ કરીને ઘણા ખરા ચકચૂર થઈ બેઠા રહે છે. તે પછી વળી જાડે જંગલ વગેરે જવું હોયતો જાય, નહીં તો મૂર્તિનાં ઉત્થાપન ભોગ વગેરેનાં દર્શન થાય તે વખતે મંદિરમાં જાય છે. ત્યાં શ્રી હાકોરજીને પંખો વગેરે કરે છે, આરતી ઉતારે છે ને વળી પાછા બાહાર આવી બેસી જાય છે. તે છેક શયન આરતીનાં દર્શન થાય ત્યાં સૂધી એ પ્રમાણે કરે છે ને પછી રાતના આરોગીને સુધ જાય છે.

કેટલાએક મહારાજને વાડી જંગલાઓમાં સ્ત્રીઓને લઈ ફરવા જાય છે. ત્યારે ત્યાં પછી તરેહવાર રીતે તે સ્ત્રીઓ સાથે રાસક્રીડા કરે છે. વળી ત્યાં તેઓ પાસેથી પૈસાની રકમો કઢાવે છે. એ બાબતના દાખલા લાઈબ્રેરીમાં વખતે ઘણા અપાયલા છે. તેમ હાલ પણ કેટલાએક મહારાજો ફરજીની વખતે માટુંગે, નાયગામ, પરેલ વગેરે જગાઓમાં ઉપર કહ્યા પ્રમાણે વાડીએ ફરવા જાય છે એ વાત ઘણાઓ જાણે છે.

કેટલાએક વળી બેવકુફ અથવા બે દરકાર મહારાજો હોય છે. તે બાવિક સેવકો પાસેથી ભેટ લેવાનું ઠરાવી તેને રાસક્રીડાનાં દર્શન કરાવે છે. તેમાં પણ

જેવી ભેટ તેવાં દર્શન થાય થોડી ભેટ હોય તો ફક્ત ખીજી સ્ત્રી તથા મહારાજ કાઠી કરી એક આસન ઉપર બેઠાં હોય તેવાં દર્શન થાય. વધુ આપતા જાય તેમ વધારે નિર્લજ્જ રીતનાં દર્શન કરાવે, ને સારી પેટે ભેટ મૂકે તો તે સ્ત્રી સાથે બલિચાર કરતા હોય તેનાં દર્શન કરાવે. છત્યાદિ છત્યાદિ રીતે કેટલાંક નીતિથી બ્રહ્મ અત્યંત નિર્લાજ્જરાપણું વાપરે છે.

મહારાજને પરદેશ જાય છે ત્યારે લોકો તેઓને વળાવવા જાય છે. પછી તે ગામ બાહાર થોડા ઘણા દિવસ રહે છે. ત્યાં પછી સેવકો નિદાય કરવા જાય છે, ત્યાં નાનાપ્રકારની ભેટો મૂકે છે. કેટલાએક લુચ્ચા હોય છે તે વધારે ભેટો મૂકાવે છે. મેં રણછોડજી મહારાજને માંડવીથી જતાં જોયા હતા તે એ પ્રમાણે જોરજૂલમથી ભેટ મૂકાવતા હતા. તે કોઈને મોહોડે કહેવાડી મૂકાવતા. કોઈ તેમ ન આપે તો કોઈપણ પ્રકારની ધમકી આપતા. તે છતાં પણ કોઈ ન મૂકે તો તેને શાપ દેતા કે, “તેરો ઘણી મરેગો અથવા પુત્ર મરેગો” એમ કેહે એટલે તે ગરીબને મૂકવા વગર છૂટકો નહીં. કાંકે તે જાણે જે એ કહેશે તો મરીજ જશે, પછી તે ભેટ મૂકે તે લેતા. હોં એ ભેટને માટે ધમકી સ્ત્રીઓને અપાતી અને ભેટ સોનાની એક કોરી આશરે સાત રૂપિયા મૂકાવતા તે ન મૂકે તો ઉપર લખેલો રોજ કરતા. વળી કેટલાએક ભાવિક સેવક અને સેવકીઓ મહારાજના ચાલવાટાણે ચરણ લૂગડાં ઉપર છપાવી લે. એક લૂગડું જેની ઉપર બે પગ બરોબર હોય એવો લઈને મહારાજના પગ આગળ રાખે. તે પાપી મહારાજ પોતાના પગ કંકુમાં બોળીને તેના ઉપર મૂકે. પછી તે લૂગડાંમાં મહારાજના પગ ઉઠી આવે એવાં ઘણાંક લૂગડાં તૈયાર કરીને સેવકોને આપે છે અને તેઓ પાસેથી ભેટ લેછે. પછી તે લૂગડાં સેવકો પોતાનાં તિલક કરવાના પવિત્ર ગાંસડામાં રાખે છે. તે તિલક વગેરે કરવા ટાણે તેને પગે લાગે છે; તથા માથું, આંખો, તદ્દય વગેરેને લગાડે છે. પછી મહારાજ જાણે કે હવે ઘણો પૈસો આવતો નથી ત્યારે ત્યાંથી કૂચ કરે છે. પછી તેને વળાવવા કેટલાએક સેવક અને કેટલીએક સેવકીઓ સાથે જાય છે. તે કોઈ બે ગાઉ, કોઈ ચાર ગાઉ, કોઈ આઠ ગાઉ ને કોઈ વીસ ગાઉ, સૂધી પણ જાય છે.

વળી કોઈ મહારાજને કોઈ ગામમાં આવનાર હોય છે તેને વૈષ્ણવો સા-
મૈયું કરે છે. તે પણ આશરે વધુમાં વધુ ૨૦-૨૫ ગાઉ સૂધી માણસો જાય

છે. તેમાં પણ સ્ત્રીઓ જાય છે. તે જ્યાં જ્યાં જોને મહારાજ મળે ત્યાં ત્યાં તે સેવકો અત્યંત ભાવથી તેને ડંડવત્ પ્રણામ કરે છે, અને પોતાથી બનતી યુગ્મસપ્રમાણે બેટ મૂકે છે. એને શ્રીફલ બેટ કહે છે. તે મહારાજ ગામમાં પોતાનાં મકાનમાં જઈ બેસે છે ત્યાં સૂધી પણ શ્રીફલ બેટો આવ્યાં કરે છે. તે જેટલી સેવકોઓ હોય એટલી બધી ધરે છે તે સેવકોમાં જે ભાવિક હોય તે મૂકે છે. અલખત શેંકડે ૨૫ ટકા તો નહીં મૂકતા હોય.

એ પ્રમાણે હાલના ધણા ખરા મહારાજો અનેક તરેહની અનીતિ કરવામાં, લુચ્ચાઈ કરવામાં, હરેક પ્રકારે વૈષ્ણવોપાસેથી પૈસો મેળવવાના વિચારમાં પોતાનો વખત કાઢે છે. અને કેટલોએક વખત ઠાકોર સેવામાં પણ કાઢે છે. ઠાકોર સેવા લોકોને દેખાડવા કરે છે; પણ તે લોકોને એ વાતનો ભાવ કેટલો હોય છે તેની તપાસ કોઈ દર્શનની વખતે કરશે તો જણાશે. એવે વખતે મહારાજની દૃષ્ટી ઉપર લખ્યા મુજબ સ્ત્રીઓ તરફ સારી રીતે હોય છે. વળી ડાળઉત્સવ જેવા તેહેવારોમાં રંગની પીચકારીઓ સ્ત્રીઓનાં સ્તન વગેરેમાં તાકી તાકી નાખે છે, તથા રંગ ગુલાલ વગેરે કેમ ઉડાવે છે તેની તલાસ કરે તો તરત જણાઈ આવે કે તેઓની સેવા પ્રકરણમાં કેટલી પ્રીતિ છે.

એવી રીતના બધા પંથો કરતાં લુચ્ચાઈ ભરેલી વર્તણૂક વાળામાં એઓ ખપે છે કેમકે બીજા કેટલાએક લુચ્ચાઈ ભરેલા નીચ પંથો છે, પણ તેમાંના આચાર્યોને કાંતો શિષ્યોની રીતે વરતવું પડે છે; કાંતો બાયડીઓ પરણ્યાવગર પોતાની છંદગી કાઢે છે. પરંતુ આ તો તેવી તરેહનું પણ દુઃખ પામતા નથી. પોતે ગમે તેમ વરતે તેનું કોઈ પૂછે નહીં. ધણા શિષ્યો ગધેડાની માફક તેઓના ગુલામ થઈ રહે છે. પોતે ધરમ કરમની ક્રિયા કરે નહીં અથવા ગમે તેવા ફરી વગેરે રહે તેનું કાંઈ નહીં તે શિષ્યો તે વિષે વાત કરે જે મહારાજો આમ કેમ કરે છે? તો પણ તેને સમજાવ્યાને બદલે શાસન કરવા ધારણા રાખે છે. એવા શિષ્યોને ખાડામાં ઉતારનાર નીચ માણસો, મહાપાપી, વિષયલંપટ, પોતાની બેન દીકરી જેવી સગાઇવાળી સેવકી સાથે વ્યભિચાર કરનારા અને માણસોમાં પણ જે અધમ અને નીચ તેઓને ભોળા વૈષ્ણવો પૂર્ણ પુરષોત્તમ કરી માને છે; અને ખરેખરા ભગવાન એ છે તે જરૂર અમારો ઉદ્ધાર કરશે એમ સમજી બેઠા છે. એનાથી બીજું શું અફસોસકારક કારણ હોય? અરે! ભોળા ને-

જીવો! તમે એટલો તો વિચાર કરો કે પરમેશ્વર શી ચીજ છે? તે કેવો સર્વ તક્તિમાન છે, એક ક્ષણમાં બ્રહ્માંડ રચે અને ક્ષણમાં લય કરે. ત્યારે આ તમારા ચામડીઆ દેવને એક મૂવાળો તોડીને તો કહો કે આ ઉગાડી આપ. હાં શું તેઓ ઉગાડી શકશે? કદી નહીં. વળી તમે તેઓને કૃષ્ણનો અવતાર માનો છો, ત્યારે જે આધારથી કૃષ્ણાવતાર તમે જાણો છો તેમાં લખ્યું છે કે કૃષ્ણભગવાને હજારો ગોપ અને વાછડાં ઇન્દ્ર હરી જવા વખતે પેદા કર્યાં હતાં. ત્યારે આ તમારા અનીતિના સાગર કૃષ્ણ અવતારનું ડોળ ધાલનાર કેટલાક મહારાજોને એક મચ્છરજ પેદા કરવાનું કહો કે તેઓ કરી શકે છે? એટલુંજ નહીં પણ તેઓમાંના અડધા તો પુત્રવગરના અવગતિયા થઇને નરે છે. ત્યારે તેનો તો વિચાર કરો. વળી શ્રી કૃષ્ણે દાવાનલપાન કસ્યું એમ લખ્યું છે, તો એમનાં મોઢામાં થોડાક ધગધગતા અંગારા તો નાખી જૂઓ. વળી શ્રી કૃષ્ણે કાળીનાગને નાથ્યો એમ લખ્યું છે, તો એમના મોં આગળ એક કાન ખજુરો કે વીછું ફક્ત પકડવા મૂકો તો દશ ગજ દૂર નાશશે. વળી શ્રી કૃષ્ણે ગિરિરાજ જેવો પર્વત ધારણ કર્યો હતો એમ લખ્યું છે તો આ મિથ્યા વાસુદેવને એક જે મણનો પથરો તો ગાયે રાખી જૂઓ કે તેઓ તરત જમીન દોસ્ત થઇ જશે. અગાઉ કલકતામાં એક રાધાવલ્લભીવાળા ધર્મગુરૂની એવી લીલાથી દુર્દશા થઈ હતી. (આ મહારાજ લોકોએ જે પંથની નકલ કરી પોતાનો પંથ ચલાવ્યો છે તે રાધાવલ્લભી પંથ) તેમાંની થોડી હકીકત તમને સમજાવવી જોઈએ.

મજકુર રાધાવલ્લભી પંથના ધર્મગુરૂઓ પણ બંગાળના તરફ મહારાજો જેવો ડોળ લઇ કસ્યાં કરે છે. તેઓ પણ આ લોકોની પેઠે ઘણી અનીતિઓ કરે છે. તે માંહેલો કોઇ અગાઉ કલકતામાં આવેલો હતા. તે એક સદ્ગુહરથ તથા ભાવિક બાપુનાં ધરમાં ઉતર્યા હતા. તે બાપુના ધરના પુરખા ખાઇ પી ધંધાઉપર જાય ત્યારે આ ગુરૂમહારાજ તેના ધરની તેમજ કોઇ બીજી સ્ત્રીઓ આવે તેમની સાથે અનેક પ્રકારની કૃષ્ણલીલા કરતો. એમ કરતાં કેટલાએક દહાડા નીકળી ગયા. પછી એક દહાડો બનાવ એવો બન્યો કે એ બાપુનો છોકરો વરસ ૨૦-૨૨ નો હતો અને તે કાલેજમાં બેસવા જતો તથા કેળવણી પામેલો તેથી સુધરેલા વિચારનો તો ખરોજ, હવે કાલે-

જમાં વાર્ષિક પરીક્ષા હોવાથી એક દહાડો આ છોકરાને ઘેર આવવાનું વેહેલું થયું. તે ઘર આગળ આવ્યો તો છેક બાહારની ડાઢી બંધ હતી. એણે પોતાના સિપાઈને હાંક મારી કે ખીડકી ખોલ. તેણે અંદરથી ખોલી. પછી આ છોકરાએ પૂછ્યું કે આટાણે બારણું બંધ કેમ કર્યું છે? સિપાઈ કહે મને અંદરથી હુકમ થયો છે. છોકરાએ પૂછ્યું કે અંદર કોણ છે? સિપાઈએ કહ્યું કે કેટલાંએક જૈરાં તથા ગુરમહારાજ છે. એ વાત સાંભળતાં છોકરાને શક પડ્યો. સિપાઈને કહ્યું કે, કમાડ બંધ કર, નેતું અહીં બેસ. કાઠને ઉઘાડી આપીશ માંને હું ઘરમાંથી હાક મારું ત્યારે અંદર આવજો. એમ કહી ઘરમાં આસ્ટે આસ્ટે ચઢી ગયો. ઉપર જાય તો પોતાના ચોરડામાં માત્ર પોતાની સ્ત્રી હતી બાકી કોઈ ઘરમાં ન મળે. સ્ત્રીને પૂછ્યું કે બધાં ક્યાં ગયાં? સ્ત્રી કહે જે નીચે ગુરમહારાજ પાસે ગયાં છે. આણે પૂછ્યું કે તું કેમ ન ગઈ? તે કહે મને તેની વર્તણૂક પસંદ નથી. આણે કહ્યું કે તને મૂકીને તેઓ કેમ ગઈ? તેણે કહ્યું કે મને સમજાવી ખરી તોપણ હું ગઈ નહીં. ત્યારે તેણે પૂછ્યું કે નીચે શું કરતાં હશે? આણે થોડી સંક્ષેપમાં વાત કહી એટલે આને અત્યંત રીશ ચઢી. પછી નીચે ગયો. આગળ પાછળ જોયું તો બગીચામાં ગરબડ મચી રહી હતી. આ તો બગીચાનાં બારણું આગળ જઈ એકદમ જલદીથી ઉઘાડી અંદર ગયો ને તુરત સિપાઈને હાક મારી. આ અંદર જઈને જુવે છે તો ગુરમહારાજ બગીચામાં એક ઝાડ ઉપર બધી સ્ત્રીઓનાં વસ્ત્રોનો ગાંસડો બાંધી ચઢ્યા હતા ને સ્ત્રીઓ બધી નીચે નાગી ઉભી સ્તુતિઓ કરી રહી હતી. આવો હાઠ જોતાં એને બહુ ક્રોધ ચઢ્યો. હવે ત્યાં શું થયું કે આ બગીચામાં પેટો કે તેણે વસ્ત્રો ઝટ નીચે નાખી દીધાં ને સ્ત્રીઓ પોત પોતાનાં વસ્ત્રો જેમ હાથમાં આવ્યાં તેમ શરીર ઉપર જેમ તેમ વીટાળી બંધી નાશી ગઈ. પછી ગુર મહારાજ પણ આસ્ટે આસ્ટે નીચે ઉતર્યા. એટલામાં આ છોકરો પાસે જઈ પહોંચ્યો. અને પેલો સિપાઈ આવીને બગીચામાં હાજર થયો. એણે સિપાઈને કહ્યું કે બગીચાનું બારણું બંધ કર. પછી ગુર મહારાજ પાસે જઈને ધીરજથી તેની સાથે વાત કરવા લાગો. પૂછ્યું કે “ગુર મહારાજ એ ક્યા કરતે હો” ગુર મહારાજે રોપ દેખાડી દબાવવાની, યુક્તિથી કહ્યું કે “તું બડા બેઅદબ હૈ ક્યા કી તું હુકમ શિવાય બીનર આયા એર પૂછતાહે જો ક્યા કરતેહો” પણ તેણે

જાણ્યું નહીં કે સમજેના માણસો કાંઈ મારા રોપમાં લેવાશે ? વળી છોકરાએ કહ્યું કે “ મેં પૂછતાહું ઉસકા ઉત્તર દોગે તો અચ્છા હૈ ” તેણે કહ્યું “ ઉસમેં ક્યા પૂછતા હૈ હમ ચીરહરણકી લીલા કરતેથે ” એણે પૂછ્યું કે “ આપકો યહ લીલા કરનેકા કહાંસે અધિકાર મિલા ? તો કહ્યું કે “ તું તો ખડા મૂરખ દીખતા હૈ; ક્યાં કી હમ કૃષ્ણકા અવતાર હૈ ચૌર યહ લુગાઇ સખ ગોપીકાકા અવતાર હૈ; તો હમ કૃષ્ણકી લીલા ક્યાં ન કરેંગે ? ” તેણે પૂછ્યું કે “ આપ કૃષ્ણકે અવતારહો ? આ કહે “ હજી તું અંધેરેમેં ડાલતાહો ક્યા ? આણે કહ્યું કે “ ઓખખર મેરેકું નહીંથી ” અખી જો આપ કૃષ્ણકે અવતારહો તો ગોવર્ધન ધારનકી લીલા જો કૃષ્ણને કીહેં સો હમકોં કરકેં ખતાઓ. એમ કહી થોડે છોટે એક શિલા અજાણતાં જો ત્રણ મણની પડી હતી તે દેખાડી. તો ગુરુમહારાજ કહે કે “ હમ કીસ્કે કહનેસે ક્યા લીલા કરતેહૈ ? ઓ તો હમારી ઇચ્છામેં આવેસો લીલા હમ કરે. ” ત્યારે આણે કહ્યું કે “ મહારાજ ઓ લીલા આપકો કરની પડેગી; ચૌર ન કરોગે તો હમ જખરદસ્તીસે કરવાવેંગે. ” આ જવાબ સાંભળી ગુરુ ગભરાણા. ગાભરા તો પેહેલાંજ થઇ ગયા હતા. પણ વળી રોપ કરી જોયો તે રોપ ન ચાલ્યો એટલે ગુરુમહારાજ એકાએક ગભરાઈ ગયા. પછી છોકરાએ સિપાઈને હુકમ કર્યો કે ગુરુમહારાજને નીચે સૂવાડ. તેણે તેને નીચે સૂવાડ્યો. પછી પોતે છાતી ઉપર બેઠો તે સિપાઈને કહ્યું કે આ પથરાની શિલા લાવ એટલે ગુરુમહારાજને ગોવર્ધન ધારણ કરાવિયે. તે લઇ આવ્યો. એણે કહ્યું કે મૂક એની છાતી પર. પછી સિપાઈએ નાખ્યો. હવે ગુરુમહારાજ ગાભરા બન્યા તેમાં અડધો શ્વાસ નીકળી ગયો હતો. તે ઉપર વળી પથરો પડ્યો એટલે રામ શરણ થઇ ગયા. જરા વાર રહીને સિપાઈને કહે હવે પથરો ઉપાડી લે. ગુરુમહારાજને આપણું શિક્ષા કરી. એમના મનમાં કાંઈ એવી ધારણા નહીં જે મારી નાખે તોમ હમણા સૂધી પણ તેઓએ જાણ્યું નોહાતું જે ગુરુ “ રામ બોલો બાઈ રામ ” થઈ ગયા છે. પણ પથરો ઉપાડ્યો કે ગુરુજી પણ પથરા જેવા નિર્જીવ થયલા દેખાયા. હવે આ મરી ગયો એવું જાણીને છોકરો જરા ગભરાયો. પણ પાછું તરત વિચાર્યું જે થયું તે થયું. હવે કાંઈક રસ્તો કરવો. પછી સિપાઈને કહ્યું કે કોઇ આગળ આ વાત કરીશ નહીં. નહીં તો બેડ મરશું. એમ કહી

પોતાનો એક દોસ્તદાર ડાક્ટર હતો તે ઉપર ચીડી લખી આપી. તેમાં લખી મોકલ્યું જે લાખ કામ મૂકી તાબડોતોબ આહીં આવવું. હવે ડાક્ટર આવે એટલામાં ગુરનાં માણસો (જેઓને ગુર કીડા કરતી વખતે અહાર મોકલતો) તેઓ આવી પહોંચ્યાં. આણે તે વખતે પણ સમયસૂચકતા વાપરીને તે બે ત્રણ જણ હતા તેઓને કહ્યું કે ગુરમહારાજને કાલેરા લાગુ પડ્યા છે. હાલ બગીચામાં જાડે ફરવા ગયા છે. માટે તમે બધા જલદી જાઓ ને ઓશડ લઇ આવો. પછી એકાદને ગાઉ દોઢ ગાઉ ઉપર દવાખાનામાં દવા લેવા મોકલ્યો. ને એક બેને નેટલેન્ડ છોટે કોઈ ડાક્ટરને ત્યાં મોકલ્યા. તેઓ તો તરત દોડ્યા.

આ લોકો ગયા કે પેલો ડાક્ટર આવી પોહોંચ્યો. તેને આ છોકરાએ થએલી હકીકત બધી સમજાવી. ડાક્ટરે કહ્યું કામ તો બોટું થયું છે પણ હવે ફિકર નહીં. આણે કહ્યું કે આજુબાણુપણે થયું છે. પછી ડાક્ટરે કાગળ કલમ મંગાવીને એક સરટીફિકેટ લખી આપ્યું કે અમુક બાબુ ગૃહસ્થને ત્યાં અમુક માણસ આવેલો હતો તેને કાલેરાનું દરદ થતાં મને તેડાવ્યો. ત્યાં ગયા પછી મેં તેને જોયો. જરા વાર હું બેઠો એટલામાં બે વાર જાડે ફરવા ગયો ને એકવાર હલદી કરી. ને હું ઓશડસાડ ચીડી વગેરે લખી આપતો હતો એટલામાં તો ગુર ગભરાઈ જઈ પ્રાણ મુક્ત થઈ ગયા. ઈત્યાદિ લખીને આ આલતો થયો. પછી થોડા વારે તેનાં માણસો આવી પહોંચ્યાં. દવાદાર વગેરે લઇ આવ્યા. એક ડાક્ટરને તેડી આવ્યો. પછી ડાક્ટરની સાથે બાબુ છોકરાએ વાતચિત કરી વિદાય કર્યો, ને માણસોને કહ્યું કે ગુર મહારાજ તો સીલા વિસ્તારી ગયા. પછી તેઓ પાસે પોતાની ફેટલીએક દિલગિરી જણાવીને કહ્યું કે થનાર હતું તે થયું એ વાતમાં કાંઈ ફેર પડે નહીં. હવે એને ઠેકાણે પાડી આવો. પછી એ લોકોની રીત પ્રમાણે તેને ઠેકાણે કરી આવ્યા.

એ પ્રમાણે એ ગુરબાવા ગોવર્ધન ધારણ કરતાં અંતર્ધ્યાન થઇ ગયા. તો તે પ્રમાણે વૈષ્ણવ ભાઈઓ ! તમારા ગુરઓ પણ તે રાધાવલ્લભી ગુરઓની નકલ કરનાર તરીકે કહેવાય છે. એઓની પરીક્ષા કરો તો એઓના પણ તેવાજ હાલ થાય અને તમને બજાર પડે કે આ ચામડાં સુંથનારા પરમેશ્વર કેવા છે. અરે ! તમે વિચાર તો કરો જે આપણે એક પછની જ-

જુસ લઇયે તેમાં કેટલી ચોકસી કરિયે છીએ ત્યારે જેના ઉપર આપણું આ બ-
વનું તથા આવતા બવનું કલ્યાણ થવાનો આધાર રહે છે; જેને આપણે તન,
મન, ધન અર્પણ કરિયે છીએ તો તે પરમેશ્વર ખરો છે કે વેનરાગ્ન જેવો છે
એને તેથી આપણો ઉદ્ધાર થશે કે કેમ તેનો લાંબો વિચાર કરવો જોઈયે. વળી
કેટલાએક તો એમ કહે છે કે આ કલિયુગ છે તે સાર પ્રતાપ ને ચમત્કાર દે-
ખાડતા નથી. તો બોળાઓ વિચાર કરો કે વળી પરમેશ્વર કોઈનાથી ડરતો
હશે ? એ બધાં તમને ધૂતવાનાં બાહ્યાનાં પુસ્તકોમાં લખ્યાં છે. લોકોને વ-
ગર વેપારે ઠગવા હોય ત્યારે તો પછી એવાં એવાં બાહ્યાનાં ને તરેહવાર ચમ-
ત્કારના ઢોંગો ને ડરામણીની તજવીજ તથા લાલચો દેખાડતા પુસ્તકોમાં
લખવાની વારંકેર ન કરે તો તમે કૃષ્ણાઓ કેમ ? માટે એઓની પોતાનીજ
વાંતો ઉપર ધ્યાન ન લગાડતાં શાસ્ત્રમાં તપાસી શુદ્ધિથી નિર્ણય કરીને પછીથી
કોણ પરમેશ્વર છે તેનો વિચાર કરો. વળી જદુનાથજી મહારાજે ગીતાના
સોગન ખાઈ કારટમાં કહ્યું છે કે અમે ભગવાન નથી, ભગવાનનો અવતાર
નથી, પણ સાધારણ માણસ છીએ. તે વાતને વૈષ્ણવો તમે શું માનશો ? વળી
વલ્લભાચાર્ય ને વિકૃતનાથજીના ચમત્કારોનું વર્ણન કર્યું છે તે વખતે ક્યાં
સત્યુગ ચાલતો હતો.

વૈષ્ણવ ભાઈઓ જેને તમે પરમેશ્વર માનો છો તે જો શાસ્ત્ર જોશો તો
તમને જણાશે કે કોલસાની ઉડતી રજકણમાંના એક પરમાણુને અમે સુરજ
માનીયે છીએ. તો એ વિચાર તમારા અત્યંત ભૂલ ભરેલા તથા સમજીઓમાં
ઉપહાસ થવા જેવા છે. ભાઈઓ એ લોકો પરમેશ્વર તો નહીં, પણ મોટા
ભાગ આચાર્ય થવાને પણ યે ગ્ય નથી. જુઓ મનુસ્મૃતિમાં કહ્યું છે કે.

આચિનોતિચ શાસ્ત્રાર્થ આચારે સ્થાપયત્યપિ ॥

સ્વયમાચરતે યસ્માત્તમાચાર્ય પ્રચક્ષતે ॥ ૧ ॥

અર્થ—બધાં શાસ્ત્રોનાં તત્વોને એકઠાં કરે છે. તેમાં જે લખેલા આચાર
તેને સ્થાપન કરે છે વળી પોતે પણ તેજ પ્રમાણે આચરણ કરે છે, તેને આચાર્ય
કહિયે. તમે નાહી ઘોઠને છુછાં કરો તેને આચાર સમજો છો પણ તે આચાર
નથી. આચાર તો તત્વજ્ઞાનને જાણવું તે છે. તો તે જાણનારો હોય તે આચાર્ય

કહેવાય. તો તે માંહેલું અહીં જુઓ તો ફક્ત “ પોલાણું ” પણ હું એક વાત જૂલું છું. એ લોકોનો મોટો ભાગ વિષયશાસ્ત્રનાં તત્વજ્ઞાનને તો જાણ્યામાં જાણે છે. ત્યારે એવાઓને વિષયાચાર્ય કહિયે તો કાંઈ ચિંતા જેવું નથી. ત્યારે હવે વૈષ્ણવ જાઈઓ તમને અને તમારી સ્ત્રીઓને કામ શાસ્ત્ર. કોકશાસ્ત્ર અથવા વિષય-શાસ્ત્ર શીખવું શીખવવું હોય તો એ લોકો એ બાબતમાં આચાર્ય છે માટે સુખેથી જીવે. બાકી તમારું આ લોકમાં ને પરલોકમાં સારું ચાહવા ધારતા હો તો આચાર્ય તરીકે લાંબા વાંસથી પણ અડકશો તો નરકમાં પડશો.

એ પ્રમાણે જોતાં તેવાઓ આચાર્યપણાને મુદ્દલ હાથક નથી. ત્યારે કોઈ એમ સમજે કે તેઓ ગુરુ તો ખરાના? હવે વૈદાદિક પુસ્તકોમાં ગુરુ તો માતા પિતા આદિ પૂજ્ય કુટુંબમાંના પુરૂષોને કહ્યા છે અને તેજ પ્રમાણે મહારાજો અને બીજા કેટલાએક બ્રાહ્મણો પોતાના કાકા અથવા બાપને ગુરુ કરી તેની પાસેથી ગુરુમંત્ર પણ શીખે છે. પણ પછીથી જે શાસ્ત્રો થયાં છે તેમાં ધ-મનો બોધ આપનારને ગુરુ કહેલા છે. પછીથી કેટલાએક મનલબ્ધ સિંધુ-વાળા આચાર્યો થયા તેણે ગુરુને દશ્વરથી પણ શ્રેષ્ઠ ગણવા એમ કહ્યું છે. તેમાં લખે છે, કે ગુરુ છે તો માણસ પણ તેને પરમેશ્વર જેવા જાણવા. ત્યારે વિચાર કરો કે જે .ચીજ હોય તેને તેનાથી વળી કોઈ બીજીજ ચીજ મા-નવી એ કેવું હસવા સરખું છે. અને જેવું હોય તેવું ન માનતાં જૂઠું માને તો તે કાં તો વિપરીત ભાવના વાળો હોય તે માને, યા તો જેને ભ્રમ થયો હોય તે માને, કાં તો જે ઘેલો થઈ ગયો હોય તે માને અથવા કાં તો જેને સનેપાત થયો હોય તે માને ઉપરાંત. એક વાત છે કે મજકુર પંથના ગુરુઓ જેવા બીજા પણ પંથ ચલાવનાર ગુરુઓની જાળમાં ફસાઈ ગયલા ઊંધી બુદ્ધિવાળા હોઈને માને. બાકી બીજા કોઈ માને નહી. ઉપરાંત કદી તેમ પણ ન સમજે તો જુઓ શાસ્ત્રપ્રમાણે ગુરુ આ કહેવાય. મહાભારતે.

વિદલયતિ કુવોધં बाधय सागमार्थं ।

सुगतिचकुगतिर्द्वे पुण्यपापे व्यनक्ति ॥

अवगति कृतकृत्याकृत्यभेदं गुरुर्यो ।

भवजलनिधिपोतस्तंविना नास्तिकश्चित् ॥ ૧ ॥ ૬૯ ॥

અર્થ—નઠારા બોધનો નાશ કરે, વેદાદિ સત્યશાસ્ત્રોનો ઉપદેશ કરે, સારી માઠી ગતિ અને પુણ્ય પાપ તેના માર્ગને સમજાવે તેને ગુરુ કહેવા. અને તેજ ગુરુ આ સંસારરૂપી સમુદ્રમાં નાવરૂપ થઈને પોતે તરે છે અને બીજાને તારે છે. એ લક્ષણો શિવાય બીજો કોઈપણ ગુરુ થવાને યોગ્ય નથી. આ ઉપરથી શું સ્પષ્ટ નથી થતું કે તેઓ ગુરુપણાને બિલકુલ લાયક નથી, એવા ગુરુપણાના બીજા ધણા દાખલા છે તે બધા અગાડી ગુરુ કાઠી કહેવા તે પ્રસંગમાં લખશું. પણ આ એકજ શ્લોકથી જણાશે કે તે લોકોમાં ગુરુપણાનો લગારે અંશ નથી, અને તેથી તેઓ ગુરુ તરીકે માનવાને પણ લાયક નથી. તો તેવાને બગવાન માનવા એ સદાના મદિરા પીનારાનાં લક્ષણ કહેવાય.

વૈષ્ણવભાઈઓ ! તમે ઉપર જોયું તેમ તેઓ ઇશ્વર તો શું પણ આચાર્ય અને ગુરુ માનવાને પણ લાયક થતા નથી, ત્યારે તમે જાણો કે બ્રાહ્મણ માનીએ તેમાં તો ચિંતા નથી. તો તેપણ માનવું એ લોકોવિષે અસંભવિત છે. કાં કે એ લોકો જાહેર કોરટોમાં ઉંઘાડે છોગ કહી ચૂકા છે કે અમે પતિત જાતિના છીએ. તો પતિત સર્વ હિંદુ વરણથી જાહેર હોય તે કહેવાય. તેથી તેઓ બિલકુલ બ્રાહ્મણ ન કહેવાય. ત્યારે તમે એમ જાણો કે કોરટના બ્રાહ્મણ નહીં આપણા ખરા. તો જુવો હવે ગીતામાં આવા માણસને બ્રાહ્મણ કહ્યો છે.

શ્લોક.

શમોદમસ્તપઃ શૌચં ક્ષાંતિરાર્જવમેવચ ॥

જ્ઞાનવિજ્ઞાનમાસ્તિકયં બ્રહ્મકર્મસ્વભાવજં ॥ ૧ ॥ ૭૦ ॥

અર્થ—શમ, દમ, તપ, ચોખાઈ, શાંતિ, નમ્રપણું, સાધારણ સંસારી જ્ઞાન, વિશેષ ઇશ્વર સંબંધી જ્ઞાન અને આસ્તિકપણું એ બ્રાહ્મણનાં સ્વભાવિક કર્મ કહેવાય. જ્યારે મહારાજોમાં શમપણું તો છેજ નહીં. ઇન્દ્રીઓને દમવી તેને બદલે હલટી છૂટી મૂકી દે છે. તપ તો પાંચે ઇન્દ્રીઓને પૂરણ વિષય આપવારૂપ કરે છે. વળી પવિત્રાઈ જોઈએ તો બ્યભિચારી પવિત્ર હોય નહીં. મનુ કહે છે અસનાસક્ત ચિત્તાંમાં સર્વદા સૂતકં ભવેત એનો અર્થ એવો છે કે જેનું મન

હમેશ વ્યસનમાં લાગું હોય તે સદાય સૂતકી જાણવો. હજાર તરેહની લુચ્ચાઈ તથા ખરાબ કામોમાં જેની બુદ્ધિ પ્રવૃત્ત હોય તેને શાંતિ ક્યાંથી આવે? નમ્ર-પણું તો હોયજ શાનું? જન્મતાં વાર ભગવાન મનાય. જ્ઞાન વિજ્ઞાનનું તો આપણે ઉપર વર્ણન કરી આપ્યા છીએ. જે પોતે ભગવાન બન્યો હોય તે આસ્તિક હોયજ ક્યાંથી? ત્યારે એમ જોતાં સાફ જણાય છે કે તેઓ બ્રાહ્મણ-પણાને પણ લાયક નથી. વળી એથી પણ તેઓ ઘણા ઉતરતી પંક્તિના સાધારણી તથા વિચાર શક્તિથી ઠરે છે. તે નીચે પ્રસંગોપાત લખીશું હવે તમારે ગમે તેમ માનો.

વળી હાલના મહારાજોમાં કોઈ કોઈ થોડું ઘણું ભણેલા છે. પણ તેઓ પોતાની વિદ્યાનો ઉપયોગ કોઈ સારા કામમાં નથી કરતા; પોતાના શિષ્યોનું કલ્યાણ કેમ થાય એ વિચારમાં પોતાની વિદ્યાને લગાડતા નથી. પણ હલકું તે માહેલા કેટલાકો લોકોની આંખમાં વધારે ધૂળ છાંટી ઠગાઈ ભરેલાં, જૂઠાં તથા વિદ્યાનોમાં હાસ્ય થયા જેવાં પુસ્તકો વગેરે રચવામાં તેનો ઉપયોગ કરે છે. તો ખરું છે કે તેઓને વિદ્યાનો સાથે કામ પણ શું છે? ગંડુ લોકોને લૂંટવા તો તે લોકો તો એવા જાળ અંધોથી ફસાયેલા હોય તે કરતાં વધારે ફસાય. તેના દાખલા તરીકે જોઈએ તો જીવજી મહારાજે બહુભાષ્યાન ઉપર ટીકા કરેલું છપાયેલું પુસ્તક છે. એ પુસ્તક અસલ કોઈ ગોપાળદાસ નામના વાણિયા વૈષ્ણવે એ માર્ગના પૂર્વજોની ઇશ્વર તરીકે સ્તુતિ કરવામાં ગાયું છે. અને તે પછી થશે તે પણ બધા ઇશ્વર અવતરશે એવી મતલબથી ગાયું છે. તે ગુજરાતી ભાષામાં કવિતા કરી જોડયું છે. તેના ઉપર જીવજી મહારાજે જૂજ ભાષામાં લાંબી ટીકા કરી છે અને પોતે પામર જીવ છતાં ઇશ્વર છીએ એમ લખે છે. એટલુંજ નહીં પણ તે પુસ્તકમાં લખ્યું છે કે, “વ્યાખ્યાન વેદતેં અધિક હૈ” હાલ કેટલાએક એમ કહે છે કે જે ચાર્વાકનો સંપ્રદાય લય પામી ગયો છે, તો તેઓને વિનંતિપૂર્વક કહેવામાં આવે છે કે જેઓ પોતાને સાક્ષાત્ ઇશ્વર કહેવડાવે છે તે ચાર્વાકના મતના નહીંતર બીજા કોણ કહેવાય? અરે! આવા નાસ્તિકોને વારતે કુમારિલ ભટ્ટાચાર્ય ક્યાં ગયા? શ્રી મચ્છંકરાચાર્ય ક્યાં ગયા? મંડલિક રાજા ક્યાં ગયો? પણ કાંઈ ફિકર નથી. નાસ્તિકોનો પરાજય કરનાર શ્વરા નરો જાગી જૂકા છે.

વળી એક અમદાવાદવાળા મહારાજે તો મજકુર વહીલાખ્યાન ઉપર સંસ્કૃત ટીકા કરી છે. સંસ્કૃત પંડિતો બાપડા ગુજરાતી કવિતા સમજવામાં બેનસીય !! તે સારૂ આજે અજવાળું કસ્યું છે. આમાં તેની અક્કલનો નમુનો દેખાય છે કે નેવનાં પાણી મોભે કસ્યાં છે.

વળી કોઈ બે મેહેતાજીએને કોઈ મહારાજે આશ્રય આપી એક આચાર્ય પ્રકાશ નામનો ગ્રંથ છપાવેલો છે તેમાં પણ બડાઇની તથા હસવા જેવી વાતો લખી છે. તે એવી કે ગધેડાને પણ તાવ આને છત્યાદિ છત્યાદિ એવાં ઘણાં કામો હાલના મહારાજેનો મોટો ભાગ કરે છે.

ભાગ ૮ મો.

સેવા પ્રકરણની ચીત.

એ માર્ગમાં તરેહવાર જનની મૂર્તિઓ બનાવી અને તેને સાક્ષાત્ ઈશ્વર માની તેની સેવા કરે છે. ઘણા મહિમા વાળી અને જેને મોહોટામાં મોહોટી માને છે તે મૂર્તિ (ભગવાન) ને શ્રી ગોવર્ધનનાથજી કહે છે, કે જે વિષે આપણે ત્રીજા ભાગમાં લખી ગયા છીએ. એ મૂર્તિ ભૂકરા પથરાની છે અને આશરે અરધા માણસની ઊંચાઈ જેટલી ઊંચી છે. (એનો અર્થ ગોવર્ધન નામના પરવતનો ધણી થાય છે, પણ જગતની સાથે તેને કંઈ લાગે વળગે નહીં.) એ મૂર્તિ સ્ત્રીસંયુક્ત નથી, કારણ કે તેને બાળભાવે કરી સેવે છે. તોપણ તેના ગોદની ગ્વાલ મંડલી ધણી છે, એટલે તેની પાસે પીતળાદિ ધાતુની કેટલીક મૂર્તિઓ રાખવામાં આવે છે. શ્રી ગોવર્ધનનાથજીના નામની મૂર્તિ, મહારાજે કે વૈષ્ણવો પોતાના ઘરમાં રાખતા નથી. પણ તે મૂર્તિ (ભગવાન) ને સહુથી મોહોટામાં મોહોટી માને છે, અને તેને શ્રીજી, શ્રીનાથજી શ્રીનાથજીબાવા, શ્રીબાવાજી અને શ્રી ગોવર્ધનનાથજી વિગેરે નામોથી ઓળખે છે.

બીજી બળદેવજીના નામની કેટલીક મૂર્તિઓ છે તેમાંની એક જે ગોકુળ તરફ છે તે મોહોટી કહેવાય છે. કેટલાક વૈષ્ણવો તેની માનતા કરે છે, અને તેને ભાંગનો ભાગ ખૂબ ધરાવે છે. ભાગવતાદિ કેટલાક ગ્રંથ ઉપરથી રચાઈ જણાય છે કે, શ્રીકૃષ્ણના ભાઈ બળદેવજી મધપી અને ફરી હતા, માટે તે

બળદેવજીની મૂર્તિને પ્રસન્ન કરવામાટે તેને ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે કેરી પદાર્થનો ભોગ ધરાવવામાં આવે છે. એ મૂર્તિની પાસે એક સ્ત્રીની મૂર્તિ બેસાડેલી છે તેનું નામ રેવતીજી છે. (બળદેવ એટલે બળનો દેવ)

શ્રીજીના ગોદની સાત મૂર્તિઓ કે જે સાત સ્વરૂપના નામથી ઓળખાય છે. ગુસાંઈજીએ પોતાના સાત છોકરાઓને તે વહેંચી આપેલી છે. માત્રાજી વૈષ્ણવો ધણું કરીને તે મૂર્તિઓ જ્યાં હોય ત્યાં તેનાં દર્શન કરવા જાય છે. ઉપર જણાવેલી સાતમાંની એ મૂર્તિ તો પ્રથમ જયપુરમાં હતી પણ મહારાજને ત્યાંથી બાગવું પડ્યું તેથી તે મૂર્તિઓને પણ ત્યાંથી તેઓ પોતાની સાથેજ લઈ ગયા. શ્રીનાથજીની મૂર્તિ કરતાં આ ઉતરતી એટલે બીજા નંબરની ગણાય છે. એવિષે હું મારા વાંચનારનું થોડું ધ્યાન ખેંચું છું.

૧ નવનીત પ્રિયાજીની પીતળની એક નાની મૂર્તિ છે, તેનો પગ વાંકો અને હાથમાં માંખણના લોંદા સાથેજ ઘડેલો છે. તેની સાથે સ્ત્રી બેસાડતા નથી. (તેનો અર્થ માંખણવાળો એવો થાય છે) એ મૂર્તિના જેવી બીજી કેટલાક મહારાજ અને બીજા વૈષ્ણવો પોતાના ઘરમાં રાખે છે.

૨ બીજી મૂર્તિ કે જેનું મદનમોહનજી નામ છે, તેના જેવી મૂર્તિઓ મહારાજો અને કેટલાક વૈષ્ણવોને ત્યાં હોય છે. પણ તે બીજા નંબરની ગણાતી નથી. એ મૂર્તિ પીતળની હોય છે અને તે ચાર ઇંચથી એક ફૂટ સુધી લાંબી હોય છે. ઉભેલા માણસના ઘાટ જેવી તે મૂર્તિ બનાવવામાં આવે છે. તેની જોડે એક સ્ત્રીની મૂર્તિ ઉભી રાખે છે તેને ‘સ્વામીનીજી’ એવું નામ આપેલું હોય છે. મદનમોહનજી એટલે કામદેવને મોહિત કરનાર એવો અર્થ થાય છે. પરંતુ જગત સાથે તેમને કશું લાગે વળગે નહીં. સ્વામીનીજીનો અર્થ ધણીયાણી અથવા માત્રકેયુ થાય છે.

૩ ત્રીજી દારિકાનાથજીના નામની પથરાની બનાવેલી એક મૂર્તિ છે, અને તેની ઊંચાઈ આશરે એક ફૂટની છે. તે ઉભેલી માણસના ઘાટની અને ચાર બૂજવાળી કરેલી છે. તેની જોડે સ્ત્રી ઉભી રાખવામાં આવેલી નથી. એના નામનો અર્થ દારકાનો ધણી થાય છે પણ બીજો નહીં. સાંભળવા પ્રમાણે એવી મૂર્તિ મહારાજો અથવા બીજા વૈષ્ણવોના ઘરમાં હોતી નથી; કારણ કે તે વસુદેવના પુત્ર શ્રીકૃષ્ણની મૂર્તિ છે.

૪ ચોથી મથુરેશજીના નામની કાળા પથરની એક મૂર્તિ છે. તે આશરે છુટકે ઊંચી અને દારકાનાથના જેવી છે. મથુરેશજી એટલે મથુરાનો ધણી એવો અર્થ થાય છે. એવી મૂર્તિ પણ બીજે કંડી હોતી નથી અને તેનો સખ્ય પણ ઉપર પ્રમાણે છે.

૫ પાંચમી વિઠ્ઠલનાથજી અથવા વિઠ્ઠલેશરાયજી એવા નામની પીતળની મૂર્તિ છે. તે આશરે અરધો ફૂટ ઊંચાઈની છે. ઊભેલા માણસના ધાટ જેવો તેનો ધાટ છે. વળી તેની જોડમાં એક સ્ત્રીની મૂર્તિ ઊભી કરેલી છે. એનો અર્થ વિઠ્ઠલનો ધણી એવો થાય છે. એના જેવી બીજી મૂર્તિ ક્યાંયે જોવામાં આવતી નથી.

૬ છઠ્ઠી ગોકુલેશજી અથવા ગોકુલનાથજીની પીતળની મૂર્તિ છે તે ચતુર્ભૂજ માણસના ઊભા ધાટની છે. તેની જોડે બે સ્ત્રીઓ ઊભી રાખેલી છે. એ મૂર્તિની ઊંચાઈ આશરે પાંચ-છ ઇંચની છે. અને એનો અર્થ ગોકુલના ધણી એવો થાય છે. એવી મૂર્તિ બીજે કંડાણે છે નહીં. વળી અગ્નિવળી જેવું એ છે કે, ગોકુલના ભગવાન સ્ત્રી પરણ્યા ન હોતા, તેની સાથે બે સ્ત્રી બેસાડેલી છે અને દારકા તથા મથુરાવાળા કૃષ્ણ પરણેલા હતા તો તેની સાથે એક પણ સ્ત્રી બેસાડેલી નથી.

૭ સાતમી ગોકુલચંદ્રમાજીની પથરાની એક મૂર્તિ છે, તેને બે હાથ છે. અને ઊભેલા માણસના જેવા ધાટની છે. તેની જોડે સ્ત્રી ઊભી રાખેલી છે. એ મૂર્તિ મદનમોહનજીના જેવડી આશરે છે. એના નામનો અર્થ ગોકુલના ચંદ્રમા થાય છે. એવી મૂર્તિઓ પણ બીજે કંડાં જોવામાં આવતી નથી.

એ પ્રમાણે એ સાત સ્વરૂપની મૂર્તિઓ કહેવાય છે, અને તેઓ બીજીથી જિતરતા અથવા બીજા નંબરના ભગવાન કહેવાય છે. વળી દરેક ગામોમાં મહારાજોને ત્યાં મૂર્તિઓ હોય છે, તેનાં પણ જ્યાં ધણી હવેલીઓ હોય તેમાંથી પણ પૈસાદાર મહારાજ અથવા પ્રથમ આવી વસેલા હોય તેના હવેલી મહોડી કહેવાય છે, અને તેમાં જે મૂર્તિ હોય છે તે ઉપર જણાવેલી બીજા નંબરની મૂર્તિ કરતાં ઉતરતી પણ ગામના બીજા ભગવાનોમાં તે મુખ્ય ગણાય છે, અને બાકીના ભગવાન તેથી ઉતરતા ગણાય છે, તે મૂર્તિઓનાં નામો પણ એવાંજ હોય છે કે, જેમાંથી પ્રભુતા સુચક અર્થ નીકળતો નથી પણ મનુષ્યપણું દેખાડનારા અર્થો નીકળે છે. જેવા કે:—

કેટલેક ઠેકાણે બાળકૃષ્ણની મૂર્તિ હોય છે તે નાહનામાં નાહાની હાથના અંગુઠાથી તે મહોટામાં મહોટી ત્રણ ઇંચ સૂધી ઊંચી હોય છે. ગુંઠણુભર ચાલતા નાહના છોકરાના જેવો તેનો આકાર હોય છે, અને હાથમાં માંખણનો લાડવો આપેલો હોય છે. તે પીતળની મૂર્તિ હોય છે. (મદન મોહનજી પાસે સ્ત્રી જેમ બેસાડે છે તેમ આની પાસે બેસાડતા નથી. એટલુંજ નહીં પણ નાનો બાળક છતાં તેની માને પણ પાસે બેસાડતા નથી, અને બાપડાને એકલોજ બેસાડે છે) એના નામનો અર્થ ‘ નહાનો કૃષ્ણ ’ થાય છે.

કેટલેક ઠેકાણે ‘ નટવરજી ’ એવા નામની મૂર્તિ બેસાડે છે તેનો આકાર અને રીતભાત ધણુકરીને બાળકૃષ્ણજીને મળતી હોય છે. એના નામનો અર્થ ‘ ભવધ્યામાં શ્રેષ્ઠ એવો થાય છે. ભવધ્યો એટલે નાટકકાર અથવા નટ, અને વર એટલે શ્રેષ્ઠ. તેથી એના નામનો અર્થ સારો નાટકકાર અથવા ઉત્તમ ભવ-ધ્યો થાય છે. એની જોડે સ્ત્રી ઊભી રાખવામાં આવતી નથી.

કેટલેક ઠેકાણે ત્રિલંગીલાલની મૂર્તિ બેસાડે છે તે માણસના ઊભા ધાટના જેવી હોય છે તેમજ તે મુરલી વગાડતો હોય તેમ દેખાય છે. તેના શરીરના ત્રણ વાંક, એટલે ત્રણ ઠેકાણેથી વાંકી હોય છે. તે ઉપરથી તેનું નામ ત્રણ વાંકવાળો એવું પાડવામાં આવેલું છે.

એ ઉપરાંત ક્યાંક ક્યાંક શ્રીલાલ અથવા શ્યામલાલ અથવા વનમાળી વગેરે નામોની મૂર્તિઓ છે તેમાંથી કેટલીક ઊભા ધાટની અને કેટલીક બેઠા ધાટની હોય છે. એ નામોના અર્થ શ્રીલાલ એટલે સ્વામીનીજી સહિત છોકરો. શ્રી એવું નામ પુષ્ટિમાર્ગમાં સ્વામીનીજીને આપેલું છે. અને લાલ છોકરાને કહે છે. જેમ કે ‘ નંદકો લાલ ’ અને બીજો શ્યામલાલ અને તેનો અર્થ ‘ કાળો છોકરો ’ કરીને થાય છે. અને ત્રીજો વનમાળી નામ છે તેનો અર્થ ‘ જંગલનો રખેવાલ ’ થાય છે. ઈત્યાદિ ઈત્યાદિ મૂર્તિઓ તેઓની છે.

એ પ્રમાણે મહારાજને તે ત્યાં તેમ તીર્થયાત્રામાં મૂર્તિયો હોય છે. તેને ચડતા ઉતરતા ભગવાન માનવામાં આવે છે. એમાં અજ્ઞયેજ્ય જેવું એ છે કે, એ બધી મૂર્તિઓમાં ઇશ્વરપણું, કે પ્રભુતાર્થ દેખાડનાર એક પણ નામ નથી. એટલુંજ નહીં પણ ચક્રવર્તિ રાજના જેવો પણ દેખાવ દેનાર એક નામ નથી. કોઈ નાના હુંગરાનો ધણી, કોઈ એકાદ ગામડાનો ધણી, કોઈ નાનો કૃષ્ણ, કોઈ

માખણવાળો, કોઈ ભવાયામાં ઉત્તમ અને કોઈ ત્રણ વાંકવાળો એવાં એવાં એવ કુદાઈ ભરેલાં નામો કલ્પેલાં છે, એવાં નામો શા સાઈ કલ્પેલાં છે કે નાહાના કૃષ્ણ અને નંદના કુંવરમાં તથા મનુષ્ય લીલામાં લોકોની પ્રીતિ લગાડવી ? અને એવું હોય તો અતે અમોને પણ તેવા ભગવાન માની લે. જો ઇશ્વર દ-શક નામો હોય તો તેનો મહિમા પણ નામની સાથે આવી જાય, એટલે ઇશ્વ-રનાં ૩૫ જુદાંજુદાં દેખાય; અને એવી શક્તિનો ઇશ્વર કંઈ મનુષ્ય ન બને. કદાપિ તે નામોમાંથી એવો અર્થ નીકળે અને તે સર્વ શક્તિમાન દેખાય તો પછી એઓને કોઈ પણ કદી માને નહીં. એટલામાટે મૂલ પુરૂષે એ ઠગાઈ ભરેલાં નામો મૂલથીજ રાખેલાં છે, તે સારી રીતે સમજી શકાય છે.

એ મૂર્તિઓની મહારાજ લોકો વેદ મંત્રથી રથાપના કરતા નથી, પણ અસલથી આચારજી ગાસાછજી વગેરેની સંવેલી છે. તેથી તેમાં આવિર્ભાવ તિરોબાવ થઈ ગયો છે. કોઈ નવા મહારાજને ત્યાં મૂર્તિ બેસાડવી હોય તો કોઈ જૂના મહારાજને ત્યાંથી ઘણી મૂર્તિ હોય તેમાંથી એકાદ માગી લાવે છે. અથવા તો કોઈ વૈષ્ણવ પાસેથી લે છે, એ ન ન બને તો જૂની કોઈ મૂર્તિઓ હોય તેના ગોદના શ્રી ઠાકોરજી લાવીને બેસાડે છે. અને તેને સેવીને અનેક તરેહથી ધામધુમ કરી તેનો મહિમા વધારે છે. તેથી બિચારા બોળા માણસો એ બધી વાતોને સાચી માની કસાઈ જાય છે. તે લોકો જે પોતાનો મહિમા વધારે છે તે તેમને માટે વાજળી છે. જેમ કે કોઈ પોતાના બળદનો કે પાડનો મહિમા વધારે તો તેમાં જે કાંઈ કમાણી થાય તે પોતાનેજ થાય. તેમજ આ લોકોની મૂર્તિઓ પણ તેના પોઠિયા છે. અને સારીરીતે કમાણી કરી આપે છે. પેહંડીની મુખ્ય કમાણીનો ચીજ છે તેથી તેનો મહિમા વધારે તો પોતાને લાભ થાય તથા સાથે પોતાનો પણ મહિમા વધે.

હવે મૂર્તિઓની સેવા કેમ કરવી તેવિષે તે લોકોના પુસ્તકોમાં લખે છે કે, ‘ યથા દેહે તથા દેવે ’ જેમ દેહની તજવીજ રાખીએ છીએ તેમજ દેવની તજવીજ રાખવી. વેદમાં કહ્યુંલા ‘ વિદ્વા જ્ઞ સૌંદ્ર દેવાઃ ’ એટલે વિદ્વાન પુરૂષો છે તેજ દેવ છે, તેને વિસારીને નિર્જીવ, પથરાના, કંસારાના ઘડેલા પીત્તળના અને લાકડા વિગેરેના કરેલાં પુતળાંને દેવ ઠાકી બેસાડે છે. આહા !! કેટલી હુમ્મઈ !

એ માર્ગમાં ગુસાંધઓના ધરમાં જે સેવા પ્રકરણ ચાલે છે, તે આ પ્રમાણે.—પ્રથમ દરરોજનું સાદું વર્ણન કરી જઈએ. પ્રથમ સહવારમાં પૂ-જારી લોકો નાહી ઘોષને ઠાકોરના મંદિર આગળ ઘંટા વગાડે છે. તે ઘંટા જરા જરા ખોલરીને ત્રણવાર વગાડે છે. તે પછી મંદિર ખોલીને અંદર જાય છે. ત્યાં મૂર્તિને રાતના શય્યા ઉપર સૂવાડેલી હોય ત્યાંથી ઉઠાડે છે. પછી તેજ કપડાં જરાતરા ઠીક કરીને સિંહાસન ઉપર બેસાડે છે. તે પછી તેને ભોગ ધરે છે. તેમાં ઘણું કરીને મીઠાઈ હોય છે. તે ભોગ ધર્યા પછી ઠાકોરજીના—મંદિરના બારણા ખોલી બાહર ઉભા રહેલા વૈષ્ણવોને દર્શન કરાવે છે. પછી વૈષ્ણવો દર્શન કરવાને માટે ધક્કા મૂકી કરી અંદર આવે છે. દરેક દર્શન ખુલતી વખતે સમાજ બેસે છે. સમાજ એટલે એક જણ કીર્તન ગાય છે તથા એક મૃદંગ વગાડે છે તથા કેટલાક ઝાંઝ વગાડે છે. એકાદ તંબુરો પણ વગાડે છે. બાજે વખત સારંગી, સતાર. મોરચંગ, ડફ વગેરે પણ વાગે છે. કીર્તન તરેહવાર રાગમાં કૃષ્ણલીલાવિષે જોડેલાં છે કે જે, નીચે વ્યભિચાર વધવાના કારણમાં લખવામાં આવશે. એ પછી મૂર્તિની આર્તિ ઉતારવામાં આવે છે. તેને મંગળાઆર્તિ કહે છે. એ દર્શન ઘણું તો દશેક મિનીટ થતાં હશે તેટલામાં ધક્કા મૂકી કરી પુરૂષ તથા સ્ત્રીઓ જેમ તેમ દર્શન કરી લીએ છે. દર્શનની હકિકત પણ જૂદા પ્રકરણમાં નીચે લખવામાં આવશે. એ પછી મૂર્તિની આડાં બારણાં બંધ કરી દે છે. ત્યારપછી બધા ચાલ્યા જાય છે. એ દર્શનને મંગળાનાં દર્શન કરીને કહે છે.

પછી મંદિરમાં મૂર્તિને જે શૃંગાર તથા લૂગડાં પહેરાવેલાં હોય તે મહારાજ કે જે પૂજારી હોય તે ઉતારે છે, તે પછી મૂર્તિને તેલ વગેરે લગાડીને ઊનાં પાણીથી નહવરાવીને પછી તેનું અંગ લૂવે છે. ત્યાર પછી વળી શૃંગાર ધરાવે છે તે મૂર્તિના કરતાં વિસ્તારમાં ઘણો વધારે હોય છે. પછી તે ગાદી ઉપર પડ્યા હોય છે તે શૃંગાર દરરોજનો જૂદો જૂદો તરેહનો હોય છે. વાધા પણ તેમજ હોય છે. માથા ઉપર પણ તરેહવાર જાતની તજવીજો કરે છે. એ પ્રમાણે જેમ માણસ ધરેણાં લૂગડાં પહેરે તેમ પહેરાવી પૂતળાંને તૈયાર થાય પછી સિંહાસન વગેરે ઠીક ઠીક કરીને દર્શન કરાવવા સારું મંદિર ખોલે છે, તે દર્શન અગાઉ કલાં તે પ્રમાણે થાય છે. આ વખતે પણ મૂર્તિને આર્તિ

ઉતારવામાં આવે છે તે શૃંગાર આર્તિ ગ્રંથ એમ કહેવાય છે. તેમજ એ દર્શનને શૃંગારનાં દર્શન એવું નામ આપેલું હોય છે, અને તે પાંચ છ મિનીટ થાય છે.

એ પછી વળી પાછાં બારણાં બંધ કરવામાં આવે છે. અને વળી પાછી તેને કંઈ સામગ્રી ધરે છે, તેને થોડીવાર થયા પછી જો દર્શન ખોલવામાં આવે છે તેને ગ્વાલનાં દર્શન કહે છે. તે કોઈ ઠેકાણે થાય છે અને કોઈ ઠેકાણે થતાં પણ નથી. એ દર્શન વખતે આર્તિ કરવામાં આવતી નથી, માત્ર ચાર મિનીટ રહી બંધ થાય છે.

ચાર પછી વળી અંદર તરેહવાર પકવાનો અને સુખડી (દાલભાત) વગેરે ધરવામાં આવે છે, તેને વૈષ્ણવો, ઠાકોરજીને ભોગ આપ્યા એમ કહે છે. ભોગ ધરાવેલી બધી ચીજ અરધો પોણો કલાક સૂધી અંદર મૂર્તિજી ખાય છે અથવા ભોજન કરે છે એમ કહે છે પણ તેમાંથી દોકડા એક ભાર પણ ધટેલું સંભળાતું નથી. એ બાબતમાં લોકોને એમ સમજાવ્યું છે કે ઠાકોરજી જો ચીજ આરોગે છે, તે લક્ષ્મીજી પાછાં ધરી જાય છે. એ પછી મંદીર ખોલીને બંધ બારણે માણસો અંદર જાય છે, તે વખતે તેઓ મૂર્તિનું મોઢો ધોવે છે તથા ખોખામાં પાણી લઈ મૂર્તિના મોઢા આગળ રાખીને જણે પીધું હોય એવો ડોલ કરે છે. તે પછી પાન સુપારીનો ભોગ ધરે છે. અને તે પછી મંદીર ખોલીને બહાર ઉભેલા વૈષ્ણવોને દર્શન કરાવવામાં આવે છે. તે વખતે સમાજ જેસે છે તથા તે સમયનાં પદો ગવાય છે. એ દર્શન વધારેમાં વધારે ૫૦ કલાક સૂધી થાય છે પછી આર્તિ. ઉતારવામાં આવે છે. તેને રાજભોગ આર્તિ કહે છે. તથા એ દર્શનને રાજભોગનાં દર્શન કહે છે. એ વખતે મૂર્તિ આગળ તરેહવાર રમકડાં તથા ચોપડ પાસા રાખવામાં એટલામાટે આવે છે કે તેથી શ્રી ઠાકોરજી રમે. પણ યાદ રાખવું કે જેવાં રમકડાં તેવાજ ઠાકોરજી હોય છે.

એ પછી મંદીર બંધ કરીને સહુ પોત પોતાને ઠેકાણે જાય છે, તે વખતે અનેસર થયાં એમ કહે છે. એ પછી મહારાજ તથા મુખિયા બીંત-રીઆ પોત પોતાની જમવાની જગા ઉપર જાય છે. હવેલીના દરેક માણસોને ખાવાનું આપવા, નેક બાંધી આપેલો હોય તે પ્રમાણે આપે છે પછી ખાધ પીને બધા પોત પોતાના કામમાં લાગે છે. પૂજારી લોકોને સારી કુરસદ મળે

છે તે કુરસત અલખતં ચાર પાંચ વા છ કલાકની હોય છે. તે વળી પાછા એક પૂજારી નાહી ઘોઘ મંદીર આગળ જઇ. ઘંટા નાદ ત્રણવાર કરે છે. થોડીવાર રહીને પછી મંદીર ખોલે છે. અને સમું નમું કરી પડદો ખોલી વૈષ્ણવોને દર્શન કરાવે છે તેને ઉત્થાપનનાં દર્શન કહે છે. આ વખતે પણ ગાયન થાય છે પણ આર્તિ ઉતારતા નથી. એ દર્શન આશરે આઠ દશ મિનીટ થાય છે.

એ પછી વળી પાછાં બારણાં બંધ કરવામાં આવે છે, ત્યારે લીલો અથવા સૂકો મેવો ભોગ ધરાવે છે. કેટલીકવાર ભોગ ધર્યા પછી વળી પાછાં દર્શન કરવામાં આવે છે, તેને ભોગનાં દર્શન કહે છે, ત્યારે પણ ગાયનની સમાજ બેસે છે. આ વખતે આર્તિ ઉતારવામાં આવતી નથી એ દર્શન આશરે પાંચ-દશ મિનીટ લગી થાય છે. અને ચોપડપાસા વિગેરે ઉપાડી લેવામાં આવે છે.

ત્યાર પાદ પાછાં બારણાં બંધ કરે છે અને કેટલીકવાર અંદર ગથલ મથલ કરીને સધ્યાનાં દર્શન કરાવે છે. અને આર્તિ જે ઉતરવામાં આવે છે તેને સંધ્યા આર્તિનાંજ દર્શન થયાં એમ કહેછે. એ દર્શન પાંચ છ મિનીટસુધી થાય છે.

એ પછી વળી મૂર્તિનો બધો શૃંગાર ઉતારી તેને ભોગ ધરાવે છે તેને બાળુ કહે છે, તે બાળુ થયા પછી મુખમાર્જન વગેરે કરી પાન સોપારી ખવરાવે છે. ત્યાર પછી મંદીર ખોલી દર્શન કરાવે છે, તેને સેનનાં દર્શન કહે છે આ વખતે પણ સમાજ બેસે છે, ને આર્તિ પણ ઉતારવામાં આવે છે. એને સેન આર્તિના દર્શન પણ કહેવાય છે. એ દર્શન દશેક મિનીટ થયા પછી મંદિર બંધ થાય છે.

એ પછી મૂર્તિને રાત્રનાં લૂગડાં પહેરાવી સજની (પથારી) ઉપર પોઢાડવામાં આવે અને તે ઉપર ઓછાડ વગેરે ઓઢાડી સૂવાડી દે છે જે લાલજી હોયતો એકલો સૂવાડે છે અને જે મદન મોહનજી વિગેરે હોયતો સાથે તેની સ્ત્રીને પણ સૂવાડે છે. અફસોસ આવી મૂર્તિ બિચારીઓ શંકડો વર્ષો થયાં સાથે સૂવે છે પણ કાંઈ લાલજીને જન્મ આપતી નથી. ગર્ભ તો કાંઈકને થતો હશે પણ પાછું બધું નક્કર ખરું તેથી ગર્ભને બહાર નિકળવાની જગો નહીં મળતી હોય?

આ પ્રમાણે આખા દિવસમાં આઠ વખત દર્શન થવાનો નિયમ છે. અને પાંચ વખત આર્તિ ઉતારવામાં આવે છે તથા આખા દહાડામાં લગભગ પોણા દરોડા મૂર્તિ સાથે ચાળા કરવામાં આવે છે તથા ઘડી ઘડી ઢાંક ઉઘાડ કરીને આખા દિવસમાં આઠ વખતમાં ફક્ત સાઠ સીતેર મિનીટ દર્શન કરવામાં આવે છે. હવે એમ દર્શન કરાવવામાં એ લોકોને લાભ છે, તે એ કે એમ કરવાથી માણસો ધણું એકઠાં થાય. અને દર્શન ખોલતી વખતે ધણું લોક જમા થએલું દેખાય, તેથી ભલકામાં વધારો થાય. જે ધણીવાર દર્શન થતાં હોયતો માણસો છૂટા છવાયાં આવતાં જાય અને પૂજારી લોકોને પોતાના મનવાંછિત કામો થાય નહીં. વળી ખીચું એ કે, અચ્છાની લોકોને ઢાંક ઉઘાડ કરવામાં મોહ ભરાય છે ને તેવે તેવે ઠેકાણે જલદી દોડી જાય છે, એ વિષે પંજખી ભાષામાં એક શાખી છે.

ઢક્કપયોધરમુગે ઢક્કેમોહાલગા ।

ગગને ચરતિમાનુ લોક દિવાલય લગા ॥ ૧ ॥ ૭૨ ॥

અર્થ :—કોઈ ઊંઘાડાં સ્તનવાળી સ્ત્રીને કોઈ કહે છે કે, હું યુવાન અવસ્થાવાળી ! તું તારાં સ્તન ઢાંક, કારણ કે ઢાંકવાથી કોઈને પણ મોહ લાગશે; પણ ઉઘાડાં હશે તો મોહ લાગશે નહીં. તંત્ર દાખલો સૂરજપંથી લોકોનો આપેલો છે કે, સૂર્ય સાક્ષાત્ આકાશમાં સ્વયં ફર્યા કરે છે તેને તે લોકો જોતા નથી પણ તેની મૂર્તિ કરીને જે મંદિરમાં બેસાડેલી છે, ત્યાં તે લોકો એકઠા થાય છે. કારણ કે તે મંદિરને વખતે વખત ઢાંક ઉઘાડ કરવામાં આવે છે, તેથી આજ્ઞાની લોકોને મોહ લાગેલો છે.

તે પછી ઋતુ ઋતુનાં દર્શન જૂદી રીતે કરાવવામાં આવે છે. શીયાળામાં પાછલી રાતના એકથી તે ચારવાગા સૂધીમાં મંગળા થાય છે અને એ વખતે યુવાન સ્ત્રી અને યુવાન પુરુષો એ દર્શન કરવા આવે છે. શીયાળામાં મૂર્તિને જાડાં અને ગોદડીનાં લૂગડાં પહેરાવવામાં આવે છે. ખાવાનું ઉતું ઉતું ભોગ ધરાવે છે. મૂર્તિપાસે અગ્નિની સગડીઓ ધગ ધગતી રાખવામાં આવે છે. અને રાજ્યભોગ ધણું કરીને સૂર્યોદયની અગાઉ કરી લેવામાં આવે છે, ઈલાદિ ઈલાદિ જેમ શીયાળાની ઋતુમાં દરેક માણસ વર્ષવાની તજવીજ કરે છે તેમ કરે છે.

તે પછી ઉનાળાની ઋતુ આવે છે, ત્યારે મૂર્તિ તે ઘણાંજ ઝીણા લૂગ-
ડાંના વાધા ધરાવે છે. શૃંગાર પણ હલકો ધરાવે છે, તરેહવાર જાતનાં સુ-
ગંધી ફુલોની માળાઓ ધરાવવામાં આવે છે અને ખાવાનું પણ ઋતુ અનુસાર
થાય છે. ઉનાળાનો દિવસ મહોટો તેથી સવારનાં મંગળાનાં દર્શન છથી આઠ
વાગે થાય છે, મંદિરમાં તરેહવાર જાતના અતર મૂર્તિને લગાડવામાં આવે છે.
અને મંદિરમાં શુભાગ્ર જળ વિગેરે છાંટવામાં આવે છે. મંદિરના ચોકમાં
તરેહવાર જાતના ઉડતા પાણીના કુવારા તેમજ તમામ ઠંડી હવા આવે તેવી
યોજના કરવામાં આવે છે.

ચોમાસામાં સાધારણ કપડાં, સાધારણ ખાણા અને સાધારણ રીતિ-
ભાત કરવામાં આવે છે પણ તે માણસને જે જે અનુકૂળ ચીજ હોય તેવી
ઠાકોરજીને અંગીકાર કરવામાં આવે છે.

એ પ્રકરણ જોતાં એક અગ્નયણી લાગે છે કે, એ પુટિમાર્ગના ભગવાન
પણ એવા કે જેને ઋતુ અનુસાર ચાલવું પડે. પણ ઋતુઓ એ ભગવાનના
કલ્પામાં આવે નહીં !! શીયાળાના સમયમાં બીજે ઠંડાણે તો નહીં પણ હવે-
લીમાં તો ઉની ઋતુ કરી મૂકે ? અર્થાત્ તેમ તેનાથી બની શકતું નથી.

ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે લોકોને આખો દિવસ મૂર્તિમાં ને મૂર્તિમાં ગાળ-
વાને શીખવે છે, અને મૂર્તિ છે તેજ ભગવાન છે એવું સમજાવવામાં આવેલું
હોય છે. વેદ-શાસ્ત્રમાં કહેલાં કર્મ, ઉપાસના જ્ઞાન વિગેરે ભૂલી જઈ લોકો
કેવળ મૂર્તિનાંજ કામમાં રોકાયેલા રહે છે. એવું તેઓને શિખવવાનું દેખીતું
કારણ એ છે કે, લોકો એક તો ધંધામાં રોકાયેલાં હોય તેને આવાં દર્શન વિગેરે
નાટક અથવા ફારસ જોવામાં આવે એટલે બીજી કાંઈ ગણતી તેને રહે નહીં.
જો તેમ થાય તો તે લોકોને ખરું જ્ઞાન થાય નહીં. ખરું જ્ઞાન થાય નહીં ત્યાં
સૂધી ખોટાને મૂકે પણ ક્યાંથી માટે એવાં શિષ્યરૂપી બંકરાંનાં પગમાં એક
જોતની સાંકળ બાંધવા જેવું કરેલું છે. આખો દાહાડો પુતળાંઓ પછવાડે
હેરાન થવું એ વલ્લભના પોતાના સિદ્ધાંતથી ઉલટું છે. વલ્લભાચાર્યે પોતાના
સિદ્ધાંતમુક્તાવલી નામના ગ્રંથમાં કહ્યું છે કે :—

નત્વાહરિં પ્રવક્ષામિ સ્વસિદ્ધાંતવિનિશ્ચય ॥

કૃષ્ણસેવા સદાકાર્યા માનસી સાપરામતાઃ ॥૧॥૭૩॥

અર્થ.—હું હરિ એવા ભગવાનને પ્રણામ કરી મારો નિશ્ચય કરેલો સિ-
દ્ધાંત કહું છું. તે એ કે, કૃષ્ણની સેવા હંમેશા કરવી. તેમાં માનસી સેવા
સર્વેથી ઉત્તમ છે. વલ્લભ કહે છે કે, માનસી સેવા એટલે કૃષ્ણનું ધ્યાન ધરીને
મનમાં સેવા કરવી, એ ઉત્તમ છે. ત્યારે હવે મનની સેવાનો પણ અરથો
કલાક થાય, પછી તો માણસ નવરો રહે તો સારું. પાછળવાળાઓએ તો
એમજ ઠોકી ઠોકી બેસાડેલું છે કે આખો દહાડો રોકાયલા રહેવું. હવે વ-
લ્લભનો આ શ્લોક તેવી સેવાને આડો કરે તે માટે તેની ટીકામાં લખ્યું છે કે,
ખરા મનથી સેવા કરવી તેને માનસિક કહે છે. પણ તે ખૂબ સમજતા
નથી કે જેને મનથીજ સેવા કરવાની ન હોય તે એવી મૂર્તિને દરિયામાં નહીં
પથરાવે ?

ખાવા પીવાની લાલચે કેટલાક ઉત્સવો કરેલા હોય છે, તે ઉત્સવને દ-
હાડે વળી મૂર્તિની પૂજા તથા દર્શન જુદી રીતનાં થાય છે. પરંતુ ઉત્સવનું
મુખ્ય તાત્પર્ય ખાવા પીવાનું હોય છે. અને રસના નિદ્રિયતા વિષય ઉપર
તો કેટલાક, શોખી વૈષ્ણવો અંદર ઝુક્યા રહે છે.

૧ જન્માષ્ટમીનો ઉત્સવ સહી મહોટો મનાય છે. એટલે આવણુ વદ
૬ ને રોજ રાત્રીનાં બારેક વાગે કૃષ્ણનો જન્મ કલ્પેલો છે, તેથી તે વખતે
કૃષ્ણના જન્મની ક્રિયા મૂર્તિ સાથે કરે છે, ગિરિરાજના પથરાતે દ્વિતી નવ-
રાવે છે અને જન્મનાં દર્શન બોલે છે. ત્યારે અરધી રાત્રી સમયે સ્ત્રી અને
પુરુષો દરશન કરવા જાય છે. એટલામાં બોખો ત્યાં પ્રવેશ કરે છે. એટલે
પાંચ સાત જણ ગોવાળિયાનો સ્વાંગ લે છે અને બે ચાર ગોપિકાઓ થાય છે.
આ વખતે બીજા કેટલાક લાવી વૈષ્ણવો મંદિરના અંદરના ચોકમાં દાખલ
થાય છે. જેમ નદજીને ઘેર વધામણી થઈ તેથી સહુ નાચ્યા કૂધા હતા તેમ
અહીં પણ નાચે કૂદે છે, તેને નંદ મહોત્સવ કહે છે. આ પ્રસંગે વેશધારી
ગોપો, મહારાજો અને ભાવિક વૈષ્ણવો એક કુંડાળાના આકારમાં ખૂબ નાચ
કરતા એક બીજા ઉપર હળદર મેળવેલું દહીં જે તૈયાર કરેલું હોય તે છાંટે
છે. આ વખતે જે વચે સમાજ બેઠેલી હોય છે તે “આજ નંદરાય કે આ-
નંદ ભયો” એ પદ બધા સાથે સાથે બોલીને ખૂબ નાચ્યા કરે છે, અને ક-
લાએક વારમાં બ્યારે થાપી જાય ત્યારે નંદ મહોત્સવ બંધ કરીને અંદર જે

હોય તે બધા ખાવા બેસી જાય છે તેમ મહારાજ પણ તે બધા સાથે ખાવા બેસે છે. એમ થયા પછી પરોઢિયે, જન્મ પામેલો શ્રી હાકોરજી પારણામાં જુને છે. ત્યારે લોકોને દર્શન ખોલે છે. જે કોઈ વખતે પણ દરશન ન કરે તે આ દિવસે કરવા આવે છે, અને મંદિરમાં ઘણી બીડાબીડ થવાથી ધક્કા મૂકીને પણ કંઈ સુમાર રહેતો નથી. ખીજા દિવસમાં તો આગળ પાછળ દરશન કરવા આવે પણ આજ તો બધા સાથે આવે તેથી અત્યંત ગીરદી થાય છે. હવે મંદિરમાંનું થોડુંક નાટક વર્ણન કરું છું, મંદિરમાં હાકોરજીને પારણામાં બેસાડી તેને ઘણા બારે શૃંગાર કરે છે. બે જણા બવૈયાનો વેષ લે છે. મહારાજ કે મુખ્યાયો યશોદાનો વેષ લે છે અને તે વેષ લેનાર તેના ડાઢી અને મુંછ બોડાવીને, કૃત્રિમ ચોટલાં રાખીને. ૩ વિગેરેનાં રતન કરીને બધો સ્ત્રીનો પોશાક પહેરી સ્ત્રી જેવો થઈ મૂર્તિના પારણાં આગળ માની પેઠે બેસે છે અને પારણાને હાંચકા નાખે છે. વળી હાથેવતી ઝણુ ઝણિયાં વગાડે તથા દરમટડી ફેરવે તેમજ તરેહવાર રમકડાં મૂર્તિને દેખાડે. હાય હાય!! આતે ધર્મનું મહાન કે નાટકશાળા? વળી ધર્મની બાબતના સ્વાંગ લેવાતા હશે? નાનાં બાળકને રમકડાંવતી રમાડે તેમ જડ મૂર્તિ આગળ રમકડાં મૂકી રમાડે છે! અમારો એક મિત્ર કે જે હવેલીમાં દર્શનના ભાવમાં પડ્યો ન હતો તેને આવી બાબત જોઈને શરમ લાગી કે આતે શું કરતા હશે! આ શું ધર્મની જગા હશે? વળી એક વાત કરે તે બીજો ન કરે, ઉપર કહ્યા પ્રમાણેની ચેષ્ટા કરે, પણ યશોદાએ જણ્યું તે નાટક તો કરે નહીં!! યશોદાને સૂવાવડના ધરમાં સૂવું જોઈયે. મૂર્તિને તેનાં રતન ધવરાવવાં જોઈયે. વિગેરે દેખાવ બધો લોકોને તાદૃશ્ય દેખાડવાં જોઈયે. હવે વૈષ્ણવ બાઈયોને અમે પૂછીએ છીએ કે, જનુઓ આ નાટક છે કે કાંઈ બીજું? નહીંતો મહારાજની સ્ત્રીયો છે, તે જાહેરમાં જેમ બીજો ઠંકાણું મથું ઢાંકી ને બેસે છે તેમ બેસે અથવા અહીંયાં બેસવા લજ્જતી હોય તો મુખિયાની સ્ત્રીયો ક્યાં નથી? જો તેમ કરે તો કાંઈક સારું રૂપ તો દેખાય! પણ એઓને તો કેવળ નાટકજ કરવું. જેમ બવૈયાઓ પોતાની મુછો બોડાવી સ્ત્રીયોનો વેષ લે છે તેમ એ લોકો આવા ઉત્તમ દિવસે મુંછ બોડાવી સ્ત્રીનો વેષ લઈ શ્રી હાકોરજીના પારણાં આગળ બેસે છે ત્યારે ખરું છે કે નાટકમાં સ્ત્રી સામેલ થઈ શકે નહીં. એવી હિંદુસ્તાનમાં

રીત છે. એક માણસ નંદરાયનો વેશ લે છે. અર્થાત્ પુઢા જેવો થાય છે, હાથમાં લાકડી લે છે, આગળ એક ધોળું ડાઢું બાંધે છે, પુંડે ખુંદ કહાડી ધરડાં ડાકરાની પેઠે પાલણા આગળ બેસે છે, અને તરેહવાર રમકડાં લઈ ઠાકારજીને દેખડાવી બરાબર આબેહુબ કૃષ્ણના જન્મના નાટકનો વેશ બજવી બતાવે છે. કેટલાંક માણસો કહે છે કે જૂઓ હવેલીમાં કેટલાં માણસો આવે છે? એમાં નવાઈ જેવું કંઈ નથી. જેમકે નાટક કે બવાઇયાના ખેત્રો જેવા હજારો લોકો પૈસા આપીને જાય છે. ત્યારે અહીંતો વગર પૈસે નાટક જેવાનું મળે તે જેવા કેમ જાય નહીં? વળી નાટક કરતાં આ ઠાકારજી એક વિશેષ લાભ એ થાય છે કે, અત્યંત ઉત્તમ, યુવાન, ખુબસુરત, શૃંગારવાળી, સારા ધરની અને મનભાવતી સ્ત્રીઓના અંગ સ્પર્શનો લાભ થાય અને લાગ દ્રાવે તો અલિંગન પણ થાય. વળી કોઈ વખત કોઈ બીજું પણ થવાનો વખત મળે. ત્યારે વિષયી લોકોને સોગણો વધારે લાભ થાય. આવી લાલચે માણસો બેળાં થાય તેમાં આશ્ચર્ય શું?

૨ પછી બાદરવા શુદ્ધ ૮ ને રોજ રાધા અષ્ટમી આવે છે તે દહાડે રાધા જીનો જન્મ થયો એવું કહેવે છે. (રાધાજી એટલે કૃષ્ણજીનાં ચોરીએ થયેલી સ્ત્રી) જન્માષ્ટમીથી તે આજ દિવસ સૂધી ઠાકારજી પાલણામાં ઝુલે છે. તે તે પછી ઝુલી ઉતરે છે. કોઈ ઠાકારજી લખેલું છે કે આગલે વર્ષે રાધાજી જન્મી હતી તેથી કૃષ્ણ કરતાં તે સાડા અગિયાર મહીના મહોટી હતી. તે મહોટી ન કહેવાય તે માટે તેણે માસ બાર સૂધી પોતાની આંખો ઉઘાડી નહોતી કૃષ્ણનો જન્મ થયા પછી પંદર દહાડે આંખો ઉઘાડી. એટલી તો જન્મતાં વેળાજ અકલ હતી ત્યારે એ શું પ્રભુતાર્થ ન કહેવાય? એ દિવસે પણ ભોગ અને શૃંગાર સારો કરવામાં આવે છે.

૩ બાદરવા શુદ્ધ ૧૧ ને એકાદશી કહે છે, આ વખતે ગોપીઓ પાસેથી શ્રીકૃષ્ણે દાણ લીધેલું હતું તેથી તે લીલા કરે છે, તેનો ઉત્સવ કરે છે, અને તે વખતે ગોપિયો પાસેથી કેવી રીતે દાણ લીધેલું હતું તેનાં પદો ગાય છે.

૪ આશો શુદ્ધ ૧૦ ને રોજ વિજયા દશમી આવે છે તે પુરાણોક્ત છે. શ્રીરામચંદ્રે લંકાઉપર ચઢાઈ કરી તેનો ઉત્સવ કરે છે, ને તે દહાડે શ્રીઠાકારજીની મૂર્તિને ભોગમાં ઠોર (એક જાતનાં સાટાં) ધરાવે છે, અને રામનાં પદો પણ ગાય છે.

૫ એ પછી શરદપુનેમ આવે છે તે દહાડે કૃષ્ણને ગોપિયો સાથે વનમાં રાસ રમ્યા તેનો ઉત્સવ માનવામાં આવે છે. દરેક હવેલીમાની મૂર્તિઓને મંદિરમાંથી બહાર કાઢી રાતની વખતે ચાંદનીમાં બેસાડવામાં આવે છે. (પણ સાથે ગોપિયો દેખાતી નથી. અરે બળ્થું એ નાટક કે જેમાં આબેહુબ ચિતાર પણ દેખાતો નથી. એના કરતાં નાટકશાળા સારી કે જેમાં બરોજર રૂપ તો દેખાય.) અને પછી પણ કૃષ્ણની રાસકીડાનાં ગાવામાં આવે છે. તથા ઠાકોરજીને વધારાની સામગ્રીમાં દૂધપાક કરવામાં આવે છે.

૬ દિવાળીના દહાડાણું તરેહવાર રોશનાઇ કરવામાં આવે છે. સામગ્રીયો રોજ નવ નવી ધરવામાં આવે છે. તેનાં દર્શન રાત્રીનાં સાતથી નવ વાગા સુધી થાય છે. આ વખતે રાત્રીનાં સેંકડો સ્ત્રીઓ હવેલીઓમાં રઝળે છે. આવી રીતે પોતાની મરજી મુજબ દિવાળી ચારથી આઠ દહાડા સુધી કરવામાં આવે છે.

૭ એ પછી કાર્તિક શુદ્ધ ૧ ને રોજ અન્નકૂટનો ઉત્સવ એટલા માટે કરવામાં આવે છે કે, શ્રીકૃષ્ણે એમ કરેલું હતું. અન્નકૂટને દહાડે એકવાર ગોવર્ધન પૂજનાં દર્શન થાય છે. એટલે ગાય અને બેંસનાં છાણુનો મોટો ઢગલો કરી તેને થાપડી એક સરખો કરે છે. અને તેના ઉપર તરેહવાર વનરપતિના છોડવા બેસે છે. ત્યારપછી મૂર્તિને પાસે બેસાડી તેની પૂજા કરે છે. અર્થાત્ છાણુના ગોવરધન પ્રવૃત્તિની પીતળનો ભગવાન પૂજા કરે છે. અને તિલક ચોખા વગેરે તેને છાંટે છે. પછી વૈષ્ણવો તેને પગે લાગે છે. અને ઠાકોરજીને પણ પગે લાગે છે. એ બધું થઇ રહ્યા પછી ઠાકોરજીને મંદિરમાં પધરાવે છે. પછી અન્નકૂટ ભરવામાં આવે છે. મંદિરની બહાર મોટા ચોકમાં વચ્ચે કેટલીક જગામાં સૂખડી મૂકવામાં આવે છે. એટલે રાંધેલાં બાત તથા દાળનો જમીન ઉપર કપડું પાથરી ઢગલો કરવામાં આવે છે. તેની સાથે ઠંદી તથા બીજાં શાક સુખડીનાં રાખવામાં આવે છે. તેને ફરતાં ચોફર તરેહવાર મોંઢાઇનાં, તથા કેટલાંક શાકનાં તથા કેટલાંક રાઇતાનાં એવી રીતે હજારો ઠામો ભરીને રાખવામાં આવે છે. બધું બરાબર ગોઠવાઇ રહે ત્યારે બહાર સમાજ બેસે છે અને દર્શણ બેલવામાં આવે છે. આ ઉત્સવને પણ મહોટો ઉત્સવ માનેલો તેથી દર્શનમાં તે દહાડે બીડ પ્રુકળ થાય છે. અને તે

ધરેલા ભોગ સુધાં વૈષ્ણવોને તેનાં દર્શન કરાવે છે. તેનું કારણ એમ જણાય છે કે, અમે આવો મોટા ખર્ચ કરીએ છીએ એવું દેખાડી વૈષ્ણવો પાસેથી સામગ્રીને ખાતે ધન હરણ કરવું.

૮ અન્નકૂટને બીજે દહાડે ભાઈબીજ માનેલી છે. તે દિવસે શ્રીકૃષ્ણ પોતાની બેન સુભદ્રાને ઘેર ખાવા ગયા હતા, તેથી બીજઓએ પણ પોતાની બેનને ઘેર જવું એમ ઠરાવ્યું છે. ગયે દિવસે ઠાકોરજી અન્નકૂટ આરોગ્યા છે તેની અરચિ થઈ હોય તે માટે ખીચડીનો ભોગ ધરાવવામાં આવે છે. આને યમદ્વિતીયા પણ કહે છે. એ દહાડે યમરાજ યમુનાજીને ત્યાં જમવા ગયા હતા તેથી ભાઈઓએ બેનોને ત્યાં જમવા જવું. એમ સમજાવેલું છે.

૯ કાર્તિક શુદ્ધ ૮ ને ગોપ અષ્ટમી કહે છે. અને તે દહાડે શ્રી કૃષ્ણ ધામધૂમથી ગામ બાહાર ગાયોને લેવા ગયા હતા, તેથી બધાઓએ તે દિવસે તેમ કરવું. એવું ઠરાવેલું છે. ઠાકોરજીને સામગ્રી વિગેરે એ દિવસે સારી રીતે ધરાવવામાં આવે છે.

૧૦ કાર્તિક શુદ્ધ ૧૧ ને દેવપ્રબોધની અથવા દેવદીવાળી કહે છે. એટલે તે દહાડે વિષ્ણુ ભગવાન પાતાળમાંથી બાહાર નિકળી વિષ્ણુ લોકમાં આવે છે એ દિવસે તુળસી સાથે શ્રી કૃષ્ણ પરણ્યા છે, એવી રીતે માનીને કુટલાક મહારાજો અને વૈષ્ણવો તુળશીને પરણાવે છે. બિચારા મહારરાવ ગાયકવાડે ખપ્પતર પરણાવ્યાં તેથી ઘણા લોકો તેની હાંસી કરતા હતા. તેમ તેમની તેવી ચાલને માટે ટીકા પણ કરતા હતા. પણ આ તો તુળશીનાં જાડને પરણાવે છે !! અને તે દિવસ મોટા ઉત્સવનો માનવામાં આવે છે ! વળી આખી રાત દીપમાલિકા હવેલીમાં કરવામાં આવે છે. મૂર્તિના વિવાહની વિધિ કરવામાં આવે છે. રાત્રે તે મૂર્તિને જાગરણ કરાવે છે, પછી સવારમાં વહેલો રાજભોગ કરી મૂર્તિને આખો દિવસ સૂવાડી દે છે. અને કહે છે કે રાત્રે શ્રી ઠાકોરજીએ જાગરણ કરેલું છે. એ રાત્રે મંડપ અથવા કુંજ બાંધે છે તેમાં મૂર્તિને બેસાડે છે. - એ કુંજ શેલડી વગેરેના બાંધવામાં આવે છે તેથી એને કુટલાક વૈષ્ણવો કુંજ અગીઆરસ પણ કહે છે. આખી રાત યુવાન સ્ત્રીઓ દર્શનને બાહારે રજાળતી જોવામાં આવે છે. હવેલીમાં દીપમાલિકા ભરીને રોશની કરવામાં આવે છે.

૧૧ કાર્તિક શુદ્ધ ૧૨ ને દહાડે શ્રી નાથજીનો જન્મ દિવસ માનેલો છે એટલે શ્રી નાથજી ગિરિરાજ પર્વતમાંથી પ્રગટ થયા તે દહાડે પણ સારી સામગ્રી અને ધુમધામ કરે છે.

૧૨ એ પછી માર્ગશીર્ષ વદ ૯ ને રોજ ગુસાંઈજીનો જન્મદિવસ માનીને સારી સારી સામગ્રીઓ કરાવે છે અને તેને મોટા આનંદનો દિવસ માને છે. ખરું છે કે હાલના મહારાજના એ યકી સારા દિવસ, એટલે તેઓએ એમ માનવું જોઈએજ પણ વળી ધણું અધઠિત એ છે કે, ગુસાંઈજીના મરવાના દિવસે કંઈ કરીને શોક પાળવામાં આવતો નથી. આ નેમને જલેખીઆ નેમ પણ કહે છે.

૧૩ એ પછી માધ્ય શુદ્ધ ૫ ને વસંત પંચમીનો ઉત્સવ તરીકે માને છે, અને તે દહાડે કામદેવનો જન્મ થયેલો છે. હવે કામદેવ તો એ માર્ગનું તિલક. તેથી તેનો ઉત્સવ ધણી ધામધૂમથી કરવામાં આવે છે. ઠાકોરજી આગળ તરહેવાર જાતનાં રમકડાં, અને અનેક જાતનાં જાડો રાખવામાં આવે છે. કામોદીપન કરનારાં પદો તથા બધા રાગોમાં તરહેવાર ગાયનો કરવામાં આવે છે. ઠાકોરજી આગળ તરહેવાર જાતનાં રમકડાં, અને અનેક જાતનાં જાડો રાખવામાં આવે છે. કામોદીપન કરનારાં પદો તથા બધા રાગોમાં તરહેવાર ગાયનો કરવામાં આવે છે. તેમજ અખીલ, ગુલાલ અને કેસુડાના રંગ વિગેરેનો એ દિવસેથી ઉપયોગ કદવામાં આવે છે. અને ત્યારથી ધણું કરીને સ્ત્રીપુરુષો ખેલના દર્શન કરવા જાય છે. તેની રીત એવી છે કે, મૂર્તિનું મંદિર ઊંધાડવામાં આવે તે પછી તેની પાસે સમાજ બેઠેલી હોય, તે ડફ, કુમકુમી, મયુર, મોરચંગ વગેરે તાજાંઓ વધારે રાખવામાં આવે છે. તેમજ ઘેલા બનીને કામદેવની ફાજને ઉત્તેજન મળે એવાં પદો ગાય છે, પછી મંદિરમાં જે પુંજરી મહારાજ વા મુખીઓ હોય તે મૂર્તિને પ્રથમ અખિલ, ગુલાલ, ચુવા, કુંકુમ વગેરેથી ખેલાવે છે. પછી મંદિરમાં જે પિછવાઈ ચંદ્રવા હોય તેનાપર રંગ ગુલાલ વિગેરે નાંખે છે. અને તે પછી બાહર ઉભેલા વૈષ્ણવોને રંગ ગુલાલ છાટવામાં આવે છે. તેમાં મહારાજો ખૂબ વીચકારીઓ બનીને વૈષ્ણવોઉપર રંગ ઉરાડે છે. તેમાં પણ વળી કેટલાક વિષય પ્રીય હોય તે સ્ત્રીઓ ઉપર ધારે જોરથી ફેંકે છે. એ પછી ગુલાલ અખિલ વિગેરે ઉરાડીને અંધા ધૂંધી

કરે છે. તે વખતે દર્શનને માટે આવેલાં કામી અને વિપત્તી જનોને અત્યંત આનંદ થાય છે. તેમજ પોતાના ધારવા પ્રમાણેનું કેટલુંક કામ ત્યાં પાર પાડે છે. આ પ્રમાણે વસંત પંચમીથી માંડીને હોળી સુધી એટલે આશરે આલીશ બેતાળીશ દિવસ લગણુ મોટી ધૂમ મચે છે.

૧૪ વસંતપંચમી પછી શ્રીનાથજીનો પાટ ઉત્સવ આવે છે તે મહાવદ્ ૭ ને રોજ થાય છે. એ દહાડે વલ્લભાચાર્યજીએ શ્રીનાથજીને ગોવર્ધન પર્વત ઉપર પૂર્ણમલના બંધાવેલાં અપૂર્ણ મંદિરમાં પાટ બેસાડ્યા હતા, અને તે દિવસે શ્રીજીમાં ઘણી ધામધૂમ થતી હશે. એઓની ધામધૂમમાં ખાવાનું ખરૂં સારું સારું થતું અને દર્શનમાં ઘણી બીડ થવી એ વિશેષ છે.

૧૫ એ પછી હોળી આવે છે. તે દહાડે રંગ ગુલાબ બહુ જથ્થા બંધ હોય છે. ને વસંતના દહાડા પૂરા થઈ રહેવા આવે છે તેથી ધીંગામરતી પણ સારી પડે થાય છે. કેટલાક મહારાજના મંદિરમાં હોળીના દહાડામાં બે ચાર માણસો બાયડીઓના વેશ લે છે. પછી એકાદ બે પુરૂષો ભવાઈઆ જેવા બનીને એક ગુચ્છેન્દ્રનો આકાર બનાવી પોતાને પેટે બાંધે છે. પછી પેલી બાઈડીઓ બનેલી હાથ તે સાથ અનેક પ્રકારના અત્યંત નિર્લજ્જ આળા કરે છે, તે દર્શને આવનારાં હજારો સ્ત્રીપુરૂષો નગ્નરે જુવે છે. વળી જેમ જેમ સ્ત્રીવર્ગ તે તરફ વધારે જુએ તેમ તેમ વધારે આળા કરે છે. એટલુંજ નહીં પણ તે દર્શન કરવા આવેલી સ્ત્રીઓ પાસે જઈને કોઈ વખતે નિર્લજ્જ આળા કરે છે. અરે, આવાં નીચ અને ખરાબ કામોને ધર્મ માનનારાં કેટલાં અજ્ઞાન હશે ! અરે વૈજ્ઞવે આવાં કામો જ્યાં થાય છે તેને તમે શું ધર્મની જગા માનો છો ? ખરે ધર્મની જગામાં તેવાં કામો કદિ પણ થાય નહીં અને એવાં કામો જ્યાં થાય તે કદી પણ ધર્મની જગા કહેવાયજ નહીં. એ તો વેશ્યા વાડાને લગ્નવે એવી જગા કહેવાય. બાકી ધર્મની જગા હોય ત્યાં તો વૈરાગ્ય, વિચાર, સત્સંગ, જ્ઞાન, ભક્તિ વગેરેની વાતો થાય.

૧૬ હોળી પછી બીજો દિવસે ડોળ ઉત્સ થાય છે. એટલે કેળના સ્તંભ વગેરેનું કુંજ બાંધે છે. તેની વચમાં એક હિંચકો બાંધે છે. તેમાં શ્રી હા-કારજી (મૂર્તિ) ને બેસાડે છે. અને તેને હીંચકા નાખે છે. અને તેને છેલ્લા દિવસ ગણી જેટલો બને તેટલો રંગ અને ગુલાબ છરાડે છે. અને ખાવા પીવાની પણ તરેહવાર સામગ્રી બનાવે છે.

૧૭ ચૈત્ર શુદ્ધ ૯ ને દહાડે રામનવમીનો સેહેજસાજ ઉત્સવ કરે છે, કે જે દહાડે રામચંદ્રજીનો જન્મ થયો એવું રામાયણ વિગેરે પુસ્તકોમાં લખે છે.

૧૮ ચૈત્ર વદ ૧૧ ને દિવસે વલ્લભાચાર્યનો જન્મ ઉત્સવ માને છે. વલ્લભાચાર્યના જન્મ દિવસે સર્વે ડોકણે સારી ધામધૂમ કરવામાં આવે છે. અને તે કરવીજ જોઈએ. કારણ કે તે મૂળ પુરુષ છે અને તેનાથીજ મહારાજોના સારા દિવસ.

૧૯ એ પછી વૈશાક શુદ્ધ ૧૪ ને રોજ વૃસિંહ ચતુર્દશીનો થોડો થોડો ઉત્સવ માને છે. તે દહાડે વૃસિંહ જગવાનનો જન્મ થયેલો માને છે. મહારાજ લોકો પોતાના ઠાકોરજીનો જન્મનાં દર્શન કરાવે છે.

૨૦ જ્યેષ્ઠ શુદ્ધ ૧૦ ને રોજ શ્રીગંગાજીનો પાટ ઉત્સવ માને છે. એ દિવસે ગંગાનદી સ્વર્ગમાંથી મૂમિ ઉપર આવ્યાં એમ કહેવે છે. અને તે દિવસે પીવા વિગેરેનું બતાવે છે અને પદો ગાય છે. “ ગંગા ત્રીનલોક ઉધારક ॥ બ્રહ્મકમંડલતે તુમ નિકસી સકલ વિશ્વકી તારક. ” ૬૦

૨૧ જ્યેષ્ઠ શુદ્ધ ૧૫ ને રોજ સ્નાન યાત્રાનો ઉત્સવ કરે છે. આગળે દહાડે સાંજનાં મહારાજો વહુ બેટીઓ અને મુખીયા બીતરીઆ વગેરે બીજા પણ હજારો ગામના વૈષ્ણવો પોતાને હાથે બાહારથી પાણી ભરી લાવે છે, અને સત્રારના પહોરમાં તે પાણીથી મૂર્તિને નહવરાવે છે, અને ખાવાપીવાનું સારી પેઠે કરે છે. આગળે દહાડે પાણી ભરવા જાય છે તેને જલયાત્રા કહે છે.

૨૨ એ પછી રથયાત્રા થાય છે, તે આખા શુદ્ધ ૧ પછી જે દહાડે પુષ્પ નક્ષત્ર હોય તે દહાડે થાય છે. એ દહાડે શ્રી કૃષ્ણ જગવાન રથમાં બેસી કૃષ્ણા હતા તેની નકલ કરીને એ દહાડે રથયાત્રા માને છે. મહારાજોને સાં તથા વૈષ્ણવોને ઘેર સારી ધામધૂમથી રથયાત્રા કરવામાં આવે છે. એ પ્રમાણે મૂર્તિને રથમાં બેસાડવામાં આવે છે તેમાંથી કેટલીક મૂર્તિને એકલા રથમાં બેસાડી મંદિરના ચોકમાં સેવા કરનારા માણસો જરા જરા ફેરવે છે. એ રથ એક માણસ ધસડી શકે એવડો હોય છે. હવે જે મૂર્તિને ઘોડાવાળા રથમાં બેસાડતા નથી તે બાળકૃષ્ણજી, નવનીતપ્રિયજી વિગેરેના હોય છે, અને બાલક કૃષ્ણની કહી છે. અને ઘોડા નહીં જોડવાનું કારણ બતાવે છે કે, બાળક કૃષ્ણ છે તેથી ઘોડાઓને દેખી ડરી જાય. બાઈઓ, એથી તમારે

એમ સમજવું નહીં કે તે ઘોડા ખરેખરા હશે. પણ એ તો પીતળના ઠાકો-
રજીને લાકડાના ઘોડા હોય છે. તેથી પણ એ ઠાકોરજી ડરી જાય છે ! હવે
કેટલીક મૂર્તિને લાકડાંના રથમાં લાકડાંના ઘોડાં બેંડીને તેમાં બેસાડે છે. ઘોડા-
ઓને હજારો રૂપિયાનાં ધરણાં પહેરાવે છે. એ રથમાં મૂર્તિનાં દર્શન બપો-
રના નવવાગાથી તે સાંજના ચારવાગાસૂંધીના વચલા વખતમાં થાય છે. તેમાં
પણ ઢાંક ઉઘાડતો ખરો. પહેલાં દર્શન ખોલીને ભોગ ધરાવે છે; ત્યારપછી બંધ
થાય છે. પાછો વળી અર્ધા પોણા કલાકે પડદો ખુલે છે. વળી ઘોડીવાર
દર્શન થયા પછી પાછો ટેરો આવે છે. એવી રીતે ચાર વખત ઢાંક ઉઘાડ થાય
છે. અને દર્શનની ખૂબ ધૂમ મચે છે.

૨૩ આષાઢ શુદ્ધ ૬ ને દિવસે કસુંબા છઠ આવે છે. તેનો ઉત્સવ કરે
છે. તે દહાડે પણ ખાવા પીવા વગેરેની તથા જરા દર્શનની ધામધૂમ થાય છે.

૨૪ આષાઢ શુદ્ધ ૧૫ ને રોજ કચવડી પુનમનો ઉત્સવ માને છે. કચોરી
તથા પીજી સામગ્રીઓ મૂર્તિને ભોગ ધરાવે છે.

૨૫ આષાઢ વદ ૧ ને દહાડે મૂર્તિને હિંડોળામાં ઝુલાવે છે. કારણ
કે એ દિવસે શ્રી કૃષ્ણ કુંવર બાંધીને હિંડોળે ઝુલેલા હતા. એમ માંની આ
લોકો પણ એક મહિનાસૂંધી ઝુલાવે છે. તેનાં દર્શનની ધૂમ મચાવે છે. હિં-
ડોળા દરરોજ તરેહવાર જતના બનાવે છે. પહેલાં તો સાદાં લાકડાંના રથેલાં
એ ચાર દિવસસૂંધી થાય છે તે પછી તરેહવાર ફૂલની યંથણીના કરવામાં આવે
છે. ઘણી વખત ફૂલની કળીઓના થાય છે, પીતળ પાનોનાં કોતર કામના
કરે છે, રૂપાના બનાવે છે, અને કાંઈ કાંઈ ફેકાણે સુખડ અથવા એથી પણ
ઘણાં ઊંચા તથા કિંમતી બનાવવામાં આવે છે. હિંડોળાના છેલ્લા દહાડામાં
દર્શનો રાતની રોશનાઈમાં કરાવવામાં આવે છે. પછી સ્ત્રી પુરુષોની અતી-
તિમાં કાંઈ બાકી રહેતું નથી. એ દર્શન અત્યંત પા કે અર્ધા કલાક થાય છે.

૨૬ શ્રાવણ શુદ્ધ ૩ ને દહાડે ઠકુરાણીત્રીજ એવાં નામનો ઉત્સવ માને
છે અને ખાવા પીવા વગેરેની સારી ધામધૂમ કરવામાં આવે છે.

૨૭ શ્રાવણ શુદ્ધ ૧૧ ને રોજ પવિત્રાં એકાદશીનો ઉત્સવ થાય છે. વલ્લ-
ભાગ્યાર્યે શ્રી ઠાકોરજીની સ્તુતિ કરી તેથી ઠાકુરજી તેની પાસે પધાર્યા. પછી
વલ્લભાગ્યાર્યે તે દહાડે પવિત્રાં અને સાકર ધરાવી, એવી ગપ જે પોતાનાં શ્રેયા

તેમાં ઠોકલી છે એટલા માટે આ લોકો પણ શ્રી હાકુરજીને પવિત્રાં અને સાકર ધરાવે છે. એમાં અન્નયજ્ઞ જેવું એ છે કે, હાલના લોકો કોઈ બાળ-તમાં મુજાતા પણ નથી. તેમ સાક્ષાત્ ભગવાન પણ આવતા નથી. તે છતાં આ સર્પના સરંડાને શું કરવા કૂટતા હશે? પણ એક અનુમાન કરવામાં આવે છે તે એ કે, સેવકો પાસેથી ટકા ઓકાવવા. જો તેમ ન હોય તો વળી બીજો દહાડે મહારાજ લોકો પોતે પેહરીને સેવકો પાસેથી બેટા કેમ ઉચાવત કરે? હાકુરજીને પવિત્રાં ધરાવીને પછી સેવકોને દર્શન કરાવે છે. તેમાં પણ સારી ગરદી થાય છે. એને બીજો દહાડે પોતે પહુંરે છે. માલતો ખાવાનો ખરોજ.

૨૮ શ્રાવણ શુદ્ધ ૧૫ ને રોજ રાખડી પૂનેમ થાય છે. ૮ ને દહાડે શ્રી હાકુરજી (મૂર્તિ) ને રાખડી બાંધવામાં આવે. અને તેનો ઉત્સવ મનાય છે. તેમજ તેનાં પદો બનાવેલાં હોય છે. “રાખી બાંધત યશોદા મૈયા” અર્થાત્ કૃષ્ણને યશોદાજીએ રાખડી બાંધેલી હતી, તેથી આપણે પણ મૂર્તિને રાખડી બાંધવી.

છલાંદિ છલાંદિ બીજાપણ કુટલાક ઉત્સવો માનવામાં આવે છે. જેવા કે, વક્ષભાગ્યાર્થી આજસૂધી મરણ પામેલા તથા હાલ જીવતા બેઠેલા મહારાજોના જન્મ દિવસ એટલે વર્ષગાંઠ માનવામાં આવે છે. તે દહાડે વૈષ્ણવો તેમ મહારાજો ઉત્સવ માને છે. તેમાં વિશેષે કરીને વૈષ્ણવો પોતાના ગુરના ધરના મહારાજો હોય તેનો માને છે. મહારાજો પોતાના પૂર્વજોનો માને છે. વળી સંક્રાંતિયો, વનરાત્રિયો, દીવાળીના કુટલાક દિવસો એમ અનેક ઉત્સવ માનવામાં આવે છે, એની ગણતરી કરીએ તો આખાં વર્ષમાં માત્ર સો દિવસ સારાં સારાં મિષ્ટાન્ન મારવા વગરના જતા હશે. રસના ઇન્દ્રીને વશ થયેલો માણસ એવા માર્ગમાં કેમ પ્રવેશ કર્યા વગર રહે?

એમાં ઘણા ખરા ઉત્સવો તો શ્રીકૃષ્ણનાં ચરિત્રોનાં નાટકોજ કરવાના માત્ર છે. આમાં એક વાત મહોટી આશ્ચર્ય પામવા જેવી એ છે કે, કૃષ્ણની ભાગવત વગેરેમાં વંચાયેલી લીલાનું નાટક કરે છે. પણ ગોલોકના કૃષ્ણ અથવા હાકુરજીનાં ચરિત્રો એકપણ ઉત્સવ અથવા એકપણ પ્રવેશ કે એકપણ દ્વારસ કરવામાં આવતો નથી. ત્યારે એથી એમ જણાય છે કે, ગોલોકમાં કંઈ ખાવા પીવાનું તો છેજ નહીં. તેથી જો જૂએ મરવાનો ઉત્સવ કરે તો

આમાંનાં લેખિત માણસો આ માર્ગમાં પ્રવેશ કરે નહીં. એ વાતને ગોસાં-
ધળના એક વૈષ્ણવસાથે વાર્તિક પુસ્તકોમાં થયેલાં સંભાષણ ઉપરથી પણ
જણાય છે. તે વાર્તામાં એમ લખે છે કે એક દહાડે ૭ વૈષ્ણવો શ્રી ગોસાં-
ધળ પાસે આવ્યા અને કહ્યું કે, અમને વૈષ્ણવ કરશો ? તેના ઉત્તરમાં ગોસાં-
ધળએ અકેકને પૂછ્યું કે, તમને શાંતા ઉપર પ્રેમ છે ? તે સાંભળી એક જણે
ખાવા ઉપર બતાવ્યો, એક જણે સ્ત્રી ઉપર બતાવ્યો, એક જણે જોવાનો શો-
ખીન છું એમ કહ્યું, એક જણે ગાયન પ્રિય છે એમ કહ્યું. એકે સુગંધી
પદાર્થ વહાલો છે તે કહ્યું અને એકે કહ્યું કે મને આ દુનિયાનો કોઈ પદાર્થ
પ્રિયજ નથી. એમ થવાથી ગોસાંધળએ તે પાંચ જણાંને કહ્યું કે તમે તો
વૈષ્ણવ થઈ શકશો પણ આ છઠ્ઠો થઈ શકશે નહીં. તેનું કારણ બતાવ્યું કે,
કોઈ પદાર્થ ઉપર તેનો પ્રેમ નથી તો તેનો ઠાકુરજી ઉપર પ્રેમ કેમ થશે. હવે
આ વાતમાંથી સાર એ છે કે, એ પાંચે જણાં વિષયી હશે, તેથી ગોસાંધળએ
જાણ્યું જે એઓનું તો આપણા માર્ગમાં બરાબર મુઝન થશે. અને છઠ્ઠો જણ
વૈરાગ્યવાન હશે અથવા મુમુક્ષુ હશે, તેથી તેને હાંકી કહાડ્યો હશે. કારણ કે
વૈરાગ્ય અને જ્ઞાન ધનનાં તો અહીં દિવાળાં એટલે તેને વિદાય કર્યો હશે. આ
વાતથી પાછલી પ્રજ્ઞને પણ ખેંચવાનું કહે છે કે દરેક વૈષ્ણવે એકાદ વેશ ન
રાખવો. એવી સૂચના કરેલી છે. તેમ થાય તો આ લાલચ સંયુક્ત માર્ગ-
માંથી નીકળી શકે નહીં. વળી આમાં કોઈને શંકા થાય કે ગોલોકની લીલા
કોઈ પુસ્તકમાં લખી નથી ? તેમ તે જોવાનું એ કેમ અને તો તેની કાંઈ શીકર
નથી. કારણ કે કૃષ્ણની પણ એવી ઘણી લીલા માની છે, કે તે જૂનાં પુસ્ત-
કોમાં નથી. વળી ગોત્રોક નામના આઠમાં આસમાનમાંથી વલ્લભ પાતે કિતરીજ
આવેલા એટલે તેમાં શું શું છે તે જાણવાની શંકા રહેજ નહીં. વળી તે કહે
તે બધી વગર સંદેહ સાચી માનવામાં આવે. હં હં, ભાઈ મને હવે યાદ આવે
છે, કે તેઓ ગોલોકની લીલા કરતા નથી, કારણ કે ત્યાં તો અનંત કુંજ, કરોડો
ગોપીઓ, ને ઘણી સમૃદ્ધિ (ભૂલથી લખાઈ ગઈ) છે તો તેવી અંહી ક્યાંથી
કાઢે ? સખજ કે તે લીલાનું ફારસ નહીં કરતા હોય !

હવે હવેલીમાંની ભૂતિ પૂજનો પ્રકાર થયો ત્યારે દર્શનનું પણ થોડું વ-
ર્ણન કરવું જોઈએ. તેમાંનું થોડું તો ઉપર આવી ગયેલું છે, પણ તે બરાબર
સમજવામાં આવે તેવું નથી.

દરેક દર્શન થોડી થોડી વાર થાય છે. તે વાત આપણે આગળ લખી ગયા છીએ. અને તે કારણથી લોકો કલાક કે પોણા કલાક અગાઉથી એકઠું થવા માંડે છે, તેથી તેઓ કાંઈ કામ હોય તો પણ જઈ શકતા નથી. કારણ કે દર્શન ખુલે કે પાંચ સાત મીનિટ પછી પાછાં બંધ થાય. એટલા માટે બિચારા વૈષ્ણવો અગાઉથી આવીને હવેલીમાં તથા આગળ પાછળ બેસી રહે છે. તેમાં સ્ત્રીઓ પણ સારી રીતે ભરાય છે. એ વખતે જેમાં મૂર્તિ હોય છે તે મંદિર તથા તેનો બાહારનો ચોક ઘણું કરીને બધે ઠેકાણે બંધ હોય છે. લાં અડખે પડખે. એક માણસ કે જે જાપટીઓ એવા નામથી ઓળખાય છે તે ઉભો રહે છે. તે પૈસાવાળાઓને તથા તેમની સ્ત્રીઓને અંદરના ચોકમાં દાખલ કરે છે. આ માર્ગનો મૂળ હેતુ ધનહરણું કરવાનોજ છે, એટલે ધનાઢ્યનું માન હોવુંજ જોઈએ. અખો ભક્ત એક સાધારણ વેશમાં બહુ-સંબંધ લેવા ગયો ત્યારે તેના સાંમું પણ જોડું નહીં. અને ધકેલી કહાડ્યા પછી તે થોડા દહાડા રહીને ભભકા કરીને ગયો અને પાંચ રૂપીઆ બેટના મૂક્યા ત્યારે ઘણો આદરસત્કાર કર્યો. ઇશ્વરજ્ઞાનવિષે અખો પૂછવા લાગ્યો, ત્યારે આ લોકો અખાડા કરવા માંડ્યા એટલે તેણે કહ્યું કે,—

ગુર કાધા મેં ગોકુળનાથ, ધરડા બળદને ધાલી નાથ.

ધન હરે ધાખો ના હરે, એવા ગુર કલ્યાણ શું કરે.

એમ કહી સાંથી ચાલી નીકળ્યો, આવી રીતે જે અસલથીજ ચાલતી આવેલી છે તેને હવે કેમ તણ દે? સાધારણ હલકા વર્ગના કે જેની પાસેથી જાપટીઆ કે મહારાજોને પૈસા મળતા ન હોય તેને અંદર જવા દેતા નથી. અને પૈસાદાર વૈષ્ણવો તથા તેમની સ્ત્રીઓ અર્થાત્ પૈસાવાળાં જે હોય તેનેજ અંદર દાખલ કરવામાં આવે છે. એટલું થવા બાદ દર્શન ખોલવામાં આવે છે ત્યારે જે માનીતા, પૈસાદાર વૈષ્ણવો અંદર હોય તેને સારી રીતે દર્શન કરાવે છે, અને તે જ્યારે આગળ પાછળ થઈ જાય. એટલે બહારના દરવાજા ખોલવામાં આવે છે. તેમાંથી હજારો પુરુષો અને સ્ત્રીઓ સાથે અંદર પ્રવેશ કરે છે. આ વખતે પોતપોતામાં ધકા મૂકીઓ અછી રીતે કરે છે, અની-તિમાન પુરુષો સ્ત્રીઓ સાથે ગમે તે પ્રકારની છૂટ લે છે. આવી રીતે અ-નીતિ હોય તેવા મંદિરમાં જવાથી સ્ત્રીઓની નીતિ બગડે એ તો સહજ છે.

વળી તેનાં કરતાં સારાં દેવાલયમાં પણ ધણું જવાથી સ્ત્રીઓની નીતિ બગડે છે એમ અગાઉ કોઇ પડિતે કહ્યું છે.

॥ શ્લોક ॥

ઉદ્યાને મધપાને પરગ્રહગમને હાસ્યગીતેચનાદે ।
 ચાપલ્યે ચાતિલાંબે પતિસુખમસુખં ગ્રામયાનેપુરાણે ॥
 મૃત્યુજાતેચબાલે જનક ગ્રહગતે સ્વાગતે વર્તમાને ।
 દેવાગ્રે જાગ્રણેવા પતતિકુલવધૂ ધર્મસિદ્ધાંતમેતત્ ॥ ૧ ॥

અર્થ—કુળવાન સ્ત્રીઓની આટલા પ્રકરણોથી નીતિ બગડે છે. ૧ વાડી બગીચામાં જવાથી, ૨ મધપાન કરવાથી, ૩ પારકે ઘેર જવાથી, ૪ કોઇસાથે હાસ્ય કરવાથી, ૫ કોઈસાથે ગીત વાજાંત્ર વગાડવાથી, ૬ અપલપણું વાપરવાથી, ૭ અતી લોભથી, ૮ પતીનું સુખ ન હોવાથી, ૯ (એકલાં) પરગામ જવાથી, ૧૦ પુરાણ સાંભળવાથી, ૧૧ છોકરા જણે ને મરી જાય તેથી, ૧૨ ખીયરમાં રહેવાથી, ૧૩ સ્વછંદે વરતવાથી, ૧૪ દેવમંદીરમાં જવાથી તથા ત્યાં જાગરણ કરવાથી. ઇત્યાદિ કારણોથી સ્ત્રીઓ નીતીભ્રષ્ટ થાઓ છે.

સાધારણ મંદીરને વાસ્તે આમ છે ત્યારે આ પુણીમારગના મંદીરોની રીતભાત તો એટલી બધી નિર્લજ્જ છે કે સ્ત્રીઓનો કશી પ્રકારનો ધર્મ સંચવાતો નથી. ગીરદી મંદીરનાં અંદરનાં ચોકમાં બરાબ છે, મંદીરની પાસે થડમાં ગવૈયા લોકો બેસે છે, તે ગીરદીમાં છુંદાઈ ન જાય તે સારું તે ગીરદી આડો ગવૈયાને ફરતો એક મજામુત થાંમળાનો કટેરો કરી લીધામાં આવે છે. તે કટેરાઉપર બે કોરડાવાલા ઉભા રહે છે. દર્શણ કરનારાઓ ઉપર ઘણી વખત તે લોકો કોરડાનો ઘણા જુલમાટ ભરેલો ઉપયોગ કરે છે. એ કોરડાથી ઘણાં વખત લોકોને બહુ ઇજા થઈ જાય છે. કેટલાકના માથાં ફૂટાં છે કેમ કે બાજે વખત કોરડાની અંદર પથરાનો કટકો નાખે છે; કેટલાકોને પોલીસમાં જેમ ફટકા બાંધી મારે છે તેવી રીતે કોરડાનો માર પડે છે. કેટલાકની આંખો ફૂટી ગયેલી છે. એ વગેરે ઘણી તરાહની તુકશાનીઓ ખમવી પડી છે, તથા પડે છે. એ કોરડા મારનારને “જાપટીઓ” કહે છે. તે જાપટીઓની કેટલાક પુરૂષ વૈષ્ણવો બારમાસી કેટલાક પૈસા આપી પોતાને કોરડા નહીં મારવાની ખુશામત કરે છે. તેમ કેટલીક સ્ત્રીઓ તો પૈસા આપીને

પણ ખુશામત કરે છે, ને કેટલીક વખત તેઓની પાપી ઇચ્છા પૂરી પાડીને પણ પોતાને કોરડા ન વાગે એવો ઠરાવ કરે છે. એવાં કારણથી ધણુંક મંદીરાના જાપડીઆ પૈસાદાર થઈ ગયા છે. તથા કેટલાક બિચારાઓ મોજ મહારાજો જેવી માણે છે. વળી દર્શણમાં ધણી બીડ થવાથી ધણાં વખત માણસો બીત વગેરેમાં આડો આવી જાય તો કચરાઈને અધમૂઓ થઈ જાય છે. કોઈ વખત કોઈ જમીન ઉપર પડી જાય છે તો તેનાં ઉપરથી માણસો ચાલ્યાં જાય છે, કારણ કે પછવાડેની ધકામુકીને બે ચાર જણ રોકી ન શકે. ધણાં વખત લોકોના હાથ પગ ભાંગી જાય છે, એટલુંજ નહીં પણ ધણા વખત માણસોનાં મૃત્યુ પણ થઈ જાય છે. એવી રીતે દેખીતી અને સ્પષ્ટ જણાતી અનીતિ થાય છે તથા દર્શન આવનારને ઇજા થાય છે. તે બાબત, મહારાજો હજી સુધી ધણાંજ બેદરકાર રહ્યા છે. એ કેટલી જુલમની વાત છે. ધણાક વરસ થયાં કેટલાક સમજી વૈજ્ઞાનેશ્વરો મહારાજોને કહે છે કે તમે આ બે વાતોનો એવો કોઈ રસ્તો કરો કે જેથી એ વાતો બનતી અટકે; તો તે ઉપર તે લોકો કશું પણ ધ્યાન પૂગાડતા નથી. પોંદ્યોઆડે કેમ? જો અરસા-પરશી અને બીચારમાં દોષ છે એમ દેખાડી દર્શણનો બંદોબસ્ત કરે તો તે વખતે સ્ત્રીઓને બિચારમાં દોષબુદ્ધિ આવે, તેથી તેઓ ખીજી તરફથી પણ વિચાર કરે કે આ વાત તો દોષ સંયુક્ત છે ને તે વાતો ગુરૂ પુસ્તક મોક્ષ વગેરામાં દેખાય તો સ્ત્રીઓ વગેરેને એ મારગપર ગ્લાની થાંએ; તે સારું એ લોકો એ વાતનો બંદોબસ્ત કરતા નથી એ સ્પષ્ટ દેખાય છે. ધણી વખત રાત્રીના દર્શન થાય છે તેમાં ધણી અનીતિ થાય છે, એ વાત આપણે અગાઉ લખી છે. કેટલીક સ્ત્રીઓ ધરનાં કામથી અથવા ધણીની બીકથી બિચારાદિ દુષ્ટ કર્મ તેનાથી થઈ શકતું નથી તેઓ આવે વખતે પોતાની નીચ મતલબ પાર પાડી શકે છે. પોતાના ચારને એવા દહાડાઓ ઉપર ક્યાં મળવું તેની ગોઠવણ કોઈ કુટણી સાથે કરી રાખે છે પછી આવે વખતે બરાબર મિલાપ કરે છે.

દરશણ કરનારને પરમેશ્વરનો ભાવ નહીં પણ નાટકનો ભાવ છે તેનો પ્રસિદ્ધ દાખલો છે કે એ લોકોનાં દર્શણ કરનારને પૂછો જે તમે શાંનાં દર્શણ કર્યાં? તો કહેશે કે “ મંગળોનાં, શૃંગારનાં. રાજભોગનાં, પાલણીનાં, ખેલનાં હોડીનાં, અનુકૂટનાં અને ડાળનાં, વગેરેનાં. પરંતુ એમ કોઈ પણ

કોઇને દર્શણ ન કરાવવાં એમ ઠરાવ્યુંને મંદીરનાં બારણાં બંધ કર્યાં. બસ પછી જોઈલો ભાવિકોની સંખ્યા. ૨૫ ટકાવાળા, ૩૭ા ટકાવાળા, ૧૭ા ટકાવાળા, ૧૦ ટકાવાળા, ૫ ટકાવાળા, ઇત્યાદિ હતા તે સવળા જોઈ જોઈ ચાલતા થયા. કેટલાક તો રાજી થયાં કે બંધ થયા તો મીડાપતી પછી નરત નિર્ણય થયો ૭૧ વૈષ્ણવ પહેલે દહાડે લાંબવા બેઠા કે અમને તો દર્શણ થાય ત્યારેજ અમારાથી જમાય નહીં તો ભૂખે મરીએ. ભાઈઓ આ સંખ્યાથી ખીતા નહીં. પછી દહાડે દહાડે ઘટતા ગયા દહાડા છ કે સાત બંધ રાખ્યાં તેમાં છેલ્લે દહાડે બાકી સાત વૈષ્ણવો દર્શણ કરવા સારું આવ્યા. બાકીના બધાએ ઘેર જઈ મોજ કરી. હવે ગણો કે આવી મોટી વરતીમાં ઘણા વૈષ્ણવોની સંખ્યામાં કેટલા રહ્યા. વળી તે પણ અત્યંત ભાવિક સમયમાં. આજ તેમ જાણવું નહીં. આજે તો બંધ કરે તો એરો એકાદ. માણસ પણ મુશ્કેલે નીકળે.

એ પ્રમાણેનો ખીજો બનાવ કચ્છ માંડવીનાં પણ છોટાજી માહારાજની હવેલીમાં બનેલો છે. પન્નાલાલ માહારાજને છોટાજીનીવહુજીએ હવેલીથી બાહર કહાડી મૂક્યા. પછી પન્નાલાલની તરફ કરનાર માહાજનમાં બે ચાર જણ હતા તેની ઉસ્કેરણીથી માહાજન લોકોએ હવેલીમાં નહીં પેસવા ઠરાવ કર્યો. બસ પછી જોઈલો ભાવના ભડકા ભડકા ઉડી ગયા આકાશમાં. નટવરજી બિચારો એનો એ હતો પણ કોઈ દર્શણ કરવાને અંદર પેસે નહીં. પછી તેમાં ખરો ભાવ હતો તે દેખાયો. કોઈક જે ઘણું ભાવવાળા હતા તે આગળ પાછળ કોઈ જૂએ નહીં તેમ છાનાંમાનાં દર્શણ કરી આવતા. પણ કેટલાંક સ્ત્રી પુરૂષો તો ખુલ્લે મોહોડે કેહેતાં કે એ તો પન્નાલાલને કહાડી મૂક્યો તેથી નટવરજી પીતળનો કટકો થઈ ગયો તેનાં દર્શણ હવે શું કરીએ. તેમાં પણ ભાવિક એ કટકો જેટલામાં ન જણાયલા છે !!

એ પ્રમાણે મારાજોનાં ઘરની મૂર્તિ પુજા થાય છે.—

હવે વૈષ્ણવોને ઘેર જે મૂર્તિ પુજાનો પ્રકાર ચાલે છે તે લખી બતાવીએ છીએ. વૈષ્ણવોને માહારાજો જે મૂર્તિઓ પધરાવી અથવા પ્રણામી આપે છે તે એમ કે, વૈષ્ણવો પોતાના પસંદની મૂર્તિ કંસારા વગેરે પાસેથી લે-
આતી લઈ જઈ માહારાજને આપે છે, તેને માહારાજ લોકો હાથમાં લઈને

અથવા એકાદ દહાડો પોતાનાં મંદીરમાં રાખીને વૈષ્ણવોને પાછી આપવામાં આવે છે એટલે તે મૂર્તિ સેવવા યોગ્ય થઇ સમજીને વૈષ્ણવો સેવે છે. તે મૂર્તિને વેદ કે પુરાણ વગેરેના કશા પણ મંત્ર કે શ્લોકથી પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવતી નથી. એમને એમ તે લોકોને પાછી આપવામાં આવે છે. પણ મહારાજે હાથ અડકાડ્યો એટલે એ પીત્તલનો કટનો શુદ્ધ થઈ ગયો એમ માને છે. તેમ પુણીમારગનાં સિદ્ધાંતમાં પણ એમજ કહ્યું છે. શોભા વહુજીકૃત આન્હિક કરીને પુસ્તક છે તેમાં લખ્યું છે કે, વૈષ્ણવોએ આમ મૂર્તિ પધરાવી.

॥ દુહા ॥

નાંતનપ્રતિમા આનિકેં શ્રીગુરુપેં લેજાય ॥

સોસેવાકરિદેઈજવ સોસેવોચિતલાય ॥ ૧ ॥

ઔરપ્રતીમાજાંકરત સોપુરુષોત્તમનાંહિ ॥

વામેમંત્રઅધીનતા સોપહિલેંકહિઆઈ ॥ ૨ ॥

તીનવાતશ્રીગુરુવિના આનપાસનહિહોય ॥

નામનિવેદનતીસરો પ્રતિમાથાપનલોય ॥ ૩ ॥

એ પ્રમાણે એ આન્હિકનાં પુસ્તકમાં દોહા ૫૧૭ થી ૧૭ માં સૂધી વૈષ્ણવોને મૂર્તિ આપવાનું લખેલું છે. એ ઉપરથી ખુલ્લેખુલ્લું દેખાય છે, કે એ મારગમાં જીવે વેદ મંત્રથી પ્રતિષ્ઠા કરે છે તેની પણ અહીં કાંઈ જરૂર નથી. વળી તેમાં ખુલ્લું કહ્યું છે કે વેદ મંત્રથી પ્રાતઃસ્થિત મૂર્તિ મંત્રાધીન હોવાથી પુરુષોત્તમ નથી. પુરુષોત્તમનું રૂપતો અમાર હાથ અડકેલું પીત્તળ કેહેવાય. છતાં સમજીવીને મહારાજને પોતે એકાદ દિવસ સેવીને અથવા ફક્ત કાંઈક માંજ લઈને પાછી તેને આપે તોપણ તે મૂર્તિમાં આવીર્ભાવ થઈ ગયેલો વૈષ્ણવશ્લોકો માને છે. (આવીર્ભાવ એટલે મહારાજનો પોતાનો તેજ તેમાં પોતે પેસાડી દીધો છે એમ મનાવેલું છે) એ મૂર્તિ પાંચમાં છદા નંબરના લગવાનું ગણાય છે.

એ મૂર્તિઓ કરતાં વૈષ્ણવો મહારાજને વિશેષ માન આપે છે. એવો હુકમ છે કે ગામમાં કોઈ મહારાજ હોય અથવા મહારાજની હવેલીમાં મૂર્તિ

હોય તેનાં દરશણ કરીને પછી પોતાના ઘરની મુરતીની સેવા કરવી. તેજ પ્રમાણે વૈષ્ણવો આશાનુસાર પોતાની મૂર્તિ ઉપર બહુજ ઓછો ભાવ રાખે છે; એટલે કોઈ દહાડે સવારના છ વાગે ઠાકોરજીને જગાડે છે તો કોઈ દહાડે દન અગ્યાર વાગે જગાડે છે. શીઆળામાં કોઈ વખત દશ વાગે જગાડ છે ને કોઈ વખત ઉનાળામાં છ વાગે મંગળા કરે છે. એટલુંજ નહીં પણ પોતાને થોડું એક કામ હોય તો મંગળાથી લઈ કરી શયન ભોગ સુધીનું કામ કલાક બે કલાકમાં આટોપી લીએ છે. એ પ્રમાણે વૈષ્ણવોનાં ઘરમાં પોતાના ઠાકોરજી ઉપર ઘણોજ થોડો ભાવ રહે છે. વૈષ્ણવોને જે મૂર્તિઓ આપે છે તેમાં પીત્તળની મદન મોહનજી, બાળકૃષ્ણજી, નવનીત પ્રિયાજી વગેરે આપે છે. એ શિવાય કેટલીક છબીનીજ સેવા કરવા આપે છે. એટલે કાગળ ઉપર ચીતારાની ચીતરેલી શ્રી નાથજીની અથવા કોઈ ખીજી મુર્તિની અથવા કોઈ મહારાજનીજ છબી ચીતરેલી હોય તે મહારાજને વૈષ્ણવોને સેવા આપે છે. તો તે પણ સાતમાં આઠમાં નંબરનાં ભગવાનમાં વૈષ્ણવો સેવે છે. અને તે કાગળ ઉપર ફક્ત ચીતારે કહાડેલો હોય તેને પણ ભગવાન માનવામાં આવે છે. અને તેની પુજા જેમ પીત્તળનાં ઠાકોરજીને નવરાવા પૂછવા વગેરેથી કરે છે તેમ ન કરતાં વગર નવરાવવે ધોવડાવવું ઢુંઢીઆનો ધર્મ પળાવીને તે બિચારી કાગળની મૂર્તિની સેવા કરવામાં આવે છે. વૈષ્ણવો આ વાત બરોબર સમજે છે કે આને નવરાવીશું તો તે “પલળી” જશે. પણ જે પલળીને ભુકો થઈ જાય તેને પરમેશ્વર કેમ કેહેવાય એવું સમજતા નથી.

કેટલાક વૈષ્ણવોને ત્યાં ગિરીરાજની પૂજા હોય છે. ગિરીરાજની પુજા એટલે મથુરાની આશ્રમણી બાળુએ પાંચ સાત કોશ એક ગિરીરાજ નામના ડુંગરો છે તેમાંથી એક નાના પથરાનો કટકો સોપારી જેવડો આસ લઈ આવે છે તેની પણ સેવા ઠાકોરજીની પેઠે કરે છે. એ પથરો જ્યાંથી લીએ છે તેની ભેટ ત્યાંના માલેક મહારાજને આપવી પડે છે. તેમાં ધ કરી તે સોનાંની બરોબર તે પથરો તોળીને લેવો પડે છે. (તડાકો તે આનું નામ કહેવાય ! શેરબજારનો ઉછાળો થયો હતો ત્યારે પણ પાંચ હજાર ભરેલા સેરના ૫૦-૬૦ હજાર મળતા; પણ આ તો પાણી ઉપાડી દઈને સોનું લેવું.) ભાઈઓ, મૂર્ખા લોકો આમ ઠગાય છે. પણ બરોબરી ને તિષ્કપટથી વાત ક-

રીતે કોઈ સારા સારા લોક કલ્યાણનાં કામમાં એક પૈસો ખર્ચવા કહો તો તે મૂર્ખાઓ આપવાને મરવા પડે, પણ આવી રીતે ઠગાઈથી સ્વર્ગ, ગોલોક વગેરેની ખોટી લાલચ દેખાડી કોઈ લેવા માગે તો તેને પથરા પેટ સોનું આપી દીધો) અસલ એક પંડીત પણ કહી ગયો છે.

શ્લોક.

તૃષ્ણે દેવી નમસ્તુભ્યં યાત્વં સર્વસ્યસર્વદા ॥

નુત્પાદયસ્ય યત્નેન ગોષ્પદે સાગર ભ્રમં ॥ ૧ ॥

અર્થ—હું તૃષ્ણા દેવી તને નમસ્કાર કરું છું. તું કેવી છે કે તારા કાં-દામાં જે ફસાય છે તે બધા હમેશાં તારી વગર મેહેનતે એવા ભ્રમમાં પડી જાય છે કે ગાઈનું પગલું પડેલું હોય તેમાં ભરેલું પાણી બ્રમાએલું માણસ સાગર જેવડું સમજે છે. તે પ્રમાણેજ આ અખુધ ભાદરવો ગોલોક વગેરેની કલ્પિત અને ખોટી લાલચ તથા રાસ રમવાની ખોટી આશા તૃષ્ણાએ એક તુચ્છ વસ્તુને મહદ્વસ્તુ સમજી જાય છે.

અહીં કોઈને એમ શંકા થાય કે લોકો યાત્રાએ જાય છે ત્યાંથી ગિરીરાજ પર્વતમાંથી એકાદ પથરો ઉપાડી લાવી સેવા કરે ને સોનું શું કરવા આપે. ત્યાં કાંઈ ડુંગરને ફરતો પથરા ઉપાડવાની મનાઈ કરનાર ચોક્કી પ્હોરા તો હશે નહીં. એ શંકાનું સમાધાન એમ છે કે એ લોકોને કાંઈ ચોક્કી પેરા રાખવાની જરૂર નથી. આપણે ઉપર કહેલુંજ છે કે તેઓ શિષ્યરૂપી બકરાંઓને પોતાને મોહાડેથી વેહેમાસ્ત્રરૂપ સાંકળો કહાડીને તેને મજબૂત બાંધે છે. તેમ અહીં પણ એવો એક વેહેમ વચનરૂપી ચોક્કી પેહરો બેસાડેલો છે. તે એમ કે વૈષ્ણવોને પોથીઓમાં સમજાવેલું છે તથા જે કોઈ યાત્રાએ જાય છે તેઓને ત્યાં સમજાવવામાં આવે છે કે શ્રી ગિરીરાજ પર્વતનો પથરો કોઈ છાની રીતે માલેકને શી આપ્યાવગર લઈ જાય તો તેનું નખોદ નીકળી જાય, વન જતું રહે, ને શરીરમાં મહારોગ થઈને ઘેર પૂગી ન શકે કે પાછો પથરો જ્યાંથી ઉપાડ્યો હોય ત્યાં જઈને પોતાને હાથે પાછો પથરાવી આવે ત્યારે એ પીડામાંથી છૂટે. બસ એતો એ લોકોનો સહુથી જખરો ચોક્કીદાર. કદાચ ખરેખરો ચોક્કીદાર બેઠો હોય તો પણ ચોરી કરવાને કોઈ ચાહાએ તો તેમ છૂપી રીતે

કરીને પથરો ગમે ત્યાંથી ઉપાડી શકે; પણ આવેહેમશીંગ ચોકીદાર તો તે ઉપાડનારનાં અંતઃકરણ ઉપર ગમે તેવાં અધારાંમાં પણ સખત અટકાવ કરી ઉપાડવા દેતો નથી તેથી તે બિચારાઓ ગિરીરાજનાં પથરાને હાથ લગાડતાં પણ બીહે છે. ને બિચારા વહેમાંધ ભોગાભાઈઓ એ વાત ખરેખરી માની બેઠા છે. ભાઈઓ એવા ત્રણ પથરા અમારી પાસે થડ, મધ્ય, તથા શિખર ભાગનાં છે ઉપાડતી વખતે ત્યાંનો ગોરસાથે હતો તેણે હજાર તરેહથી બીવડાવ્યા પણ બીજાઓને વહેમ મટાડવા જરૂર લેવા હતા તે લીધા. નિર્વિદ્ધે અહીં અવાયું, કોઈ માંદુ પણ પડ્યું નથી. ને ધન તો ગયાંને બદલે વધ્યું. તે પથરા બિચારા હજીસૂધી કાંઈ બોલતા નથી.

બીજી એક પુન માહારાજને વૈષ્ણવોને આપે છે કે જે વસ્ત્રસેવાનાં નામથી ઓળખાય છે. એ વસ્ત્ર સેવા લૂગડાંની કરે છે. તે એમ કે એક કપડાંમાં ૩ અથવા ડુચા ભરીને.

આ પ્રમાણે નો આકાર કરે છે. તેને પછી ચોગડદંમ સીવીને ઘંટાકરણ જેવો પૂતળો બનાવે છે, અથવા કોઈ ઠેકાણે તો એ વસ્ત્રસેવા એવી બનાવે છે કે એક કપડું લઈને તેના માથાંની જગાએ ૩ અથવા કાંઈ ડુચા ભરીને ગળાંને ઠેકાણે ફાંસીની પેઠે દોરડી બાંધીને માથાં તથા ધડનો આકાર બૂદો કરે છે. આ પ્રમાણેનો ઘાટ કરે છે તેને નાક કે મોં કાંઈ હોતાં નથી, તેમ હાથ પગ પણ નહીં. એવી મૂર્તિ કેટલાક માહારાજને પોતાને હાથે કરી આપે છે અથવા કેટલીક વડજી મારાજને કરે છે. અથવા તેઓ આગળ પાછળ સીવરાવી રાખી જ્યારે કોઈ વૈષ્ણવ સેવા કરવાની ઉત્કંઠાથી માંગવા આવે છે તેઓને તે ટીંગલું માહારાજ પોતાના હાથમાં લઈ પોતાનું સ્વરૂપ (ઠગાઈ) તેમાં આવિર્ભાવ કરીને પથરાવી આપે છે (એટલે) તે વૈષ્ણવોને તેઓ સેવા આપે છે.) તે લૂગડાના કટકાને અથવા ચીથરાંને ભગવાન માની વૈષ્ણવો સેવા કરે છે. અને તે સેવા આપનાર માહારાજને તેની ભેટ સારી રીતે આપવી પડે છે. એ સાહેબો જુઓ આ વૈષ્ણવોના ચીથડીઆ ભગવાન !!! હાહા નામ પણ વસ્ત્ર સેવાજ આપેલું છે (વસ્ત્ર એટલે લુગડું વા ચીથડું) એને પણ છખીની પેઠે નવરાવતા નથી. એમાં પણ વૈષ્ણવો સારી રીતે સમજ છે કે નવરાવશું તો આ શ્રી ઠાકુરજી (ચીથડીઆ નાથ) શડી જશે. પણ

એમ નથી સમજતા કે સડે તે કાંઈ ઠાકુરજી હોય. જો કે શ્રી ગીતાજીમાં શ્રી કૃષ્ણે કહ્યું છે કે નૈનંદિત શસ્ત્રાણિ નૈનંદહતિપાપકઃ ઇત્યાદિ. તે છતાં પણ પાણીમાં શડે તે ભગવાન કેમ થાયે એવો સવાલ એ ભ્રમિત બુદ્ધિવાળા વેળાવોનાં મનમાં પણ ઉભો થતો નથી. ઉભો થાય ક્યાંથી? તેઓનાં મન કટાઈ ગયાં છે. આખો દાહાડો તેઓનીજ વાતો સાંભળતી, તેઓ ઉપરજ વિશ્વાસ રાખવો, અને તેઓ બોલ્યા તે બધું સાક્ષાત્ ઇશ્વરજ બોલ્યા. તો પછી તેઓનાં બતાવ્યા પ્રમાણે ગમે તેવું મુરખાઇનું કામ પણ વગર વિચારવે કરે એ કાંઈ આશ્ચર્યકારક નથી. તે ચીથડીઓ નાથને કપડાં, ઘરેણાં, ધૂળનાંહાર, તથા ચણાડી વગેરેના હાર પેહેરાવે છે; ને વળી તેને સાષ્ટાંગ દંડવત્ કરે છે. હું ધારું છું કે એ વખતે એ ભ્રમિત બુદ્ધિઓ ઉપર ચીથડું પણ હસતું હશે! કાં તો આશ્ચર્ય કરતું હશે! તે હસતું એટલામાટે હશે કે જે માણસે મને ઉગાડ્યું, જે માણસે મને કાલ્યું, જે માણસે મને વણ્યું, અને જે માણસે મને સીચ્યું. તેજ માણસ મારી સેવા કરી મને ભગવાન માની પગે લાગે છે! તેથી તેને બહુજ હસતું આવતું હશે. અને આશ્ચર્ય એટલા વારતે પાંમતું હશે કે મને ઉગાડ્યું, લણ્યું, કાલ્યું, વણ્યું, સીચ્યું, તે તો બધું માણસેજ કર્યું તો તે માણસ મને એવું નિરજીવ બાણવા છતાં ભગવાન માંની પગે કેમ લાગે! માટે આ પગે લાગનાર પશુ તો નહીં હોય? વળી જરોબર તપાસી જોતો હશે ત્યારે વિચાર કરતો હશે જે લાગે છે તો ચોક્કસ માણસ પછી તે ચીથડીઓ નાથ અંતે અતિશય આશ્ચર્ય પામીને અંત સાનંદાશ્ચર્યપૂર્વક નિર્ણય કરતું હશે જે આ છે તો માણસ પણ ભ્રમિત બુદ્ધિથી એનો અંતઃકરણ ચતુષ્ઠય સંયુક્ત જીવાત્મા. અજ્ઞાનાંધકારમાં આંધળો થઈને પશુ પણ જે એટા ન કરે તેવું કરવાને પ્રવર્ત થયો છે (હે સર્વે શક્તિમન, હે અનંત, હે સકળ જગદ્ધારક, હે સર્વ વ્યાપક, હે અદ્ભૂત, હે અજોયર, હે અપ્રતીમ હે અનુપમ, હે અદ્વિતીય, હે અકળેય, તું સર્વથી સ્વમર્થ છતાં તારે ઠેકાણે બોળા લોકોને બ્રમાવી એક તુચ્છ ચીથડાંને પુંજવે એવાનું નિકંદન કાઢાઈને તારાં નામપર પોતાના પ્રાણ કુરબાન કરનારા બોળાઓને કેમ છોડાવતો નથી.)

(ઇવની.)

(અરે તે આગસુઓને એવી સજ્જ થવીજ જોઈએ. પરમ કૃપાળુ પરમેશ્વરે સર્વ જીવો ઉપર દયા કરીને વેદરૂપ મહાન વિદ્યા પ્રકાશિત કરી છે,

વિવિધપ્રકારનાં બુદ્ધ્યાદિક અંતઃકરણસાથે બાહ્યરનાં પણ ચક્ષુ આપેલાં છે. છતાં તે વિદ્યા ન જોતાં બુદ્ધ્યાદિકનો ઘટતો ઉપયોગ ન કરતાં આંખે દેખાતાં પણ ચીંથરાંને ન ઓળખતાં જે કોઈ ઠગારાનાં કેહેવાથી એવા અંધ કૂપમાં પડશે તે આહીં પોતાનું તન મન ધન સર્વસ્વ ખોઈને નરકમાં કાં નહીં પડે ? પડશેજ.)

એવી રીતની મૂર્તિઓ વૈષ્ણુઓને સેવવા મળે છે. તેની સેવા વૈષ્ણુઓ તન મન ધનથી કરે છે. અને તેને સાક્ષાત્ પરમેશ્વર માની પૂજે છે. વૈષ્ણુઓને ત્યાં આદ્યને બદલે પાંચ દર્શણ થાય છે મંગળા, સુંગાર, રાજ્યભોગ, ઉત્થાપન, તથા શયન, એ પ્રમાણે થાય છે. ઉત્સવોને સમયેવૈષ્ણુઓને ત્યાં પણ મારાજીનાં મંદીરો પ્રમાણે કરવામાં આવે છે.

ઉપર લખેલી મૂર્તિપૂજા જે વૈષ્ણુઓને ત્યાં નથી હોતી તેવા વૈષ્ણુઓ શ્રીનાથજીનો વાગો, આચારજીની ખેડકનું વસ્ત્ર, મહારાજનાં પગલાં (કપડાં-પર છાપેલાં) તુલશી અથવા લાકડાંની માળા, પદો લખેલી પાંચીઓ અને માટીનું ચરણામૃત વગેરે છેલા નંબરની પૂજા દાખલ રાખવામાં આવે છે. એ વસ્તુની બીજી રીતે પૂજા તો નથી થઈ શકતી. પણ તેને ફક્ત ભોગ ધરાવવાનાં કામમાં રાખે છે. ભોગ ધરવો એટલે બધી રસોઈ વાસણોમાં કાઢીને તે પાસે ઉપલી ચીજો મૂકે અને જાણે કે અમારો ભોગ ઠાકોરજી આરોગે છે. ભોગ ધરવાવિષે તરેલવાર વારતાઓ બનાવી ભાવ લગાડેલા છે.

એક વારતા એઓના પુસ્તકમાં લખી છે કે એક વૈષ્ણુવ હતો તે ઠાકોરજી સેવતો હતો. એક વખત તેને બાહ્ય ગામ જવું પડ્યું તેથી ઠાકોરજીની સેવા પોતાના છોકરાની વહુને કરવા કહી ગયા. વહુ એતો બધી રસોઈ કરી ઠાકોરજીને ભોગ ધર્યા ઠાકોરજી તો આરોગ્યા નહી. એટલે તે એમની એમ બેસી રહી. બીજે દાહાડે તે રસોઈ ગાયને નાખી દીધી. બીજે દિવસે બીજી કરી ઠાકોરજીને ભોગ ધરી. એમ ત્રણ દહાડા કર્યું, પણ ઠાકોરજીનો પ્રત્યક્ષમાં આરોગતા નહી પણ યુક્ત આરોગતા. એમ ત્રણ દહાડાની રસોઈ ગઈ તથા તે બિચારી ખરા ભાવથી ભૂખી રહી એટલે શ્રી ઠાકોરજીને તેના ઉપર દયા આવી પછી એથે દહાડે સાક્ષાત્ શર્ણુન દઈને ઠાકોરજીએ કહ્યું કે તું ભૂખે કેમ મરે છે ? તેણે કહ્યું કે આપ આરોગો નહી લાંસૂધી હું કેમ જમું. ઠાકોરજી કહે જે અમે તો યુક્ત

આરોગીએ છીએ તો તે હું માનુ નહીં. પછી ઠાકોરજી સાક્ષાત્ આરોગ્યા એટલે આણે ખાધું એવી પાખંડી વાતો સમજાવીને કહે છે કે ઠાકોરજીને ભોગ ધરાવવાને હઠ કરી તે આરોગે છે તે જોતું નહીં તો બિચારી તે વૈષ્ણવાણી સાથે ઠાકોરજીને શ્રમ લેવો પડ્યો એમ લેવો પડે ઈત્યાદિ ખોટી વાતો સમજાવી ભાવ લગાડે છે.

પુષ્ટીમારગનાં મૂર્તિ દેવ કે જેને વૈષ્ણવો સાક્ષાત્ પરમેશ્વર માને છે જેમ બીજાઓ મૂર્તિને સાધારણ માને છે તેમ આ લોકો નથી માનતા, પણ આ તો ખધું એમજ છે એમ માંની બેસે છે. તથાપિ તે માનવાનાં બદલામાં કશી રીતનો ચમત્કાર પરમેશ્વરનાં કોઈ પણ અંશનો નજર આવતો નથી. હોય તો આવે કે! ચમત્કાર તો રહ્યો પણ જે દેવ જે જાતનો હોય એટલે કાષ્ઠ, પાપાણુ, ધાતુ, મૂર્તિકા, કાગળ અને કપડાનાં; તો તે ચીજમાં પરમેશ્વરે જેવો ગુણ મૂકેલો છે તે શિવાય કાંઈ પણ ફેરફાર થતો નથી. જેમ કે ધાતુના ભગવાન્ સાફ કરવાવગર કટાઈ જાય છે, લાકડાનાં સડી જાય છે, હાણુનાં ઘસાઈ જાય છે, માટીનાં ભાંગીને ભૂકો થઈ જાય છે, કાગળનાં ભગવાનને ઉધાઈ કે કથવો કંસારીઓ અને ઊંદરો ખાઈ જાય છે. લૂગડાનાં ભગવાન સડી જાય છે. જ્યારે ઊંદર કંસારીઓ ખાઈ જાય છે તો તેવી તેવી બાબતોમાં એ ભગવાનો બાપડા પોતાનો બચાવ કરી શકતા નથી, વળી તેઓનાં વાગા વસ્ત્રો તથા ધરેણાં ઊંદરો વિગેરે કહા ખાય છે, તથા ખાવાનો જે ભોગ ધર્યો હોય તે ઊંદરો અને બિલાડી જેવા જાનવરો ખાઈ જાય છે; તેનો બચાવ પણ કરી શકતા નથી ! એટલુંજ નહીં પણ તેને દેખાવ પણ દેતા નથી. જે ભાગી તો જાય. વળી તેઓની પોતાની ઉપર ઊંદરો વગેરે જાનવરો હજે છે, મૂતરે છે, તેને પણ એ ભગવાનો હાંકી શકતા નથી. હાય હાય એવી વસ્તુને વળી ભગવાન તેમનાં હશે ? અરે એનાથી તો એક બ્રાહ્મણનાં મરચીઆ દેવજ બરા ચમત્કારી કેહેવાય કે જેણે એક મીઆને તોળાં પોકરાવી. બ્રાહ્મણની વાત આપ્રમાણે છે.

એક બ્રાહ્મણ પોતાને ગામથી બીજે ગાંમ જવા નીકળ્યો. થોડો ચાલ્યો તો રસ્તામાં એક મુસલમાન મળ્યો. તેઓ એક બીજાને પૂછી રસ્તામાં સાથ તરી કે ભેગા ચાલ્યા. રાતનાં કોઈ ઠેકાણે સૂઈ રહ્યા સવારનાં ઉઠી બ્રા-

હાથ તો જાડે જંમલ ગયો, નાહ્યો; નાહીને આવ્યો ત્યાં મુસલમાન પણ ઉઠ્યો હતો. પછી ત્યાં એક પીપળો હતો તેનાં થડમાં બ્રાહ્મણે પાણી રેડ્યું ત્યારે મીઠા-ભાઈ પૂછે છે કે “જમન એ ક્યા કરતા હૈ” બ્રાહ્મણે કહ્યું જે પૂજન કરે છું. મીઠાં કહે જે “કિસકી પૂજન કરતા હૈ” બ્રાહ્મણ કહે જે અમારા પીપળા દેવની. મીઠાં કહે જે “એ તેરા દેવ લગતા હૈ કિ” બ્રાહ્મણ કહે જે હા. પછી મીઠાં તો ઉઠ્યો અને પીપળાનાં પાન થોડાં તોડ્યાં. નનાંથી કેટલાંક ચાવીને ચૂક્યાં. કેટલાંક પગનીચે દાખ્યાં, ને કેટલાંક ગુદાને લગાડીને કહ્યું જે “દેખ તેરે દેવકા કેસા હાલ જનાયા તો ખી કુછ બોલતા નહીં હૈ એસે દેવકા કોન માનતા હૈ તું તો બડા બેવકુફ હૈ” એ વાત સાંભળીને બ્રાહ્મણનું મોં જરા ઉતરી ગયું પણ કરે શું? પછી કાંઈ બોલ્યો નહીં તે ખીજી વાતો કરવા લાગ્યો. વળી બેહુ પાછા અહીંથી ચાલ્યા. વળી બ્રાહ્મણ તો ખીજે દહાડે જરા વહેલો ઉઠ્યો અને તરત નાઇ ધોઈ લીધું અને મીઠાં સુતો હતો તેટલામાં પાસે એક તુલશી હતી તેમાં પાણી નામવા ગયો. પાણી રેડે છે ત્યાં મીઠાંજી ઉડ્યા અને પાણી રેડતાં જોયું. વળી બ્રાહ્મણને પૂછ્યું કે “શીરબી ક્યા કરતા હૈ” બ્રાહ્મણે કહ્યું જે હું તો પુજન કરું છું. મીઠાંએ કહ્યું જે “કીસકી પુજન કરતા હૈ” બ્રાહ્મણે કહ્યું જે આ તો અમારા તુલશીઓ દેવ છે. વળી મીઠાંએ તો ઉઠી પાછા તુલશીનાં પાનડાં તોડી ચાવી અને શુક્રી પગ નીચે દાખી ગુદામાં ધુસેજાં. વળી બિચારો બ્રાહ્મણ તો ઝાંખો પડી ગયો. વળી પાછા અહીંથી ચાલ્યા. બ્રાહ્મણે મનમાં વિચાર કર્યો કે આની કાંઈક તજવીજ કરશું તો ઠીક નહીં તો આ તરકડો રોજ અપમાન કરશે. પછી વિચાર ગોઠવી રાખ્યો. ખીજે દહાડે વળી બ્રાહ્મણ સવારનાં નાઇ ધોઈ આવ્યો ત્યાં મીઠાં ઉઠી બેઠો હતો. પછી ત્યાં એક મરચાનું ઝાડ હતું તેમાં બ્રાહ્મણે પાણી રેડ્યું. મીઠાં બોલ્યો “જમન હજીતક તેને બેવકુફી છોડી નહીં. શીરબી એ ક્યા કરતા હૈ” બ્રાહ્મણે કહ્યું જે ભાઈ પૂજન કરવાવગર અમને ચાલે નહીં. તો મીઠાંએ પૂછ્યું કે “એ તેરા કોનસા દેવ હૈ” બ્રાહ્મણે કહ્યું જે એ મારો મરચીઓ દેવ છે. વળી મીઠાંએ તો આગળની પેઠે કરવા માંડ્યું. મરચાં તો જેવાં નીચેની છૂપી જગામાં ધસ્યાં કે ગાંડને મોઢું એકાએક બળવા લાગ્યું અને મીઠાં ભાઈ તો ડાંચા નીચા થઇ પછાડા ખાવા લાગા. બ્રાહ્મણ પોતાની યુક્તિથી

ખુશી થઈ મનમાં મલકાવા લાગો. પછી મીઝાં તો દુઃખ મટાડવા બ્રાહ્મણને આજીજી કરવા લાગ્યો જે આ તારો દેવ જળરો છે. હું બૂલ્યો, હવે પછી કોઈદી તારી મસ્કરી કરીશ નહીં પણ આ દેવનો કોપ મારા ઉપરથી ઉતારી નાખ. પછી બીજીવાર મીઝાંને કુરાનનાં સોગંદ ખવડાવ્યા. તે તેણે સોગંદ લીધા. એટલે બ્રાહ્મણ તો છુમંતર પકવાનો ઢોંગ કરીને થોડું ધી લઇ તેણે મરચીઆ દેવની સ્તુતી ભણી મંતરવા લાગ્યો. મીઝાં તો અધીરો પડી તરત સુખ થવાની વિનતી કરવા લાગ્યો પછી બ્રાહ્મણે તે મંત્રેલું ધી મીઝાંને આપ્યું કે આ તારી બળતરાપર મંત્રેલું ધી લગાડ. તેણે તેમ કશું એટલે જરાવારમાં બળતરા મટી ગઇ. ત્યારે મીઝાંજી હંડા થયા. જૂઝૂએ વાંચનાર સાહેબો ! વૈષ્ણવોના લગવાન કરતાં આ મરચીઓ દેવ કેવો જળરો કે માણસ જેવા પ્રાણીને પણ બે ઘડી ચમત્કાર દેખાડી હેરાન કરી નાખ્યું.

કેટલાક એવો સવાલ કરે છે કે મૂર્તિપૂજા ન કરીએ ત્યારે માનીએ કોને ? એ સવાલ દેખીતોજ બે હુધો છે. ખોટાને માનીનેજ પૂજા કરવાનું એમ કોણે કહ્યું છે. કરવાનું બાંધું ઘણું એ છે. અસલ વેદ ધર્મજ દુનીઆમાં મનાતો હતો ત્યારે માણસો શું કરતા તે કરવું. કોઇ કહે જે તે વખતે પણ મૂર્તિપૂજા હશે નહીં ? હતી તેનો શો પુરાવો છે ? તો તેનો પ્રસિદ્ધ દાખલો છે કે આજ જે મૂર્તિઓ છે તે ઘણી ખરી સંપ્રદાય લોકોની છે અને તે સંપ્રદાયો બધા બે હજાર વરસની અંદર સ્થાપત્ર થયા છે. વળી મૂર્તિઓ છે તે ઘણી ખરી રામકૃષ્ણાદિ મહા પુરૂષોની છે તો તેઓ પોતે જે વેદધર્મ માનતા હતા તો તે તેનાથી આગળ હોવા જઈએ એવા મહાપુરૂષોનાં પાળેલા ધર્મ કબુલ કરી અને તેઓનાં પવિત્ર પગલાંપર ચાલીએ તો મહા કલ્યાણ થાય, કે જેવું પૂર્વે થયલું હતું ને તે રસ્તો છોડ્યો ત્યારે ખરાબ હાલને પોંહોચ્યા છીએ. એ સમજીને તરત સમજાશે. તે વખતે આર્યો સંધ્યાવંદનાદિ કરી હોમ વૈશ્વદેવ વગેરે કરી વિદ્વાનોની પાસેથી વિદ્યા વગેરે સંપાદન કરવામાં પોતાનો વખત રોકતા હતા. અને તેવી રીતે વખત રોકવાથી દેશને મહોટો લાભ થતો હતો. હાલ દરેક વૈષ્ણવને મૂર્તિપૂજા તથા દેવદર્શણ પછવાડે આસરે દાહાડામાં ત્રણ ચાર કલાક રોકવા પડતા હશે તેટલો વખત જે વિદ્વાનોપાસે જાવ આવ કરવાનો થાય તો કેટલો બધો લાભ થાય ? એ સમજવું સહેજ છે. પણ નાહાનપણથી મન ઉપલી બાબતમાં રોકાઈ ગએલું તેથી ખરું ક્યાંથી સમજાય.

વળી કેટલાએક કહે છે કે મૂર્તિપૂજા પરમેશ્વરને જાણવાનું મૂલ પ-
ગથીયું છે. પગથીએ પગથીએ ચઢતાં સીઢી ચઢાય. તેમ આ મૂર્તિપૂજાથી
પણ દેવમાં પ્રીતિ લાગે ને પછી પરમેશ્વરને જાણવાનું સાધન થાય. અને
અંતે પરમેશ્વરનું જ્ઞાન થઈ તે ઓળખાય. એ વાત તો બીજકુલ માનવા
જેવીજ નથી, કાં કે દાદર ઉપર ચઢવાને તે પગથિયાં જોઈએ કે ખાડા જો-
ઈએ ? સમજુ માણસો વિચાર કરશે તો 'ખુલ્લું' જણાશે કે મૂર્તિપૂજા ઇશ્વર
ઓળખવાનું પગથિયું આ નહીં પણ ખાડા છે. કોઈને પણ ઓળખવું હોય
તો તેનાં રૂપનો કાંઈ સમાનપણાંનો આભાસ જોઈએ અને વળી વિચાર અને
જ્ઞાને કરી જાણવાનાં સાધન જોઈએ. હવે મૂર્તિ પૂજામાં મન રોકાયથી
ઇશ્વર ચેતનાઓનો ચૈતન્યરૂપ છે તેનો અભ્યાસ તો આમાં બીજકુલ નહીંજ
કારણ કે આ તો જડમાં પણ જડ. વળી તેની સાથે આ ખોટી માયાદોડ
કરવી પડે ને વિચાર કરવાનો તો વખતજ મળે નહીં તેથી જે માણસ સાધા-
રણ અજ્ઞાની હોય છે તે વધારે જડ થઈ જાય છે. વળી તે મૂર્તિપૂજાઓની
ખોટી પ્રસંશા કરી જે ચમત્કારો કહેતા છે, તેનાં પ્રભાવથી તેનાં મનમાં મૂર્તિ
વિષે અત્યંત દૃઢ વિશ્વાસ બંધાય જાય છે. જોડે એ તો મૂઆસૂધી એ
જડ પદાર્થને મિથ્યા કરે છે. તેનો પ્રસીદ્ધ દાખલો જોશો તો પુણીમારગની હ-
વેલીઓ પાસે જોવામાં આવશે. ત્યાં જે સો વરસનાં ખુટ્કાંઓ આવે છે તે પણ
ખિચારાં છોટેથી દર્શાવેને વાસ્તે લાકડી હચુક હચુક કરી દોડતાં જાય, ને જે
જે જે કરતાં જાય ને ખુલ્યાં છે, ખુલ્યાં છે પૂછતાં જાય. એ પ્રમાણે જોતાં
સમજુ ને ખુલ્લું દેખાશે કે તેઓને બીજકુલ ઇશ્વરજ્ઞાન થતુંજ નથી. એવું
જોતાં બીજાઓ કરતાં પણ પુણીમારગની મૂર્તિપૂજા પગથિયાંને ઠેકાણે
ખાઈ જેવી થઈ પડેલી નજરે આવે છે. જેથી તેઓ તો વળી બીજકુલ ઇશ્વ-
રને જન્માંતરમાં ઓળખી શકે એવું દેખાતું નથી. પુણીમારગ વાળાઓની
મૂર્તિપૂજા કરતાં તો બીજા મર્યાદા મારગીવાળાઓનો પૂજા પ્રકાર કાંઈક ઠીક
દેખાય છે. કાં કે તેમાં આટલો બધો ઠાઠમાઠને આડંબર નથી. વળી તેઓને
સમજાવવામાં આવે છે કે આ ભગવાનની મૂર્તિ છે, સાક્ષાત્ ભગવાન નથી.
એમ છતાં એ પૂજાની રીત પુણીમારગની ખાઈ જેવી રીત કરતાં કાંઈક
ઓછી ખાડી ગણાય. વળી તેનાં કરતાં સૌથી લોઢામાં જે મૂર્તિપૂજા છે તે

કાંઈક ન્નાની ખાડી છે. કાં કે તેઓ એકાએક મૂર્તિમાં દૃઢ બંધન થઈ જવા જેવો ભાવ લગાડતા નથી. વળી મૂર્તિ પણ શિવનું લિંગ બેસાડેલું હોય છે. તે ઉપર ખરચ પણ કાંઈ વધારે થતો નથી. ફક્ત નાઇવોઇ શિવનાં મંદીરમાં જઈ હરહર માહાદેવ કરી એક લોટો પાણીનો ઉપર રેડી આવે છે. વળી પોતાનાં સિદ્ધાંતી ગ્રંથોમાં મૂર્તિપૂજને ઘણી હલકી પ્રકારની રીત મણુલી છે તો એ બાબતથી કદી પણ ઇશ્વરજ્ઞાન કે પંડિતાઇ આવવાની નથીજ. તેનો પ્રસિદ્ધ દાખલો આપણે અપણો પોતાનો લઇએ. જૂઓ આપણાં આ આર્યાવર્ત દેશમાં જ્યારથી મૂર્તિપૂજનો પ્રકાર ચાલ્યો છે ત્યારથી જે દેશમાં કળાકૌશલ્ય હતું તે, જ્ઞાન, હુશીઆરી, સમૃદ્ધિ, અને ઇશ્વરજ્ઞાન વગેરેની બાબ તો ઘટીજ ચાલી આવે છે. તેથી આજ દેશ અતિશય ખરાબ હાલતમાં આવી પડ્યો છે. અને તે દાહાડાથી આ દેશમાં અજ્ઞાન, આલસ્ય, વેહુમ, તથા અનેક તરેહની મૂર્ખાઇઓ વધતી ચાલી છે. આ મૂર્તિપૂજ છે તે દેખીતી પરમેશ્વરની મસ્કરી છે. તેથી જાણે પરમેશ્વરને કોપ થયો હોય નહીં ? એવું થવાથી વિદ્યાકળા અને સમૃદ્ધિ જાણે ઈશ્વરે ઝૂંટી લીધી હોય એમ દેખાય છે ! એવું જોતાં એ મૂર્તિપૂજ ઇશ્વરજ્ઞાન વગેરેમાં પગથિયું ચઢવાનું સાધન નહીં પણ ખાડામાં ઉતરવાનું સાધન છે. બાકી ઇશ્વરજ્ઞાનમાં ચઢવાનું શીઠીરૂપ સાધન તો એ છે કે વિદ્વાનોની સોબત કરવી, તે લોકો માસેથી વેદાદિ સત્ય શાસ્ત્રો સાંભળવાં અને પોતે જાતે સારી પેઠે સત્યવિદ્યા જાણીને ઈશ્વરનું જ્ઞાન મેળવવું. એ ઇશ્વર જ્ઞાનરૂપ સીઠી ઉપર ચઢવાનાં પગથિયાં છે. બાકી મૂર્તિપૂજથી તો કદી કોઇને ઈશ્વરજ્ઞાન થાય એવું સ્વપ્નમાં પણ જાણવું નહીં, એ વાત વિચારશીલ માણસને તરત ધ્યાનમાં આવી જશે.

કેટલાક એમ કહે છે કે પરમેશ્વરને ગમે તેવી રીતે બજશું તોપણ તે માંની લેશે. અને તેનાં નામથી ગમે તેવી રીતે સેવા કરશું તોપણ તે કબુલ રાખશે. પણ પરમેશ્વર જે વેદાદિ સચ્છાસ્ત્રો બનાવ્યાં છે તે જોયાવગર અને છતી આંખે જડમાં પણ જડ પદાર્થ જોઇને તથા સમજીને તેને ઇશ્વરનું વિશેષણ લગાડશું તો તે જરૂર ગુરસે થયાવગર રેહેશે નહીં. કોઈ રાજા વા માન આપવા લાયક માણસ હોય તેની છપ્પી પોટાગ્રાફ વા તેને કાંઈક મળતો આકાર

કરીને માન આપવાને બદલે એક તરશણું કે ચામડાનો કટકો વા બ્રહ્મ પદાર્થ કાંઈ રાખીને પછી તેનું નામ લઈને તેની હજાર રતુતી કરશે તોપણ તે બાબત સાંભળીને તે માણસ કદી પણ તમારાપર પ્રસન્ન થશે ? કોઈ દી નહીં. તે પરમેશ્વરનો બતાવેલો માર્ગ છોડી તેને મોહોટામાં મોહોટા બળ્યાને તેને ઠેકાણે તુચ્છમાં તુચ્છ બાવણું બેસાડવું તે પરમેશ્વર કેમ કબુલ કરશે ?

વળી કેટલાક માણસ એમ સમજી બેઠા છે તથા કહે છે કે હમણાં દયાનંદ સ્વામીએજ ફક્ત મૂર્તિપૂજનનું ખંડન કર્યું છે, પણ અસલ કોઈએ કર્યું છે ? એ સવાલ તેઓની અજ્ઞાનતાનો છે. કારણકે તેઓએ અસલનાં તથા આધુનિક પ્રતિમાખંડનનાં પુસ્તકો જોયાં નથી તથા મૂર્તિપૂજનખંડન કોણે કર્યું છે કે નહીં તે તપાસ્યું નથી તેથી એવા સવાલો કરે છે. પણ એ બાબત ઉપર તપાસ કરે તો એવા હજારો દાખલા મળી આવે એમ છે. હિંદુ શિવાયની બીજી કોમો કોઈપણ એવી મૂર્તિપૂજન કરતી નથી ને ઘણી કટાક્ષથી તેનું ખંડન કરે છે તે પ્રસિદ્ધ છે. પણ આપણને તેઓનો દાખલો લેવાની કશી જરૂર નથી આપણે આપણું તપાસીએ. આપણામાંથી કોઈએ આજસૂધી મૂર્તિપૂજનનું ખંડન કર્યું છે કે નહીં તે આપણે તપાસીએ.

૧ પેહેલાં તો વેદ, કે જે આપણું બનાદિ, ઈશ્વર પ્રણિત, સર્વોત્તમ અને સર્વમાન્ય, ધર્મપુસ્તક તેમાં મૂર્તિપૂજન કરવાનું મુદ્દલ કહેલું નથી. એ બાબતમાં વધારે પુરાવો આપવાની કાંઈ જરૂર નથી. શ્રીમદ્ દયાનંદ સરસ્વતી સ્વામીનો મૂર્તિપૂજન ખંડન કરવાનો જે સિદ્ધાંત અમી તેમાં ઘણાંક પંડિતોનાં મૂર્તિખંડન-રૂપ પતંગીઆઓ બળી ભરમ થઈ ગયા છે તે સહુ કોઈ જાણે છે. વળી આજ દીસૂધી કોઈપણ પંડિત કદી શક્યો નથી કે મૂર્તિપૂજન વેદ પ્રતિપાદ છે; અથવા આ મંત્રમાં મૂર્તિપૂજનનું કહ્યું છે અથવા મૂર્તિઓ સ્થાપન કરવા વખતે વેદ મંત્રોથી પ્રાણપ્રતિષ્ઠા કરવામાં જે મંત્રો વપરાય છે તેમાં લેશ માત્ર પણ મૂર્તિ પૂજની વાત છે એવું મુદ્દલ કોઈ સાબિત કરી શક્યું નથી. જે કે તે કારણને વાસ્તે જીવણુ દયાલે ૨૫૦ રૂપૈઆનું ઈનામ છપાવેલું હતું તથા મથુરાદાસ લલ જીએ પાંચ હજારનું ઈનામ આપવા કાઢાડ્યું હતું; છતાં કોઈ પંડિત બાહર પડી શક્યો નથી. પડે ક્યાંથી હોય તો કે. પંડિતો માત્ર આડા અવળા ફાંફાં મારી થાંભા દેવા મંડી પડ્યા છે, તે છતાં આ વેદ મંત્રનો જરા નમુનો તપાસો.

યજુર્વેદ અધ્યાય ૪૦ મંત્ર ૮ મો.

સપર્યંગા ચ્તુક્ર મંકાય મંત્રણમસ્નાવિર ૨ શુદ્ધ મર્પાપવિદ્મ્ ॥

કવિર્મનીષીપારિભૂઃસ્વયમ્ભૂર્યાથાતથ્યતોર્થાન્વ્યદધાચ્છાશ્વતીમ્યઃસમામ્યઃ ॥

પરમેશ્વર સપર્યાંગાત્ નામ સર્વવ્યાપક બધા જગતમાં પરીપૂર્ણ બરી રહ્યો છે, જેનું આકાશ. શુક્રં એટલે જગતનો કારણરૂપ તથા બીજરૂપ છે. આકાયમ્ તે કાયા વગરનો અર્થાત્ શરીર ધારણ કરતો નથી. તે અવ્રણું એટલે અખંડ, એકરસ, અચ્છેદ, અભેદ, નિષ્કંપ અને અચળ છે. અને તે અસ્નાવિરં. એટલે નાડીઆદિનું તેને પ્રતિબંધન નથી, અને અતિ સૂક્ષ્મ હોવાથી તેને કાંઈ આવરણ નથી. તે શુદ્ધં, એટલે સદૈવ નિર્મલ, અવિદ્યા, જન્મ મરણ, હર્ષ, શોક, ક્ષુધા, તૃષ્ણાદિદોષોથી રહિત છે. તે અપાપવિદ્મં. અર્થાત્ પાપરહિત અને ન્યાયકારી છે. તે કવિઃ, અર્થાત્ ત્રિકાલજ્ઞ, મહાવિદ્વાન્, અને જેની વિદ્યાનો કદી પણ કોઈ અંત લેઈ શકતો નથી. તે, મનીષી. એટલે સર્વ જીવોના મનને જાણનાર સાક્ષી અને બધાનાં મનને દમન કરવાવાળો છે. તે, પરિભૂઃ આખા જગતમાં પરિપૂર્ણ વ્યાપક થઈ બસાઈ રહ્યો છે. તે સ્વયંભૂઃ એટલે જેનાં આદિકારણ માતા પિતા અને ઉત્પન્ન કરનાર કોઈ નથી, પરંતુ તે બધાનું આદિકારણ છે. યાથાતથ્ય ઇત્યાદિ. અર્થાત્ તે ઇશ્વરે આપની પ્રજાને યથાવત્ સત્યસત્ય વિદ્યા જે ચાર વેદ તેનો બધા મનુષ્યોને પરમ હિતને અર્થે ઉપદેશ કર્યો છે. ૧ આ વેદનો મત જોઈ એ ઉપર મૂર્તિપૂજકોએ વિચાર કરવો કે આ વેદમાં પરમેશ્વરનાં કહેલાં સ્વરૂપને મૂર્તિસાથે એક તલભાર પણ સંબંધ દેખાય છે? અથવા એમાં એનું એક રંચ વા અણુ માત્ર પણ સામર્થ્ય મૂર્તિમાં છે? ઇત્યાદિ મંત્રો ઘણા છે પણ નમુનાં સારું એક મૂકેલો છે.

૨ વેદ પછીનાં પુસ્તકો છ શાસ્ત્રો છે, એ છએ શાસ્ત્રમાં ઇશ્વરવિષે નિર્ણય કરેલો છે તથા કર્મોત્તરની વિધિઓ છે. તેમાં કોઈ ઠેકાણુ મૂર્તિપૂજનનું સ્થાપન નથી. હવે જ્યાં શાસ્ત્રોમાં ખરો સિદ્ધાંત કરવા બેઠા ને તરક ન્યાય યુક્તી લગાડવા બેઠા ત્યાં એકને એક બેજ થાય કોઈ કહે કે એકને એક છ તો ત્યાં ન ચાલે બાકી પુરાણો જેવાં મૂર્ખ સમજામણીનાં ગ્રંથોમાં એકને એક પચાસ

કહે તો ચાલે તેમ થતાં આ છ શાસ્ત્રોનાં સિદ્ધાંત આગળથી મૂર્તિ બાધ પડાય ન કરી ગયાં દેખાય છે.

૩ તે પછીનાં સ્મૃતિ ધર્મ શાસ્ત્રો દેખાય છે. દરેક સ્મૃતિમાં કહેલું છે કે વેદમાં જે કહેલો ધર્મ છે તેજ ખરો ધર્મ, અને અમારાથી કાંઈ વેદ વિરુદ્ધનું લખાઈ જાય તો તે પણ કોઈ એ માન્ય કરવું નહીં. એવું બિચારા નિર્દોષ બુદ્ધિથી કહેતા આવ્યા છે. તો તે પ્રમાણે એ શાસ્ત્રોમાં મૂર્તિપૂજન ન હોવી જોઈએ. તે ઉપરાંત આધુનિક રચનાની કોઈ સ્મૃતિ હોય વા જૂનીમાં નવા શ્લોક ગુણેડેલા હોય ને તેમાં કાંઈ અંશે પ્રકાર લખ્યો હોય તો પણ એનાંજ મોહોડામાંથી વેદ બાહ્યનાં લેખને માનવાની મનાઈ છે. એવું છતાં પણ આજસૂધી હજી કોઈ એવું પુરવાર કરી શક્યો નથી કે આ પ્રમાણે અમુક સ્મૃતિમાં વિધિપૂર્વક મૂર્તિપૂજન લખી છે. કેટલાક મૂર્તિપૂજનનાં વાદવિવાદમાં મૂર્તિપૂજનો વિધિ સ્મૃતિમાં માત્ર એટલોજ બતાવી શક્યા છે કે “ દેવપૂજન કરવી ” એમ દેવ શબ્દપર કૂઠા કરે છે. તે એવું છે કે “ રાતે શાદલે રાંડ ને લઈ ગઈ પાસેર ખાંડ, વળતાં વળી, ને લઈ ગઈ તેલની પળી.” પણ દેવશબ્દ તો વિદ્વાનવાચક છે એવું આપણે અગાઉ કહેલું છે. એવું જોતાં સ્મૃતિઓમાં પણ કોઈ પ્રકારે વિધિપૂર્વક મૂર્તિપૂજન જેવું કાંઈ હોય એમ બી-લકુલ દેખાતું નથી.

૪ તે પછી આદિકાવ્ય રામાયણ તો તેમાં તો શ્રી રામચંદ્રજીને પોતાને મળેલું જ્ઞાન જે “ યોગવાશીટ ” તો તેમાં તો “ મુક્તિપ્રદુ ” બ્રહ્મજ્ઞાન છે પણ મૂર્તિપૂજન જેવું કાંઈ પણ દેખાતું નથી.

૫ એ પછીનાં મહાભારતાદિ પુસ્તકો છે. એ પુસ્તકોમાં આજસૂધી પંડિતોએ બહુ વધારી મૂક્યું છે અસલ કોઈ દશ હજાર શ્લોકનું પુસ્તક કહે છે, કોઈ પચ્ચિશ હજારનું કહે છે કોઈ નેવું હજારનું કહે છે, કોઈ લાખ શ્લોકનું કહે છે ને કોઈ સવા લાખ શ્લોકનું કહે છે. હવે અસલ કાંઈ છાપેલાં પુસ્તકો નોતાં જંથી સંપ્રદાઈ લોકોનાં ઘરમાં પુસ્તકો હતાં તેમાં પોતાને મળતા આવે એવાં હજારો નવા શ્લોકો જોડે વધારી નાખેલા છે. તેનો પ્રસિદ્ધ દાખલો છે કે મહાભારતમાં મૂર્તિપૂજન કરવાની જગાએ ઘણું ઠેકાણું શીવનાં લિંગની પૂજન કરવા લખી છે તો તે કોઈ શિવમાર્જનાં અનુયાયીએ ગોચી બાલેલી હશે. તે છતાં પણ બાપડાઓથી આંમ કહેવાયા વગર રહેવાયું નથી.

અપ્સુદેવામનુષ્યાણાં દિવિદેવામનીષિણાં ॥

કાષ્ઠલોષ્ટેષુમૂર્ચાણાં યુક્તસ્યાત્મનિદેવતા ॥ ૧ ॥

અર્થ—કેટલાક સાધારણ માણસ પાણીમાં દેવ માને છે. તેથી કાંઈ કે ચઢતા આકાશમાં દેવ માને છે. અને મૂર્ખ લોકો છે તે કાષ્ઠને ધાતુમાં દેવ માને છે, ને યુક્તિમાન પુરૂષો આત્મતત્વને વિષે દેવ માને છે, કે જે સર્વમાં વ્યાપ્ત થઈ રહેલો છે. ૧ આમાં મૂર્તિપૂજા કરનારને મૂર્ખ ઠરાવ્યો છે. ત્યારે એ ખંડન કેહેવાય કે મંડન તેનો વિચાર વાંચનારે કરવો.

ઘણું કરીને મૂર્તિપૂજામાં વિણ્ણની તથા તેનાં અવતારોની મૂર્તિપૂજાનો પ્રચાર વધારે છે, તેમાં પણ શ્રી કૃષ્ણની મૂર્તિનો ચાલ ધણો છે. ત્યારે હવે આપણે શ્રી કૃષ્ણ પોતે શું દેખાડ્યું છે તે જોઈએ. પેહેનું શ્રી કૃષ્ણ ભગવાનનો સહુથી સરસ મિત્ર અને જેનાંથી જીવ જૂદો નહીં એવો અર્જુન તે શ્રી કૃષ્ણની સાથે ઘણો કાળ ભેગો રહ્યો તથા એક બીજાની ઘણી સેવા પૂજા કરેલી. તે છતાં શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતાજીમાં શ્રી કૃષ્ણે અર્જુનને સાફ કહેવું છે કે મારી આ દેહ છે તેને તારે ભગવાન જાણવી નહીં. અને તે મારી આટલી બધી સેવા પૂજા કરી છે તો પણ તેમાંથી કાંઈ તારું વળવાનું નથી. જ્યારે મારાં ખરાં સ્વરૂપને ઓલખીશ અને તે સ્વરૂપનું તને જ્ઞાન થશે. ત્યારે તારો ઉદ્ધાર થશે. તે સ્વરૂપ દેખાડે છે.

નૈનાંછિંદંતિશસ્ત્રાણિ નૈનંદહતિપાવકઃ ॥

નચૈનંક્લેદયંત્યાપો નશોષયતિમારુતઃ ॥ ૧ ॥

અર્થ—એઆત્મા હથીઆરથી કપાતો નથી, આગમાં બળતો નથી, તડકો જેને સૂકાવી શકતો નથી. તથા વાયુ જેને શોષણ કરી શકતો નથી? એ મારું સ્વરૂપ છે તેને તું જાણ તો તારું કલ્યાણ થશે. આ જોતાં શ્રી કૃષ્ણે મૂર્તિનું બરાબર ખંડન કર્યું છે. કેમકે મૂર્તિ હથીઆરથી કપાઈ જાય છે. અગ્નિમાં બળી જાય છે, ને બીજા પણ બધા તેનાં સંસ્કાર થઈ શકે છે. તો તે મારું સ્વરૂપ નહીં એમ ખુલ્લું દેખાડેલું છે અને તેથી તે ખંડન થયું એમ સિદ્ધ થાય છે. તેમાં પણ વળી એક બીજો વિચાર કરવાનો છે; તે એ કે અર્જુનને શ્રી કૃષ્ણ ભગવાન કહે છે જે મારાં આ શરીરની સેવા પૂજા કરવાથી

તારે' કલ્યાણ નહીં થાય પણ ખરેખરે' સ્વરૂપ ઓળખીશ ત્યારે થશે. તો બ્યારે શાક્ષાત્ શ્રીકૃષ્ણભગવાનનાં પોતાનાં શરીરની સેવાથી પણ કલ્યાણ નથી એમ શ્રીકૃષ્ણે બતાવીને ગીતાનું જ્ઞાન આપ્યું; ત્યારે આજ તો શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન પોતે નથી, તેનું શરીર પણ નથી, તેની ખરી પ્રતિમા અથવા પૂતળું નથી, એટલુંજ નહીં પણ તેની ખરી છબી અથવા પોરોચાક પણ નથી. ત્યારે તેને ઠેકાણે સાફ ખોટેખોટી મન કલ્પિત, દરેક ઠેકાણે એકજ નામની ને જૂદા જૂદા ઘાટ રૂપ તથા રંગની અને તરેહવાર કદની અંગુલથી તે દશ મ ઘોડાં જેટલી અને જે ફક્ત સૂતાર સલાટ અને કંસારા વગેરેથી ઉત્પન્ન થયેલી એવી બિચારી મૂર્તિ બાધથી કેમ કલ્યાણ થશે તે મુદ્દલ સમજાવું નથી. ત્યારે એવી મૂર્તિપૂજને માનનારા સાહેબો તમે વિચાર કરો કે જેની મૂર્તિ તમે માનો છો તે તમેને સાફ દેખાડે છે કે તમે આ મૂર્તિપૂજનરૂપ કેવળ ધુંમાડાનાં બાથકાંબરો છો એથી તમારા હાથમાં કાંઈ આવવાનું નથીજ અને જન્મ વ્યર્થ ગુમાવો છો એમ સ્પષ્ટ દેખાડેલું છે.

શ્રીકૃષ્ણનો ખીન્ને સખા ઉધવજી તને પણ શ્રીમદ્ ભાગવતના એકાદશ-સ્કંધમાં કહ્યું છે કે ભાઈ તારું પણ કલ્યાણ આ મારીસાથે કરવાથી કે મારી સેવા કરવાથી કે મારો દાસ બનવાથી થાય એમ નથી; પરંતુ માફ સર્વવ્યાપી પરિપૂર્ણ અને ખરે' સ્વરૂપ જાણુશે ત્યારે તારું' કલ્યાણ થશે એમ નિઃસંશય જાણુ એમ કહીને ઈશ્વરનાં રૂપવિષે ઉદ્ધવજીને સમજાવ્યું છે. વળી મૂર્તિપૂજક ભાઈઓ એમાં તો શ્રી કૃષ્ણે એક ખીન્નું અજવાળું કહ્યું છે. જુઓ સ્લોક :—

यस्यात्मबुद्धिःकुणपेत्रिधातुके स्वधीःकलत्रादिषुभौमइज्यधीः ॥
यस्तीर्थबुद्धिःसल्लिलेनकार्हीचि जजनेष्वभिज्ञेषुसएवगोखरः ॥ १ ॥

અર્થ—આ ત્રિધાતુક (વાત પીત્ત અને કફ) નાં પુતળાં (શરીર) માં જે આત્મબુદ્ધિરાખે છે, અને પૃથ્વીના વિકાર (કાષ્ટ, પાપાણુ, ધાતુ, મૃત્તીકા વગેરે) માં દેવબુદ્ધિ રાખી પૂજે છે, અને વિદ્વાન્ ઉત્તમ અને જ્ઞાની પુરુષોને કસામાં નહીં જાણુતાં કેવળ પાણીમાંજ તીર્થ બુદ્ધી રાખે છે, તે માણુસ ગોધા અને ગધેડા જેવો છે. જુઓ આ ભાગવત બતાવનારાએ શ્રીકૃષ્ણનાં મુખાર્વિદથી તમને કેવા બતાવ્યા છે? (આમાં એમ પણ દેખાય છે કે, વિદ્વાનો

અસલના વારામાં તીર્થોમાં વાસ કરી રહેતા હશે ને તેના નિર્વાહઅર્થે અને જ્ઞાન મેળવવાઅર્થે યાત્રાલુઓ જતા હશે તેને વિશેષે કરી સન્માન આપવું અને તે પાસેથી જ્ઞાન મેળવવું એ યાત્રાલુઓનું કામ હશે કે જેથી જનારને ખરું જ્ઞાન મળે ને વિદ્વાનોનો નિભાવ થાય. - હવે એ નિયમ પ્રમાણે ભાગવત યનાવતી બખતે ચલાતું નહીં હોય ને પાણીમાં ગંગા યમુનાદિ તીર્થોમાં નાહી ઘોઘ લોકો પુનઃ સમજી ચાલતું થતું હશે તેસાથ તે વાતનો નિષેધ કરી ગોધા ગધેડા યનાવ્યા દેખાય છે.)

૭ પુરાણો ધણું ખરાં સંપ્રદાયી લોકોએ પોતાના મતલબસિંધુઅર્થે મનકસ્પિત યનાવ્યાં છે, એમ કેટલાક કારણોપરથી દેખાય છે. એવું છતાં પણ યનાવનાર બાપડા વિદ્વાન તો ખરા ! તે કારણથી તેઓનામાં જરાજરા સાત્વિક ગુણનાં જે લક્ષણ હતાં તેના પ્રતાપે ખરી વાત બાપડાઓથી ક્યાંક ક્યાંક લખાયા વગર રહેવાઈ નથી, તેમાંનાં મને યાદ છે, તેટલાં પ્રમાણો હું લખું છું.

પદ્મપુરાણમાં એક નારદજી તથા વ્યાસજીની સંવાદરૂપ કથા છે તેમાં નારદે વ્યાસજીને ઉપકો આપ્યો કે આ પુરાણો લખીને તમે લોકોને ભ્રમમાં નાખ્યા ને જગત્ આખું એથી મૂઠ બની જશે. સારે વ્યાસજીએ કહ્યું કે હું તો જગત્ને ભ્રમમાં નાખીશ, તો, તેઓ રસ્તો શોધશે અને ધણું જાણશે સારે તેને બધામાં સિદ્ધાંત એકજ મળશે એ વિચારથી કશું છે (આ સંવાદ ખરે ખરો ન સમજવો એ પણ પોથીમાંનાં રીગણું) !

॥ શ્લોક વ્યાસોવાચ ॥

વ્યામોહાયચરાચરસ્યજગતસ્તેતેપુરાણાગમા ॥

સ્તાંતામેવહિદેવતાંપરત્રિકાંજલ્પંતિકલ્પાવધી ॥

સિદ્ધાંતેપુનરેકણ્વભગવન્વિષ્ણુસમસ્તાઽગમા ॥

વ્યાપારેષુવિવેચનંવ્યતિકરંનિત્યેષુનિશ્ચીયતે ॥ ૧ ॥

અર્થ—સર્વે માણસોને બ્રાંતિમાં નાખવા સાથે પુરાણો તથા આગમો રચેલાં છે, તેમાં જે પુરાણમાં જે દેવનું સ્થાપન કશું તેને તેમાં ઉત્તમ કહ્યા

છે, બાકીનાંને કનિષ્ઠ, તે વાત ખરેખરી માનીને તે તે દેવોનીને કાંઈ વાદવિ-
વાદ કે લડાઈ કરવા માંડે, તો એક કલ્પ ભર લડાઈ કર્યા કરે તો પણ અંત
આવે નહીં પણ બ્રહ્મા બ્રહ્માને જે માણુસ ખરો સિદ્ધાંત યોગવાની ખંત રાખી
મંડે તો તેને સિદ્ધાંતમાં પરમેશ્વર એક અદ્વિતીય અને સર્વવ્યાપી છે તે જ-
ણાય ? આમાં જૂઓ તો વૈષ્ણવ ભાઈઓ તમારું મૂર્તિ પૂજન ખંડન થયું
કે નહીં ? કાં કે પરમેશ્વર તો એક અદ્વિતીય અને સર્વ વ્યાપી છે; ને તમારી
મૂર્તિ તો અનેક, અને અદ્વિતીય એટલે એના જેવો બીજો કાંઈ થઈ શકે
નહીં ત્યારે મૂર્તિ જેવી તો કરોડો મૂર્તિઓ થઈ શકે. વળી સર્વ વ્યાપી પર-
મેશ્વર છે. ને તમારી મૂર્તિ તો આખા ઘરમાં પણ વ્યાપક ન મળે. ઘર
ગોલું પણ તેનાં પોતાનાં આખાં મંદિરમાં પણ વ્યાપક નહીં, એટલુંજ નહીં
પણ આખાં સિંહાસન ઉપર પણ વ્યાપક નથી દેખાતા તે સિંહાસનના પણ
એક ખૂણામાં જ્યાં આપણે બેસાડીએ ત્યાં બેઠા રહે છે. પરમેશ્વરના ત્રાસથી
સૂર્ય ચંદ્રાદિક તારાગણ, અનેક બ્રહ્માંડો, સમુદ્ર અને વાયુઆદિ પોતાની ગ-
તિમાં આવે છે. ને તમારી મૂર્તિશ્રી પરમેશ્વરનો ત્રાસે તો ઊંદર બિલાડાદિક
પણ ખીતા નથી, ને સાંભા ઉપર મળમુલ કરે છે. ત્યારે તેવી તુચ્છ વસ્તુને
કેમ ઈશ્વર માનવો તેનો વિચાર કરવો જરૂર અને સેહેન છે ?

ભાગવત પુરાણનો એકાદશ સ્કંધનો એક શ્લોક ઉપર લખેલો છે, ને
બીજા અંત્રે લખી દેખાડું છું.

એકાદશ સ્કંધના બીજા અધ્યાયનો એક શ્લોક.

અર્ચિયામામપેહરેત્પૂજાયશ્રદ્ધયેહતા ॥

નતદ્રક્તેષુચાન્યેપુસમક્તપ્રાકૃતઃસ્મૃતઃ ॥ ૧ ॥

અર્થ ક્રક્ત મૂર્તિનેજ પરમેશ્વર જાણી અને તે ઉપર શ્રદ્ધા રાખીને તેની
પૂજા કરે, ને પરમેશ્વરના ખરા ભક્તને ગણે નહિં તે અતિ શોચનીય ભક્ત જા-
ણવો. વળી તૃતીય સ્કંધમાં કપિલદેવજી પોતાની માતા દેવહુતીને કહે છે કે,—

॥ શ્લોક ॥

યૌવૈસર્વેષુભૂતેષુસંતમાત્માનમીશ્વરમ્ ॥

હિત્વાર્ચાભજતેમૌઢ્યાદ્રસ્મન્યેવજ્ઞેહોતિસઃ ॥ ૧ ॥

અર્થ—સર્વ ગ્રાણીમાં વ્યાપક થઇ રહેલા પરમાત્મા ઇશ્વરને મૂકી જે મૂઠ પણાથી મૂર્તિને સેવે છે, તે ઝોલાઇ ગયેલા અગ્નિની રાખમાં હોમ કરે છે. એમાં જૂઓ કેટલું નિરર્થકપણું બતાવ્યું છે રાખોડી જે કોરી હોય તો ઘણાં કામમાં આવે છે. વાસણો ઘસવામાં, અનાજમાં ભેળવામાં, ઇત્યાદિ ઘણું ઉકાળે કામ આવે છે પણ ધીમાં ભળેથી તે કોઈ પણ કામમાં આવતી નથી. એટલે ધી પણ જન્યને રાખ પણ જન્ય. હવે શ્રીમદ્ભાગવત બનાવનારની તો કેવી તરેહવાર લીલા છે; કે મૂર્તિપૂજા કરવાનું પણ લખે છે, દશમાં સ્કંધમાં શ્રીકૃષ્ણનાં મુખાર્વિદથી ઓધવજીનાં જ્ઞાનમાં મૂર્તિપૂજાને મોક્ષરૂપ પણ દેરાયેલા છે. ને વળી રાખોડીમાં હોમ કરવા જેવું પણ મૂર્તિપૂજન દેરાયે છે. હવે ખરું શું માનવું? વળી છદ્મ સ્કંધમાં આમ પણ કહે છે,—

વેદઃપ્રણિહિતોધર્મોહ્યધર્મસ્તદ્વિપર્યયઃ ॥ ૧ ॥

અર્થ—વેદમાં કહેલો છે તેજ ધર્મ, ને તે શિવાય છે. અથવા જે હોય તેને વિપરીત ધર્મ જાણવો. હવે વેદ ધર્મમાં તો મૂર્તિપૂજા નથી. એમ ખરું જ નારને હમણાં ૨૫૪ દેખાઈ આવ્યું છે.

ઉપર ભાગવત તથા પદ્મપુરાણના દાખલા આપ્યા. આ ત્રીજે બ્રહ્મપુરાણનો દાખલો,—

ઉત્તમાસહજાવસ્થામધ્યમાધ્યાનધારણા ॥

અધમાતીર્થયાત્રાચમૂર્તિપૂજાધમાધમા ॥ ૨ ॥

અર્થ—વ્યાપક પરમેશ્વરનું જે જ્ઞાન થવું એવી જે સહજાવસ્થા તે સહુથી ઉત્તમ, અને ફક્ત ધ્યાન ધારણા કરવી એ મધ્યમ ધર્મનાં લક્ષણ છે. તીર્થ યાત્રા કરવી એ ત્રીજા નંબરનું છે. પણ મૂર્તિપૂજા છે તે અધમમાં અધમ ઇશ્વર જ્ઞાનની બાબત જાણવી. અરરરર? આ તો વળી મૂર્તિપૂજાને અધમમાં અધમ દેરાયે છે?

ચોથું માર્કંડેય પુરાણમાં મૃદાલશાનું આખ્યાન છે, તે પોતાના છોકરાને કહે છે કે :—

શુદ્ધોસિવુદ્ધોસિનિરંજનોસિ સંસારમાયાપરિવર્જિતોસિ ॥

સંસારસુષ્કંત્યજમોહનિદ્રા મૃદાલશાવાક્યમુવાચપુત્રં ॥

અર્થ—તું શુદ્ધ, બુદ્ધ અને નિરંજન (જીવાત્માએ કરીને) છે. આ સં-
સારની માયા તારે તબ્બા થોગ્ય છે. આ સંસાર જે સૂકાં લાકડાં જેવો છે,
તેમાં મોહરૂપી નિદ્રાને વશ નહીં થઈ પડે અર્થાત્ સંસારથી વિલિપ્ત રહે
એમ મૃદાલ શા પોતાના પુત્રને વાક્ય કહે છે હવે જ્યાં જીવાત્માને જાણી સં-
સારમાં પડવાપણું મૂકી દેવાનું થયું; ત્યાં વળી પિત્તળ આદિનાં રમકડાંને ભગ-
વાન જાણી રમવાનું તો ક્યાંય ઉડી ગયું.

પાંચમું વિષ્ણુ પુરાણવાળાએ તો હદ કરી છે :—

તક્ષાદિનીચૈઃસુકૃતાનસસ્યાન્ પાષાણમૃદ્દારુમયાદિદેવાન્॥

ભજંતિયેમાધવનિંદકાસ્તે પૂર્ણઃસદાનંદમયોહિવૈષ્ણુઃ ॥૧॥

અર્થ—સુતાર, સત્રાટ, કનસારા ઇત્યાદિ નીચ જાતિવાળાએ, લાકડાં,
પાપાણુ અને ધાતુની મૂર્તિઓ (પોતાના લાભ સાર) સારી શોભાયુક્ત બ-
નાવી; એવો જે અસત્ય અને જડ પદાર્થ તેને જે દેવ જાણીને ભજે છે, તે
માધવ એવા પરમેશ્વરના નિંદક એટલે નિંદા કરવાવાળા છે. કારણ કે તે
પરમેશ્વર કાંઈ એવો લાકડાં પાપાણુ કે ધાતુનો નથી પરંતુ) વિષ્ણુ (વ્યાપક-
શ્વર) તો સદા આનંદમય અને પૂર્ણ એવો છે.

હવે મૂર્તિપૂજક ભાઈઓ કો તમે જે પુરાણોને ધર્મશાસ્ત્ર કરી માનો
છો તેમાં ઉત્તમ એવું અને સાત્વિક ગુણમાં ગણાયેલું વિષ્ણુ પુરાણ તે
તમને મૂર્તિ પૂજકોને પરમેશ્વરની નિંદા કરવા વાળા ઠરાવે છે. હવે ચાણક્ય
રાજાને વિષ્ણુએ પોતે જે જ્ઞાન આપ્યું છે એવું પણ પુરાણોમાં છે, તેમાં
સાધારણ નિંદા કરવા વાળાને આ પ્રમાણે કહ્યું છે;

પક્ષિનાંકાકશ્ચંડાલઃ પશુનાંચૈવગર્ધભઃ ॥

મુનીનાંકોપશ્ચંડાલ સર્વેષુચવિનિંદકઃ ॥ ૧ ॥

અર્થ—પક્ષીમાં કાગડો ચંડાળ, પશુઓમાં ગધેડો ચંડાળ, મુનિનેવિષે
કાપ છે તે ચંડાળ ને પ્રાણી માત્રમાં નિંદક છે તે ચંડાળ છે? હવે વિચારો કે
વિષ્ણુ પુરાણ બનાવનારને મૂર્તિપુજા ઉપર કેટલી બધી ચીઠ છે. સાધારણ
માણસની નિંદા કરે તેને ચંડાળ જેવો કહ્યો, ત્યારે પરમેશ્વરની નિંદા કરવા
વાળા મૂર્તિપુજકને ઠરાવ્યા ત્યારે તેને શું કે હવું? એણે તો બહુ જૂલમ કય્યો!

એ પ્રમાણે હાલ તરત પાંચ પુરાણોના દાખલા આપ્યા છે તે ધણું છે, તેમ સાધારણ પણ નથી, તેમ અમાન્ય કે તામસી પુરાણોના પણ નથી. આ ઉપરથી પુરાણોમાં મૂર્તિપૂજનું પ્રકરણ કેહેવું છે. તે બધાને ખુલ્લું જણાશે. પુરાણોમાં પંડિતોએ પોતાનાં ઉદરનિમિત્ત બહુ વેષ કાઢ્યા છે; પણ ઉપર લખ્યાપ્રમાણે ઘણી જગો એ તેઓનાથી અસત્યને ધિક્કાર્યા વગર રહેવાયું નથી તે ઉપરથી વાંચનાર સાહેબોએ જોઈએ તેવો સાર કાઢાડવો.

૮ પુરાણોની પાછળ શંકરાચાર્યનો સંપ્રદાય નીકળ્યો. હવે શંકરાચાર્યનાં સિદ્ધાંતમાં જોઈએ તો મૂર્તિપૂજનો તમામ નિષેધ કરી કટકા કર્યા છે. હવે કાંઈ એમ પૂછે કે તે લોકોમાં મૂર્તિપૂજ કેમ ચાલે છે? તે તે વિષે ઈતિહાસો જોતાં સાફ જણાય છે કે શ્રીમદ્શંકરાચાર્યજીનાં વખતમાં બૌદ્ધ લોકોનું જોર ઘણું હતું તે લોકો મૂર્તિપૂજ કરતા હતા. પછી શંકરાચાર્યજીએ તેઓનું ખંડન કરી અત્યંત પરાજય કર્યો; અને વેદ માર્ગનું સ્થાપન કર્યું. પણ તે વખતે બૌદ્ધોનાં પ્રચારથી લોક મૂર્તિપૂજમાં લપટાઈ ગયલા એટલે મૂર્તિપૂજ જેવા ઠાઠ માઠ વગરનાં મારગમાં તેઓની શ્રદ્ધા બરોબર બેસતી નોતી તેથી શંકરાચાર્યે વિચાર્યું જે લોકોને પાછા સુમાર્ગે ફેરવાસાઈ કાંઈક મૂર્તિપૂજનો ઠાઠ જોઈએ. નહીં તો લોકો પાછા આડંબર (જૈન) તરફ ખેંચાશે એમ વિચારી તેઓએ એક સાધારણ મૂર્તિપૂજનો પ્રચાર કર્યો દેખાય છે, તેમ એઓની મૂર્તિને સાક્ષાત્ લગવાનું માનવામાં આવતું નથી. એક વગર હંગનો પહાણો મૂકી દીએ છે, અને જેમાં શોભા કે મૂર્તિનો ઘાટકે કાંઈ આડંબર ન મળે તેને કાંઈ ધરણું કે વાગાવસ્ત્ર કે તરેહવાર દેખાવ કે ભોગની ધામધુમ કાંઈ નહીં. લોકોને ખરચમાં ફક્ત નાહી ઘોઘ એક પાણીનો લોટો માથે ચઢાવી દીએ એટલે થઈ મૂર્તિપૂજ. એવી નહીં જેવી મૂર્તિપૂજ કરાવ્યા છતાં ઘણું ઠેકાણું લખે છે “મૂર્તિસ્તુસ્વત્પ્રવૃદ્ધિનાં” “કાષ્ઠલોષ્ટેષુમૂર્તિનાં” વગેરે લખ્યું કે, એતો થોડી બુદ્ધિવાળા ને મૂરખા છે તેને સાઈ આ મૂર્તિપૂજ છે. એવું સિદ્ધાંતી પુસ્તકોમાં લખીને એઓએ ધાર્યું હશે જે આવાં વિશેષણો જોઈને આગળ જતાં માણસો મૂર્તિપૂજ તજી દેશે; ભારે આ દેવાલયોને વિદ્યા શાળાઓ કરવા ઠીક પડશે. પણ અફસોસ ! એકે એવા પરાક્રમી અને પરાપકારી માહાત્મા પુરુષનો દેહ ધણું વર્ષ રહ્યો નહીં અને બત્રીસ વર્ષની અવસ્થામાં

એનું મૃત્યુ થઈ ગયું તેથી પછવાડે થવાનું કાર્ય ફેટલુંક અધુરું રહી જતાં આ લીંગપૂજા એમની એમ રહી ગઈ. પછવાડેથી એનાં એલા વર્ગમાં કોઈ મૂર્તિ બાંધતો શત્રુ વીર ન નીકળ્યો, પણ ઉલટા નવાં પુરાણો બનાવી તેમાં લીંગપૂજા ઉપર લોકોનો દૃઢ વિશ્વાસ બેશે એમ કરેલું દેખાય છે. અને તેમ કરવામાં તે લોકોને દેખીતો સારો લાભ થતો હતો. તે બોધને તેઓ ફેરફાર કરી શક્યા નથી. અને તેથી એ પ્રચાર આજસુધી ચાલ્યો આવે છે. પણ બધું બોતાં એનો સિદ્ધાંત મૂર્તિપૂજા ખંડનનો છે એ જગપ્રસિદ્ધ છે. તે ઉપર જે મૂર્ખ તથા થોડી બુદ્ધિવાળા સારું એ કામ કહ્યું તો તેમાંથી સાફ અર્થ નીકળે છે કે એનો નિષેધજ થયો. જુઓ આપણે કોઈને કહીએ કે, આ કામ તે મૂર્ખાઈ ભરેલું અથવા ઓછી બુદ્ધિથી કર્યું છે, તો તે કામનું આપણે ખંડન કર્યું કે મંડન તો તેજપ્રમાણે એ સંપ્રદાયવાળાઓએ પણ સારીપેઠે મૂર્તિજનું તથા તેની પૂજા કરનારાઓનું નાક કાપી નાખ્યું છે.

હ એ પછી કેટલાક પંથો હિંદુસ્થાનમાં સ્થાપન થયા છે, જેવા કે, દાદુ-પંથી, નાનકપંથી, કળીરપંથી, વગેરે ઘણાકપંથવાળાઓએ મૂર્તિનું ખંડન કરેલું છે. નાનક લોકોનાં એક ટોળાનું નામ “ સુથરા ” છે તે લોકોનો અગાઉ કાંઈક વિશેષ દોર હોવાથી હિંદુસ્થાનમાં ઘણા ખરા રાજાઓનાં રાજ્યમાં તેઓનો લાગો બાંધી આપેલો છે. દરેક ગામમાં દરેક વ્યાપારીની દુકાનપરથી ત્રણ છ કે બાર મહીને એક એક પૈસાનો લાગો બાંધીને આપેલો છે. તે દેવા આવે સારે હાથમાં બે ડુંકા હોય છે, તે એક ઉપર એક ઠોકાને તેઓ કવિતા ગાય છે તેમાંનાં બે ચરણ નીચે મુજબ છે અને તેમાં મૂર્તિનું નિષેધ કરેલું છે.

દેવોમહદુંકલજુગઆયાવડતેઅજબતમાશા ॥

પગડિધાતીકલ્હુનહલંધાહેગગરીંદાનાદા ॥ ટેક ॥

વહુવૈઠીઘરભીતરમાંહેંઆંગેસાસકમાવે ॥

ચોલાટાઢાંકરેરસોઈસુકરમિલેજવલાવે ॥ ૧ ॥

પથ્થરપૂંજેહરમિલેતોમૈંપૂજૂંકપહાડ ॥

હસપથ્થરસેંચકીમલીજોપીસલાવેસંસાર ॥ ૨ ॥

હલાદિ તેઓ બુદ્ધી રીતે ડુંકા પીરટીને ગાય છે.

૧૦ એ પછી ખસો અડીસો વર્ષ ઉપર અમદાવાદમાં અખો કરીને એક ભક્ત થઈ ગયો છે. તે ઘણો બહુશ્રુત જ્ઞાની હતો તેણે બ્રહ્મજ્ઞાન ઉપર સારાં સારાં પુસ્તકો રચ્યાં છે. તે પોતાનાં પુસ્તકમાં લખે છે કે,

ચૈતનકોજાન્યાનહોં પૂંજેપાદુકાવસ્ત્ર ॥

અસ્વાહરીતોરેગયાસેવતકાગજપત્ર ॥ ૧ ॥

બહુદિનપીત્તલપૂજી રહ્યામૂઢકામૂઢ ॥

ઈશ્વરતોઅળગારહ્યાસોજાન્યાનહિંગૂઢ ॥૨॥

કવિતા ખીજી.

પિંડ પખાળી પૂંજે પહાણુ, મનમાં જાણે હું તે જાણુ ॥

આપે આત્માને બાહરે ભમે, મૂરખ સાંધુ માંડીને નમે ॥

ડાહ્યાં શાણાં થઈ જો આદરે, તો અખા ત્યાં મન કેમ ધરે ॥ ૧ ॥

એક મૂરખને એવી દેવ, પથ્થર એટલા પૂંજે દેવ; ॥

પાણી દેખી કરતો સ્નાન, તુલસી દેખી તોડે પાન ॥

એ અખા બહુ ઉતપાત, ઘણા પરમેશ્વર તે ક્યાંતી વાત ॥ ૨ ॥

કોટી વરણ પ્રતિમાં પૂજજે, (પણ) જ્ઞાની મૂરતમાં પામીશ વિજે ॥

પોતા સરખો હરિજન કરે, મોટું સામરથ હરીજન ધરે ॥

જડ ચૈતન ગમે તે પૂંજ, અખા સેવન જેવા તેવી સૂજ ॥ ૩ ॥

પ્રતિમાને કોઈ જઈ કરગરે, કોઈ મૂરખ તે આગળ મરે ॥

કોઈને ગાનતાનસુંમન, લગ્ન કરી કોઈ માગે ધન ॥

પ્રતિમા એ પીડાયા લોક, અખા મૂરખનું મથતું ફોક ॥ ૪ ॥

એની કવિતા તો એ બાબતમાં ઘણી છે પણ નમુનાં દાખલ થોડી ઉપર લખી છે.

૧૧ હાલ તરત સન્યાસી લોકો છે તે મૂર્તિપૂજનનું ખુફી રીતે ખંડન કરે છે. તેનો પ્રસિદ્ધ દાખલો છે કે તે લોકોને કોઈ ઘેરે જમવા બોલાવે તેઓ જમવા બેસતા હોય એટલામાં ખજાર પડે કે આ પકાવેલું અન્ન મૂર્તિને ભોગ ધરેલું છે, તો તેઓ તે ખાધા વગર ચાલ્યા જાય છે, એટલી બધી તો એઓને મૂર્તિખંડનની ખેંચ છે. જનમનગરમાં વ્રજનાથજી માહારાજ હતા તે

ધણા સંન્યાસીઓને શિક્ષા (ભોજન) કરાવતા હતા. તે કારણસર તેઓએ એક સંન્યાસીઓની રસોઇ સારું ધરજ શુદ્ધ રાખ્યું હતું. ત્યાં રસોઇ કરાવીને સંન્યાસીઓને જમાડવામાં આવતા. પણ મૂર્તિને ધરેલું તેઓ કદી ખાતા નથી. એ પ્રમાણે નિષેધ, ખંડન, તે વળી એંચ મૂર્તિ પૂજાવિષે તે લોકોને છે.

૧૨ આસરે ૪૦-૫૦ વરસ ઉપર ભાવનગરમાં કોઇ નાગર બ્રાહ્મણ સંન્યાસી થઇ ગયલો છે, કે જેનું નામ સંન્યાસી થયા પછી 'મનોહર સ્વામી' કરીને પડ્યું છે. તેઓ ભાવનગરના માજી દીવાન વિદ્વાન શિરોમણી ઓઝા મૌરીશંકર (ગગાઓઝા) ના ગુરુ હતા. તેઓ જાહેરમાં મૂર્તિપૂજનનું ખંડન કરતા હતા. એટલુંજ નહીં પણ તેઓએ એ બાબત ઉપર ઘણું પદો બનાવેલાં છે. તે પદોમાંથી થોડાંક નમુનાં દાખલ અંહી લખીએ છીએ.

ગુજરાતી કવિતા.

પદ ૧ લું. રાગ કલ્યાણ.

પ્રેમથી ભજીલે આજ ચિદ્વત સુખકારી ॥ ૧ ॥ કાલ કળી કોણ શકે,
ઘડી પલ પિયારી ॥ ૧ ॥ સ્વર્ગાદિક ભોગતણી કામના વિસારી ॥ જડવૃત્તિ
દૂર કીજે મનમાંથી મારી ॥ ૨ ॥ વિશ્વવિષે વ્યાપક છે સાક્ષીપણું ધારી ॥
જે હની ચિદ્ શક્તી એ છે જાણ મતી તારી ॥ ૩ ॥ તે હરિ નિર્લેપ સદા
શુદ્ધ નિર્વિકારી ॥ બુદ્ધિપર વિરાજમાન નિમ્ને લે ધારી ॥ ૪ ॥ ચૈતન્યમય
વૃત્તિ એક અખંડ સમારી ॥ પામ તું સન્નિવદાનંદ* બ્રહ્મ ભય નિવારી ॥
પ્રેમથી ભજીલે આજ ચિદ્વત સુખકારી ॥ ૫ ॥

પદ ૨ જું. ગરબી.

આવીઓ આવીઓ આવીઓરે । નરદેહ તારે તરવાને આવીઓ ॥૧૬૩॥
જાગ્યો ત્યાં લગી જડનીરે ગડમડ બાકીનો સુધને ગમાવીઓરે ॥ નરદેહ ॥૧૭॥
ખૂટશે આયુષ્ય ક્ષણ ક્ષણ જતાં કોડ ઘણા હેડે કદી લાવીઓરે ॥ નર ॥ ૨ ॥
લખ્યોરાસીમાં રઝળીશ જો કદી કાળે અચાનક ચાખીઓરે ॥ નર ॥ ૩ ॥
તે માટે તું શરણ જા તેહને જે ગુરુવેદે દૂરમાવીઓરે ॥ નર ॥ ૪ ॥ સન્નિવ-

* અભોગમાં પોતાનું નામ સન્નિવદાનંદ અને મનોહર કરી રાખેલું છે.

દાનંદ બ્રહ્મ અખંડ ભજીને છૂટીશ માયાથી તું ફાવીઓરે ॥ નરદેહ તારે તર-
વાને આવીઓ ॥ ૫ ॥

૫૬ ત્રીજું. રાગ સામેરી.

પ્રભુને ભજીલેરે પૂરણ પ્રેમસું ॥ ટેક ॥ જે ચૈતન ધનરૂપ અપાર ॥ સ-
વેને કાળેરે સધળે જગતોરે ॥ સાક્ષી શુભાશુભ ફળ દાતાર ॥ પ્રભુને ॥ ૧ ॥
જેને તું વિચારીરે જગ કરતારનેરે ॥ જ્યાં ત્યાં અધકાં ફાં ફાં માર ॥ જોલીને
ચાલીરે જે શકતો નથીરે ॥ તે કેમ વહે બ્રહ્માંડનો ભાર ॥ પ્રભુને ॥ ૨ ॥ પ્ર-
ભુની પૂંજતો રે તેનાથી બનેરે ॥ જે જીવનમૃત થઈરે નાર ॥ કોકને સાટે રે
પૂજે છે કોકનેરે ॥ તુંતો અધેર નગર સરદાર ॥ પ્રભુને ॥ ૩ ॥ છે પ્રભુ તું
ધારે તુંજને દુકડોરે, તું છે અવળે મુખે જોનાર ॥ મુખ નવ દીસેરે આડે મૂકે
આરસીરે ફેગટ કાં સાંમે પુકાર ॥ પ્ર૦ ॥ ૪ ॥ સદ્ગુરુશરણેરે જઈ જાણુ તું
ખરેરે, તો મન શંકાય રહે ના લગાર ॥ સમજે તું સાચોરે, કરતાં, આવડેરે ॥
જે સમ્વિદાનંદ બ્રહ્મ વિચાર ॥ પ્રભુને ભજીલેરે પૂરણ પ્રેમ સું રે ॥ ૫ ॥

૫૬ ચોથું. રાગ સામેરી.

આ તન કોનું રે સંગે ચાલીઝરે ॥ ટેક ॥ મનમાં તું જેને વિચારીને વીર
॥ ભૂપતિ કોટીરે ભોંય ભેળા થયારે ॥ અવતરી ન ટક્યા કરી ને ધીર ॥
આ તન૦ ॥ ૧ ॥ ક્ષણભંચરનીરે પ્રતિમા પૂજતાંરે ॥ કેમ પતિ પામીશ તું
આ શરીર ॥ અકરણ ખોદેરે કોણીએ કૂપનેરે; તે નવભાળે નજરે નીર ॥ આ
તન૦ ॥ ૨ ॥ જગત્રપતિને રે જોવા ખોળતોરે; તું ધુતારાને કાંધીર ॥ સાખ ન
પામેરે સેવે આંકનેરે; કલ્પ લગી ભેળા થઈને કીર ॥ આ તન૦ ॥ ૩ ॥ સદ્ગુરુ
કેરીરે સત્યવાણી સુણીરે, ત્યજ કામાદિક કુડામીર ॥ ધરોધર ગોથાં રે ખાતાં
આળશીરે ॥ ભજને તું ચિદ્ધનનાથ ગભીર ॥ આ તન૦ ॥ ૪ ॥ જેહને ત્રાશેરે
સમ વર્ષે સદારે, રવિ શશી અનળ યમાંદિ સમીર ॥ તે પતિ સાચોરે સધળા
લોકનોરે; છે સમ્વિદાનંદ બ્રહ્મ અતીર ॥ આતન કેનુંરે સંગે ચાલીઝરે ॥ ૫ ॥

૫૬ પાંચમું. રાગ સોરઠ.

તમે હઈડામાંહે વિચારોરે પાંજરીએ પ્રભુ કેમ પડે રે ॥ તમે ॥ ટેક ॥
ભૂજલાદીમાં બાહારે સંગેગ બિરાજે ॥ વળગે નહીં રહે ન્યારો રે ॥ પાંજરી
એ ॥ ૧ ॥ આવરણોથી પરજગમાં ભરીઓ ॥ ઘટ ઘટ માંહે ને બાહારો રે ॥ પાં-

જરીએ ॥૨॥ નરદેવાદિ એનાં વશવરતી, રહે કેમ રોકેત્રો તમારો રે ॥ પાંજરી
॥ ૩ ॥ પરવશ જડ તેને નાથજી કહેવો, જૂડી દગળાજીનો એ ધારોરે ॥ પાં-
જરીએ ॥ ૪ ॥ તરવું હોય તો મનમાં દઢ કરી રાખો, સચ્ચિદાનંદ જ્ઞાન
પ્યારો રે ॥ પાંજરીએ પ્રભુ કેમ પડે ॥ ૫ ॥

પદ છઠું. રાગ સોરઠ.

તમે સુંદર મતીને સંભાળોરે દીવાની કરી કાં મારો ॥ ટેક ॥ જડેજડ
વાસે તેહને જહુ રઝળાવી, નરતન હીરો શાંને હારોરે ॥ દીવાની ॥૧॥ જમના
ચપેટામાં જે પડશે અચાનક, તો નાહીં પામો કદી આરોરે ॥ દીવાની ॥ ૨ ॥
વેદ વચનનો તમે કરીને ભરોસો, સદ્ગુરુ શિરપર ધારોરે ॥ દીવાની ॥ ૩ ॥
સ્થર મન કરી હરીને જગ વ્યાપક, લહી અભિમાન નિવારોરે ॥ દીવાની ॥૪॥
ભેદ રહિત સચ્ચિદાનંદ જ્ઞાને, ભેટી પોતાને તમે તારોરે ॥ દીવાની કરી
કાં મારો ॥ ૫ ॥

પદ ૭ મું. રાગ જંગલો.

અંધાહો હરિને ભૂડી ગયો થયો જડેજડનોરે શુભામ ॥ ટેક ॥ ગાંડાની
પેરે નાક ધસણીઓ કરતો ફરે છે હામોદામ ॥ અંધાહો ॥ ૧ ॥ તુંજ બનાવે
છે તું શણુગારે છે, તુંજ કરે છે ધૂમધામ ॥ અંધાહો ॥ ૨ ॥ હરિજનથી
અવળે મુખે બાંખે છે; જે પ્રભુ જાણ્યાનું ધામ ॥ અંધાહો ॥ ૩ ॥ પૂનરાને પૂજે
છે બૂલે છે; સદ્ગુરુ જન વિશ્રામ ॥ અંધાહો ॥ ૪ ॥ છતે ધણીએ થયો
તું નિર્ધણીઓ; જડ નહિ આવે કાઈ કામ ॥ અંધાહો ॥ ૫ ॥ સચ્ચિદાનંદ
જ્ઞાન જે સાચો; પ્રગટપ્રતાપી સુખધામ ॥ અંધાહો ॥ ૬ ॥

પદ ૮ મું. રાગ પ્રભાતી.

સજ્જન ચૈતન નાથજીને, પ્રતિમાશાને ધારી રે ॥ ટેક ॥ એ શું કરશે
કામ તમારાં, મનમાં જૂઓને વિચારી રે ॥ સજ્જન ॥ ૧ ॥ તે નર કહે પ્ર-
તિમાએ પૂર્વે, કાજ ધણાનાં સાચ્યારે ॥ તેવણુ કેમ આચાર્ય ગણીને સેવક
થાય અમારારે ॥ ૨ ॥ એક મૂર્તિએ દૂધજ પીધું, એ કે આપ્યો હાર રે ॥
એક મૂર્તિનાં વાગા ફાટા ફરતાં માલણુ હાર રે ॥ ૩ ॥ એક મૂર્તિએ રીશ
ચઢાવી, ઠેલ્યો ભોજનનો થાળરે ॥ એક મૂર્તિ મોટી તોલાણી, સોને સવાવા-
લરે ॥ ૪ ॥ ચમત્કાર અગણિત પ્રતિમાના, જગત્ શુણે છે કાનેરે ॥ લાખો

દેવીજીવ અમારી, આ પેલા મૂર્તિમાને રે ॥ ૫ ॥ સિદ્ધાંતી કહે આજ અચેતન,
 મૂર્તિ પ્રગટ જણાવેરે ॥ આગળ પીતળ ખાતું પીતું, તે ક્યમ સત્ય મનાવેરે
 ॥ ૬ ॥ ખરું હોય તો આજ બતાવો, ખાલી ન ગાલ ફૂલાવોરે ॥ દેખી પેખી
 કાં બૂલો છો, પરને કાં ભરમાવોરે ॥ ૭ ॥ તે કહે આજ કાષ્ઠને એવો, નહિ
 ભાવ વિશ્વાસરે ॥ ન તો આજ મૂર્તિ પશુ બોલે, જમે અજના આસરે ॥ ૮ ॥
 સિદ્ધાંતી કહે ભાવવિના કાં, જૂઠા પંથ ચલાવોરે ॥ ભોળા જીવોને ભરમાવા,
 કાં આળા સુંથાવોરે ॥ ૯ ॥ ધન્યધન્ય આચારજ દેવી, જીવ તમારો કૈયેરે ॥
 જેહને ભાવ ભક્તિ વિશ્વાસજ, ખરેખરો નથી હૈયેરે ॥ ૧૦ ॥ આચારજને
 ભાવ નહીં ત્યારે, સેવકને હોય શાંતેરે ॥ વણ સાંભા ને ગામ નોતરે, શું પામે
 શોભાનેરે ॥ ૧૧ ॥ સમઝવું નહીં ભાવે ફળ આપે, કાષ્ઠ પૂતળી નારીરે ॥
 ભાવ કીધે પુત્ર જણીને, વંશ ન શકે વધારીરે ॥ ૧૨ ॥ લાખે માણસ મૂર્તિ
 પૂંજે, એકેની નવ બોલેરે ॥ લાખે એક ન બોલે એવો, મારગ મૂરખ બો-
 લેરે ॥ ૧૩ ॥ અમૂકે મૃતક ગાય દોહી હતી એવી સાંભળી વાતરે ॥ કાષ્ઠ તો
 મૂડકાં કરી એકકાં પૂંજે દિનને રાતરે ॥ ૧૪ ॥ તેથી પ્રતિમાદિક જડ વસ્તુ,
 ચેતન કદી ન થાયરે ॥ દુર્ગદાર દાંતે નવ તૂટે, મુવા પછી ગજરાયરે ॥ ૧૫ ॥
 ધ્યાનધારણા પ્રાણાયામ ને, આસનનો ઉપદેશરે ॥ ફક્ત ટીંગસાં સંજુગાચ્ચાથી,
 વિદ્યા નાવે લેશરે ॥ ૧૬ ॥ તે પ્રતિમાને વળગી પડ્યાથી, સિદ્ધકળા ન પમા-
 યરે ॥ એવી અલ્પ સિદ્ધિથી જગદીશ્વર કહો કેમ મળાયરે ॥ ૧૭ ॥ પેદા કર-
 નારાની સિદ્ધિ, પ્રગટ જગત્ દેખાયરે ॥ દેવ દનુજ નર તીર્થજ્ઞ જલચર, અગ-
 જિત મૂર્તિ થાયરે ॥ ૧૮ ॥ સૂર્યપ્રકાશ કરે સૃષ્ટિને, ચંદ્ર સકળને પે.પેરે ॥
 મેઘ જગત્માં વરસે અમી, બાળે વાયુ શોષેરે ॥ ૧૯ ॥ એક કાળમાં અગણિત
 કામો, કરે દેવાદિક સર્વેરે ॥ તે આગળ નર પ્રતિમાની તૃણ સિદ્ધિનો શો ગર્વરે
 ॥ ૨૦ ॥ સૂર્યાદિકનાં કાળવિષે બહુ નરપ્રતિમાં કૂટાયરે ॥ સૂર્યાદિકનો સ્વામી
 ઈશ્વર, પ્રતિમા કેમ કહેવાયરે ॥ ૨૧ ॥ અમત્કાર અગણિત દેવાદિક જેવડી
 એ દેખાડેરે ॥ તે વ્યાપક ચિદ્વરૂપ તજીને, પ્રતિમા શીદ રમાડેરે ॥ ૨૨ ॥ અ-
 મિત શક્તી ઈશ્વર ઘટઘટમાં, તેહને તો નથિ જોતોરે ॥ પથ્થરને ચેતન, કર-
 વાનો, ધંધો ક્યાંથી જોત્યોરે ॥ ૨૩ ॥ કૃષ્ણવચન ઉપર મેહનત કરી, શક તો
 નથી લગારેરે ॥ પીતળમાંથી પ્રભુ બતાવું, એવાં ડીંગ કાં મારેરે ॥ ૨૪ ॥

નિજ મમત્વ તજી પ્રભુ શરણે રહી, ચૈતન સર્વાસરે ॥ તે સમ્વિદાનંદ
બ્રહ્મ લહીને, કાપો ભવના પાશરે ॥ સજ્જન ચૈતનનાથ તજીને ॥ ૨૫ ॥

હિંદુસ્થાની ભાષાની કવિતા.

૫૬ હમુ' રાગ બિહાગ.

નાથ વિમુખ ભયે ભવ ભટકૈયા ॥ ૧ ॥ નિજ અજ્ઞાનસે માનત મનમેં,
મેરા તાત તનય અર મૈયા ॥ ૨ ॥ કરત કુકર્મ લોભકે લીને, ઇસ શીખ નહિં
માનત લૈયા ॥ ૩ ॥ દુઃખ પાવત જળ દે પિતર પુની, પ્રેત પિશાચહિ લાંચ ભ-
રૈયા ॥ નાથ ॥ ૪ ॥ મેટિન શકહિ કોઇ દુખ પલકો, તો પુની નિશદિન ચોંહી
કરૈયા ॥ જનકી રમ્મ બિન પાત ન ડોલહી, તાકી ઔરત ન નેહ ન મૈયા ॥ ૫ ॥
કામા વેવશ સગહી પિછાનત, જાંહાં દેખત પાપાન પુજૈયા ॥ મંત્ર યંત્ર બહુ
તંત્ર બતાયકે, ધુતિ લેત ધન ચોર હૈયા ॥ ૬ ॥ સગકા સાક્ષી સકળમેં વ્યાપક
કર્મ શુભાશુભ ફળકો દેવૈયા ॥ સમ્વિદ આનંદ બ્રહ્મ ભૂલિકે, ભૂખહી દુઢત
બીખ મગૈયા ॥ નાથ ॥ ૭ ॥

૫૬ દશમુ' રાગ કાફીની હોરી,

બોલત કૃષ્ણ પુકારીરે કેસે કાન ન ધરહું ॥ ૧ ॥ લહત રજેશુષ્ણિ
પ્રીતિ શરીરમેં ચૈતન ભિન્ન. બિચારીરે, અંસે કબહુ ન કરહું ॥ બોલત ॥ ૨ ॥
બિન બિચારી પ્રતિમામેં તમેા શુનિ, બેઠત ચૈતન ધારીરે, અંસે નીચસે ડરહું
॥ ૩ ॥ ભિન્ન ઉપાધીમેં વ્યાપક ચૈતન, સત્વ શુની લહે ધારીરે, એસી વૃત્તિકો
કરહું ॥ ૪ ॥ જગદુત્પત્તિ રિથિતિ લય કરતા, આપે નિત્ય અવિકારીરે; સોઇ
એક સમરહું ॥ બોલત ॥ ૫ ॥ સમ્વિદાનંદ બ્રહ્મલહિ નિશ્ચલ, મૈં તે મતિ દેહું
ડારીરે; ભવસાગર તરહું ॥ બોલત કૃષ્ણ પુકારી ॥ ૬ ॥

૫૬ ૧૧મુ' રાગ કાફીની હોરી.

તું ક્યા જાને હમેરીરે, તોકું અખર ન તેરી ॥ ૧ ॥ મનકા વૃત્તિ ઇન્દ્રિ
વિષયનમેં. બોલત જાંહગી સારીરે, કરીકે મેં મેરી ॥ તું ક્યા ॥ ૨ ॥ થાકીકે
લેટત નીંદ બેહોસમેં, જગત વિષયકા લારીરે, મતિ કામમેં ઘેરી ॥ તું ક્યા
જાને ॥ ૩ ॥ ગરજ લીએ બહુ જડકે આગે, રોવત પવડી ઉતારીરે, એસી
અકલ અંધેરી ॥ તું ક્યા ॥ ૪ ॥ જો પ્રભુ વ્યાપક નિજ શક્તીસે, ખેલવત

આગ્રમ સારીરે, સો ન દેખત હેરી ॥ તું આ ॥ ૪ ॥ સમ્વિદાનંદ બ્રહ્મ બિન
બેદસે, બુઝત આપા મારીરે, સોધ જનત હેરી ॥ ૫ ॥

પદ બારમું રાગ કાફીની હોરી.

યા જગમેં તેરી પુતળિ કામકી, કીની જડ મતિ બનિ કે દામકી ॥ ટેક ॥
ત્યાગી હૈ જગમેં રૂપ હરીકા, તાસે દૂર તલહિ દે આમકી ॥ કી ॥ ૧ ॥
દૌડી પાપાનકે પાંડમેં લેટત, જ્ઞાન નજર ગઇ, રહી હરામકી ॥ કીની ॥ ૨ ॥
ચેતન યુતમેં હરિ નહિં દેખત, હૈ પ્રતિમા તો જડ તમામકી ॥ કીની ॥ ૩ ॥
જન ઘટ આપક નાથ બિરાજત, સો તો પ્રગટ હૈ મૂર્તિ શાંમકી ॥ કીની ॥ ૪ ॥
સમ્વિદાનંદ બ્રહ્મ તજકે શઠ, દૂંઢત ગલીયાં, ગામગામકી કીની જગમતિ
બનિકે દામકી ॥ ૫ ॥

પદ ૧૩ મું. રાગ કાફીની હોરી.

પ્રગટનાથ બુઝત ઘટઘટકી ॥ કાહેં મરત ઘર ઘર શિર પટકી ॥ ટેક ॥
બાહેર બીતર સખ જગ વ્યાપક ॥ જાગિનુ એક પાત રહે અટકી ॥ કાહેં ॥ ૧ ॥
જો પ્રભુ કે દિગ શ્રીધર શંકર ॥ શેષ ખડા જૈસે છોટીસી બટકી ॥ ૨ ॥ જાકે
હુકમસે જગત હોત પુનિ ॥ બાકી રહત નહિ ટૂટીસી મટકી ॥ ૩ ॥ સો પ્રભુ
કબહુ ન પૂતલીસા હોવે ॥ લાલચમેં ક્યોં અકલ ગઇ ફટકી ॥ કાહેં ॥ ૪ ॥
સો સમ્વિદાનંદ બ્રહ્મ લહે બિન ॥ મૂઢ જાત બવલવમેં ભટકી ॥ કાહેં ॥ ૫ ॥

પદ ૧૪ મું. રાગ કાફીની હોરી.

ચેત ચેત જડ વૃત્તિ ન કામકી ॥ વૃત્તિ વિપયકી ન એક દામકી ॥ ૧ ॥
પાંચબૂતમય સખકી આકૃતિ ॥ દેખી વિચારહુ સકલ ધામકી ॥ ૧ ॥ સ્થૂલ
વ સૂક્ષ્મસે આવાગમન હૈ ॥ સત્વકી વૃત્તિ હૈ સ્થીર મુકામકી ॥ વૃત્તી ॥ ૨ ॥
સંગઘાતુ લહિ ઈશ બનાવત ॥ જાકી મૂઢ ઠગ મતિ હરામકી ॥ વૃત્તી ॥ ૩ ॥
સમ્વિદાનંદ બ્રહ્મમય વૃત્તિસે ॥ રહત સો મૂર્તિ અપાર ધામકી ॥ વૃત્તિ ॥ ૪ ॥

પદ ૧૫ મું. રાગ હોરી.

ઐસો નર તોકો હરિને બનાયો ॥ કામવશ વિમુખ દ્વિરત બહોરાયો ॥
॥ ટેક ॥ સાક્ષી સકલ ઘટનાથ બિરાજહી તાકોં ન દૂંઢન ધાયો ॥ મૂરખ રંબન
ઘાટ બનાયકે, પંથ ચલાયકુ લાયો ॥ કામવશ ॥ ૧ ॥ નિજસ્વરૂપ પ્રતિમામેં
જગતમેં, કોઇ સુન્યો નહિં પાયો ॥ આપ શૂદ્ર બની સખકો બિગાડે, પૂરવ

તેમ ગમાયો ॥ કામવશ ॥ ૨ ॥ કલિયુગ રૂપ આપ જાનિ ગૈરો, વેદકો ચહત
ડૂંખાયો ॥ ભોગ સદોષ ચપલ જીવન લિયે, મહા અપરાધ કમાયો ॥ ૩ ॥ ભોમકો
હજય અકલ જરકી લહે, કૃષ્ણજી શ્રીમુખ ગાયો ॥ તેસેહી જની પુનિ વે-
સેહિ લોકકો, કરિકે ચાંમ પુંજયો ॥ કામવશ ॥ ૪ ॥ ઈશ શરનગિન કાન
બૂજહી, ઉપનીષદ જ્યોં જતાયો ॥ સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મસે ઉલટિકે, નાદક દેહ
જા યો ॥ કામવશ વિમુખ ફિરત બહોરાયો ॥ ૫ ॥

પદ ૧૬ મું. રાગ કાફીની હોરી.

નાથકી નહિ જનત જાની ॥ જાની સુનત સજ દૂડ કહાની ॥ ૧ ॥
કામ ક્રોધ અર લોભ લખાડી, કરત ફિરત મનમાની ॥ જોખન જનત દેર નહિ
લાગત, જ્યોં મોતીકો પાની, ફેર નહિ રહત નિશાની ॥ નાથકી ॥ ૧ ॥ મ-
દિકા દેવ મદીકા પુજરી, પૂજન ફૂલ વ પાની ॥ આસન વાસન ખૂબ જના-
યકે, જૂઠ જાન્યો જડ જાની, અકલ તેરી ખાક મિલાની ॥ નાથકી ॥ ૨ ॥
ચૌદ લોક સજ કાલ ચવેનાં, વાંચત પ્રગટ પ્રરાની ॥ પદત સુનત કેતેહિ દિન
ખીતે, તો પુનિ નેક નમાની, એસી દટ લાલચ દાની ॥ નાથકી ॥ ૩ ॥ વ્યાપક
હરિકા.રૂપ જગતમે' ઉનકી સેવા ન જાની ॥ સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ ગિન જાને,
આગે દુખકી જાની, ચેત નર મહ ગુમાની ॥ નાથકી ॥ ૪ ॥

પદ ૧૭ મું. રાગ રેખતા.

તેરી અકલસે ભૂલકે દિદાર ગમાયા ॥ ૧ ॥ દુનીઆમે' જડા જનકે,
ચલા ધૂલ કમાયા ॥ ૧ ॥ હરસંગો કાગળે કે ખૂતહીકો જનાકે ॥ હરજમે'
ગુમરાહીકા, તુફાન જમાયા ॥ તેરી ॥ ૨ ॥ ઈસ દોર દુનિયામે', કમ હે
હયાત તેરી ॥ યકીન ન લીએ જહોતકું, દોઝખમે' પહાયા ॥ તેરી ॥ ૩ ॥
નુરી વગેરે આલમ, હિકમતસે જીરકી હોરે ॥ ઉસકી બલેગાહકો ખુજકે, દિલકો
ન નમાયા ॥ તેરી ॥ ૪ ॥ જો પાલતા હૈ તુઝકો, ઉરકો તું નહિ માને ॥
ક્યા હેચ હવસને તુઝે, દિવાના જનાયા ॥ તેરી ॥ ૫ ॥ જીતા હૈ જીરકે દમસે,
દમયાદ ઉરકી નાંહી ॥ હે ફરત માદરતકો, જો જમધર ન ચલાયા ॥ ૬ ॥
દિદાર જીરકા બ્રહ્મા શિવ, વિષ્ણુ ન પાવે ॥ સો કલાંસે લાકે હેમકતે, ધરમે'
મૈહાયા ॥ તેરી ॥ ૭ ॥ તોખા તું કરતા જહેકો, શકતા હે જયાના ॥ તક-
શીરસે સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મકા સાયા ॥ તેરી અકલસે ભૂલકે દિદાર ગમાયા ॥ ૮ ॥

પદ ૧૮ મું. રાગ ખુમાચ તિલાનાં.

નિપટ નિરંજનનાથ ન જાને; મન કલ્પિત બહુ ઘાટહિ ઠાને ॥ સખ
મિલિ માનત બહુત સયાને ॥ ટેક ॥ લેત તાન મિલિ તનનનનનન, લોકરી-
જાવન નચત દિવાને ॥ ૧ ॥ ત્યાગી બનકે પખાજ બખવન, કિડ કિડ જાં કિડ
કિડ જાંમેં મસ્તાને ॥ ૨ ॥ ખાન પાન રસ ભોગમેં રાતે, ધિક્તાં ધિક્તાં તેહી
મૃદંગ બખાંને ॥ ૩ ॥ આપ બખવત આપ ન જાનત, જે સચ્ચિદાનંદ અલ્લ
નિરાને ॥ નિપટ નિરંજનનાથ ન જાને ॥ ૪ ॥

પદ ૧૯મું રાગ કાફીની હોરી.

દેખો દેખો બિચારકે લેખ્યા, તુમ કોનકો બનત પુજૈયા ॥ ટેક ॥ પૂજન
ભોગ સોધ પ્રભુરાજત, જે સખ જગ કરવૈયા ॥ દેખો ॥ ૧ ॥ ભૂ જલ્લ તેજ
અનળ નભરવિ શશિ, તારાગન ફિરવૈયા ॥ અટ વમુકો ચેહી બનાવત અંસો
હૈ અજળ ખેલૈયા ॥ ૨ ॥ બારે માસ એકાદશ સૂર્યો ઇંદ્રકો ઓહી થપૈયા ॥
તેતિસકોટિ પ્રજાપતિ મિલકે, ચૌદ લોક અસવૈયા ॥ ૩ ॥ સખ કોઇ ઉનકો
પૂજત પાવત. ઇછિત ભોગ મગૈયા ॥ સખમેં વ્યાપક સખકી જાને, કળ હુ ન
કોઈસે લગૈયા ॥ ૪ ॥ એસો પતિ તજી પ્રતિમાંમેં કાંહાં, માંગત બીખ મગૈયા ॥
મત સચ્ચિદાનંદ અલ્લહિ ભૂલીકે, બનેહો ભવ ભટકૈયા ॥ દેખો દેખો બિચા-
રકે લેયા ॥ ૫ ॥

પદ ૨૦મો રાગ કાફીની હોરી.

સાચી બાની ન માને લેયા, તેરો કેહી બિધ કાજ સરેગો ॥ ટેક ॥
જડ ચૈતનકો ભેદ લહે બિન, નાહક ભટક મરેગો ॥ તેરો ॥ ૧ ॥ ધર જર
આદિ સખે જડ કોઈ, હમરા હીન કરેગો ॥ પાપ જમાયકે જમકી આગમેં,
આપે તુંહી જરેગો ॥ ૨ ॥ લિંગ લીએ બહુ આવન જાવન, કુંદસે ના ઉત-
રેગો ॥ તિનસે લિજ બિચારત તુંહી, ચૈતન શુદ્ધ કરેગો ॥ ૩ ॥ જોક્ષોં નાહિં
બિચારત તોક્ષોં, કામ ક્રોધ પકરેગો ॥ દરદ દિલસે દિવાનેકીનાંઈ, ધર ધર
શીશ ધરેગો ॥ ૪ ॥ સમઝી સલ્લ ઈશકીબાની, ગુરુકે પાય પ્રરેગો ॥ બજત
સચ્ચિદાનંદ અલ્લહી, દોઈ લોક મુધરેગો ॥ તેરો કેહી બિધ કાજ સરેગો ॥ ૫ ॥

પદ ૨૧ મું. રાગ કાફીની હોરી.

સોધ બિન ન નાથ અસરનકો સરન, દેખો શ્રુતિકે બેન વાકો તજીકે
ફિરહુ જનિ સારે ધર ધર ॥ ટેક ॥ સોહી અકર્તા હૈ જે પુનિ કર્તા હૈ, જિનકે

કુરળધુજે સુરથ થર ॥ સોઈ ॥ ૧ ॥ દાતાહેં ઓછ પુનિ રાતા વિશ્વકો, બુદ્ધિકો
ખિલાવે ન્યારી ન્યારી સરસર ॥૨॥ જો સખ જગમેં હૈ, સખસેં અન્નગમેં હૈં, સ-
ખકો નચાવે ન્યારે ન્યારે કર કર ॥૩॥ ઐયાર ન દેત હે લેછ શકત કોઈ, બુજત
નહિ સો મરત ડર ડર ॥ ૪ ॥ ભજહિ સો પાવહી ઐયાર મૂઠ મરે, તજ
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ જર જર ॥ સોઈ બિન ન નાથ અશરનકો શરન ॥ ૫ ॥

પદ ૨૨ મું રાગ કાફીની હોરી.

જનિત જોરે સંત હરિકો ભજન, જ્યાસેં બનહેં જાહાં ન બેર બેર ન બિ-
સારો છાંડો ખાલી બક બક ॥ ટેક ॥ જો સખમેં રહી સખકી લહત હૈં, બૂલે
ન કાહુંકી પલક પલક ॥ ૧ ॥ નજર ન આવહિ, ખૂબ સુહાવહી, બુઝ ન વારે
કહત છક છક ॥૨॥ યા બિન દેત ન લેત કોઈ કછુ, સખકી સુનનકો રહત તક
તક ॥ ૩ ॥ ઐયારહિ ભજત ન કાજ સરત કછુ, કાહેકો મરત શિર પટક પટક
॥ ૪ ॥ જો સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ લહત સોઈ, તરત મરત બાકી સારે થક થક ॥
જનિત જોરે સત કોઈ હરિકો ભજન ॥ પા ॥

પદ ૨૩ મું રાગ મલાર.

હરિ મેં થકીકે શરન તવ આયો ॥ ટેક ॥ સામ કૃપા વરણા સમ દેખત,
જગપતિમો મન ભાયો ॥ ૧ ॥ ધર ધર જડપે ફિરત દિવાને, કપટિનકો ભર
માયો ॥ યમકે હાથ પર ન ફિરી બિરીઆ, સાહક કોઈ ન ધાયો ॥ ૨ ॥ તોર
દીઓ મન ઐયારકો માની, બહુપેં શીશ નમાયો ॥ બહુ ધન દેત ન ફિરકે કી-
ઓ જળ, સાક્ષિને મોહે સમુજાયો ॥ ૩ ॥ તુમ બિન કોઈ કછુ કરી ન શક
ત યોં, શ્રુતિસે સલ્ય બતાયો ॥ સમઝ પરી અબ તો એન તજ હું, જીવનકો
ફલ પાયો ॥ ૪ ॥ આહહું કરણાં દટ્ટ રાખરી, જિમ પ્રહલાદ બચાયો ॥ સચ્ચી
દાનંદ બ્રહ્મ ભયે પ્રેરક, તેસેહી ચહહું નિમાયો ॥ હરી મેં તો થકીકે શરન ॥ પા ॥

પદ ૨૪ મું રાગ જંગલો.

બાવરીઆં બાતાં ત્યાગીએરે, કછુ મનસેં બાવરીઆં બાતાં ત્યાગીએરે
॥ ટેક ॥ જૂઠેકી બાની જૂઠહી પુજાવે, ઇસહિ લુલાવે તાંસે ભાગીએરે ॥ કછુ
॥૧॥ શ્રુતિહિતકારી કહતપુકારી, મોહ નિશાસેં જંગીએરે ॥ કછુ મનસેં ॥૨॥
સાચસેં ભક્તિ સદગુર કરી, કરીકે ઉનહીં પાંડ લાગીએરે ॥ ૩ ॥ ચેતન

સાંધ સકળ ઘટવ્યાપક, સમઝી લજનમેં લાગીએરે ॥૪॥ સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મમેં
વૃત્તિ, રાખિ અણુ અનુરાગીએરે ॥ કછુ મનસેં ખાવરીઆં ખાતાં ત્યાગી-
એરે ॥ ૫ ॥

પદ ૨૫ મું રાગ જંગલો.

હો દેખો દેખોરે ખાવરીઆં બુદ્ધિ ચામકી ॥ ટેક ॥ લોક ઠગનકો બન-
ત પુજૈયા, રામ ન ખારાખારી રામકી હો ॥ દેખો દેખો ॥ ૧ ॥ જડકે નામ
જમાવત પુણ, બૂજત નહિ જ્યોં બદામકી હો ॥ દેખો ॥ ૨ ॥ રાગ રોસની
ધૂમ મચાવત, ખખર નહિં જાહાં નામકી હો ॥ દેખો ॥ ૩ ॥ સ્વારથકો કરી
કહત પ્રભુકો ભીતિ ન કછુ જગ ધામકી હો ॥ દેખો ॥ ૪ ॥ ભૂલહિ ભૂલ ગ-
રકી એરે, લગતહિ યમ કે ગુલામકી હો ॥ દેખો ॥ ૫ ॥ સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ-
સુનિ લાજત, દૂદત ચીજ હરામકી હો ॥ દેખો દેખો ॥ ૬ ॥

પદ ૨૬ મું રાગ જંગલો.

દીવાની બુદ્ધિ લોકકી હો ॥ દેખો દેખોરે દીવાની બુદ્ધિ લોકકી હો ॥ ટેક ॥
ચૈતન નાથ પ્રકાશક તજકેં, કરત મજુરી બહુ કોકકી હો ॥ દેખો ॥ ૧ ॥
ધરધર જડપેં ફિરત ન બૂજત, યા રચનાં હેં ઠગ કોકકી હો ॥ ૨ ॥ બ્રાહ્મણ
તપસી વૃત્તિ કરી માનત, લહત ન સુખીધન શોકકી હો ॥ ૩ ॥ લિંગબિકૈયા,
લાંચખવૈયા, તિનપર મરજી શોકકી હો ॥ ૪ ॥ ઉપરકી આછીપર દૌડત,
ખખર ન દિલકે ચોકકી હો ॥ દેખો ॥ ૫ ॥ સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ સમરથકી,
ભક્તિ લગત નહિ જોકકી હો ॥ દેખોદેખોરે દીવાની બુદ્ધિ લોકકી હો ॥ ૬ ॥

પદ ૨૭ મું રાગ જંગલો.

ગઘ બુદ્ધી બડપનકી હો લડકનમેસેં, ગઈ બુદ્ધી બડપનકી ॥ ટેક ॥
વે પુતલીકો પુતલી બૂજત, ચે કહે મૂરત દેવનકી હો ॥ લડકનમેસે ॥ ૧ ॥
વે બાજી ગિનકે ખિલાવત, ધનકોં ઇસ લહી સેવનકી હો ॥ ૨ ॥ વે બાજી
બિન દામ બનાવત, ધનકોં ગરજ લગત ધનકી હો ॥ ૩ ॥ વે અબૂજ કછુ કામ
ન સૂજત, સમઝકે ધૂટી ધનકે મનકી હો ॥ લડકનમેસે ॥ ૪ ॥ બીખારીસે
બીખકે પૂછત, સ્ત્રી સુતધન પુનિતનકી હો ॥ ૫ ॥ બાજી ચેનમેં ઊંમર ગમા-
વત, માર સહત યમ દૂતનકી હો ॥ ૬ ॥ સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ નહિ બૂજત,
જીનકોં કુદરત પાલનકી હો ॥ લડકનમેસેં ગઘ બુદ્ધી બડપનકી ॥ ૭ ॥

પદ ૨૮ મું રાગ જંગલાની હુમરી.

કરોજનિ કષ્ટુખિ નહિ બિચારરે, દેખો દેખો બિચાર કે ચારરે ॥ ટેક ॥
 પ્રગટ જડનમેં દેવ હિલાવે, એસી ન બાની તું મારરે ॥ દેખો ॥ ૧ ॥ શ્રુતિકે
 બચનસે દેવ ન આવત, લંપટ હે જ્યૈં પઠનાંરરે ॥ ૨ ॥ વ્યાપક પતિહિકો
 ન આના ન જાના, એક દેશીકા ઓંકારરે ॥ ૩ ॥ પ્રગટ જડનકો દેવ કહે
 સખ, બોલે ન ઘાટ મુજરરે ॥ ૪ ॥ બિનહી પ્રગટતા બીતરસેંકબી, બૂઝી ન
 કોઇ શકનારરે ॥ ૫ ॥ જડહિ જગતકા પતિ ઠહરાના, પાતકલે જુ અપારરે
 ॥ ૬ ॥ છળમળ તજકે ભજે ગુરુ પ્યારે, સત્ય પ્રભુ ઉરધારરે ॥ ૭ ॥ સચ્ચિ-
 દાનંદ બ્રહ્મ બિન નહિ તારે, પાપસે મૂર્તિ હનરરે ॥ ૮ ॥

પદ ૨૯ મું રાગ કલ્યાણ.

ભલા એતી તેરો ક્યો મન પૂલ કરે હો ॥ ટેક ॥ સંગરંગ પકરી અક-
 ડકે બેઠે, ઉનકી બુદ્ધી કે પર ધૂલપરે હો ॥ ભલા ॥ ૧ ॥ ત્રિદવન પતિપર
 નાંહિ ભરોસા, તિન પશુકી હૈ બડી બૂલ ખરે હો ॥ ૨ ॥ જગપતિ સોઇ નહિ
 બનત હૈ જાકોં, રખનેકો તૂંહી કષ્ટુ મૂલ ભરે હો ॥ ૩ ॥ આવે નહિ જડ કદી
 આખર બચાને, યમ કિંકરોકી જાંહા દૂલ ફરે હો ॥ ૪ ॥ સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ
 બિનકોન તારે, શ્રુતિસેં હું ચાહી ખરી ફલ ફરે હો ॥ ૫ ॥

પદ ૩૦ મું રાગ કલ્યાણ.

દંભી એ તો તેરો ક્યો મન અકડ કરે હો ॥ ટેક ॥ બહુ ભવ જડ પાછો
 ભટકી ગમાયો, માંકડેકી મૂઠી હળુ પકડ મરે હો ॥ દંભી ॥ ૧ ॥ ભૂમિકે વિ-
 કાર નહીં મદદ કરેંગે, જોરસે જમાના જગ છકડ ધરે હો ॥ ૨ ॥ મૂઢનમેં
 ધામધુમ કરે ન બિચારે, યમકે દૂતનકે જો લકડ પરે હો ॥ ૩ ॥ શ્રુતિ બોલે
 હિતકારી તાકો તું ન માને, ઉવટા લાગિકે સંગ જકડ કરે હો ॥ ૪ ॥ સ-
 ચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ તજકે દિવાને, કેતે દિન દુનીઆમે ફકડ ફરે હો ॥ દંભી એ તો
 તેરો મન ॥ ૫ ॥

પદ ૩૧ મું રાગ પ્રભાત.

કૃષ્ણ જગદ્ગુરુ આપ બતાવત, એક અભેદ સ્વરૂપહો ॥ ટેક ॥ હમહી
 કાહેકોં બિન બુજકે, પરે જગતકે દૂપ હો ॥ ૧ ॥ સકળ ભૂતમેં મેં સખ વ્યા-

પક, એસે બોલત આપ હો ॥ એક દેશમેં કૃષ્ણ કહે સોહી, વેદમાન અલાપ
હો ॥ ૨ ॥ સકળ ભૂતકે દૈત્ય દેશમેં, સાક્ષી પ્રેરક આપ હો ॥ વિમુખ હોય
ધર ધરમેં દુઠેત, વાકો પૂરણુ પાપ હો ॥ કૃષ્ણ ॥ ૩ ॥ કૃષ્ણ બચનસેં ઉલટી
બતાવત, નહિ કૃષ્ણકે બેનહો ॥ એસે બ્રાંત બચનકોં વાંચત, કાહે દુખાનાં ને
નહો ॥ ૪ ॥ સંગ ધાતુકે કૃષ્ણ બતાવત, બોત ઠગારે લોક હો ॥ ચેતન નાથ
અચેતન મૂર્તિ, મત બૂલહિ જનિ ફોક હો ॥ ૫ ॥ કૃષ્ણ બતાવત ચેતન
આપહી, જૂઠ કહત જડ થાટ હો ॥ વ્યાપક નાથ અલૌકિક સૂરત, ક્યોં કદિ
ગડત સલાટ હો ॥ ૬ ॥ કૃષ્ણ બચનપર જો સાધકકોં, ખરા ભરોસા હોય
હો ॥ સો સન્નિધાનંદ બ્રહ્મ લહતહે, ચૌર ન દૂગ કોઈ હો ॥ કૃષ્ણ ॥ ૭ ॥

પદ ૩૨ મું રાગ ધન્યાશ્રી.

કોનપે ગુમાન ધરે હો સુન આવરે, કોનપેં ગુમાન ધરે ॥ ટેક ॥ બૂ જલ
તેજ પવન નભ પૂંજી ॥ માયામય પસરે ॥ ૧ ॥ તાતેં રંગ બેરંગી સૂરત,
સખ કષ્ટ દષ્ટ પરે ॥ જાંહાંસે આવત વાંહીં સમાવત, શોચતનાં બિરે ॥ હો
સુન આવરે ॥ ૨ ॥ તું ધન તન પશુ માનત તેરો. ધર ધર ભટક મરે ॥ યામે
નાંહિં ન થહ સખ મેરે, યોં ન બિચાર કરે ॥ હો સુન ॥ ૩ ॥ છાંડિ કુમતિ
ગુરુ શરન ગહે તો, સખ કષ્ટ સમજ પરે ॥ વૈરાગાદિક સાધન સાધત, વૃત્તિ
અખંડ હરે ॥ હો સુન ॥ ૪ ॥ સત્ય ભજત સોહી સત્યહિ પાવે, જૂઠસે કષ્ટ
ન સરે ॥ સન્નિધાનંદ બ્રહ્મ નહીં ચીનત, સો પશુ પ્રગટ ખરે ॥ ૫ ॥

પદ ૩૩ મું રાગ ખુમાયચી.

વેદકી અલૌકિક બાંની તું તો કાહા જાને ॥ ટેક ॥ મન બુદ્ધિ આદિ
સર્ગેં જાનત બિનસેં, જ્ઞાતાકો સ્વરૂપસો તો ક્યોં કર પ્રમાણે ॥ વેદકી ॥ ૧ ॥
જ્ઞાનકી નજર પાવે સોહી સદગુરુસે, ચિદ ધન વ્યાપક સો નાથહી બખાને
॥ વેદકી ॥ ૨ ॥ વિના દ્રષ્ટિ પાપ બુદ્ધિ ઓરસે સો ધાવત, સોધ સંગ રંગ દેખી
બનત દિવાને ॥ ૩ ॥ બુદ્ધિ લપટાંની જ્યોંલોં જાકી ધરજરમેં, તોલે સો
દીવાને સંગ નાંધ બહોરાને ॥ ૪ ॥ બુજેસો સન્નિધાનંદ બ્રહ્મ સોઈ શ્રુતિબી,
બુજે નતો સમ જડ મતિ લલચાને ॥ વેદકી અલૌકિક બાંની તું તો કાહા
જાને ॥ ૫ ॥

૫૬ ૩૪ મું રાગ કાફી.

(આમાં બધાંને ઠગારોએથી ચેતતા રહેવાની બલામણુ કરે છે.)

બગે ધર્મ ઠગાર અપાર, કલીમેં ચેતકે રહેનાં ॥ ૧ ॥ પહેલે પરમ દેસ
બની બેઠે, જીવનમુક્ત જુઝાર ॥ પીછે પામરજીવ દાસ બને, એસે ચોર લ-
બાર ॥ કલીમે ॥ ૧ ॥ આગે ગુરૂ વેદાંત બતાયો, પીછે નિંદા પુકાર ॥ એસે
અણ જીવકો અંધ મીલી, કહત કૃષ્ણ અવતાર ॥ કલિમેં ॥ ૨ ॥ એસેછળે
વિષથી ધર બારી, હોતપંથ સરદાર ॥ કૃષ્ણ બચનસે વિમુખ લાલચિ, નાહી
તાકો ઉદ્ધાર ॥ કલિમેં ॥ ૩ ॥ લાગી વેષ બનાયકે મૂરતી, પૂજત વિવિધ
પ્રકાર ॥ દેવકે નામ સખ ન પહિચાનત, વિષયભોગ ઉપચાર ॥ ૪ ॥ બૂખ
લીએ બહુ ભેખ બનાવત, નીચ અનેક પ્રકાર ॥ ઉચ જૂઠકો હુ કરત એસી,
જો જનત વ્યાપાર ॥ ૫ ॥ અખલા અણ બાલ લઈ ચેલા, કરત ભોગ ઠમ
વાર ॥ જાદુ ટોંનાં સીખકે છુંછાં, કરત ફિરત બેશીયાર ॥ ૬ ॥ સમ્યકદાનંદ
બ્રહ્મમય વૃત્તિ, રાખત ગિન આધાર ॥ તેસે ગુરૂકે શરન ગયેસે, ઉતરત હે ભવ
પાર ॥ કલી ॥ ૭ ॥

મનહુર સ્વામીનાં પદોમાં મુરતીની બાબત છે તેનો સંક્ષીપ્ત અર્થ.

૧ ગરબી ૨ જી. મનુષ્ય દેહ ફેકટ ગમાવ્યો જાગ્યો ત્યાંસૂધી જડ
(મૂર્તિ) સાથે ગડબડ કરી વગર.

૨ ૫૬ જી. પરમેશ્વર ચૈતન્ય, સર્વ બાપી વગેરે છે તેને ભજ. અરે
જગતનાં કરનારને જો. હે અંધા જ્યાં ત્યાં ફાં ફાં શું મારે છે. જે બોલી ચાલી
શકતો નથી, તે કેમ તેવો હોય ; માટે કોકને શાટે કોકને કાં જાણે છે.

૩ ૫૬ ૪ થું. ચરણ બીજી કાણુબંધુરની પ્રતિમાં પૂજવાથી સાચા
પરમેશ્વર કેમ પામીશ. હથીઆર ન હોય તો રહું પણ કાપેલા હાથવાળો
કોણીથી કુઓ ખોદીને કાંઈ પાણી મેળવી શકે ? તું જોવાની ઇચ્છા તો પરમે-
શ્વરની રાખે છે પણ ભરશે ધુતારા ઉપર રાખે છે ; માટે આંકડાને સેવનાર

* આ પદોના સંક્ષીપ્ત અર્થ નીચે લખેલા છે તેમાં મૂરતી પૂજનું ખંડન,
શાસ્ત્ર, ન્યાય, બુદ્ધિ, તર્ક, વિચાર અને જ્ઞાનદ્વારા એ કંઈક કરેલું છે તે
વાંચનારાઓએ ધ્યાનથી વાંચવું.—

કાંઈ આંખો પામતો નથી, તેમ તારું પણ થનાર છે માટે ધરોધર ગોથા ન ખાતાં ચીદધન નાથને ઓળખ.

૪ પદ ૫ મું. તમે હૈડામાં વિચારો કે પાંજરીઆમાં (મંદીરમાં) પરમેશ્વર કેમ પુરાય ? જે સરવે જગતમાં ભરપુર છે.

૫ પદ ૬ મું. તમારી સુંદર મતીને સંભાળો, દીવાની કરીને કાં રડો છો. જડમાં જે જડ વસ્તુ તે પાછળ બીચારી મતીને રઝળાવી મનુષ્ય દેહરૂપી હીરો હાથમાં આપ્યો તે કાં હારો છો.

૬ પદ ૭ મું. અરે અંધા ! પરમેશ્વરને ભૂલી ગયો ને જડમાં પણ જડનો ગુલામ થયો. એવા જડ પદારથ આગળ ગાંડા માણસની પેઠે નાક ગશણીઆ કચ્ચાં કરે છે. અરે તું તેને જનાવે તું તેને શણુગારે છે ને તુંજ પાછો ધામ ધૂમ કરીને પગે લાગે છે. અરે છતે ધણીએ તું ન ધણીઆતો થયો તથા જડ કાંઈ કામ નહિં આવે !

૭ પદ ૮ મું. હે સજ્જન ! ચૈતન નાથને મૂકીને પ્રતિમા (મૂર્તિ) ને શું કરવા ધારી છે ? છત્યાદિ આખો વિચારવા જેવો છે.

૮ પદ ૯ મું. ચરણ ચોથું જ્યાં ત્યાં હજારો કામનાની આશાએ પથરાને પૂંજવીને ધુતારાઓ ધન ધુતી લે છે.

૯ પદ ૧૦ મું. વગર વિચારવે તમોગુણી પ્રતિમા (મૂર્તિ) માં ચૈતન ધારી બેસે છે તેવા નીચથી ડરવું બેઠયે.

૧૦ પદ ૧૧ મું. ગરજવાન થઇ ધણું જડ (મૂર્તિ) ની પાસે પાવડી ઉતારી રડે છે એની અક્ષ અંધારે વેચઇ ગઇ છે.

૧૧ પદ ૧૨ મું. ચરણ પૂંજથી પાપાણુ (પૂતળાં) નાં પગલામાં લોટીશ એવી જ્ઞાનની નજર જઈ હવે હરામની થઈ છે. ચૈતનયુક્ત જે છે તેમાં પ્રભુને બેતો નથી ને પ્રતિમા તમામ જડ છે તેને ગામેની ગલીઓમાં 'હુંઢ્યા' કરે છે.

૧૨ પદ ૧૩ મું. પરમેશ્વર ધરધરને વિષે પ્રત્યક્ષ દેખાય છે ને ધરોધર માથું ફૂટી કામ કરે છે. તે કેટલો શક્તિમાન છે તેનું વરણુન બીજા ચરણોમાં કીધું છે. અને તે પ્રભુ કાંઈ પૂતળાં જેવો થાય ? પણ તારી લાલચમાં અક્ષ કેમ ફૂટી ગઇ. જરા પરમેશ્વરને જાણ્યાવગર મૂઢ બવભવમાં ભટકી મરે છે.

૧૩ પદ ૧૪ મું. ચરણ પાંચમું. જેની ઠગાઈ સાથે હરામમાં બુદ્ધિ છે તે ધાતુના ઇશ્વર બનાવે છે. ઇત્યાદિ.

૧૪ પદ ૧૫ મું અરે ઘટમાં સાક્ષીરૂપ વ્યાપક બિરાજે છે તેને જોવા ન ગયો ને મુરખાઓને રાજી કરવાના તરેહવાર પૂતળાંનાં ઘાટ બનાવીને પંથ ચલાવી દૂલાયો. પ્રભુનું સ્વરૂપ પ્રતિમામાં કોઈ દીવસ આવ્યું એમ કોઈએ જોયુંએ નથી ને સાંભલ્યું પણ નથી. માટે વેદને દૂમાડવા ચા હી કક્ષીયુગરૂપ બની પોતે શુદ્ધ થઈ બીજને બગાડ્યા.

૧૫ પદ ૧૬ મું. ચરણ બીજમાં માત્રીનાં દેવ, માત્રીનાં પૂજારી, પૂજવાનું દૂલને પાંણી. તે પૂતળાનાં આસન વાગા વગેરે કરી બનાવી ઠનાવી બેસાડીને જૂઠા જડને એક રાની કહ્યો. તે તારી અકલ ધુળમાં મળી. મૂઠ કાંઈક ચેત.

૧૬ પદ ૧૭ મો. તારી અકલથી ભૂલીને ખરું સ્વરૂપ જોયું. અરે દુનીઆમાં મોટો બન્યો તો શું થયું પણ દૂલ કમાદને જશે. હરેક તરેહનાં પૂતળાંઓને બનાવી માંહે હજાર તરેહનાં ગોટાળા સમજાવીને દુનીઆને વિચારરૂપી તોફાનનાં વમળમાં નાખી દીધી છે. માટે ધીઃકાર છે તારી જણુતીને ! જેણે જણુતાવેળ તને મારી ન નાખ્યો.

૧૭ પદ ૧૮ મું કેવળ નિરંજન પ્રભુને ઓળખતો નથી ને મન કલ્પિત ધણું ઘાટ બનાવીને શાણાઓને પૂંજવે છે.

૧૮ પદ ૧૯ મું. ભાઈઓ વિચારો તમે કોના પૂજનાર બનો છો. ચરણ પાંચમું. એવા પરમેશ્વર ઘણીને મૂકીને મૂર્તિ પાસે ક્યાં જઈ બીજ માગો છે. અને તેથી ભવમાં શું કરવા ભટકી મરો છો.

૧૯ પદ ૨૦ મું. જડ ચૈતનનો ભેદ જણ્યાવગર નાહક ભટકી મરીશ. દીવાનાની પેઠે ધરોધર કાં માયું પટકી મરે છે.

૨૦ પદ ૨૧ મું. અસરણ સરણ એવા નાથને તજી રખે કહીં ફરતો ને ધરો ધર ગોથાં ખાતો. ઇત્યાદિ.

૨૧ પદ ૨૨ મું. સર્વ શક્તિવાન પરમેશ્વરને મૂકીશ તો કાંઈ કામ સરવાનું નથી માટે શું કરવા બીજે ઠેકાણે માયું પટકી મરે છે.

૨૨ પદ ૨૩ મું. ચરણ બીજી કપટી લોકોનાં ભરમાવેલા ધરોધર જડ (મૂર્તિ) પછવાડે દીવાના લોકો ફરે છે. તે યમના હાથમાં જશે ત્યારે

કાંઈ પથરા સહાય થવાનાં નથીજ જે બીજાનાં બતાવ્યાથી બહુ જગે શીર નમાવ્યું છે.

૨૩ પદ ૨૪ મું. અરે મનથી વિચારી ઘેલી વાતો મૂકી છે. જૂઠા કોકોની વાણી છે તે જૂઠું પૂંજાવે છે, જે ખરા ઇશ્વરને ભૂલાવનારા છે. તેનાથી છેટા ભાગવું. જે હિતકારક શ્રુતિ પુકારી કહે છે. તે મોહનીં ઉધમાંથી ભગી સાંભળવું.

૨૪ પદ ૨૫ મું. આ આંમડાની ઘેલી બુદ્ધિને જૂઝો. લોકોને ઠગવા સારું પુંજરી બને છે ને પરમેશ્વર ઉપર ખાર ન રાખી રામકી (સ્ત્રીઓ) ઉપર ખાર રાખે છે. જડ (મૂર્તિ) નાં નામથી પુંજ જમાવે છે. પોતાનાં સ્વાસ્થ્યમાં રહી મન માન્યા પરમેશ્વર બતાવે છે. કોઈની દરકાર કરતા નથી બ્રહ્મનું નામ લઈ ભાગે છે અને હરામનો માલ શોધે છે એવા ભૂલ ખાનારા તથા ભૂલમાં બીજાને નાખનારાને યમના જપાટા લાગશે ત્યારે ખબર પડશે.

૨૫ પદ ૨૬ મો. અરે લોકોની દીવાની બુદ્ધી તો જુઝો. જગતને પ્રકાશ કરનાર એવા ચૈતન પરમેશ્વરને મૂકીને ફોકટની મજુરી કરે છે. ધરે-ધર જડ (મૂર્તિ) પછવાડે ફરીને જાણુતા નથી જે એ તો કોઈ ઠગોની રચનાં છે. “ઉપરકા આછી બની” તે ઉપર દોડ્યા કરે છે પણ તેનાં અંદર દીલ કેવાં છે તે જોતા નથી.

૨૬ પદ ૨૭ મું. અરે આ મોટાઓની બુદ્ધિ જૂઝો નાના છોકરાંઓ નાથી પણ ગર્હ. છોકરાંઓની આગળ મૂર્તિ (પુતળી) મૂકો તો લે તેનો પુતળીજ કહે છે પણ આ મોટાઓ તો કહેશે દેવની મૂર્તિ છે. છોકરાંઓ તેને રમકડાં સમજી ખેલ કરે છે અને આ ઠાઠાઓ તેને ઇશ્વર માની સેવા કરે છે; છોકરાંઓ એ રમત વગર પૈસે કરે છે ને આ મોટાઓને તો નેક ભોગ કરવા સારૂ ધન ખર્ચવું પડે છે. છોકરાંઓ બીચારા અમુકવળી કાંઈ કામ કાજ ન હોય એટલે રમકડાંથી રમ્યા કરે, ને આ મોટાઓ કામથી ખોટી થઈ, સમજણુ થઈને હૈયાની આંખો ધૂટી ગઈ હોય તેમ આંખો દહાડો ગમાવે છે. વળી ભીખારી (એટલે મૂર્તિને પોતે આપે તારે મૂર્તિને મળે એવા ભીખારીની પાસે ભીખ માંગી કહે છે કે હે પ્રભુ સ્ત્રા આપો, ધન આપો, આરોગ્યતા આપો, ઇત્યાદિ. એવી રીતે રમકડાંઓમાં આખી ઉમર ગમાવી દે છે ને પછી યમનાં હાથોના માર ખાય છે.

૨૭ પદ ૨૮ મું. પ્રસિદ્ધ રીતે જડ છે (મૂર્તિ) તેમાં દેવ લાવે છે એની જૂઠી વાત કદી માનવી નહીં. મુતિના વચનથી દેવ કદી આવવા નથી (મૂર્તિમાં) બોલાવનારા લંપટ છે. બ્યાપક પ્રભુને આવવું શું ને જવું શું ? દેખીતા જડ તેને દેવ કહે (ચરણ છટું) જડને જે જગતનો પતી ઠરાવે છે તે અપાર પાતકી છે. માટે બ્રહ્મ વગર હજારો મૂર્તિ પાપથી છોડાવનાર નથી.

૨૮ પદ ૨૯ મું. મુર્તિપૂજથી ફૂલાય શું આખરને વખો જડ મુર્તિ બચાવવા નહીં આવે. જ્યારે યમના દૂતોની હાક ફરશે.

૨૯ પદ ૩૦ મું. બહુ દહાડા જડ (મુર્તિ) પછવાડે ભટકીને હે દંભી તાર મન અકડ કેમ કરે છે. જૂમિના વિકાર કાંઈપણ મદદ કરવાના નથી.

૩૦ પદ ૩૧ મું. અરે તેના પુરણ પાપ છે કે જે શ્રીકૃષ્ણે બતાવેલા ખરા પરમેશ્વરને મૂકી ધરોધર હુંડ્યાં કરે છે.

૩૧ પદ ૩૨ મું. અરે દિવાના કોનાપર ગુમા પરી બેઠો છે. અરે જે સત્યને ભજે છે તેજ સત્યને પામે છે. જૂઠી (મુર્તિ પુજાદિ)ને માન નારાઓનું કાંઈપણ કામ સરતું નથી. સચ્ચિદાનંદ રામી કહે છે કે ખરા પરમેશ્વરને ઓળખતો નથી તે ખરેખરો પશુ છે.

એ પ્રમાણે મનહરસ્વામીના પદસંગ્રહમાંથી થોડા નમૂનાઓ ઉપર બતાવ્યા છે. એણે પદ તો બહુ ગાયાં છે, તેમાં મુખ્ય મૂર્તિપૂજા ખંડન ઉપર એનું લક્ષ છે. બીજું હમણાંના ધરમ ઠગોથી સાવધ રહેવાનો બોધ કરેલો છે અને ત્રીજું ખરા પરમેશ્વરનાં સ્વરૂપ વિષે વર્ણન છે. હવે કોઈ જાણે કે એ મહાત્મા પદજ બનાવી બેસી રહ્યા હશે; તો તેમ નથી; તે તો જાહેરમાં બોધ આપતા કે મૂર્તિપૂજા વેદવિરુદ્ધ, એક જખર પાખંડ, અને પરમેશ્વરને ઠંકાણે તે ચીજ કદી માનવાલાયક નથી. ઇલાદિ ઇલાદિ ખૂબ સ્પષ્ટ સમજાય તેવું સમજાવેલું છે. એ ઉપરાંત પણ બીજાં બહુઓ એ મૂર્તિપૂજનાં ખંડનકર્તા થઈ ગયા છે, પણ તે કોઈ શોધ કરે તેને જણાય એટલુંજ નહીં પણ શોધ કરે તો પોતાને પણ જણાય જે એ જડ પદાર્થ કદી પણ અજ્ઞાની કે જ્ઞાની અવસ્થામાં માનવાને બીલકુલ લાયકજ નથી અને તદન વેદવિરુદ્ધ વાત છે.

મૂર્તિપૂજથી દેશને અતીશય ગેરલાભ છે અને લોકોના અતિ ઉપયોગી ધન અને કિમતી વખત તે રમકડાંની રમત કરતાં ઘૂલમાં જાય છે. એ

બાબતો મહાત્મા પુરોએ જે જે દેશમાં જ્યારે જ્યારે બરાબર સમજીને જોઈ અને ખુલ્લી રીતે જણાવું કે, આ મૂર્તિપૂજાથી સર્વશક્તિમાન ઇશ્વરની મસ્કરી કરવા જેવું થઈ ગયું છે અને ત્યારે તે લોકોએ આ પાખંડીઓના પેટ ભરવાના પાપાણાદિ સ્મરકાંઓનું ખંડન કર્યું છે. તે કારણથી ઘણાંક દેશોમાંથી એ નાશકારક કારણ નીકળી ગયું છે. પણ અશ્વસેસ કે અપણા આર્યાવર્ત દેશોમાંથી આ નષ્ટોદીઓ ચાલ નીકળી નથી શક્યો. નહીં નીકળી શકવાનાં મુખ્ય એ કારણ દેખાય છે. તે એ કે,—

૧ એક તો એકે મૂર્તિપૂજા કરાવનાર બ્રાહ્મણ લોકો છે. તેઓ જાણી બુઝીને લોકોને ઠગવા સારું આ મત સ્વીકારી બેઠા છે. મે બીજા જે સમજીને ખસવા ચલામ તેને અમેક તરેહથી સમજાવે છે. તથા અનેક તરેહના ડર દેખાડી બીજાઓને સ્વીકારવા મેહેનત લે છે. તેમ પોતે જાગતા સૂતા છે, તેને બીજો કાણ જગાડી શકે? તે લોકો જાણી જોઈને તથા પોતાનાં સ્વાર્થ સારું એ પૂતળાં નચાવવા લોકોને શીખવે છે. તેમ પોતે પશ્ચા ભણેલી જાત તેથી તે નાનાપ્રકારની યુક્તિઓ પણ બહુ જાણે તેથી અજ્ઞાનીઓને તરેહવાર યુક્તિઓએ સમજાવીને મૂર્તિપૂજાવિષે દૃઢ વાત મનમાં ઠસાવી દીધે છે. તે કારણથી એ લોકો એટલે જેને સાચો મારગ જાણવાની જરૂર છે તેઓ તો બ્રાહ્મણ લોકોની ધણીજ મજબુત વેહેમરૂપી સાંકળમાં બંધાઈ રહ્યા છે, તે એટલે સૂધી કે જે કોઈ સાચું બતાવાની પેરણી કરે તેને પણ ગાળો ભાંડે છે; અને ગુસ્સાની નજરથી જુએ છે. તો જેથી દેશ સુધરે એવો ભણેલો વિદ્વાનવર્ગ બ્રાહ્મણજાતી તેને તો આ ધંધામાં નફો રહ્યો તે છોડે શું કરવા? ત્યારે આ ઉપરથી સ્પષ્ટ સમજાય છે કે તે લોકો એટલે બ્રાહ્મણવર્ગ એ પાખંડ મુદ્દલ છોડવાના નથીજ.

૨ બીજું કારણ એ કે જે જે દેશોમાં મૂર્તિનો પ્રકાર બંધ પડ્યો તે તે દેશોમાંના લોકો બિચારા સાધારણ સમજના અને અજ્ઞાની હતા. તો તેવાઓ ખરી વાત તરત સમજે; કારણ કે તેઓનાં મગજમાં અનેક તરેહનાં ગોટાળાંરૂપ વિચારોએ ધર કરેલું નહીં એટલે સાચી વાત તેનાં ધ્યાનમાં તરત બેસી જાય તેનાં દૃષ્ટાંતમાં ઉપર કહેલા મનહર સ્વામીનાં ૨૭ માં પૃષ્ઠમાં કહ્યું છે. તેમજ ભર્તૃહરી મહારાજનાં વૈરાગ્યશતકમાં પણ કહ્યું છે કે,—

શ્લોક. આર્યા.

અન્નઃ સુખમારાધ્યઃ સુખતરમારાધ્યતે વિશેષઃ

જ્ઞાનલવ્વદુર્વિદગ્ધં બ્રહ્માપીતં નરંનરંજયતિ ॥ ૧ ॥

અર્થ—અજ્ઞાન હોય તેને સુખેકરી સમજાવી શકાય છે, અતે જ્ઞાન તેને પણ સુખેકરીને સમજાવી શકાય છે. (કાંકે તેનાં અંતઃકરણમાં મલ્લ કે લુચ્યાઇ ન હોય તો તે સાચી વાતને તરત સમજીને સાચી કહે.) પણ જે જ્ઞાનેકરી અરધા બળેલા હોય તેને જ્ઞાના પણ સમજાવી શકતો નથી, (કેમ તેનાં પેટમાં લુચ્યા અને ઠગારા ધરમ ગુરુઓનાં સમજાવેલા લાખો અને કારો વેહેમરૂપી કચરાનાં પેટારા ભર્યા હોય છે, તે બધા સાફ થયાવગર તેને કદી પણ ખરી વાત સમજવામાં આવે નહીં.)

ત્યારે હવે આપણા આર્યભાઈઓમાં જેને ખરી વાત સમજવાની જરૂર છે અને જેઓને માત્ર કંઈપણ ધર્મ કરવો એવી ઈચ્છાવાળા છે, તેઓ તે બ્રાહ્મણો અને આચાર્યોના લુચ્યાઇ ભરેલા બોધથી અત્યંત અરધા બળેલા થઇ ગયા છે. તેથી તે લોકો ખોટા રસ્તે ખરા પરશોવાથી કમાયેલું નાણું ખરચી દેશ તે વા કોઇપણ પ્રાણીને લાભ કસ્યા વગર પોતાનું ઐહિક ને પારલૌકિક સુખ ગુમાવીને તથા ધર્મ અર્થકામ ને મોક્ષ જેવી ઉપયોગી વસ્તુને ખોવા છતાં સમજવાને બહુ મુશ્કેલ થઇ પડ્યું છે. કાંકે એ લોકને પ્રથમ જે લુચ્યાઈથી વેહેમરૂપી કચરાના પેટારા પેટમાં ભરાઇ ગયા છે, તે બધા બ્યારે નીકળી જાય ત્યારે ખરું જ્ઞાન અને આપણો ખરો ધર્મ શું છે? તે સમજવામાં આવે. બધાપિ તે કચરો નીકળવાનો હમણા સમય આવ્યો છે. તો તેવે વખતે ઉપર કહેલા અધર્મયુક્તકામોમાંથી જે લોકોનો લાભ છે અને હરામને પૈસે મોજ મારનાર છે તેઓ પોતાના એક પુણા સાફ દેશની ગંજીઓ તે ગંજીઓ સળગી જાય છે તેની દરકાર કસ્યા વગર હજી તે કચરાની પેટીઓ ને તરેહવાર વેહેમરૂપી તાળાંઓ મારવાની પેરવીમાં મંજ્યા છે. તથા બીજા અનેક તરેહનાં વેહેમરૂપ પૂટ તેઓ ઉપર આપ્યા કરે છે. તેથી કેટલાક જડ અને અજ્ઞાન મનુષ્યોના અંતરમાંથી કચરો નીકળવાની જગાએ સામી બાક ભરાઈ

પુટી મારગ.

અંતઃકરણ વધારે ગંધ મારતું થતું આવે છે. અને તેવા લોકો જીવનનારની સાથે (દક્ષિણ અમેરીકાનાં ગુલામોની પેઠે) પોતાના પાતાં દુશ્મન માની તેઓ સાથે વધારે જોસ જોર લડવાને તથા હરેક વ્યવસ્થા કરવાને કમર કસી ઉભા છે.

જે પ્રમાણે જે કારણોથી ખરું શું છે તે વાત આર્યલોકોનાં મગજમાં થતા ઠરતી નથી. હવે એ જે કારણો ક્યારે નિવૃત્ત થાય ! કે જ્યારે કુલ લોક જ્ઞાની થાય ત્યારે. ક્ષત્રી અને વૈશ્ય વગેરે લોકો છે તે મુમુક્ષુ વર્ણ એઓને પોતાનું પેટ ભરતું તે મૂર્તિપૂજા વગેરે પછવાડે નથી. ક્ષત્રીઓ તો મોક્ષની લાલચે બ્રાહ્મણો અને આચાર્યોને આસરે પડી જેન તેઓ બતાવે છે તેમ બિચારાઓ કરે છે. ત્યારે હવે જ્યારે વેદાદિ સત્ય શાસ્ત્રો મુમુક્ષુ લોકો જાણે અને સમજે કે, આ બ્રાહ્મણો અને ધર્મ ગુરૂપી કસાબો એ તો અમને પશુ જાણી મોક્ષરૂપી ગાસનો પૂજા દેખાડી અમારો ધાત કરવા મંડી ગયા છે. ત્યારે તે લોકો ખરું શું છે તે જરૂર શોધશે, અને ત્યારે તે પોતાની પ્રજામાં એ વિધાનો પ્રવેશ કરાવશે ; તથા લુચ્ચા બ્રાહ્મણ તથા આચાર્યોને છોડશે એટલુંજ નહીં પણ ઉલટું તેઓના ઉપર ક્રોધે ભરાશે. અને આશા છે કે જમાનો પોતાનું કામ કરશે,

મૂર્તિપૂજાથી દેશને થયેલી, થતી, તથા હવે પછી થવાની હાનિવૃષ્ટિ.

આપણા દેશનું આ મૂર્તિપૂજાથી અત્યંત સત્તાનાશ થઈ ગયું, થાય છે, તથા હજી જ્યાંસુધી ચાલશે ત્યાંસુધી થશે. એ વાતનું જ્યારે આપણે ઘડી-ભર જેસી વિચાર કરીએ છીએ, ત્યારે તે ઘણુંજ ભયંકર લાગે છે. તથા બહુ ત્રાસ ઉત્પન્ન થાય છે, અને શરીરમાં અત્યંતરોમાંચ ઉભાં થઈ કપારી છૂટે છે. આહા પ્રિયમિત્રો ! આ મૂર્તિપૂજાએ આપણો આર્ષવર્ત જે પૃથ્વીમાં સર્વોપરી, સર્વનો મુકુટમણી, અને સર્વોધીશ હતો; તેને જંગલીઓ કરતાં કલકો સર્વનો પદરજ, અને જડે જડનો ગુલામ બનાવી દીધો છે. અને જે દેશ કળાકૌશલ્યમાં તથા બળ અને ધનમાં સહુથી શ્રેષ્ઠ હતો; તે આજે કળહીન, નિર્બળ, દીન, પારકાનો ગરજી અને બિખારી હાલતમાં થઈ ગયો છે. આ દેશને આ નાશકારક રીવાજથી કટકો ધોકો પૂગો છે, પૂગે છે, તથા પૂગશે તેની થોડી બાબતો મારી સમજમાં છે તે તો તો દર્શાવું છું.

૧ મનુષ્ય જેવાં અમુલ્ય પ્રાણીઓની હાનિ.

પ્રથમ આપણા દેશનાં અમુલ્ય પ્રાણી જે મનુષ્યો. તેનો કેટલે થયો છે તે તપાસીએ. મુસલમાનો આ દેશમાં આવ્યા તે મૂર્તિ કદા શત્રુ હતા. (આ દેશમાં મૂર્તિ પૂજાથી એક બીજામાં નીચે દર્શાવેલો આખા દેશમાં રાજાથી રાંક સૂધી કુસંપ વ્યાપી રહ્યો હતો. તે લોકો બિનધડક આવી શક્યા) મુસલમાનો મૂર્તિપૂજનાં કદા મત્રુ હોવાથી મૂર્તિઓના કટકાકરી દેવાલો ભાંગી મસીદ કરવા આ દેશ ઉપર વારંવાર રચારીઓ કરતા. તે કેટલેક ઠેકાણે સહજમાં ભાંગી નાખતા તે કેટલેક ઠેકાણે લોકો સામાં થતા તેવાઓને મુસલમાન લોકો ઠાર કરતા, વળી કોઈક જગ્યાએ કોઈ રાજાના આશ્રય નીચેની મૂર્તિ હોય, તે વખતે રાજાઓ લડતા; તેમાં હજારો અને લાખો શૂરવીર ક્ષત્રી લોકોના અમુલ્યપ્રાણ પથરાને નામે નીકળી જતા હતા. એવી રીતે છેક મુસલમાન આયા પછીથી તે અકબર સૂધી (આસરે ૮૦૦, ૯૦૦ વર્ષ થયાં) ઘણેક ઠેકાણે લડાઈ થઈ; તેમાં અસંખ્ય હીંદુ અને આર્ય શૂરવીરો કપાઈ મૂક્યા. એમાંનો આપણે એકજ દાખલો લઈએ. સોરઠી સોમનાથનું રક્ષણ કરવા ! ! ! કેટલાક રજપૂત રાજાઓ તથા બીજા શૂરવીરો એકઠા થયા હતા. તેઓની સંખ્યા મુસલમાનો કરતાં ઘણીજ વધારે હતી; તો પણ વિષ્ણુ પુરાણમાં કહ્યા પ્રમાણે પરમેશ્વરની નિંદા કરવાવાળાને તે કદી જય આપે નહીં તે પ્રમાણે થયું. અને થોડા હજારની સંખ્યાના મુસલમાનોએ લાખ બે લાખ ક્ષત્રીઓને મારી નાખ્યા. અને સોમનાથમાંથી અખૂટ ખજાનો લઈ ગયા. અરે જેને એ વખતે ઈશ્વર કરી કૂટતા હતા તે પથરાએ તેઓની કાંઈ પણ રક્ષા ન કરી; એટલુંજ નહીં પણ તે પાપાણ નાથનાં પોતાનાં એ ત્રણ કટકા કરી નાખ્યાને બાદશાહે ત્રણ ઠેકાણે માણસોનાં ચઢવા ઉતરવાનાં પગથિયાંઓમાં જડાવ્યા ત્યાં પણ તે પરમેશ્વર બોલ્યા નહીં તેણે તો વાજબી કસ્યું એટલે દેખાડી આપ્યું જે હું તે પથરાજ છઉં અને જે ગુણો પથરામાં હોય છે તેવા બરોબર દેખાડ્યા. તે છતાં પણ લુચ્ચા પૂજારીઓ એ યુક્તિ પ્રયુક્તિ કરી આર્ય ભોળાઓને આ ઉપરથી ભાવ ન ઉતરે એમ સમજાવ્યું. એટલે તે વખતથી આજસૂધી ભોળાઓનો ભાવ ન ઉતરતાં હજી પણ ઠગારી યુક્તિઓમાં ફસાઈ તેઓની વાતો માની ભાવ ધરી બેઠા છે. આ

પુણી મારમ.

જ જગાએ લાખ એ લાખ માણસોનો ધાણુ નીકળ્યો. સારે પડી ૭૦ વરસમાં વરસની એક ગણી એ તો પણ હજાર મારામફરી થઈ તેમાં કેટલાં માણસો મૂવાં હશે. તે ગણતરી કરીએ તો શું કંપારી છૂટે? એ ઉપરથી સારી રીતે સમજી શકાશે કે આમાં કેટલા પ્રાણી મોતે મૂવાં હશે. આ તો કોઈ એમ સમજે કે, વિધર્મી લોકો આવે. ર પોતાનાં ધરમનું રક્ષણ કેમ ન કરે? તો ત્યાં જાણવાનું એ છે કે જો આવો પૂતળાં પૂજવાનો ધરમ ન હોત તો લોકોમાં વેદધરમ અચરવાથી કદી કુસંપ જેવી બાબત થાત નહીં ને કુસંપ દેશમાં ન હોત તો એવા રાજ્યો હિંદુસ્થાન જેવા જગતદસ્ત વસ્તીવાળા તથા બલવાન દેશને શું ગાંજી શકત, હવે લડાઈઓનો વિચાર આપણે અગામે રાખીને બીજો વિચાર કરીએ તો બોળાપણામાં અને લુચ્ચાઓની ઠગાઈમાં ફસાઈને કોઈએ માસ્તાવગર પણ કેટલા મુકા હશે તેનોજ વિચાર કરીએ તો તે પણ કેટલો શોચનીય છે તે જાણ્યો.

વિશ્વેશ્વર માહાદેવનું કાશીમાં “કાશી કરવત છે” તેમાં લોકો કપાઈ પડતા હતા, બ્રહ્મનાથની પાસે હીમાલય પર્વતમાં ગળી મરતા, તથા દ્વારિકામાં રણછોડજીનાં ભૈરવ જપમાં પછડાઈ ડૂબી મરતા, પ્રયાગમાં ગંગાચમુનાના સંગમમાં ડૂબી મરતા, હરદ્વાર નાશિક વગેરે સ્થળોમાં ન્હાવા અર્થે કપાઈ મરતા, ઈલાદિ સેંકડો વરસની સંખ્યાનો વિચાર કરીએ તો તેમાં ધણુંક લાખ માણસો કમોતે મૂવાં હશે. એમાં કોઈ એમ સવાલ કરે કે તેઓ પોતાને હાથે કાંમરી પડતા હતા? તો લાઈઓ તે પોતે નહીં મરતા હતા પણ બાહણો અને આચાર્યો તેઓને વેહેપાશમાં બાંધીને મારતા હતા. કારણ કે તેઓએ તેમ કરવાને લોકોને એ બાબતમાં અત્યંત ક્રૂર દેખાડ્યું હતું. અને આમ કરવાથી ઈચ્છામાં આવે એવો અવતાર મળશે એમ સમજાવ્યું હતું. અને દેવની એવી આજ્ઞા છે એમ ભગવાનોવાચ કરી સમજાવ્યું હતું. તેથી બોળા લોકો બીચારા એમજ સમજતા હતા કે એ દેવના પ્રતાપથી આપણને એમ થશેજ એવો વિશ્વાસ કરીને દર વરસે હજારે માણસ એવી જગાએ મરી પડતા હતા. કપાઈ, ડૂબી, પછડાઈ મરવાથી માંખું મળે છે તે બતાવવા મુરખાઓને તરેહવાર વાતો સમજાવતા હતા તેઓનાં એક બે નમુના અહીં લખું છું.

